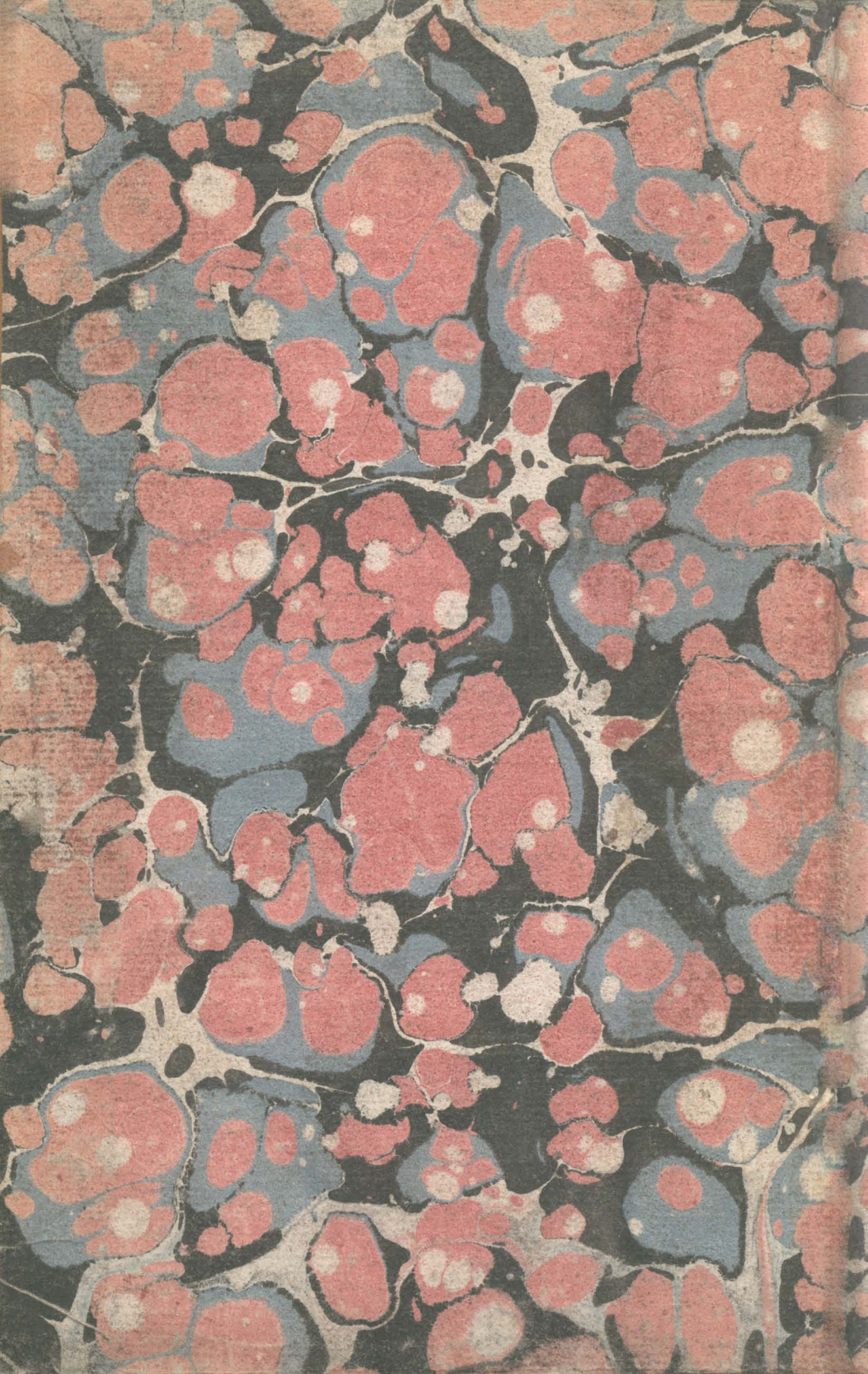
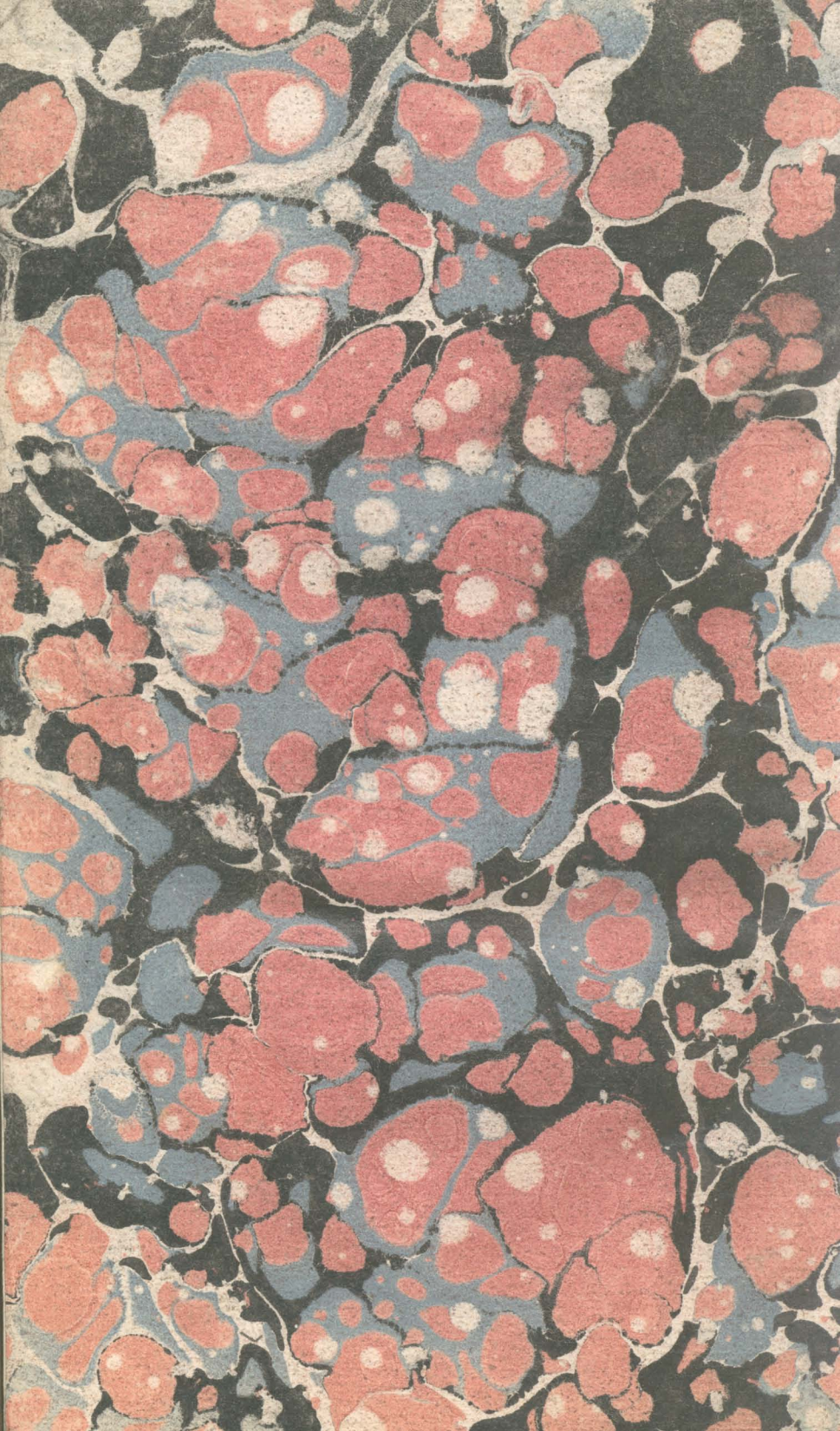
203.1
Q-95

2004

203.1
Գ-95
Ա 1509
208-47

ՍՐԲՈՑ ՀՕՐՆ ՄԵՐՈՑ

ԳՐՔՈՒՔԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՏԵԱՆ ՃԱՌԻՑ

*Յորում Պատմեւ սքզ Յայնն Ընդարանից, ներբողք
'ի ոբ Յայնն Ասծընկալ, 'ի ոբ Ընծայինն, 'ի ոբ Ընա-
քեալն և 'ի սքն Յակոբ Հայրապետ Մծբնայ,
Հանդերձ Պանձիւք Հոգևոյն սքզ, և Նկեղեցւոյ,
և Յայնն։*

*'ի հարցափորձ ընտրութիւն օրինակացն, և ըստ տեղեացն առնել տեղե-
կութիւնս, լուծմն նախկին աշխատութեանն Յատուցանել կամեցաւ*

Հ· ԳԱԲՐԻԷԼ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
ԱԹՈՌԱԿԱԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
'Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

1003
33295

· Հրամանաւ Ա·Ր·Հ·Ա·Պ·Ա·Տ·Ի·Ա·Ր·Ի Տ·Ի Սուքիասյ Սմալեան
Ա·Ր·Ք·Ե·Պ·Ի·Ս·Կ·Ո·Պ·Ո·Ս·Ի և Ընդհանրական Ա·Բ·Ե·Ց·Ի
Մխիթարեան Միաբանութենէ։

'Ի Վ·Ե·Ն·Ե·Տ·Ի·Կ

'Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1827 · ռ·ՉՀԷ

213+28

ՅԱՒԵԼՎԱԾՔԱՆ

Ո՛չ ոք՝ է վաղ ժամանակաց ղեռվելէ ի փափուկ քանասէր քոյ յանձին առեալ մեր ածել՝ է կատարումն, վնէ Աղօնամա պոյց մատենի Աբէյ վերդապետին մերոյ Գրիգորէ՝ է շար արկանել համեստ ընդարձակ Ո՛ոս ընծայեալ՝ է գովեստ Աբէյ Խաչէնի և Արբուհոյ Աճառնին, այլովքն հանդերձ որ է ած Աստուածաբան, և՝ ի ձեռն Յակոբ մծբնայ հայրապետի, ըստ ընդ Գանձասրին ակնբնաւորաց՝ է տառէդ անուանն նորա։ Աչք՝ երիցուրդ տան կարգեալ Լուսոյ առ նախընծայ տան Աղօնիցն. յորում նէ էին Աղօնաւոր հոգեւորականն պատուեցեալ վերս Գրիգոր երանելի, յերիցուրդս ձեռնարկ ճանկեալ արդարև Հոգեւոր ճարտարապետն՝ առաքել չան յառաջնոյն խառնակաս. որով և բացայայտութեան յաւելս և կարօտեալ, և՝ է նոյն մեղ կանխագոյն և արդեօք գուշակել, երբ առ ձեռն վկայ առաքեցի և զուղղափեր օրինակ Ո՛ոսին դիւրին էր ունել՝ յընտրութեն վերպատուոյ և եկմտաւ յաւելուածոյ։ Ուղղափեր առեմ օրինակ, որ յանդիպի և՝ է չէիսուն գրչաց էնեն առաղաղել յանայայութե և կամ յեղծումն առայուածոյն։ Եւ առաքել հաւատարմին հայցել է, յորս ձեռն օտարք կամ օտարոյ էին՝ է ներկս արձեալ գողտեսր ըստ ի՛ւրն ձեռնդ տալոյ, եթե յորդեփերս ալյն պատվ բնիկ մատենագրին, զնորին յուսացեալ անուն քաղանգել և ըյարգանս։

Աչս ակա ընտակեր յաճախել առ ոմանս յերբեմն ժամանակի առ անգիտութե դարուց, երանի՛ ըե պակասել ընկալել էր եպատս, և ոչ՝ է ծօտարս՝ է գիտնական դարս ձգեալ ըե՛ւրն քանասցուցել ինացուածս։ Աչյ ասկայն պետս, և պետանի ցարդ՝ մատն հնեալ՝ է գեղեցիկ մատենագրութե առակնոց, ո՛վ հիան ուր առանձնային գրուածս ոչ կամեցե ի՛ւր վասն յերբեբել, այլ ուր պատկեր աբչանացուցմամբ յաղեան հատարակաց հանել խոստանայ զառակնոյ ուրուք մատենագրի ընձեռութե. ինվ մատամբ՝ նախանձ բարի յանձին երկեցուցանել զհայրենական նոյն երկասրութե պալ՝ է վայելուչն որդուցն աշակերտելոց, քայց այլով գործ զրոմնացանի կատարելով՝ է բարութե երկրագործութե. անհատատարիմ առ բուռն մատենագրին, դառնաձան առ վերծանօղս, առ երկանչէրն անպատիառ. երեալ՝ է մեղ մատենագրին չէմանայ՝ ըե չէ՝ ի ինչ, և ընդերցողն

հաւատայ՝ պէտ անգէտ է. եւ սակայն ինչո՞ւ եմ ես որ փիլիսոփայ համբուն, ըստ մարդկային կայ կէնդանի չէ՞ր հարցաղատ օրէնսդիր, եւ՝ ի վերծանողաց երբ եւ է գտանիցի ոչ՝ խարդախութեան գիտակ եւ վրէժխնդիր։ Այնուհետեւ բանիւ, սպառնայ եւ խարդախութիւն՝ պէտ հաց ասացեալ է յաւուրս, ոչ գիտայ բնաւ անասնական ասելն. եւ օրինացն արդարութիւն առ խարդախելս գրոյ գիտակ դասուիցիս ածել պայմանիկ՝ որ պէտ ընտանի առնիցեն։ Պանդիտ արդարեւ օտարոտի այլազգի բանից եւ ասացուածոց՝ ի գիրս վաստակս նախնեաց՝ կեղծիքդ եւ սիրելագոյն բանս նոցա կայսրացնեն, եւ չընդունել պատուիդ՝ բովանդակ հալածական այնուհետեւ պէտ լինիցին։

Ո՞յսուհիկ համառօտիւ խելի՝ ի դէմս աճել առ պէտս, պէտ երկայնափունիկ կղզամբանաց եւ խրատու՝ այնուհիկ որոյ անկն է՝ լնաց փանդիտն, պէտ ուրայն պէտ կայսրացնել կամիմ պէտ ընդունել չընդունել չնուէ՞ զօրինաւէս գրոցն, եւ պէտ ասպարէզ յանդգնասուրիւն՝ ի բացայայտել պէտ առ նոցա մնինս. գիտի հաւել յանդգնել՝ առնել հակառակել պէտ ասպարէզ ընդ նախնի մատենագրաց. պէտ ապագայիսն ուսումնասիրէ պարբերական եմանալի եւ պանպղտոր՝ ի սեպհական յարակ պղերգաց անարգ յանգիսն ծողովելոցն։ Այնր ջան եւ գտաւուն՝ ահա այդ է. եմ ընդերցողացն, որպէս եւ ակարծիցէ՞ր. երբ պէտ հակալել, նոցա կնոքանց՝ ի բարեւ այն լինիցի. եւ երբ եւ պէտ գել, պէտ ձեւս անարգ եւ ուշ մ։ Պանդիտ ուշ նոր ինչ համարեալ ինչ կամ երբ օտարոտի, երբ ուր վաստակիցն տէր ուսուցանել սերողացս պղպղելն, եւ պանդիտ պէտ ասպարէզ եմբեկցաբար, այլ ոչ գիտ պէտ պրոտ՝ սիրոյ պայն գրեցիք, որպէս րե ինչն հնոյ սիրոյ էր. կամ ուր պէտ գրոյ առնուսկ՝ ի մնինել, այլ ոչ մնինել պատակրել պերբաբս՝ կոչիցե ճեռակեան բառիս պատ ուրումն հերքոտեալ սրտի. կամ ուր պանդիտ ուղղագրութեան վարդապետացն առանձս առակի դնեսկ, անդրադարձ այլ ոչ կարողութիւն՝ ի շահագոյ հարցն պայն բողոքիցե, անգիտացեալ րե պէտ ոմանս ընդերցե՞ր ուր հարս եւ վարդապետս։ Այ՛ն այդկ օտարոտի երկ են ասեսկ, այլ կանխաւ յաղագս դպրութեան պերբիայեալ յառաջելապէս անդր, րե անուսումնասիրեալ եւ յողդողդկ համակրել առվոր են պերբս, յօգուտ անչահ արդեօք՝ րե՝ ի երկրորդ, ի պարզոյ անդր ճանիցե։

Պայսպէս ինչ երբ չարարակամօրէն պուեալ՝ ի գլխաներկ ազարբեալ ճառիցդ, որ ինչ այլ երբ պանդիտ նոցա առանձին գիտելի հայցե, ի Վախարդութիւն անդր նոցա հպարտացուկ։

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՉԱկանաւոր անցս սրբոյ Խաչին Պարանից՝ ընդ անգէտ դիպուածս մարդկայինս լինելը արդարև դասել՝ և իբր ընդ ձեռաց, թէ ոչ բարեխանձն արիմնութիւն Սահմանոյն մնայց դիտապետի շարժէր յորդորական նամակաւ զմերոյ սրբոյ Գրիգորի զիմաստականն դրիչ՝ արձանագրել զդործեցեալսն յիշատակ անկորուստ։ Յանձն առ զարժանահայոց խնդրելին արագալուրն այն և իմաստախոհ դպիր արքայութեն, մտադիւր յաւելուածով և տարեալ ի դլուխս, ոչ զպատմականն ևեթ ճառարտադրելով, այլև զներբողականն առասպելս ի սբ Խաչն ձգընկալ և ի սբ կոյս Ածամայրն. զոր օրինակ խոստանայ յաւարտ Պատմութեն ասելով. * Զկնի դծագրութե դումարաց հոլով պատմաբանութես խառնել դուն ինչ դրութիս համառօտագիր դրուատից, նախ՝ նմին իսկ կենդանարարն ճնագրութե ձգեան Խաչն, և զկնի սորին՝ սբ Տիրուհոյն և Ածածնին ‖. զոր և կատարեալ ասէ ի Յիշատակագիր նամակին առ նա ինքն Սահմանոս։

Այլ քանզի բազմադրութագ յօրինուածոցն աղագաւ մնայլ ունի պատմութիս նարեկեան, անկաւոր համարիմք ի կանխաբանիս մեկն տեսութ զհանդիպումն իրացդ համառօտել։ Դիպ եղև յաւուրս տիեզերակալութե երկոցունց եղբարցն Վասլի և Կոստանդեայ՝ առն միում մոկացւոյ ի տանէ ազատաց դիմել զինուորիլ ի դրան ինքնակալացն։ Սա եղբօրորդի լեալ սրբաւորի և նշանագործ ճն Դաւթի մոկաց եղելոյ դիտապետի, ունէր առ իւր մանն ի նշխարաց հողոյ տապանի Հօրեղբօրն երջանկի, իբր պահպանիչ և մխիթար յիւրումն ծաւրութե. յորմէ և նշանք բժշկուե առ բազումս ախտացելոցն դործէին ի թագաւորական քաղաքին։ Իրաղեկ եղեալ այնմ ինքնակալացն բարեպաշտից, և առաւել ևս պատուասիրեալ զմոկացին իբր աղգային այնպիսւոյ նշանագործ հովուի, ի վերայ և հասեալ տեղեկանային՝ թէ իւր իսկ քեռորդի Սահմանոս անուն՝ անցեալ կայ յաթոռ դիտապետութեն փոխանակ երջանկին Դաւթի. և կամէին մեծապարգև հանդերձանօք ընծայաբեր լինել ի զարդ հանդստարանի նորա։ Այլ այրն հանճարեղ՝ փոխան երկրային նուէից պատուականաց՝ ընտրեաց հրամանաւ նոցունց իսկ ինքնակալաց հարցեալ գիտել՝ թէ զինչ ինչ ի հոգևորականաց առնել փափագիցեն իւրքն աղ-

դայինք. և սորին վասն նամակատար զոք առաքեալ ի քուն դաւառն, ընկալաւ առ ի նոցանէ պատասխանի՝ մեծ և շատ և ս լինել, եթէ ի պարգևի շնորհեցի նոցա մասն ի Կենաց փայտէն: Գովուրթէ հաճեալ ինքնակալացն ընդ բարեպաշտութենն լնդիր, յառաջամիտք և գտան յաւելուլ ի փայտն Կենաց ի միւս ոսկեձոյլ քառաթև ամանի մասն ի Ղենջակէն՝ որով ծրն սփածաւ, և ի Փշոցն և ի Սպնգանէն, ի Բևեռացն և ի Խանձարրոցն: Զայն պարգև երկնաւոր ինքնին բարձեալ մեծարանօք այրն պայազատ՝ միջնորդն բարեացապարտ, զոր պատմութիւն ծանուցանէ պատուոյ անուամբն ևեթ՝ Մանգլաբ կոչելով, և հասեալ ի բնագաւառն Մոկաց առ քեռորդի իւր Ստեփանոս, ամիսս իջեցին զգանձն տէրունի նախ առաջին մօտ ի հանդստարան Դաւթի երջանիկ դիտապետին, և ապա ի տաճար սքի Կարապետին Յովհաննու, և անտի յաւուր մեծի Ուրբաթուն ի տաճար սրբուհւոյ Աճածնին. զորս նա ինքն Ստեփանոս նախակերտեալ բովանդակեաց մեծագործ շինուածովք: Յայն բազմահանդէս փոխադրութի առաջնկայ գտան երեքին թագազարմ եղբարք արծրունիք՝ Սենեքերիմ, Գուրգէն և Աշոտ հանդերձ նախարարակոյտ ազատօք և անհամար ժողովրդովք: Կատարեցաւ այս ի հայկականս թուականէ նկ (432) այն է ամ ոն 983:

Այս քեզ աւասիկ մեկնօրէն պատկեր՝ համառօտիչ ընդարձակ զրուցելոյն ի նարեկեան պատմութենս. զորոյ ժամանակ թէ երբ արդեօք, կամ քանի ամաւ յետ իրացն զործելոյ խընդրեցաւ ի Ստեփանոսէ մոկացւոյ, և ի սքի Նարեկացւոյն գրեցաւ, չունիմք սահմանել ճշգրտաբար: Եւ առաւելագոյն ևս տարակուսանաց խնդիր է, արդեօք ճառս պատմական որպէս ի Նարեկացւոյն գրեցաւ՝ եկած մնաց այնպէս անյաւելուած, թէ յետ այնր յայլոց ումանց խառնեալ ինչ իցեն բանք ազգի ազգի: Իրաւացի ապաքէն ամենայն ոք տեսանիցէ զերկբայութիս, եթէ զոր միանգամ յայս խնդիր զհաւաստիան ընտրեցեալք նախ, որով անհաւաստիքն ինքնին դայցեն ի յայտ:

Հաւաստի նախ առաջին այն է, զի հանդէս եկաւորութենէ սքի խաչին Ագարանից կատարեցաւ ի հայ թուականին նկ. որպէս պատմութիւն ինքնին զեկուցանէ:

Երկրորդ հաւաստի, զի Աղօթամատոյցն մատեան նորին սքի վարդապետի կատարեցաւ ի թուին նծ կամ նծ. ըստ ո՞ր բում Յիշատակարան նորա յայտ առնէ, այս է՝ յետ նախագրեալ անցից իւր քսանիւք ամաք:

Երրորդ հաւաստի, զի վաղ քան զԱղօթն յօրինեալ խակ էր Ներբող սքի Աճածնին. որ և ի բանն ճ. յաղօթն առ Նա յիշատակի. * Խառնեալ զանձն իմ նախնի մեծիդ ներբողի ի քոյդ պաղատանս ‖: Եւ յայտ խակ է, թէ զոյդ այնմ գրեցաւ նաև Պատմութիւն, և Գովեստ սքի Խաչին:

Ա յսոցիկ հաւաստի գիտացելոց զհետ գայ աներկբայաբար, թէ Պատմագրութիւն և որ կից այնմ, գրեցաւ զինի նկ թուա-

կանին, և յառաջ քան զնծայ ։ Այլ ինայ հարցաքննելն, որ-
չափ յառաջ արդեօք, և յիրաւի տարակուսելն այնու՝ զի բա-
զում ինչ զրուցաբանեալ տեսանին ՚ի պատմութիւնս յաղագս
գործոց կայսերացն Վասլի և Կոստանդեայ, որոց ժամանակ
իրագործութիւնն՝ ըստ գրելոյ Կեդրենոսի յոյն վիպասանի, և
ըստ հայ պատմադրաց իսկ՝ գայ անկանի առ Թուականաւն
նլե, կամ նլը, կամ նխը, նխթ, մանաւանդ այլ ևս դիպք ո-
մանք կատարեալք ՚ի նկե Թուականի. որով և Պատմադրու-
թիւնս ժամանակ ոչ միայն սակաւ ամօք յառաջ քան զաղօթան
կարծիցի, այլ յետոյ ուրեմն քան զնոյնս ։ Զայսցանէ համա-
ռօտ ևեթ ակնարկութիւն տուեալ աստանօր, ՚ի ծանօթութիւնսն
կարդի հատուածոցս զնւրաքանչիւր անցից զհամար ։ Այլ ՚ի
մի բան գլխաւորեալ զպատճառս տարակուսանացն, որչափ
ինչ շարադրեալ զրուցին ՚ի պատմութիւնս յաղագս ընդար-
ձակութեան և յաղթողական տիրապետութեան վասլի կայ-
սեր յարևելս և յարևմուտս, ճշմարտեալք տեսանին միայն ՚ի
նորա յետին ամս տէրութեանն, ուստի և ամօք բաղմօք յետ
զրուցեան նարեկեան Աղօթիցն ։

Բայց քանզի յանընդունելեաց է այս, և ոչ գայտնի ընդ-
դիմութիւնք մարթի է օրինաւոր պատասխանեօք ՚ի բաց փարա-
տել, հարկ ուրեմն է խոստովանել թէ յետ տալոյ սէյ Նարեկա-
ցւոյն գլուխ պատմաբանութեան, ձեռն այլոյ ուրուք մխեալ ի-
նչ յայն՝ յընդարձակել և ՚ի զարդարել, յաւելեալ ՚ի նոյն գլե-
տոյ գործեցեալն. համարձակութիւն թերևս առեալ ՚ի ընորհ-
մանէ նորին իսկ Նարեկացւոյ ՚ի յիշատակագիր նամակին, *Զթերին լրութեան և զպակասն աճեցութեան ընորհել ‖ ։
Առ այսու, քանզի նարեկացի ինքնին խոստովան լինի անտա-
նօր, *Անբնտել զոլ տեսութիւնք բաղձալի վայրիցն և սէյ խո-
բանացն ‖, կարի դժուարին և անհաւանելի թուի թէ ՚ի լսե-
լոյ ևեթ տեղեկացեալ, կարողանայր այնչափ մանրամասն նկա-
բագրել զվայրս և զչինուածս, և զազգի ազգի որոշմունս տա-
ճարացն և հանդերձանաց նոցա ։ Ահա և այս նշանակ գրչի
օտարի ։ Բնր յաւել և զնրաւադատ զարմացումն բանագէտ
քննողաց, որք ՚ի հիւսուած պատմադրութեանս այսմ ուշ ե-
դեալք, բազում ինչ ՚ի յարմարումն բանիցն, յիմաստան, ՚ի
քերդողական կամ ՚ի հռետորական շարադրութիւնն ոչ վայել-
չականս տեսանեն ընտրողական դատման սէյ Նարեկացւոյն ։

Իսկ արդ՝ թէև ըստ հաւաստաբանութեանցս՝ նշմարին ՚ի
պատմադրութեանս հետք օտար ձեռին միոյ ուրուք կամ ո-
մանց, բայց բուն առաջնին հաստուածոյն մատենադրող՝ նա
ինքն Նարեկացի իրաւապէս համարելի է. և որպէս հաւանա-
բար զհետ գայ ցայտակայր ասացելոցս, ոչ յետ բաղում ամաց
անցանելոյ իրացն. քանզի զԱծածնին գովեստ ներբողի՝ քան
նախնի կոչէ յաղօթիսն. յայտ արարեալ, թէ վաղու ևս քան
զնծայ Թուական յօրինեալ էր. և ոչ կարծել արժան է թէ
Ստեփանոս բաբեհնդիր դիտապետ՝ անագան ուրեմն յետ

հնանալոյ իրացն յայց եղեալ ի՛ց արձանագրութեանն։ Ապա հաւանիմք կնքել, թէ յետ սակաւ ամաց՝ իբր ՚ի թուականին նո՛ր կամ նո՛ր գրեալ ի՛ց հարազատ պատմութի՛ն յարակցեալքն հանդերձ։

Յառաջիկայ տպագրութե՛ս յանդիման ունելով մեր զտպագրեալն ՚ի Կոստանդնուպոլիս, և ՚ի բաց սրբելով յայնցանէ զվրիպանս գործարանի՛ որպէս զիարդ խմաստքն ցուցանէին, կալաք և զայլ գրչագիր գաղափար գտեալ ՚ի կոստանդնուպոլիս, յորում կայր Պատմութի՛ն՝ գովեստիւ հանդերձ սո՛ղ Խաչին, և սրբուհւոյ Աճածնին։ Ըստ պատմական մասինն տանելի էր հաւատարմութի՛ գաղափարին, բառից ևեթ ունելով զանազանութի՛, և քան զնախ տպագրեալսն առաւել վստահելի, թէպետ և ՚ի տեղիս ուրեք պակասորդ։ Բայց ՚ի ներբողական ճառսն՝ եթէ սո՛ղ Խաչին, և եթէ Աճածնին՝ այլափոխութի՛ բազում յոյժ բանից և կարդի ասացուածոցն ՚ի ներքս երևէր, յայտնապէս զտարի ուրուք՝ և ո՛չ զնաբեկացոյն բերելով զկերպարան. որով ո՛չ վստահելի, քան թէ կշտամբանաց իբր և դատախազութի՛ խմաստակին այնմ, որ յայն եղև ձեռներէց։ Սորին վասն ՚ի կարգի մերոց լուծմանցս և ծանօթութեանց՝ միայն ՚ի պատմականին, և ո՛չ ՚ի ներբողականն յիշեցուցանեմք զտարբերութի՛ն ինչ օրինակացն։ Այլև ՚ի պատմականն չափ ևեթ յաւելումք տեղեկութի՛ն ուր միանգամ խմաստքն խնդրեն։ Քանզի ՚ի վաստակս մնաց երանելւոյ մերոյ Նարեկացւոյ յանձն առեալ եմք լինել միջամուխ, իսկ առ ձայն օտարաց զՀետ պնդիլ ոչ ախորժեմք։

Աբէլ Հօրն մերոյ Կրեփորէ սասպետէ Զ՛ոռա, Հեղափա-
խտիրուհէ պարոնաբանուհէ Ազնուազօր Հշանէ Ազուռաճեան
Իսալէն։ Որ՛է վերուստ ամենահայեաց նախատրէանն աչնարհու-
՛է սորբին հողմանոյ հայեց աղխարհէ ազգային յուշոյ՝ բերել
հանգուցեալ՛է սահմանս վայրէց գաւառին մոկաց, [1] ՛է շի-
նուածս բնակութենան ուխտին Աբբութենան, որ հոչէ Պող-
բանք։

Ա. Ընդ աւուրս ժամանակաց [2] բազմավրդով տատանութենէ, որ՛ի կայս և՛ ի կոյս կողմանցն յու-
նաց հարաշատութենէ արեան զարմին եսաւայ, և որ
գւոյն մտից արևու, որ յաւարտումն երրորդէ՝ և
՛ի ծագ գլխաւորութեան մասին ասիայ, յարեալ և
յարմարեալ՛ի հիւսիսոյ լերինսառն, և խիտ ընդ-
ծիրանաճաւալ ծովային ծոցոյն ասպարէս. ունելով
զդարձ դիտելոյ դիմացն՛ի թեման. [3] որ ըստ ումանց
լեզուաց միջօրեայ կարգացեալ. որպէս ըստ երբայա-
կանին՝ հարաւ համբաւեալ. որ այժմ կոչի բուր-
հալք, իբր թէ հալք և մարդիչք ըստ մերս դիտմանց՝
բազում գոյութեց պատուական նիւթոց։ Ի սոյն [4] եր-
կաքանչիւր բանականաբոյս բազմածին լերանց հզո-
րաց և բարձրագունից՝ խիտ և հատու հակառակու-
թեց, որք կառուցան կազմեցան կարգեցան կանգնե-
ցան կայեն՛ի կիցս կայից խարսխաց բարձից տանողացն
ոտից, իբր նախ քան զսոյն՝ սեիր և հազար, ընդդէմ
մահարք միմեանց և ներհակակիրք։ Որք կուռ և
կարծրաճաճկոյթ վառեալովք կառօք, լեգէոնախուռմբ
կառաւօք, Ճարտարաձիգ ամրոստեան մատանցն [5]
ղինուք, ի ընդ միոյ մարտուցեալ՛ի հարուստ աւուրս
և յերկայն ամանակս։ Ի՝ինչև խնայեաց տատուկք
հերքեաց ըստ դանիէլի՝ նոխազն ծովային զեղոյն ցա-
մաքային. զարևմտայինն զոյն՝ արևելայինն։ Որպէս
երբեմն կամբիւսեանն կիւրոս զբաբելայինն։

Ը. Եւ ամբարձան բարձրացան ՚ի պատիւ փառաց Հոխութեանն կայսերական ոսկեփայլ գահոյիցն պճնուելն, եւս վայելչաբար բազմեցան և հանդարտութեամբ հանգուցեալ նստան։ Ճ առաւիղս ամենավստահս ՚ի խոնարհ առաքեալ[6] ոստքն սքանչելուղէշ բարուհասկին բարձրութեանն, տիրական և արքայական հաստատմամբ անկոյն, Եղբարքն երկոքին հարազատք միաշաւիղք համակցորդք և զուգածիրանիք՝ Ասիլ և Յոստանդին։ Վասն մարտուցեալքն ընդ ՅՃաշէն ամուրս նոցա՝ ընկլան կորացան և խոպառ սուգան մերձ առ գարշապարս ընթացից ոտից Հզօրացդ, և ՚ի ոսպասաւորութեան Հպատակութեանն նոցա պատրաստեալ գտան. որք երբեմն անձանց նոցա յուսային տիրել։ Եւ եղեն վայրք բնակութեանն առեալեաց նոցին անապատ յետին. և կուրացան շաւիղք նոցա, իբրև ընդ դիմաղաց կամաց գթութեանն լինամոց բարձրութեան աջոյն ՅԱ։

Թ. Վա՛յ զի և[8] յիշատակս քարոզելոյս՝ բազմադիմակս և յոքնապիսիս՝ անեղծականս և անստուերապիծս ՚ի դէմս երեսաց պատկերաց անզգայականաց վիմաց մատուցին։ Ո՛վ եթէ ՚ի բարբառ բերանոյ քանից՝ անդանդաղ ձայնիւ և անդուլ գոչմամբ մշանջենաւորապէս հնչեալ պատմեսցի տիեզերալուր համբաւ գովելի գործոցն նոցա։ Յորոց մեքենայից ՅՃատուր հանձարոյ խորին խորհրդոյ իմաստիցն նոցա՝[9] բնական բարոյից ընտանի սովորութիւնք այլ ընդ այլոյ յեղանակեցան։ Վասն վտակք լայնակայլակք ջրականաց գետոց յորդաբուղխ ուղխից՝ եթէ երասանաւ փոկոյ նահանջեալ հնչականապէս՝ ընկրկեալ յետին կացուցան։ Եւ որպէս զերիվարս վարժողական կրթականութեանք դաստիարակեալք՝ յոր ընթացս և միտք կառավարին կամիցին, նմանաբար և նոքին՝ լքին զՀանապարհս հետոյ խաղացման իւրեանց. և գնացին ըստ մարգարէութեանն երջանկին դաւթի՝ գետք ընդ անջրդիս։ Եւ կարծրակերտ կարկառք սպդակցորդք քարապատուարք վիմահոլովք՝ մահարձանօք պարսպաց՝ ուժգին շարժութեամբ խոպառ սասանեալ՝ եղեն ՚ի հարթ Հանապարհս։ Եւ տիրեաց բազկի նոցա արհութեանն՝ լայնութեանն տարած-

մանն մեծութեանէ երկրի։ Որպէս [10] արարիչն աշխարհի՝ երկնի և երկրի ։

Դ· Եւ ահագնութիւնք աշխարհատարածունակ՝ երկրապարփակ՝ տիեզերապատ պատուհասացն պիսդոնի , որպէս սիդոնին սիոնի՝ ի սպաս երեւելի քրովբէականի և սրբագործմար ամենայարմար նոաձեայօ- ձառ , աքանչելի սխրալի և սօսասարսան սրահի իմաստունն սաղոմմոնի , իբրև զզոյգս ձիոց լծելոց հանդարտական հպատակութեամբ զվիճանուն մասանց մարմնոց անդամոց իւրեանց՝ մատուցին յընդունակութիւն հանգստեան իրանաց նոցին։ Եւ հետս շաւղաց երթեւեկութեց փայտակերտ լաստաց՝ անխարիսխ յարկաց և անշունչ կառաց՝ գերագոյն դիմաց՝ երկնագոյն դաշտաց՝ լուծական լերանց՝ անկայուն յատակաց՝ ի կոյտս կոհակաց՝ կապոյտ կուտակաց , իբր ի թռիչս օդոց ի թեւս թեթեւս և յարագընթացս ամպաչուս թռչնոց երկնաւեան կենդանեաց՝ զամենեքումբք անցեալ տիրեցին ։ Եւ [11] եւ ի քիլս ձեռին և ի քայլս ոտին՝ թէպէտ և ոչ զընաւին տարերս , այլ զբազում տեղիս չափեցին ։ Եւ ի կշռոս բանից խմաստից խօսից՝ զյոգունս քանակեցին ։ Եւ միանգամայն ասել՝ երկնօրէն լայնութեամբ՝ ամենահաս թեւոցն ձգմամբ՝ զվիջոց բացուածն ընդարձակատարը յարկի բնաւէն աշխարհի բազմուն ակ ծոցոյ անթիւ ամբարոյ , իբր զմի հօտ ի միում խմբի , և զմի սիւնհոդոս ի մի եկեղեցի , և զմի հարսն ի միում առագաստի , և զմի սիրելի ի միում սենեկի , և զմի ամուսին ի միում տաղաւարի , և զմի ընդակից ի միում վերարկուի , և զմի զուգակից ի միում խորանի խորհրդարանի , ի սէր փափագման տենչանաց աչաց , ի գաւիթ կամաց անձկութեանէ սրտի , կամ ի սահման միջոցի անդաստանի գորովոյ գրկի , երկուց միջնորդաց՝ համալծակցաց բարի գործակցաց՝ բերողաց բազկաց դիւրաթեր բարձին ։

Ե· Արդ այսքանեօք և այսպիսեօք բարեպատեհ պատահմամբ ծածկին համեստով հզօրապէս արիութիւք հաւատարաբար հարթեցին տապալեցին ընկրկեցին ընդոստնեցին և ի կոր կործանեցին զբեռնակաբ

կառ մոլութիւ[13] հարաւային բռնութիւնէ որդւոցն Հա-
գարու։ Եւ հաստատեալ հիմամբ կառուցին պատ-
րաստեցին յօրինեցին յարմարեցին յարդարեցին գե-
ղագրեցին ՚ի զարդս պայծառս և երերգելիս զքրիս-
տոնէից եկեղեցի։ Եւ ձգեցին ձգտեցին ղպատակս
ձեռացն աշխարհակալաց ինքնիշխան մատանցն ՚ի
տիեզերս եզերաց երկրի և ծագաց նորա։ Եւ մանր
բախտղ չոշափմամբ աջոյ՝[14] զեղջիւրս արքայից և
կայսերաց մեծաց՝ աւազակոյտ ազանց տոհմին վրաց
և խմբից հազրաց՝ քաջաց ձենաց և հայկականաց՝
արիապես և յաղթողաբար ըմբռնեալ կալան ըստ
ամբակումայ և զաքարիայ[15] կանուխ պատգամա-
գրաց։

Զ. Եւս և հիացուցանօղ համբաւ տերութեան
վերինն հարաղատաց երկոցունցն՝ մարմնացեալ մա-
տուցեալ ՚ի կերպ պատկերի դիմաց[16] քարտեզի
սպիտակերանգ ըղձալին դաշտի, հասին ՚ի խուժս և
՚ի սկիւթացիս։ Եւ[17] քառաբանակեան շրջանակու-
թիւք շուտաժիր շտապով յընթացս թևոց հողմավար
ամպոց՝ երագեցին և յառաջեցին. [18] մինչև գրաւե-
ցին պատանդեցին և ուռկանեցին ՚ի մի ծածկութիւ
պաշարման վարմի կայտառունակ ցանցի՝ զերս ցընդ-
մանբաժանման երկրի որդւոց աշխարհի։ Եւ փորա-
գրեցին՝ գեղեհսեցին՝ ձեռնաձուլեցին տապարատաշ
սրագործ անգրագիր արձան պատմաբանական և ան-
ջնջական յիշատակարան ՚ի փուխագոյն քարանց այ-
լայլականաց գեղազարդ և գեղեցկագիւտ գունոց
գոյութիւ։ Եւ միահաղոյն զըլորտս ամենից բոլորից
լրութիւ ՚ի պատուար ամուր և ՚ի ցանգ հրեղէն և
յաշտարակ հզօր ապաստանեցին, և բարձրագոյն
բերս բիւրուց բարեաց հեռաւոր երկրիս պտղաբե-
րեցին։

Եւ զնաղաղութիւն հաստատութիւ յամենեսին ա-
ւետարանեցին. և ձիրս ընծայից պայծառ պարգևաց
աղքանաղեան զարմիս բաշխեցին։ Եւ զհրաշալիսորհ
զարմանալան[19] զերջանկացն հանդիսարան՝ զմեծա-
նունն վկայարան սրբատունդ և երանուհի տիկնոջն
Սոփիայ՝ ևս քանզևս գեղեցկապանծ նոր պայծառու-
թիւք և ամրական դրութիւք նորոգապէս վայելչացու-

ցին. և զսայթաքեալն ի տատանմանէ դողմանն շարժուԹԵ վերին բարկուԹենն՝ պատկանապէս պատապարեցին. և անստուեր և անապական և անյաղԹական
[20] զՀշմարտուԹենն բան՝ ամենայն աղգաց ծանուցին։
[21] Այլ քանզի բանականապէս ողբայ պատմուԹիս զլաւան ի վատԹար կրօնս կորստական կամաց մոլորուԹենն Թէոդորի և դիոդորի յոյժ հակամիտեալ։ Համառօտեցից աստանօր զբանս իբր անվայելուչ ի շաւիղս երկուց ընԹացից՝ գովէստից և պարսաւանաց միատեսակ դիմօք հետևիլ։

Ի. Ի ժամանակս և ի դարս աւուրց տիեզերակալուԹԵ և արքայուԹԵ սոցա երկոցունց՝ Վասլի և Կոստանդեայ, որք ի մի նկատումն կամաց խորհրդոյ երկեակ մարմնով և միով սրտիւ կենցաղավարեցան։ Եւ որպէս զէուԹիւն երկուց տարազուց անձին և մարմնոյ ի մի կերպարան շարունակեցան։ Եւ զնմաստնականն նախասաց բան յանձինս գծագրեցին, եղբայր յեղբօրէ օգնեալ իբրև զբաղաք ամուր անկործան։ Եւ Հշմարտաբար միուԹԵ առանց այլայլման կացին անբաժին։ Եւ զարարչականն ԹելադրուԹԵ երկիւղագին սրտիւ պահեցին, ամենայն ԹագաւորուԹիւն յանձն Հատուածեալ՝ արմատով իւղով խլեսցի։ Այլ ԹեպետԵ և բազում սրտից տակուսելոյ՝ երկայնմտուԹԵ հետս հորդեցին, յաւէտ առաւել հիւսիսայնոցս արևելականաց տանս Թորգոմայ աղբիւրս ընորհագ կենաց անձրևաց ի դԹուԹԵց իւրեանց ցօղեցին։

Ը. Վանզի արք ոմանք երևելիք ի տոհմային պայազատուԹենէ, ի ցեղէ վեհից, ի զարմէ դիւցազանց, ի տանէ պետից, ի գնդէ գովելեաց, ի դասակարգէ քաջաց, ի շառաւիղէ հարազատուԹԵ
[22] արեանն մելքիսեդեկի, որոյ նախանկարն խորհուրդ տպաւորեցաւ յընտրեալն ի քանանէ և ի սիդոնէ, այսպէս ոչ ըստ ամենայն մասանց պատուելիք։ Այլ ըստ քրիստոսասանդն դաւանուԹԵ՝ անմահք և անհատասելք։ Որոց միոն ընտրեալ յոյ և հաւատարիմ ծառայ Ձէ, և կամակատար սրտի բարձրելոյն, որոյ անունն Ճանաչիւր ՊաւիԹ, հանգուցեալիկ ա-
ռաջնոյն՝ անուամբ և իրօք։ Այս ի ձեռն ձեռին մե-

ծուլթէ ՚ծուլթէն. [23] նախանկար հրաւիրանօք, ըստ յառաջ գուշակելոյ հոգւոյն քրի, առ ՚ի բարեպաշտիշտ և ՚ի պարկեշտակրօն ծնողացն իւրոց խրատեալ և դաստիարակեալ, լցեալ լինացեալ և ուղերձեալ, և իբր զեփրեմեան լերինն հոգիբնակալ հզօր դիտապետն՝ զերկրորդ սկիզբն երջանկաց, և զառաջինն կաճառից նահապետաց՝ զմարգարէածինն տեսանօղ՝ հաձոյ զբաւեալ մարդկան և ՚ի, վարուք մաքրուէ: Ապա ինչև ընծայեալ մատուցաւ առաքելական մասին կոչդուլթէ, վկայակին այցելուլթէ ՚ծախնամ տնտեսուլթէն, երկնաձիր և ՚ծատուր փառացն ժառանգուլթեան, ՚ըզ և երանելի ուխտին պայծառուլթէ, զգեստաւորեալ վայելչուլթէ՚ի պարկեշտ պատիւ եպիսկոպոսուլթէ: Այլ յաւուրս ոչ սակաւս այսքանեօք բիւրուք բարուլթէ բազմացեալ բերկրեալ և բարդեալ ՚ի ծագ աւարտմանն լրուլթէ հասակի իւրոյն կենաց, իբրև զցորեան հասեալ ՚ի ժամանակս հնձոց արմտեաց հաւաքման արդեանց համբարոց, հանգեաւ՚ի Քրիստոս: Ո՞րոյ երջանկի և առաքինւոյ զմաքուր ոսկերսին, ըղձական և հրեշտակական բազմապատիկ նուագերգուլթեամբ ամփոփեալ հաւաքեցին ՚ի քարապատուար շիրիմ անձկուլթեան յարկի, կարծրաձեղուն խորանի, նսեմամատուեր մլձուլթէ հողախշտի հանգըստի: ՚Ի ձեռն որոյ երկրապատեան և գետնաձածկոյթ վերարկուի՝ հնորհս բժշկուլթեան հրաշակերտս և հռչակելիս ընդ բազում տեղիս պարգևեալ տարաձեցաւ:

Թ. Ընդ զինի տիրահրաւէր հանգստեան նորա սրբանեալ ոմն պատանի՝ որդի դստեր համածին եղբօր նորա, ըստ հաւաստի ազգաբանուլթէ քաղցրածաղիկ ծառոյն բարեխիզ պտուղ, ՚ի նմին իսկ յերանելւոյ ուսեալ. և հրեշտակահանգիստ կարգօք հրահանգեալ, և ՚ի ձեռն ՚ծամերձ ձեռին նորա ձեռնադրեալ ՚ի քահանայուէ, և վանականաց ՚ի վերակացուլթէ: Որ նկարագրեաց իբր զտարացոյց գեղոյ պատկերի ձևոյ տեսակի՝ զնմանուլթէ նորին ՚ի յանձին գեղեցկապէս հետևեալ նախնեացն: Իսկ ՚ի դաստումն ընտրուլթէ վարժից՝ առաքելագիտ և մարգարէածանօթ և աւետարանաժառանգն դիտու-

թեանց և այլոց բազմաց [24] սուիեստիոյ, վայելչապէս համբուրիւ պատահեալ։

Ժ. Պատանօր՝ի սոյն ամանակի՝ եղբայր մեր սորա երջանկի և բարեպաշտուհոյ, ըստ պատահման իրիք հանդիպմանն՝ խոյս տուեալ և թիկունս փոխանակ դիմաց դարձուցեալ, Թողեալ լքեալ և արտակացեալ՝ի յարկէ բնակութենէ հայրենեացն իւրոց, ՚ի գաւառէն մոկաց [25], ՚ի լերանցն կորդուաց, ՚ի գնացս ընթացից բազմօրեայ հետոց սուրհանդակօրէն խաղացմամբ յառաջ երագեալ՚ի յարեգ կուսէ կողմանց հիւսիսոյ մինչև՚ի սպառուած ծայրիցն [26] ասիայ և սկզբանն իտալիայ, ՚ի կայանս նորոգն դաղմատիայ, յարքայարանն յունաց ազգացն եդովմայ դիմեալ հասանելը, ՚ի բուն բնակուի ծովածաւալ ջրափակ անդընդափոս ահագնապարիսպ բազմաբնակ քաղաքին և [27] անմարտնչելի ամրոցին սքանչելոյն Կոստանդնուպօլսի։ Ընդ այր երագամիտ, և ըստ կարգաբանութենէ խօսից անթարթափ լեզուոյ՝ յոյժ պատկանաւոր, իսկ ըստ ձեծայինն հոգելից իմաստութենն՝ յաւէտ պարարեալ, մատուցեալ՚ի յօգոստաբնակ պայծառապսակ պատկառատեսակին պաղատ ընծուորեր։

ԺԱ. Այժ նախ յորժամ տարաբաժաներ՚ի հայրենեացն, զտարաբնակութիւն օտարութենն յակովբոս զմոտաւ ածեալ. որ [28] ՚ի նեցուկ ցոյոյն միայն յեցեալ, ոչ ինչ բերելով Թոշակ մարդկային մարմնական կենաց ՚ի ծնողացն՝ բայց միայն զօրհնութենէ երկնաշնորհ և տիրապարգև՝ անդրանկարարն ձեռնադրութենէ. որովք յաւէտ առաւելութենէ անստուեր և անթարշամ փառօք կրկին պսակեցաւ, մեծաւ միջոցաւ գերազանց գտեալ քան զհոմաճինն։ Այսպէս և սորա անհոյնթ արարեալ զբազմածախ և զյոռնաշահ ինչս ստացուածոց գանձուց հայրենեացն, միայն [29]՚ի դրից դամբանէ շիրմի եղբօր հօրն իւրոյ դաւթի սրբազնապարդ և քառակարդ եպիսկոպոսի, զորոյ զգուշութենն քաղձալի [30] անուանն նախ նկարեցաք, անտի ողջունիւ բարձեալ ընդ ինքեան սուղ ինչ չափ գուշնակեայ հողոյ, և այնու շատացեալ անզուգական և անհամեմատ բերկրանօք [31] բնակեր՚ի սեիր, քան թէ

սիրեցեալ սերմն սափատայ՝ մաքուր մաշկեկաւ մեծին հեղհեղու ՚ի կատար ամբարձման գլխոյն կարմեղայ։ Ապրով հանգուցանպէս և հաւատարաբար ըստ օրինի նմանութեանն նորին՝ յայտանկատ աչաց տեսողայ պայծառ պանծանօք կարգաց յարդեցաւ։ Վանդին իբրև տեսին զնոսին պարգևաց անզգայականաց հրաշակերտ նշանաց՝ ինքնակալքն յուսնաց, որ ՚ի [32] նշխարաց հողոյ քաղաքեստն գանձարանի ածարեալ եղբօր հօրն նորա, նոյնժամայն ըստ ընդաբոյս բնածին բարի բարուցն բուսոյ՝ սրբասէր և երկիւղածամեծար սրտին իւրեանց ցանկութեանն, և ընտանի սովորութեանն որ առ սքս սպասահարկութեանն կատարեալ կամացն յօժարութեամբ անդէն վաղվաղակի անդադար սրտից բաղձանօք՝ զանընտել օտարականն՝ զհեռաւորն աշխարհայինն՝ զանմերձաւորն աչաց սիրելեաց՝ զանհպատուորն հարազատաց, իսկ և իսկ ՚ի նմին աշխարհս խաւսքն երկրագումարն և բիւրակաձառն առեալ ՚ի փառս բարձրութեան պարգևընկալ պանծանաց պատուոյ կարգեին։

ԺԲ. Ապա՝ իբրև այս ըստ սմին տեսակի մասին յանգեցաւ և յարմարեցաւ, և այլն տարաշխարհիկ՝ պատուաւոր և սպասաւոր և ծանօթ ընտելական կայսերացն երեսաց եղև, հարցման բանից համարձակութեամբ արժանի գտեալ. և զդարձուածսն անդէն ընդ նմին կարգի ՚ի ձահ փոխադրեաց։ Յիշատակեցաւ [33] նորոգեցաւ և պատճառն առաջին յանակընկալն կալն հանդիպութեանն, այլ և աւանդն զբ մաքուր ընծայիցն, զոր ՚ի յերկրէն իւրմէ ընդ իւր կրեալ բերեր։ Իբրև երկրորդ սկիզբն եղև իրին յայտնութեանն, և կրկին պատմեցաւ թէ յորմէ այսքան սքանչելիք նշանաց հրաշից գործեցան, արդ իբրև զբոսվանդակն բնաւէն լրութեամբ իւրով խմացեալ ծանեան, և ձեմարտեալ ստուգեցին [34] այսգոյն տեսութեամբ՝ եթէ եղբայր հօրն նորա է պատճառ այնր գովելոյ և պատուելոյ իրին, այնու ընդ նմա առաւել ՚ի փառ գթութեանն սիրոյ յորդեցան։ [35] Ապա ընդ նմին և զայս ևս հոգացին և գիտել խնդրեցին, եթէ ո՛վ ոք յընտրելոց հովուէ զտեղի բնակութեանն պաշտելի այնր հանգստի կենդանի մեռելոյ։ Իբրև ուսան յառնէն

Թէ [36] որդի քեռն իմոյ ընտրեալ իցէ ՚ի սոյն գործ պաշտման սպասու , ընծայս պարգևաց պայծառակա- նաց խոստացան շնորհել ՚ի պատան պիտոյից նորոգ- մանն հանդերձանաց խնկեալ ոսկերացն : Իսկ իբրև զարդարն և զաներկևանն ստուգապէս իսկութեամբ պատմեաց , Թէ չունին կարիս պիտոյից երկրաւոր ի- րի , նախ հարազատն իմ քեռորդի , և ապա հո- վուեալքն ՚ի նմանէ : Այլ Թէ կամք վեհիցդ իցէ , քննեցիք և ՚ի խոր խուզեցիք զինդիրս կարեաց նո- ցին տենչանաց :

ԺԳ· Իբրև կարի հոգեպէս տարփանօք սրտի՝ ըզ- կամն կայսերացն առ իրին անձուկ յեղյեղեաց , ա- պա [37] նամակս հրովարտակաց ինքնագիրս այրն հան- ձարեղ և ճարտարաբան՝ յերկոցունց կողմանց մե- քենաւորեաց . և ինքն հրեշտակ զոմն նամակակիր ՚ի սեպհական իւր հայրենական գաւառն առաքեաց : Այլ ըստ յաջողելոյ կամաց քաղցրուէ անեղին՝ մինչ դեռ Թագաւորքն յունաց ՚ի նոյն շաւիղ խորհրդոյ բարւոյ հանդիսացեալ մտաբերէին , դարձաւ անդ- րէն սուրհանդակն պատձենաբեր , ունելով գիր նկա- բեալ ՚ի դէմս երեսաց գոյութէ դիմաց քառատեսակ քարտենի , հաւաքեալ ՚ի ծոց իւր յիշատակարան բարեբուղխ բանից մեծի խորհրդոյ : Իբրև ծանեան զփափագ տարփանաց հոգևոր խնդրոյն , զի ոչ ըստ մարդկային բնաբարն բնութէ բարւոյ բաղձանաց՝ երկրաւոր ինչ նիւթ սիրեցին , այլ մանն փրկութէ անանց մեծութէ՝ ՚ի կենսակիրն կենդանադրութենէ անվաճառ և անդին գանձուն երկնային պարգև՝ անստուերափայլն լուսոյ անկապուտն կենաց՝ անստե- ղիւր և սրբակցորդն ստացուածոյ քեռեան՝ Յանին , գովեցին յարգեցին և դրուատեցին զշաւիղ խոր- հրդոյ մտաց խնդրողին : Այլ հաստատապէս սեռն ստուգութէ զծնունակ կամն անխոտորնակս զհայ- ցողին և սիրողի այնր բարձրութեան՝ հրատարա- կեցին :

ԺԴ· Այսպ փութաբար և վաղվաղակի կազմեցին և պատրաստեցին ոսկեկուռ ձուլածոյ քառատեսակ յօրինմամբ զձև տեսակի ածեանն խաչի : ՚Ի նմին կառուցեալ մանն հատուածոյ ՚ի կենսակիրն փայտէ

[38] տէրունեան փառացն քաղմականէ ։ Այս վասն ա-
ռաւել փառս ընծայելոյ նմին նշանի, զընաւին վկայս
կեցուցիչ մահու վշտացն Յիի՝ ընդ նմին պատկանու-
թիւ գեղազարդեցին, ուստի ձաշակեացն, և սփա-
ծաւ, և պսակեցաւ, և սեւեռապէս պնդմամբ մա-
ծուցաւ, և որով՝ի ծննդեանն աւուր տնանկաբար
վերասքողեցաւ ։ Ո՛ այս ամենայն մասունս ըղձականս
ընդ խաչին հիւսեալ միատարրեցին. և պատեհ պատ-
րաստութիւ՝ի ստեղն ծխոյ [39] բացուստ՝ի բաց՝ի
ծագս եղերացն՝ի ներքոյ ըռնկացն դրանց՝ երկբա-
ղիկ սենեկայն պարագրողաց՝ արձանացուցեալ՝ի
հանգիստ նշանին լուսոյ, առաւելապէս քաղձանս
յուսոյ ընդ նոյն խառնեցին ։ Այս ղեսպրման կենացն
բուրվառ այսպիսի կայծակամբքս՝ ընդ կնդրուկն
լցեալ՝ի ձեռն նորին իսկ յարդարողի այնր խորհրդ-
դոյ մեծին Անդլատի, պարգևս բարեաց աշխար-
հին հայոց կողմանցն արևելից լերանցն կորդուաց
գաւառին մնկաց վերառաքեցին ։ Որոյ իսկոյն իսկ
բարձեալ մեծագին և ոսկեթել վերարկուօք՝ պայ-
ծառ վարշամակօք և անկշռելի բերկրանօք՝ բերեալ
բնակեցոյց հուպ՝ի պատուական [40] վայրս հանգստա-
րանի հօր եղբօրն իւրոյ սքանչելագործ և կենդանա-
կան ոսկերացն ։ Որ և պատճառ իսկ [41] ժառանգու-
թիւ այսր նախ նա՛ ծանուցաւ ։

ԺԵ. Ընդ իբրև եկն եհաս այրն հնորհընկալ և
պարգևաբեր խաչունակ և նշանաբարձ փրկութենա-
կիր գովեալն գանձու, եգիտ բաղմեալ՝ի գահոյս տի-
րական ՅՈծառաքն աստիճանի հանդարտական հե-
զութե սրբամատոյցն աԹոռոյ՝ զորդի քեռն իւրոյ
ընտրելոյ. մեծաւ բարձրութե վսեմական գովութե՝
գերարփի հնորհիւ՝ [42] վեհագոյն գոլով քան զհօրն իւ-
րոյ հարազատ՝ և զհօր եղբայր նորին, անդէն՝ի
նմին ազգային և բնաբնակ լեռնահոլով և կարծրա-
խարխս գաւառին մնկաց մայեկաց մրգաց, ՛ի տեղի
հանգստեան հոգևնորոգ մարմնոյ հօր եղբօրն իւրոյ
երանեալն Պաւթի մեծի եպիսկոպոսի ։ Որ նորո-
գեաց զնշխար համբաւեալ ազգին՝ երկանունն և
բաղմանշոյլն յաւազանէ և՛ի կոչմանէ. ոստ տոհ-
մին, և շառաւիղ զարմին. ընտրեալն՝ի Թիւ հա-

մարոյ Հանդիսի դասու եպիսկոպոսաց։ Որոյ անուանն
ըստ յորջորջանաց կոչման վերստին ծննդեանն ա-
ւուր փրկութեանն, Յոտեփաննոս կարդացեալ, որ ըստ
ելեզականին՝ Պսակ առաձգին։ Զոր զի՝ հաւաս-
տի ըստ կոչմանն իւրոյ եղև պսակ պարծանաց՝ պան-
ծալի [43] ցանկալի ըղձալի բաղձալի գովելի և երանե-
լի վայրիցն աշխոյիկ։ Վասզի ոչ թերացոյց, քան-
զի լիացոյց. և ոչ պակասեցոյց, քան զի աճեցոյց
զպատրաստուածն նորոգման վայելից այնր բնակու-
թեանն։ Որ ի բնէ իսկզբանէ ի վաղուց հետէ ի հին
պատմութենէ և ի հարուստ զրուցաբանութենէ արանց
ծերունեաց և երիցագունից, ժառանգութեամբ կայից
դոյզն ապարանից գոյն ինչ շինուածոց նախագրե-
ցեալ էր իւրեանցն հաւուց հզօրացն հարց։

ԺԲ. Օ այս՝ սա վերստին ստեղծմամբ ի զարդ
պաճուճանաց զարմանագործեաց, և գրեթէ երկին
երկնի ի յերկրի վայելչապէս գեղով յօրինեաց։
Նա զկազմած պատշաճողութենէ հրաշակառոյց խո-
րանացն՝ [44] քրովբէաբնակն յարկաց՝ բարենշան կեր-
պիւ հիմնադրեաց։ Նա նմանասեր սրովբէագաւիթ
սրահին սիոնի սիրատենչակ տեսիւ տիրագրեաց։
Նա [45] համանման երկնաբերձ կայից կանգնեալ ամ-
բոցին, որ ի համար համբարոյ զինուցն օձառաց՝
սայրասուր սլաքաց՝ ոսկեկուռ նիզակաց՝ հաղարա-
ւոր վահանաց՝ յասպաւինութենէ պահեստի թիկանց,
բազմութենէ զինդաց գումարտակաց մարտկաց եբրայա-
կանաց արանց քաջաց որ ի Թալպիովթ, Թագադի-
տակ փառաւք պսակեաց։ Նա ըստ ամբարձման կա-
մարի վերնայարկին գնտի ձգման գմբեթի՝ ձկդրտա-
բար ձարտարապետեաց։ Նա գունակ խրախարար և
բազմահաւաք խորին խնձոյից՝ ըզ հարմնարանին՝
զի ճամբրն սրբասահման տենչալի տաձարն՝ ամենա-
րուեստ հիւթիւ յարդարեաց. և անդանօր համանդ-
ամայն զանդրանկացն բոյլ՝ ի միում խմբի բոլո-
րեաց։ Նա իբր քաղաք կենդանեաց շինեալ ՚ՈՅ,
խօսեալ ՚ՅԵՒ, մայր մանրուր որդւոց, հանդէպ տե-
սակի դիմաց օրիորդաց փեսային, երգօք պարողաց
առագաստասպասաց ընտրելականաց, անդրդուելի
արուեստաւորեաց։ Նա լայնատարած դրամբ անան-

ձուկ կայան բանակի բիւրաւոր զօրաց հրեշտակա-
կանաց գերվարագուրեաց։ Եւ ևս քան զևս՝ ան-
ստուեր փայլմամբ քան զմովսիսեան շինուած վրա-
նին վկայականի՝ զանգակագանչ՝ բեհեզազանգուած՝
մետաքսահիւս՝ սպիտակապատուաստ՝ [46] կարմրայար-
մար շաղաշարման զարիւնագեղ անձառն խորհուրդ
հանդերձակեաց։ Եւ իբր սարդենասեր անպահ
պահանգաց ընդհապատար արարուածոյ յարկի
դաւթեան համբակին ձեմարանօրէն արուեստիւ
սադրեաց։ Օրմոյն վերադրութի՝ վիմախարիսխ
արձանակառոյց կերպիւ առկայեաց։ Եւ իբր յա-
կանց վանեաց յեռելոց ձարտարագործ արուես-
տայարմար՝ բազմատեսակ երփնիւ նորոգեաց։ Եւ
զեղեկիելեան տեսլեանն երևոյթ անյօդն էուք՝ նոր
նմանուածք իբր զգայութի իրի արծարծեաց։ Եւ
իբր [47] զմիաստանի վերարկու գեղեցկատիպ յան-
գուածով զբովանդակն սկսեալ յարմարեաց։

Ժէ. Ի նոյն և զաներևոյթ հանդերձեալ բարեացն
ճանօթութի փառացն ապառնեաց՝ ի ներկայումն
աստ՝ ակներև տպիւ գծագրեաց։ Եւ իբր [48] զփայ-
լուած լուսածագ բոցոյ բորբոքման զարբամատոյց
տիեզերալոյսն տեղի ցանկեալ պարսպեաց։ Եւ զար-
տաքին որմոյն զարձանս [49] մաքրապար տեղւոյն բերկ-
րութեան՝ ձաւագայթանշոյլ բեհեզատիպ զգես-
տուքն պճնեաց։ Ոսկ զդիմաց դրանդեացն դիրս՝
աքանչելի քանդակագործեալ քառաշուրթն զարմա-
նազան՝ իբր զծաղկեղէնն զգեստուց հանդերձանս
սրբաբեհեզն պատմուճանի առագաստանուեր գեղա-
պանծ հարսինն՝ ի գլուխ ծայրից լուռե թեզանեաց
շրջապարուրեաց։ [50] Ոսկ զդրանցն երեսաց տիպ՝ նկա-
րակերտ յանգուածատաշեալ կարմրերփեան փայ-
տիւք՝ և փղաց ոսկերօք [51] սեռակոտոր այլայլակ գու-
նովք երանգոց՝ յարակից կայիւք ի պէսպէս մա-
սանց արհեստիւ կապեաց։ Ոսկ զմեջ գաւթի յա-
տակացն իբր զկոնք մի ապակեղէն ամենահարթ գոյիւ
անխորշ սպդուածք պատշաճ պատրաստեաց։ Ոսկ
զբարձրավանդակ սրբարանն դիտանոցի երկնատե-
սակ բարձրութեամբ բեմբին՝ դաբիրայօրէն յօրինմամբ
ըստ սարասի անհուպ և փայլեալ վերին եթերին՝ ի

ստորնամնոցս աստի մեկուսեաց։ Իսկ զվարագուրացն անջրպետարան իբր զպատրուակ անքոյթ տեսութիւնէ՝ ի պատիւ պատրաստուածիւնէ՝ ի պաշտօն զգուշութիւնէ խորհրդոյ մեծի, ի պատուական հիւթ պայծառ պաստառաց եգիպտացի դիպակակիտուած բազմատեսիլ [52] ոսկեփառ և հրակերպ՝ երկնաձև և երկվերարկու՝ շնորհազարդ շքով պաճուճեաց։ Իսկ զտիրաւանդ և զարարչատուր կտակիս պաշտամանն դորձի՝ սրբութիւնէ [53] սեղանոյն զսքանչելի զգեստն, իբր զնոր սրբութիւնէ ստուերին մաքրութիւնէ՝ և զփայլուածն աղօտականին աստ պայծառութիւնէ, և ձշմարտութիւն ստուերին, և զնոր լրութիւն նախնոյն թերութեանն, զվերընդունակն անբաւ բնութիւնէ տերունոյն մարմնոյ, ի զանազան թեելոց գունելոց երկնակերպ կապուտակատիպ յերևմացի կղզեաց ծովայնոց, ծիրանածուէն կերպասիւք պճնեաց։ [54] Իսկ զկապ պատուաճոյ գօտեացն, եթովպացի և բաբելոնեացի բազմագանձ ականց՝ բոցանշոյլ յակինթաց՝ գարնանագեղ զմբրըխատց, աստեղազարդ մարգարտաց, թխատիպ սաթացն կապուտակաց յերևմտից առ իբերս, ամենապատիկն համատակօք կրկնելովք զուգայարեաց։ Իւր որպէս զդէմոյ ոմն թագակալ հանդէպ ձակատոյ պայծառ պատկերի դրուատելի դիմաց դիտակի սրբութիւնէ սեղանոյն՝ մածուցեալ կապեաց։ Իսկ զդմբեթին վերամբարձութիւն որպէս կառուցումն ափան անդամոց՝ ցանկալի հասակի մարմնոյ զլխոյ գագաթան մեծ արքայուհւոյ, ի [55] կարծրակոփ քարանց քերելոց քուաքատակեաց։ Իսկ զդեղանկար ծաղկայօրինուորակ պատկերացն կենդանագիրս տեսակի զեղջն զստուերացեալ հինն ամանակացն [56] զանեբևոյթն աչաց ներկայիցս, իբր զերևոյթ յայտնի տեսակի ունողաց ընդոյ և զգայութիւնէ արգասաւորեաց։ Իւր ամենայնիւ զամենայնին յամենեցունց մասանց նիւթելոց, ի մի կերպարան տեսակի զօդեաց։ Իւր որպէս զարձանն եւթնատես վիմին զօրաբաբելի՝ յանդիման աչացն Ինի ուղղեաց։ Որպէս զտիցն ՚այ տեղւ ի վերայ հաւատոյ վիմին հաստատեաց։ Իւր իբր զընդարձակ ծոց արարածոց և երկրի արեգականն շրջադրութիւնէ՝ կանթեղաբոր-

բոլք ջահավառ զամբարանշոյլ լուսով փայլեցոյց. և դրեթէ բոցեղէն յեղանակեաց ՚ի մարմնի հողեղինի։

ԺԸ. Լակ զարտաքին գաւթացն յատակս և զդասատանայն իրախճանութիւնս, ըստ իւրաքանչիւր պատշաճ խորհրդոյ պայծառ պատկանեաց։ Եւ անկեաց հաստատեաց և մշտնջենաւոր հիմնեցոյց [57] խիտս բիւրաւորաց բուսոց ծնտառաց, ծառս դեղասաղարթս, ընորհաշառաւիղս, ամբարձուղէշս, հասատաստեղունս, մարդադարմանս, բազկաստածուս, աճունաձիւղս, վայելչատերևս, բարեբողբոջ բոյսս վարսաւոր փայտից, այլայլասեռ տարազոց մրգոց, համեղահամ դիւրամարքելիս կրից կոկորդաց։ Եւ ևս քան զևս յաճախեաց ՚ի ցեղից ցեղից ցանկալեաց ցցեալ ՚ի գետինս գիրապարարս՝ արգաւանդաղ հողս տենչալի վայրից, իբրև զծառան տէն և զմայրն լիբանանու լերինն ծուրայ՝ առատապէս պայծառազարդեաց։ Ցունկս բերրեաց բերողաց բարեաց, ծաղկընծիւղս՝ պտղածինս՝ արմատարիսխս՝ մրգամատոյցս պատուաստակիրս՝ պտղապարգեւս. անդս ամենուսնակս ջրահոսս և շուշանափայլս. սահմանս վտակաբերուս՝ ուղղապարարս՝ անձրևաճանուցդս՝ ցօղամատոյցս։ Երկիրք՝ զոր տէր ՅԱԾ ըստ մեծին մովսէսի գթուԹիք խնամոց իւրոց դարմանէ, հանապազ աչք տեսչուԹիք ողորմուԹեն ՅՈՎ քան զեր երեսաց նորա՝ ՚ի վերայ նորին, ՚ի մէկ ամին մինչև ցերկս տարւոյն՝ ՚ի գրգել տածել և յանձանձել։ Լրդ զայս ամենայն զպատճառ նիւԹոյ բանից պատմուԹեաս, նախայիշատակեալ մեծ եպիսկոպոսն պսակ սիոնի և ծառայն ՅՈՎ, [58] երկակի յորջորջմամբ անուանեալն ըստ բարբառոյ ձայնի եսաւայ և իսմայելի յանգեալ կատարեաց։ Վկանզի որպէս սողոմոնն զառաջին դաւԹի զինի հանգստեան հօրն իւրոյ վեհի՝ զանուանակիրն շինեաց ՅՈՎ տաճար՝ սրահին փրկուԹեն՝ տանն յուդայ և իսրայելի, նմանապէս և սա ընդ նմա զինոյն ՚ի նորս արծարծեաց զընորհ։

ԺԹ. Եւ իբրև զամենայն զայս այսպէս կարգեաց, և եդեմ երկրորդ՝ փառօք [59] առաջնոյն լուսանորոգեաց, ապա այնուհետև զընկալեալն ՚ի ՏՆԵ ընորհ

զիայան գործակից կենացն արդարութեան, ընչա-
նակն համբերութեան կամաւոր մահուն Յ֊ի, ըզ-
պատկերն պարկեշտութե անձանց Ձգնաւորաց, ըզ-
հաձուլթե կամաց ածուլթեն հօր, զգործի իրի բարձ-
րութե փառացն էմմանուէլի, զնշանն լուսոյ քեհան
խաչին, մեծաւ ահիւ և զգուշական երկիւղիւ բար-
ձեալ հանգուցին, յօրինեալ տեղի հրաշակառոյց
խորանի նաղելի յարկի նը Աարապետին. զոր յա-
ւուրս իւրոյ վանականութե սկսեալ, ի նմին կա-
տարեաց ընտրեալն յայտելութե մաքուր դիտողուե
սքն եպիսկոպոս։ Եւ սրբոյ և ընտրելոյ առաքելոյն
Աստեփաննոսի մարտիրոսարանի անուանն իւրոյ նո-
րոգ յիշատակ՝ ի հանգիստն գերեզմանաց նախնեաց
[60] մեռելոց ի հրաւէր խոստման անսուտն յարու-
թե, նպաստաւորեաց յառաջագոյն քան զյայտնիլ
սրբոյ խաչին գալստեան։ Այլ զԱարապետին տի-
րաբնակ և հոգիաշարդ տաղաւարն՝ ի խորհուրդ
յուսոյ աներկբայ դիտման խաչին գալստեան իբր
ընծայութե մաքրութե ուխտի նուիրեաց նախ քան
զաթոռոյն վերակացուե։ Ասն որոյ և ի գալուստ
ծագման փրկականն փայտի՝ իբր ի գուշակումն ա-
նուան խոստացեալն ընդրկի՝ ի նմին սեպհականե-
ցաւ, հանգուցեալ ի տաճար մեծի մարգարէին յով-
հաննու։ Այսպ զՅ֊ճածնին չքնաղ կազմուած սքան-
չելաշուք քնակութե[61] զուգամասն կրօնից բարե-
զարդն եպիսկոպոսութե կառուցեալ, սկիզբն արա-
րեալ ի սկզբան տերութե իւրում նախագահութեն։
Ասատի և հանձարեղ խորհրդածութե ի նոյն տա-
ճար վերագային պատրաստեաց նշանին սրբոյ՝ ի
յաւուր ուրբաթու մեծի պասեքին։ Օ֊ի յիշատակ
գովութե պաշտելի անուանդն երկոցունց վեհից Այա-
զնին և Յ֊ճածնին, ի միասին երկրպագեացին, համ-
բաւեալ զոմն ճնօղ, զոմն ճանուցօղ մարդացելոյ
միոյ ած յիսի քրի, Տօրն փառակից։

Ժ. Այսպ ի կողմանն աջոյ կայից հիւսիսոյ, ըստ ա-
ռաքողին ընթացից հետոց աջոլսկ հողմոյն, ունի
զԱաքեաւսն տիրապատիւս, և զԱուսաւորչին նը
դաւանարանն։ Այսպ ըստ հարաւոյ դիմաց դարու-
մայ՝ զերբայեցի ընտրեալ պատանին զմարտիրոսն

Աղբմբսեհ։ Եւ համբարձեալ վերադրեաց գերագոյն դրան երջանիկն առաքելոց ՚ի սեան ունողի խորանի՝ որ ՚ած ամօրն՝ ՚ի շինուած միջոցի որմոյն կառուցման՝ զսրբոյն ոսկերս [62] զԱկրտչի զարարչին Ջրով, և մաքրելոյն ՚ի նմանէ հոգւով։ Նախավկայն [63] զերկրորդն աբել, և նորոյս ադամայ զվերջատոյն ծնունդ երանեալ, որ եղև հրաւիրօղ մեռելոյն ՚ի նախնին ընդ դրունս մահից երկրին կենդանեացս։ Յակոբայ որդւոյն յովսեփայ որ կոչիւր արդար, և սակս [64] ննդական կենցաղակցութեն՝ եղբայր Յի։ Մեծի առաքելոյն Պետրէ։ Հղօրացն վկայից զընտրեալն Թոմանց։ Քառամսիցն որ ՚ի պոնտոսէ երկրին գամրացոց ՚ած զինուորացն։ Կոզմայի և զԴամիանոսի զնահատակացն։ Եւ [65] ըստ կայից հարանց ՚ի սեան խորանին՝ զած պատանեկին Աղբմբսեհի։ Աիպրիանոսի զկարքեդոնացւոյն որ յափրիկեայ ած և երանեալ եպիսկոպոսի և վկայի։ Եւ Յուստիանեայ կուսի խմաստնոյ՝ անապատի և մարտիրոսի։ Վերազնեայ վկայից ածաշունչ հոգ քահանայից փառաւորեալն Ղևոնդեանց։ Ասպէս զամենեսեան զսրբոցն պարս՝ ունի հաւաքեալ ընդ թևովք իւրովք իբր զմայր երանեալ ամենայն կենդանեաց՝ Տիրուհին և Ածածինն։

ԻԱ. Արդ ծագեայ նորանշոյլ փայլումն սրբոյ նշանին ՚ի մէջ լուսոյ ականն արևուս՝ ՚ի սահմանս քնարկութեն լերանց սիոնի, կողմանց հիւսիսոյ, յաւուրս ունողաց տանս վասպուրականի՝ եղբարց երից վեհից և հզօրաց հարազատաց, ՚ի յարենէ արքայից, ՚ի սերմանէ աքանչելեաց, ՚ի տանէ տերանց, ՚ի գաւազանէ հսկայից, ՚ի Թուոյ Թագաւորից, ՚ի քնութենէ արեաց, ՚ի յազգէ ազնուաց, ՚ի տոհմէ տիրողաց, ՚ի գլխաւորութենէ գեղեցկաց, ՚ի [66] զարմէ զօրեղաց, յերկրակալ զաւակաց, սկզբնաւորեալ յերևելի և յերանելի նախնեաց, ՚ի քեռն ասուրայ դստեր սեմայ որդւոյ Նոյի։ ՚Ի ծննդաբանութենէ նախապետութեն նեբրովթայ, որդւոյ քուշայ, զաւակի քամայ։ Որ անդուստ իսկ ՚ի շինել նախակործան և վաղասասանականն բրգին, պետ և գլխաւոր հրամանատար նոցա յաջողեալ, տիրեաց ՚ի սենեար և ՚ի քա-

զանէ, խառն ընդ բաբիլեան։ Ասաի և ասուր՝ եղբայր մեր նեբրովթայ՝ շինեաց հրամանաւ նեբրովթայ զասուր, յորմէ ասորիք մեծք և քաջագօտիք, մինչև եւթներորդն ի նմանէ նինոս, որ յիւր անուն փոխարկեալ նինուէ անուանեաց։

ԻԲ. Ընդ յայսքան հեռաւորութէ ամաց և կանխութէ աւուրց դարուց վաղընջուց, ի ստամբակ դառղութէ դիւցապաշտ ինքնակալութէ, ընտրեալ շառաւիղք ՚ած պաշտութէ սոքա երեքեան։ Ընուն կրտսերոյն զհաւոյն եդեալ Ենեքերիմ մակադրեալ՝ իսկ միջնոյն՝ Գորգէն, և նախնւոյն՝ Շոտ։ Այսոյ ի փրկագործն ծննդենէ աւազանին նորոգութեան՝ ՚ածութէն որդեգրութէ, անդրանկին՝ Ահակ, երկրորդին՝ Իսաւիկ, վերջնոյն՝ Յովհաննէս։ Յաղագս ընտրեալք և փառաւորեալք ի մի ամանակի արք բազմիք և ՚ածասէրք, խոհեմութէ հանճարոյ առաւել եալք, և ըստ պատահման դիմաց պատկերի տեսման երեսի յաւէտ ցանկալիք։ Ինչ ի սէր սրբոց, ի պատիւ ընտրելոց, ի յարգումն հեղոց, յընդունելութէ ուղղոց, ի զարդ եկեղեցեաց, ի պայծառութէ սրբութէ տեղեաց և քեհան նշանաց, ի սպաս մարտիրոսաց, անկշիռք և անզուգականք։

ԻԳ. Ոքա իսկ մեծաւ հաւատով առեալ ընդ ընտրեանս զգումարս և զկոյտս նախարարուէ սեպուհն ազատաց, ընդ առաջ խաղացին ՚ածեան խաչին, զորմէ պատմուեմս է։ Եւ վերբերեալ մեծաւ ընծայիւք՝ ի սահմանեալ և յուխտեալ տեղին ածէին, որ է ի ծործորս միջոցի լերանցն կորդուաց վիճակին մոկաց, և յանձանձեալ անչափ գրգանօք, ի [67] սրբոյ ուխտին տաճար հանգուցին։ Ի թիւս չափոյ քանակութէ համարոյ եղանակական շրջանակի, հոլովմանն առաւակի, որ ըստ ընթացման ամանակի այսմիկ նկատի, չորեքհարիւրորդի, երեսներորդի երկրորդի, յաբեթեական տոհմիս տումարի։ Եւ անդ գումարեցին խոնեցին ժողովս բազմութէ տօնողաց ազանց. հաչակեցին և աւանդեցին պաշտօն օրհնութէ կատարել աւուրց յաւուրս։ Եւ մատուցին ընծայեցին շուրջ զնովաւ ակումբ զբուրումն խնկոց ջահիւք վառեալովք՝ և ծխովք անուշիւք կնդրկի և կասիայի [68]

խառն ընդ երկրպագուաիս հոգւոյնմին պատարագ։ Եւ աղաղակեցին բերկրալից բերանով օրհնառաք բարբառով, ի շրթունս ընտիրս, ի լեզուս մաքուրս [69], ի հնչումն երգոց, ի տաւիղ օրհնութեանց, ի գոչումն ազդման, ի ձայն ցնծուքեան, ի քնար ընչաւոր, ի փող անձնաւոր, ի խնձոյս հոգեւոր, ի ծնծղայս մարմնեղէն, ի ծափս ձեռին, ի տրոփումն կայթելոյ կաքաւման ոտին, ասելով զհոգեպարգեւն և զյաճախունչն սաղմոս, Յուր երկիւղածայ քոյ նշան, զի ապրեսցին յերեսաց աղեղան։

ԻԴ. Եւ անդր քան զօրինակն գերազանցեաց Ճըշմարտուքին ի նշանս և ի սքանչելիս։ Արդէս զի վսեմապէս խնդութեամբ զեղեալ եպիսկոպոսն երջանիկ՝ ճնողօքն ածասիրովք և հարազատ եղբայրական համբակօքն, քնաւին ազգայնովքն սրբասիրովք, և բազմաթիւ պաշտօնեիւքն եկեղեցականովք, հանդերձ ռամկացն գնդովք, ըստ օրինի նորածին համբակաց հօտից, խայտացեալ առաւելապէս, քան թէ մեծն դաւիթ ի հանգչել ստուերագիծն տապանակին։ Վասնզի նա զսաստ [70] մահահրաւէր վերին բարկութեն կարկտաբեր ամպով որոտայր։ Իսկ նշանս այս ածբնկալ՝ զողորմութեամբ և զշնորհս և ստուգութեամբ յիւրումն բարձեալ քաջանկար տեսակի՝ առաջի երեսացն այ բերեալ զցնծուքն բիւրուց ազանց բաշխեալ աւետարանէ։ Եւ [71] զերաշխեպ վշտաց կեցուցիչն կրից՝ բոլորն իսկ խորհրդածութեամբ հաւաքեալ յինքեան՝ իբրև զգլուխ մարմնոյ անդամոց զտեսութեամբ ազդման՝ հինգ զգայուքն, առ ի յայտ առնելոյ թէ ոչ վայրապար ինչ գործ՝ կամ խառնախառնութ խորհրդածուքն ի վերայ խաչին կատարիւր։ Այլ տեսանողացն յառաջատես և նախագուշակ երգաբանութեամբ՝ որ զկենսատու չարչարանացն և զինքնաժառանգն փառաց ամենակալն յոր, պատմեալ վկայելին ըստ գուշակելոյ ի նոսա հոգւոյն քոյ։

ԻԵ. Այսպիսեաւ մեծ լինն հրաշազարդութ նշանս այս առաւելաւ ի խումբս և ի [72] հոյլս հոմանեւիցն։ Վասնզի որք ի բազում տեղիս բաշխեցան, և ի քառակուսեան եղերս աշխարհի սփռեալ տարածեցան, յատուկ միայնակ ի յաշտարակէ կենսատու փայտին

մանաւորեցան։ Իսկ ՅՃասատեղծս այս [73] բարելրու-
թե՛ նորոգիչ և կենդանարարն նշան, որպէս թէ զնաչն
իսկ խաչելութե՛ն՝ ելողին փառաւք՝ յինքեան ունելով,
զամենեցունց մտաց տեսութե՛ ի սոյն յանկուցեալ
միշտ պակուցանէ. և արեգակնօրէն նշուլիւք ան-
նուազ փայլուճն արձակէ։ Վանզի զնանձարուրան
խրթնածածկոյթս յիշատակ կորուսելոյ փառացն
ադամայ, և զմահկեղէնն ծառայական սփածանե-
լիս, փոխանակ տերևոյ մնկոյ Թզենոյն, որով նախա-
հայրն պատսպարեցաւ, ի պատկեր յօդուածոյ բար-
ձիցն վերբերելով ի հօրն օրհնակ՝ զորդւոցն դար-
շապարս օժանդակեաց։ Այս զիուշն դաժանաբոյսս
ընդ ծաղկածինն վայրից դրախտին։ Այս զարիւնե-
րանգն կարմիր ի տարացոյց խակութե՛ մտաց յան-
ցաւորին, և պատերազմական փրկչին մարտի նշա-
նակ։ Այս զդժնդակատեգն սևեռս, ի թելադրու-
թե՛ նահանջման անարգելն ձեռաց, որ ներհակ հրա-
մանի արարչին ձայնի յանդգնեալ ձգտեցաւ ի փայ-
տին պտուղ։ Այս զսպունգն դառնաթորմի, ընդ ա-
խորժելի քաղցր ճաշակմանն։ Այս զարկանելիս ըզ-
դեստու արարչին ծնողի ի շուք պատկառանաց պարա-
տաւորին մեղաց եւայի։ Ո այսոսիկ զսոսին ի միում
տեսակի մասին, իբր զգանձարան կենաց պարգևաց
փրկութե՛ ձրից [74] յիսնուն՝ իւր քառադրութե՛ ամ
բարձեալ բերէ։ Այլպէս զի ըստ էական ամենանկատ
տեսութե՛ աչացն ի յերթնամանեայ շուիղ գթու-
թե՛ի սեռս ստորիցս ստեղծականաց անաղօտական
ծագմամբ երգեսցի։

ԻԶ. Այս [75] արդ՝ զգիր ընթացից պատմութե՛ բա-
նիս աստուստ կինքեսցուք. և փոխառեալ այլաբա-
նեսցուք ի զանազան բարեբաստութե՛ս ներքողական
արհեստահիւսակ առաստացութե՛, պատեհ պատշա-
ճողութե՛, սկզբնաւորեալ ի պրակապատձէն պիտա-
ութե՛ ի պարս կարգի բանիս հոլովման, զի ի հա-
ւասարութե՛ հարթուե միամանեայ նկատման խառ-
նեալ միասցին։ Այս [76] արդ ահա սկսցուք զկնի գծա-
գրութե՛ գումարահոլով պատմաբանութե՛ս՝ խառ-
նել գուն ինչ գրութե՛ս համառօտագիր գրուատից,
նախ նմին իսկ կենդանարարն ՅՈնագրութե՛ ՅԾեան

Իսայեայն, և զկնի սորին՝ սրբոյ Տիրուհւոյն և Աստուածնին, ընծայ մատուցեալ պտուղ հաձուելեաց կամացն էութեան անձառն իսկութեան՝ զշնորհս ընծայից, բերկրալից շրթանց, ի հոտ անուշից։ Իսայեայ արդ՝ սկսանիմք ի մեջ առեալ զնուագեալն մեզ իմաստս քանի այժմ յայնցանէ, որք նախ քան զմեզ հոգւովն վարժեալ, և վերին իմաստութեանն կարապետեալ, նախակարգ յառաջադրութեանն զսոյն սքանչելի և խորին խորհուրդ՝ կանխահանդէս խմբիւ սքանչելի բանիւ ստնեցին։ Ասասի և մեք ըստ աղգման շնորհի մերում իմաստից՝ [77] ի վերնատուղէն բանից զօրութեանն, բացաձայնեսցուք երգողաբարբառ բարեբանութեամ, այս խաչանիշ նորոգ նշանի, նորոգանուագ նկարս բանի, ի կարգ գովեստի նորոգ ներբողի։

Ծանօթութիւնք ի Պատմութենէ Իսայեայ։

1. Ի ձինուածք բնակութենէ ուխտին սրբութենէ։ Ի ձեռ. օրին. չիք ուխտին սրբութենէ։

2. Բազմավրդով սաստանութեամբ։ Կամեցեալ Պատմութեամս մեծացուցանել զյաղթողական տիեզերակալութեն կայսերացն Վասլի և Կոստանդեայ, առ որով դիպան անցք սորա Իսայեայ Ազարանից, անգուսա ի վերուստ առեալ ընդարձակել զհանգամանս տերութեան Յունաց՝ ըստ գրոց երկրի նոցա, ըստ ծագման ազգի, և ըստ բազմավրդով պատեբազմաց զոր ընդ այլևայլ ժողովուրդս մղեցին և տիրեցին նոցա, և աւանուաել և զնոցն Բուլղարս։ Ուր զսոյնան ասէ, հարաձգութենէ արեան զոր ինն էսաւայ, և զկնի գարձեալ, յարփայարանն յոանայ ազգացն էրովմայ, այլ և զբուն զկոստանդնուպոլիս Սէիր անուանէ։ (Համար Ժ. ժե։) ի Յաւանայ սերունդք գոլով Յունաց՝ որ ծնունդ էր Յաբեթի, և ոչ Սեմայ, զնաւրդ եդովմայեցիք կոչեցին։ Աւելորդ է կարծել թէ համաբարոյ գոլով Յունաց՝ եղբայրասէացք երբէք զեդովմ կամ զեսաւ, ի նորին անուն առակեցան։ Այլ կարի թշնամանք են Յունաց, և նախանձք թագաւորեալ քաղաքին, զորս մանաւանդ ի գովեստ առնուն ընթացք պատմութեան, և բարեբարս զնոսա առ այլ ազգս ցուցանեն, առաւել և առ հայս։ Այլ թուի զայդ կարծիս ունել ի գրելոցն յառաջին Մակաբայեցւոյն։ (Ժբ. 21.) ուր Դարեհ ազգայ ազարացւոց գրեալ առ Ոնիա քահանայապետ, ասէ՝ գտեալ ի հին մատեանս զն Սպարտացիք և Հրեաստանեայք եղբարք են՝ յարբահամէ։ Եւ զն ազարտացիք ականատեսք են ի մեջ Յունաց, ոչինչ ընդդէմ է զնոցայն ծագումն առ համօրէն յոյնս առորագրել պատմութեան։ Իսկ ասելն, որբոյն մխիցն արեռս, ցուցանէ զգևաստրան ի պատերազմողացն արևմտեայց, այսինքն զբուլղարս։ Զհետ այսր առացեալն, որ յաստբռնեն էրոպէէ, նկարագրէ զգիրս Յունաստանի, մանաւանդ Կոստանդնուպոլսի, որ ի հիւսիսի կայ Լիբիայ կամ Ավրիկայ, և ինքն

ակրե երիցունց Ծովուց՝ Սեաւ, և Միջերկրեայ : Իակ յայլորդն, ոա նելով զերծուէ զիպեալս զիմաց, զդիրս բուլղարաց ցուցանէ, եթէ ոչ եթէ ի հարաւակողմն յանատաանի ունիցի զդիրսն, ուր մանաւանդ յարև մուտս հիւսիսոյ կայ, այլ զի յարեւագս խիտ և բորբոքեալ մարտիցն եղև այն իբրև հարաւ յանատաանի. զոր եբրայական բառն ասէ ՆԷման, ի մեզ հարաւ Թարգմանեալ, և յոմանց ինջօրէայ կարդացեալ. որ այժմ կոչի ասէ՝ բուլղարք, այսինքն մեք այժմ զբուլղարն ըստ հայոյսն յարմարեալ ասեմք բոլորիցս, սակս բազմատարիկ ի նմա բերոցն :

3. Որ ըստ ոմանց ընդոստ : Ձեռ. օրինն. չեզ որ : զինի. որպէս ըստ եբրայեցւոյն. Ձեռ. օրինն. որ ըստ :

4. Երիւթանէիսբ բանականաբոյս : այլ տալ. բուսականաբոյս : Ա յս երկու ազգք հղօրք՝ Յունաց և բուլղարաց իբր երկու լերինք բանականք, բազմացեալք արամբք և քաջութեբ, անդադար ի գրգիռ մարտից կայցին ընդ միմեանս ընդդիմահարս, հարկանելով զերեսաս, բայց և ներհակէին, կրելով ի միմեանց. որպէս երբեմն աեիբ. եղովմայեցիքը, և հագար, իսմայէլացիք ընդ միմեանս հարան առ Թագաւորօքն իսրայէլի : (ը. մնաց. ի : Սալմ. ձբ :) Տեսանի բանիւս, զի երկու լերինս առաջ նօր ոչ է մարթի խմանալ զՎասիլ և զՅոաննդին եղբարսն, որք միասորհք էին, և ոչ ընդդիմահարք, հանգիպիցք՝ և. ոչ ներհակիցք. զորոց և ասէ զինի. Համար ը. ի : Ա յս մարթ յուզեալ ձգեցան ընդ երկուս ազգս զհարիւրամեայ ժամանակ, որպէս և ասէ, ի հարուած սուրբ և չերկայն ամանակս : Մինչև նոքայն ծովայնն, յորմէ խաղաս նուաճեալ զԼոյն ցամաքային, զբուլղարս. և այս եղև ի յետին ամ Վասլի կայսեր, գերի վարելով զորդիս Սամուէլի արքայի բուլղարաց. որ ընդ Թագաւորութբեն և զկեանս վախճանեաց : Ա յս ամենայն արձանագրեալ կան ի յոյն և ի հայ պատմագրսց :

5. Սկսեալ, զինուած ի ընդ ծով տարօղնէալ, մինչև, հանգուցեալ նոքան, պահասի ի ձեռ. օրինն :

6. Որպէս պանչերուէ բարուանիին : Ճնունդք Ռամանոսի կայսեր՝ Վասիլ և Կոստանդին. և երկոյն քառամեայ գոլով եկաց ի սերբութբեն ի Թուրն նեբ, (յամին 976.) Թագաւորեալ աւելի քան զամս յիսուն. ուստի իբր յուբերբորդ ամի սերբութբեն եղև փոխագրութբիւն սբց խաչին :

7. ի պատասարուբէ հպատակութբէ նոցա : այլ տալ. հպատկութբէ : Ա ր ի գիտելոյ Թէ յոր ժամանակ անկանիցի այս խաղաս խորտակումն և նուաճումն բուլղարաց, ի համար արկցուք զերևելի դիմեցմունս Վասլի ընդդէմ նոցա : Ըստ կեդրենոսի ի Թուրն նբ (989) զօր ժողովեաց Վասիլ ի վերայ բուլղարաց, ունելով և ի հայոց զԳրիգոր մագիստրոս սարմնացի. իակ Աստղիկ ասէ զայս ի Թուրն նոն, և Թէ յետ այնր Աշտ որդի Գրիգորի ի դարանակալութբէ Սամուէլի արքայի գերի ըմբռնեցաւ. և յայնմ պատճառէ հայր նորա Գրիգոր անհնարին միսեալ ի մարտ անկաւ. և զայս դնէ կեդրենոս առ նմով Թուականաւ : Ա ապա դարձեալ ըստ կեդրենոսի, ի Թուրն նբեր. (1000) զօր առաքեաց Վասիլ և ի նճ Թուրն անձամբ դիմեաց ի մարտ, յորում փախստեամբ ապրեցաւ Սամուէլ արքայ : Իակ ապա ըստ կեդրենոսի ի Թուրն նկբ. խաղաս խորտակեաց զբուլղարս. յորմէ մեռաւ և արքայ նոցա : Զայս Սամուէլ երեց գնէ ի Թուրն նբը. կամ նբեր. բայց և ի Թուրն նկբ նշանակէ՝ խաղաս նուաճեալ Վասլի զբուլղարս : ի լրումն յաղթութեցս յաղթանակաւ եմուտ Վասիլ ի Կոստանդնուպոլիս ըստ կեդրենոսի ի Թուրն նկբ. առաջի տանելով զկին Յովհաննու արքայի բուլղարաց, և զերկուս դստերս Սամուէլի արքայի նոցա : Ըստ նշանակեալ անցեցդ՝

երևելի մաքառումունք Վասլի ընդ Բուլղարս սկսեալ ՚ի նոյն Թուին, վերջին յաղթութենէն՝ զոր պատմուխս յիշատակ, կատարեցաւ ՚ի Թուին նկդ. այս է՝ ՚ի 989 ամէն մինչև ՚ի 1014: Ըստ առաջին յաղթութեցին ակնարկութեն առնէ և Յիշատակարան Աղօթիցն ըզր ՚ի նմոյ կամ նմոյ Թուին. բայց կատարեալ յաղթութենն անդք յետոյ են քան զգրել աղօթիցն:

8. Յիշեցաւս տրուէլիս: Աբծանս յիշատակայ և կոթողս կանգնեցին ՚ի զանազան տեղիս: անապատ երգ ասի, ոչ մրով գրեալը, այլ քանգակեալս. որով և անեղծական պահին: Յիշն այս և ՚ի Յիշատակարանի աղօթիցն:

9. Բնական բարոյիդ: Խնամոութենէ կայսերացս այլ ընդ այլ փոփոխեցան քնաւորական հանգամանիք երից: Ո՛չ այլաբանութենէ է ՚ի տեղւոջն, որպէս թէ զՀեշտասկրութենէ յոմանց ՚ի պարկեշտութենէ փոխեալ լիցեն. այլ ըստ յայնոցիկ բանիցն՝ արդարև զինական ընթացս հոսանաց գեղոց՝ ընդ այլ կողմն գնացուցին ըստ բերելոյ պատեհազնական հնարից: Զայդ ՚ի կիր արկեալ Վասլն պատմէ կեդրենոս երբ առ նմոյ Թուական նաև. զի զծոց գետոյն որ գնայր առ քաղաքաւ մոգլենոց՝ այլուր դարձուցեալ, փորեցին զՀնձունս պատասցն, և արկեալ խորոյկ կործանեցին անհնարին սասանմամբ. զոր ահա և պատմութենէս ասէ ՚ի կարգին, հրաշագործ տրտպատուրտ: և այլն: Ահա և այս անդք յետոյ են երբ 12 ամօք քան զգրութենէ Աղօթիցն:

10. Որպէս արարին: Առաւելութենէ է ասացեալս, յայտ առնել թէ յայնմ ժամանակի ոչ դոյր ՚ի Թագաւորս երկրի այլ իշխեցօղ հզօր երկու զյունացն:

11. Աշխարհապարոնակ, երկրապարքիկ, փիղէբապապա պատապկոն: ձեռ. օրին. աշխարհապարքիկ, փիղէբապարոնակ երկրպատապ: Ահագին ընդարձակութենէ պէնդոնի կամ պոսիդոնի, այսինքն համատարած ծովուն ծառայեցին հպատակութենէ ՚ի պէտս կայսերացս, որպէս սիդոն ծառայեաց ՚ի պէտս շինուածոց տաճարին սողոմոնի: (ՀՃ. Թագաւ. Է:) Եւ բազմութենէ նաւացս իշխեցին ծովեզերեայց գաւառաց. և գրեթէ զազգս երկրի զյամաքայինս և զծովայինս՝ ՚ի մի հօտ, ՚ի մի հարաւատս հանդարտութենէ ընդգրկեցին և այլն: Ասյսպէս ուրեք ՚ի էլս յԵռին, զօրութենէ զինուց, և ուրեք ՚ի էայլ տպին, անձամբ գնալով, զազգամ վայրս ցամաքի և ծովու չափեցին, գծագրելով նաև զդիրս տեղեացն: Ասլև ՚ի կնէոս բանէդ, գրաւորական յիշատակօք զանցս տեղեացն, և զյաղթութեն, և զարժանիսն գիտելոյ աւանդեցին:

12. Սկսեալ, Եռ նս ՚ի էլս յԵռին, մինչև, դիւրաբեր բարձին, ապա կասի ՚ի ձեռ. օրին:

13. Հարաւային բռնութենէ: Յետ սիրելոյ Վասլի ՚ի գաւառին վասց երբ ՚ի նմոյ Թուականին, դիմեաց ՚ի փիւնիկէ ըստ գրելոյ կեդրենոսի, և եհար զամիրայս արևելացոց, գամասկոսի, սիւրոսի, և բերիտեայ: Պատմէ և Աստղիկ, պատերազմեալ նորա ընդ ամիրային եգիպտոսի, և հաբեալ զարաբացիս և զկիլիքեացիս: Ահա և այս անդք գիտան մեծ յաւն գրութենէ Աղօթից:

14. Ջնեղէնբս արտայիդ ե նայսերաց: Հզօր բազումք ինքնակալացս ձգեալ ընդ հեռաւոր աշխարհս, կալան զերկնիւս արքայից բուլղարաց, և կայսերաց ապստամբաց, որպիսիք էին երկրքին Վարդն. իշխեցին տոհմին վասց՝ առ նմոյ Թուականաւ. այլև ՀՃբէդ հաւրաց, այսինքն խազարաց որ են ազգ հիւսիսային վայրենի. և զայս պատմէ կեդրենոս յետ նկե Թուին: Ասլև հայկականաց ասէ. զոր եթէ խնամոքք յաղագս անձնասուր լինելոյ Սենեքերիմայ արքային վասպուրականի՝ փոխագրելով ՚ի Վասիլ զերկրին իշխանութենէ, ահա և այս ըստ կեդրենոսի պատմի առ

նկէ թուականաւ · խակ Սամուէլ երէց համեմատ լատիներուցոյն դնէ ի թուին ՆԻՀ կամ նկԹ :

15 · Կանոնա պապգամբոյ : ձեռ · օրին · պապգամբոյ : այլ տալ · պապ֊ գամբոյ :

16 · Քաթպենի սպիսպոկերանգ գաղթի : ձեռ · օրին · գաղթոյ : Ուր միանգամ ոչ ձգեցաւ իշխեցողութեի վերհ կայսերացս՝ ի խուժս և ի սկիւ֊ թացիս , անդր հասեալ համբաւ զօրութեի նոցա գրաւոր պատմութիւ , հիացուցանէր և երկիւղ արկանէր :

17 · Քառապանկեան ընդանուններ : ձեռ · օրին · ընդանուններ : Ընդ չորեսին կողմանս երկրի՝ ուր միանգամ շուրջանակի սիրելին արագա֊ գէս ի տակաւ ատս , արձանս յիշատակարանաց կանգնեցին ի գոհա֊ գի գարանց , որ է մարմնոցին ամենիւ՝ բազմագունակ ի կարմրոյ և ի սպիտակահիւ կիսուածոց :

18 · Սկսեալ , ինչպ գրաւելին, մինչև , պղպեբերելին , պակասի ի ձեռ· օրին :

19· Ընդանիացն հանդիսարան : ձեռ· օրին · հանգսարան : Ընքայքայումն տաճարի սրբոյ Սոփիայ , և վնորոգութեի նորա ի Վասիլ յիշատա֊ կէ կեդրենաց լեալ ի ՆԼԵ թուին · (986) · բայց Ասողկ գնէ ի ՆԼԲ : Կոչելն զայն տաճար , ընդանիացն հանդիսարան , վկայութիւն Սոփիոյ , վկայէ յայտնապէս Թէ առ ժամանակաւք Կարեկացւոյն նոյնպէս հա֊ մարեալ էր նաև ի յունաց , այսինքն երանուհւոյն Սոփիոյ մեր երից դասերացն վկայուհւոց : Խակ յայլմէ աւանդութեի տարածելեաւ՝ Թէ կանգնեալ էր յանուն խնամութեի Աչ , այսինքն Քրի :

20 · Ընձեղծոցն բան : Ընքարոզութի աւետարանին տարածելին առ ամենայն ազգս՝ որոց և տիրելին · քանզի յայնմ ժամանակի կայր տակաւ էին կռապաշտութեի ի բուլկարս , և ի հիւսիսական կողմանս :

21 · Սկսեալ , Բայց փանդի ողբոյ , մինչև , դիմօք հեպհէպ , պակասի ի ձեռ · օրին : Խակ և Յակոբ Պաղերիարգ յիւրում մեկնութեին հաւանի ասել , Թէ յայլմէ ումեքէ ի նեքքս մուծեալ է : Սակայն որպ և լցէ բանդ , մի կարծեսցի Թէ նեստորական աղանդոյ ամբաստանութեի առ նոյն զրուցոյ · քանզի ոչ վայրապար կիս ըստ բերման ինչ Թողեալ զա֊ նուն Նեստորի , զերկոսին զայլն որոշելով յիշատակէ զԹէոդոր և զԴիոդոր · այլ զի սոքա ընդ նեստորական մոլորութեին չարաչար խոր֊ հէին և յաղագս Հոգւոյն սրբ ըստ վերաբերութեին առ Որդին · որպէս և հինգերորդ ժողովն տիեզերական զքազմութեացածս ի գրոյն Դիո֊ դորի յառաջ բերեալ դատապարտէ , յորս աղանդաւորն ուրանայր զհայեցումն Որդւոյն առ Հոգին որ ըստ փրկանն յառաքեալս և ըստ յառաջագոյութեի : Եւ զի յիններորդ գրոս անդ առ ժամանակաւք Նեստորի յուղիւք դիմադրութեի նմանոց յայնգս բոլոնաց Հոգ֊ ւոյն սրբ ի ՅՈրդւոյն , այնր աղագաս հակամիտեալ երևէին ի մոլորու֊ թի Դիոդորենից , գուցէ ոմանք յանխմաստ վերճողոց նոցա ի կիր և ա առնուին զքուն զնոյն սասցուածան զայնոսիկ :

22· Աբէանն Թէոփանէսի : Ընդանիս երջանկակրօնն Դաւթի Եպիս կոպոսի մեկաց ասել ի հարազատութեի Մելքիսեդեկի՝ ոչ է հարկ առնուլ ըստ մարմնաւոր ծննդաբանութեի . որպէս Թէ գիտել զայդ յա֊ ւանդութեի խնիքէ . ուր զի ըստ գրոց՝ և ոչ Մելքիսեդեկի ազգ համ֊ քուն ծանուցեալ ինչ է : (Եբրայ · է · 3 :) Աչլ խնամալի է ըստ քա֊ հանայական հարազատութեին , որպէս Թէ ազգատոհմ Դաւթի նուի֊ րեալ էր ի վիճակ եկեղեցական . և այսր խորհրդ յառաջագոյն տալ տրեալ էր ասէ յընթրելն ի փանդն , այսինքն ի մելքիսեդեկ որ էր յեր կրէն քանանու և սիդոնի :

23. Սկսեալ. նախանձոր հրաբէրանօք, մինչև, զմարգարէածինն փեսանօղ, պսկասի ի ձեռ. օրին: Նմանեցուցանէ բանս զերկնականին Դաւիթ մեկայի՝ այլում առն երևելոյ, զոր կոչէ եբէնէզեռ ընդ երին հղջր զիպապէպ: Իակ թէ ո՞ իցէ սա, Յակոբ Պատրիարգ յանուանէ եվրեացեան լերին ի միսան բերէ զքեն Եվրեմ խուրնին ասորի, և նմին պատշաճեցուցանէ զբոլոր ասացեալսն: Ա՛յլ ինքնին յիշատակեալ լեառն երբ փոզով ազգ առնէ թէ Սամուէլ է նա, հզօր և հոգևկիր դատաւոր իսրայէլի. որ ՅԱբրհամեմեամ ի լերին եվրեմի ծնաւ, անդ կալաւ միշտ զընակութեն, և անդ թաղեցաւ: (ա. Թագաւ. ա. 1. է. 17. իե. 1:) Կա ինքն իբր մանկիկ անուամբ մարգարէածին փեսանօղ կոչի յաղօթեան. ի բանն հա. 3: ուր եթէ մարգարէածին խնամոյք՝ ծնօղ մարգարէի, ոչ ըստ մարմնոյ ծնողութեն ասի, այլ ըստ առչութեն շնորհին. զի նա էտ մարգապարէանալ սաւորայ, և նա ինքն էր հայր և գլուխ պարուց մարգապրկից: (ա. Թագաւ. ժ. 5. ժե. 20:) Իակ եթէ խնամոյք՝ ծնեալ, արդարև իբր մարգարէութե եղև ծնունդ նորա բանիս Հեղեայ քահանայի. (ա. Թագ. ա. 17. 18. 26. 27.) և մայր նորա երանուհին Աննա մարգարէական ինն հանդիսեցաւ շնորհի, այլև ինքն Սամուէլ ծնեալ էր ի լինել մարգարէ. մինչ զի գեռ մանուկ գոլով, վերինն յայտնեաց եղև խորհրդակիր, և յամենայն իսրայէլ հաւատարիմ եղև: (ա. Թագ. ե. 19. 20. 21:) Ա՛րդ՝ զնա կոչէ երէոդէ ակիբէն երջանկ, այսինքն ապանց երևելեաց յաձնպաշտութե և ի սրբութե, զորս և այլուր տեսը է Նարեկացին երջանիկ կոչել, (բան. հա. 1. 3. զա. 3:) վասն զի յետ Մովսեսի առաջնոյ օրհնադրի ձնպաշտութե երկրորդ եկաց Սամուէլ նորոգիչ ձնպաշտութե յիսրայէլի. որպես և ասէ գիրն՝ առ Նորին առաջնորդութե յարեալ ամենայն տանն իսրայէլի ի կուռս առ Աշ. (ա. Թագ. է. 3. 4. 5. 6:) Սորին վասն ի մեռանել Սամուէլի՝ զայն մեծարանս սգոյ արար նմա ժողովուրդն, զոր և Մովսեսի արարեալ էր: (ե. Օրին. լի. 8: ա. Թագ. իե. 1:) Եւ սաղմոսերգուն ի Մովսեսէ առ Սամուէլ հանգուցանէ զքանն. * Մովսէս և ահարոնիկ երիցունք նորա, Սամուէլ ընդ այնոսիկ որ կարգան զանուն նորա: Կարգային առ տեր, և նա լսէր նոցա. և ի սիւն ամպոյ խօսէր ընդ նոսա: || (Սաղմ. զը, 6. 7:) Իակ յաւելուածն, առաքինին կաճառիդ նահապետիս, խնամի՝ Սամուէլ եղև առաջնին ի կացուցանել զինքն իշխան նահապետաս կամ գլուխ իսրայէլացւոց, այսինքն զմեսսիա որս. զի նա օծ ինքնին զերկուս թագաւորս՝ զՍաուղ և զԴաւիթ, և յայնմ հետէ ձգեցաւ գաւազանն թագաւորական, դադարեալ դատաւորականն իշխանութենն:

24. Բաղմոց սոֆեսիդ... պապահէալ: ձեռ. օրին. սոֆեսպոց... պապահոց: Ասացեալդ գովեստ առ սեղեաս հոյի առ նա ինքն Սամփսոն նոս եալիսկոսոս, որ զնատ պատմուհս խնդրեաց. և չափով իսկ ե առ առանօր՝ առանց տալոյ մարգահատճութե կարծիս:

25. ի լերանցն նորդոսոց: այլ տպ. ի լեռնէն:

26. Աբհայ, իպաւհայ, դաղմաթհայ: այլ տպ. սոֆոյ ևն:

27. Անմարթելի ամբոխն: ձեռ. օրին. անմապելի:

28. ի նեղոսէ ղոյն միայն չեղեալ: ձեռ. օրին. չեղոսեալ:

29. ի երեց գամբանէ: ձեռ. օրին. գամբրանէ:

30. Անոսանն նախ նկարեցոպ: ձեռ. օրին. նախանկարեցոպ:

31. Բնաւիբէր ի սէիր: Ասյինքն հատնիցէ կայր ի կոստանդնուպօլիս, զոր սէիր ասէ՝ յանուն մայրաքաղաքին եդովմայեցւոց. զորմէ սէս ծան. 1: Աւաւել հաձեալ կայր անդ ասէ՝ զոյն նշխարաւ հոլոյ երջանկին Դաւթի հօրեղբօր իւրոյ, քան թէ եղիսէէ որդի սափառոյ մեղկեհան

Եղևայի ի լեառն կարմելոս. և այնու նշևարաւ մեծարեցաւ յաչս ինքնաև կալացին, որպէս եղեսէք մաշկեկաւն առ որդիս մարգարէին։

32. Ի նշևարաց հողոյ փառապահէսին գանձարանի ածաբէաւ եղէօր հօրն նորա։ Ձեռ. օրին. փառապահէսին գանձարանի ածաբէալն գերեզմանի եղէօր հօրն նորա։

33. Ներոգեցաւ և պապճաճան առաջին։ Ի լինել խօսից ընդ ինքնաև լացին՝ վերատես յիշատակեցաւ թէ որում ազգաւ օտարացեալ ի հայրենի գաւառին, եկեալ էր ի կոստանդնուպօլիս. զոր պատմաբանս ոչ յայտնէ մեզ՝ ոչ աստ, և ոչ յառաջն ուր անորոշաբար ասաց, ըստ պահանջման իրիք խոյս տուեալ եմն։

34. Աչագոյն փեռուիք։ այլ տպ. ոգեռոյն փեռուիք։ Առաջինն ի ընտրելն. և իմանալի՝ այսպիսի տեղեկութիւն գիտացին եմն։

35. Կա ընդ նմին և այս հոգաորին։ Ձեռ. օրին. ըսպ ամն հոգաչին։

36. Որդի փեռն իմոյ ընդ բերել իցէ ի սոյն գործ պաշտամանն։ Ասյսէս ձեռ. օրին. իսկ այլ տպ. փեռն իմոյ ընդ բերելոյ է ի սոյն գործ պաշտօն։

37. Նմանպէս հրովարտակաց։ Թուի թէ ոչ լինքն միայն եղբօրորդին Դաւթի գրեաց առ իւրան, այլ և ի կայսերաց անտի ունել հոգացաւ նմանակ կամ հրովարտակ յայտարար. և զայս ցուցանէ ասելն, չերիցոնաց ընդ նմանոյ ձեռնադրեցաւ։ Իսկ զոր ասէն յայտագա պատասխանւոյ մտացուցն, ի դէմս փառապէսակ քարտենի, խմանամբ թէ քաւեսակ գիր ինդրուածոյ եկն, երկու ի Սահմանուսէն առ եղբօրորդին և առ Կայսերս, և երկու այլ ի գլխաւորաց մտացուցն։

38. Տերոանեան փառաց բաղմանի։ Ասյսէս ձեռ. օրին։ այլ տպ. բաղմանի։

39. Բացուսպ ի բաց ի ծագս եղբեցն։ Ձեռ. օրին. բաղմուսպ. այսինքն բազումն ինկոյն ծաւալէր ի հեռաւոր տեղիս։

40. Վայրս հանգստարանի։ Ձեռ. օրին. հանգստեան։

41. Ժառանգուն այր նա նա ծանուցաւ։ Ձեռ. օրին. Ժառանգուն այսմ ձևով ունի, այսինքն, պատճառ ժառանգելոյ կամ ի ձեռս բերելոյ զհրաշազան փայտն կենաց՝ եղև երջանկին Դաւթի վախճանեալ։

42. Վէհագոյն գոլով ման պէօրն։ Գովասանութեան տուեալ ասասնօր Սահմանուսի եպիսկոպոսի՝ ինդրողն պատմութես, մինչև վերագոյն ևս դասել զնա քան զերջանկին Դաւթի, թէ և ճշմարտիւ ևս իցէ ասացեալ, այլ ոչ պատշաճապէս, առ նա լինքն գրելով. և ոչ ի ճահ ընդ բողոքական չափաւորութեան Կարեկացոյն համարիմք՝ յերեսս գովել զայրն այնչափ համարձակ։ Վասն որոյ և այս դասիցի յաւելուած այլ ոչ ուրուք՝ արարեալ յետ վախճանին Սահմանուսի։ Զոր երիանուն կոչ չէ ասա, և զինի (համար ժէ.) յաւազանին Աթէնոս կարգացեալ, այն է՝ ըստ յունականին՝ պոակ։ Իսկ զմիւս անունն՝ զոր ասէ ի նմանէ, ոչ յայտնէ որոշակի՝ ոչ աստ, և ոչ ստորև. և եթէ խմանայցեմք զանունն Պոակ, այն չէ այլ անուն՝ լոկ թարգմանութեն յունականին գոլով. բայց եթէ համարիցիմք թէ հայկական բառիս ևս կամեցեալ են մարդիկ, կամ՝ ի կոչման քահանայութեն Պոակ անուանել զնա. որպէս պատահէ և յայլս՝ զթարգմանութեն անուանն՝ ի կիր առնուլ իբր բուն անուն. ըստ գրեցելոյն՝ ի գործն. Ժ. 39. ուր այծենիկ թարգմանեաց նուէրն անուանն Տաբիթա, դնի իբր անուն յատուկ։

43. Բառքն՝ ցանկալի ըղձալի բաղձալի գովելի և երանելի, ոչ կան ի ձեռ. օրին. և աւելորդ իսկ են։ Ջկնի, ու պակասեցոյց, ձեռ. օրին. ու պակասեալ։

44. Բրովքեաբնային յարկաց։ Ձեռ. օրին. արովքեաբնային։

45· Սկսեալ, Եւ համանման, մինչև, արուեսիթ առբէաց, պակասի ի ձեռ· օրին։

46· Կարմրայարմար շաղաշարման։ Ազատել մեծապայծառ քան զմով սիսեան խորանն վկայութեն կազմեալ ի հիւսուածս սպասէս նիւթոց ի մի շարեալոց և մանեալոց, հուշակելի արար պերճանափեղ, զանձառ խորհուրդ խաչին Քրիստոսի՝ սըբալ պատարագաւն։ Զքարձրութեն որմոյն իբր չափոյ վեռնեաց, ի բնութեան կամ չափաձափակի պատուհանով գունագոյն նորոգեաց, որով զգալի կամ երևելի կացոյց գործել զգեզկիչեան տեսիլն, որ անյօդն էութիւ, այսինքն անդգալի էր՝ լոկ երևակայութիւ ձևացեալ, ոչ մարմնական նիւթովք կազմեալ։

47· Զվիսապանի վերարկու· այսինքն ի միոյ կտորոյ արարեալ։ ձեռ· օրին· վիսապանի· այսինքն միակտուր ոտայնեալ կամ անկեալ։

48· Իբր գիայլոաձ լոսածագ բոցոյ· ձեռ· օրին· որպէս գիայլոաձ լոսոյ ծառայման։

49· Մոբռապաբ պեղբոյն· այսինքն ուր մաքուր անձինք միայն մտանեն։ ձեռ· օրին· սբեմասփոռ։

50· Քանդակագործեալ փոռաղոբնին։ Զդրանդիս դրանցն կիւ զանազան զվերին և զկողմանցն՝ քանդակօք քառեակ շրթամբք (այսինքն զչիւք) յօրինեաց շուրջանակի ծաղկանման վերուստ ի վայր, իբրև հանդերձանք զգեստու հարսին՝ զարգարեալ ժապաւէնիւք։

51· Սէռոիոար այլայլակ։ Զերեսս դրանցն ի կարմիր փայտից տաշեալոց, և ագուցիւք փղոսկրեիւք՝ ըստ իւրաքանչիւր սեռի կամ տեսակի նոցա կտորելով, այլևայլ գունովք յարմարեաց։

52· Ոակեթայլ հրաւէրք։ ձեռ· օրին· հրաշալիբռ։ Զվարագոյրս սբբ սեղանոյն արար յեգիպտացի դիպակաց՝ ոսկեթել գործեալ և հրափայլ։ երիվայր, կամարաձև կամ՝ ի բարձանց կախեալ։ և երիվերբոռ, երկբաթիկ որոշմամբ, կամ կրկին՝ մեծ և փոքր։

53· Սեղանոյն պատանդի պճնոյն։ ի բազմազգոյն կերպաս սուգ արար զծածկոյթ սբբ սեղանոյն, յորոյ վերայ հանգչի մարմին Քրիստոսի ի ոբ խորհրդեան· ուստի և վերընդունակ անբաս բնութիւ սերտունեան մարմնոյն· այսինքն գոյացութեն մարմնոյն Քրիստոսի՝ որ ըստ տեղւոյ և տարածմանէ ոչ բովանդակի յայն սեղան, այլ առանց պարագրելոյ ուրեք՝ գտանի յանթիւ սեղանս, որպէս և ասի յաղօթեան, բան· խե, և նոյն կայ յերկինս։ Սովին մեռաք անպարագիբ ասի և ի գով· Խաչին (համառ· ժբ·)։ Ան ծածկոյթ կամ սեղան՝ ասէ, ի իբր սրբութեն սբց փոխանակ սուրբերականին, և այլոք ազօտ լուսոյ՝ այս պայծառութիւն է, և ճշմարտութիւ պատկերն· այսինքն բուն իրն կամ խակութեն փոխանակ սուտ ձևոյ հնոյն, և կամ փոխանակ սուտ կազմածոյ հեթանոսաց։

54· Սկսեալ, իսկ վերջ պատուածոյ, մինչև, ծածուցեալ նպիեաց, պակասի ի ձեռ· օրին։

55· Ի նրբերանոթ փարանց փոռափաթիլեաց։ այսինքն իբրև քիս (սաչաս) ի կոփեալ քարանց ձևացոյց զգմբէթին։ ձեռ· օրին· փանդռիեաց։

56· Զանեբնոյն ասաց։ Դիզանկար պատկերօք զմարդիկ կիւ զՍուրբս առաջին ժամանակաց իբրև ներկայ երևելիս եցոյց՝ կենդանիս և ունօղս զգայութեան։ Եւ միով բանիւ ասել, զամենայն ոմնէն ըստ ամենայն մասանց այնպէս յարմարեաց, որպէս թէ մի կերպարան՝ մի նիւթ կայ· որով ձևացոյց զայն իբր վեմ կամ արձան մի, բայց ունօղ եօթնեակ աչաց՝ ըստ առաջին զօրաբաժնին· և որպէս թէ բովանդակ ծոց երկրի էր, և արեգական ի նմա շրջանակեալ, այնպէս լուսափայլ պայծառանայր Քահինք և կանթեղքն։

57· Խիպս բիւրաւորաց բոսոց։ այլ տպ· բանաւորաց· որ վրիպակ է։

58. Երկայի յորմորմամբ. Յառաջ քիշատակեալ եպիսկոպոսն Սահ֊ փանոս՝ զայս ամենայն շինուածիս՝ որ եղեն նիւթ պատմութեան, բովան֊ դակեալ կատարեաց: Յաղագս երկայի կոչմանն տես՝ ի վեր. Ծան. 42. և յաւելուածն՝ ըստ բարբառոյ Եսայեայ Ե խոյակէն, գուցէ նմանի, որպէս երկանուն էին և Նոբա, այսինքն Եսաւ եդեալ, և խանգել հագեալ: Բայց ոչ կարեկացոյցն համարիմ զանդ, զի նա վայելչապէս և ունէր ածել յօրինակ զՅակովբ և զեսաւայել, զԱմոն և զԳեսրոս:

59. Փառօք առաքելոյն լուսանորոգեաց: Ձեռ. օրին. լուսոյ նորո֊ գեաց:

60. 'Ի հրաւէր խոսփան: Ձեռ. օրին. 'ի հրաւիրակ: 'Ի տեղի գերեզմա֊ նաց նահատակին իւրոց կառոյց զտաճար սքանչելի Սահակայ եւ Մեսրոպայ, իբրև ասաց ցոյց խոստման յարութեանն նոցա:

61. Զոգեաման երծնէց: Զհրաշակերտ եկեղեցի սրբուհւոյ Աշած֊ նեն շինեաց զդուք, կամ անդէն 'ի ժամանակի ձեռնադրելոյ իւրոյ յե֊ պիսկոպոսութիւն. իսկ զՅովհաննու Կարապետին և Սահակայ ա֊ բարեալ էր յաւուրս վանականութեանէ իւրոյ: Իսկ զկնեաց փայտն 'ի տաճար Աշածնեին փոխադրեաց յաւուր մեծի ուրբաթին. որպէս զի միանգամայն պատուեսցի յիշատակ երկոցունցն՝ Խաչին և Աշածնի, գաւանելով զմին ծնօղ մարդացելոյն Աստ, և զմին ծանուցօղ նմին:

62. Զհիւրն պարբերին Լրով: Պարզելի է շարադրութենէն. զոակերս Մկրտչին սէր, որ միրաքաց զարարիչն զիւն ջրով, և ինքն մարքեցաւ 'ի նմանի հոգւով՝ անդէն յարգանդէ մօրն: Զայն մարքուր ոսկեր՝ վերա֊ դրեաց ասէ՝ գերբածոյն երան, այսինքն 'ի վերոյ գրան տաճարի առաքե֊ լոց՝ 'ի մէջ սեանն՝ յորոյ վերոյ կայր նաև խորան որ Աշածնին: Աստ է խնամս բանիս, և ոչ թէ գերագոյն դուռն կոչի առ որ Յովհաննէս կարապետն:

63. Զերերորդն աբէլ: Վասնզի զարար որն Սահակայ կոչի երկրորդ Աբէլ, առաջինն մարտիրոս, և որդի վշտաց նորոյն Ադամայ Քրիստ. որ իւրով արիական նուիրմամբն, և հրաշալի տեսլեամբ բացման երկնից՝ եղև հրաւիրօղ յերկինս՝ ճեռնտուն 'ի նախնին ադամ:

64. Սինդիական ինեոցաղնօրնեն, այլ տպ. ինեոցաղանաոռնեն:

65. Սակեալ, ե ըսպ կոյէց, մինչև, անոբապի ե մարգիրոսի, պակասի 'ի ձեռ. օրին:

66. Սկսեալ, 'ի պարմե զբնեղաց, մինչև, վերջնոյն՝ Յովհաննէս, պակասի 'ի ձեռ. օրին:

67. 'Ի սրբոյ ոսկերն փաձար: Թագաւորեալ եղբարքն երիքքին արծրու֊ նիք մեծաւ հանդիսիւս հանդուցին զնոսա 'ի տաճար Յովհաննու կարապետին, որ էր եկեղեցի սքանչելի ոսկեայն:

68. Խոտան ընդ երէրպոռնէս հոգւոյ: Զայլ տպագիրս վրիպակաւ ա֊ ռանց պատուոյ եդեալ՝ երէրպոռնէս, իմացեալ լինէր՝ լինել երկրպագուիս կամ երկրպագուիս հոգւով. յորմէ եղև կարծել Թէ նա ինքն որ Կա֊ րեկացին և առաջնակ լեալ էսկ յայնմ ասնախմբութենէ. յոր յաւելու և Յակովբ պատրիարգն յիւրում մեկնի. եր. 742, Թէ յայնժամ էր նարեկացին երբ երկոտասան ամաց: Սակայն եթէ նա 'ի նշ֊ ը Թուին էր ժբ ամաց, ապա 'ի նիզ Թուին՝ յորում տպար զվենկութենէն երգոյ եր֊ գոյն, լինէր նա վեց ամաց. զի 26 հանեալ 'ի 32 էն՝ մնացեալն է 6: իսկ նոյն պատրիարգ 'ի բուն նախադրութենէն. եր. ՟բ. գնէ զնարեկացին ծնեալ 'ի նշ֊ Թուին: Աստէն այլ և այլ գրոյն երևին բանգք: Բայց ըստ ուղիղ գրութենէ բանիս խնդի, ընդ պատաքին բռնութենս ա֊ նուշից և ընդ լուսմանց Յահից՝ մատուցին միանգամայն գՀոգւոյ պաշ֊ տօն երկրպագութենէ:

69. Ակսեալ, ի հնչուն էրգոյ, մինչև, կոփաման ոսկւոյն, սակաւի ի ձեռ. օրինն:

70. Մահահրաւէր վէրին: ձեռ. օրինն: մահու հրաւէր: Աղաւել բազմահանգէս և ինդապատար եղև ծնողսիմբուքեղի սէր նշանին Աստուածնէից՝ քան ի հանդիստ տապանակի օրինացն առ Դաւթիւ. քանզի այն՝ մահ սպառնայր, և զարհուրեցուցանէր խակ պատուհասիւն Ոզայ, խակ նշանս ձեռնկալ աւետարանէ ողջմուխ և պարգեւս բիւրուց ազգաց իւրոյին խակ ձեւով:

71. Ակսեալ. Ա վէրաւխէպ, մինչև, հոգւոյն փէ, սակասի ի ձեռ. օրինն: Քրիստնկալ նշան խաչին միահամուռ ցուցանէ յինքեան զբոլոր վիշտս փրկչին կրեալս յամենայն զգայուքեիս իւր. ոչ վայրապար կամ ըստ հանդիպման, այլ որպէս յառաջատես գուշակութիւնք մարգարէից պատմեալ էին զպարտականացն. և զնուրբական վտառացն Յեի:

72. Ի հոյլս հոմանէոիդն: ձեռ. օրինն. համանէոիդն: Մանաւանդ թէ այս սը նշան ասէ՝ հանգուցեալ յոհման Աստարանից՝ առաւելուս հրաշազործութիւն քան զբուն խակ համացեղ կոտորակս կենացն փայտի, որք սփռեալ կան ընդ չորս կողմանս երկրի: Վասն զի այնոքիկ են մանր յատուկ խաչափայտին միայնոյ. խակ այս նշան ունելով ընդ ինքն զնա սունս այլոց և գործեաց վշտաց Տն, գրեթէ ոչ լոկ զխաչն երևեցուցանէ, այլ զնոյն խակ խաչելութիւնն հանդերձ վտառօք խաչեցելոյն: Զհետ այսր ի կարգ արկանէ զփակեալսն ի մի տուփ ընդ կենացն փայտի, այն է՝ զմանն ի խանձարրոցն, ի զենչակէն այլովքն հանդերձ, իւրաքանչիւր պատշաճեալ խորհրդածութիւնք, որպէս յիշատակեայ ի համարն ԺԸ. հինգ մասունս թուով բաց ի փայտէն կենաց: Բայց սակս յաւելուս և զմանն ի հանդերձիւ Տիրամօրն ասելով, զբխնելիս զգեստ սրաբլին ծնողի, այլև զմանն ի Քղամիդ, արիւնբռնգ կոմիր ազ սեղով:

73. Բաբելբոնիէ նորոգիւ: ձեռ. օրինն. Բաբելաս:

74. Յաճախանքն իւր փառապրսնիէ: Զայսոսիկ մասունս սեբունեան նշխարացն՝ իբրև զանձարան կենաց աւիսփեալ ունի որ Կչանս ի քառաթևեան տեսակի իւրում, յորում եբարձ զԱՀ. որպէս զի օրհնաբանեսցի անմոռաց Ճանաչմամբ ի յաղգս ստորայեցս. և եւթնեթիւ մասունքք նշխարացն յայսմի արացեն զանհնահայեաց տեսչութիւնն ԱՀ ըստ եւթնանութեայ պարգեւաց գԹուխէ իւրոյ:

75. Երորդ գիր ընծոյիդ: Զատանօր վախճան արարեալ պատմական բանիս, փոխեալ դարձուցուք զնաօս ի խորհրդական գովասանութիւնս, ըստ Ճարտասանին արհեստի յարմարեալ ի պրակապագնէն պիպտոռէ, այսինքն որոշեալ գլխովք իբրև սրակօք, և ի մի կարգաբանութիւն յօդեացուք ընդ պատմականին, որպէս զի հաւասարեալ միանայցէ գովեստ ընդ պատմութեան, Ճանաչել Թէ պատմեցեալն զինչ է, և ո՛րչափ գովելի: Վասն այսորիկ առ պատմութեանս մերձ գիցուք գրուածոյ հանճարոյն՝ նախ նմին խակ կենդանարար խաչին, և ապա սրբոյն Աճածնին. իբր ընծայ և պատուղ ախորժական մատուցանելով անճառ Աճութենին գՆրէն ընդհանուր, զմեզմ կամ գնուաղ հնչման և մրմունջ բանբերնորհ կամ գոհացողական բանից ի բերկրալն չքմանց: Քանզի Թէ սկսեալ Ճառքս ներբողական ասին ի որ խաչն, և ի որ Տիրամօր ըստ, բայց կատարումն ունին ի փառս մեծութեանն Այ: Բառն ընդ ըստ ցուցանելոյ գրոյ նշանակէ՝ մեզմ ձայն բերանոյ, որ և ընդ գրի. և ոչ նշանակի՝ ցօղիչ, Թափօղ: Եւս առաւել անմարթ է խնամալ այսու զոր Աճածնին, զի օտար է ասել, ընծայ մատուցանելիք զոր Աճածնին:

76· Ակեալ, Եւ արդ ահա ակոդոսք, մինչև, ՚ի հոգ անուանէդ, պակասի ՚ի ձեռ· օրին։

77· ՚Ի վերնապատուհանէն բանիդ զգրուանէ։ ձեռ։ օրին· ՚ի պատուհանն վերնոյ բանի զգրուանէ։ Զկնի, այս խաչանիշ, ձեռ· օրին· այս խաչ է։ Արդարև որ նախ քան զմեզ վարժեալքն ասէ՝ վերին խնամատարէ, ձարտար բանիւք մեծացուցին զնորոգութիւն սիրոյ խաչին։ Բայց և մեք զինայեալն առ ՚ի նոցանէ՝ նորոգ բանիւս արտայայտեցուք՝ ըստ շնորհելոյ վերին զգրուանէն։ Կենացն վայս և զգրուանէն նոցա յայտնեալ է միշտ և բարձրացեալ, և ոչ եթէ այժմ ինչ նորոգ ձանձալի կամ գովելի։ Այլ զի այս խաչանիշ ընծայ՝ է նոր պարգև, նոր նուագս բանից նմին ընծայել արժան է։

Ո՞ր ընութիւք գրոցէ սակաւ սոփեսոյն յարաքցեալ հիւսի, ճառս ներբողի, լուսակոչ լսելիք նշանի։

Ա· Ասացաւ սկզբնաւորեալ առ պատմական բանս յարակայ՝ նպաստաւոր ձեռնտու խորհրդոյս առեալ զառաջս պատգամաց ամենասկանն եսայեայ համբուրիւ ողջունել։ Այսպէս ասէ տէր, երկինն աթոռ իմ է, և երկիրս պատուանդան ոտից իմոց։ Արդարև հրաշալինն զգրուանէն բանս ցուցանէ· ընդգրկեալ ՚ի կայս կրաւորական երկկերպեան պատկերացս երկնի և երկրի էութիւն։ Այս գիտիդ զսա շարընթացելոց նիւթոյ էութիւն մարմնոյ՝ հողագանգուածն քանակութիւն մնեղէն էութիւն հանգուցանել՝ զգրեսցէ։ ՚Այս անյօդակապն լուսանշոյլ պարզութիւն օրպէս ՚ի հեզս և ՚ի խոնարհս ըստ անստուն խոստման՝ բնակութիւն տեղի ընկալցի։ Այսպա յայտնապէս խոստովանեալ հաւատացեալ՝ թէ նախաձառս բանագրութիւն յապառնեացս խորհրդոյ հոգւոյ ակամբն նայի։ Յորում աւարտումն՝ գերալրութիւն էութիւն այ՝ և ՚ի ստորինս կոյս ծանուցաւ հանգուցեալ ՚ի յօդատեսակ մարմնոյ խառնուածի, և խոնարհ հնազանդութիւք բազմեալ ՚ի կառն խոնարհութիւն կենսակիրն ոք լսելի։ Վերանգն օրքան էր զգրութիւն իշխանական անձնական գաւթի մարմնեղէն հանձարոյ մտաց տեսութիւն, զանկիրն բարձրութիւն երկնի գագաթան, և զանընդունակն լայնատարած գիմաց

երկրիս հարթութիւն, զովանդակապէս առ իւր պարփակել։ Ա՛նառանդ զի փախուցեալ ի նա յընթացս թևոց թեթևոց հողմոյ անհաս երագմամբ ի մէգ մթութիւն իւրն ընտելութիւն հայրենի անճանօթ ծոցոյն սրբութիւն։ Ա՛յլա ուրեմն ի հոգելից լեզուէ բղխումն կայլակաց բանից վտակաց՝ բազմական էին դաւանեաց զերկին, և հանդիպարան ոտից պատուական՝ զհրաշազան խաչս փրկական, անմահն խոկութեան յօդաւոր մարմնոյն խառնմամբ եղեալ օթևան։ Ա՛յս արդ եթէ զուրուականին տեսակ իրօրէն ձևգրտաբանեաց առ ձևմարտութիւն հաւաստութիւն, և զունօղն էից պարունակեալ յեակաց՝ երդագրեաց բանիւ մեծն ի տեսանօղ երջանկազարմանն ծաղիկ, մեք ո՛րքան կարօտանամք բացատական բանից զօրութիւն համբաւել զձևմարտութիւնս պայծառութիւն խորհրդոյ խաչիս զօրութիւն։

Բ. Օ՛ի թէ [2] ի տօթ անուն և հարաւային համբաւել բերոյն բարձրութիւն ամենհայոցն ամրոյն խորհրդականն սիօնի՝ զուշակողին միայն ղերևոյթ ապագայից ըղձականութիւնցն, այնքան ամենապատկառ պատուասիրութիւք խորայել տօնիկը, անզգայական տաւղաց երգարանօքն հնչիւր, և զգուշապէս սրտի սարսափմամբ միշտ երկրպագիր, յարծաթունակ և յոսկիակիրն կորբան տապանակին ընդունայրան ի սողոմոնեան կառուցեալ խորանն, անկատար քահանայութիւն, ըստ պօղոսի բանին քննութեան, և արդարութի թլփատութենն ուխտիւ ի քերմեղ քարոզիւր բնակիլ։ Ա՛յս դարձեալ ըստ այլ տեսութիւն մարգարէաձառ ակնարկութիւն, ծառք բուսոյ բնաւին անտառաց համայն հրձուանօք խրախուսեալ, ցնծան հոգեպէս, պայտնութի երևման հաստչին ծանուցեալ։ Ա՛յս արդ՝ եթէ [3] այսոքիկ ստեղծուածքն փոքունք մեծն արարչութիւն, վայելչական և բերկրապատարն խնդութիւք զտնկողին և զհաստողի կենսաբեր գալուստն ի բարբառ ձայնի անբան բերանոյ, և ի ձեռս անյայտս անտիպ տեսակի, և յոտս անբերօղս բնութիւն բարձից բազմադրուատ ձայնիւ նուագեն, ի ստուերականն գրոյ հրամանն ընկալեալ, ապա ո՛րքան ի հրատարակիչն յայտնութիւք կենսա-

տու ներքողեալ խաչիս մեծ նշան, անչնչական չնորհին դրաւական, և ծածկեցեալ փառացն յայտարան, ծնկովք կրկնելովք և պատկերովք պատկառեցելովք և զգայական դիմօք սքողելովք և ճոնագիր երեսաց մեր գեղովք, ի խոնարհ մածուցմամբ ի հպումն հողոյ արժանապէս խոստովանեալ երկրպագեսցի: Վանդի յայսքան մեծամեծ չնորհս հաղորդեալ, և յերանուէն գլուխ ժամանեալ, ուշ նօղ զօրինակ էին պատկերի մարդս բանական, զմրսիսի ըղձական նուէրս ձայնի ոչ ընձեռեսցէ սոցին առթողն: Վանաւանդ զի և Հոլովումն յօդուածոյ բղխման երգաբանութեան՝ ոչ [4] եթէ զարձան մովսիսագիր քերեալ ի քարանց կարծրանիւթ վիմայց կենդանասպառ օրինի աղախնանուն հագարու՝ ստրկածինն սինայի արտագծեալ ի Թիւս որքանութէ չափոյ սիղղոբայիցնախագատան ընտրականութէ, կասկածափորձ վարժողութէ, սկզբնաբոյս հասակի պատանեկաց պիտոյից ունի առաջի աչաց նպատակ, այլ զևս գերազանցն նախագիծ նորա տեսութեցն դիտմանց նախահրաւէր հրձնուանաց: Օ որ կեանս ծածկեալ յօրինականացն խուզողութէ բանն վկայեաց յաղագս անհիւթակիրն այ՝ յեղականն մարմին թաքչելոյ: Որոյ աղագաւ մելեզնականն եղեռնութէն տոհմին յակոբայ՝ նախագուշակ բանիւ կշտամբի, այնք որք յանդգնութէք երագեալ փութային ի լուսն ձառի ձայնի պատմողին՝ խրախոյս միմեանց ձայնելով: * Լկայք արկցուք փայտ մահու ի հացն կենաց ||:

Գ· Յորում հեղուսեալ անայլայլակ նոյնութէ տէրն երկնի և երկրի ի բարձրն դիտանոց կառուցեալ ի մէջ ստորինս վայրի, և ևս յաւէտ անտի ամբարձեալ գովեալ գերունակութէ ի [5] ստորև վերինն վարագուրի նախագրոյ հայրականն ծոցոյ՝ պետն մաքրութէ համայն էակաց Յե· որ եմուտ ի սրբութէն վերին սրբութեցն: Ման որոյ ի դիմումն երագման ընթացից նորին ի ստորինս վայրն եգոմականս կայից, ի բնակուէ հողածնաց մերնակերպ արիւնաւորակ ձորձովքս ծածկեալ, դասապետք հրեշտակացն անեղծից՝ ընդ տեսիլ աչաց նկատման անպատմա-

կան պակուցմամբ յաւէտ պղուցեալ, ձայն ուժգնա-
հնչակ առմիաձան սքանչելի հնչէին։ Ո՞վ է սա զար-
դարեալ՝ի գեղ պատմուձանի բոսորակայլակն որա-
կի, որ դիմեալ անցանէ ընդ այս վայր ահեղ սքան-
չելի. քանզի տեսանէին՝ի յիւրան էին զնաչէին պատ-
կեր։ Որով՝ի նմանէ և՝ի նոյն դիտմանէ ցուցեալ
ծանուցաւ՝ի հրաշօրէն հանդիսէ մեծ պատերազմ
ապագինիչն մահու զմրցանակն յաղթուԹե պսակ
պարծանաց՝ի գլուխ ընկալեալ։ Զոր ևս զպա-
տասխանի խաչապսակն փրկչի՝ի շար առաջնոյն յա-
ւելեալ հոգեկրին, ես եմ որ հարի զհնձան մեղացն
միայն. և հարեալ կոխեցի զթշնամին կենաց՝ գոր-
ծեաւս մահու պաշտման։ Ցուցեալ զնա քառասայր
սլաքաւ զօրեղ այս զինու՝՝ի կորուստ զենեալ սա-
տակման մահու մահացուցչին զմոլար բռնուԹիւն։
Յայսոսիկ ստուգագիր և դրուատականս գործ գո-
վելի՝՝ի բացուստ՝ի հեռուստ իբր ընդ հուպ նայե-
ցեալ տեսանօղս զՀիացուցանօղն խորհուրդ քանա-
կարգ բարեզարդուԹե խաչիս քննուԹե, ՝ի զինի
հետևօղս զՀոգեշունչն տառ կարկառեալ անձառ
դիտուԹի պարզեալ ընծայեաց։

Դ. Վ[6]ասնզի և նոյն ինքն տէրն իբրև զնիւԹ կե-
նաց նորոգուԹե անկապուտ իշխանուե առիԹ հան-
գստեան վերստին յադին դրախտի դարաստան,
հաւանական կամօք էակիցն հօր՝ հանդերձ ինքնիշ-
խան հաձուԹե անկիրն կարեաց վշտաց յանցանաց,
՝ի յուս կենսունակ ՁծեղէնՆն ազգերի պայծառա-
պարծ պանծանօք արքայօրէն ձոխուԹե յինքեան
ամբարձեալ։ Վ[7]ենատեան խսկուԹե գործոյն հրաշից
ամենայն գոյուԹեց, յանդիման աչաց նկատման էից
ամենից, անպատկառ դիմօք, անդանդաղ ձեպով,
իբրև զըստեղն խնկոյ ծխոյ բուրելոյ, գայր՝՝ի կա-
տարած կտակի գրոյն ստուերի, հաստատել զարիւն
ուխտի նորոգ փոփոխման՝՝ի հրաւիրեաւն տեղի։
Որով՝՝ի վեր ամբարձեալ՝՝ի քայլս հանդարտուԹե
տիրական զնացից ոտից յեղյեղման, գերազանց
գարշապարան յառաջ խաղացման, զկայ հանգըս-
տեան առնոյր խաչակիր հետոյն՝՝ի կատարս ծայ-
րից գողգոԹայ։ Զոր հաստատեալ զնոյն՝՝ի նկատեալ

տեղին սեղան սպանդի, նուիրեցաւ ՚ի վերայ նորին գառն անարատ, ՚ի ծուխ պաղատման հօրն և այլ գրաւ հաշտութեանէ: Ա՝ան որոյ ՚ի [7] հանդիսիլ այնմ սոսկալի անպարտական զենման տեսակի, գողացան սաստիկ սարսափմամբ եղելութիւնք բնաւից բնութեանէ. և սաստկապէս ահիւ դղրդեալ սիւնք հաստատութեանէ հիմանց աշխարհի յայլայլութիւն նորոգ յեղյեղման: Այս և հուպ առ հուպ ՚ի քթիքթ աչաց միայն թարթափման, թնդեալ շտեմարան անքոյթն ստուերի ստորին անդնդոց, և ՚ի մասունս յոգունս և զանազանակս հատեալ համառօտեալ ՚ի սպառ հատուածեալ ծեփն քոյլք կառուցման կարծրանիւթ մարմնոցն սեռից, եթէ ոչ ՚ի բանէ բանին ունողին զգոյս՝ աքանչելի փոփոխմամբ ՚ի նորոգ գոյութիւն գեղեցկապէս արծարծեալ շրջելին: Ա՝ան զի նորն ադամ վայելչապէս փառաւորեալ ՚ի նմանահիւթ տնկոյն մահացուի, կամակար մնօք զբաղուին անարատ բնութեանէ սկսեալ ՚ի տերևասաղարթ տնկոյն տեսակ ամրափակ ուղերձեալ, դարձեալ զհրացանկն գաւիթ ընդարձակայարկ յատակաց վայրիցն ադինայ եբայ հնոյն ադամայ: Այս զնախակապուտ բոյսն հեզասաղարթ պտղովքն անուշիւք՝ ուստի արտաքս նա անկաւ ըստ պարտուց, պիտակն ՚ի պարտուց ՚ի հասարակ անուն փայտն վշտացեալ, գերալըստպէս թագաւորէն պատնութիւք ՚ի կառափեալ դադաթն՝ սեպհականեաց դարձեալ նմին մարդոյ յաւիտեան: Այս ՚ի սոյնս կառուցեալ ՚ի գործի անիծիչն մահուան՝ կանգնեցաւ սուաւ բռնութիւն մահու ընդդիմամարտ և վանիչ ախոյեան: Ուստի յաւէտ նորոգմամբ կացին արարածք ՚ի ձիրս ընորհի նախամարդոյն ստեղծողի:

Ե. Ո՛վ մեծի անպատմելի և բաղձալի երանութեան որ ընորհեցաւ մեզ: Ո՛չ ՚ի ձեռն բուսոյ արգաւանդաբեր սաղարթի, ՚ի բնակութիւն հողակոյտ բլրոյն քասանու, և կամ բարձրաբերձ մայրիւք սանսիրա[8]սերմ ծառոցն, և կամ թէ զՀիւղս ստեղնաձիգս նռնձիաձաղձախն անտառաց ՚ի մէջ առեալ բանիս երգութեանէ զուլեստիւք հնչակէ: Այլ փայտ մահատեսակ աչաց զդալեաց, ունելով թաքուցեալ առ

իւր զարմանն կենաց. յորում կենարարին մերում մահացեալ մարմինն մեղաւորին դատմամբ, ՚ի հայրենի պարգեւաց սիրոյն երախտեաց ըստ պօղոսեան իմաստասացին՝ ձառիւ՝ պատարագ մեզ փրկանաց և գրաւ Թողութե՛ն մեղաց։ Օ ի զանուանակին յանցմանն զանդրանիկն որդի՝ զմիածինն ծնունդ ծածուկն ծոցոյ՝ ՚ի պարտիս պատժոյ մեղուցելոց ՚ի ծառն անիծից մահապարծակին օրհնութե՛ն առնլեն խաչի կամաւ ընծայեաց։ Վ՚անգի առ սովաւ հրաման սոսկալի կամացն հօր՝ յորդին աւարտեալ, որ շարժեալ ՚ի փրկանս հօտին ցրուելոյ ածէր զսուրն ՚ի վերայ հովուին սիրելոյ։ Օ արթի՛ր ասէ սո՛ւր ՚ի վերայ հովուին իմոյ ընտրելոյ. զի քե զնա հարեալ սպանից, և զհօտն ցրուեցից, և դարձեալ խոպառ առ իս իակ պարուրեցից։

Զ. Յաղագս որոյ և զնոյն փրկօղ հովուոյ անուն նախաձայն յայտնութե՛ք տեսանողացն միայնակ իշխան ինքնակալ՝ գոյից տիրօղ տրօհմամբ տիրապէս՝ իւրաստեղծն հօտից տածօղ՝ բազկաձիգ գառանցն ժողովօղ՝ ՚ի հեռուստ նախապատմեցին, ՑՀր հովուեսցէ ասէ զիսրայէլ։ Լ՚աւ ո՞տեր, որ հովուեաց յակոբայ ընդ տանն եփրեմի, հայեաց ՚ի խաշինս քոյոյ կամացդ արօտի։ Լ՚այն դարձեալ յաւելու ՚ի ձառս ազդման այսմ՝ հովուի գուշակման։ Ա՛ա է ա՛ս՝ ա՛ծ ա՛ծ մեր, և սա՛ հովուեսցէ զմեզ անփոփոխ և անսահման ՚ի յաւիտենից մինչև յաւիտեան։ Լ՚ոնդ սոյն յարմարեա և զերդ երդողին, որ յայտնէ քեզ զիղձս բաղձանաց հարսինն ՚ի սէր փեսային։ Ո՞ւր հովուես քաջ հովիւ ասելով, ո՞ւր հանգուցանես ըզհօտ քո ընտրեալ ՚ի մէջօրէի, հովանիդ խնամոց նոցին կառուցեալ։ Օ սա և եսայի առաձգիւն յերկրէ յերկինս ամբարձեալ. և հովիւն հօտին կարապետ անտանօր ընծայեալ։ Ա՛ա որ հովիւս՝ լինի ՚ի մեծին յովհաննէ և գառն դաւանեալ. քանզի իբրև զգառն անմեղ ՚ի զենումն ածաւ. և իբրև ղոչխար անարատ ՚ի սպանդ մատուցաւ՝ ըստ երեմիայի և եսայեայ։ Ա՛յս հովիւս՝ հզօր ձեմարիտ, ձեգրաբանութե՛ք միշտ նշանակեալ եդ զանձն իւր վասն ոչխարացն, իբրև զգառն անարատ ՚ի վերայ սպանդի կենսունակս խաչ

չի: Եւ զնախատինս նախատչաց հօրն իւր քամահ-
ղաց՝ որդին հարազատ՝ հնազանդ հաճումբ յանձն
իւր ընկալաւ: Եւ առաքեալ զհոգի մարդկութենէն
9 ի ձեռն նորին ընտրական քննութենէ իբր զբուրումն
անուշից հոտոյ կնդրկաց ի հաճոյն հաշտուեճ մարդ-
կան փրկութենէ:

Ե. Այլ զի՞նչ էր արդեօք պատարագարան կամ
սեղան ընծայարան, ուր մատուցաւ զուարակս փըր-
կանք նորոգմանն: Ա՛յ 10 ի բլուր բազնեաց բազմա-
նիւթ բարձրաբերձ ձեռնաստեղծական սեղանոց
կշռեալ քանակի անմահ զենումն, այլ՝ի փրկանիւթ
քառադէմ չքնաղակերպ երկնահանդոյն սրովբէա-
տիպ քառաոտքեայ չորեքկերպեան անօթս խաչիս:
Ա՛յ ի սողոմմնեան սրահ տաճարին՝ որ զանբանիցն
ջոկս ամիոփեր. այլ՝ի գիրկ միջոյ բնաւին աշխարհի,
հողածին զարմից ծնողին, ընդ վերնայարկ անձեռա-
գործ երկնից կամարաւ, հանդէպ զամբարաց՝ի նմա
կառուցեալ լուսածագողաց. որպէս զի սրբութիւն
յաւէտ առլցցին երկին և երկիր գանձեալ ստա-
ցուածովք: Աստի և զանաղօտ ծագումն ընկալեալ,
և լոյս՝ի սմանէ էիցս զգեցեալ, ծխալից շարաւ վի-
շապին, շոգիամէգ մթին ստուերին մռայլ, շամանդաղ նեմ խաւարին խսպառ իսկ ցնդումբ՝ի բաց
փարատեցաւ: Եւ սուսեր մահագին մարտի յաղ-
թանակ, ընդդիմակ միջոց միջնորդաց երկուց եղծ-
մանն և նորոգուճ, կենդանարար նշան խաչիս ստոյգ
ծանուցաւ: Եւ ադամն վերին՝ի լուսին նեղբնոյս
փառացն լքման, 11 եղականապէս փոխաձևեալ.
քանզի զհոգին ներհակ ընչական կարեաց անփորձ
յանցանաց, ՝ի հիւթ զանկուածոյ հողածինն մարդոյ
՝ի լուսանորոգ խաչիս աշտարակ պարտաւորապէս
առ հայր արձակեաց: Ա՛ան որոյ զապականագիրն
մեռրհակն պարտեաց նախնոյն յանցանաց՝ աննորո-
գելի եղծմամբ պատառեաց: Եւ զփախուցեալն
յընտրականութէ դատման օրինին նախատուր կտա-
կին, տիրաւանդ արարչապարգև սահմանին, ձգմամբ
ձեռաց՝ի խաչն պարտեաց՝ զնմանասեր զանկուածն
ըմբռնեաց: Ա՛ան որոյ երասանաւն հանդարտու-
թէ զանկիրթն վարժից կալմամբ կապանաց հաւա-

տոյն յաճ՝ յորդեգրութիւնէ կարգն վերածեաց։ Այս իբր ոչ ի կամ ստեղծողին կամաւ նայեցօղ ստեղծեալ պատկերին կեցուցանօղն՝ ի սահմանադրեալ միջոց պայմանի վճռին վրիժուց կանոնական անիծիւ զինքն հեղուսեալ, վերացեալ բարձրացեալ և մերկ մարմնոյն սկսեալ ի խոշոր և ի դժուարակիրն այն ապաշխարան, սևեռակապ և խստապինդ բնութիւնք բևեռեաց։ Այսուն որոյ և զընդվզեալն ապստամբուն ի համբերատարը հաւանութիւն, հպատակութիւնք խաչիս խորհրդոյ մատոյց մածուցեալ. առ որ և հայի խոտորնակին ձևոյ յայտանկատ տեսարան։

Ը. Այս արդ՝ [12] զի՞նչ է իմանալ իմաստիւք սրտի զհրաշանորոգ և զնոճակերտ խաչիս եղանակ։ Արդեօք տիրակա՞ն ինչ գոյացութիւն, եթէ ստրկային սկզբնաւորութիւն։ Ծականին դիտմա՞ն տեսութիւնն, եթէ մարդկեղէն ինչ իմաստութիւն. արարչակա՞ն գծագրութիւն, եթէ ստորնային սկզբնաւորութիւն։ Արդարև ոչ մարդկային յարմարութի՞ն ինչ իրի, քան թէ վերնային զսա նուագեմք։ Վանզի ի զանազան տառից զշարադրեալ բանականիս էութիւն, որ ի զանազան մասանց շաղկապեալ աւարտեցաւ ի մի բոլոր լրութիւն, սա ի շտեմարանս հասեալ զգայութիւնք նոցա իմաստից զքաւահիւթ խառնուածոյ Թանձրութե՛ մարմնոյ ի թևս իւր կախեալ խաչակիրն ժուժկալութիւն, ի հոգի անօսր զսպեալ փոխադրէ. և իբր քաւակղեան ստուար առասանաւ զիւրոխտականն ի մեզ սանձեալ յարձակութի՛ն. և որպէս ի վհի՛ ամբարձմամբ հանեալ զծանրութիւն մարդոյս խակուե՛ երագ սլացմամբ յիմանալիսն գերամբարձեալ՝ ածութիւնն ընծայեցուցանէ։ Այսքիկ՝ ածագործ և անձառաշնորհ խաչիս են զօրութիւնք, զորս ընթացք բանիս գուշակէ. մինչ զի զմոլորական մտաց խակուե՛ զգաստ յարմարէ. զանբանական վրիպչողութիւն ասուն կենդանեաց՝ ողջախոհաբար զգօնացուցանէ. զայլանդակականն օտար տեսութիւն՝ ընտանի զօրութիւք աղին համեմէ. զանհարթութիւնն ի պատշաճականն՝ ուղղակի միաւորութիւք հանդիպ հաւասարէ ըստ քաւագիւրն ձևոյ պատկանատեսակ պատկերի իւրոյ։

Ա՛յլ մէտ ըսպ չափոյ կղզուելիք գործուելիք մէրոյ՝ կէնդանաբար նը-
շանի ամէնեան խաչէս այսուհետեւ չծնեսցուք չայն մարուք ընե
ծայէց՝ դաղդրաբարբառ բանիդ օրինուելիք։

Թ. Ա՛ՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ անբաւ հանճարոյն՝ ամենաս նկատ տեսուէ աչացն՝[13] յարմարական ձեւակերպու-
թէ քեհեան նշան։ Ալր և՛ ի սկիզբն գոյանալոյն յէկէն էակաց՝ տարածումն յատակաց դետնոյն կառուց-
մանն, ի գուշակութիւն քումդ օրինակի ի կայս քա-
ռանկիւն կերպի հաստատեցաւ։

Ժ. Խարեբանեալ ես կէնդանակիր ամեհան նշան փայտիւ փրկութէ։ Ալր ի[14] հազարաւորս բիւրուց
բոցեղէն գուարթնոց՝ զզարմ զաւակի մարդկասերմ
բուսոց բանական բազմութիւս բնութես՝ քև դաստիա-
րակեալ ի կիրթ կցորդուն քում հաղորդութէ, խրա-
խոյս հանդիսիս միախումբ դասակցութէ՝ միապար
երգակցութէ ընծայեցուցանես ի քեզ բազմելոյդ
մաքուր օրհնաբանս։

ԺԱ. Կռուեալ ես նշան փրկական փառացն Յովի։ Ալր[15] մահատիպ տեսակաւ զկենացն ունիս զպարգև-
զոր յերգագիր տառն իմաստունն հոգիանիւթ հո-
սանօքն նախագիծ դիտմամբ նկատեալ զհրաշալի քո
խորհուրդ՝ բացերևապէս լինի գոհաբան ասելով,
օրհնեալ ես փայտն որով լինի արդարութէ։

ԺԲ. Կրուատեալ ես նը պանծալի նշան հրաշա-
զան խաչիդ։ Ալր ի[16] դրութէ դիմակացն քառա-
կուսեան լծորդացն, զուգակշիռ հետեւմամբ, ան-
կարօտաձեմ ձախրանօք բազմատեսող յոքնաչեայ
քրովբէականիւթ ձեւացեալ կառացն, սերարփին սի-
րասուր սլացմամբ սխրատարած սաւառնմամբ, ան-
սայթաքական գնացիւք՝ զքոյդ չքմարտեր աքանչե-
լատեսիլ երեւումն կանուխ յայտնութէ։ Կանգն
անիւ ի յանիւ խառնեալ խորհրդիւ, զդրութէն խա-
չիդ անփոփոխադիր տեսակ ի յինքեան նկարեր, զը-
պ կէնդանի էին ազդեցմանն՝ իբր զքո անդատա-
պարտ գաղափար յինքեան ընկալեալ։ Կաւ այլա-
սեռ նիւթոյն հալուած յէլէքտրիոն անուոյն կազ-

մած՝ զքո փոփոխումիդ ՚ի բացուստ նկատեաց. քանզի ՚ի վերայ քո հնչեաց բարբառ ձայնի այ սաղմոսի։ Ասաի և յայլ ոտիցն տեղիդ, զեղեցիկ երգաբանութիւնքն զանեղծն խակութեն ՚ի քեզ պահէն, օրհնեալ փառք ՚ի տեղւոջ իւրում։

ԺԳ. Երանեալ ես նշան զօրութեան [17] արփնափայլ խաչիդ։ Օ՚որ տեսանողին նախագիտութեի հոգելից քանի՝ աճուռ բարձրացեալ և վերացեալ ամբարձաձիգ ձգմամբ գուշակեաց այ։ Եւ պաշտպանեալ սրովբէական զբազմաեաւն ՚ի քեզ Երրորդական սրբերգենութիւնքն, տէր զօրութեաց դասուց անմահից՝ աւարտեալ ձայնիւ զնոյն դաւանեալ։ Օ՚որոյ խակութիւնն ծածուկ խորհրդոյ՝ պարզ և մեկին յայտնեալ յոհանու՝ տեսիլ փառացն ասաց յոմի։

ԺԴ. Օ՚օրացեալ ես և պաշտեցեալ անպատմելի պատուով նաղելի նշան։ Որ ՚ի գուշակութեն նշանակութիւնքն քումդ խորհրդոյ զպատերազմական մրցման մարտին զտեսակ և զինդիր վերիժուց տանն իսրայէլի գերեցելոցն ՚ի բաբիլոնի՝ յաւարտումն ամանակի դարձին յակոբայ, [18] երիվար աշխէտ կարմրերանգ գունոյ մարգարէին ընտրելոյ ՚ի խորհուրդ ծածուկ նախաճանուցար։

ԺԵ. Վակցին փառաց մեծութեին հօր նշան պաշտելի։ Որ նախ քան զձնմարիտ հնորհացդ քոյ յայտնութեի, յօրինակին տեսութեի հայեցեալ եղեկիելի՝ և հրաշալի հիացմամբ տեղի տուեալ աքանչելեացն ՚ի փախուստ պահեալ շրջեցաւ. և ՚ի [19] քեզ անդրէն վերստին ՚ի ձեռաց անեղին զօրացեալ դարձաւ։

ԺԶ. Ընդ ածային [20] անաղօտ և անպարագիրը մարմնոյն յոմի միացեալ խորհուրդ պատուելի խաչիդ։ Վանզի իբրև զերևակ նմին և տեսակ կոչիս կրօղդ ինքեան նշանակ։ Ա՚ան օրոյ պաշտի և երկրպագի ածն չարչարեալ ՚ի քում պատկերի։

ԺԷ. Ծատ անթարշամ զարդու սիոնի՝ նշան գովելի։ Յորոյ ապացոյց նախանշանակ մարգարէն ընտրեալ օրոշեաց ՚ի քարանց յորդունց զփայլակնանըշոյլս։ Եւ [21] զօրինակն ձնմարիտ քև փառաւորելոյ ՚ի քառաւաղս նոքօք պձնեալ պաձուձեաց, ՚ի բերս

շրթանց բանաձարակ որոձման, ի կոչումն քառից զքեզ համբաւեալ: Յորոյ օրինակ քումդ անեղ ծուխեան զմայրն ընդ նոձոյն, և զսարդն ընդ սօսւոյն ի պատճառ փառաց մեծին այ վերանուա- գեն:

ԺԸ. Հողովեալ գումարուխե [22] բանական հօտից նշան արարչատեղծ: Որ ի վաղնջուցն կանխուխե զքոյդ տպաւորեալ զարմանադործուխի ի գումար- տակ երամոյ գառնածին հօտից տանն Աբահամու: Ոչանգի ի քոյդ նշան գեղերփնեալ զուղէշ սիգանի՝ քումբ շառաւիղի, որ ի գոյն արեան որակի ներկես զազգս այլալեզուս բազմաթիւ զարմի: Այս կամ ղդարձեալս ի հակակայս խայտաբղետուխե մեզացն գունով, ի մի աւազան չնորհիւ մաքրուխե զամենե- ցուն տեսակ ընկղմեալ՝ միում յոի քան թէ իսրայէ- լի ընծայեցուցանես:

ԺԹ. Իսկապէս լուսով նորոգեալ քոեան նշան: Որ ի յանմատոյց փառացն այ լուսաւորեցար. [23] մինչ զի նկարագիրն կենդանաստեղծ երեսայ մերոց հոգի տէր քո՝ ի պատկեր տեսակի մերում քև նշանակի: Որ երբեմն նոյն ինքն ի քեզ ե յայտնի հանդուցեալ, որպէս և դու ընդ նմա ես միշտ միացեալ:

Ի. Ուսաւորեալ ես ամենազօր նշան խաչիդ փըր- կուխե: Որ ի սաղմոսանուագ երգոյն յորդորման զքեզ [24] նկար մարմնոյս պահապան ի մեզ ընկալաք նշան փրկուե, անմարտնչելի սլաքին հարման, և չա- րին աղեղան ներհակ դու վահան:

ԻԱ. Խոստովանեալ ես [25] խորհրդարան մեծուխե էին, և նշան պարծանակ մահու յաղթողին: Ոչան- զի քև ձիաւորեալ գունեալն ձորձով ըստ մեծին յակոբայ յարիւն խաղողոյ, արագ ընթանայ ի գըժ- ուարակոխ մեծին շտեմարան խորին գժոխոց՝ ած- այեն հոգւովն լոյս ծագեալ: Օ որ և դանիել աղ- դեաց մեզ յստակ, որ կայ ի խաւարի, և լոյս իւր ընդ նմա փայլէ համարձակ:

ԻԲ. Ինօղ զմեզ վերստին ի մահն յոի նշան ա- րարչակիր: Օ որ [26] սկզբնարարն բարեաց Այ մկըր- տուխե և բաժակ լուացման մեղաց և արբման կե- նաց զքեզ դաւանեալ: Այս վկայդուխե փառաց

խնդրողաց որդւոցն որոտման, զկենսունակ խոր-
հուրդ քո ազդեաց։

ԻԳ. Կացարան [27] անբաժանելի հրաշից անմահին
յոմ նշան անպարտելի։ Վանզի քեւ գօտեւորեալ
միջապինդ ամրութ բանին մարմնացեալ, տիրեաց յոք-
նաթիւ ազանց հեթանոսաց. ՚ի ընդհ որդեգրութե
ճնողին իւրոյ զամենեսեան զմեզ հրաւիրեալ։

ԻԴ. Հանդիսակիր նահատակութե նախկի վկայե-
լոյն [28] խաչ անեղակերտ։ Վանզի ՚ի քեզ ծանուցաւ
բևեռեալն ած՝ մարդ երկրորդ՝ ստեղծիչ առաջ-
նոյն։ Այս նա որ տարատրոհեաց ՚ի կենաց դրախտին
զկողին պարտակից, նոյն գարձեալ ՚ի քեզ զմահա-
կիցն ինքեան յայն վայր ցանկալի եմոյծ հրամանօք
իւրովք վերստին։

ԻԵ. Ձմնարան ընծայամատոյց [29] գառինն անմա-
հի խաչ ամենազօր։ Վանզի լըումն և սկիզբն առա-
քելոց և մարգարէից, մաքրութե կարապետն և ա-
րարչին նախընթաց, զբազմեալդ ՚ի քեզ գառն ա-
նարատ այ և հօր, ՚ի մկրտութենէն աւուր մատամբն
յայտնեաց։ Օ ՚ի բարձօղն մեղաց բնաւին աշխար-
հաց՝ զանձն իւր ՚ի վերայ քո պատարագ նուիրեաց։

ԻԶ. Ղ ամբար անշէջ և անստուեր բոցով պայ-
ծառ փայլատակեալ նշան ամենագով։ Վանզի ՚ի
քեզ անպարտնակն ած մարդացեալ՝ [30] արտաքոյ բա-
նակին ածութենէն ամենածախ հրովն ՚ի չարչարին
ողջամբ կիզեալ՝ սրբութե մեզ յուցաւ։ Որ և ան-
մահն անշնչութե ըստ առակաւոր զոհիցն կիզման՝
զձարպ հնազանդութենէն՝ հօր ձեռնձերեալ՝ զծայրն
հոգւոյն բուրումն անուշից կնդրուկ հաշտութե նմին
ախորժակ յերկինս արձակեաց։

ԻԷ. Շեմարան և ընդունարան երկնից արքային
նշան ածընկալ։ Սուծ [31] են աքանչելիքն այ առ քեզ,
քան թէ ՚ի վրան սողոմոնի։ Օ ՚ի նա միայն աս-
տեղք լուսատու շրջան առնուն ձեմելով, և վա-
րագոյր տաբածեալ ՚ի մէջ փառացն այ։ Այլ դու
զծածկեալն ՚ի նմանէ յայտնի շօշափեալ մեզ ընձե-
ռեցեր. և ՚ի ձաշակումն հաղորդութե կենացն հա-
յի՝ լուսաւորեալ զմարդիկ մատուցեր։

ԻԸ. Աքրութե և բժշկութե ախտիցն մեղաց՝

քաճաիր նշան կենսատու խաչիդ։ Ի քէզ նորոգիչն խնամովք [32] ի ստորինս երկրի հետևեալն ած՝ զիւղմ չարութիւն ժահահոտ յանցուածոց հրանշոյլ և անշէջ բոցով տոչորեաց։ Օ որ հրեշտականունն մաղաքիաս աւետարանեալ կանուխ մեզ ազդեաց։ Նա գեղից երկիւղածաց իմոց արդար արեգակն՝ բժշկութեան թևովք ալացեալ։

Ի Ե. Յանվախձան փառացն հաղորդութիւն զմեզ հրաւիրող երջանիկ նշան։ [33] Ի հաւատչեայ ուխտի խոստացեալ ընորհի աներկևան ցնծութենն։ Ի անգին դու ես փոխանորդ գրաւական աննմանական բաղձոյն հանգստեան։

Ի Զ. Ի ախտահեաւօղ վերնական [34] անճանօթ և անընտել ամենանձուկ Ճանապարհին փայտ նորոգութիւն։ Ի ու տիրապէս միշտ առաջնորդես զքեզ սիրողաց յերկիր կենդանեաց, խրատատեալ լինքնիշխան քո ընթացիւք՝ զցանկն անջրպետ սրոյ սրովբէին։

ԼԱ. Ը նորհատուր աւանդ լուսոյ պարգևաց էին կեցուցիչ նշան։ Ի ը Թէպէտ ի [35] սահմանելի քաւութիւց տարերաց զգայականաց զետեղեալ որոշեցար, սակայն անդը քան զուշ խորհրդոյ իմաստից գերազըպատիս բազմեցար։

ԼԲ. Ի ընօղ յաղթութիւն զօրեղն ուժգնութիւ [36] տիրական արուեստից մարմնաւոր տնտեսութիւն քնակղին ի քեզ նշան ամենազօր։ Ի ը ի յայտնութենն իբրև առակաւ պատմաբանեցար ի տեսողին, զանցեալն իբրև զապառնիս նշանակեալ գառն հեծեալ ի ձերմակ երիվար. և զդիմեցումն ժպրհութիւն վիշապին վանեալ։ Ի ւստի և խոստովանեցաւ ի վերինն աթոռոյն շրջան բազմելոցն, տէր ամենակալ, որին և որ էր, և որ յապայսն յուսով յայտնեցայի։ Ի անզի արդարև ի քո դէմն լուսանկար փրկութիւքս այսոքիկ յանկեալ առլցան բարեաց լրութիւք ի փառս անեղին։

ԼԳ. Ո որեքծագեանս եղերաց [37] տիեզերաց կնիք պահպանական նշան ամենազօր։ Ի ը խեթկիչ եղջերօք քաւալծորդ զուգութիւք՝ յապեցուցանես զցասումն այ ըստ զաքարիայ ի ջրին գումարս։ Ն ձիրն

Թաց երագմամբ ՚ի կոյս չորս դիմեցմամբ՝ զազգաց և զազանց զսիրտ նուաձես ուղղութիք ՚ի զգաստութիւն միոյ երասանի սնդուէ ։ ՚Կա զի և խորհրդական տեսչութիք՝ դէմք հետոց կառացն ՚ի քնակութիւն կոյս քումդ հանգստեան տեսաւորեցան ։

ԼԴ. Պայծառանշոյլ Քահ [38] վերին ծագման փրկչին Յիի նշան անպարտելի ։ Որ վաղագեկոյց ազգմամբ գուշակեցար ՚ի գրոյն նկարեալ. յորոյ օրինակ նաւեանն յեսու մանասեան՝ յովսեփայ բողբոջն անդրանիկ, իբր նախատիպ մերոյդ կտակի, զքարինս ամփոփեաց ՚ի յորդանանէ՝ հնոյն իսրայելի նշանակ ուխտի ։ Կայր զքեզ փրկութիւն յոյս երկնիցն փառաց նորոգն Յի հեթանոսաց ետ եկեղեցեաց ։

ԼԵ. Ոչ բոյն կենդանւոյ [39] նորագործն աւազանի՝ մաքրարանդ նիւթ՝ նշանդ երկրպագեալ ։ Որ իբր խմոր անապական կենաց զանգուածոյ արկեալ յարգանդ մօրն եկեղեցւոյ, զառընկղմեալսն ՚ի տգեղ գունոյն յեղեալ փոփոխես, և յընտանւոյն արեանն Յի՝ ներկեալ զարդարես. և նորոգ ծնեալոցն ծածկոյթ լուսաւոր զքո զանձամբ արկանես ։

ԼԶ. Քահ կենսաչուշ ձանապարհի արդարոցն՝ խաչ [40] փրկչին հետևակ ։ Վանգի ախորժողացն զերկնիցն կայան՝ զքեզ եդ առաջի բանալիք բացարան. իբրև զընդակից դաստիարակարան, տուեալ մեզ ընդդ տիրական հետոյն ուղղութիք ։

ԼԷ. Ուժր [41] ածամուխ բարձրացեալն այցելուէ, նշան աքանչելարուեստ փայլակնաձև փայլմամբ յեսանեալ. քառասայրեան գոլով բերանաւ, ՚ի ձեռն աջողակ աջոյն Յի յեղմամբ շաղողեալ ։ Որ ՚ի փրկութիւն նորոգման մարդոյն՝ զՋիլս ուժգնապիրկս չարին խստուէ քև հատեալ, խոպառ պարուրեաց զօրեղ երթմամբ ՚ի խոր խոցոտեալ. անպատուաստելի լուծեալ խորտակեաց ։

ԼԸ. Ով ման մեր մարդացելոյ արարչին [42] ազգուժն ածային խաչ խորհրդական ։ Վանգի դու դիւրաւործան բարուց հրեից խակամտութենն՝ զայթակղութիւն, և արտաքնախորհուրդ հեթանոսաց հաւատոյ հանձարախոյզ խնդրանացն՝ յիմարութիւն ։ Այլ ապաւինելոցս ՚ի քեզ՝ վկայ ՚ի հաստատութիւդ արձա-

նացուցիչ: Ի վերայ որոյ պօղոս շինեալ զհաւատս՝ ի խորհուրդ քումմ փրկութեանդ զգործն աւարտեաց, և զմինն քո գործօղ անձառիւքն մեկնապէս յայտնեալ քարոզեաց: Նա զծայր կատարածի ընթացիկ բանին ի քոյդ գլխաւորեալ ուխտակցութեանդ կամաց առաքչին: Անդր քեզ ընկալաք ի մեզ զքո զայ գործութեանդ և զիմաստութեանդ:

Լթ. Տիեզերաց բաժանեալ ազգաց հրաւիրակ կոչման ի մի եկեղեցի նշան հաշտեցուցիչ: Անդր հեշտապէս մարդահոյլ հօտից բանի ունողաց[43] իբր գործի հնչման սաղմոսաց հոգիատաւիղ քնարահարութեանդ դու առաջնորդես, քան թէ անբանից ջոկաց հաւաքման: Անդր ի վայր դալարի անդորրապէս յուսով հանգստեան զամենեսեան գրգեալ պարարես:

Խ. Յախճան[44] պատճառ հաշտուե՛ն անսկզբնական ընդ ծառային սխալական՝ նշանդ խաղաղութե: Անդր ի վերայ քո նուէրն բարեաց փրկողին արեան մեծաբարբառ առնայ յերկինս ձայնեաց: Նա որպէս աբէլ որդի ադամայ՝ մահու գտաւ գուժատու, այսպէս և դու կարապետ կենաց յարութեդ ես աւետատու:

ԽԱ. Յանկացողաց երկնիցն փառաց[45] նրբական հետս շաւղաց նշան լուսապարգև: Անդր քեզ իշխանութեդ մոլեգնութեդ չարին պետուե յաւէտ կապտեցաւ. և ձանապարհ մահից դրախտին լոյս և ընդարձակ մարդկան հորդեցաւ:

Խբ. Վիճակ[46] ածային ընտրհայն գուշակման քոտառաք նբ մարգարէիցն ի քեզ հանգուցեալ նշան հրաշագործ: Անդր զվաղաբարբառ երգոց նոցին կատարումն քո հեծելութեդն ի քեզ կրեցեր: Ուր ձաշակմանդն լեզոյ ընդ զմուսեալ քացախին՝ զամենայնն ի լրումն ածեալ աւարտեաց. և փառաւորեալ մարդացեալ որդին ՚ոյ, զերկրպագութեդ յիմանալեաց և ի զգալեաց՝ ի մի անուն քո կրկնեաց:

Խգ. Վառք[47] անփոխանորդելի երկնից արքայութեդն ժառանգողն նշան լուսապաճոյճ: Անդր պայառաջագրութեդ խորհրդոյ կամաւոր մահուն խորոյ ՚ո քարոզեալ, զայս քեզ անուն սեպհականեալ հաստա-

տեաց ։ Արուի և ժառանգեաց զփառս սրբասացուէ միշտ օրհներգուԹէ, որպէս ՚ի վերնոց՝ և ՚ի ներքնոց խաղաղարարն տիեզերաց, որ զԹշնամուԹիւն հին ՚ի քեզ նահանջեաց ։

ԽԴ. Վաղաքիս լուսոյ՝ նոր երուսաղէմի՝ [48] մահարձան անմատչելի ։ Վանզի զմնալարաղանդ ստայօդն Թիւր դաւանման՝ որք առաչս երևումն զմարմին բանին մարդկուԹէ համբաւեն շրԹամբք նենգուԹէ, դու ցրես զնետս չարուէն՝ ընդդէմ կառուցեալ անվան Որբ արձան ։ Այս հաստատես ՚ի գիծ քառանման պատկառելի քոյին տեսուԹէ զանյայտն հեղուսեալ, զանմարմինն բևեռեալ, զանմահն մահացեալ, և մեծայնով՝ հօրն անեղի իսկակիցն որդի՝ ՚ի չափն քո գՀնաշանդուԹիւն աւարտեալ ։

Խե. Այհա այսքանեօք և այսպիսեօք, և ևս ընտրականօք [49] բարեզարդ բառիւք միշտ բարեբանեալ քեռեան նշան ։ Որ զՅաճագործ պատուաստ պարծանաց պատուոյ պսակին՝ ՚ի ձև պատկերի քումդ տեսակի մեք ժառանգեցաք ։ Այս մուտն անձուկ դրախտին սենեկի՝ ՚ի բոցեղէնն սրոյ պարփակեալ, քեզ մարդկան աղանց հորդեցաւ ։ Այս [50] սիւնհոդոս կաԹողիկէ անսասանական վերինն սիոնի՝ սիւն և նեցուկ նորին ամրոցի հաստատ պնդուԹիւք դու խարսխեցար ։ Ոչ ման այսորիկ խոստովանուԹիւն յօդակապս բարառնուէ՝ փոքր և նուազ է քումդ հիացման. որ գերազանց ես բանից գովուԹիւ ։ Օ՛ի ԹԷ ստեղծիչն էուԹիւն ՚ի քեզ ճանուցաւ, ապա զո՛րպիսի չնորհս ընդունել խոստովանեսցի երկրածինս մարդ ՚ի քոյդ վստահացեալ անեղծ զօրուԹիւն ։ Այլ [51] այսուհետև գերազանց սին նուագաց, իմացական մաքուր նուիրօք, և մտաւորն պատարագօք օրհնեալ խնկեալ և գովեալ ես ՚ի սահման անաւարտ և անստուեր յաւիտենից ։ Ձշան պայծառափայլ. խաչ տէրունական. գործի փրկչին յաղԹուէ. նեցուկ մեր հաստատուէ. ցուպ բարի հովուուԹիւ. կնիք ամուր պահպանուէ. գրաւական միշտ խաղաղուԹիւ. պաշտելի հրեշտակաց և մարդկան. ահարկու դիւաց դիմեցման. դատապարտիչ նոցին յաւիտեան ։

Խզ. Օրհնեալ [52], ես փայտ կենաց. որ դու միայ-

նակ, լուսոյ ընդունակ, ի փառաց անքակ, ընդհայն գոյակ, երկրի երևակ, ծագմանն դիտակ, արարչին խօսնակ, միշնորդ համարձակ, ամուր աշտարակ։ Ո՛ման որոյ ի յաւարտումն լման շրջանակի եւթնեակ պարսուց վախճանի, յորժամ բնութիւն նիւթոյ լուծանի, միայն դու ի նոցանէ հիւթ աննիւթից վեհագոյն, ձկտեալ ձգիս ի բարձունս երկնից փայլակնանման ի տես հայեցման ամենայն էութիւն յաւուր գալստեան անմահ արքային։ Այս գյաղթանակ փառացն Յիսի յայնժամ ի քեզ լրմամբ առնելոյ, պարծեցուցանես ի պայծառութիւն քումդ տեսակի զքեւ պանծացեալսն։ Այս փայլումն նշուլից անօրինակ քո դեղոյ յաշխարհ տարածեալ, տեսակ լուսոյ թէ մեծ լուսաւորացդ տարերականաց՝ ի քոյդ ապաստանեալ տիրական ծագումն, աղօտանուաղ և անծագելի ստուերիւ ծածկեալ մնանան։ Այս մարքուր [53] ընտրութեանդ պատմուճանին, անդատապարտ համարձակութեան, ի դէմն անպատկառ դեղոյ երեսաց, ի հոգի ընդհայց, ի յոյսն կենաց, անբերօղ պարտեաց՝ չարին յանցանաց, ի հանդերձ փառաց ընդհին հրեշտակաց միշտ երգեցողաց, զգուշական և աննիւթհելի փառաբանողաց, զերկրպագուս քումդ նշանի զուգապարակեալ։ Ո՛վերևս՝ որպէս յերեկս աւարտման աւուր այսմ յաւիտենի, արժանի լիցուք և ի սկիզբն վաղորդայնի մշտատիւն ժամու՝ փառաւորել զքեզ կենսատու ի կանուխն ժամանութեն և յանագանն յարաձգութեն, ի գիծն լայնական և ի մակերևութեին հարստական։ Որ ես միշտ բարեպատկան երգաբանութեամբ երկրպագեալ, յոի արեամբն մխեալ, և զնն նորին զօրացեալ, որ ես ի քեզ, ընդքեզ, և առ քեզ [54] ի միջոց տարածման երկնաթռիչ և փայլակնընթաց խաչիդ ձևակի։ Որով վարժեն և յարմարեն զմերս կրօն անանձրպետ դաստիարակութեամբ ըստ քումդ խորհրդի, անանձրպետ միականութեամբ բնաւ կեալ բազմեալ միացեալ՝ և ոչ հեռացեալ։ Որով ըմբռնեն զսարտուցեալքս ի լուծդ ածեալ ըղձալի. և ինքն ըմբռնի բովանդակապես քեւ ի միջնջ աստ և ի հանդերձեալն ապառնի։ Յաղագս որոյ ի գովեստ ներբողական ձառիս վախճանի՝ նման փառաք Յիսի Քրիս

ընդ Հօրն և ընդ Հոգւոյն սրգակից, ի խոստովանութեան զգաստանալ միոյ և միայնոյ պատուելի և պաշտելի երկրպագելի Աստուածութեան: Որում անսահմանն գովութիւն երգոյց, ըստ անկէտն իսկութեան, և ըստ անկշռուն իշխանութեան, ըստ էականն յարակայութեան, և ըստ արարչականն զօրութեան, որպէս ի սահեղ ծառածն առաքելին, նոյն և յերկրորդ գոյացուցանելոց նորոգմամբ, և ևս առաւել յանփոփոխ և յանզգական յաւիտեանս. Ամէն:

Ծանօթութիւն ի Վերջոյ աբեղ Իսայիէն:

1. Որպէս ի Նախադրութեան ազգ արարաք, ոչ յօժարիմք ի կարգի ներբողականակել զառաքելոցն ձեռագիրս օրինակին. վասն զի բազում է ի նմա այլայլութեան բառից և կարգի առացուածոցն՝ օտարի ուրուք կամաւ արարեալ: Իակ յառաջաբան սիսուածիս խմբողք՝ այսպէս սին: Ի նպատս Իսային խորհրդոյ ի մէջ առցուք զպատգամին եսայեայ. Ա յտէս ասէ Տէր, երկին աթոռ իմ է, և այլն: Արդարև ի զարմանս է բանս. զի՞րդ անյօդական էութիւն Աստ ընդգրկեալ լինիցի յերկակի պատկեր երկնի և երկրի. որպէս բաղադրելոցն ի հոգոյ Թանձր բնութիւն զնա հանգուցանել կարիցէ. ուր և առացեալն իսկ՝ բնակել Աստ ի հեզս և ի խոնարհս, առ զօրուն անձնիշխանականն հոգւոյ՝ գժուարատանելի թուի: Յայտ ուրեմն է, թէ յայսմանէ խորհուրդ հայի նախաճառ բանդ, այս է՝ էութեն Աստ ի խոնարհ հանգչել մարմնոյ զգեցմամբ. և այնպէս խոնարհ հնազանդութիւն բազմել ի կառս խաչին: Ապա թէ ոչ՝ յիւրում էութեն ասի նա օրինակաւ լինն թեթև հողմոյ թռչել ծածկիլ յիւրականն հայրենի ծոց անյայտական առ մեզս ծանօթութիւն: Վասն որոյ ըստ մարմնոյ յօգաւոր բնութեն միաւորելոյ՝ ասացաւ երկին՝ աթոռ Աստ, և խաչն փրկական՝ պատուանդան ոտից նորա: Իակ արդ՝ եթէ Եսայի յօրինակի անդ հնոյն այսքան հաւաստեաց զՔրիստոսութեն, մէք որ ի պայծառ օրէնս աւետարանին կամք, ոչչափ ևս ունիմք բացայայտագոյն բանիւք փայլեցուցանել զՔրիստոսութիւնն՝ զծածկեալն ընդ վարագուրաւ գրոյն:

2. Ի փօ անուն և հարաւոյին: Սիոն լեառն՝ որ յերկրին ամովհայաց, որ և ըստ ոմանց Թարգմանի՝ ցամաքութիւն, չորութիւն, և կայ ի հարաւակողմն. ուր կատուցեալ կայր տաճարն սողոմոնեան՝ կրօղ տապանակին, այլև կողբանին ընծայից Ժողովրդեան յարծաթոյ և յոսկւոյ, յորում, տաճարի լինելը պաշտօն անկատար քահանայութեան: Այն սիոն սաեմ գոլովն խորհրդաւոր սակս տպագայ ըղձալի բարեացն գուշակելոյ, մեծապէս էր պատուեալ երկիւղածութիւբ, ձայնիւք նուագատ բանից, և խոնարհ երկրպագութիւբ յարարչէնեան Ժողովրդոյ: Այլև աբդարուն Ներսէս կամ՝ ի կարմեղոս, ըստ բանին եսայեայ. կբ. 16. այնչափ արդոյ եղև լեառն կարմելոս, իբրև վայր սրբազան և ուխտաւորի: Ի վերոյ այսոցիկ այլով ևս մարգարէական տեսութիբ՝ ծառք անտառոյ հրամանն առնուն ցնծալ ընդ գալուստ Տեառն, ըստ սաղմոսին, ղե. 12: Իակ

արդ՝ եթէ սիան և կարմիզոս այնչափ մեծարելիք եղեն ի հինան սակս առաքեական պայմանաց, որչափ ևս ի ծագել Ճշմարտութեն մեծարելն է խաչն փրկական ևն:

3· Աչուիկ սպեղծուածփն ֆոուսնփ: եթէ ծառք անտառաց՝ որք փոքունք են ի տեղծուածս ձեզն արբշռնէ, մեծի ամենազօր արարչին, հրամայեն ի գրոց զվայելչականն ցուցանել խնդուն ը գալոստս հաստողին իւրեանց, օրհնել զնա առանց ձայնից, ծափս հարկանել առանց ձեռաց, կայթել առանց ոտից, ասա որչափ ևս ի յայտնել կենսատու նշանի խաչին՝ պարտ և արժան է ամենեցուն մեզ խոստովանել զնա և երկրպագել ծնրադրութ, և պատկառեալ երեսօք, դիմօք սպողնջվէ, կասնանց դիմօք ծածկեցեալով, և արանց՝ փեռանգիքը երեսաց գեղջվէ, խաչնքեալ զուարթի երեսօք մինչ ի հող խոնարհելով: Վասն զի մարդս պատկերակից Աչ՝ խաչին զօրութեամբ հաղորդ գտեալ մեծապատուից շնորհաց և յերանութեն հասեալ, որպիսի՞ ընծայս բանականս չիցէ պարտական ընձեռել այնոցիկ բարեացն առթողն:

4· Ո՛ւ երբ պարյան մովնխաագիր: Աբձանն կամ տախտակին քարեզէնն ասի մովխաագիր, ոչ եթէ զի մովսէս գրեաց ի նմա, այլ զի նա կրեաց զերկրորդ տախտակն, որպէս թէ ասէ՝ մովսիսակերտ, կամ թերևս ընդեռնլի է մովնխագիր: ի նմա գրեալ էր օրէնն կնքագանագոռ, որ տակաւ գոլով ոչ տայր կեանս, այլ բառնայր յօրինազանցիցն: աղաչանաւոն, որ տուաւ ի լեառն սինայ՝ ի տահմանի հագարու տապսկ նոյն Աառայէ: Յայն տախտակ գծեալ էին չափով բանք՝ տասն թուով, իբրև պիղծբայ, առաջին վանկք և բառք ի պնակիսի յատուածն որ զայոց: Նախագրեան ընթրանոռնէ· որով օրինաց իբր նախկին ուսմանէք գասուբ կամ փորձեալ լինէր ընտրութեն ուսանողացն հրէից, թէ որ ոք օրինասէր լինիցի, և ոմ ոչ: կամ, այնու օրինաց որոշումն լինէր երբայեցւոցն ի հեթանոսական ժողովրդոց· որպէս և մովսէս ասէր· * Աչն է իմաստութիւն և հանճար ձեր առաջի ամենայն ազգացն՝ որ լսիցեն զամենայն իրաւունս զայսոսիկ . . . և որ ազգ մեծ՝ որոյ իցեն իւ րաւունք և դատաստանք արդարք· || ևն: (ը· Օրին· ի· 6· 7· 8· 37:) Կասկածափոյթ վարձողութ: Աչն օրէն վարժէր արդարև ի բարին, այլ ինքնին անզօր գոլով, կասկածէր՝ թէ պահիցէ՞ն արդեօք զայն հրէայք· և մովսէս իսկ կանխաւ յայտնէր զնուրն կասկած: (ը, օրին· լը· 27· 29:)

Արդ ասէ, ի յօրինուած մերոյ ներբողաբանութեն՝ ոչ եթէ զայն սիսի տախտակ կամ զօրէնս մանկավարժս, պատասխանեսց ուսանելիս՝ ունելիք առաջի մեր նպատակ, այլ զկարի՝ յոյժ գերազանցեալն, այսինքն զյայտնի գիտութեն աւետարանին. նախագիծ նորա փեռանգեանն· զայն՝ որ ի նախանձաւոր աղօտ կամ յառաջասաց տեսութեն հին օրինացն գիտեալ էր, և ի նոյն կանխաւ հրճուէր· այս է՝ զնկատեալն յօրինաց զքն ինքնին ունելիք յանդիման, որ է կեանքն ծածկեալ ի խոզորոտ եթէ հրէից, ըստ բանին գրոց: (Գաղտ· ժը· 27:) որպէս և ը· կոր· ը· 8: զի ոչ գիտացին եթէ անեղեթականն Աչ ի թաքուցեալ կայ յերական մարմնին· որով առ իւրեանցն մոլեգնուե ի կատարումն ածին զկշտամբանս երեմիայ· (ժը· 19·) եկայք արկցուք ևն: Աբելն նորա պեռանգեան, յայլ տալ· կնոջ գրի իբրև բարդեալ, նորապեռանգեանց, բայց ոչ յարմար տալ զնմանման:

5· ի սորա վերինն վարագուրի: Արդարև բևեռեցաւ ի գիտանոց խաչին Տրն երկնի և երկրի՝ նոյն միշտ մնալով Աչ, բայց ոչ անդ ալ գեղեալ եկաց· այլ իւրովի գերանգակուելը ամբարձաւ եմուտ ի ներքոյ վերին վարագուրին, այս է ի ծոցն հայրական, անդր՝ ուր նախ

քան զմարդանալն գրեալ էր՝ Թէ կայ ի ծոց հօր. ուր նախ լուկ ետծու-
Թիւն էր, անդր եմուտ և մարդկուքեն՝ որ յանձն ծոցածինին միաւորեալ
էր: Անդր յերկինս վերանալով արագասլէս ի տորին Եզովանոս նայիլ,
այսպէս պարտ է ընթեռնուլ՝ ըստ բանին եասյ. (կիր. 1.) և ոչ էրէ-
նական, հրեշտակացն դասակերաք անպատմելի հիացմամբ ըզ արիւնաւորակ
հանդերձան և ընդ բուռն զօրութեին, մվ է սա՝ գոչէին. քանզի սեաս-
նէին ի յերան էին, ի մարմնի մարդացելոյն Աւ զպատակեր խաչին, ի
վերս ոսկւոյն և ձեռաց գնչանս խաչելութեին, որպէս և ինքն Տէր զնոյնս
յուսցանէր աշակերտացն յետ յարուԹ՝ ի վկայութիւն Թէ նա է խաչեալն:
Աւյսպիսի կերպարանի գիտանալեն ծանուցաւ հրեշտակացյ՝ Թէ նա
ինքն մեծաւ պատերազմաւ բարձեալ զնահ, պատկ յաղԹութիւն ընկա-
լաւ, առ որս և նա ինքն յաղԹօղն առնէր պատասխանի, Թէ խաչիւն
իւրով քառասցոյր սլաքաւ հարի զԹշնամին կենաց, ի կորուստ մատնեալ
զնահապետացչէն զնոսա բռնութեին: Աւհա յայսպիսի հաւատով յայտնու-
Թիս ի հեռուստ անտի տեսեալ եասյեայ զնորհուրդ խաչին, ասան-
դեաց զնովի եկեղեցս զիւրն մատեան՝ պարզել մեզ զանճառ դիտութիւնն
փրկագործութեին:

6. Նոյն ինքն Տէրն: Աւյնչափ պանծալի է խաչս փրկական, մինչ զն
նա ինքն Տէրն, որ անկիրն էր կարեաց վշտաց, եբարձ զայն ախորժ
կամաք յծածային ուս իւր՝ իւր գաւազան արքայական, առնելով զայն
գործի կամ պատճառ նոր կենդանութեին, և անկապտելի իշխանութեին,
և վերստին հանդչելոյ յեդեմականին դրախտի: Աւյսպէս ամենասուս
քնութեին՝ հրաշագործօղն ամենայնի, ոչ ամօթ համարեալ իւրումն մե-
ծութեին, յանդիման ամենայն արարածոց՝ փութապէս գնայիւք յառաջ
խաղացեալ երթայր հասանէր ի գլուխ լերինն գողգոթայ. էրէ՞ պոպէնն
նախոյ. ըստ բանի երգոյն. ՟ի. 6. եղեալ գայ յանապատ իւրոն զծուխ
ծառայեալ. իւրոն բուրումն անուշից հոսելով զնծային քրոստնան.
մինչև հաստատեալ ի նկատեալ տեղւոջ գխաչն, արար զայն՝ սեղան
պատարագի, և ինքն ի նմա պատարագեալ գառն անարատ:

7. Ի հանդիպել այնմ սոսկալի: Ընդ անպարտ զենութիւն որդւոյն Աւ
գողացեալ սասանեցան քնութիւնք հանայն եղելոց յերկինս և յերկրի և
որ ի խորս, և սիւնք իսկ աշխարհի շարժմամբ յայլայլութեին նորագեցան,
և քնաւ իսկ անգունդք խորինք կարծրանիւթիք՝ որ իւրք շուքմարանք են
անփոյն ագռաւերի, այսինքն ուր սուեր ոչ կարէ փարատիլ լուսով լուիք,
այսոքիկ ապաքէն հերձեալ պատառէին յանկարծակի՝ եթէ ոչ բանն կիմ
զօրութեին ոնողին զամենայն արարածս ոչ միայն պահեր զնոսա, այլ և
աքանչելի փոփոխմամբ իւրն նորոգ գոյացուցանէր: Վասն զի անգունդք
նորագեցան ի փառաց Քեին յկնչանեին ի խորս երկրի, ուր փառաւորելով
և արդարոյն հոգւոց, եղեն վայրք դրախտի, ըստ խոստմանն առ աւա-
զանն. որով և մահու և գժոխոցն բռնութիւն անդ խափանեցաւ: Աւյլ
յերեսս երկրի փառաւորելով Քեի ի մահացու առնէին խաչին անարատ
բազկացն սեհեռմամբ, եբաց ընդարձակեաց զնլուցանիկ Ճանապարհ
դրախտին եդեմայ. վերստին սեպհականեաց հնոյն ադամայ զծառն կե-
նաց ամենայն պտղովքն, յորոց նա զրկեալ անկաւ վասն յանցանացն.
քայց պիտոյն ի պարտուց, ազատն ի պատառեաց Քեն չարչարելոյն ի հա-
տարակ վայրի խաչին, չահեցաւ դարձեալ. և ի գործի անիծիցն բարձ
բանալով, եղև վանիչ բռնութեին մահու: Աւյսպէս ահա նորագեցան
արարածք՝ վայելեալք ի պարգևս առեղծչին ադամայ. վասն զի ան-
դունդքն եղեն դրախտ. եդեմականն դրախտ բացաւ. կենացն ծառ
դարձեալ պարգևեցաւ. գործի անիծիցն՝ օրհնութեին եղև վայր: Ո՞վ
մեծի երանութեան նն:

8 • Նոճիաճաղճախն անպտուղ : Ա յսինքն այնպիսի անտառաց՝ ուր խիտ առ խիտ նոճիք թանձրացեալք՝ ճախճախուտ առնեն զտեղին : այլ ոմն • նոճիաճահ ճախն անպտուղ • և թէուի յարմարելով ձևացեալ • եթէև թէ՛ այնպիսի անտառաց՝ ուր նոճիք կարեն ուռճանալ : Ո՛չ եթէ ասէ՝ ի գովեստ առեալ եմք զբարձրածայր կանչիս բռասանու , կամ զմայրս սանայիրայ , կամ զնոճիազարդ անտառս՝ ըստ սովորութեան եբրայեցւոց կամ հեթանոսաց : Ա յլ զիայտ անարդ՝ որ առ աչաց տեսիլ զնոհու ձև բերէ , բայց յինքեան զարմանս կենացն ունի ծածկեալ • վասնզի մարմին կենարարին Քրիստոսի ի նմա եբրև մեղսապարտ յանցաւոր , յանձառ երախտեաց սիրոյ Հօրն պատարագ վրկանաց մատուցեալ , ըստ պօղոսի , (Հռոմ. է • 8 •) * Յայսմհետ ասծ զսէրն իւր ի մեզ || ևն : Զմիածին ծնունդն՝ զանդրանիկն՝ զանուանակ յանցանաց՝ մեղացելոցն փոխանակ մերձեցոյց ի մահագործ փայտ անիծից ի խաչն, օրհնութեն վնա առնելով պատճառ : Քանզի այնպէս բարբառեր հրա- մանն սուկալի , ըստ զաքար • ԺԴ • 7 • * Զարթիր սուր ի վերայ հովուի իմոյ || , և հարկանել զհովիւն , և ցրուել զհօտն • բայց ապա մահուամբ նորա առ իս պարսրել Ժողովել զցրուեալսն • կացուցանելով զնա միայ- նակ ընկնելիսն հովիւ , Ժողովող և տածող գառանց՝ ըստ գուշակելոց առնացն մարգարէից :

9 • Ի յէտն նորին ընթրեան : Զհոգին մարդկային առաքեաց կամ արձակեաց Քր ի ձեռն ընտրողական քննող զօրութեն խաչին • այսինքն խաչին չարչարանօք եբր փորձողական հրով մատուցաւ հոգին քրի՝ որ պէս բուրումն անոյշ խնկոց ի հաշուութեն : Կամ ի յէտն նորին , խնա- ցեալ ի ձեռն հօր, մեռեալ • հոգին քրի ըստ արդար քննութեն և իրա- ւանց Հօրն մատուցաւ • ըստ սահմանելոյ վճռացն Հօր՝ այնպէս կատա- րեցաւ : (Ղուկ • իբ • 22 • 37 • իբ • 26 :)

10 • Ու՛ի բլուր բաժնեաց : Փրկանք պատարագին Քրի , որ ասի անմահ պնոութ , սակս անմահ ձեռնութեն , և կամ ըստ նորին արդար միշտ կա- տարի առանց ապառելոյ , ոչ եթէ ի բարձրաւանդակ բազնեաց սեղանս փանդի , ամիսոիի՝ փակեալ կայ եբրև զմատուցմունս հեթանոսաց • այլ ի քառաթև խաչիս՝ որ զերկնային հրեշտակացն զնմանութեն բերէ՝ զոչ րեքդիմի սերովբէիցն : Ո՛չ ի սողոմոնեան • ոչ ի սրահի կիմ ի մէջ որմոց տաճարին ամիսոփեալ , այլ յարձակ վայրի , ի բացի , ի գերդ գլոյ , ի միջոցի բոլոր աշխարհի՝ յերբուսաղէմ, ի մէջ երկրի՝ որ ամենայն մարմինս ւրացս է ծնօղ , կատարեցաւ յանդիման վերին լուսաւորաց • որպէս զի երկինք և երկիր լցցին բարեաք • յորոյ ի մշտապայծառ ծագմանէ լոյս զգեցեալ ամենայն էից , փարատեցաւ խաւար խաւար կռապաշտու- տեան և մեղաց , այլև տուեր օրհնից : Ա յսու խաչն կենարար ցու- ցաւ իբր տուեր յաղթօղ մահաբեր մարտի, և ընդդիմակ գլոյց • այսինքն ներհակեալ գործի կամ նպատա ինքնագործ էիւոց , երկուց ծայրից ան- ջատեալոց , բացակայից • այսինքն եղծման և նորոգութե • խաչն որ ինք- նին գործի եղծման կիմ մահու էր , յուցաւ գործի նորոգման ի կեանս • կամ, նոյն խաչ եղև յեղծումն խաւարի անհաւատութե և մեղաց , այլև ի նորոգումն լուսոյ հաւատոյ , սրբութե և անմահ կենաց :

11 • Եղիանաթպէս գոհայինեաւ : Ագաւն վերին Քր առ ի ընուչ կամ ի նորոգել զկորուսեալ փառս առորնայինն ադամայ , եղանելով ինքն և ձեռնասրով փոխանակ նորա պարտուց, զիւր ջիւր զհոգին մարդկային՝ զներհակն երկրաւոր կարեաց կիմ ախտից , և զանփորձն ի մեղաց , զայն հոգի՝ որ միաւորեալն էր ընդ զանգուածոյ մարմնոյ՝ արձակեաց առ հայր՝ եբր պարտական մեղացն ադամայ և մահու • որով զնուրհակ պարտեաց նորա հատուցանելովին պատառեաց • և զնա ինքն զԱդամ

պնդանօթը պանկռածին, զնման մարմնակիցն, որ վախեաւ խոյս եաս ի պահ պանուելէ ընտրական յատկութեաւթ օրինին կամ հրամանին չուառելոյ ի ծառայն գիտուելէ, ըմբռնեաց կալաւ իւրով ձեռամբն տարածեցելով ի խաչին, և խաչիւն ելք երասանաւ հանդարտեցոյց զանհրաժանգ բնութիւնն, և հաւատոյն կապանօք ձգեաց վերացոյց զնա յորդեգրութիւն Աւ: Եւ էէր ու՛ի կամ. Կեցուցանօղն Քն սահեղծեալ պատկերին ա դամայ՝ որպէս թէ կինքն էէր նայեցեալ՛ի կամն սահեղծողին, այսինքն որ պէս թէ կինքն լեալ էր անհնազանդ հրամանի արարչին, յանձն իւր ընկալաւ զահմանեալ վճիռ կանոնական անթիւոյն, ի խաչին բևեռեալ մերկ մարմնովն, այնպէս կալով՛ի խիստ պատժարանին. որով և զապստամբութիւնն ադամոյն ած մատոյց ի համբերատար լսողութիւնն հպատակութեաւ խաչին. զոր յայտ առնէ և նմանուելէ խոտորնակին ՅՀՈՅ, այսինքն խոտորնակ թէև խաչին, որ բևեռամաքն պինդ կացեալ՛ի բուն խաչին, նշանակէ թէ խոտորեալ և ընդվզեալ ազգ մարդկան՝ Քնի խաչ չերծութեաւ կապեցաւ՛ի հնազանդութիւն Աւ:

12. Զ՚Ինչ է խմանալ: Յետ այսպիսի բացայայտութեաց՝ զինչ արդ ունիմք խմանալ մեք զնաչին պայման՝ ուչ ըստ դատելոյ աչաց հրեից և հեթանոսաց, այլ հոգւոյ և սրտի տեսութեաւ՛ի հրաշալի ներգործութեանցս հայեցեալ: Աբրեօփ պէրպան. մի՛թէ իբր յատուկ արքայական կամաւն հայեցեալ, որպէս գաւազան, կամ գահ, կամ պատկ, եթէ պարկային պնչիկաւոր բոնի, իբր ծառայական անարգ գործի հնարեալ՛ի սկզբանէ: Աբրեօք ձգականին փիսանն, ձեռայնին խորհրդոյն կարգաւորուն ուղղեալ՛ի փառս Քնի և՛ի փրկութիւն մարդկան, թէ մարդկեղէն երկրաւոր խնամատութիւն հնարեալ յանարգանս Քնի, և՛ի խափանումն հաւատոյ մարդկան: Աբրեօք պարբերական գծագրութիւն, գծագրութիւն կամ ձև՞ ինչ անգին յաբարչուն անդ նկատեալ, (որպէս ասի՛ի համարն Թ.) թէ յետոյ ուրեմն յերկրաւոր արհեստից սկզբնաւորեալ: Աբրարև եթէ հաւատոյ աչօք՝ և ոչ մարմնոյ՝ զսա նկատեցեմք, մեծապարբառ աղաղակեմք թէ չէ սա մարդկեղէն ինչ յօրինուած, այլ երկնաւոր ձեռային: Վասն զի սա զձանձրութիւն մարմնոյս բնութիւն՝ որ՛ի չորից տարերացն խառնուածոյ բաղկացեալ, կախեալ՛ի Թևս իւր ժուժկալութեաւ, յանօսր հոգի փրկագրէ. իբր ամուր առասան փոռակղէան, ի չորից Թևէից մանեալ, սանձէ զնօրհատ յարձակումն սիտից, և զնայրանկեալ ծանր խակութիւն մարդոյ՝ իբր ի վէմ խմբէ՛ի վեր յիսնանալոյն յարիշտակեալ, ձեռնտութեաւն ընծայեցուցանէ: Համառօտ ասել, խաչիս զօրութիւն զսխալտս անմոռութիւն մարդոյ յիմատութիւն դարձուցանէ, զանբան ցանկութիւնն՝ յողջախոհութիւն, զնայրենի բարն՝ յընտանութիւն, զանմիաբանութիւնն՝ ի հաւատարութիւն ըստ քառակուսի իւրութեան ձևոյ, որ ըստ ամենայն կողմանց է հաւատար՝ միաչափ:

13. Յարմարական յհակերպութիւն: Քառակերպ ձևացութեան խաչին յարմարեալ է յծծային ամենահայեաց հանճարոյն: Քանզի յատկութեան անդ արարչագործութիւնն հակաց՝ քառակուսի տարածանելով զյատակ երկրին, զօրինակ քառակողմ խաչին նկարելը: Քառակուսի ասել զյատակ երկրի՝ նմանի կամ ըստ չորից կողմանց և դրից աշխարհի, և կամ ձևոյն անեսութեաւ զհատատութիւն և զկայութիւն յայտ առնէ. զի քառակուսին կամ խորանարդն հաստատուն էր ապացոյց. որպէս նովին մտօք և քառաքան երկնային ձևակերպեցաւ քառակուսի: (Յայտն. իե. 16:)

14. Ի հպարտութիւն էիւրոյ: Խաչին դատապարտութեամբ վարժեալ բնութիւն մարդկան, և սերունդ չարչարանացն կցորդեալք, իրախոյս առնուն ի մի խումբ ընդ բնութեաւթյան զուարճութեանց լինել դատակից, և արժանի օրհնաբանիք Քնի բազմելոյն ի խաչին:

15 • Մահապիտ պետասու : Տեսակ կամ երևոյթ խաչին զմահ ցուցա-նէ, այլ յինքն ունի զսպարգև կենաց՝ որպ վասն կանխաւ գոհասան լի-նի խնամատուն • (ժբ • 7 •) Օրհնեալ է փայտն և այլն :

16 • Ի ԵՐԵՒԵՒՆ ԴԷՄԱՑՆ : Զորեքին կենդանիքն, և անվիքն չորք խորհրդաւորքը երևեալք ի տեսլեան եզեկիելի • (ա • գլ •) իբրեւց քառակի դիմօքն, և հաւասար շարժմամբն, և անարգել ճախրանօք կամ պտուտիւք, այլև բազմաչեայ քրովբէականման հայեցիւք՝ կանխաւ նկարէին զՀՇմարիտ երևումն խաչին : Հուսին Ճառադայթեալ ի նոսա՝ նշանակ սասեկ սիրոյն ՅՍ սաւառնեալ ի խաչին • անսայթաք գնացք նոցա ընդ ամենայն կողմն՝ ցոյցք քարոզուած խաչին ընդ աշխարհ : ԱՆԻՒ-Ն ի չանէ : ի միմեանս չջջել անուացն, զգրուեթի խաչին անփոփոխադիր պէսակ նկարեր, զի միշտ խաչաձև երևեին պատուհերոյն, որով ցուցա-նէին զանփոփոխ պատկեր խաչին : Աստանօր Թուի Թէ ըստ շարագրու-Թեանն պիտոյ է ընդհեռնուել զԵրուՆեան, և ոչ զԵրուՆեան • և պարզի, նկարեր զանփոփոխ տեսակ դրուեթ խաչիդ : Զոգի կենդանի • անուացն ասի ունել զոգի կենդանի՝ զոր էն ԱՅ ազդեր ի նոսա • և ահա այս էր անդապաղարթ գաղափր, անսխալ և անվրէպ նմանուեթի խաչին՝ որ ունի յինքեան զկենդանի բանն ՅԾ : Ա յլաոեա ՆիւՆոյն հայնաւթ : Ա յլև կազմած անուացն՝ որ ասի լինել ի բազմագունի ականց, այն է՝ չէն-փրնն բաղադրուեթէ, որ կազմի հաղուածով զանազան նիւեթոց, գո-ֆոՆաՇէր նկապեաց • յայնմի եզոյց զփոփոխել խաչիդ ի փայտէ անիծից ի փայտ օրհնուեթէ : Եղէքարնոն բառ յունական, որ ի բանն եզեկիելի ասի բազմագունի ակն, իմանի քահրիալ առասպելն այլազգերէն : բայց առասանօր յարմար և իմանի ոսկեպղինձն, որ և Ճամ ասի, և ի հւահա-լելի բաղադրեալ ի պղնձոյ, յանագէ և յոսկւոյ, ի հնչուանն ձայնի կա-րի յարմար : Ա յս հանգամանք պատշաճին ներգործուեթեցն՝ զորս յա-նիւս անդ նկարագրէ մարգարէն, այսինքն ի զփայլելն, զձայն արձա-կելն նմն : Եւ լինին այնք նմանատիպ օրինակք խաչին • զի որպէս յա-նարգ պղնձոյ և յանագէ կազմի ոսկեպղինձ, նոյնպէս յանիծապարտ փայտէն գործի օրհնուեթէն խաչն • և ի նմա հնչեալ ձայն ԱՅ ապդեայի, այսինքն աղաղակ Քրի ի խաչին : Ուսոի ի խաչին իբրև յայ ոգիսն պե-ղէ, յորում ոտք Քրի ԱՅ բևեռեցան, և ի նմա երևի անմեկնելի, երկնային խորհրդաւոր կենդանիքն օրհնուեթէ պատկեն զԱՅ ասելով • օրհնեալ են փառք ՅՍ : (Եզեկ • ի • 12 :)

17 • Ա ՐԻՒՓԱՅԼԱՒՒԻ : Ա յսինքն արիւնափայլ, արեգակնափայլ • այլ ասի • ԵրԻՒՓԱՅԼ այսինքն գունագոյն փայլեալ, գեղեցկափայլ : Մարգարէն եսայի եռաս զնոր խաչդ իբրև աճուռ բարձրացեալ, զորով շուրջ պարս առեալ սրովբէք սաւառնեալք, երիքարբեան օրհնուեթեամբ Տր զօրուեթեանց դասանէին զքաւզմեալն ի քէզ : (Եսայ • իզ • 1 • 2 :) Զշմարտուեթի խորհրդաւոր տեսլեանս յայտնաբանեաց Յովհաննէս՝ փառս ՅՅի տեսլով զայն : (Յովհ • ժբ • 41 : Յայտն : ի • 8 :)

18 • Երիվար ալԼԵԽ : Ըստ տեսլեանն զաքարիայ • (ա • 8 :) նախա-նկարեցար յերիվար աշխէտ, կարմրադոյն կի բոցագոյն, Քրի արեամբն դունաւորեալ : Ա նդ ի կառարիչ հօթանասան ամի գերուեթեն խարակ-ղացւոց ցուցանէր ԱՅ առնուլ զվրէժ ի բաբելացւոց, և ասա ի լրման փրկուեթեան աշխարհի՝ խաչին խորտակել զընդուեթի սատանայի :

19 • Ի ԽԷՂ անդրէն : Մարգարէն եզեկիել նախ քան զայսոքիկ շնոր-հաց խաչիդ՝ տեսանելով զօրինակ քո զտեսիլ անուացն, զարհուրեալ անձ-կաւ • և ի գալ ի վերայ ձեռինն ՅՍ սարսածելոյ ի քէզ՝ վերասին զօրա-ցաւ : (Եզեկ • ի • 1 •) ուր ընդաբանն ասէ՝ եկն ի վերայ իմ հոգի • և ՅՍ զարձեալս խնամոյ՝ զձեռն խաչեցելոյն :

20. Ընդդէմ անպարագիր : Մարմին ՚ի քէն կոչի անդորձ, այսինքն չըստակ միջոց, անհատ. կամ, անծերանալն, որ ոչ ընտ նուազի յուժոյ : Խակ անպարագիր, եթէ յատկապէս խմնայցելոյ՝ անբռնադատելի առ տեղին, ըստ այսմանուղղակի կոչի իբրև մարմին միաւորեալ ընդ անպատրելոյն Աւ : Բայց ընդարձակ նշանակէ՝ ոչ արգելեալ կամ ոչ փակեալ ՚ի տեղոջ. և ըստ այսմ սիրապէս անպարագիր է մարմինն ՚ի քէն՝ նաև յառաջ քան զփառաւորիլն. վասն զի ուր և կայցէ, ոչ էր սիրեալ ՚ի տեղւոյն, այլ ինքն սիրէր՝ թողեալ կամ փոփոխեալ զայն ըստ հաճոյից. եթէ ցամաք, եթէ ծով, եթէ օդ՝ մի էին նմա, միապէս կոխելիք և փոփոխելիք : Եւս առաւել յետ փառաւորմանն՝ ոչ մի աւելն կարէր գրաւել զնա. անարգելապոր լինէր յԱյսմհետէ և յերթալ եւ յամրափակեալ վերնատանն, և ՚ի գալիլիա, և ՚ի բարձունս երկնից : Այնպէս խորհրդապոր երօրէն կայ մարմին քէն յամենայն աւրհնութեան հաղորդութեան, և միանգամայն յերկինս : Այսու մտաւ նաև ՚ի Պատմ. Ապաս. հանար ԺԷ. (53) առացաւ անբաւ բնութիւն : Աւրդ՝ զայս գերապանցութեան քեռեան մարմնոյն գնէ ասա. զի մի չասելոյն Թէ խորհուրդ խաչին կամ խաչն միացեալ է ընդ մարմնոյն քէն, կարծելոյ Թէ անդ միայն գոյանի մարմինն, ուր և խաչն : Մանաւանդ զի այժմ ՚ի խաչն միացեալ ասի ընդ մարմնոյն քէն ըստ երևման աւետ, և ոչ իսկան հպմանբ. որպէս միանգամ ՚ի գողգոթայ : Ըստ որում չասեցաւ. փանդխէ իբրև զերեսաւ նմին. այսինքն իբրև երևեցուցիչ մարմնոյն քէն տեսանից. և քի Աճ պաշտի ՚ի ձևի քառմ իբրև չարչարեալ : Բայց ՚ի տեղոջն խառնակ էր շարագրութիւնն չայլ տպագիրս, գնելով իբրև զերեսաւ նմին և փեսաւ կուէ զերօզդ ինփեան նշանակ. ուր ոչ չայտնէ՝ սկ կուի, և հայցականն զերօզդ չունի բայ ինչ. վասն որոյ ուղղեցաք. փանզ էի իբրև զերեսաւ նմին և փեսաւ կուիս երօզդ ինփեան նշանակ. և Թուի Թէ ա գիրն բայնն կոչնս, եղեալ է զ, գրեալով զկրօզդ : Խակ լմնասքն լինին. դու նշանակդ կամ նպատակդ կրօզ և բարձօզ լինքեան, այսինքն քէն, կոչնս իբրև երևեցուցիչ և նմանուԹեն նորա. ուստի նա լինքն ՚ի քեզ երկրպագի :

21. Ջօբինեան ճշմարիտ : Մովսէս մարգարէ առ ՚ի քոյդ նախանկատ օրինակ ՚ի կազմելն զտախտակ դատաստանին ընտրեաց զփայտնման չայ կանց պատուականաց, և քառանկիւնի ձևով տախտակին, այլև չորեքկարգեան չարուածով ականցն պճնեալ զարգարեաց զԱհարոնին, որ էր օրինակ քէն ճշմարիտ քահանային՝ փա փառաւորելոյ, որ ՚ի քեզ բարձրանալոյն փառաւորեցաւ : ՚Ի էջրնաց. ՚ի լանջս կամ ՚ի կուրծսն կախելով զայն տախտակ մօտ ՚ի չլթուններն, ծանոյց Թէ մօտ որձալ պարտ է զնորհուրդ տախտակին կամ խաչն. ՚ի կողոն փառից. այսինքն կոչմամբ կամ անուամբ չորեքկարգեան ականցն : Եւ զի խաչն Թէև ՚ի փայտէ, բայց զի չոգոյն Թէ անեղծ է իբր ակն անապական, չայս խորհուրդ վերնոյ փեսանափեն մարգարէքն զնշանաւեն ՚ի անկոց առ ՚ի փառս Աւ, չասել եսայ. (կ. 13.)* Եւ փառքն լնքանանոյ առ քեզ եկեսցեն, սարգիսն և ասպեն, նոճով և մայրիս առ հասարակ փառաւոր առնել զտեղի սրբութեն իմոյ, և զտեղի ոտից իմոց փառաւորեցից. || յի զնաչն : Այնպէս և եզեկիել : (լը. 8 :)

22. Բանական հօպէց : Դու նշան ածասուղծ՝ իբր գաւազան հաւաքիչ և տածօղ բանաւոր հօտից. որոյ զարմանահրաշ ներգործութենէն օրինակեցաւ կանխաւ ՚ի հօտսն լաքանոյ : Աղդ ՚ի նմանութենէն քո գեղ ընբռնեալ զոնչէդ սիգնոյ, չակոբ նահապետ գուշադոյն գերծեաց ոչգաւազանին, յորս և ասպ. սիգնոն, այսինքն նշանակ և իբր շուտափոյթ քո, զի ըստ ոմանց՝ նաև փայտ հաչէն ՚ի ասուց էր : Աչն նկարէն գաւա-

զանք խայտախարիւս , բազմագունիս առնէին զկաշինան . իսկ խաչդ զոր լով ներկեալ արեամբն Քրիստ , արիւնագոյն ներկեաս զաղգս զանազանս նեալ՝ խաչակիր վարուք կամ մեռեալ , և խորհրդական արեանն արբուցմամբ : Եւ կամ պերճեալս ՚ի հակառակս , այսինքն զպղծոսիկ որ գուշնով մեզագ գալճեալ էն կամ փոխարկեալք ՚ի հակառակին խայտալըղեսոյ , այսինքն սևացեալք , գաղշատեսիլք , ՚ի մ աասպան խորհրդոյ միրուելճե կամ ապաշխարուելճե ընկղմեալ մարքես , և ընծայես Քրիստ . զի վերոք խաչին Քրիստ սրբին ամենեքեան . և յամենայն խորհրդածուելճս եկեղեցւոյ վարիք ճանապրուելճե խաչին :

23 . Մինչ զի նկարագիրն : Ա յնչափ ճաշոյին լուսով փառաւորեալ ես նշանդ քոհան , մինչ զի ոչ միայն զպալի լուսով խակ երբեք երբեք պայծառացեալ սեռանիս , որպէս յերևմանն յերուսաղէմ , ՚ի լեառն վարագայ և այլն , այլև նա ինքն հոգի երեսայ մերոց Քրիստ , բուն նկարագրիդն Աշ Հօր , այլև մեր սկզբնաւորին կենդանարար՝ գՆ նշանակի , ՚ի դէմս մեր ձևով քով նկարի . խաչիս զանուն Քրիստ դրոշմիք յերեսս մեր : Որ , նոյն ինքն Քրիստ երբեմն յայտնագէս հանգուցեալ երևի ՚ի քեզ սքան՝ չելի ներգործուելճե կամ լուսաւիայլուելճե . որպէս և դու միշտ ճ նմա միացեալ ես երևեցուցանելով :

24 . Նկար մարմնոյս պահապան : Ա վետարկիչ կարծի զինքն եգեալ ՚ի Ճակատ արանցն ճաշապաշտից առ ՚ի պահպանուելճե , ըստ առաքեանն ե՝ զեկիելի . (ՃԹ . 4 :) Ա յլ քանզի բնաբանն զասգմոսին բան ևԼթ առ նուզ ցուցանէ . (ծԹ . 6 .) * Եռուբ երկիւղածաց քոց նշան , զի ապրեսցին յերեսաց աղեղան , || կասկածիմ վերնակաս եգեալ նկար , փոխանակ ասելոյ պէսբ , այսինքն ըստ իւրախառանաց սասլոսին՝ զքեզ զնաչդ ընկալաք ՚ի մեզ պահապան սկար մարմնոյ մերոյ , նշան անմոռաքն ՃԷ , առ որ չկարէ մարդնչել կամ ապդել հալուած սկզի սատանայական փորձուելճեց . դու ինքն լինելով վահան ընդդէմ նեսկից չարին : Նշանաս խաչին ճանապրեալ ՚ի դէմս մեր հաւատով սպրիք յերևելի և յանեերևոյթ փորձանաց :

25 . Խորհրդաբան ՃՁոսՆԷն : Խաչին գործարան որչափ անարգ էր և նախատ առ մարդիկ , նոյնչափ բարձրացաս իբրև գործի փրկուելճե աշխարհի , իւրոյին ձևով և ներգործուելճ յինքն կրելով զրդին Աշ , եղև ընդունարան անքննելի խորհրդոց սիրոյն ՃՁ , և խնատուելճեն , զօրուճեն և արդարուելճե : Կչտն պարծանաւք , պարծելի ոչ միայն հաւատացելոց , այլև նմին խակ Քրիստ յաղթողին մահու . յոր ձիաւորեալ արիւնաղանգ մարմնովն՝ ըստ յակոբայ գուշակուելճեն առ յուդա , (ՃննգՁ . խԹ . 11 .) որացաս ՚ի խորս երկրի աՃՁայնի հոգեառն , բանական հոգւոյն՝ որ յաՃծ միաւորեալ , կամ զօրուելճե հոգւոյն ՃՁ . զոր և դանիէլի բանն զեկուցանէ , գիտել զինչ կայ ՚ի խաւարն , և լոյս իւր ընդ նմա , առ ՚ի լուսաւորել զնաեեալսն ՚ի խաւարս նեքքինս : (Դան . ը . 22 :)

26 . Սկբնաբար բաբեայ : Աճային բարեացն պարգևիչ Քրիստ զկենսագործ խորհրդ խաչիդ ծանոյց որգուցն որոսման՝ խնդրողացն զկցորդուելճե փառացն իւրոց , կոչելով զքեզ միրուելճե և բաժակ : (Մատ . ե . 22 .) որով դաւանեաց զքեզ վերսին ծնօղ մեր ՚ի մահն Քրիստ . զի խաչակից լինելով նմա մարարուելճե , լուացեալ սրբիմք ՚ի մեզաց , և ըմպելեք զկենացն յաւիտենից ուղիս փափկուելճե : Յայտ առնէ բանս՝ Թէ մահակցուելճեն Քրիստ ունի զներգործուն երկուց խորհրդոց , այսինքն միրուելճե և հաղորդուելճե :

27 . Աբեաձանելի հրաչէց : Դու ես անմեկնելի կայարան կամ տեղի հրաշալի գործոց անմահին Քրիստ , որ այժմ միշտ կենդանի է անմահական յարուելճե : Ասան զի ֆա , բանն ճաՃ չարչարելով ՚ի քեզ , և քարոզուելճե

խաչիդ որպէս թէ պնդեալ զՔրիստոս իւր, տիրեաց յոքնաթիւս ազգաց մեր լսելոց կորուսելոց ի հեթանոսական խաւար, յորդեգրութեան հօր իւր զամենեսեան ձգելով:

28. Խա՛չ անեղիւբդ: Ո՛չ ի մարդկանէ իրրև զայլ խաչս մահագործս, այլ յանեղէն ոյ կերտեալ ես դու. ուստի ի քեզ կատարեցաւ հանդէս կամ ընտրութեան նահատակութեան Նախնի Վկայելոյն: Նախկին կամ առաջինն վկայ առաւ ոչ խնամի վրէ, որպէս ոմանց Թուի, այլ խնամի աշակողմեան աւազակին, որպէս յայտ ի յաջորդացն է. քանզի երջանիկ աւազակին՝ լու ի լու Թշնամեաց առաջին վկայեաց անմեղութեանն վրեի, զնա դասանեաց վրկիչ, և ի նմին մեռաւ: Աւազակին դասանութեան իբր առաքելական քարոզութեան՝ ծանուցաւ Թէ բևեռեալն ի քեզ ԱՅ է, Թէպէտև մարդ երկրորդ արդարև, բայց առաջնոյ մարդոյն առեղծիչ: Նա ինքն որ իւրով դասակիցքով արտաքսեաց ի դրախտէն զադամ վհո- ղէն պարտիչն, զմեղապիղծ և զպատժակիցն եւայի, նոյն ահա ի քեզ պնդեալ հրամանաւն, Աւյսօր ընդ իս իցես ի դրախտին: Որոնք ծանիւթ իմա- յան ասա զԱդամ, վասն բանիւն՝ հին մարդն խաչակից եղև: Սակայն աշակողմեանն աւազակ՝ առաւել մերձաւոր և իւրօրէն խաչակից ի քէն. և ինքեան ականջօք լուաւ ի խաչին զհրաւէրն ի մուտս դրախտին:

29. Գառինն անմահ: Ասի քէն գառն անմահ, ոչ միայն վասն անմահ ձծոյնն որ ի նմա, այլև ըստ մատուցմանն ի պատարագ. զի միանգամ ի խաչին զեղեալ ի վախճան ժամանակաց, միշտ զեղեալ համարի յընդունելութեան ԱՅ, որպէս և ասի զեղեալ ի սկզբանէ աշխարհի, (Յայտն. ԺԳ. 8:) Եւ նոյն ի տեսլեան անդ երևեր և զեղեալ, և կենդանի: (Ե. 6. 7:) Աւրդ զաս Մկրտչին Յովհաննէս յաւուր մկրտութեան Տիրոջն ասէ՝ լինել գառն ոյ. զի Թէպէտ ձայնիւ յայտնեաց, բայց գան զի նախ եառս զի գնայր Յն մօտ, ահաւասիկ գառն ձայնեցին՝ իբր մատամբ ցուցանել էր: Խակ յաւետ՝ լրոտն և ակիւբն, խանալի է ըստ յարմարութեան յաջորդ անուանցն, լուսոյ մարգարէից, և սկիզբն առաքելոց:

30: Աբրահոյ բանակին ձծոտնէն: Ջհրաման օրինացն՝ այրել զմար- միս զոհիցն վասն մեղաց՝ արտաքոյ բանակին. (Ղևտ. ԺԶ. 27.) այլև բանակ ի քէն, նշանակել Թէ լսովանդակ մատուցյաւ արդարև հրով չար- չարանացն, բայց արտաքոյ բանակի ձծոյնն, այսինքն ոչնչէ կրելով ձծոյնն ի չարչարանաց անտի. վիշաքն ոչ հասանէին յձծոյն անգր, բայց միայն հաղորդութեանն ընդ մարմնոյ՝ ընծայեալ լինելին նմա: Խակ զբանակին հրէական յարմարե յօրինակ ԱՅ ոյնն, զի ինքնին ԱՅ աշ- սեր լինել ի բանակի անդ. որոյ վասն հրամայեր մի՛ բնաւ պղծել զայն. ըստ այնմ * Մի՛ պղծեսցեն զբանակս իւրեանց՝ յոր եաղ եՅանեմ ||: (Թիւք. Ե. 3:) Որ և անմահն. նա ինքն որ անձամբն կամ ձծոյնն անմահ է, անընդունելի կամ մեռանելով ըստ մարմնոյն, ըստ նմանութեան օրինական զոհիցն մատուցման Ճարպոյն՝ զհնազանդութեան նուիրեաց Հօր ԱՅ. զի՞ր պնծայինն հոգին, զբանական հոգին զմիաւո- րեալն անբաժանելի ընդ ձծոյնն նաև ի մեռանել անդ մարմնոյն, իբրև խունկ հաշուարար ախորժական յերկինս ուանդեալ: Եթէ կամիցի որ ընդ յաջորդն յարել զանմահն, այսինքն անմահ անչնչութիւն, Ճշմարտել մարթ է ի քէն, այնու զի ոչ միայն յանչնչանալ մարմնոյն՝ անմահ ձծոյնն կայր ի նմա, այլև զի նոյն իսկ անչնչութեան ոչ էր տիրեալ ի մահուանէ, սահմանեալ էր արագապէս դառնալ յանդրադեկն կեանս. և դարձեալ, զի անմահացուցիչ էր ազգի մարդկան:

31. Մէջ են սպանչիւբն: Առաւելապէս ի նը խաչիդ մեծանան

սքանչելի գործք ԱՅ, քան ի սոդոմեանան վասնին կամ տաճարին: Զի Թէպէտ տուն և տեղի ԱՅ կոչեր և այն, բայց ոչ յայնապէս երևէր ինքն ԱՅ. այլ ծիայն ասպետ ըստապատ: Եթէ աստեղս խնամոյք պաշտա նական և զերազանցն վառեալս անասնոյր, ոչ յարմարապէս Թուի ա սելն զնոսի, ըղձան առնուն ճնդելով. վասն որոյ ընտանի ևս կարծեմ առ նուլ զբուն լուսատուս երկնից. իբր ասել, Ի նա, ի վերայ տաճարին ար տաքուստ միայն երևեր լուսածագումն արևու և այլոց լուսատուց. իսկ ներքոյ այնչափ մեծութեի գաղտնեաց տարածեալ կայր, մինչ զի վա բգիայր ևս ձգեալ էր՝ ծածկոյթ վառացն ոյ: ԱՂԼ դու խնդդ բուն ընդունարան արքային երկնից՝ ոչ միայն պծածկեալն ի տաճարին իրօրէն հայմամբ մեզ ընձեռեցեր, այլև ի կերակուր կենաց զնա մատուցեր:

32. Ի սորինս էրէի: Քո ԱՅ լքեալն յերկիր ի խոնարհ՝ ցամաքե ցոյց ի քեզ զնեղացն տիրոջ տապով սիրոյ և ցաւոց իւրոց, զոր կանուխ գուշակութեն մատաքիայ, որ հրեշտակ Թագմանի (գ. 2.) կոչելով զնա արեգական արգարութե, ցամաքեցուցիչ անօրէնութե. և բժշկուն ի ինաս նորա, յայն Թևս զորս ի խաչին տարածեաց:

33. Աշխատափչեայ ոսխած: Խաչն քառական եղև տպացոյց, նշանակ ուխային ոյ եղեալ եթէ առ Քո, և եթէ առ հաւատացեալս: Ինքն Քո ասաց, * Եթ ես ուխտեմ ձեզ, որպէս և Հայր իմ ուխտեաց ինձ զարքայուն ||: Իակ խաչին ուխտեաց Հայր Քին. զոր որում և ասէր. * Ո՞է զնոյնս պարտ էր չարչարել Քին, և մտանել ի փառս իւր || : (Ղուկ. իբ. 29. իգ. 26:) Ապա և հաւատացելոց խաչին ուխտեալ է արքայութե: Սովին մտօք ասի և ֆոխանորդ գրաւական. անհամեմատ բարեաց յաւիտենից հանդատեանն՝ խաչն է յաւարհուրդութե. զի որ ի խաչն հաւատայ, և զնա կրէ, անդէն ի ձեռին ունի զՀանգիստն երկնից:

34. Աննմանօր և անընթէր: Երկնային ճանապարհն եղև մեզդ ապա մայ անծանօթ գլխովին. զի ոչ ոք կոխեաց կամ կոխել զայն կարող էր: ամենանոխ. կարի նեղ և գժուարանցանելի՝ սակս փշովք ախտից խռնելոյ: Բայց որոց զնաչն սիրեն, այնպիսեաց առաջնորդ լինի խաչն՝ գիւրիչ և ընդարձակիչ, և անարգել իւրով զօրաւոր ընթա յնւքն ի բաց բառնայ զգանկն արգելիչ՝ որ ի սրովբէական պահպանու թենէն:

35. Ի սահմանելի փառաց: Գերագոյն պարգևաց ԱՅ դու աւանդ կամ տուրք լուսապայծառ. քանզի Թէպէտև բնութե որշեալ զատուց ցեալ ես նաև ի չափաւոր տարրերէն զգայականացս, գոլով փայտ անշ զգայ, սակայն վերացար անցեր քան զՀասցուցեալն բանականացդ՝ ըստ զօ րութե, ի քեզ կրելով զանհան խնամոյց ըքո: Կամ, Թէպէտ և ի զգայականաց մարդոյ կազմեալ անդեցար անշարժ ի տեղոջ, բայց պա տուով ի գերակայն բազմեցար, եթէ այժմ յերկրի՝ մնասնց քոց ի փառունակ գահս մեծարելով, և եթէ յորժամ յերկինս երևեսցիս՝ ա Թոռ եկելոյ փառաց Թագաւորին:

36. Տէրական պրոնեսիդ: Իշխանական սքանչելեացն՝ զորս ի մարմնա ւոր անտեսութե իւրում արար Քո քնակեալն ի քեզ, դու ինքն ունակ ես՝ խոչ ամենազօր. ոչ միայն նորա փրկարար կրիցն ես գործի, այլև սքանչելարար զօրութե և. մինչև ցայսօր հրաշագործես առ հաւատա ցեալս: Զքո խորհուրդ առակաւ պատմեաքանեաց Յովհաննէս. (Յայտ. ժ֊է. 11.) զարդէն եղեալն իբրև լինելոց ձեացուցանելով. զի զգառն Քո հնծեալ տեսանէր ի քեզ որպէս ի ձերմակ երիվար: Վերագոյն (հա մար. ժ֊է.) օրինակեալ յերիվար աշխէպ ըստ զաքարիայ, վերամարձոյ Քին՝ իբրև զօրավարի պատերազմողի: Իակ առանօր առակեալ յերի-

վար սպիտակ՝ իբրև վերամբարձող Թագաւորի յաղթութեան և դասողն : Որ և խոստովանեալ եղև ի վերին աւուրսն ղրկեան բաղմելոցն, այսինքն ի բազմելոցն երկնից ի ջրհան, կամ շուրջանակի երկնային աթոռոցն, Թէ Տէր է ամենակալ : (Յայտն . ի . 8 . ժե . 17 :) Որ էն , և որ էր, և որ յապայն : Աստ որոշմունք պատշաճին ընդհանրապէս Աստուծոյ, այլև միւսմ միւսմ յատկապէս անձանց . որոց անսկիզբն և մշտնջենաւորն գոյութիւն բովանդակէ յինքեան զամենայն ժամանակ՝ զերն և զէն և զելոցն . այս է՝ զանցեալ և զներկայ և զապառնի : Սակայն առ տէրհաւս ի քէն հայեցուցանէ զուարճալուս զբոլոր ասացուածն, ոչ միայն ըստ ետծութեան բանի , այլև ըստ անտեսութեան մարդանալոյն . որ այժմ նոյն տէր է ամենիշխան , և նոյն էր ի սկզբանէ սահմանեալ, և նոյն եղիցի և յայտնեացի ընդ ամենայն գալոց ժամանակին : Տէս զառաքելական բանն (Եբրայ . ժգ . 8 :) * Յի քէն երեկ և այսօր , նոյն և յաւիտեանս : ||

37 . Տիեզերաց ինէ : Ամուր պահպանիչ կինիք ես հաւատացելոց յաճեցեալ ծագս աշխարհի : Որ խենդիւ եղիջերօք : Ի զաքարիայ առաքեանն (ե . 18 .) ազգէն խորտակիչք անօրինեալ տանն իսրայելի և յուդայ՝ առակեցան ի չորս եղջիւրս , որովք արգաւ յաստուն Աստ եհար զնա բայէլեանան : Բայց տպատորագոյն ևս ի քեզ կատարի ասէ՝ այնը խորհուրդ . զի քառեակ թիւովքդ երկու եղջերօք յագեցուցանես զբազկութիւն ոյ ի սատանայ և ի նորա արբանեական : Սոյն նմանութիւնն յայտնապէս և ի փայտ ժամահարին ի բանն . զգ . 5 : Իակ առ մարգիան փրկութիւն, իբր ձիընթաց արագամբք դիմես ընդ չորս կողմն երկրի , ըստ այլոցմ առաքելոյ . (ի . 1 . 8 .) չորից կառացն ելելոց ի միջոյ երկուց լերանց . որպէս և դու խաչդ ի լեռնէ գողգոթայ և ի ձիթենեացն ելեալ ձգեցար ընդ երկիրս ամենայն . նուաճեալ զսիրտ ազգաց ի հնազանդութիւն փոյ երասանի, միոյ հաւատոց քոյ : Աստ օրէն . մերոյ երասանի . այսինքն մերումն կրօնից : Եւ զի հեծք կառացն՝ ի հիւսիսակողմն երևեցան , և անդ հանգուցին զրամմոութիւն ոտն , այսու խորհրդածի քոյոյ բնակութեանդ հանգիստ . իբրև զի գողգոթայ կայ ի հիւսիսակողմն երուսաղէմի :

38 . Վէհին ծափան : Դու՛ք ջահ ետծային կամ երկնային լուսոյն , ոտ րոյ Յեսուայ փրկչին Յի անյաղթելի նշան . որ կանխաւ օրինակեալ ցուցար ի քարինն՝ զոր Յեսու նաւեայ ետ բառնալ ի միջոյ յորդանան գետոյ , և կանդնեաց զնոյնս ի ցամաքի՝ ոչ ի սեղան զոհից , այլ ի նշան նակ միայն ուխտիցն առ հինն խորայել, և յիշատակ անեծից անցանելոյ նոցա ընդ յորդանան : (Յեսու . ի . 5 . 6 :) Աստ էր իբր նախագիծ օրինակ մերոյդ կռուի , մերոյ նոր ուխտ . որում զքեզ ետ կամ կանգնեաց նոյն Յեսու նշանակ առ եկեղեցիս հեթանոսաց : Յեսու նաւեայ կոչն աստանօր Ճանաչեան՝ յովնէթեայ բոլբոլ անդրանիկ , որպէս Թէ ի ցեղէ մանասէի լեալ էիցէ . որ ըստ գրոց՝ ի ցեղէն եփրեմայ էր նա կրսեր եղբօր մանասէի : (Թիւք . ժգ . 8 .) Աստարթէ է այսմ յայտնի պատմութեան անտեղեակ համարել զսոքա և թէպ Թարեկացին : Վասն որոյ Թուի յարմարել զբանդ ըստ օրինակ Յակոբայ նահապետին , որ յօրհնել անդ զորդիս Յովսեփայ՝ երկացոյց զկրսերն , յառաջ դնել զերէցիսն քան զմանասէ : (ծննդ . խը . 18 . 19 . 20 :) Իակ մերս Թարեկացի զերփրեմ դնելով անդրանիկ բոլոր Յովսեփայ , նմին սեալ հականէ և զանուն անդրանկանն, փոխանակ ասելոյ՝ նաւեանն յեսու է՝ էրէմեան՝ ասելով Ճանաչեան : Քանզի այսպէս սեանեամբ արարեալ նմին իակ Յակոբայ նահապետի , յորժամ յանձն իւր արկեալ զանդրանկու՝ Թէ և զկերպարանս եսաւայ , ի նոյն և զանունն լրացոյց ասելով առ

խաՀակ հայրն • * Եւ եմ եասա անդրանիկն քո : || (Ծննդ • լէ • 19 :)
Նմանօրինակ և հրեշտակն Ռափայէլ առանց սահելոյ անուն տայր
ինքեան Ազարիա անանիա՝ զիոյ ի ծանօթիցն Տովբիթայ , վասն զի զնա
քայն ձեւացեալ էր նմանուելոյ (Տոբ • է • 18 :)

39 • Ներագործն սաղանի : Կենդանի ջրոյ խորհրդական սաղանին
միրսուելեան՝ որ նոր ծննդեամբ հոգևորաւ ծնանի զկենդանիս՝ ոչ ան-
բանս , որպէս ջուրք ի սկզբան զձկունս և զթռչունս , այլ զբանաւորս ,
դու մկքրիչ ես և զսուանես զայն ի հասարակական ջրոյ • զն նշանաւ
խաչն օրհնի սաղանն ևս , որպէս և ի ջրօրհնէնքն : Այն օրհնութիւն
իբր խմոր աՀեցուցիչ անապական կենաց և իբր սերմն հոգևոր արիւեալ
յարգանդ սաղանին , զընկղմեալսն ի նմա փոփոխէ ի ոգեզուելենէ
մեղաց յընտանի կարմրութիւն արեանն Քրիստ , ծածկելով զգեցուցանելով
նորածնեալսդն զնա ինքն Քրիստ . որոյ նշանակ է զգեստն կամ շապիկն
սպիտակ զգեցուցեալ մկրտելոցն • քանզի և փեսայն Քրիստ սպիտակ և կարզ
միր ասի յերգսն • (է • 10 :)

40 • Փրկչին հնծաւէ : Խաչն զհետ Քրիստ գնայ՝ յետ ճանապարհորդե-
լոյ նորա յերկինս • որով և զկենաց ճանապարհն ցուցանէ արդարոց •
քանզի փախաքողոցն յերկինս՝ խաչն եղաւ ուղղիչ և բանալի , իբրև
ընդակիզ պատարագաբար , իբրև ընտանի և մեծաւոր հրահանգիչ կամ
առիթ կրթուելոյ • քանզի վշտակիզ ընծաւելոյ մարդոյ , և նմին իսկ մարդ-
կային մարմնոյ՝ խաչատեառն ձեւացելոյ ի տարածել բազկացն , կարի
համարուն է խաչն • Եւ առաւել զն տուաւ առաքն պիրսիան , որպեսզ կի
նուիրեալ տէրունեան մարմնոյն Քրիստ :

41 • Սուր ձգմռալ : Ասյսինքն յոձային զօրութենէ , կամ հրով
ձգային սիրոյն և արեանն Քրիստ մխեալ , պնդեալ , կարծրացեալ :
Բարբառեալն այդելոնէ , վերին հզօր հովուութենէն՝ որով վարի Քրիստ , կի
պղեալութենէն որով այդ արար մեզ Աստ ի բարձանց՝ փրկել ի ձեռաց սա-
տանայի : յեսանէալ , իբրև ի յեսանի սրեալ Ճարտար սլօղն Քրիստ՝ փայ-
լուն և շողշողուն՝ որպէս փայլակն , և քառակի ձեւովք հատու իբրև
զսուր փոխաւայրէսն , չորեքբեբանեան • որով այնպէս կարեաց Քրիստ զոճ-
դին պատառօղ Ջելա սատանայի , և սատկիկ ի խորս ազգեաց զնոց հատ-
մանն , որ այլ ևս չէ հնար ողջանալ և վերստին միանալ : Ջնմանաբեր-
լութենէ յեսանի ի կիր առնու և ի բանն ղբ • 5 • յաղագս փայտի ժամա-
հարին :

42 • Աղբուր ձգային : Ջօրուելոյ կամ ներգործուելոյ ձգային ես
դու , հակառակ մարգկային զօրութենէ , ոմ խաչ լն խորհրդով : Աս-
փոփոխամիտ սատհակուելոյ հրէից՝ գայլնակրելոյ կարծեցար , և առ
խնատահանդիր հեթանոս՝ իբրև յիմարուելոյ • սակայն հաստատեցար՝
որ ի քո ներգործութենէդ յեցեալ եմք , վկայ ես անսասանելի , և զմեզ
պնդեալ հաստատես : (ա • Պետ • բ • 8 :) Եւ առաքեալն պօղոս զնա
առաջն քարոզութենէ ի քոյդ խորհուրդ բովանդակելով , և զքրիստ միայն
ուսուցանելով ի խաչ ելեալ , և այնու զանձառելն փրկութենէ ի դլուխ
տարեալ եցոյց թէ Աստ զօրութենէ է , և Աստ խնատութենէ : (ա • Կորն •
ա • 22 • — 31 • բ • 2 :) Ասյսպէս զկատարած իւրոյ վարդապետութենն
դպնատորեաց՝ առաքեալս ի փոյթ ոխպոկղոնի , յայս՝ թէ խաչիս ուխ-
տեաց , խոստացաւ Աստ կատարել ի մեզ զկամն իւր , այսինքն զփրկու-
թենէ մեր և զվճարումն մեղաց :

43 • Իբր գործի հնչման : Ճառ կամ քարոզութենէ խաչին՝ ըստ նմանու-
թենէ հովուական սրնգի կամ տաղի՝ քաղցր հնչեցեալ առ ազգս բաժա-
նեալս , ի մի հօտ բանաւոր ժողովեաց և առաքնորդէ ամենեցուն , ա-
ռաւել հեշտեաւ՝ քան թէ ձայն հովուաց մարգկան՝ զջոկս անբանից •

վան զի յուսով երկնից հանդստեան՝ իբր վայր դալարի քաղցրանան նո-
ցա վշտակրութիւք խաչին :

44. Պապաձառ հաղորդութիւն. Դուն նշան խաղաղութեան՝ եղեր իբր խրախ-
ճան կամ սեղան, յորում հաշտութիւն գործեցաւ մարդոյ յանցաւոր
ծառայն ընդ Աւծանելոյն կամ յաւիտենից Տեառն : Վասն զի պատա-
րագ արեան վիրկչին մատուցեալ՝ ի վերայ քո, մեծապարծառ գոչեաց
յերկինս, ոչ զպատուհաս մահու կոչելով իբրու Աբելն, այլ զաւետիս
կենաց :

45. Ղբիանի հէպո : Դու ես նուիրք կամ նեղ Ճանապարհ փառացն
երկնից : Կամ Ճանապարհ անօար առ մարդկան խնայողութիւն, թէ որ-
պէս խաչիւ անարգութիւն լինի երկնաւոր փառացն առացուն : Աբ-
դարև իշխանն չարութիւն առտանայ արգելեալ փակեալ էր զայն Ճանա-
պարհ . այլ խաչիւն մերկացաւ յիշխանութիւնն, և ազքայութիւնն Ճանա-
պարհ լայնեցաւ առ խաչազգեացս :

46. Աֆոյին ընդհատն : Բուն խնկութիւն, և իբր ծուխ ետծայնի փրը-
կագործ պարգևացն՝ որ ի քաւառք մարգարէիցն գուշակեալ, ի քեզ
կատարեցաւ ոմն նշան հրաշալի, ի վերայ քո կրկնով զկատարիչն յառա-
ջասաց բանիւ նոցա զՅո. (Եբրայ. ժբ. 2) որ և կատարած օրինաց
ասացաւ. քանզի և հոգին ըզ նախ ղարձարանացն քոյ վկայեաց ի մար-
գարէսն, ըստ ՚ա. պետ. ՚ա. 11 : Ըստի և ինքն յետ Ճաշակելոյ զքա-
ցանի լեզուաւ և զմուսեալ՝ ասաց, * Ամենայն ինչ կատարեալ է : ||
(Յոհ. ժԹ. 30 :) Զկնի ապա փառքն յայնմդեղին ըստ գուշակու-
թեն մարգարէից. որով վերկրպագութեն յերկնաւորաց և յերկրաւորաց
ի մ անուանն Քո երկնեաց, այսինքն մի Քո դատաւեալ, որում նախ հրեշ-
տակք երկրպագեն, երկրորդ անգամ և մարդիկ : Կամ, մի Քո եր-
կոքումբ երկրպագեալ, իբրև Աջ, և իբրև մարդ : Կամ, կրկնեաց՝ ոչ
միայն յամօռ երկնից, այլև յամօռ խաչին : Իակ եթէ վերիրպագուն-
են խնամոյ ոք՝ պծուռը, խնամոքն պարզին, եւս ծուռը կրկնել երկնաւորաց
և երկրաւորաց :

47. Աֆոխանորդելի երկնից : Դու նշան զարդարեալ լուսով, փառք
ես Քեզի՝ ժառանգողին անփոխանորդելի, այսինքն անյաջորդ կամ ան-
վախճան թագաւորութեն երկնից. քանզի նա ինքն ծանուցանելով զկա-
տարումն կամաւոր մահուն իւրոյ, փառս ղքեզ վերակոչեաց ասելովն.
* Եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ : || (Յոհ. ժբ. 23 :)
Վասն որոյ վերինք և նեղքինք միաձայն սրբասաց փառաւորութեամբ
միշտ օրհնեն զնա՝ իբրև տիեզերաց խաղաղարար :

48. Մահարչան անմոռանալի : Ներսէս երջանկալիմ Եկեղեցւոյ՝ դու ես
մարտիկոյ կամ աշտարակ անմերձենալի. և իբրև անվանելի արձան՝ ի
բաց ցրես զպարապսոյ նետս մոլաբաղձիդ պատանման այնոցիկ, որք զմարմնա-
ւորութեի բանին մարդացելոյ առ աչս երևոյթ՝ և ոչ ճշմարիտ լինել համ
բառնեն, իբրանց չըմծունք նենգաւորք ելով, նոյնպես զանս մարգե-
ղութեն պատիւս համարին : Սակայն դու ի քառակերպ քումդ պատակե-
րի յուցանես աներկբայելի, թէ անյայտն կամ աներևոյթն Աջ բան և
անմարմինն ի քեզ երևելաբար բնեռեցաւ, անմահն մեռաւ, և զհնա-
զանդութեին առ Հայր իւր երկնաւոր՝ քո չափ, ի թիւս քո կատարեաց
ճշմարտապէս, և ոչ կարծեօք. և զայս ամենայն ճերպնով, մերոյս
բնութեամբ մարդկայնով վճարեաց : Բևեռքն, ծանրութեին, արիւնն
վկայեին՝ թէ մարմին է ճշմարիտ : Բառն մոլաբաղձիդ, խնամալի է մի
բարդ անուն՝ ածական պատանման. և ոչ է երկու բառ ի հայցական հո-
լով. քանզի բայն ցրես ունի իւր հայցական՝ զնէպո :

49. Բաբեղբդ բառնէ : Ի կատարումն ածեալ զգուշեաս Աջ խաչին

ըստ Թուոյ Աչքուբենիցն շարուածոյ , վայելչաբար լինին զաւարտ բա-
նիցն ՀԱՉԻՔ դարձեալ սկսանիմ , Ահա այսպիսեօք ևն , իբր ասել կամ-
լով , որչափ և ներքոյսբանեալ չանայցեմք զնաչդ-քառական , սպասին մեր
տառքն և նշանագիրքն , և պիտոյ է դարձեալ նորոգ յառաջինն դարձ
առնել ևն : Որպէս և ասէ , ահա այսքան և այսպիսի բառիւթ , այսինքն
մատուռոյ դովասանական ձայնիւք և կոչմամբք բարեբանեալ ես միշտ
յամենեցունց • այլ սակայն խոստովանուելիճ այսպիսի յօդաւոր բարբա-
ռոսիճ , որով ընդ քեզ իբրև ընդ կենդանւոյ խօսիմք , փոյթ ի ոռաղ է
փոմր հիացման , միշտ պակաս է առ քո հիանալի մեծութիճդ • և դու զե-
լաղանց մեսա քան զդովասանուելիս մեր : Որ չէնշագործ , զպատկն որով
ԱՀ պատուելոց է զմեզ պարծանօք , կամ որով մեքն պարծիմք ՀԱՀ ,
ի ձև պատկերի խաչիդ ընկալաք • որպէս և ասէր • * ԱՀԼ ինձ քահ-
լեցի պարծել բայց միայն ի խաչն Տ՚ն մերոյ Յիսի Քրստի : || (Գաղատ •
ՁՐ • 14 :) ԱՀԼ ոք խնացաս այսոր զնաչձէս խոստումն հերաց գալոի ,
կամ զնաչն եդեալ ի սաղատարս պատարագին , կամ ի պատկս թագա-
ւորաց :

50 • Սխնհոդոս կաճոդիմ : Յունականդ սխնհոդոս՝ ոչ է ատս գոյա-
կան , այսինքն ժողով , այլ ածական բառին սխոլիճ • այսինքն սիմնհո-
դոսական , որպէս դնիճ և ձեռագիր օրինակին : Համագումար՝ ընդհան-
րական՝ անսասանելի վերինն սիոնիճ ասէ , այսինքն յաղթականն Եկե-
ղեցւոյ որ յերկինս , զոր Խաչդ եդար սիոն և խարիսխ հաստատութիճ •
զի եթէ գլուխ եկեղեցւոյ Քրստ խաչիւն եմուտ անդր , և առաւել նո-
րին անգամիճ : Զի ինչ սպեղիճն • եթէ Աճն բան արարիչն էութեան
կամ ընութիճ արարածոց՝ ի քեզ խաչելոիճ ծանուցաւ լինել Աճ , և
փրկիչ , և Թագաւոր վարուց , և այս՝ առանձնաճէ երկրի , ծածկութիճ
լուսաւորաց , գաւանութիճ աւազակին և հարիւրապետին , սպա երկ-
րածինս մարդ զրպաիսի շնորհս ընդառնել խոսպովանէսդ , խոստովանելն
է ընդունել , վսյսահայեալ ի քոյդ անեղճ զբրուիճ • զի եթէ վիշտք կամ
չարչարանք խաչին գագաթեցին , բայց փրկարար զօրութիճ նորա ոչ եղ-
ծանի , ոչ պակասէ , այլ կայ մնայ անապառ՝ իբր զթագաւորն Քրս :
Աստ Թուեցաւ ոմանց , թէ գնելի է ու խոսպովանէսդ ընդունել : Սա-
կայն օրինակք առանց ուլի գրին , և խնաստքն պահին ամբողջ , որպէս
և մեկնեցաք :

51 • Աստ այսոհետ : Յետ խոստովանելոյ մեր՝ թէ ամենայն ներ-
բողական սասցուած նուազ է քան զմեծութիճ սքոյ խաչիդ , սպա ի վեր
քան զայսոսիկ նուագս բանից՝ մատուսցին քեզ նուէրքդ հոգևորք , և
պատարագ խմանալի՝ զբառուչ պաճիս , և երկրպագութիճ , վարդք
ածահաճոյք , սխտից մեռուցումն , որով օրհնեսցես յանվախճան և
յանառեալ յաւիտենին : Ծանիր , զի այս եղանակ աւարտելոյ զբանն՝
նշանակէ վախճան տալ գովեստի ճառիս • վասն որոյ յաջորդն Թուի
յաւելուած իմն յայլմէ կիցեալ :

52 • Օրհնեալ ես փայ կենաց : Ըստ նախեդեալ ծանօթութիճդ , կաս
կածեմք թէ ասոի մինչ ի վախճան՝ այլոց ուրուք յօրինուած իցէ , սար-
քերութիճ ունելով նաև ի կազմութիճն և յոճ ասացուածին • և Թերևս
յետ մնանելոյ յայրբուբենս հայոց Օ նշանագրին , կամեցեալ է ոք լաս-
ցուցանել զայրբուբենական ներքոյն , յետին հատուած յաւելեալ Օ
նշանագրաս : ԱՀԼ զմեռելի տերեաց լինչ պարզևսցուք : Դու միայ-
նակ ես ասէ՝ ըստոյ ընդոնակ , յամենայն վիսյոկց աշխարհի , և մնաս
անդ ի խաչաձև կազմերոյն՝ միայն քառական խաչն վառեցաս ճաճային
լուսով առանց կիսելոյ , առանց ծախելոյ , ըստ նմանութիճ մմլսխական
մոքենոյն : Ի փառաց անփակ , միշտ վառաւորեալ , ուր այլ խաչք՝ լի

անարգուածք էին: Երիցի երեսաւ, ատող լուսատու երկրի: Ծափմանն փե-
պաւ, վերատին ծագմանն Քրի յերկինից՝ նշանակ: Արծրվին խօսնակ, աքա-
ղաղ աւետաւոր երեմանն Քրի Աշ: Վասն այսորիկ՝ ի կատարած
եւ ի նեակ անցաւոր դարուց աշխարհի՝ յորժամ ամենայն նիւթ ականեք
քակտեալ լուծանին, դուռ միայն թէև նիւթ մնալիցէ՝ բայց աննիւ-
նիդ վնասոյն, գերազանցեալ քան զանմարմին հրեշտակ՝ որք ծառայա-
բար վերամբառնան զքեզ երբև գահ արքայուն Քրի, ձգեալ առ հայա-
նաս՝ ի բարձունս երկնից՝ փայլակնացեալ՝ ի տեսիլ ամենայն ազգաց:
Յայնժամ զյաղթուածին Քրի կատարեալ փառօք երեւեցուցանես՝ ի
քեզ, յորժամ ամենեցուն յարուցեալքն յեւին թշնամին խափանի մահ.
(ա. կոր. ժե. 26.) և զայնոսիկ որք՝ ի մարմնի իւրեանց քո պարծէին
խաչակիր վարուք, անդ փառօք պարծեցուցանես լուսով քով. որպ
փայլմանն անմահ վայելչութեանդ այնպէս լիս տարածանիցի յերեսս երկ-
նից, մինչ զի տարրերէն մեծ լուսաւորքն՝ արեգակն և լուսին զբովան-
դակ զիւրեանցն փայլուն՝ ի գոյ ապաւինեալ փիրանն ծագուն, որպէս
թէ նեքոյ արեւակաձայնն քոմ պայծառութեանդ, այնպիսի լուսաւո-
րութեամբ որ՝ ի փառաց քոյ ծագեալ փայլատակէ, լինքեանք աղօտանան և
իբր անբոյս ծածկին:

53. Ընդրունի՝ ընդ պապանձանին: Աղօթական է այսու հետեւ բանս:
Զոգապաշտելոցն ասէ, այսինքն պատրակից արա զերկրպագուս քո՝ պա-
տուոյ հրեշտակացն անգուն փառաբանողաց՝ մնքրութեամբ պատուհասիչ
նին, մկրտուեն կամ քահանայութեամբ, համաձայնութեամբ անսպիւս սրտի,
անպատակառելի դիմօք, յուսով կենաց արքայութեան, անդադարելոց,
անյանց: Եւ որպէս մինչ յերկինս կամ՝ ի կատարած այսր յաւիտենի
փառաւորեմք զնաւդ կենսատու, արժանի լինցուք փառաւորել նաև՝ ի
սկիզբն առաւօտու մշտատիպ ժամուս հանդերձելոցն, որ է կանոնն ծառա-
նուն, այսինքն կանուխ վայելչութեան ըստ սկսմանն և ըստ պայծառութեան:
Ե յանագանն յարձակումն. մինչ՝ ի վախճան յարակայ տեղոյն: Որ է
իբր գիծ ըստ երկայնութեան, բայց յայնկոյն ըստ ընդարձակութեան և ճո-
խութեան վայելչանն, հակառակ երկրաչափական գծի՝ որ տարածութեան
միայն է ընդ երկայնն: Եւ է իբր մանրանուն, մանրերայք ըստ լայնու-
թեան բարեացն, բայց և հաբպանան, հաստատուն, կայուն և անշարժ ըստ
պահպանութեանն՝ իբրև մարմին խորանարդ, հակառակ երկրաչափական
մանրերութեան, որ է տարածութեան ընդ լայն՝ առանց խորութեան: Ա-
յսու նմանութեամբ և վերինն երուսաղէմ քաղաք՝ երեւեցաւ քառակուսի խորա-
նարդ: (Յայտն. իա. 16:) Աչխարհս անուամբք ժամանակի և տա-
րածութեան խորհրդաբանել զհանդերձեալ յաւիտեանն՝ զայն չայտ առ-
նէ թէ մշտնջենաւոր և աննիւթելիչն տեւողութեան այն փակէ չինքեան
դերազանցութեամբ զամենայն մասունս ժամանակի, չափոյ, մեծութեան:
Աղ նոյն է առաւօտ, միջօրեայ, կանուխ և անագան. նոյն է՝ ի նմա
երկայնութեան և լայնութեան և խորութեան: Ի վայելչութեան անթառամելի,
բայց երկայնեալ անեզրաբար, լայնատարած լինելոց բարեաց, խոր և կայուն
անշարժութեանց:

54. Ի հնոյ պարտիզան: Ի տարածման քառաթեւ՝ չորեքգիմի խաչիդ,
որով իբր զչորեքկերպեան կենդանիսն վերանաս յերկինս, և որպ փայ-
լակն ընթանաս. (տե՛ս ի վեր. համար ժբ.) Քո՝ է ինչ է ըստ երև-
մանն. ընդ ինչ ըստ զօրութեանն. և առ ինչ, ըստ փառացն: (տե՛ս հա-
մար ժե: Քո՝ ի քեզ անարգեալ, ընդ քեզ հրաշագործող, առ քեզ
փառաւորեալ: Ոչասն իբրև այսպիսի՝ միշտ բարեբանական երգով եր-
կրպագեալ ես:

55. Յարմարէ զքէ լրծոս: Խաչելուդ՝ իբրև անանձրպեպ, անբաժան և

անմեկնելի դատաստարակաւ՝ ի կրօնս ձեռնադրութեանդ վարժիլ կրնաք զմեզ ՔՒ. այն որ անանձրեւիկ ժամանակաւ՝ անբաժանելի հպմամբ բազմեալ կայ ի քեզ: Խոչն վարդապետանոց ՔՒն, և մատեան ուսանից նորա, և կանոն օրինաց, և առեան դատաստանի: Զայն հրամայեաց բառնալ մեզ. և այնպէս գրել յաշակերտ: Որով զմեզ պարտաւորեցուս, զծառայեալքս, զիախուտեալքս ԱՒՏ, ըմբռնել ՔՒ իբրև ընդ լծով, և սակայն ինքն ՔՒ և ըմբռնի առ ի մէնջ բովանդակապէս, լնակատար ժառանգութեանդ, ասդ ըստ չարչարակցութեանն, և ի հանդերձեալն ըստ փառակցութեան:

56. Որո՞մ անառակման գովութիւն: Ա յտպէս գնել ուղիղ է, և ոչ որպէս յայլ տպ. ըսդ անառակման գովութիւն: Ի կատարած դովասանական ձառ ասի Խաչիդ՝ դատաւորքն երկրպագելի՝ որ երրորդութեան մատուցմամբ նմին անառակման, այսինքն անվերջ միանձնեանսւորդ գովութեան, որպէս և խոկութեան նորա անկէտ է, և իշխանութեան՝ անչափ, և միանձնեանսւորութեան՝ ինքնագոյ, և զօրութեան՝ արարչագործ. և զի որպէս յատակելին ստեղծանելն արժանի է այսպիսւոյ գովութեան, նոյնպէս և յերկրորդումն արարչութեանդ՝ ի նորոգել զմարդ, և նովաւ զսիեզերս համօրէն: Ա՛ւ անառակման նորա մեծութեան, և առ բարերարութեան անհնչելիս՝ բնաւ նուազ են ամենայն մեր գովաբանութիւք, թէ և անլռելի հնչեսցեն յանփոփոխ յաւիտեանս: Եթէ և մեք ձայնակիցք լինիցիմք ի գովել և ի փառաւորել զսկզբնաւթիդն խոչն փրկագործութեան, ոչ յաւելուած ինչ փառաց նմա առնեմք՝ քան թէ զնաչէն զօրութեդ յանձինս ձգել ի կերպարանակցութիւն ՔՒն Տ՚ն մերոյ և փրկչի: Ա՛ւլ գովութիւն և բարեբանութիւն առաւել նմա հաճոյական՝ այն է, եթէ խնդայցեմք ի վեհանալ ընդ ՔՒն, ընդ նմա անարգիլ, ընդ նմա մեռանել, ընդ նմա թաղիլ՝ անաւել եղեալ յաշխարհէ: Զի արդարև այսպիսի մեռելոյ է Ա՛ՀՃ, որոց կեանք ընդ ՔՒն ծածկեալ են:

---

[1] այն կարգ պատճառելոյը զինաւոր խորհրդոյ պետութ՝ ընդ ներքոյ Խաչին խորհրդոյ՝ և զգուշութ երգեհոնութեանդ Տերունական:

Ա. Պումարք խմբից [2] գաւուց երջանկայն պատուասիրեն բիւրաբեղուն բանիւք գովեստի զսկզբնաւորչայն կենաց գոյից՝ ի կիւս բանից ըղճաձայնութեդ. և որպէս փողովք տաւղօք և քնարիւք զգայական սրտի շարժեալ զգործն՝ զգերազանցեալն ի լոյս անմատոյց ուրախութիւք վերադրուատեն: Նմ զանձառ արարչութիւն հրաշագործ ամենաստեղծն տէրութիւնն օրհնելով պատճառ փառաբանութիւն խոկութիւն հասանչին զհաստատածոցս առնուն գոյուն. որպէս և ձչմարիտն բան ցուցանէ, ի ստեղծանելն ինձ զայս ամե-

նայն, բոլոր զօրաց դասուց երջանկայն օրհնեցին զնա մեծաձայն, և ամենայն հրեշտակք իմ գովեցին զնա։ Այժ արդ՝ եթէ հրաժայր և երագընթացն փառաբանչօք վերնաթռիչ պատգամաւորօք հոգիանիւթ և անեղծական կենդանեօքն նա օրհնաբանի. որ թեպետ և նոքա վեհք են բնակութիւք կայից ստորիկոյս, և նշոյլ երկրորդ լուսոյ առաջնոյն, այլ սակայն[3] յոյժ անտեսաբար տպաւորութիւք առ բնութիւ բարի բանին բարձրելոյ բարեզարդաբար բերկրանօք բերին. և որ գոհաբանի առ ի նոցանէ՝ զբ ածութիւնն, լայնաձիգ հեռաւորութիւք և ընդարձակ միջոցաւ յաւէտ անջրպետ նշուլիւքն ծածկի ի նոցունց։

Բ. Այսպա զայն որ զանհան հրեղինաց ի հոլեղէն յարկին պարունակեաց. և զանձառն ի սերովբէից զգալի մարմնոյ յօդիւն պատեաց. և զկերակրիչն դասուց հրեշտակաց կաթնասուն ստեամբքն դիեցոյց, որ երգ պատկանագիրն ի ձահ գովեստից օրհնեալ պատուեսցէ։ Օ մարմնարանն անտեսին՝ և[4] զձեմարանն մեծին. զտաղաւարն տիրական՝ և զխորանն ածական. զխառնարանն ձաշակման՝ անապականն խրախճանութէ. զսրբարանն մաքրութեան և զընդունակն զգաստութէ. զնպատակն կուսութէ՝ և զօրինակն երանութէ. զհարմնարանն անլուծանելի՝ անժամանակականն փեսայի. զբնակարանն հաճութէ կամաց անեղն ածութէ։ Օ այսքան փառազարդ չնորհաց զընդունակն և ոչ նոքին ածութէն օրհնաբաք հրեշտակացն պարք՝ որպէս պարան է պատուել ժպրհին, թոյլ թէ մարդ երկրային ի կշիռս չափոյ բերանոյ հողազանգուածս հիւթոյ մնեղիս մարմնոյ. քանզի անձառութիւք անհասականաւ վեհագոյն ամենեցուն փակեալ գտանի. և ոչ զօրեն երկնայինք զաբարչին անհաս տնօրինութէն զանքնին ծնօղ արժանապէս վերաբարոզել։ Վանզի թէ ըստ առաքելականն ձայնին պօղոսի,[5] մարդն անձնացեալ ոչ յումեքէ պատմի, ապա որ զլսութիւ բանին էուէ ածութէն յղացեալ կրեաց ի մարմնի՝ զնաւրդ զննեսցէ շարժութիւք շրթանց լեզու մարմնեղին զնա ձանաչել։ Օ ի թէ դասք պետութէց անմահից վեհից վերնոյ բնակութէն՝ եկեղեցեաւս[6] յայս խորհուրդ խորին

յառեցան, ապա յայտ է թէ մեծ է առ նոսա հիացումն աքանչելի ահեղս գործոյ, քան զհասումն երկրաւորացս բանից պատմութեան։

Գ. Այլ [7] սակայն երդեսցի բանս որքան զօրեսցէ ի բաղձանաց սրտի փափագման՝ նմին ընծայ օրհնաւաք փառացն տեսչութեան. նա զի թէ երկինք փառացն ՚ի լինին պատմաբանք, և [8] յանդգնին դարձ տարագրելոյ տոհմին յուդայի ժողովք ժողովրդոց տեսին զփառս անեղին, ապա այժմ յերեւել բանին ՚ի մարմնի, և լինել մարմին ադամեան կերպիւ, հարկ է յոյժ ձահողասէս՝ ոչ միայն անմարմնոցն, այլ և զգայնոցս արժանաբար ըղձականուիթ հնչել զձայն բերկրանաց բարբառոյ բանից օրհնութեան։ Յանգի խանարհ այս երկիր եղեալ տիրակիր, գտաւ լծակից ընդ ՚ածակիր երկինն վերին. վասն որոյ և խրախուսեալ հոգեւորական հրճուանօք երկուցն գասուց ՚ի մի խումբ պարու, ոտնս տարեկանս փրկչին փայլման կատարեն, զգայական սեռս եղականաց, և անմարմին գասք հրեշտակայ. յերեւելիս՝ տեսականաց, և յիմանալիսն՝ ծածկեցելոց։ Յընդ որս և մեք կցորդք կարգեալ այսօր եկեղեցի դուստր վերինն յարկի երկնայինն առագաստի, պատրեմք հոգեպէս տարփմամբ՝ երգելով քեզ ընդ երկնայնոցդ ձայն սրբասաց։

Դ. Ո՞վ ամենամեծ արարչընկալ տիրուհի և ՚ածածին. որ զանտանելին երկնի բարձրութիւն, և երկրի լայնութիւն, ծովու խորութիւն, և անդնդոց անհասութիւն, [9] զ՚ի քեզ մարմնացեալն իսկութիւն էութիւն յաւրովային անձուկ ՚ծդ քուս սենեկի կրել զօրեցեր։ Յո՞ր որ հայեցեալ երջանկին յովսէ՝ պատուաբար նեաց ՚ի ձև առակաց, զանբաւութիւն մեծին աքանչացոյց, յումեմն դիմաց ասացեալ՝ եթէ չունիմ զնա. և զայլմէ՝ թէ չէ ընդ նմա։ Զրուցս երգակցեալ վերինն յովհաննու ՚ի բանն յայտնութիւն ասէ հիացմամբ. փախեաւ երկին և երկիր ՚ի մի տեղի ՚ի դիմաց էին, և տեղի ոչ գտաւ. քանզի արդարև յաւետ անձկութիւն ամիսփին ՚ի բերումն բովանդակութիւն արարչական բանին հանգստեան։ Այսպէս դու ընտրեալ ՚ի զարմէ և ՚ի զանգուածէ մաքուր զաւակի

ՙբե ՙաճաճին, տարար զնա ՚ի քեզ ախորժ հանդըս-
տեամբ կամացն հաՃուԼԹԵ, եղեալ երկիր անՃնա-
կան բանական բուսոյն. և զգայական անդաստան
կենացն հացի. և վառարան բորբոքման անշէջ կայ-
ծական. և վայր դալարաբեր հայրական ծոցածին
ծաղկին. և ծառ երկնուղէշ անԹարշամ խնծորին.
և գործարան գոյուԼԹԵ լուսատու մարգարտին. և [10]
լեառն արձանունակ երկրալիր վիմին. և [11] այգ ար-
փիասկիզբն աստեղն առաւօտին. և յարկ դիտա-
պետին բանական հօտին. և արքայարան լուսակերտ
անմահ ԹագաւորԼին. և մայր կաԹնամատոյց բնա-
ւից ստեղծողին. [12] և հարսն սրբուհի հօրն քո՚ի:

Ե. Ա՚ստղա և ուրախ լեր ձայնիւ երգոցս օրՀնու-
ԼԹԵ քումդ երանուԼԹԵ բանագովուԼԹԵ. խրախացիր
և ձայնիւ ողջունի գաբրիէլեան աւետեացն բերկ-
րեալդ ՚ի կանայս. [13] բնակարան արժանաւոր բանին
խոնարՀուԼԹԵ. [14] տնկաստաղարԹ մարմնոյ ՙաճուԼԹԵն
խառնարան. եւղարան օծեալուԼԹԵ քոյական անուն-
դրուԵ. որ նախ քան զծնանիլ բանին առ ՚ի քէն [15]
անԹերի լրականուԼԹՔ Հրեշտակական ԹևաւոյՀ սքող-
մամբ ցանգ արկեալ պահէիր անաղտ անբծուԼԹՔ:
Ա՚ւ որ Հաձեալ ՀաւանուԼԹՔ երրորդական փառք
ՙաճուԼԹԵն, ՃանապարՀ արար Հանդստեան. քանզի
Հոգին ՙբե եկն ՚ի քեզ յօրինօղն անախտ սրբուԼԹԵ.
և բարձրելոյն Հօրն զօրուն մօրդ Հովանացաւ, որդ-
ւոյն պատրաստեալ զքեզ ընդունակ: Ա՚ւ որ բնա-
կեցաւն էակիցն Հօր բարձրելոյ՝ էր անժամանակ. և
որ [16] յօդաւոր մարմնով ՚ի քէն ծնաւ՝ սկիզբն ունի
էուԼԹԵ նախ քան զարուսեակ. ուստի և զյօդաւոր
մարմինն միակ՝ խառնեաց ընդ ՙաճական բնուԼԹԵն
իւր անքակ. և [17] սեպհականեաց զաԹոռն Հօր իւրոյ
դաւԼԹի յաւիտեան, Թագաւորեալ տանս աշխարՀի,
և երկրիս քաղաքի. արկեալ սոցա ուղ Ճանապար-
Հի զփայտակերան գործի՝ Հանել ՚ի կամարն երկնից
տաՃարի. և կանգնեաց զխորանն կործանեալ ադա-
մեան մարմնոյն ՚ի նորոգուԼԹԵ շինուԵ քոյական ուխ-
տին դաշնաւորուԼԹԵ: Ա՚րդ՝ այսպիսեաց բազմաԼԹիւ-
և բարձրագոյն բարեաց ընդունակ և մատակարար
միայն դու մաքուր կուսուԼԹՔ [18] էին խնկարան տի-

րուէին օրհնեալ՝ըզ Աճածէին. քանզի երբեւ զՆշումն խառնուածէ խնկոց կնդրկի և զմռսի ընդ տաշխին և կասիայի բոլբոռեալ հրով մաքրութէ, բարդեցեր զծուխս բուրման անուշահոտ սրբութէ՝ի հոտոտելիս Այ, և հօր հաճութէ. վարուք մաքրեալ. բարուքէք լեալ. հեզութէք արձանացեալ. առաքինութէք կատարեալ. քաղցրութէք աղբիւրացեալ՝ըզ Աճամայր։

Զ. Իմդա և ուրախ լեր յարկ անձառ ծնելոյդ՝ի քէն անեղդ Այ. որ՝ի նմին [19] յորդւոյն քո խնամոյ հրաշազարդ փառօք ամբարձար՝ի կատար աւարտման վերնայինն երկնի լուսապէս. և թևօք թեթևութէ հոգւոյն սլացեալ՝ չիմանալիսն վերաչուեցեր՝ի կայանս հանդչել։ Ասաի և զանհասանելին իշխանական կանս իմացման՝ զանկապտելին զդայուէ սրտի նկատմանն՝ վայելս անտեսիցն անձնապէն հոգիադրկեալ զանեղծին փառաց Ձոխուէ քեզ սեպհականեցեր՝ըզ Աճածէին։

Է. Ի[20]երբողեալ ես մաքուրդ փայլումն կրօղ աբարչին առաքինութէ. որ սքանչելագուեստ հրաշիւք ներդործեալ քէ՝ի մեզ զփոփոխումն մեծ արդասեաց փառացն ընդ փոքուն յեղանակեցեր. քանզի զանհայրն մանուկ մայրդ որդեպէս գերագգուեցեր. և ըմբռնեալ բարձողաց ձեռացդ բազկօք զանպատրագիրն էակ մարդացեալ՝՝ի համբոյր հպելոյ մատուցման շրթանցդ ողջագուրեցեր. որուհ գտաք մեք ժառանգակիցք աբբայ հայր զՅճճ առձայնել՝ի ձեռն քումդ միջնորդութէ՝ըզ Աճամայր։

Ը. Ի[21]արեհամբաւեալ ես մաքրութէ շաւիղ նախընթաց կուսից. որ զլրութէք ունօղն գոյից կարօտաբար կաթամբ լցուցեր, և աչաց մարդկուէ զանտեսն՝ի մարմնի եռուր նկատել. վասն որոյ զամենայն բերան գոհութէք ստացար քեզ օրհնաբանս անձկով տարփման՝ըզ Աճածէին։ Երանեալ ես դու՝՝ի լեզուս անբիծս ընտրական շրթանց ծաղկիդ յեսեայ պտղոյն մեր կենաց. որ՝ի դրութէ խառնուածէ քառից յեղանակեալ տարերաց՝ անկցորդ ճնացեր՝՝ի մանկէ հոգածնելոցս հասարակաց. ոչ բերօղ ծանրութէ բնականքիւր համաստեղծս կարեաց, այլ քրովբ

բէօրէն հրաբերան բղխօղ նշուլից : Ապա ետքն երագ ընթացիւք հետոց հեռացեալ՝ ի վայրն անմատոյց յարփւին վերին ընծայեցար որբ ածամայր :

Թ. Սրախացիր յաւետ հրճուանօք բերկրեալդ ի կանայս. որ [22] դժուարընդել դաստիարակաւն խաչի վարժեալ կրթեցար. որդւոյ քոյ կցորդակցութիք միատեսակն ժուժկալութիք կրելով զերաշխեպ վշտաց ծնիցելոյդ ի քէն՝ մշտաչարչարն մեռելութիք անձնատուր տօթով խարուկեալ. իբրև զորօջ անարատ քահանայական նուիրմամբ ի վերայ սիրոյ սեղանոյդ մատեար, ասրաբոյս և ստեպղիսակ գեղմնաբարձ մաքուր պատարագ. ի Հինաւօրական վարս ողջակիզեալ, քան թէ ի սրոյ հանդէս խողխողեալ : Ա՛ան այսօրիկ ի նուէր քոյ զենման հրեշտակացն պարք պաշտպանեալ, ընդ առաքելոցն գումար դասակցեալ, զմիայն արժանիդ պատուեալ գովելին որբ ածածին :

Ժ. Սրախացիր համայն տարփանօք բերկրեալդ ի կանայս. որ ի կոյս և յանարօր արգանդէ [23] բան բեղնաւորեցեր՝ ցաւոց անիծից արմատ օրհնութիք. հօրն ազամայ որդի բերկրութիք : Ա՛ան որոյ չնորհ ունելով քեզ օրհնեալքս ի յորդիդ քո փրկիչ աշխարհի, երանեմք քեզ որբ ածածին :

ԺԱ. Սրախացիր անբաւ բերկրանօք հարսն լուսոյ ոսկեզարդ զգեստուք պաճուճեալ. որ [24] յօրէնս երկրայինս աղցաւոր կրից՝ զերկնայինն ածեալ մատուցեր, և զանմահն նմանեալ մանգանգուած ապդի մարգկութես ի չափ հասակի գեղոյ գեղեցիկ զատեղն վայելուչ ի լիբանանէ մեզ պարգևեցեր : Ապա զպատկեր նախահօրն ի քէն ստացեալ՝ նորոգ հաստատեալ, գոհաբանեմք զքեզ տիրամայրդ :

ԺԲ. Սրախացիր յողջոյն նախընծայ երկնային աւետաւորին, տաճար սրբափայլ. որ [25] լուսով ածածկանաւ ուռճացեալ լցար, և երկրաւոր մարմնով երկնայնոյն աթոռ կազմեցար. և արեգակնապէս հոլովմամբ առ արուսեակն երագ ընթացար : Ա՛ան որոյ բացեալ զբերան պատասխան ամլածին որդւոյն, օրհներ զօրհնեալդ ի կանայս որբ ածածին : Կաև դու լցեր զտունն զաքարիայ բարբառուիլ գոհութիք,

յօրինակ հանրական եկեղեցւոյ, որ ի քո միշտ օրհնաբան. զի երանեն ահա յայնմհետէ քեզ ամենայն ազգք ըստ բանի ՅՃաղչացիկ քումմ դաւանութեամբ. սկզբնաւորը կուսից անարատութեամբ, ՚ի բերկրեալ լեզուս շրթանց զուարթնոց միշտ բարեբանեալ ՚ընդ ՅՃածածինն։

ԺԳ. Վանզի արդ եկեղեցի դասուց անդրանկաց [26] զ՚ի քէն մարմինն ՚ի բանէն անանձնատ համապատիւ հօր փառաւորէ յերից սրբասացս. առ որ հպատուր քո գոլով ահաւոր խորհրդոյդ տեսօղ՝ զանձառն ուրախութեամբ յաւէտ վայելես։ Օ ի զոր նոքա թևաւաքողելով դիմաց ծածկութեամբ [27] ՚ի բացուստ ակնարկեն, դու յաւէտ համարձակ նմին կամնաձիր մայր ցուցեալ ծանուցար. և ՚ի մէջ դաստակաց ձեռաց որպէս զմանուկ զծերն հինաւուրց գգուանօք ընկալար. եղեալ կառք անձնաւոր կայից բազմելոյն յաթոռ քրովբէից։ Վ ասն զի [28] ոչ ընդ քեզ միայն, այլ և ՚ի քեզ. ոչ միայն փարեցաւ բազմեալ, այլ և բնակեցաւ տաղաւարեալ. ոչ միայն միացաւ ՚ի զանգուած մարմնոյ, այլ և մարդացաւ՝ առեալ զկերպարան ՚ի քէն սկսելոյ. ոչ միայն մի զօդեցաւ քո յերկուց գոյութեց, այլ և ընկղմեցաւ յանապական անօսր էութեն մարմնոյն վերբերումն. ոչ միայն միջնորդաւ անձինն ընդ հողոյ միաւորեցաւ դիմակ տեսակօք, այլ եռամսեան խառնեալ էութեք միաւորեցաւ անշփոթելի։ Վ՚ի որդի մերովս բնութեք յաթոռ հօրն իւր աջոյ յերկնաւորացն միշտ պաշտպանեցաւ։

ԺԴ. Յաղագս որոյ և մեք երկրաւորքս զմատակարարդ և զսպասաւոր մեծս խորհրդոյ երանեմք ըղձական երգօք՝ [29] զանժամանակն էութեն երջանիկդ ծնօղ. որ զամենայնի և ամենեցուն պատկեալն հոգեշունչ երգօք՝ ՚ի քեզ ընկալար, ոչ ՚ի մանկ, այլ ՚ի լրութէ. ոչ հատամաբ, այլ հաստատութեք. ոչ բաժանաբար, այլ ամբողջապէս. ոչ փոփոխմամբ, այլ փոխատրութեք. ոչ ՚ի ծիրս սահմանի տեղւոյ, այլ ՚ի սենեակ լայնատարը ոգւոյ։ Վանզի զբերօղն ՚ի կշիռ ձեռին զերկիր և զերկին տարար յարգանդի. և ոչ միայն ՚ի տես նկատման աչաց նայեցար ՚ի

նա, այլ և չօշափմամբ ձեռացդ ծանեաւր. ոչ միայն ողջունեալ զանհուսն շրթանց, [30] այլ և ըմբռնեալ. ոչ միայն զննեալ զհատարակաչէն խորան մարդացեալ բանին, այլ և անուանեալ կոչմամբ Յն զՊետն այ. ոչ միայն ստեամբք մնուցեր զանժամանակն ըստ աւուրց, այլ և աձմամն հասակի զնոյն ընծայեցեր: [31] Օ՜ որ խոստովանի հանրական եկեղեցի զծնեալդ 'ի քէն ած Աշմարիտ՝ ընդ նախեզակ գոյակն միացեալ 'ի տեսուքէ իմաստից քննութէ մեր փակեալ: Յորոյ տիկն ապացուցի խաբօղն յակոբ ըմբռնեաց զմարտուցեալն ընդ իւր պնդապէս. և զանխուլ խորհրդով զածատեսն անուն ընկալաւ: Այս պէս և որ 'ի քէն ծնեալդ մարմին 'ի յարդանդ սըրբոյդ սենեկի ընդ ած խառնեցաւ. և խաբեալ զեդոմն՝ մարդկան Թշնամին՝ մարմնով գերազանց նմին բարձրացաւ. վասն որոյ ոչ տեսօղ այ՝ այլ Աշմարիտ ած անուանեալ, զամենեսեան յիսրայէլ անուն փոխադրեաց: Վակս որոյ լի բերանով զպաշտպանդ փրկութէ այսմ մեծս խորհրդոյ՝ երանեմք զտիրուհիդ աբ ածածին:

ԺԵ. Որոյ՝ [32] տեսչութէն այ նախագիծ՝ 'ի ծովէ քարն պատուական հրափայլ և սպիտակ մարգարտին մաքուր կերպարան գոյացեալ ցուցաւ: Վանդի արդարև դու ես ակն պատուական 'ի յաշխարհիս ծովէ ընտրութէ. որ զած այնի հրոյն տարար կերպարան: Ով սրբան մեծ է 'ի քեզդ աւարտեալ խորհուրդ սրբութի. զի թէ [33] առածք մարգարէիցն հոգեկիր յղացմամբ իսրայէլի ծնօղք ասացան, ապա դու որ զբանն ած անձնաւոր՝ հայրենի բնութէն հպատուոր՝ 'ի սենեկի քումմ մաքրականի մարմնապէս բացածանուցեր, զորպիսի արժանապատիւ գովութիս ոչ ընդունիցիս: Ով ընորհաշուք դեղով արփաւոր ծածկութիւ յանմատոյց գեղեցկուէն պաճոյճ փաղփաղեալ. ով համեստ հեզութէ, խոնարհ ամբծութէ, կերպասիւք լուսոյ 'ի հոգւոյն պարասքօղեցեալ. ով զարդուք երկնայնովք ոսկեզօծ սրբութէ, արծաթափայլ մաքրութէ, ականակապ պսակ քեզ փառաց զբարձրելոյն հովանի 'ի գլուխս ընկալեալ. [34] ով քաւեակ մանեկաւ նշուլափայլ մաքուր ուլանոյն

յեռմամբ, այ հոգւոյ և մարմնոյ խառնմամբ, ի մի էութիւն երիցն հիւսմամբ ի յորդւոյն լանջք որ քո ընդհօք առցեալ։

ԻԶ. Որհնեալդ միայն ի կանայս ըղձամբք [35] քաւ հանայուհւոյ մըր մարգարէին յովհաննու. փառաւոր և ի դասուց համաշարմ նմանացելոցս ցանկալի երգօք ներբողականս տաւղօք։ Օ ի թէ բանականս մարդոյ գոյութի պատկեր այ ի սկզբանն ստեղծաւ, և այսր աղագաւ ստեղծողին զընդհօս կալաւ, ապա և առաւել քեզ [36] պարտական եմք երկրպագութիւն ունել ընդհ տիրամայրդ, որ այ ի ծառայի կերպարան ստեղծմանն եղեր պատճառ. առ որ ի լրումն աւարտման մարգարէական կտակին հասանիւր, այն զոր ասէ, եղիցի ի վերայ առն ձեռն քո, և աջ քո ի վերայ որդւոյ մարդոյ ի քեզ խորհուրդսն։ Աջ և կարողութիւնն և բազուկն հօր միածինն ի քեզ հանգուցեալ և զամենայն որդիս մարդկան վկայս և երկրպագուս իւր զօրացուցեալ։ Այն նկարագիրն և կերպարանն հօր գոյութ ի քեզ բնակելովն, սրբութիւն և արդարութիւն լման աշխարհի ընձեռեալ։ Այս յիրաւի և արժանապէս հոգեշարժ քնարիւք զքեզ բարեհամբաւեմք որ ածածին։

ԻԷ. Ի մարդկային զարմէ [37] հրեշտակ երկնային. յեղձականաց սեռիցս անմահ սերովբէ. ի հողային նիւթոյ ոսկի սուրբոյ. ի ծովային բերմանց ընտրհալոյս մարգարիտ. ի յեսսեանն բուսոյ քաղցրապտուղ ծաղիկ. ի յաւուրց նախնեացն Ձիւռ օրհնութիւն. ցօղոյն հանդարտի ամպ անձրևաձիր. արևուն ծագման ակն արփիափայլ. մերկացելոյ այգոյն աստղ առաւօտի. [38] գիշերային մթոյն խօսնակ բերկրանաց. օրինի ստուերին տառ ձշմարտաձառ։ Վակս որոյ իբր զնիւթ գործօնեայ այսքանեաց բարեաց օրհնեալ ես դու ի կանայս. նախաստեղծին մերկացելոյ՝ փառք անկապտելի. վշտացելոյ անիծապարտ մօրն՝ սփոփիչ քաւութիւն. որդւոց նոցին խռովութիւն՝ խաղաղութիւն ձայնատու։ Այս արդ՝ որ բան բաղդատելով զանհամեմատ քո մեծութիւդ լիցի կարօղ գերահռչակել. արարչին մայր. անհասին ծնօղ. անբաւին գրկարան. ամենակալին յանձնանձիչ. փառաղարդո-

ղին զգեցուցիչ. վերօրհնելոյն գրգիչ: Ահա յաղագս այսոցիկ ըստ անսուտ քոյ բանի յիրաւի տացուք քեզ երանի մայրդ յոի:

ԺԸ. Ընդհրհելի դիտմամբ [39] տեսակ լուսալիր աջօք նկատեալ. [40] կտակ մակագիծ անեղծ պայմանաւ արձան հաստատեալ. [41] սահման յարակայ մեծուԹեան կցորդուԹե. երկուց միուԹենն անայլայլականի կապ պատկանակիր. վեհին պատկեր կերպիւ կշռորդեալ. [42] ԹեԹև պարզուի հիւԹիւ քաղկացեալ. տառ տարբերական տողիւ ձևացեալ. տումար տենչալի անսխալ դրոշմեալ. մատեան մեծուԹե ընտրհիւ նկարեալ. նամակ ընտրուե բանիւք բարդեցեալ. արձան անձնական իմաստիւք զօդեալ. կնիք մատանւոյ տերամբ կերպագրեալ: Օ գեստ լուսանիւԹ երկնից արքային. օԹոյ սրբուԹե անմահ բնակողին. յարկ վայելչուԹե անեղ շինողին. [43] առիւծ մարդկուԹե բանի անեղին. գործի մարմնուԹե վեհին բնուԹե. պատճառ պատշաճից անպատկառ ձգնուԹեց. օրինակ ուղղուԹե անայլայլակ վերիպուԹե. անպակաս ածելուԹե լըման ԹերուԹե. իսկու հի երկնային կենդանեաց գաւառին. մանակից շնորհնական հայրական գԹուԹեն. [44] անպարտակիրն ազգակցուԹե երկնից վերստին. անամմանակն արգանտի ծանուցօղ ծննդեան:

ԺԹ. Ոու գՀօրն լուսոյ զորդի հարազատ՝ ի ստորինս կոյս աշխարհի մայրենի կաԹամբ ջամբեալ դիեցուցեր. և որպես ԹևովՀ խնայական պահպանուԹե ղպարուհնակօղն պարփակեցեր: Այս [45] զկենցաղոյս ընԹացք ընդ լուսազարդ կենացն շաւիղ ձգեցեր. և ըստ նմանուԹե արագման օդային Թռչնոյ ի յանցաւորաց աստի փոխեցար. և ի մէջ դասուց հրեշտակաց ուՀնօղ այ յայտնեալ ծանուցար: Այս լուսարփի ամպով առ ի նոցանէ պատուեալ համբարձար. և հողեղէն հաստուած ի քրովբէից աղի հանգուցար. և ի կանանց ազանցն կերպիւ արուսեակին տեսակաւ տեսար. և զինեալ բնուԹե մարդկայնոյ յանձառաչնորհ խորհուրդ ծածկեցար. և [46] ի ստեղծողէն քո և համայնից հպատակօրէն ձևով պաշտեցար. և հաստողէն ծագաց աշխարհի մայրօրինակ ա-

նուամբ ձայնեցար. և մեղուցելոյ կնոջն առաջնոյ առանց յանցանաց զաւակ գովեցար. և ամենայն անբծաց ընտրուեցեր պսակ սրբուեցեր դու դատանեցար. և [47] իբրև զհանդարտ երինջ անարատ արարչաւանդ լծոյն մատուցար. և իբր յաւանակ կամաց անբաւելին ՚ածուեցեն հետևեցար. և ՚ի խորոց ծովէ աշխարհի շուշանական շաւղօք ամբարձար. և իբր ՚ի դժնեայ փշոց խստութեանց յաշխարհիս զբազմանց ծաղկեցար. և իբր ՚ի դառն արմատոյ երկրի քաղցրաձաշակ պտուղ յայտնեցար. [48] և երրորդութեն անտես Թաքնուեցեր խորհրդակից սիրոյ կոչեցար. և ծածուկ հաւաքման բանին իբր լուսատու ձորձով պատեցար. և [49] անքակ էին տերութեեր սահմանն սկսման վերակարգեցար. [50] և ՚ի սրբասնեալ միջոց քո ստեանց զանկեան ՚ի տաշխին ծրար Թագուցեր. և ՚ի կուսական քում բարուենակէ զանմահարարն ողկոյզ հասուցեր. և [51] միջնորդ կենաց երկոցունց սքանչելապէս համարձակեցար. և համոզիչ ՚ի խաղաղութեեր մրրկածուփ շարժմանց կացուցար. և խրախակից վերնոյն բարձրութեեր անկապտելի անուամբ պատուեցար:

Ժ. Ա՛րդ յայսքանս և ՚ի սոյնպիսիս, և յևս ընտրելական երգս բանահիւսից գերահռչակեալ ես վսեմական վարուց նախընթաց և յառաջաշաւիղ ՚ըզ ՚ածածինն: Ա՛ ասն զի որպէս երևեցաւն ՚ի քէն [52] միածինն անդրանիկ քննութեեն հօր՝ սկիզբն ասի հետևման խաչունակ մահկիւր Ադանց, այսպէս երանեալդ և բարեբանեալդ գերօրինակ ցուցման տեսակի ՚ածակրօն կարգաց ծագեցար: Ա՛և զանմատոյց հուրն կիզաչող [53] անասպական ծասքմամբ ծախեցաք. քև զաբագեալն ՚ի թևս օդայինս ՚ի քառընթաց կենդանիս տեսաք. քև զանկցորդն տեսականաց ՚ի մարդկային կերպ նկատեցաք. [54] քև զգովեալ բարձօղն մեղաց իբր զգառն ձաշակ ընկալաք. քև դատելոյն ՚ի չաբագործաց որպէս ՚այ ձչմարտի երկրպագեցաք. քև զանծանօթն հօր տերութիւն ազգակցապէս օրհնաբանեցաք. քև զմուրհակ պարտուց անիծիցն ՚ի յաւազանին ջուր ընկղմեցաք. քև զանտեսն աչաց հրեշտակաց տղայական տիւք գգուեցաք. քև զան-

սահման բանին քնուԹիւն ՚ի հասարակածին տիպ համբուրեցաք. քև զադամն նոր հոգեղէն ՚ի չափ հասակի առաջնոյն տեսաք. քև զարեգակն արդարուԹե կենցաղակից մեր կցորդ ստացաք. քև զանժամանակ բանին էուԹե սկսեալ ՚ի դաւԹայ պատմեցաք. քև զանհամեմատն մարդոյ պատկերի մեզ նմանատիպ գործով գրեցաք: Արդ՝ այսքանեաց սրբազնական մասանցս Ճառեցելոց դու միայնակ պատՃառ, անարատ կուսից նպատակ կրօնից՝ տիրամայր Ած ածին:

ԻԱ. Վանդի [55] ԹԷ չէր ՚ի քէն ամենալ ուղէշն երկնային, ոչ էր պղաբերեալ զանձաշակելին ՚ի շընԹանցն մեր հաղորդուԹ. և ԹԷ [56] չէր երևեալ հօրն արդարուԹե ՚ի յերկինից, չև էր սկսեալ ՃշմարտուԹեն ՚ի յերկրէ. և [57] ԹԷ չէր յղացեալ յանփորձականգ քումմ արգանդի, ոչ էր մարմնացեալ. և ԹԷ չէր յայտնեալ մերով բնուԹեաւ, ոչ էր շօշափեալ և ըմբռնեալ անհասն իմաստից. և ԹԷ չէր կրեալ ՚ի գիրկ բարձողաց հոգեղէն բաղկաց, ոչ էր ծանուցեալ. և ԹԷ չէր համբուրեալ երկրաւոր շընԹամբք, ոչ էր Ճառեցեալ. և ԹԷ չէր հետևեալ ՚ի մարդկան ընԹացս, ոչ էր քարոզեալ էակն ՚ի յէից. և ԹԷ չէր Թափեալ իւղն անապական ՚ի վէհագունէն, ոչ էր զմեզ օծեալ. և ԹԷ չէր խառնեալ զմերս ընդ իւրումն, ոչ էր մկրտեալ. և ԹԷ չէր խրախուսեալ մարդն ՚ի յերկնայնումն, ոչ ևս էր սրբեալ. և ԹԷ չէր խոնարհեալ բարձրն ՚ի յընտանի փառացն, ոչ էր վերացեալ ՚ի ստորնայնոցս առեցեալն:

ԻԲ. Այլ [58] մարմնացաւ, որքան մարդացաւ. նոյն և յայտնեցաւ, ըստ որում ծանուցաւ. աւետարանեցաւ, ուստի փառատրեցաւ. իսկ մաքրեցաւ, որպէս երգեցաւ. իսկ մկրտեցաւ, որ և վկայեցաւ. նոյն իսկ պատմեցաւ, որպէս Ճառեցաւ [59]. իսկ տնանկացաւ, որով Ճոխացաւ. իսկ հնազանդեցաւ, որով պաշտեցաւ. իսկ երկրպագեցաւ, որով խոցեցաւ. կենդանացաւ, որով Թաղեցաւ. իսկ պատուեցաւ, որով պատժեցաւ. իսկ ամաչեցոյց, որով պատկառեաց. իսկ բերկրեցոյց, որով տրտմեցաւ. իսկ զգեցոյց, որով մերկացաւ. իսկ ողջացոյց, որով բևեռե-

ցաւ. իսկ կանգնեցաւ, որով վտանգեցաւ. և [60] սլաց ցաւ որպէս վէրնայիկն. Թռեաւ որպէս հոգեղէն. ծածկեցաւ որպէս զանքնին. փախեաւ որպէս զանհաս. 'ի յամպս երկնից եղ զգնացս. գովեցաւ որպէս միածին. բոսորաբուղխ կայլակօք ներկեաւ. անկից վիրացն խոցով հարցաքննեցաւ. 'ի վէրից անմահ հրեշտակացն հաւատացաւ. յաղթօղ մրցման և մարտի փառաւորեցաւ. դատաւոր արդարակշիռ յամաց վերապատմեցաւ: [61] Կանգնի 'ի քէն հիմնադրեաց զսկիզբն մարդեղութեանն անեղն իսկութեի. և յընտրեալ անպատում ընորհէ զայս ամենայն անփոխանորդելի պարգևական ձիրս ընկալաք: Այս քեւ ամենայն այս պատրաստութիւն բարեբաստութեան բազմերանեան յուսոյ հրաւանաց մեզ հանդերձեցաւ: Այս զամ փառս երանական լուսոյ նշուլից վերնոց և նեղքնոց ծածուկ խորհրդոց բազմադուխտ պայծառ յօրինման նոր արարածոց անձառ շինուածոյ՝ եկեղեցւոյ, 'ի քէն ծնիցելոյ կերպիս մերոյ և բարձրացելոյ անուանն յոի ծնկովք կրկնելովք մատուցանեմք: Լուսոյ և քեզ բերկրեցելոյդ զսուրբ կանն օրհնաբանութեի բանիս երկրորդեմք:

Ի Գ. Որհնեալ ես դու 'ի կանայս, [62] գլուխ նոցին պանծանաց, և պայծառ սլակ: Պսակ կուսութեան մաքուր հարսնութեի. պսակ ընտրութեի անփոխ գովութեի. պսակ անեղծութեի լուսոյ նմանութեի. պսակ ընորհանորոգ էին ծնելութեի. պսակ երանական բանին հօր մայրութեի. [63] պսակ՝ որ պանծանաց կենացն բարձրութեի. պսակ պայծառափառ վարուց իմաստութեի. պսակ տիրապատուաստ երկնահանճարն գիտութեի. պսակ պիտանական եկեղեցւոյ գեղեցկութեի. պսակ պաշտելութեի սիոնի նորոյ զարդարման. պսակ յոգնանկար յարփիչ եօթանց փայլատակման. պսակ առաքնորդական վերնոցն ազգակցութեի. պսակ անբծութեի շաւղացն արդարութեի:

Ի Դ. Արդ՝ ամենեցուն [64] վերակարգելոց Թուոյս այսոցիկ բնակարան բաղձալի, և երանելի, և ընդունարան ընտրական կամաց անքաւելին զքեզ խոստովանիմք երկրաւոր ծնունդքս ստորաստեղծականն ադամայ. որոց անհամար և անթիւ ազանց ամրական

պահպանական պարիսպ կառուցար : Վանդի յարժանահայց և յամենազօր քոյ բարեխօսութիւդ միշտ ապաւինեալ մնամք ՚ի հաստատութիւե , խնամեալք և հանգուցեալք ընդ հովանեաւ պաշտպանութեան մերոյ պատուարի Ջեր ածածնիդ : Պատուար պահպանչն ՚ի զանազան մաքրազարդ ականց յարմարեալ . պատուար հրապարփակ անմատոյց ընդդիմողացն հինից . պատուար բոցանշոյլ անհուպ և անհաս մատուցման դժնեայ դժրողաց . պատուար ամենահրաշ ըստ եղելութեան , որ աղխեալ զմեզ քո՝ Աչդրատապատումն գրեայ . պատուար շքեղապարիսպ ըստ դասութեայ , որոյ հիմն անշարժութիե ՚ի բարձրելոյն հաստատեցաւ . պատուար ամրակառոյց քաղաքին վերնոյ ըստ պօղոսի , որում զհանուրս բնակիչս արարեր : Վանդի զածծ ծնար ՚ի մարմնի , և զծնունդս մարմնաւոր սիոնի որդիս արարեր վերնումն Հոգևորի : Որոյ աղագաւ օրհնեցաւ արդարդ քոյ կուսութիւն ՚ի շրթունս նոցին , և խոստովանեցար յամենեցունց մարմնաւրան և տաճար հօր խոկակցին :

ԻԵ . Որով արդարապէս ՚ի քեզ ընծայեալ զբան պատմողին ,[65] եղեր մեր օգնական և տուն ապաւինի յուղխից հեղեղաց յաւուր անձկութե . մաքրուե կուսից և սկզբնաշաւիղ դասուց երջանկաց . մայր հիմնադրութե հաստատութե եկեղեցւոյ , և ծնօղ անապատ բանին ՚այ : Օ քեզ յաւէտ օրհնութիե միշտ պսակեմք ՚ի նուիրեալ տեղիս սրբութե քումմ տաճարի , և ՚ի թևս պահպանութե լայնատարած քումդ մաղթանաց ապաւինելով , զձեռս մեր ՚ի սմա տարած ձեմք . և անեղկեցայ յուսով հաւատամք ապրել : Արդ աղաչեմք[66] ընկալ զերդաբան օրհնուե մերում լեզուի . և հաձեալ տացես սմա զձիրս շնորհաց սիոնի և բեթղեհէմի : Ուսոի արժանասցուք ընդունել մանն փրկութե յաւուր դալստեան մեծի յայտնութե փառաց անեղծի , փրկչին անմահի , քումդ միածնի , միոյն ՚այ , ՚ին Յաի : Այս իբր զպատճառ սկզբնաշաւիղ այսքանեաց բարեաց՝ ՚ի սոյն կամարի գեղապճնելոյ զքեզ պատուեսցուք անժամանակ էին բարձրացեալ ծնօղ :

Լոյսն վերստին ի վերոյ գրոյ անուան էոյ։

Պերազմանց [67] չափոյ կշռման երկրային բնութիւնէ, և քրովբէականն նախադասութիւնէ եղեալ վեհական. սրբուհի պայծառ առագաստ փրկչին Յիսուի, և նոր ծնունդ իսկ տեսաւորիչ վասն մեր. ծնունդ կրկնեսցի արժանապատիւ քումդ պատկերի. հայցեա վասն մեր առ ծնեալդ ի քէն ամէն ի մարմնի։

Պոպէից [68] յոգնաթիւ մասանց բերկրութիւն. ազգաց և ազանց արմատ օրհնութեան. ի ծագմանէ փառացն երկնայնոց անստուեր նշոյլ տարփալի շողեալ ի ստորինս տեղի. անորիշ հպմամբ մերձաւոր անմատոյց լուսոյ, անձառ խոստմամբ ապառնեացն յուսոյ՝ ի մահու պարտեացն զերծի զառ քեզ ասացատան ծառայքս քումդ որդւոյ։

Ի յերկրաւոր նիւթոյ մարմնաւոր վարուցն՝ [69] երկնայնոցն կրօնիւ եղեր հպատոր. մարիամ առիթ տեսութեան նոցին զանգնելին որդւոյն կերպարան։ Աստի տեսին զանկեանն սկսեալ, և երանեցին զարմատդ և զպատձառ. յորմէ և մեք հայցեմք զնորոգութիւնն կենաց, և պաշտպան զհրամարդ ձեռնտուութիւն։

Վկայաւորեալ [70] այսօր ի քեզ զնմանալին փառաւոր մեծութիւն. որ սլացեալ հասեր ի բարձունս երկնից. իբր անընդունակ ապականութիւնէ և մահու լուծման՝ մարմին. յորմէ պատկառեաց ամենայն պարտիքն մահու. և ցուցար բնակիչ արժանապատիւ կենդանեաց երկրին՝ ընդ կենակից ընդ տիրամայրն. արգահատեա միշտ զողորմութիւն որոց պանդխտիմք ի վիճս նեղութեն։

Ընծայ հրաւանաց [71] անթիւ խրախութեամբ ածային անկեան խոստմանց ի բուրաստանս անդաստանաց տիրական անկոյն. որոյ ստեղունք շառաւիղացն երկնային հնարիւ գերազանց. անդր մուծցես զքո դաւանաղքս ընդ տիրուհի մայրդ քոյ։

Ոտեմք ի քէն [72] աղերսիւ բանի, որ ես քաղցրալուր գրաւ աշխարհի. միայն երանեալ և բարեբանեալ, հօրն հաճութեամբ հովանաւորեալ. որդւոյն

ծնօղ. հոգւոյն վերընդունօղ. երկորդութեան փառացն տարօղ. վերանկարեա զառ յաւազանին առնախատ արգանդէ զկարդացեալս անուն'ի դիր մատենի վերնում դպրոցիդ: Այս[73] զերգագրութի սակաւամանսնեայ այսր գովեստի արձան հաստատեա միշտ անկործան սրբոյդ առաջի. ընծայեալ մարմնոյս զմրաշարս գիծ, և զգայական ընչոյս զպատկեր բանիս: Օ ի լբը'ի գոյից երկուց զուգելոց'ի մի խառնուրդ միոյ կենդանւոյ, միշտ փառաւորեսցիս դուսուվին օրհնութիւք, որպէս անեղծ պաշտօնեիցդ օրհնաբանութեամբ: Վերևս'ի ձեռն զօրեղ քոյին հայցուածոյ լեցի մեզ անդատապարտ համարձակութիւն յատենի մեծ և ահաւոր ծը դատաւորին: Այս զոցուք արժանի անբիծ վարուք, և ուղիղ դաւանութեամբ՝ հաւատոյն հաստատութիւն հանդիսիլ և անդանօր ընծայիւք բանից քումդ երանութեան. փառաւորել ընդ քեզ և ընդ քոյն յանդիման դիմաց պաշտելն և պսակելն քում ածափայլ և լուսանշոյլ մեծ պայծառութեդ զէութի անքակ և անքըննելի ծը երկորդութէն'ի միում երրութեե և արարչութեան: Որում վայելչական պատիւ, և գովեստ անդադար երգոց այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Յեղափոխիչը պատասխանուոյ Սրբին ընծայական գրոյ երջանկի և ընդհանուր Տէառն Պետիանոսի, Յերեսաց Նորին Հոգիաբուղխն վարդապետի:

ՏՆՈՐՀԱՁՈՒՐ էին[74] և հոգւոյ նորա ընդունակ, ընտրեալդ և ներանձնացեալդ այցելու: Ըստ հայցման հաճութեե բարեսէր կամաց երջանկիդ, և գրութեե նամակի ձերում պատճենի, յօրինեալ շարադրեցի[75] զպատմութեն գովեստ, և զձառքս ներբողենի: Կարեալ հաստատեալ'ի գեղ պատկերի դիմաց սուրբ հոգեստի սպիտակափայլ լուսափառ դաշտի քարտենիդ: Ստրակեալ յընթացս սորա ասպարիսի զշրթունս գրչիս, անշունչ խօսողիս, անքայլ ընթացողիս, անձայն հնչողիս, անդուլ պատմողիս, և

անապատաքեալն քարոզչիս։ Եւ[76] արձանացուցի սմին անձինջ յիշատակ զանուն տենչալի ձերում հոչման՝ որ Յատենիոս՝ լերինդ մնակաց հզօր դիտապետ։ Որպէս զի ինձանգես յարակայ՝ ի սոյն համառօտագիծ մատենի յաւուրս անթիւս և յամս հազարաւորս իմով սակաւատանեայ իմաստիւ։ Եւս գրիգոր՝ յետին վարժապետաց և կրսեր բանասիրաց, որդի դստեր եղբօր հօր Ներսիսի հոգեզարդ և մտավարժ փիլիսոփայի, և ըստ վարուց մաքրութեանն կրօնից գովելոյ և հռչակելոյ։ Եւ ընծայեցի քումդ եկեղեցեայց զայս նուէր բարեաց քանից ցանկալեաց։ Յորոյ պտուղ վայելեսցես ախորժ բերկրանաց Ձաշակմամբ յամեալ և յարակայեալ՝ի հոգևոր հրձուանս աղօթից։ Եւ ընկալեալ խառնեսցես՝ի յոքնահամբար զարդս ամենագեղս[77] երկնային զանձուդ՝ զտարազ տեսակի տառիդ։ Եւ զոյն և յիշատակեսցես զանուն իմ տրուպ՝ի գաւիթ սիրոյ անձկութեանդ սրտիդ սենեկի, միշտ նորոգ մտածեալ զմեզ՝ի ձերումդ՝ որ խորանի ճաճաբնակի հանդէպ սեղանոյդ արարչընկալի, զիս և զեղբայրն իմ զանդրանիկ զՅովհաննէս ցանկալի անուն՝ի միում կարգի, որ գիտականն է և հանճարեղ իմաստասէր քան զիս առաւել՝ի յամենայնի։ Եւ յամենայնի կեցցեն մեր անձինք ընդ քեզ. որպէս և քոյդ ոգի միացեալ ընդ մեզ[78] միշնորդաւ էութեան՝ի մի քրոյ ընտրութեանդ հալոցի, անբաժին տեսմամբ և անորիշ սրտիցս ընչով, և անայլայլակ խորհրդով, և անանջրպետ կամաք խարսխեալ, հաստատեալ և հիմնաւորեալ խորհրդով՝ի Քրիստոս՝ի որ մեր։ Որում փառք յաւիտեանս. Ամէն։

Արդ քանզի[79] անընդել գոլով տեսութիւն քաղձալի վայրիցդ և սրբոց խորանացդ, զթերին լրութեան և զպակասն ամենայն յարմարման գրութեդ աղերսեմ ընդհատել։ Եւ ինձ տառապելոյս օգնեա աղօթիւք, որ յարաժամ դեգերիմ յընթերնուն.[80] իսկ գործոյ և ոչ փոքր ինչ ժամանակ սահմանեալ որոշեմ։

Ծանօթութիւն ի ներբող Աշտիշոյ։

1. Ի սոյն կարգ։ Զոյգ ժամանակաւ ընդ գովեասի սկզբ խաչին՝ յօ բինեալ և զգովեստ Տիրուհւոյն, որպէս ի Վահագնեան ցուցաւ, զհետ այնր կարգէ անընդհատ. իբր դիպուր խորհուրդ ունելով երկոցունցն, ըստ որում և ի Պատմութենէն ասաց. Համար ԺԵ. խաչն իբր ծառուցօղ Քրի, և Տիրուհին՝ որպէս ծնօղ։ Իակ թէ յինչ պատճառէ, յոյր ինդրոյ, և ընդ յօրինեցաւ այս գովեստ, ասացեալ է ամենայնն ի Վահագնեան։

2. Դասուց երջանիցն։ Ի նախաշաւիղ գովեստիս՝ կամեցեալ սկզբ վար դապետին խոստովանել զմեծ գժուարութիւն յանձնառեալ գործոյն, կազմէ զձեռնարկութենէ յորում կրկին ապացոյցք փակին, այսինքն ի նմանէ, և ի բաղդատութենէ։ Ընդ հրեշտակս և ընդ մարդ կշռելով զկարողութենէ գովասանելոյ զԱՅ և զԱծամայրն, ասէ նախ՝ թէ որպէս դասք հրեշտակաց չարաչարեցոյ անուն Աստուծոյ զմեծութենէ նո րա, զարմանալի են, փառաւորեալն ինա անգադար, սակայն արժանա պէս ըստ բնութենէն գովաբանել զԱծ անկարաման, այնպէս զնա Աճա ծինն ոչ ոք ի մարդկանէ պատուել կարող է արժանաւոր գովեսիս։ Կամ այսպէս. զոր օրինակ զԱծ հրեշտակք միայն կարող են պատուա բանել չափաւորապէ, նոյնպէս զնա Աճածինն նոքին հրեշտակք ևւեթ ու նին գովասանել չափով, և ոչ երկրածին ոք մարդ։ Երկրորդ, բաղդա տական մտաք, եթէ հրեշտակք ասէ՝ անմարմինք, գերազանցեալք քան զմարդ՝ հաղիւ ազօտաբար օրհնաբանեն զԱծ, ապա զնոյն ինքն զԱճա մայրն՝ որ զանհան Ած յինքն կրեաց, զնոյդ իշխեսցեն գովաբանել նոքին հրեշտակք, թող թէ մարդ երկրաւոր ևն. որպէս թէ առա ւել մեծ իցէ՝ արժանաւորապէս գովաբանել զԱծածինն՝ քան եթէ զԱծ։

Սակայն ըստ երկուց ևս եղանակացդ՝ դուցէ ապրակուսելի թուիցի հեռևուսին ձեռնարկութենէն. քանզի ըստ նմանութենէն խնայեալ, հաւա սարութենի իմն երևի դնել ընդ Ած և ընդ Աճածինն. իակ ըստ բաղդա տութենէն՝ առաւելութիւն ինչ ակնարկիցէ արդեօք յԱճածինն՝ քան յԱծ։

Այլ ուշ եդեալ կարգի բանիցն, ի յայտ գայ անօսր զօրութենի ձեռ նարկութենէն։ Քանզի զհրեշտակային ճանաչողութիւն որ առ Ած՝ ոչ բաւան դակապէս առնու նաև ըստ երանական տեսութենէն, այլ զայն որ յա րածոյն է, ի գործոյն ևս վերառեալ, որ և երեկոյեան կոչի յարձաբա նից. ըստ որում և ասէ. Պարձառ խոստովանութիւն հնարեն հասպելին՝ զհաս պոտածոյս առնան գոյութենէ։ Ապա զոր օրինակ ճանաչողութիւն Աստ ի գործոց կարի սաղև է քան զճանաչողութիւնն ըստ զնութենէ և երանական, նոյնպէս գովասանութենէն զհետ եկեալ այնմ երեկոյեան ճանաչման կա րի նուազ է քան զգովասանութենէն վայելչական ձոյսին հոգենէն։

Այլև զոր կոյսն զմսատ ածէ ասասնօր՝ ոչ իբր լոկ ստեղծուած՝ ըստ արարածական կատարելութենէն ևւեթ, այլ ըստ ձեռնարկութենէն գերազան ցութենէն, ասելով. Զոյն որ զանհան հրեղինաց ի հողեղէն յարէն պարտանա ղեաց։ Զմարմարանն անպէսին։ Զարարչին անհան պնօրենութեան զանգնին ծնօղ ևն։ Ապա ըստ ասացելոցս՝ ծայրք նմանութենէն կամ՝ բաղդատութեանն լինին Աճ՝ իբր արարիչ ոչնչի ի գործոյն ճանաչի, և ոչ Աստ՝ ըստ ո րում Աճածինն։ Եւ ըստ այսմիկ ուղիղ զօրէ ձեռնարկութենէն ի նման ութ, ասել թէ որպէս հրեշտակք երևելոցեան ճանաչմամբ իւրեանց չ հա

բեն արժանապէս ճանաչել և գովասանել զԵուքեին ետծայեին, այնպէս նոքին ճանաչմամբ չէն կարօղ ճանաչել արժանապէս և օրհնաբանել զԱծածնին. որովհետեւ յերկաքանչիւրն գլխաւոր նպատակ ճանաչմանն՝ է Աստուծոյ, և առ խնամալոյ Թէ զինչ է Աստուած, հարկ է խնամալ Թէ զինչ է Աստ:

Այնօրինակ ուղիղ ընթանալ ձեռնարկութեանս նաև ըստ բաղդատու-Թեան: Վասն զի եթէ հրեշտակք երեկոյեան ճանաչմամբն անհաս են յԵուքեին Աշ, և առաւել անհաս մնան առ Աստուածպաշտական խոկու-Թեին, յորում քաց ի ճանաչմանէ Եուքեին ոչ և Երրորդութեէ ետծայեին անճառիս՝ փակի և անհասանելի խորհրդ Մարդեղութեան. զի Աստուծին՝ խնամի Մայր բանին Աշ անբակասելի միաւորեցելոյ խակապէս ընդ մարդկայնութեամ բնութեէ. որ յանհունս տարակոյս է յետծութեէն: Եւ զի ծայրագոյն կրթք են այդ, ծայրագոյն և գՃանաչութիւն պահանջէ. և զի գործ է պարզաբար անբաւական սիրոյ և հաճոյիցն Աշ, նմին կրթ և ոչ յէական ճանաչմանն Աշ փակի ըստ ինքեան, այլ յառանձին յայտնութեէ խնամի ըստ ոչ կամեցոյն: Ապա ուրեմն առաւել կինչ գոյ խնամ-նաղ յԱստուծին կրթ այսպիսի, քան յԱստ կրթ արարիչ ծանաւցեալ և ըստ էութեէն երևեալ. և այնպէս եթէ հրեշտակք արարչական ճա-նաչմամբն ևեթ անկարասան զինքն Աշ գիտեալ և գովել, առաւել ևս զնոսկութեէ Աստուծոյ ճանաչել և գովել արժանապէս բաւական ոչ են: Եւ եթէ հրեշտակք անկարօղք յայդ են, այնուհետեւ մարդ հողեղէն ինչ կրթք կարօղ լինել:

Ապատիսի է համառօտ սեռաւէ նախաշաւիղ բանիցն. մինչև յայն՝ ուր խրախոյս առնու ասել. Բայց սակայն երջանիկ բանս որպես պերճանիկ և այլն:

Ի պարզաբանել մեր զմեծին սեղման՝ առաւել ևս ծանիցին ասա-ցեալքս: Համբերն Ժողովք ասէ՝ երանելեացն, որովք խնամոյ զնորին ասկս, որպ բացայայտէ զինի, պատուաբանին բէաբէղոն, բազմազան գովասանական բանիւք պսպղեալոյն, զաւաչելն ծագօղն կենաց ամենայն արարածոց, ևս և անդադարիչ և անշնչոյ՝ որոց կեալ համարի պահպան-նաեին ի գոլ իւրեանց: Զայն գովասանութեէ առնեն հրեշտակք՝ ոչ յօդաւոր բանիւք բարբառոյ, որպես մարդիկ, այլ ի միոջ բանից ըշխոյաչ նոսիչ, հիւսամամբ զանազան խնամալի ըղձմանց հոգւոյ կամ մտացն. և զոր օրինակ ղպայական սկսա և կիզք շարժին ի հնչմանէ փողոց, տաւտայ և քնարաց, նոյնպէս հրեշտակք յետծային ճանաչմանէն շարժին յերգեցութեն օրհնելոյ, և ցնծութեէ վերադրօաւպէն, գերագոյն օրինակաւ կամ ի վեր քան զնուբանցն կարգ փափաքեն գովել զԱծ. և պատճառ կամ նիւթ օրհնաբանելոյ զամենասուրբ սերութեին՝ առնուն զգոյութեէ կամ զե-զանութեէ արարածոց, սեռանելով ի չափաւոր կատարելութեէն նոցա զանչափ կատարելութեէ արարչին, զնմանատութեէն, զկարողութեէն, զգա-րութեէն, զնախախնամութեէն են: Զոր ցուցանէ և բանն ասացեալ առ Յովբ. (ԼԸ. 7.) * Յորժամ եղեն առաւօտք ծերք, ամենայն հրեշտակք առաւօտից օրհնէցին զնս մեծաձայն ||: ընդ եղանութեէ առաւօտից խնամի և բազմից արարածոց, զի ամենեքեան հետք են կատարելութեէն Աշ, և առնէք օրհնելոյ զնա:

3. Յոյժ անպէսպէս: Թէպէտ և հոգի անմիւթ են հրեշտակք, զօրէն հրոյ անօսր, կերպ ի սէրն Աշ, երագութիք մտօք և ի կատարել զանն նոյ, քնակութիք, որպես և քնութիք վերադրոյնք. անհղձակապ, ըստ որում անմարմնութիք են, ոչ ի հակառակաց բաղադրեալք. և նշոյլ երկրորդ, ի կարգի խնայականաց՝ երկրորդք զկին Աշ, ի նմանէ անընդմիջաբար լուսաւորեալք: Սակայն ի վերայ այսր ամենայնի՝ յոյժ աղօտ սեռաւէք

քեզին առ ամենաբարի բնութեի բանին ԱՅ յօրհնաբանելն զնա. ետծու-
թեին օրհնաբանեալ ի նոցանէ՝ կարի հեռաւորութեբ ծածկի ի նոցանէ
ըստ պայծառ Ճանաչմանն: Ահաւասիկ ըստ նախ ասացելոցն ի Լծ. 2.
խօսի տէրնս զՃանաչմանէ հրեշտակաց՝ որ վերացական ասի և ի գործոյն
ԱՅ, և ոչ ըստ երանակալին՝ որով դէմ յանդիման և պայծառ Ճա-
նաչեն զէութեին ետծոյին: Իսկ որդ՝ եթէ հրեշտակք այնչափ դերազան-
ցեալք քան զմարդ՝ անհաս են առ բնութեին ոյ վերացական Ճանաչմանբ
իւրեանց, որով և անբաւականք յարժանի գովութեի նորա, ապա ո՛վ
ոք ջնբ Աստծոյին՝ զպարտնէութիւն յարդանդի իւրում զանհասանելին
զայն՝ կարիցէ պատուել յարմարական երգով ի ճահ գովչաբից, վայելչա-
կան դովեսից ևն: Ջնա՝ ասեմ, որ առեալքն դիտեցուց վնէրակրէն
հրեշտակաց, զբանն Աջ՝ որ յապագեալ գիտութեբ ընու զմիտս հրեշ-
տակաց:

4. Ջճնմարտն ճգին: Սրտի զուարճանաց երկնից արքային. զի սրբ-
բանեալ արգանդ կուսին ոչ միայն մարմնաւոր եղև որդւոյն ոյ, այլև
տեղի հաստութեի: Ջհառնաբանն՝ Անօթ խառնուածեն կամ կազմուածեն
անմահական սեռանոյ մարմնոյ և արեան վրկչին: Ջնպատակն խոստովի:
Նախատիպ ետծահաճոյ և անլուծանելի կուսութեի է ոբ Տիրամայրն:
Ջօրէնսն երանութի: Ի ոբ կոյս տուաւ ապացոյց յաբխնեից երանու-
թեան՝ որ կատարի միանալոյն ԱՅ. զի յարգանդի նորա միաւորելով
ետծութեին ընդ մարդկային բնութեանն, ցուցաւ թէ հնար է և մարդոյ
միանալ ընդ Աստ յերանութե: Կամ, եղև նա օրինակ թէ ի՛նչ յաջողէ
երանութեանն ասացումն, այսինքն է՝ խոնարհութեամբ և մաքրու-
թեամբ: Ջհաբնաբանն: Աբ Տիրամայրն եղև տեղի հարմանալոյ կամ
միաւորելոյ Որդւոյն ոյ իբր փեսայ՝ ընդ մարդկութեանն իբր ընդ հար-
սին, և կամ՝ ընդ համօրէն եկեղեցւոյ: անթամանգիան, առանց ժա-
մանակի, առանց լուծանելոյ բնաւ միաւորութեանն՝ և ոչ մահուամբ,
ընդ հակառակն մարմնական փեսայութե՝ որ ի մեռանելն դադարէ:
Եւ ահա զայսքան գերագոյն շնորհաց ընդունայն, այս է՝ զարարչեն
անքննելի անօրէնութեէն ծնօղն, որ անհասութբեն ծածկեալ կայ յա-
մենեցունց, և ոչ նոքին օրհնաբանքն Աստծութե հրեշտակք՝ էշխեն ասէ
պատուաբանել որպէս արժանն է, թող թէ մարդ երկրաւոր ի կշիռս
բանից բերանոյ՝ եթէ ձայնիւս, եթէ գրով:

5. Մարդն անխոցել: Ըստ առաքելոյ (ես. կորն. բ. 15.) * Հոգևո-
րըն քննէ զամենայն, և ինքն յոչմէքէ ոչ քննի || Մարդն հոգևորն՝
կամ հոգևորեալ լուսով շնորհաց ոբ Հոգւոյն՝ ոչ է Ճանաչելի կամ
պատմելի ի շնչաւոր մարդոյ, ոչ ոք կարէ լծով խնամել և ծանուցանել
մարդկօրէն լուսով կամ զգայութբեն զլինելակ առն հոգեկրի: Ապա ո՛վ
ոք ի մարդկանէ կարիցէ մտօք զննել և չրթամբք Ճառել զնա՝ որ ոչ լոկ
շնորհօք յինքն ընկալաւ զնծ, այլ երօրէն գՂբոնէ բանին, խնա՛ ի Թանձ
լսողեան, զկատարեալ բանն Աստ յղացաւ մարմնովն յանգանդի: Ապա
է միւս ևս հզօր ձեռնարկութեի, բաղդատութբեն որպէս ասէ՝ ի փոքունէն
առ մեծն:

6. Յայս խորհուրդ: Հրեշտակք գիտեին ապաքէն ի յայսմնէութենէն
Աստ զմարգեղութեէն խորհուրդ, այլ ոչ ըստ ամենայն հանդամանաց,
զորս խնայեալ հետ զնեաւ յորժամ կատարեին ի վերայ եկեղեցւոյ,
հիանային ընդ անձառ մեծութեի խորհրդոյն: Ապ՝ եթէ նոքա հիաց-
մանբ սեռանեին զայս գործ ահեղ՝ թէ ի յայսմնէն Աստ, և թէ ի կա-
տարման իրացն, ապա ևս անհասանելի է այն ի մարդկանս պատմուէ:
Ապա է երրորդ ձեռնարկութեի, առեալ ի փոքուց իրացն. եթէ ասէ՝
հրեշտակք կարօտացան ուսանել հետ զնեաւ զայս խորհուրդ, և միշտ

հիանան , եւս առաւել անիմաց և անձառելի է մարդկային բանից :

7 • Սակայն երբեմնէ : Սակայն խրախոյս առնում երբեմն զդաւսանու-
թեամ , ոչ հայհոյել ոչ յանբաւականութեանէ իմ , և ոչ յանարժանութեան .
ոչ եթէ զվայելչականն չափել գովեսս , այլ զպաշտանս սրտի մաստուց-
նել նմա՝ որչափ կարեմս , ընծայ օրհնութեան • յորում ոչ ամենութեան
իրացն խնդրի , քան թէ յօժարութեան կամացն : Խոստ պէսութիւն , ընծայ
ի յայտնութեան կամ ի ցոյց փառաց Աստուծոյ : Եւ յայդ համարձակիմ,
գիտելով զի և ըստ սովորութեան՝ երկիւղ եւ անկենդանէ՝ առանց լեզուոյ
պատմեն զփառս Աստ ընդարձակութեան իւրեանց և բարերարութեան սպա-
ծառութեան : Ջինչ մեծ՝ եթէ և բանաւորս ես երգեցից նուազ ձայնիւ
զփառս Տիրոջն :

8 • Յանդրէն դոյզ : Աստ ոչ այնչափ զդարձն յեգիպտոսէ ակնարկէ՝
քան որ ի դերութենէն բաբելոնի • զի զայս ցուցանեն բառքն՝ անդրէն , յե-
տիոսին , և փաթգբէլ , այսինքն գերեալ ի հայրենեաց , և անուն յոյ-
դոյ • յորոց անուն կոչեին դարձեալքն ի բաբելոնէ , և ոչ դարձեալքն
յեգիպտոսէ : Յայնմ դարձի ժողովրդեն տեսին զփառսն Աստ ի նո-
բահրաս տաճարին , և օրհնէցին զԱծ : Աստ ևս այժմ յերկեալ որդւոյն
ըզ մարմնաւորութենէ ի կուսէն , որով եղև դարձ գերութենէ հոգւոց ,
հարկ իսկ է զձայն ցնծութենէ հնչեցուցանել մեզ զդայականացս՝ կից ընդ
անմարմնոցն : Քանզի և երկիրս երկնից հաւասար եղև՝ զՏէրն յինքեան
կրեալ • վասն որոյ իրախոյս առնումք պարակից լինել մեք մարմնաւորքս
ընդ անմարմնոցն , և կատարել հոգևոր ցնծութենէ ոտնս տարեկանս՝ սակս
փայլման կամ երևման փրկչին , յերեքեւիս՝ պէսպէսից , առ մեզ երեւելիքս
կամ առ մարմնաւորքս , կամ երևելապար կատարելով զոտնս երեւելի
անօրհնութեց փրկչին , որք յաշխարհի գործեցան : Ի յիմնաւիսն՝ ծածկ-
նեցելոց • առ անմարմինն հրեշտակս , կամ անեւրևութեաբար ոտնս և օրհ-
նութիս առնելով ծածուկ խորհրդոց մարդեղութենէ : Կամ այսպէս •
մարմնով կատարելով ոտնս զգալի հանդիպից և օրհնութեց , և հոգւով
զծածկեալ խորհուրդսն քննելով : Աստ այսպէս ասա երկրաւորս եկեղեցի՝
հոգևոր տարփանաբ ձայնակցեալ ընդ երկնաւորացն , քեզ ով Աստուած՝
երգեցցուք այժմ ձայն սքեսաց , այսինքն օրհնաւաք , սրբութենէ և մաքուր
հոգւով ընծայեալ , հակառակ աշխարհական երգոց :

9 • Ջի ինն մարճարեն : Ջմարմնացեալն ի քէն զԱրդին Աստ իակա-
պես էութենէն և գոյացաբար տարար յանձուկ արգանդի քոյ , և ոչ լոկ
ընտիօք եւ նեստորի : Ջայն՝ զոր երկին և երկիր և ծով և անդունդք
տանել ոչ կարէին • զորմէ և յոյնք առակաբ ծանցոյց՝ առ ի զանեաւսուն
խնամոսութենէն Աստ , որ ի ինքն Արդին , հուշակելի առնել ասելով ի բե-
բանոց անդնդոց , թէ չունիմ զնա • և զայնէ , յի ի բերանոյ այլոյ կամ
ծովու , թէ չէ ընդ ինև : (Յոբ • իբ • 14 :) Արդար ձայնակից է և Յով
հանիէս ի յայտն • (ի • 11 •) թէ երկին և երկիր սասանմամբ փախեան
յերեսաց նորա :

10 • Լեառն աբդահոսնակ : Դուն ես լեառն ոսկով , քարի՝ յորմէ հատու-
ւէնն փոքրիկ , և եղեալ զերկիրս սերութենէ՝ յօրինակ ծնեցելոց ի քէն Քրի
Տն , որպես ցուցաս ի սեսեանն եղելոյ առ Նաբուգոդոնոսոր , զոր մեկ
նեալ դանիէլ մարգարէ : (իբ • 35 • 44 :)

11 • Աւգ արէեսակիբէն : Աստ ասի առաջին ժամին՝ յորում երեսք
երկնից լուծանան , և սկսանի ծագումն արեւու • որպ և որբ կոչին՝ սկիզբն
ծագմանն Քրի յերկիր :

12 • Հաբան սբէոսհի : Սբ կոչին միօրինակ կոչն հարան՝ եթէ Հօր ես ,
եթէ Հոգւոյն սրբ • նմանապես գուսարս ասի երկոցունս ևս • զի երկա-
քանչիւր կոչումն առ Ած նոյն է , ի ընդհանս ունելով զպատճառ կոչ-

մանն. վասն ղև հոգի հաւատացեալ ըստ որում արքարար ընդհօքն լինի հաղորդակից բնութեն Աշ, ասի գուսար կամ որդի. և ըստ որում սիրոնէն և խոստմամբ միաւորեալ ընդ Աշ, կոչի հարսն: Աչյպես ա՝ մինայն հաւատացեալք կի եկեղեցի անուանեալ են առ Աշ և ուսար կամ գուսար, և հարսն, ըստ առաքելոյ. (ը. կորն. ը. 17. 18: ժո. 2: Եփես. ե. 25: Յայտն. ժը. 7. 8. 9. ին. 2. 9:) Եւ ըստ անդրադարձութեն Աշ կամ ոը երրորդութեին բոլոր ասի առ արդարն և Հայր, և փեսայ. ղև պատճառք կոչմանն՝ ընդհօք և սէր՝ նոյն է յերկին անձինս ևս: Եւ զինչ այլ, նա ինքն ոը Կոյան՝ որ ըստ մարմնոյ ծննդեանն է ճշմարիտ մայր Որդւոյն միածնի, ըստ ընդհայնն՝ է և ասի Գուսար և Հարսն Որդւոյն:

13. Բնաւորութ արթանաւոր: Խոնարհութեն կամ նուաստանալոյ բանին Աշ արժանի բնակարան է ոը Կոյան, ոչ եթե ըստ հաւատարութե՝ ուր անբաս արժանիք պահանջին առ աստիճան Աշանայրութե. այլ չափով ըստ հաւնմատութե, և բաղդատելով առ այլս, զի ոչ ոք ի կանանց երկրս զքը կոյան գտաս արժանաւոր: Եւ գարձեալ, արժանաւոր ասէ՝ առ խոնարհութեն բանին. երկրս զի այն ծայրագոյն խոնարհութեն կատարեցաս ի յոյժ խոնարհ կոյան, ըստ բանին, ես յո՞ հանդիսայց՝ եթե ոչ ի հեզս և ի խոնարհս:

14. Տնեսաղարն մարիոյ: Մարիննայն՝ որ ածեցական է երկրս առնուկ, յորում անգամք և հեզք՝ են որպէս ասաք և սաղարթ կի աերև: Աչյն մարմին ասի ածուինն, այսինքն Աշ վասն միաւորութեն չանձն բանն: Կի, մարթ է առնուլ ուրոյն՝ ի միջին զի խմնալով. յր մարմնոյն և ածութեն խառնարան, միաւորիչ, յօգտարան երկոցունցն: Խաղաթան. տեղի յորում կատարեցաս օծումն մարդկութեն՝ միաւորմամբ ածութեն՝ յորմէ և Քր անուն եդաս:

15. Աննէրէ լրախնուինք: Զայս մարթ է յարել կամ առ ծնանիլն. այսինքն նախ քան զծնանել բանին կատարեալ լուծեք ածութեն. և կի առ պահինն. այսինքն պահեալ էիր լի ամենայն կատարելութե սրբութե, կամ անբծութե՝ հոգւոյ և մարմնոյ: Ի հրեշտակական թեւոցն ասէ՝ պահպանեալ էիր, երկրս զսպականակ ոսխոյն՝ վերածածկեալ ի քերով բեից. և այս՝ յառաջ քան զմարմնանալ ի քէն Աշ բանին: Ո՛չ առ ասանոյ կարէր արասել զհոգիդ, ոչ մարդ՝ զմարմինդ. մինչ զի գուս միայն յամենայն մարդկանէ ի քեզ յանկուցեր զնաձուեթի երրեակ Աձուեն՝ հրաշագործել ի քեզ զանբնեղի զմորհուրդն ևն:

16. Յօգտաւոր մարեով: Կա ինքն Որդի՝ որ էին անժամանակ, մարմնոյն կազմեցեալ ի մասանց ծնաս ի քէն ժամանակաս: Բայց ակիզբն ունի, ըստ գոլոյ էութեն կամ ըստ անձինն սկիզբն ունի զԱշ հայր յառաջ քան զարուսեակ, այս է՝ ի յաւիտենից, նախ քան զամենայն ժամանակ: Կամ, ըստ խորհրդոյ մարգեղութեն առգի սկիզբն ունել. այսինքն թէպէտ ի ժամանակի կատարեցաս այն, բայց նախ քան զարուսեակ սահմանեալ էր: Աւասի նա ինքն Որդին՝ խրով գիտութե և սահմանելով և ներգործելով զյօգտաւոր մարմինն ինձ, այսինքն անհատ, եղեալ կան՝ խառնեաց կամ միաւորեաց անբաժանելի ընդ իւրում ածութեն: Զմիակ կամ զանհատ մարմինն ասէ՝ միաւորեալ, ընդդէմ ոմանց թիւրելոց որք համարին զընդհանուր մարդկութեն առեալ որդւոյն ասց, առ ի զգալոն փրկելոյ:

17. Աբահամեանց զհոռոմն: Իբրև ծնեալ ի Մարիամայ յայդէ գաթե, սեպհականեաց՝ լինքն ասացաւ զաթոռ գաւթե՝ ոչ ըստ մարմնաւոր աշխարհական ակնկալութե, զի ոչ այնպէս սիրեաց Գաւիթ զոր աշխարհի, այլ ըստ երկնաւոր իշխանութե՝ որում օրինակ էր գա-

դաւորութիւն Դաւթի. և այս է Թագաւորէն Քրիստոսի վերայ ամենայն հաւատացելոց. որոց առաջնորդեաց ի տաճարն երկնից, որ ի վերայ կամ կազմեալ նոցա ոտ Ճանապարհի, այսինքն ուղղ կամ շաւիղ իբր կամուրջ ընդ խաչն. որ և նմին Քրիստոսի եղև մուտք ի փառս Թագաւորութեան իւրոյ: Ի տապգիրս ինչ դնի վերնակաւ ոտիւք Ճանապարհի: Ա յսու օրինակ կաւ զնորան ադամեան մարմնոյն՝ զկործանեալն ի մահ և յապականութեան, նորոգեաց և կանգնեաց յանձն իւր, ըստ ոմանցն խոստացելոյ ի Քրիստոս * Յետ այսորիկ դարձայց և շինեցից || ևն: (Գործ. ԺԵ. 16:)

18. Էրին խնկարան: Դու իբրև բուրեալ ոյ՝ փոխանակ խնկոց անուշ հնոյ զանհամեմատ սրբութեան բուրեցեր ի հաճոյս նորա: Վարուք ի մանկութեանդ ընդ ամենայն ընդհանուր ընդ պարգեւաց լցեալ. հեղուիք աբ յանդիսանալ, ամբացեալ անշարժելի յամենայն յուզմանց կրից. առաքինութիք, արիութիք սրտի կատարեալ անմեղկելի. փաղչրուիք ի գիթալ և յողորմել յորդ և զեղուն:

19. Յորդոյն էս խնամոյ: Քրիստոս հրաշափառ վերացման յերկինս՝ ոչ պէտք էին հրեշտակաց. անկ էր այն խնամոյ միակ Որդւոյդ Քրիստ. նա հոգացաւ, ամբարձ զքեզ ի վերին դաւաթն երկնից լուսոպէս, պայծառ և արագընթաց իբրև զոյս. և դու Թևօք ՌՆՆուսիք հոգւոյն, Թևնիւ ընթացիք որ ի հոգւոյն սիրդ, կամ ձրիւք Թևնիւսիքն որ ի քուսիկ փառաւորեալ հոգւոյ զեղեալ ի մարմինդ. կամ, իբրև Թևնիւսիքն հոգևորաւ սլացեալ երեր ի հանգիստ խնամոյն օրհնեանցն: Ա նդ զնայեալ մնաս աներեւոյթ բարեացն՝ յորս ոչ միտք հասանէն, ոչ զգայութիք կալցեն նկատել, ըստ բանին * Զոր ակն ոչ եսաս || ևն. (ա. կոր. Բ. 9:) դու զնոյնս անչնոպէս հոգիագիրնես. անընդհատ, դեմ յանդիման ի քեզ ընկալեալ. կիր անչ փոխանակ մարմնոյ առեալ, խնամի՝ նաև մարմնոյդ, որպէս և հոգւով ընկալար. և այնպէս ընկալար, մինչև զբովանդակ լուսիքն փառացն Ա յ քեզ իբրև սեպհական ժառանգեցեր. զի որպէս Ա ծամայր փառաւորեցար, որում յատուկ են փառք Ա ծորդւոյն:

20. Մ ոտուրդ ֆայլոճ: Ա ննուազ և միշտ անաղօտ նշոյլ ես ոճծայնին լուսոյն. որով և երջ արարչին ոտոտիսնուիք, որպէս նշոյլ արևուս ունի ամենայն արեգակնայինն՝ զլերմանալն, զերագուծալն, զիմաստնացումն ևն. նոյնպէս և դու զոճծայնիսն՝ զսրբուծալն, զգիտուծալն, և առանձինն զանհամեմատ կուսուծալն ընդ անհամեմատ ծնողուէ, որ սեպհական է Ա յ Հօր: Կամ, ոտոտիսնուիք արարչէն՝ մարդ է խնամեալ ոստ զանապատելէն սրբուծալն՝ որ յատուկ Ա յ է. այսպէս և ի նէ Կոյսն եղև անապատելի սրբուծալն շնորհաց, միշտ մաքուր, յար պայծառափայլ ի յղուծէն մինչև յերանելն երկնից. ի նմա շնորհքն միացան ընդ փառաց: Սակս այսու մաքրուծեն՝ զանձելի արուեստիս խնամատուծեն Ա յ զնեծ ոք դասիս կամ զգործ փառատոր ընդ ֆոտոտ յեղանակիցեր ասէ, այսինքն փոխանակիցեր. փոխանակ նոտալ երկրատոր մարդուծեն՝ զԱ ծամայրուն ընկալար. փոխանակ մարդ որդւոյ՝ զԱ ծորդին ոստոգար: Կամ, փոխանակ փոքր կուսուծեն մարմնոյդ՝ զերկրպագն ծնողուծեն ընկալար. որով եղեալ մայր Ա ծնարիս՝ որդի գգուեցեր քեզ զնոնուկ առանց հօր մարդ կայնոյ, ի գիրկս քարձեալ, և ի համբոյր շրնծանց ողջագուրեալ զանչ պատագրելին Ա ծ ի քէն մարդացաւն: Եւ քոյով միկնորգուք եղբայր մեզ զԱրդին Ա յ և ժառանգակից, գթած, ի վեր քան զանկատուծեն ունել, և զԱ ծ աբբա հայր ոտոյնել, կարգալ համարձակ: Ա բբա հայր, ոչ խնամի իրրև երկու այլ և այլ բառ, այլ մի է, հայր՝ Թարգմանուծեն գողով եբրայականին աբբա: Լուսոյ զգուշալն է խնամոյ՝ մեծ հայր կամ պատ. որպէս Թէ Ա ծ հայր գոլով Հայր Քրիստ, առ մեզ լինիցի մեծ

հայր կամ պապ: Օտար է այդպիսի նշանակուել և անյարմար՝ ոչ միայն ըստ բառին, այլև ըստ պատշաճ վարդապետութեան. ապա թէ ոչ ըստ այդմ հաւատացեալքն առելի էին Թոմային քան Աւետ հօր. և ինքն Քրիստոս ոչ եդեալ խոկով՝ միով անուամբ Հայր ասաց իւր և մեզ զՀայրն Աստ: (Յոհան. ի. 17:) Աւելի ազօթելովն ի պարտիզին՝ գրեթէ Մարկոս ասացեալ, *Աբբա հայր, ամենայն ինչ քեզ հնարաւոր է || : (Ժէ. 36:)

21· Ի ընդհանուր անէնից: Մաքուր լեզուաց և ըստ ընդհանուց միայն վայել է տալ քեզ երանի, իբրև զեռայեան՝ որ երկնաւոր կայծակամբ ընտրեալ պրեկաւ. (Եսայ. ը. 6. 7.) որ և զքեզ գուշակեաց ծաղիւիւ յեռեայ, ի տանէն Յեսսեայ շառաւիղեալ, և բերոյ պտղոյն կենաց՝ զՔրիստ: Վերագոյն (համար ի.) զՔրիստ օրհնակաց ի ծառիկ ծնեալ ի հայրական ծոցոյ, և այլոր ևս նոյնպէս Քեռի առեալ է յօրինակ՝ իբր յղացեալ յարգանդէ կուսին: Որ ի երուսէ: Մարմնով ի ջրից տարերաց կազմեալ իբրու զմեզ, անհաղորդ բնաւ մեռացեր ախտից առհասարակ հոգածնելոցս, ոչ եղեն ի քեզ բնակիչք համապետք կարիք, ախտք կամ կիրք բնականք, ընդաբոյսք, ի ծնէ ընդ մեզ գոյացեալք, այլ մարմնով իբրև քերթուած վարեցար՝ հրաւիրեալ, լցեալ լուսով. վասն որոյ և արիւնն վերին՝ տեղի անմատչելի մարմնաւորաց, եղև քեզ սեպհական:

22· Դիտաւորընդդէմ դասպիտական: Խաչն, կամ վշտամբերութիւնն վասն Աւետ, որ մեզ ախտաւորացս կարեւոր տուաւ ի դատախտակութիւն կամ ի վարժուն ծածկաշուութիւն, (ըստ ասացելոյն ի Գաւ. Խաչին. համաստ խե.) քեզ և վիճակեցաւ անախտ կուսիդ, ոչ ի կրթուութիւն վարուց, այլ ի կցորդակցուութիւն վշտաց ծնեալդ ի քէն Տն և փրկչէն. նա՝ իբրև գառն պատարագեալ արեամբ, և դու իբրև որոջ հոգեւանջ կրակ ծանօք ի սեղան մկրտենի սիրոյդ կենդանուբ խարուկեալ ևն: Ընդպատճառ բացախոսուութիւն այսր հաւատածոյ ուղիս գառնել ի կատարած ծանօթութեանց ներբողենիս:

23· Բան բեղնաւորէդբ: Բան աստուածօր մարթ է առնուլ եթէ զբանն Աւետ՝ զՈրդին, և եթէ անորոշ զբանական ծնունդ կամ արգիւնս, քեզ նաւորեալ յանաբոյ արգանդ, այսինքն ոչ մշակեալ մարդկային ներգործութեամբ: Եւ յաջորդն, արմատ օրհնութեան, որդի բերկրութեան. պատշաճի և սէր կուսին, և քեզ, եթէ զնա իմանայցեմք բառիւն բան:

24· Յօրինս երկայինս: Զերկինայինն Աւետ զորդին՝ զգեցուցանելով կրաման մարմնով, ներքոյ արկեր զնա սովորութեան երկրաւոր պետականց կրից՝ քաղցի, ծարաւոյ, քնոյ, խոնջման, անդեամն, աճմանն, ցաւակրութեան, և այլոց բնաւոր անպարապաւելի կրից: Եւ զանձանձն. զնա որ ոչ միայն ծածուածք անմահն էր, այլև ըստ ունակութեան կրից՝ ոչ էր ա մենայնիւ նման նմանակիր մարդկանն. զի այլոցն ախտից է կրելն և ի հարկէ, իսկ Քրիստ կամաւ, ուստի զնմանին մարդկան բնութեան մարմնոյն և ունակութեան կրից, բայց զանձնանին ըստ բանագաւութեան և ըստ անդամելի չարժմանց, դու իբրև տունկ վայելուչ ի լերանէ գրահանին ածեցուցեալ ի չուի հաստակի մեզ պարգեւեցեր. որով զպատիկը, զնմանութեան անմեղութեան նախահօրն ի քէն նորոգեալ ստացաք ի Քրիստ, այնուզի յառաջ չէ մեզուցեալ անբնագատաս էին բնաւոր կիրք քաղցոյ, ծարաւոյ, քնոյ են:

25· Լռաւոյ ածականաս: Լռյար բովանդակ լուսոյ ոչ զգալեաւ, որպէս սահմանն սողոմոնի փառաքն Աւետ, այլ բուն ածական լուսոյն՝ որ ի Հօրէն լուսոյ. և զնա ի քեզ կրելով, աբէգաինաղես, նման արեգական փառաձեռս ընթացար առ արուսեակին Յովհաննէս, առ ամպածին որդի՝ յղացեալն յամենայն եղելոսաբեմէ. որ զեռ յարգանդին գոլով եթող զքեզ

բան պատուէրէ մըն, և ետ նմա բարեաւէտ ղօրհնէսլն ի կանոյս։ Ասն ղն Հոգին Ըբ որպէս զմայրն ելից, նոյնպէս զմանուկն յորովայնի նորա ցնծութ[ե]ամբ. և նա՝ որ լինելոց էր ձայն բարեաւետ Քրի, ապար ղե մայրն լինելոյն ենթեան և ձայն, և բերան։ Ասլև դու Տէրոանոյր, գո ՀուԹ[ե] Աէծացուսցէին՝ լցուցեր զառունն Ջաքարիայ, յօրինակ հանրականն, որով զառուն ցուցեր իբրև օրինակ հանրական եկեղեցւոյ։ Կամ, օրհ նուԹ[ե]դ էառուր, ուսուցեր զօրինակ՝ որով հանրական եկեղեցի օրհնիցէ զԱ[ծ] զմեծարան քո, և քեզ տայցէ զբանին. որպէս և առնեն ամե նայն ազգք հաւատացելոց՝ ըստ քումդ դաւանութ[ե]ն, այսինքն յայտարա լուԹ[ե]ն՝ որ ազգեցեալ ՀԱՀ։ Սկբնաբար, առաջին պահօղ մաքրուե կուսից. կամ նախասիրդ անարատ կուսանաց, բարեբանեալ միշտ ո[չ] միայն ի մարդկային ազգէ, այլև ի էնդռս ղրնանդ զուարԹնոց հրեշտա կաց։ Որպէս ԹԷ ոչ շաւացեալ էրանելոցս Գրիգորի՝ լեզուօք և շբր Թամբք առ հաւատակ մարդկան, զնոյնս և ի հրեշտական առեղծանէ, զնմանալն զնոցա ըղձիցն շարժմունս այլաբանելով։

26. Ջի էնն մաբինն։ Եկեղեցի կամ ժողով դասուց հրեշտակաց՝ զառ ի քէն ծնեալ մարմնին կամ զմարդկային բնուԹ[ե]ն՝ որ անանձնա ւոելն, անբաժանելի է ի Բանէն ԱՀ, կամ յանձնէ որդւոյն, փառա ւորէ երկրպրեան օրհնուԹ[ե]ամբ, որպէս համաչափիս Հօր ԱՀ։ Վասն զի ի փառաւորելն ընդ Հօր նաև զՈրդի՝ ո[չ] է բաժանեալ ի նմանէ մարդկութ[ե]ն. ուստի և այս փառաւորի ՀՈրդին՝ ո[չ] վասն իւր, այլ վասն միաւորեցելոյ բանին։ Զայս ահաւոր խորհուրդ մերձաւոր գոլով և դու Տէրոանոյր, ոմ քանի անձառելի է ուրախութ[ե]ն յոր վայելես՝ որ պէս Մայր այնպիսւոմ փառաւորեցելոյ։

27. Ի բացոսպ աֆաբինն։ Հրեշտակք իւրեանց Ճանաչմամբն՝ եԹէ բնականաս, եԹէ երանականաս՝ որպէս ի հետասանէ նկատեն զնմին ԱՀ, ձձայնն էուԹ[ե]ն հասու լինել ոչ կարեն. զոր և օրինակին նոքա ի տեսլեան էսայեայ. (իզ 2.) երկու Թևօք ծածկելով զերեսս իւրեանց։ Եւ ահա այնմ դու ընտանեբար կաՀն եառւր. և որպէս մանուկ ընկալ լոյ ի գիրկս քո ՀՀնասոյր. որ իշ ձծուԹ[ե]ն օրինակեցաս ի ծեր հնացեալ սակս նախայաւիտեան գոլոյն։ Ասյսպէս հինասւոյց կոչեցաս Ա[ծ] առակաս ի տեսլեան Դանիէլի, և երանելիս Գրիգոր ընծայե որդ ւոյ՝ վասն ընդհանուր բանի ձծուԹ[ե]ն, ԹԷպէտև ի տեսլեան անդ կոչն Որդի մարդոյ։ (Դան. իզ. 9. 13։)

28. Ո՛չ ընդ էնդ ֆայն։ Եղեր դու կառք հոգւոյ Որդւոյն՝ բազմելոյ ի քերովբէս. բայց այնպէս՝ զի ոչ միայն եղև նա ընդ քեզ իբրև մեր ձաւոր կամ օգնական կամ բարեկամ, այլև ի էնդ, ծննդեամբ իբրև որդի, սիրով իբրև փեսայ, հնորհօք իբրև Ա[ծ]։ Ոչ միայն ֆաբէցաս, ի պիրկս ընկալեալ, ի ծոնկս բազմեալ գգուանօք, այլև բնաՀէցաս, յարգանդդ ենտանեալ իբրև ի տաղաւարի օԹևանեալ։ Ոչ միայն միա ցաս ի պանգուանդ մարմոյ. զԹանձր մարմնի ևԹե ընկալեալ, այլև ֆարշա ցաս, առեալ նաև զՀոգի բանական, որով լինի մարդ կատարեալ, հա կառակ ապոլինարեայց ազանդոյն՝ որք ասէին՝ զմարմին անՀոգի առեալ Քրի. և այն է կերպարան ի էնն ախնէլոյ, բնուԹ[ե]ն մարդկային ի քէն սկսեալ ծննդեամբն. կամ, կերպարան անՀատ մարդոյ ի քէն սկսելոյ։ Ոչ միայն մի զօրեցաս կամ շաղկապեցաս Քրի յերկոսս գոյուԹ[ե]ս. այսինքն յաձուԹ[ե]ն և ի բանական Հոգւոյն, այլև ֆարշոյն վերբերուածս, ապաս քին Թանձր տեսակ մարմնոյն՝ Համայն զգայուԹ[ե]ք և անդամօք ընկնէ ցաս, ի ներքուստ սերտ միաւորեցաս, խառնս գրաւեցաս՝ որպէս ընկերզ մեան ի ջուրս, յանապական յանօսր էուԹ[ե]ն ձծուԹ[ե]ն։ Զայս բան յա ւելուս, զի մի կարծեսցի ԹԷ ձծուԹ[ե]ն այնպէս միաւորեցաս ընդ բանա

կան հոգւոյն՝ ընդ անհիւթի և խնամալի բնութեանն, որպէս թէ նիւ թական մանն մարմինն՝ զատուցեալ ինոյ, այլ զի և այն խակապէս միա ւորեցաւ: Ընդհակառակն ոչ կարէ զչիմնաւորութիւն նշանակել. զի ոչ միայն առ սեղեաւս խակ անչափնելի ասէ զմիաւորութիւնն, այլև բառքն անապական, անօսր, ի բաց տանին զամենայն կարծիս չիմնաւորութեան. զի մարմին յօդաւոր՝ թանձրամիս՝ զնաւոդ փոփոխիլի յանհիւթի և յանեղծ բնութիւն. ապա թէ ոչ՝ ոչ միւն անեղծ ինոյ, և ոչ միւսն մարմին: Ի բացատրութիւն այ սոցիկ կնքէ. ոչ միայն ասէ՝ մէնորդաս անչինն, այսինքն միշնորդութիւն բա նական հոգւոյն՝ միաւորեցաւ ընդ հողոյ, ընդ հողեղէն մարմնոյն, դիմակ փեսաւօք, իւրաքանչիւր յատուկ սեռակօք, պահելով զիւրաքանչիւր յատկութիւս, այլ երաժան խառնեալ էութիւք. այսինքն երկուակ որոշ էա կութիւք կամ իրօք շաղկապեալ միաւորեցաւ առանց շփոթման կամ այլայլութեան, այսինքն ձեռնութիւն, հոգւով և մարմնով միացեալ, մի որ դի պատուեցաւ ընդալմէ Հօր՝ հանդերձ մերով կատարեալ բնութիւն: Զանազան հատուածովքդ զգուշացաւ ՚ի վարդապետն մի այնպէս կարծել թէ Աստուն ոչ առեալ էրկի կամ զմարմին սուկ, կամ զհոգի լոկ, և կամ զերկուսան էս՝ բայց ուրոյն և որիշ յիրերաց, որպէս յայլ և այլ մարդ ասի միանալ Աստ, և ոչ զի զմարմին ասի առեալ միշնորդաս հոգւոյն՝ կարծիցի թէ միշնորդաբար եւեթ էրկ ըստ նմա միաւորեալ, այլ թէ յերկոյն էս անընդմիջապար եղև բաղկացուած Քրիստոսի անձին: Տես և գլխի. համար ԺԷ:

29. Զանդամանան էութիւն: Էութիւն իմանի ասա ՚ի Թանձրացեալն, քր էն, էակ: Երանելոյն ասէ՝ զքեզ զծնօղդ անժամանակ էին. որ պամենայ նի, զպատկառելն՝ զմատուցօրէսն հոգւոյդ երկոփք յաւիտենից գործս, յաւիտենից ժամանակի, յաւիտենից տեղիս, և ամենեցունց, յաւիտենից բա նաւորաց՝ ՚ի հրեշտակաց և ՚ի մարդկանէ, ընկալար ՚ի քեզ. ոչ ՚ի ժամանէ, ոչ եթէ զմանն ինչ մարմնոյն տալով նմա, որպէս ազատիլ կոյն յեւոյ, այլ ՚ի էրոութիւն, զորոյ մարմինն կատարեալ: Ո՛չ հապճամբ, ոչ եթէ մանն մանն առ սակաւ սակաւ ձեւացուցանելով, այլ հապճապուութիւն, այլ բուն ծնողական օրինօք կազմելով: Կամ, ոչ հատուածբ, առժամանակ մի կցորդեալ ընդ ՚ձծուածն, և յետոյ անկատեալ, այլ հատատուն մշտնջենաւոր առմամբ: Ո՛չ բաժանաբաբ, բաժանելով ընդ հայր և ընդ մայր, այլ ամբողջապէս, զամբողջ մարմինն ՚ի քէն միայնոյ կազմելով: Կամ, ոչ բաժանաբար զմարմինն միայն ՚ի քեզ կրելով. այլ զբեզ ամբողջ Աստ և Մարդ կատարեալ: Ո՛չ փոխանամբ, փոփոխելով ՚ձծուածն և կի մարդ կութիւն, այլ փոխապրութիւն, փոփոխակի տալով միմեանց զյատուկս իրե բաց ըստ միաւորութեան կամ ՚ի Թանձրացեալն. որպէս զի ասել Աստ է մարդն, Մարդն է Աստ. Աստնահն մահկանացու, մահկանացուն կեն դանարար ևն: Ո՛չ ՚ի ծերս, ընկալար զնա ՚ի քեզ ոչ լոկ իբրև առիթ փեալ սահմանեալ յանձուկ տալի անդ, այլ իբրև ՚ի սեռեկի նմանապէր ոգոյ, յընդարձակութեան ոգւոյդ. ոչ լոկ մարմնապես յղանալով զնա յարգանդիդ, այլև հոգեպես ՚ի սրտի առանելով. նա եղև քեզ ծնունդ և արգանդ, և սիրոյ. հաւատալովդ ծնար զնա, և նա ինքն իւրով հա ճելոյն ծնաւ ՚ի քէն. ուստի մինչև նորա ՚ի լոյս եկեալ, և մինչև քո զնա դիեցուցեալ կաթամբ, խանգակաւ էիք առ միմեանս սիրով:

30. Այլև ըմբռնեալ: Ո՛չ սոսկ համբուրիւ խանդաղատեցար յանհալելին ըմբռանդ, զոր օտարք ևս կարէին առնել, այլև իբր զո յատուկ սուա ցուած՝ ըմբռնեալ առ քեզ ոնկերը: Ո՛չ գնդա զնեալ, ձեռամբ շօշա փելով ՚ի պատերն, ՚ի հանգուցանելն, ՚ի զգեցուցանելն զհատուրաքաղն խո բան, զքահանան մարմինն՝ որ կազմեալ էր ՚ի նմանութիւնն հատատակաց մարմնոց մարդկան. զայն՝ զոր և գայեակք առնեն ծառայաբար, այլև

անուանէալ, մայրական իշխանութիւնն զԲՆԱՆ ԱՅ անուանեցեր Յիսուս. Որպէսզի ոչ նոր անուն եդեր զնովիկն, որ սիրական իշխանութեան է նշանակ, և հրամայողն. և ոչ ԱՅ է սեպհական անուն կոչել Ծառայից իւրոց, զոր ի նոյն ինքն ՅԱԾորդին արարեր զայն: Զանգամանաւ նային ըսա ասուբց: Ըստ ձեռնարէն խնամի սովորաբար անժամանակն. բայց աստանօր մարթ է առնուլ և ըստ մարմնոյն. իբրև թէ՝ զայն որ ժամանակի ոչ կարօտեր՝ թուով աւուրց մնանել և աձել, այլ կարօղ էր ի վեր քան զժամանակ առնուլ զկատարելութեան հասակի, որպէս ՅԱԴամ ա բոր և ՅԵսայ, զայն ասեմ առեալք դիեցուցեր մնուցեր, և առ սա կաւ սակաւ յաձուսն ընծայեցեր:

31. Զոր խոպովանի: Կրկնակի մարթ է ընթեռնուլ զբանս: Մի, զբառան ՅԱ՝ ձգնաբէպ խնամալով ուղղական ինդիր այսպէս: Հանրական եկեղեցի զծնեալդ ի քէն խոստովանի ՅԱ՝ զՔրիստոս: և ըստ այսմ նախեղակ ոչ խնամի նախ եղեալ, այլ՝ նախ քան զեղերլութիւն, այն որ նախ է քան զեղեալքս, որ է անժամանակ: Երկրորդ, զնոյն բառան առնուլ հայցական ինդիր այսպէս: Հանրական եկեղեցի զծնեալդ ի քէն զՅԱծն ՅՀրիստոս՝ խոստովանի ընդ նախեղակ գոյին ի ծագել, այսինքն խոստովանի միաւորեալ ընդ նախասահեղծ ազատային բնութեան կամ, ընդ հողեղէն գոյացութեան որ նախածին եւս ասի: (Գով. Աստ. Համար ԺԲ:) Ըստ երկաքանչիւր ընթերցուածոյ եւս յորմարին բանիւն. և ամենայնին ծածկեալ և անհաս ի մերմէ քննութենէ. այլ հաւատով միայն դասանեալ յընդհանրական եկեղեցւոյ: Որում փոքր ապացոյց տուաւ ի Յակոբ նահապետ, յորժամ ընդ հրեշտակին մարտուցեալ, սլինգ կալաւ զնա, և զաղանի խորհրդով կոչեցաւ Իսրայէլ, այսինքն ՅԱծապէս, և յաղթող գտաւ եաւոյ: Ղոյնպէս և ի էն ծնեալ մարմին, կամ մարդն՝ ընդ ԱՅ խառնեցաւ սերտ ներքին միաւորութեամբ, և ոչ լոկ արտաքին ըմբռնմամբ. և նովին մարմնով յաղթող եղեալ ատտա նային, ոչ սխուակաբար տեսող ՅԱ, այլ իսկապէս ԱՅ անուանեցաւ ինքն, և զամենեսեան զհաւատացեալս իւր ՅԱծառեսս արար և կոչեաց, նոր Իսրայէլ ի Քրիստոս:

32. Որոյ՝ պէսլոնէն ՅԱ: Շարադրութեան պարզելի է: Որոյ նախագիծ՝ գուցաբ սեսչութեան ՅԱ: Սրբոյ կուսիդ նախանկար օրինակ կամ պատկեր գուցաբ նախանշանմանութեամբն ՅԱ՝ նաև ի բնական նիւթքս, այն է՝ ի ծովէ մարդարէին, ապիպակ ըստ գունով՝ յարացոյց սրբութեանն, և հրաֆայէլ, կարմրանիւ փայլեալ ի շող արեւուս: Ասյպէս և գուն ի յաչխարհիս ծովէ ընտրեալ ի ծով արեւուս՝ ի բովանդակ տարածութենէ աշխարհի կին ազգի մարդկան ընտրեալ երևեցար ամենիս ամն՝ ընդունակ ՅԱծային հրոյն:

33. Աստածպ մարգարէին. Փոխանունուն է առածպ ասել փոխանակ խօսողաց զառածան: Եթէ մարգարէքն առածիւք կամ պատգամօքն իւրեանց իբր հոգևոր յղացմամբ կոչեցան ծնօղք կամ հարք Իսրայէլի, քեզ զո՞ր անուն վայելչական չունիցիմք ընծայել, որ զբուն զանՀնատուր բանին ԱՅ՝ զհամագոյակիցն հօր ԱՅ, մարթասպէս, մարմնով ծնեալ յարգանդ քոյ ցուցեր, յայտնեցեր: Մարգարէքն զբան հրամանացն ՅԱ, կամ զնորհրդոց յայտնութենէ միայն ընկալեալք յոգւոյ Իսրայէլ առածս ՅԱն. որով ոչ միայն հաւատացելոց լսողաց եղեր ծնօղ, այլև նմին իսկ խօսեցելոյ բանին: Որ ընդհաշուք քոյոյ գեղջդ, որ յանմաթոյն, յաձային գեղեցկութենէն ի քեզ ծաւալեալ: Որ հեզութեդ, և անբծու-

թեզ, և համայն երկնային պարգևացն, որով ի դլուխ քո պակ փա-
ռաց ընկալար զհոգևանի՝ զմեծութեի բարձրելոյն :

34. Ո՞ՂՀառեալ Տանէաս : Քառամանեակ է զարդ պարանոցի և լան-
ջաց՝ (կերասանագոյ.) կազմեալ յականց և յոսկւոյ, երբեմն ի մանրիկ
փայլուն գնդից. զոր ուլունս ասեմք, (այսինքն հիլոն կամ պօն-
ճուխ.) լանջքդ եղե ով Տիրամայր, բովանդակ ընդհատարդեցան ի
յորգւոյն, որ ի լանջս քո և ի պարանոցդ պնդեալ զարդարեաց զքեզ
երբև քառամանեակ կազմեալ յեռմամբ ուլանց. (հիլոնից.) և այս
եղև ասէ, հոգաոյ, և Տաբեոյ խառնմամբ, սերտ միաւորութեբ ձեռնեի,
և բանական հոգւոյն, և մարդկային մարմնոյն : Ի մ էռնէ երիցն հիս-
նամբ. որով երեքին զօգեցան ի մի գոյացութեի անհատացեալ կամ
անձնաւորս : Էռնէիան ասա եդեալ է փոխանակ գոյացութեի լսացելոյ
անձնաւորական գոլոին : Իակ վերագոյն (համար ժէ.) առեալ է
փոխանակ երի կամ գոյի նաև ոչ լսացելոյ, բաղմաւորական ասելով,
էռաման խառնեալ էռնէ : Ազնարեի է ըստ Ճշմարիտ վարդապետուե
ասել ի քեզ երիս կատարեալ էռնեից կամ բնութեից. վի հոգին բանա-
կան և մարմինն անլսացեալ մասունք են մարդկութեանն : Ուստի ոչ
յայս միտս խօսի ես վարդապետաս ասա և վերադոյն, որպէս և ի մեկն.
երդոց. ե. 11. այլ նկատէ միայն զորոշ զանազանութեի երացն՝ որ յան-
ձին քեզի. ըստ որում որպէս Ազնութեին զանազանեալ է ի բանական
հոգւոյն, նոյնպէս հոգին՝ ի մարմնոյն : Քանզի այսու մտօք ի կիր ա-
ռնին և այլք ի վարդապետաց : Գրիգորը ծաբաւան ի ա. Թղթին առ
կղեդոնիոս՝ երկու ասէ ի քե զհոգի և զմարմին : Ժողոին Տոլետոց ի
սահմիա արարեալ յամին 688. հաստատէ՝ ուղղութեբ ասել ի քե երիս
դոյացութեից : Երանելին Բեռնարդոս նոյնպէս խօսի ի բանն ե. ի
հակման ծննդեան. * Յայսմ անօրինակ զուգահառնութեբ՝ երրորդու-
թեի է ի գոյացութեից, և միութեի յանձին : || Ջայս առնու և մեծն Աւ-
գերտ, յիմծաբանութեեն. գլուխ ի. գլ. ժա. * Դարձեալ, ի երրոր-
դութեի որով նորոգիսք ի շնորհս, այսինքն եռակի գոյացութեի որ ի քե,
որ է Ազնութեին, հոգին և մարմինն : || Սակայն այս եղանակ խօսելոյ ի
խորհուրդ մարդեղութեբ՝ որ սահմանուց միայն է ասացեալ ըստ բերելոյ
բանից նոցա, ոչ է ըստ Ճշգրիտ բացատրութեբ, և ոչ ընտրելի քան զոր-
վորական եղանակն՝ որով բնութեի կամ էութեի իմանի կատարեալն յիւրում
կարգի, և երկու ասի ի քե :

35. Քահանայութեան մօր : Ի տպագիրս լինչ ոչ գոյ մօր, բայց գոյ
յայլում, և բանն պահանջէ : Դու միայն դատանեցար Ճշմարտապէս
օրհնեալ ի կանայս, ուր այլք ևս ասացան երբեմն այնպիսի, որպէս
յայել և յոտգիթ, բայց պիտակաբար և առ մարդիկ՝ ըստ մանաւոր
լինչ երից : Եւ յայդպիսի օրհնաբանութեի վայելուչ էին շնորհք քա-
հանայութեան միջ որ լցեալ հոգւով սքով, մայր էր մարգարէին զոր գեո
յարգանդին ասներ Յովհաննու : Փառաւոր ե ի դասուց : Տպագիրքս
լինչ ընդ անցելոյն ընթեռնուն զդասուցն. այլ ոչ ի դէպ : Փառաւո-
րեալ ես նաև ի դասուց համագի մեր նմանեցաս, այսինքն ի կարգի
արանց. որպէս թե՝ ոչ միայն ի կանայս օրհնեալ ես, այլև յարս. կի՛,
ոչ միայն դասք կանանց օրհնեն զքեզ, այլև արանց. ոչ է կարծելի՝ թե
յօրհնել Եղիսաբեթի զքո կոյսն՝ Ջաքարիաս չեղև ձայնակից ի սրտ,
լեզուին կապեալ գոլով յայնժամ. որպէս յարձակիլ անդ՝ խնդրն բաղ-
բառեցաւ, Օրհնեալ Տր Աստ խորհելի, ընդ որով և Տիրամայրն ի-
մանի :

36. Պարտապան եմ երէրպոռնէ : Ոչ լոկ օրհնութեբ կամ ներբողս,
այլ գերագոյն մեծարանօք հոգւոյ և մարմնոյ պարտապան եմք ընդհ

ունել քեզ. զի եթէ մարդոյ ի պատկեր ոչ առեղծմանն Հոգւոյ պարարիք լինել, ոչըսափ և ուր դու ինքն եղեր պատճառ, զի Աճ ի պատկեր մարդոյ ծառայի առեղծանիցն, որով լցաւ աստուած մարդապրեական. (Սաղ. հե՛. 18.) * Եղիցի ձեռն քո ի վերայ առն || ևն: Վասն զի աջ և բազուկն հոր միածին Որդին եղև ի մարդն հանգուցեալ յարգանդի քումմ. որով եղև որդի մարդոյ, և զամենայն մարդիկ զօրացոյց իւր վիպոյս և երկրպագուս:

37. Հրեշտակ երկնային: Բնութեաբ ի մարդկան ազգէ, այլ ըստ անմարմնական վարուց՝ երկնային հրեշտակ: Որպէս և յեղծանելի քնութեաբ գոլով, անմահ սերմովբ ես՝ ըստ սիրոյն վառման որ չկարծիլ ոչ գիտեր: Նոքա քնութեաբ են երկնային և անմահ, այլ դու գերագոյն ևս՝ կամաւ, և յերկրի գոլով: Ի յաւուրց նախնեացն: Տպագիրք սովորաբար ընթեռնուն ի յաւուրց. մին ևեթ ի հաւուց: Յառաջին ժամանակաց նախահարցն՝ դու միայն ակնկալեալ և մնացեալ Հոր օրհնութեաբ (ըստ եսայ. կե. 8:) Անէծքն տարածեալ յամենայն երկրագործութիւնս ադամայ՝ ի քեզ միայն ոչ ազդեցին: Մերկացեալ այգոյն: Ի տալագիրս ինչ գնեն՝ այգւոյն սիալ է, և չկարծեն ընդ այգի բառին: Մերձեցեալ այգոյն կիմ առաւօտուն վիպոյութեաբ, դու ես աստղ կամ արուսեակ յաւաղնեցաց: Դիտեա յայսոսիկ բանս, զի զազգսն յանուանցն ընծայելոց Քրիստոս ընծայէ և մերն. և այս՝ զի անուանք փոխաբերեալք կարեն պատշաճել զանազանից ըստ իւրաքանչիւր յարմարութեաբ. Եւս առաւել զի գերազանցութեաբ Տէր ոչ օտար են ի Մօրէ նորա:

38: Դիւրաչարժն մխոյ: Մինչդեռ ազգ մարդկան կայր ի մեռեալն անհաւատութեաբ, և մեղայ, և Թանձր անգիտութեաբ և սխրութեաբ, դու իբրև խօսնակ կամ աքաղաղ զուարթաբար եղեր, ազգ առնելով զծագումն արեգական արդարութեաբ: Կոյնպէս առաւերական հին օրինացն՝ եղեր փառ ճշմարտաձառ, մատեան յայտնիչ ճշմարիտ մտաց կամ խորհրդոց նոցա. օրինակաց և ձևոց հնոյն խորհուրդքն ի քեզ և ի քէն ճըշմարտեալ ծանուցան. կամ որ ինչ առ այլս հրեից՝ նաև առ մարգարէս անգամ աղօտ էր՝ առաւերաբար գիտացեալ, քեզ բացերև էր յիմանալ և ի ճառել այլոց: Վաղ այսորիկ դու միայն օրհնեալ ես իբր պէտն գործոց նէայ, իբրև ընդունակ և կրօղ կիմ գործի այսքան մեծամեծ պարգևաց. որով մերկացելոց նահապօրն եղեր իբր փառք ծածկիչ և անկողոպտելի. վշտացելոց մօրն՝ սփոփիչ և քաւիչ բարձոյ անիծիցն. և խոովեալ որդւոց նոցա՝ աւետաստու խաղաղութեաբ:

39. Տէսակ լուսաւէր: Աչքուն կամ միտառես հայեցմամբ ճանչին լուսաւորը աչացն՝ դու նկատեալ պէսակ, պատկեր կամ գեղեցկութեաբ: Յաւիտենական ակն ամենահայեաց՝ միշտ առաջն նկատեաց զպատկեր քո՝ լի գեղով հնորհաց, առանց իրիք արատոյ, որով գեղոյ քումմ ցանկացաւ՝ առնել զքեզ ի մայրութեաբ Որդւոյն իր: Եւս, տեսակ կամ պատկեր նկատեալ իբրև սկզբնատիպ որդւոյն ծնելոյ. զի որպէս ըստ հոգւոյ հնորհաց՝ մայրդ ի պատկեր որդւոյդ գեղեցկացար, նոյնպէս ըստ մարմնոյ և ըստ բարուց՝ ի քո պատկեր կերպացաւ որդիդ. և յերկոսին առն ճանչին եղև նկարիչ ամենարուեստ: Զքառն լուսաւէրք՝ մեկնեցաք ածական ալգն, այսինքն ամենալուսաւոր աչքք. բայց մարթի և այլ յայտել ի փեսան, այսինքն պատկեր լի լուսով, միշտ պայծառ:

40. Կապակ մանգիծ: Իբրև գիր կտակի մեկագրեալ, այսինքն հաստատութեաբ գրեալ, կամ յայտնապես և արտաքոյ գրեալ, հակառակ մարդկային կտակի՝ որ ծածկապես գրի և ինքով փակի: Աճ հայր եւ Թող զժառանգութիւնն որդւոցն իւրոց՝ քոյով մատակարարութեաբ. զքեզ կարգեաց ինամակալ և բաշխիչ ամենայն նպաստից, հնորհաց և փա-

ռաց առ փրկեալն. զայն ինչ զոր որդիդ քո առնէ ի փրկութենէ մարդկան իշխանաբար, դու զնոյն առնես բարեխօսութիւբ: Եւս, փրկիչն որդի քո ի խաչին եւս աւանդեաց զքեզ կասկ յայտարարօղ վերջին կամաց իւրոց. յանձն յոյհաննու քեզ որդեացդյդ զամենայն հաւատացեալս: Եւ այս՝ անեղդ պայմանաւ, անդադրձ որշմանբ կամ դաշտբ, որպէս օրէն է կասկի՝ պահել անջնջելի: արիւն, գիր կամ մուրհակ վաճառական, որ երբև արձան կանգնեալ անշարժ կայ:

41. Սահման յարակայ: Անփոփոխելի կամ մշտակայ սահման՝ որով մեծութեին ճշմարիտ կցորդեցաւ ընդ մարդոյն Քրիստոս. այս միայեալ միշտ մնայ անփոփոխ, նոյնպէս և սահմանն միութեան: Կամ, վերջին սահման և ծայր՝ որով ընդ մեծութենանն ոչ կարէ կցորդիլ սուկ սահմանն. զի Աստուածն Եր[illegible]ոց գոյութենէն է: Երկուց բնութեցն ճշմարտութեան առ Աստուածն: Երկուց բնութեցն ճշմարտութեան և մարդկայնոյն անայլայլելի միաւորութենէն կապ կամ յօդ յարմարական, վայելչական: Խնամ, կապ ոչ սեռական ի նեղբռաս միաւորիչ, կամ արարչական նեղգործութեբ, այլ ըստ մասնակարարչոյն զմարգկութենէն որ անդէն առեալ եղեւ յաստծութենէն: Վէհին պապիեր: Աստուծեն պատկեր՝ ոչ լոկ ըստ բանական բնութենէն և ըստ հնարհաց, այլ յատուկ՝ ըստ Աստմայրութեան, որով եղեւ պատկերակից Հօր Աստ, որպէս ունելով զԱստ, Որդոյն պատկեր՝ արիւնակից լինելոյն, Հոգւոյն պատկեր՝ գործակից նմին և զեալ ի կազմութենէ քառակ մարմնոյն: Համեմատ աստծամայրական պատկերակցութեն՝ իմանի և այն որ հնարհացն է, և փառաց երանութեան. որով ոչ միայն լինքն հանգուցեալ բարձրացաւ ի պատկեր էր, այլ և այլոցն ի նոյն պատկեր հաստատելոյ եղեւ պատճառ, կարգեալ գանձապետ հնարհաց, տիրուհի արքայութենէն երկնից, օրհնաբանելի յամենայն արարածոց. գերագոյն և քան զոր վասն Եսթերայ ասեր Աստուածն. * ի միասին է իմ և քո հրամանս: Զհաւասար թագաւորութենէս իմոյ զկնութենէ: || (Եսթ. ԺԵ. 13. ԺԶ. 13:) Բայց յայտ պատկերակցութենէ կերպիւ-կնոջդ ըստ ասենելոց արարած բնութենանն կշռեալ, չափաւորեալ: Աստմայրութենէն՝ երբև ասուձան ինչ գոլոյ անկշռելի է և անհուն. և որպէս վարդապետք ասեն՝ հնար է ասեղնաստեղ Աստ զաշխարհ մեծագոյն և լայագոյն, բայց ոչ զԱստմայր ումն բարձրագոյն: Սակայն ըստ արգանդ գործոյն չափով է հաղորդական սակս չափաւորութենէ ընդունողին:

42. Թեղեա պարզութենէ: Պարզ և անօար երբ հոգեղէն և անմարմին, թեպետև բնութեբ թանձր նիւթով բազկացեալ: Տառ պարբերական: Գրուած շրջաբերական, ընդհանուր առ ամենեսին առանձինն, վերծանելի: Տղին, ուղիղ շարիւ ձևացեալ, ճարտար գծագրեալ, ունօղ կարգաւոր բանից և ուսմանց: Աչեւ կամի. ըստ ամենայն հասակի ուղղութեբ՝ եղեր երբև գրուած ճարտարագիծ, վերծանելի յամենեցունց՝ յօրինակ իւրաքանչիւր հասակի և կարգի. յորում մանկունք ուսանին զհանգարտութենէ, աղջկունք զհամեստութենէ, կանայք զժուժկալութենէ, արք զարհուրելի ձևն: Տոմար փենչալի: Երբև ժամանակագրական կարգաւոր գրուած՝ ի ցոյցս եղանակաց, ամսոց, աւուրց, ծանից և պահոց. որպէս և ի նբ կոյս ցուցան սահմանեալ ժամանակք Քրիստ գալստեանն, վախճան հին օրինաց և սկիզբն նորոյն, անօրհնութենէ Քրիստ, ձև: Եւս, երբ տումար հաւատոյ, յորում անախալ գրուածքս ամենայն ճշմարտութենէ: Մապիան մեծութիւն. գիրք յիշատակաց, կամ գիւան ճշմարիտ թագաւորութեն, յորում ոչ մրով այլ ընդերիս նկարեալ կան մեծամեծ գործք խնամատութենէն Աստ, կարողութենէն, բարութենէն և այլն: Նամակ ընթերութենէ: Թուղթ ընտիր թագաւորական՝ երբ հրովարտակ կի

կնդակ, յորում կարգեալ կան բանք հրամանաց և վճռոց Աւ. և մանաւանդ յորում անճառելի բանն Աձ բարձեցաւ ընդ մարդկային բանիւն, և եղև բան կրկին, բան ներքին. բան արտաքին: Աբեյան անյնա նան: Աբեան հոգևոր՝ ձայնին խնամոյին Հարատարութեաբ քանդակեալ: Կամ, յորում խնամոք ձայնին խորհրդոց նշանակեալ կան իբրև ի յիշատակի: Կնիք մատանոյ: Դու ես իբրև կնիք մատանւոյն՝ որ ի ձեռին Աւ: Տերամբ, քաջիւ որդւով քով տալարարեալ. զի որդի՝ կնիք և նման նմանի է մերն: Զքեզ՝ի կիր առնու Աձ իբրև կնիք ի վճիռս իւր վասն հաստատելոց:

43. Աբրի մարդիարնէ: Բուն պատճառ արարողական մարդկային բնութեան՝ զոր ընկալաւ բանն անեղական: Աստ մարդիարնէ տիրապետ պնդութեան նշանակէ, և ոչ զեղանիլն մարդ. որ զկնի ասի. Գործի մարդ ճուարնէ, այսինքն մարմնանալոյ, վկային բնութեանն, ձայնին բնութեանն, գործի կիմ նպատակիչ ձայնին բնութեան միաւորելոյ ընդ մարմնոյն կամ ընդ մարդկութեան: Եւ ասի գործի միաւորութեան՝ իբրև պատրաստիչ քնական մարմնոյն. իսկ թէ ինչ՞ մարթ ասել զնա՝ գործի առ ի միաւորել զայն ընդ ձայնութեան, հաւանին ասելոք յաձապանից. և այլք սովորաբար համարին՝ ոչ իրական ազդմամբ նպաստ եղեալ յայն, այլ բարոյապէս միայն՝ վարիքեալով և հայցելով: Պապճառ պապչանիչ: Պատճառ կամ նեղգործող արժանաւոր գործոց ձայնապաշտութեան: Ան պապճառ, անպատկառելի կամ պանծալի ձգնութեանց վասն Աւ: Օրէնաւ ողղարնէ, ուղիղ վարդապետութեան և վարուց առանց իւրաքանչյոր: Ընպաճառ, միշտ յաձումն ընդհայց յատկեալ առանց պակասելոյ, որով ի քեզ լնացեալ, զմեր թերութիւն լցուցանես: Մտանիւթ ընդհանուր: Ամրակս այլոց ձայնին կատարելութեանց մանաւանդ ես ընդհօք, նմանապէս և հայրական գթութեան, լինելով և դու գթութեանց մայր. որպէս Աձ գթայ ի մեզ իբրև հայր, նոյնպէս դու իբրև մայր:

44. Անպարպաիբն ազգակցուարնէ: Ձայնին անտես ազգակցութեան Հօր և Որդւոյ՝ դու վերսին էրինիլ, ծնող եղեր՝ երկրորդ անգամ ծնանելով զորդի ըստ մարդկային բնութեան: Կամ, ազգակցութեն Աւ ընդ մարդոյ՝ որ անպարտականն է և ընդհօք, և մեզօք խափանեալ, դու վերսին ծնող եղեր՝ ծնանելով զքաւիչն մեզոյ և զորդեգրօղն, այլև քով բարեխոսութեաբ յորդիութեան զմարդիկ կոչելով ոյ: Կամ, այնմ անպարտ և անցաւ ազգակցութեն՝ որով նախ որդի առացար զբեզ ա նանց երկանց, վերսին բազում երկանիք առացօղ եղեր ի ժամ չարչարանացն. յատկութեան եղեալ մայր սիրոյ, յերկրորդութեան՝ մայր ցաւոց: Անոմանաին արգանդի. անժամանակ ծոցոյն Հօր, այսինքն ծնողական մտացն՝ յորմէ ծնաւ բանն ձե յաւիտենական, դու ծանուցօղ ծներ եղեր. քոյով ծնանելովդ մարմնով զՄարդին ոյ ժամանակաւ, յայսմանեցաւ անժամանակ ծնունդ նորա ի Հօրէ, որ ծածկեալն էր. զի որ ի քէնդ ծնաւ, ոչ եթէ նորոգ ինչ եղև Որդի ոյ, այլ էր իսկ յատկեալ մէ. և զի ոչ ի մարդոյ ումեքէ, սակս ուրեմն առ ի յԱՀ անժամանակաբար: Եւ գարձեալ, կուսութեաբ ծնանելովդ զնա, երևեցուցեր զսա նախատարր ծնունդն հօր. որով քոյդ ծնողութեի եղև պատկեր ձայնին հայրական ծնդեանն:

45. Զկենդաղոյս ընդոգ: Զմարմնաւոր զաշխարհի ընթացսն ձգեցեր, ուղղեցեր ի ճանապարհ երկնաւոր կենացն. մարմնոյ թանձրութեի ոչ խափանեաց զընդացս քո ընդ երկինս, այլ իբր արագաթև թռչնոյ՝ փոխեցար յերկրաւորացս առասի, դասանեալ ի հրեշտակական դասուցն՝ ուշով Աւ: Հոգեղէն հասատուած կամ արարած գոլով քո, ի Հրոմ էնէր աղի հանգուցեալ՝ իբրև հոգեղէն և անմարմին: Բառն աղի, իբր

եղականն աղէտ բառին՝ նշանակէ լար, թել քնարի· յորմէ և կարգ· շար· ուսոյ ասա խմանի՝ ի կարգի քրովբէից հանգեաւր· հիացումն մեծ կարգեալ բոլոր երկնային քահանայապետութեցն· զի մարմնականգ յանմարմնոյ դասի վերաբազմէցար: Եւ ի կանանց ազանց, յաղգէ կա֊նանց տեսար անգ արուսնկին փեսակաս, ըստ նմանութեէ արեգական· ըն֊տր իբրև զարեգական երևեալ, (ըստ երգոց·ը·9·) և այն եղև նշան մեծ ի զարմացումն հրեշտակաց, տեսանել յերկինս կին մի՝ արևեալ զնուբև զարեգական: (Յայտն·ժբ·1:) Վասնզի յազգէ արանց տե֊սեալ էին նոքա զքո արեգակնասէս ամբարձեալ յերկինս անդր, բայց յազգէ կանանց ոչ ևս տեսեալ էին: Զննելի բնութեէ մարդկոյնոյ· այս֊ինքն մարդկայնով: Ըօշափելի թանձր մարդկային մարմնով ծածկեցար յանձառապնդի խորհուրդ, ոչ միայն ըստ անմահ և հրաշափառ յարու֊թեանն, այլև զի բազում ինչ ի փառաց քոց ծածկեալ էր ի հրեշտա֊կացն տեսութեէ:

46· Ի սպեղծողէն փո: Ջայս և զյաջորդան մարթի ի խմանալ մինչդեռ յաշխարհի էր Տիրամայրն· ուր հպատակ եղև նմա Քն իբրև որդի, և նորա մայր ծանուցեալ էր ըզ Կոյսն· ևն: Սակայն ըստ կարգի բանիցս լաւ ևս հայելն ի ժամանակ փոխմանն յերկինս· յորժամ էջ Քն յերկ֊նից ընդ առաջ մօր իւրոյ, և որդիական մեծարանօք յուղարկաւորէր զնա, պատուասիրեալ ի բովանդակ երկնաքաղաքացեացն իբրև Մայր աստղծոյնն, և յամենայն ծնողացն Եւայէ մի միայն զաւակ՝ անհաղորդ ոչ միայն կամաւոր յանցանաց, այլև ակզբնականն արատոյ՝ որ Եւայէ պատճառաւորեալ: Եւայ կին առաջին մեղուցեալ, և սա կին վերջնո֊ւն անմեղանչելի· Եւայէ զընութեէն առեալ, և ոչ զմեղն, այլ զանմե֊ղութեէն ժառանգեալ զոր նա կորոյս· և ոչ նմա միայն, այլև ամենայն անէծից, արդարոց ընտրութեէն և հաճոյանալոյ առաջի ԱՅ պակ մաք֊րութեէ դաւանեալ: ԱՅսոքիսի դաւանեցար ամ Տիրամայր՝ ոչ միայն յերկրի, այլև յերկինս ի դասուց հրեշտակաց: և այնպէս ծանիցիս փառաւորեալ ընդ ամենայն յաւիտեանս:

47· Ի էբն վհանդաբդ: Գերագոյն սրբութեէ չնորհացն որ ի քեզ, ճո֊խութեէ պարգեւացն, անզուգական մեծութեէ Աճմայրութեէն, որ֊դարձ յանհամեմատ բարձրութեէ փառաց վերացուցիչն զքեզ, այլ ոչ նուազեցուցիչն ոչ զնուազարհութեէն ոգւոյդ, և ոչ զշանս գործական առա֊քինութեէ: Իբր կարօտ հոգւոյ մարզից՝ եղեր հրա հանգարտ երկինք ի տանել զարարչաւանդ լուծ ճածային օրինաց՝ հնոյն և նորոյս, կամաւ յանձն առեալ և զոր չէիրն պարտական, զսրբութեէ քառանօրեայ և զպլշի: Եւ էիր յաճախակ, ցածուն խոնարհութեամբ, և համբերատար ժուժկալութեէ՝ որպէս յատանակ անխոտոր զհետ երթայ մօր իւրում, նոյնպէս խորհրդոց և հաճոյից տեսչութեէն ոչ անվրէպ հետևեցար, և և յանոտանելիսն և ի ցաւելիս: Որպէս ի կուսութեէ ծնանել զԱրքին ոչ՝ հնազանդեալ ասացեր, Եղիցի, նոյնպէս ի հրամայելն փախչել Աեգիպտոս, ի տեսանելն զորդիդ քո անարգեալ, հալածեալ, մատ֊նեալ, ի խաչն կախեալ և մեռեալ, յայսմ ամենայնի առ ճածային կամն դէտևին կալեալ անմոռնչ զհետ գնայիր, իբրև անտուն և֊զեալ առաջի ԱՅ, ոչ մայր երևեալ, այլ աղախին: Եւ ի խորոց: ԱՅսոս օրինակաւ՝ յայնժամ կեանս աշխարհի, ի խիստ ի փշալից զաղաղնեաս կենցաղականս, ի գառնարտասո ախտաւորութեէնս մարդ֊կան, դու միայն իբրև շուշան պայծառ ի մանկութեէ, իբրև ծաղիկ անէ֊ծից փրթեալ, իբրև պտուղ անուշաճաշակ ցուցար յամենայն կրօնս և յամենայն ժամանակի:

48· Եւ էբրդրդոնէն անպէս: ԱՆհաս և թագուն խորհրդոց ամենաքո

երրորդութենէն՝ իբրև խորհրդակից կամ գիտցողակից պէտս կրնայ ըլլալ. որ պէս առ մարդկայինքս՝ կամելով առն Թագաւորի զիւր սիրելի զորմն մեծասաիւս փառաւորել, խորհրդական Թագաւորի զնա վերակոչէ: Ա յսպէս և դու յաճախելի գերահրաշ սիրոյն առ քեզ՝ կոչեցար խորհրդածդ նեղբին խորոց ոչ երրորդութենէն. քեզ յայտնեաց Աստ յերկրի, և առաւել ևս այժմ յայտնի յերկինս՝ ոչ միայն զպատնիս Աստուծոյ, այլև զխորհուրդս տեսչութենէն յարարածս. իբրև քոյով խորհրդակցութիւ կամելով վարիլ, զոր օրինակ ի վարչութեն խորհրդեանցն վասն երբեմն խորհրդով մտնելոյ. մանաւանդ Թէ որպէս նա ինքն Աստ յերկրի ասա վարէր քո բանիւդ, ոչ հրաժարէ նաև յերկինս նոյնօրինակ մեծարել զքեզ: Եւ ծածուկ հաւատոյն: Լսեմ ի գործիական հոլով հաւաքմանէ. այսինքն գաղտնի կամ աներևոյթ ժողովմանէ կամ անփոփ մանէ բանին ոյ՝ ընդ մարմնոյ միաւորելոյն յարդանդի քոյմ, դու ինքն իբրև լուսաւոր ձողոյ կամ զգեստով պատեցար. որպէս Թէ ասել, առեցաւն մարդկութենէն եղև ծածկոյթ Աստուածութենէն, և բոլորն միացեալ՝ եղև ծածկոյթ քո: Մարթ է առնուլ և այսպէս. վասն գաղտնապէս ամփոփելոյ բանին մարմնաւորութեամբն՝ դու ընդոհաղիդ զգեստոս յառաջագոյն պատեցար:

49. Աչառ էին: Անքակտելի, անեղծ և անայլայլական տէրութեան էին Աստ դու՝ ինքն եղեր էակ կամ միշնորդ նորոգ ի ին սկսանելոյ, այնու զի յառաջն Տէր էր արարածոց միայն, բայց քո ծնանելովդն զմարդին մարմնացեալ, եղև այժմ Տէր նաև Աստ մարդացելոյ, որով և կոչի Աստ քեզ, Գլուխ քեզ: Եւ ինքն քե՛ ի սաղմոսն ասացեալս յիւրոց գիմաց՝ Տէր կոչէ զԱստ: Աչլազգ ևս, ծնանելովդ զքե՛ Աստ, եղեր միշնորդ՝ զի նոյն էն իբր մարմնացեալ սկսանիցի ունել զանեղծ և զանվախճան Տէրութիւն՝ ի վերայ ամենայն արարածոց, ըստ այնմ * Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս և յերկրի: || Կամ, եթէ պէրուիէ առցի յատուկ ըստ առ՝ ի մարդկանէ պաշտամանն, այսմ տեղութեն սկսանելոյ միշնորդ խնամի Տիրանոյնն, զի Աստոյն փրկագործութե զգալատարեալն և զօտարացեալս դարձոյց ի պաշտօն Աստ. և ուր առ մարդիկ իբր խոսխանեալ ին էր և անծանօթ՝ աէրութենէն Աստ, վերսին ծանուցաւ:

50. Եւ՝ ի սբբանէալ: Զանկեան, զանչափ կամ զանժամանակն Աստ՝ որ կայր ամփոփեալ՝ ի մարմնի իբրև ի ծրար տաշխին կամ տաշխին, (ըստ բանին երբ. ա. 12) դու առ տեսեմբք քո և առ լանջք սնդեալ Թաքուցեր. որպէս Թէ ասել. ոչ միայն զաստուածութենէն խորհուրդս ի յոգւոջ ունելիր Թաքուն, այլև զմարմնոյն գալանիսն, զերանակ ծնունդեանն, և զայլ ինչ որ զնորա մարմնոյն գործէին, ի սրտիդ ծածկեալ ունէիր. և ի գիւցազանել քո զնա կամեմբք, դու զնոյն խորհուրդսն կերակրելիր հոգւով ըստ այնմ. * Եւ մարիամ զամենայն զբանս զայսոսիկ պահէր, և խելամուտ լինէր ի սրտի իւրում: (Ղուկ. բ. 19. 50:

51. Մէնծոդ կենաց: Երկաքանչիւր կենաց՝ որ այժմուս, և որ հանդերձելոցն, համարձակ միշնորդ եղեր՝ իբրև Մայր աստղոն կենաց: Այո՛, միշնորդ մարդկային կենաց ասծոդոյն, և մերոյ ընդհօք կենացն՝ որ ի Հաշտմանէ անմահական ողկուզին հասուցելոյ ի քէն: Կամ, կենացն՝ որ մարմնոյ, և որ հոգւոյ, որ ընդհաց, և որ փառաց: Խրա նակէց վերնոյն: Սեղանակից վերնոյ բարձրեալն Աբբայի պատուհասցար, անհապաղելի անոռամբ, մայրական անուամբ՝ որ անբաժանելի է և անմնա հանդիսելի. որով իբր իրաւամբք կաս միշտ սեղանակից Աստ, ուր այլ աբ դաբք լինին յուրախութե ան կոչեցեալք ծառայաբար: Եթէ առ երկ

բաւորքս գերադոյն վառք համարեալ են սեղանակից կարգիլ Թագաւորի , զոր գաւթի շնորհաց Ա՛ստուածեայ , և որդւոյն բերրելեայ , և ընդ որ եղկելին համառ ուռուցեալ պարծէր՝ յամենայն իշխանաց իւր միայն գնալ՝ ի Ճաշ Եսթերայ . (ը՛. Թագ . Ի՛. 7 : ԺԶ. Թագ . ը՛. 7 : Եսթեր . Է . 12 :) Ապա զնոքդ անձառելի վառք իցեն՝ սեղանակից երկ նաւոր Աքքային սահմանիլ մայրական անկորուստ իրաւունքք : Յայս բան՝ ի ներքս կայ ինդիրն մեծ՝ հաւանեալ առ ծնաբան վարդապետս , Թէ որ կոյսն նոյնն իսկ Աճմայրութիւն սահմանեալ էր յերանութիւն փառաց , և այնր իրաւունքք՝ կորեր ժառանգել զիառն , Թէ և վկային՝ ի միջն արժանիք հաճոյարար ընդհաց :

52. Մ՛նծքին անդրանիկ բնաւինն հօր : Ապա բառք՝ կամ բոլոր յարին առ երևեալն՝ ի փեն , իր մարմնացեալն՝ ի քէն՝ միածինդ , անդրանիկդ , որ և է բնաւթեանն հօր , բնաւթիակից . և կամ զատաբար միածինն առ երևեալն . այսինքն ծնեալն՝ ի քէն միածին . իսկ անդրանիկ առ յայնորդն , այսինքն որ՝ ի քէն միածին է , նոյն անդրանիկ ծնեալ բնաւթէ հօր ոչ : Ապրդ՝ որպէս նա խոստովանեալ է սիրելն և առաքինորդ եղէկ գործովք , եղէկ բանիւք՝ բովանդակ խաչակրօն վարուց , նոյնպէս և դու նախընթացդ վսեմական վարուց , ծագեցուր , պայծառացար ասէ՝ գերօրինակ ցուցման եւն : Բառն գերօրինակ , առաւել իբր գոյական իմանի . այսինքն գերազանց օրինակ առ՝ ի ցուցանել զհանգամանս ձեռակրօն կարգաց : Կամ , իբր ածական , գերազոյն և առաւել քան զցուցումն կամ քան զպարտուցեալ ձեռակրօն կարգաց ծանուցար դու . օրինակիք այլոց ոչ վառահելի են մեզ առ նմանողութիւն , իսկ քոյդ գերազանցեալ մեսց քան զկար նմանելոյ :

53. Անաղաման ծաղմամբ : Ճարտասանական առատութիւն զընդգծման միանց՝ ի մի կապէ . զի որպէս անմատոյց հուրն կիզանող ծախի , զնաթդ ծառքի , և որպէս ծախեալն և ծառքեալն անառական մեսց : Փոխաբերեալ հակառակաձայն բառիւդ՝ զանհասանելի մեծուն իրացն յայս առնէ . այսինքն զքանն ձեռ զանմատչելին իբրև հուր ծախիչ՝ ոչ ասէ , քոյով ծնանելով զնա՝ ի մարմին՝ ծախեցաք ծառքելով՝ ի խորհուրդ սըղ Հաղորդութեն : Ծառքուածն , այսինքն ծամելն ասի յաղագս պատահմանց հացին , բայց ընծայի Քրի՝ որ խորհրդաբար կոչ ընդ պատահմանքն : Ջարագեալն՝ ի ընս : Քոյով միշնորդութէ զԱ՛ որ ամենահաս զօրութեն և հրամանաւ առակաւ ասի Թուչել գնալ՝ ի Թևս հողմոց , սեռաք՝ ի փառընթաց կենդանին , նառեալ՝ ի չէշ և յաւանակ : Օսար է՝ փառընթաց կենդանին խմնալ զքառակերպեան քերովբէս : Զի նառեալ Ա՛յ՝ ի քերովբէս՝ յար և նման է արագելոյն՝ ի Թևս հողմոց , և՝ ի միւսմ բանի ասի . սալմ . * Եվ՝ ի քերովբէս , և Թռեաւ սլաց յաւ || ևն . և զի նառելոյն Քրի՝ ի քառակերպեան քերովբէս՝ որ ըստ ծնօրհեն խմնի , ոչ եթէ ներ կոյսն եղև միշնորդ , Թող , զի և բառն փառընթաց ոչ նշանակէ քառակերպեան :

54. Քի վճռվեաւ : Զնա որ քաւիչ և բարձող մեղաց մեր էր՝ իբրև քահանայ , մեք իբրև պատարագեալ գառն՝ Ճաշակեցաք : Յովհաննէս կարապետ քարոզեաց զնա գառն գովեալ , և մեք հաւատացեալ ընկալաք : Իսկ չարագործքդ գառեցին զնա մահու պարտ . մեք նոցա ընդդէմ , որպէս Ա՛յ Ճշմարտի երկրպագեցաք : Զանձանօնն հօր . որ յառաջն անձանօթ էր՝ ի մարդկանէ իբրև Աստ , և առաւել իբրև Հայր , մեք ազգակցացաք , այնչափ յայտնի ծանեաք՝ մինչև ընտանեբար իբրև որդիք օրհնեցաք զնա : Զանպէսն ասլաց : Զանմերձենալին կամ զանհասն մեսց հրեշտակաց՝ մեք գգուեցաք իբրև մանուկ եղեալ վասն մեր : Զանտահմսն բանին բնաւինէ , ի թանձրացեալն խոս , այսինքն զբուն զնակական

բանն Աֆ հաւրուբեցաք ի հասարակաց մերում մարմնի, զոր վերադոյն, համար ԺԲ. ասաց հասարակաւքն : Աստէն յառաջին դէմն՝ գործեցաք, համբուրեցաք, ևն, նշանակէ՝ եղև մեզ գործելի, համբուրելի . որպէս և երջանիկ գործեցաւ, համբուրեցաւ յայնցանէ որք կենակիցք գոյն : Զպատճառ նոր հոգեղէն , այսինքն զկազմեալն հոգւոյն սէյ զորութիւ, ըստ առաք. (ա. կորն. ԺԵ. 45 :) * երկրորդ մարդ հոգի կենդանացաւ || : Զնա սեւեաք ասէ՝ ի լոյ հասակի աւազնոյն՝ երեսնամեայ, երիտասարդացեալ : Բանին էութիւ, նմա՛ ի Թանձրանալն , զանժամանակ էակ բանն՝ պոփչոյ յոյ ազգաբանելոցք սկսեալ, սկզբնաւորել մարդկային ծննդեամբ ի գալոյ , յոյ յայզէ գալոյ, և ոչ եթէ՝ ի ժամանակէ անտի գալոյ սկսեալ, և ի յոր կոյն վերջացեալ : Յայսոսիկ ի վեցեակ հաւաւածս՝ ի շար արկանէ զասպիճանս մարդկային կենցաղոյն ՝քոյ : Իբրև տղայ գործեալ, իբրև մանուկ ոզջացուցեալ, իբրև երիտասարդ յարբունս հասեալ . և ապա ընդ մարդկիկ կենցաղակից եղեալ և յամենեցունց որպէս գալոյ ծանուցեալ. և բովանդակ կենացն ապարտաձք՝ իբրև մարդոյ ուրուք ի պատմելն առեալք բանիք և գործք : Ընդ այսոսիկ մարդկավայելուչ գնացս ձանապարհորդել անհաս և անժամանակ բանին ոյ՝ ի վէր ե քան զամենայն միտս և ըզհրաշս , և քան զնզձս փափաքանաց : Եւ ո՞ այսմ ամենայնի՝ բայց Տէ՛ն ձայնակ պաՀաՀա՜ ես ասէ, ծնանելովդ մարմնապէս զԱրգին Աֆ. զի մարդկութեն լինելով պատձառ , ասի նոյնպէս պատձառ հեռանացն մարդկացնոց : Աֆարաք էոաւոց : Զայս իբրև ուրոյն հաստատ առեալ, խնամի . մէ անտրտունջ կուսից : Կամ ընդ յաջորդն յարել, այսինքն մարքուր կուսանաց՝ զոր նպատակ կամ նախասիրալ կրօնից :

55. Թէ չէր ի փեն ածեալ: Եթէ ոչ ի քէն վերաբուսեալ էր տունկն՝ որ երինային է ըստ ձծուքեն , ոչ արդեօք բերէր զայն պատուղն՝ որ ան ձաշակելին էր ի հաղորդութեն շլեցանց մերոց . այսինքն ոչ երբէք ձաշակելի լինէր մեզ՝ անձաշակելի բանն Աֆ : Գիտելի է առհասարակ յաղագս շարակարգելոյ պայմանաւ ասացելոց բանիցդ , որով ասի՝ եթէ չէր ի քէն ածեցեալ, ոչ էր պաղաբերեալ. կամ՝ թէ ոչ ի քէն յղացեալ էր, ոչ էր մարմնացեալ. կամ՝ եթէ ոչ էր խառնեալ զմերս , ոչ էր միաւեալ ևն : Այսոքիկ և այսպիսիք ոչ խնային արձակաբար , որպէս թէ ըստ ինքեան և պարզապէս չէր մարմ կատարիլ նոցա առանց խորհրդոյ մարդեղութեն , և թէ այնմ խորհրդոյ հարկ էր կատարիլ ի նոր կոյսն : Այլ խնային ըստ վճռելոյ յաւիտենական սահմանին Աֆ, որ ինքնիշխան բարութեն կէտ եդեալ էր՝ մարդեղութեն խորհրդով կատարել զայն ամենայն պարգևս , և թէ Մարդեղութեն ծննդեամբ ի սէյ կուսէն ունիցի զնաւարութիւն : Եւ ահա ըստ այսու անշրջելի սահմանին Աֆ, եթէ արդարև ոչ ի սէյ կուսէն յղացեալ էր Բզին ոյ, ոչ մարմնանայր , ոչ ջշալփիւր , ոչ ձաշակիւր , ոչ քարոզիւր , ոչ սըր քէր զՀէ, ոչ մկրաէր , ոչ օծանէր , ևն :

56. Թէ չէր երեսեալ: Ի սպասէն առեալ բանս, (ՀԲ. 14.) անդ նախ ասէ՝ Ձշմարտաւի յերկրէ բուսեալ, և ապա յերկնից արգասրութեն երևեալ . իսկ սատանօր փոխել զկարգդ՝ Թուի Թէ չյարմարի նաև դիտատրութեն բանիցն . զի յուցանել կամի՝ Թէ բարիքն ամենայն սահմանեալ էին միջնորդութեն սէյ կուսին . ուստի ըստ կարգի ասել՝ ի գեպ էր . եթէ չէր սկսեալ Ձշմարտութեն ի յերկրէ , ոչ երևեալ էր հօրն արգասրութիւն ի յերկնից : Վասն որոյ առ ի յարմարութեն խնամոցին , միայն Թէ ի վերնոյնաց գրոցդ չեիցէ այլապէս, զբաւն արդարութեն ուր նիմք խնամել՝ արդար կամ հաւատոյ կամք . որոշութեն , այսպիսի մտօք . եթէ արդար կամք Հօրն չէր հաստատեալ ի վերայ քո , Ձշմարտութիւնն

ՔՇ ոչ էր բառնալ յերկրէ ։ Կամ, զշուկայն ՌՆ՝ փոխադրել ՚ի յա-
ջորդ մանն, ընթեռնուլով ։ Եւ չէր երևեալ հօրն արդարութեն, թէ չև
էր սկսեալ Ճշմարտութենն ՚ի յերկրէ ։

57. ԹՒ չէր յղացեալ։ Եթէ յանփորձ կամ ՚ի կուսական արգանդի
քումն ոչ էր յղացեալ Որդին այ, ոչ ևս մարմնանայր. վասն զի սահ-
մանեալ էր զի ՚ի քէն և կուսութենէ լինիցի մարմնաւորութիւնն ։ ԹՒ չէր
կրեալ։ Եթէ ոչ էր բարձեալ ՚ի գերկրս հողեղէնս, ոչ էր ծանուցեալ լինել
մարդ Թանձր մարմնով ։ ԹՒ չէր համբուրեալ, զպալն համբոյրն զառա-
ւել ընտանի հպատակութեն ծնանի. եթէ չէր ասէ՝ գործանօք համբու-
րեալ, ու էր ճառելոյ իբրև քաղցր, սիրելի ։ ԹՒ չէր հեգնեալ. եթէ
չէր շրջեալ յերկրի ընդ մարդկան, ու էր փարոշեալ. զի ոչ ոք զնա ճա-
նաչէր, և ոչ վկայեալ լինէր. որպէս ընդ հակառակն՝ զկենցաղակցու-
թեն ընդ Քեզ՝ առնուին առաքեալքն ՚ի վկայութեն ։ Կամ, զասէնն՝ ոչ
էր քարոզեալ ևս ՚ի չէնոյս, մարթ է խնամել ՚ի զպալն արարածոցս. զի
շրջելով Քեզ յերկրի, զիարձ առին զօրուն նորա ծով և ցամաք, օդք,
ստնկք ևն։ ԹՒ չէր խոչեալ, իւր ածուելեն յօծութեն մարդկութեն
Քեզ, ու էր օծեալ և զմեզ հնորհօք ։ ԹՒ չէր խոտնեալ, միաւորեալ
զՔեզ բնութեն ընդ իւրում ածուելեն, ոչ էր ՏԻրեալ, կամ զմեզ հնոր-
հօք աւազանին. և կամ ինքն ոչ լինէր սկսեալ ՚ի Յովհաննէ ։ ԹՒ չէր
խրախուսեալ Մարդն ։ Ընդհանուր առեալ զՔրդն, խնամի. եթէ ազգ
մարդկան չէր զօրացեալ յերկինսին մարմնակիցն իւր, կամ հաւատովք
մարդեղութեն զօրացեալ ՀԱԾ, ոչ ևս սրբեալ էր ՚ի մեղացն և յանհա-
ւատութէ ։ Իսկ Մարդ առեալ զանհաւատն, կամ զայս մարդ Քեզ, խնամի.
եթէ այս մարդ ոչ էր իրախուսեալ ընդ երկինսին ածուելեն միաւորե-
լով, ոչ ևս սրբեր զմեզ իւրովք գործովք, զի մարդկութէ ինքն առան-
ձին չէ արդարացուցիչ և հնորհաւոր, այլ ընդ բանին միաւորելովն ։
ԹՒ չէր խոնարհեալ։ Եթէ յընտանի փառաց իւրոց ոչ էր խոնարհեալ
բարձրն, ծածկելով զայն, և ոչ կորուսանելով, ըլ անփառունակ բնու-
թէ մերով, յայտ է թէ մարդկութենն առեալ ՚ի առղնայնոցս՝ ոչ բարձ-
րանայր յածականն փառակցութէ ։

58. Բայց մարթասցաս ։ Բայց արդ ասէ՝ ըլ սահմանելոյ կանայն ԱՀ,
խակատեաս մարմնացաս ՚ի քէն Որդին, որպէս մարթասցաս. որչափ և մար-
դացաս խակ. այսինքն այնպէս զՃշմարիտ առ մարմին, որպէս և զհոգի
բանական՝ որով լինի մարդ կատարեալ. զի անհնարին բանին ՅՅ միաւո-
րիլ ընդ նիւթեղէն մարմնոյ՝ առաւել անպատկան կարծէ՝ քան ընդ բա-
նական անհնարին հոգւոյ. վասն այն հաւասար ասէ՝ առեալ զմարմին, որ-
պէս և զհոգի. և յայլ խօսս իսկ բազում անգամ կևց վարի, մարմնա-
ցաս, մարդացաս ։ Նոյն և յայսինչոցս ՚ի ժամանակի ծննդեամբ, ըստ ո-
րում ծանուցաս յառաջագոյն մարգարէիւք և ակնպէս նմանութիւք ։
Աբեթպանեցաս առ նը Կոյսն և առ հովիւսն ՚ի ծննդեանն գիշերի.
ոսպէս խոտորբեցաս, ՚ի նմին ՚ի սղղ Կուսէն ՚ի տան զաքարիայ, և ՚ի
հրեշտակացն փառատրոցման յերկինս, և ՚ի հովուացն նոցունց փառա-
բանակցաս ։ Իսկ Տէրեցաս, քառասնօրեայ ընծայմամբն ՚ի տաճարին՝
ըստ օրինական սրբութէ երբ կատարս, որպէս երգեցաս, ՚ի տաղ. Ժ. 5.
* Տէր ՚ի տաճար նը իւրում ։ Եւ դարձեալ. (Մաղաք, Գ. 1.)
* Յանկարծակի եկեսցէ ՚ի տաճար իւր տէր զոր դուքն խնդրէք ։ Իսկ
Տէրեցաս, ՚ի յորդանան՝ խառն ընդ մեղաւորս երբև նման նոցա. բայց և
վկայեցաս, երկինսին ձայնիւն, Հոգւովն սղղ ալաւնակերպ լինմամբ, և
քարոզութէ Յովհաննու ։ Նոյն իսկ պատմեցաս. Համբառեալ քարոզե-
ցաս յետ սկզբանէնն, որպէս ճառեցաս, յառաջագոյն ՚ի մարգարէիցն.
ըստ որում Աննդրեաս պատմէր Սիմոնի, և փիլիպպոս՝ Նաթանայելի ա-

աչք գտեալ գՅՈ ըստ Ճառելոյ մարգարէին : (Յովհ. ԺԲ. 41. 45 :)

59 : Իսկ պանդխտաւս, կամաւ յանձն էառ զաղքատութիւն, վարեցաւ աղքատաբար . որով Ճոխացաւս, որոյ վասն Ճոխացաւս տիրողութիւ՛ ի վերայ ամենայնի, կամ այնու որով Ճոխացաւն՝ անանկացաւս, այսինքն մարգկայնութիւս : Յայսմանէ բանս որով ունի նշանակել կրկնակի, այսինքն այնու որով, կամ որոյ վասն, պատճառական մուտք ըստ պահանջելոյ խնամատիին : Իսկ հնազանդեցաւս, Հօր ՅՈ, և ծնողացն, և աներկար դատողացն . որով պաշտեցաւս . պաշտօն ծառայութիւ՛ ընկալաւս ի հրեշտակաց և ի մարգկանէ : Իսկ կրկին մուտք, այսինքն մարգկութիւն որով հնազանդեցաւ՝ պաշտեցաւս . կամ վասն հնազանդելոյն պաշտեցաւս : Իսկ երկբայութիւնս մարմնոյն, որով խոցեցաւս, կամ վասն խոցելոյն երկրպագեցաւս : Իսկ ամաչելոյն, զասատանայ և զպաշտօնեայս նորա՝ նովին մարմնոյ նովին, կամ նախասահանքն՝ որով պոպխոռեաց, ամաչեաց, զամօթ յանձն առ : Կամ, յանձնառութիւ՛ ամօթոյն ամաչելոյդ զքեզնամիան : Ընդ հանրականն բերելոյն զկնդականի հաւատացեալսն, և զարդարոյն հոգիս, որով ինքն նախ պրպտեցաւս : կամ, վասն որամելոյն բերկրեցոյց, զուարճացոյց : Աստէս վասն մերկանալոյն զգեցոյց, վասն բևեռելոյն ողջացոյց ևն :

60 . Սլաշաս որպէս վերնայի : Յայսմանէ խմացեալ զԲՒՒ ըստ ձեռնարկեն, յայտնական է և յատուկ . իբրև զի ձեռնարկէն է խակապէս վերնայոյն, հոգեղէն, անքնին, անհաս : Բայց զի ասացեալքս հայրն ի համարձակութեան Քրի, ըստ այսմ առ մարգկութեին խմացեալ, նմանական է, ըստ նմանութեե և ոչ յատուկ . այսինքն թեթևութիւ՛ փառացն և զօրութիւ՛ վերացաւս Թռուաւ յերկինս՝ որպէս թէ վերնային էր և հոգեղէն, ծածկեցաւս ամպովք իբրև անշնչելի աչաց, և յական թօթափել սրացաւս իբրև անհասանելի : Իսկ ի բանն գովեցաւս որպէս պծնդին, յատկաբար նշանակէ՝ որպէսն՝ ևս և ըստ մարգկութեե մատծեալ . վասն զի մարգկութիւն ոչ է այլ որդի, այլ նոյն միածին բանն : Բոսորաբոսոզն, կարմրացայտ կայլակօք արեան ներկեաս, այսինքն նեռիկեալ սեաւս ի հրեշտակաց, զարմանալով նոցա ընդ կարմրութե ձորձոյն՝ ըստ ես. կէ. 1, ոք և վասն բացեալ վերացն հարցանելին . * Ընդէ՞ն են վերքդ այդոքիկ ի մէջ ձեռաց քոց || : (Զաքար. ԺԳ. 6 :) Աչսու օրինակաւս նաև վերկին հրեշտակաց ծանուցաւս իբրև յաղթօղ, և դասուսուր արդարակիւս . ևն : Բանքս ձեռացեալ են ըստ մարգարէութե՛ն եսայեայ . իսկ յասելն՝ ի հրեշտակաց հաւաքացաւս, Թռուի զառաքելոյն բան ի կիր առնուլ, * Հաւաստարիմ եղև յաշխարհի || . (ՌԱ. տիմ. Գ. 16 :) իբրև Թէ ոչ միայն առ մարգիկ յերկրի, այլև առ հրեշտական յերկինս :

61 . Քանդի ի ֆէն հիճապէնաց : Շաշկապէ փանդի ոչ զանցելոց բանից զպատճառն յայտ առնել կամի, այլ զկնի եկելոցն : Աստ՝ քանզի, կիսկ ոլովհետև ի քէն հիմնադրեաց զմարմնանալոյն անառեսուլ անեղն Աստ, և յանպատում շնորհէ անտի մարդեղութեեանն արժանացաք այսքան ձրի պարգեաց, և քոյովդ միշնորդաս պատրաստեցան մեզ այս երանեալ կան յատոյ բերկրական արգասիք, վասն այսոցիկ զամենայն փառս և զօրհնութիւս յաղագս լուսաւորուե հրեշտակաց և մարդկան ի ծածուկ խորհուրդն Աստ, որովք նոր արարած հրաշակերտեաց զեկեղեցի, մանուանեմք ծնրադրութիւ՛ մարմնոյ և հոգւոյ՝ ծնեցելոյն ի քէն մարմանակցին մերում՝ նոյն և բարձրացելոյ անուան նորա : Յետ բանդակելոյ կարգաւ զնորհուրդս անառեսուե նորա մինչև ի վերացումին յերկինս, ոչ այլ բան մնայ ասել, բայց յերկինս և յերկրի հրեշտակաց և մարդկան օրհնել զնա, մեծացուցանել, երկրպագել զոր օրինակ և առաքեալքն տեսեալ զհամբարձումն նորա, երկրպագել միայն փութա

ցան, և յերուսաղէմ օրհնել և գովել զԱՅԾ ի տաճարին. ուստի և մեք գործցուք յօրհնութիւն քո:

62. Գլուխ նորին պանծանաց: Ա՛յնպէս դու միայն օրհնեալ ես ի կանայս, զի բովանդակ ազգի նոցա պանծալի գլուխ ես, և պատկ. որպէս և Ովդիթ քո՝ գլուխ պատից ազգի. եթէ պրէ՛ի վրէն պարծիլն, և կապ նոյք նոյնպէս ի քեզ: Պաւէ կոտորուիլ. լռութիւն կամ կատարելութիւն կուսութեան, իբրև նախկին կոյս ծածանուէր, նահատիպ ամենայն կուսից: Մա՛ռաբ հարանուիլ. որ այն կուսութիւն է անպիտան հարմնութիւն առ Աստ, պիտոյ ընդ նմա ոգեխառնել. կամ, զի լու ևս քան զամենանուրն կապ լսոյ է որդիս ծնանել երկնից: Ա՛յլազգ ևս, մարթի է ուրոյն առնուլ զայս ի վերայ օրինաւոր հարանութեան. այսինքն դու պատկ մարգուր հարսանից երկրաւորաց, նախասիրեալ նոցա քոյով անշուշտ կենակցութիւք ընդ Յովսեփայ: Պաւէ ընդրուի՛ր, պատկ ոսկի ընտրեալ, որոյ գովուի անթերչ է, այսինքն ընտրականութեանն կամ ազնուութեանն ոչ է ի փորձոյ հրոյ՝ երբև զոսկի խառնեալ. զի և այլ արդարք ոսկի պատկ եղեն, բայց անցեալք ընդ փորձ հրոյ և ջրոյ: Պաւէ անեղծանե՛ի, անեղծանելի անթամանաւելի ըստ նմանութեան լուսոյ: Պատկ շնորհօք նորակերտեալ, Եւին ծնեալ ի՛ն, որ միայն ծնողին Աստ վայելչական է, կամ, որ կնիք է ծնելոյ ձեռն նայ: Պատկ երանական, երանեալ յամենայն մարդկանէ, կամ որ պերանութեանն կինքն բերի, բանին հօր մայրութե՛ն, մօր բանին վայելչական:

63. Պաւէ սո՛ւրբ պանծանաց: Պատկ արքայական պանծալի, կենացն բարեբե՛րութիւն, գերազանց վարուց առաքինութեան, կամ առաքինեացն որոց քաջ ըաքականութեան յերկինս է: Պատկ պայծառատիպայ վարուց խմաստութե՛ն. յորում փայլէ հոգևոր կենացն խնամուն: Պատկ պերապապուսպ, յօրինեալ յերկնաւոր ձարտարապետէն, երկնահանճարն գիտութե՛ն. յորում սեանակ ձեռագործ հանճարոյ և գիտութեան. կամ, որ սեանդէ զնծայութիւն գիտութեան: Պատկ պիտանի կամ կարևոր առ ի գեղեցկացուցանել զեկեղեցի. գո՛ւ միայն յամենայն սէր բառական ես ի վայելուչ ընդհանուր եկեղեցւոյ. ուր այլք սէրն՝ են պարծանք այսմ և այնմ առանձին եկեղեցւոյ: Պատկ պաղնէտե՛ն, պաշտելի, յարգելի, առ ի զարդարել զնորա Սիոն՝ զարքայական վրէն: Ջերկրաւորն սիոն զարդարէր՝ ո՛չ պատկն բերաբերեալ, այլ Դաւթի կրողն ի գլուխ զձագն մեղքոյ. (ը. Թագ. ժը. 30.) իսկ գո՛ւ Թագուհի նորոյս սիոնի ի միասին ընդ Որդւոյ քումբ պատկ վայելչուե՛ս ես: Պատկ յոգնանիւթ, բազմագոյն կերպեաւ ո՛չ միմին երանգօք, այլ յարբէից եօթանոց, յեօթնի լուսաւորեալ գեղեցկարուեստ փայլատակեալ, յեօթնալոյս պարգեւաց Հոգւոյն սէր շողշողեալ: Պատկ աստ՛ղնորդիչ վերնոյն ապաւինո՛ւե՛ն, թէ և երկրաւոր գործով գո՛ւ, բայց երկնից կարգեալ իսկուն, զորես իրաւամբք ազգակից միանոյ առնել զվերինս և զներքինս: Պատկ անբիծո՛ւե՛ն, գլխովին անարատ, անբիծ. շուշանի արբարո՛ւե՛ն, յորում անսխալ նշմարին ճանապարհք սրբութե՛ն և ճշմարիտ կարգաց. ո՛չ պատկ միայն ես առ ի զարդ, այլև կանոն առ ամենայն ուղղութե՛ն:

64. Վէրաբերեալ Ռուտոյ: Ա՛հաւասիկ այսմ ամենայնի նախակարգեալ զանազան պարգեւաց, գերազանցութե՛ց, բարեբարութե՛ն՝ զոր Թուով բանից շարեցի, և ո՛չ եթէ բովանդակապէս չափեցի, խոստովանիմք զքեզ արժանաւոր ընկալարան, և ամենայնիս ի քեզ ընդունող կամ մաց Աստուածոյ. և պարտապան իակ եմք, վասն զի անհամար ազգաց ազանուծնոց՝ գո՛ւ եղար պարիսպ ամրական. և ի քո ամենազօր բա րեխոսութե՛ն ապաւինեալք, խնամն մեզ և հանգիստ գտանեմք ընդ հովանեաւ ամենայն պատուարիդ: Պատուոյ աչ՛նայօրէն, գեղեցկապէս յօրինեալ յականջ հոգևորաց, ըստ առաքեան յայտն. (ի՛ա.) հրապար-

գոհ, հրով ճաշուքեն շրջապատեալ, որով և անմահագոյց սատանայական հինից, մեղաց և ախտից : Բռնանդոյն, միշտ լուսաւորեալ, որով գազան նաճաճուկ նենգօղք չկարեն հուպ երևել : ամենահրաշ, հրաշալի կերտուածով յօրինեալ, և ամենեցուն հիանալի, յիշատակեալ յեզեկիէլ էն, որ վակեալ ասաց զնուա քո առ մարդ, միայն Տն ԱՅ մտանելի : (Եզեկ. ԺԸ. 5. 6. խե. 1. 2 :) Պատուար շրջապարիսպ, շուրջ յամենայն կողմանց ի հոգի և ի մարմին պարսպեալ, ընդ ամենայն ժամանակս ի յղութէ անտի մինչև ի վախճանն երջանիկ ամբակումեալ, անտրելի հանգոյն արատոյ և ապականութենէ. որոյ հիմն անշարժութենի ի բարձրեալն՝ ըստ գաւթայ. * Եւ ինքն հիմունս սրկ նմա բարձրեալն || (Սաղմ. ՁԷ. 6 :) Եւ փաղաքին Ելիսէ, արքայութենն ըստ պօղոսի. (Եբրայ. Ժե. 22.) այնպիսի պատուար ես ամուր, զի քով պաշտպանութիւ արարեր զամենեսին այնմ արժանաւոր լնակիչս. վասն զի զձնշմարիտն Աւծ ծնանելով ի մարմնի, իբր ևրաւանք ևին զծնունդս երկրաւոր սիոնէի կամ զինուորեալ եկեղեցւոյ ծնաւ յորդիս արքայութենէ : Խրամ և պատշարձ ևին էր զի եթէ Աւրքայն երկնից վրն պաշտի անդ իբրև քո որդի, նոյն և թագաւորեալքն ընդ նմա՝ որդիք քո իցեն և ժանաչիցին : Եւ այսորիկ աղագաւ արդարդ ես կոտոռնի, մարքուր և անախտական կուսութենիդ օրհնեցաւ և օրհնի ի շրթանց ամենեցուն, զի թէ և անզաւակ առ ախտաւոր ծնունդ, բայց բեղնաւոր եղև անհամար որդւոց մարքրականաց. և այսպիսի գաւանեալ ես, վասն զի մարմնաւոր և ծնօղ խոտովանեալ ես իսկակից Որդւոյն Հօր Աւծ :

65. Ջբան պարմանին : Ճշմարտապէս ուրեմն ի ֆեղ ընծայեալ, առ քեզ պատշաճեցուցեալ զան գրողին, խոտովանիմբ թէ դու եղեր մեզ օգնական և յարկ ապաւինի ընդդէմ փորձութեց յաւուրս նեղութ թէ, ըստ սաղմ. (Ը. 3. 4. ԼՈ. 7. 8 : խե. 2 :) Ով մատրունի Տոսիոյ, մարքրիչդ կուսից յօրինական պատուոյ՝ որով անդրդի կեանքն պիղծ հանարեալ էր, այլև ի քաղաքական բամբասանաց՝ որ իբր փայտ չոր և անպիտան աշխարհն անգունէ զկոյսն. քանզի ցուցաբ ի քում կուսութենդ՝ թէ դեբազանց և սրդէծնութենէ ընդունակ է : Սկիբնաշարիդ, առաջին յետ Քրիստ՝ համօրէն երանելեաց. և մայր հիմնադրութենի, մայր՝ որպէս զբէ խոյն եկեղեցւոյ, նոյնպէս սկսանելոյ նորոյ եկեղեցւոյս, յորում դու ևիքն եղեր նախկին հաստատեալ յաւետարանել հրեշտակին, և քոյով անշարժելի հաստատվք հաստատեցեր զքրիստոս հիմունս եկեղեցւոյ՝ զսատանանեաւն առ չարչարանօք փրկչին :

66. Ընդհակ պերգաբան : Ապաւինեալք ի Թիւս պահպանութենէ քո, միշտ կանխեմք ի նուիրեալ տեղն տաճարի քո օրհնել և մեծացուցանել, և այժմ ընդհակ աղաչեմք զներբուղական զայս օրհնութիւնն՝ որչափ մեր լեզուս տալ կարող էր. հայցելով միանգամայն՝ զի տացես մեզ, որ նուիրեալ այսմ տաճարի զձիրս կամ զղօրութենէ տաճարացն որ յերուսաղէմ և ի լեհեղհէմ. որով զի սրբեալք և արդարացեալք, արժանի գտանիցեմք մեռն փրկութենէ ընդունել ի փառաւոր յայտնութենէ միածնի քո : Իակ այժմ զքեզ երբև զօրաւոր և մեծ պատճառ այսքանեաց բարեաց՝ յայսմ գեղեցկազարդ տաճարի փառաւորեացդ, ոմ գերամբ բարձեալդ ծնօղ անժամանակ Էիմն, որդւոյն ես :

՚ի գանձ սբ Աշխանին :

Յաղագս այսր գանձի՝ Թէև չունիմք հաւաստել թէ զրդ ընդ Ներբողենն ևցէ յօրինեալ, իբր զի չիք նշանակ ի յիշատակագիր նամակին

առ Սահմանու· բայց զի յաւելու ասաւ զնմի՝ պերճաբանէ սակաւասա-
նեայ այսր գովչիսի, առաւել զմեծ ներքինեանն յայտ առնէ, քան թէ
զսակաւ բանին՝ որ ասաւ. և ապաչէն ի կարգին զնմանէ ասացեալն
ցին իբրև արձան գրեալքն իւր և խնասաքն, ընդարձակ Ճառի է յայտ
արարումն: Մանաւանդ թէ ոչ իբրև քարտզական Գանձ թուի արա-
քեալ զայս, քանզի ոչ գանձ բանիւ սկանչի, և ոչ վաստրատուին առնէ
հայցատածովք վասն զանազան կարգաց, զոր օրինակ առնէ յայլ երից
Գանձան:

67· Ձափոյ կլոման: Գերազանցեալ, առաւելեալ յոյժ քան զչափ
և զհամեմատութեն երկրաւոր բնութեն. ոչ մի ինչ մարդկային մեծութեն
կարէ ի կշիռ գալ ընդ քոյոմդ: Եւ ոչ այսքան միայն, այլ նաև փրկիչ
էնականն նախափառութեն, հրեշտակային ծայրագեալ նախատառութեն
վեհագոյն էս. գերադունի գաստն ասին Քերովբէք, այլ վերոյ քան
զնոսայն է քոյդ: Անհամեմատ առաւելութեն շնորհայ և փառաց, և
առաւել անզուգական չափ Աջմայրութեն՝ կացուցանէ քեզ դաս
ուրոյն, ի վայր քան զԱջ միայն, և ի վեր քան զամենայն որ չէ Աջ:
Պայծառ առափաս: Դու ոչ միայն յոսանալով զքո, այլև խանդակաթո
միաբորբ առագաստ էս նորա, յորում նախ հաճեցաւ բնակել իբրև
որդի, և միշտ բնակէ իբրև փեսայ: Նորոգ իսկ պեսաորիչ· դու ինքն ի
տես վեսայիդ քո մնանես և երանես՝ ընդունել շնորհս վասն մեր: Ծանոթ
երիվեոյն· մարմնոյ ծնրադրութեբ յարգելիք զպատկառելի քո պատկեր,
որ առաւել պատուոյ արժանի է քան զամենայն թագաւորաց:

68· Յոխանիս մասանց: Բազմաթիւս մասանց տիեզերաց՝ դու բերկրու-
թեն, ուրախութեն էս· զի անվճռապատ թշնաւութեն նոցա՝ արմատ օրհ-
նութեն երևեցար· անտառէր նշոյլ յերկրի՝ ի ծագմանէ ֆառոյն երկնոյ-
նոյ, յաճախային էական լուսոյն Ճառագայթեալ· բայց անորիւ հոմանք,
անգաման անմեկնելի կցորդութեբ միշտ մերձ կացեր առ լոյսն՝ որ մեզ
անմատոյց: Աստ կամի· յայտերեին լուսոյ ԱՀԳ ծագեալ քո, ոչ բնաւ
զատար ի նմանէ, ոչ բնաւ ալօտացար· գոլով ընդս հաղորդեալ՝ ան-
նուազ մնացեր իբր ինքնալոյս· ուր հրեշտակական բնութենքն իբրև լոյս
առելծեալք, ոմանք խաւարեցան: անճառ խոսմամբ: Աստ կամ յան-
ցեալն ընդդէմ, իբր ասէ, թեպէտ և մեզ անմատոյց է լոյսն՝ որում
գու ես մերձաւոր, բայց ի խոսանանէն Աստ գոյ և մեզ յոյս յատաս-
նիան. կիմ, յոր գուն հուպ ես, մեզ յոյս ոտ յատգոյն: Եւ կիմ յարե-
լով ի յաջորդ խնգրուածն՝ խնամեի՝ յուսով ապառնի խոսատացելոցն
զերծոյ զմեզ ի պարահաց մնհոս:

69· Երկնայնոցն լրծնէ: Ի մարմնական աղցատոր վարուց՝ որ յատուկ
են հողեղէն կազմածոց, ազատացեալ գու գվնասէն՝ երկնային հրեշտա-
կական բարուց գասոյ հաղորդ նաև ի բնաւոր կիրս, անցանկութ գոլով,
անկարօտ մարմնական կարեաց, անախտ, միշտ երկնընթաց, ճաճախորհ,
աշխատհատեաց: Որով եղեր և առիթ կամ պատճառ փեսուրէ նոցին,
առանեղծ ձգ զանձնէն որդւոյն Երբպարան, զանձն Աջ միացեալ ի զինեալ
մարմնի, որ ըստ ճաճուրէն անձնեալ է. և այնու տեսին կամ խնացան՝
զանձնէն պնեալ, զանակիզն և զանժամանակն Աջ ընդ ժամանակաւ
անկեալ:

70· Ասօղ ի ԵՂ զիմանալին: Ի վերափոխմանն ժամանակ հայր
բանս. և եթէ յատկապէս ստգի այսօրդ, այսինքն յայսմ աւուր, սաց
կարծել թէ յաւուր փոխման կամ վասն այնր աւուր եցէ յօրինեալ,
բայց մարթի է և անորոշ առնուլ փոխանակ ասելոյ՝ այժմ: Բովան-
դակեալ ահա ի քեզ զնճծուրէն նմանալի բարեացն՝ որում ընդունա-
կան է լուկ ստեղծուած ոք, ոչ հոգւով միայն փառազարդեցար, այլև

մարմնով սլացար բարձրացար ի բարձունս երկնից, իբրև մարմին՝ որ անշուշտ գոլով յամենայն արատից, եղեր ևս անընդունակ ապականութեան. զի թէ և բան անեսուանելի ինչ խոնարհեցար ի քուն մահու, բայց պարտիք մահու՝ լուծումն, փոուի, ամաչելով ամաչեաց ի քէն. որով ցուցար երկնի և երկրի թէ դու միայն ընդ Որդւոյ քումմ արժանաւոր բնակիչ ես երկնից՝ որ անմահ կենդանեացն է բնիկ գաւառ: Ո՛վ Տիրա մայր, զինչ այլ պանդխտեալքս յայսմ նահանգ վայրի ակնուելիք, բայց զողորմութեանդ մեզ հայցել և առնուլ:

ղ։ Աղիխ խրախուսիչ: Աղեխ անհամար են զարմանութիւնք անվախճան խոստմանցն ետծայնող, յորս վայելես ի բնաբոպանս, ի դրախտին երանութեանդ փերեան փնոյն, ծառոյն կենաց՝ որ նա ինքն Տէրն է. և որոյ պտղոյնսփ, ճիւղք կամ տատք շառաւիղեալք ի վեր են քան զհասուցանել երկրաւորացս: Ծառ կենացն ասացեալ ըստ բանի յայտնութեանն. (բ. ղ.) հոգևորապէս յայտ առնէ զնոյն ինքն ԱՃ, կամ զէութեանն ետծայնի՝ երանացուցիչ սրբոց յերկինս. որ իբրև առնէ ամենապէս զուն՝ ունի վայելմունս ամենազանս ըստ անհամար կատարելութեանն, զորս ի ծայրագոյն լուսոյ իւրմէ բովանդակէ. զորովք մարդկային և հասուցանել ոչ յայն կատարելութեան ժամանել կարօղ է, և ոչ ի նոր բնին վայելուչին՝ բայց որչափ ձրի պարգևէ որոց կամի ԱՃ: Եւ ահա այնոցիկ անհամար վայելմանց՝ գոլ ևս ասէ ունօղ:

ղ։ Աղբիւր բանի: Հայցեմք ի քէն աղերսալից՝ մաղթողական բանիս, կամ ընծայիւք բանից. որ ինքնին փաղցրալոյր ես. և միանգամայն գթած աչեաբդ, յապահովութեան ապգի մարդկան, առհասարակ շնորհեալ առ ի ԱՆՀ յընդունելութեան ամենայնի՝ որոց կարօտիմք: Աղբիւրս ասի ակերակէս՝ խնդրուածք արարեալ հանդերձ իրաւացի պատճառաբանութեամբ: Ի պաղատելդ իմում առ քեզ ասէ՝ ոչ կարօտիմ յերկար թանձելոյ կամ ժուռելոյ. շատ է՝ զքեզ ինքնդ յանդիման քեզ կացուցանել. գոյ ի բնի քաղցրալուր, և միանգամայն առ ի ԱՆՀ մեզ շնորհեալ առհասարակ, առատ և պաշտպան: Որ անհամեմատ պարգևօք և փառօք ճոխացոյցն զքեզ, որ գերասահճան ձրիւք ԱՆՃանայրուելոյ անգր ընկալաւ, որով զքնաւ հաւատացեալս յորդիութեանդ քո վերագրեաց, որում Հայր ԱՃ՝ հովանի, որում Որդին ԱՃ՝ որդեացեալ, զորով Հոգին նը վարեալ. և գու համակ երջանկութեանդ փառօն պարօք, նամբիւք գերագոյն երջանկութեանն պարփակեալ ներքոյ և արտաքոյ. զոր վերագոյն (համար իզ.) ասաց՝ սեպհականել զանեղծին փառաց ճոխութեան: Աւդ՝ այսքան անկշռելի մեծութեանդ իբր հաւատոյդ տահմանեցաց զքեզ ԱՃ առհասարակ մերում փրկութեան, և համայն պիտոյից ինձ մակալ և լցուցիչ. և եցոյց թէ կատարել զքո վասն մեր զհայցուածոյ փոքր է առ այլոյք անզուգական պարգևօքն, ոչ անառս առնէ զայն, այլ իբր պարտս իմն համարի իւր: Եւ ահա սոյն այս է՝ զոր իրաւացի պատճառս համարիմք մերոց աղաչանաց: Մինչ զի համարձակիմ ասել, վերանկարեալ զառ յաւուրանէն: Ջմկրտութենեն անուն Գրիգոր, որ գրոշմեցաւ ի մատնի քրիստոնէութեանդ, գու վերատին գծագրեա ի գիր ընտրելոցն: Մայր փրկեցելոցն գոլով քո, ունիս իշխանութեան խնդրել զհամար նոցա: Երջանկականն առեան իբր քոյով ձեռամբ հնձել հաձի պանուանս ընտրելոցն. և Պատառոն Քո հայր ի քո բերան. առանց քո ձեռին ոչ զոք ընդունի, և ը քո ձեռն՝ զամենեսին: Հանպա, հնչեա զանուն իմ ով պրաւականդ մերոյ փրկութեանդ:

ղՅ. Ջերգագրութիւն ոսկաւանանոյ: Ջգրութեանդ գովասանական բանիցս՝ որ առ քոյդ արժանաւորութեանդ կարի սակաւք են, ընկալ. հաստատեա յանդիման քո իբրև արձան կենդանի՝ ի գծիցն և յիմաստից բազ-

կացեալ զօրէն մարմնոյ և հոգւոյ· և սովիմբ միշտ վառաւորեսցես , որպէս և անեղծ պաշտօնեիցդ հրեշտակաց օրհնաբանութիւն : Ո՛վ ինչ յերկնաւոր , թէ անհերքելի քոյով հայցուածովը պարզերես կացեալք յանգիման երկնային դասուցորէն , արժանի լինիցիմք և յայնժամ ընծայս բանից մատուցանել· և ընդ քո ամենապայծառ մեծութիւդ հրաշացեալք , վառաբանակից քեզ լինիցիմք՝ օրհնել զանչնչելն ևս երրորդութիւն յաւիտեանս :

74· Ընդհայիր էին : Զձիշտսակագիրս ունիմք ՚ի միում ընդոր օրինակի՝ գրեալ ՚ի թուին պժգ : Այդ , որպէս և յայլ ձեռ· գնի· ընդհայիր , առանց էին :

75· Զպապմուէն ··· պճառաս : Ա՛յսպէս ձեռ· տպ· պապմուէս ··· պճառաս· և ընդորելի է բազմաւորական գնել վասն երկուց գովեստիցն ՚ի ՚ի Խաչն , և ՚ի ՚ի Աճածինն : Նկարեալ· Զմուղձն կամ զքարտէզն՝ յոր գրեալ էին ճառքն , նմանեցուցանէ ապիտակագէսին գաշտի , յորում գրչաւ նկարին բանքն , իսկ գրիչն երբեմն ձի ընդ ձեռամբ հեծելոյն՝ ընթանալ յընդարձակումն անդ՝ առանց ձայնի , առանց ոտից· պատմէ , քարտզի անձայն՝ բայց միշտ և անխոտոր : Ուր ձեռ· օրինն· առանց սէլի գրէ , հնչուի , պապմուի , փարուլի :

76· Աբէհամոսոյ ախն : Ա՛յսպէս և ձեռ· իսկ այլ տպ· ՚ի ախն : Եթէ ՚ի նախդիրն չկայ զանց արարեալ սակս յառաջելոյ բային՝ աբէհամոսոյ , իանի որական հոլով , այսինքն այսմ գրուածոյ եղի զանուն քո անչինչ յիշատակ· և տեսանելոյ արդեամբք ՚ի գլուխ երեալ վարիաքանաց նորա և գիտաւորումն· զի ահա աւելի քան ուրթ հարիւր ամք են՝ զի կայ մնայ անուն Մոկացւոյ Դիտապետին Սահմանոսի· և առանց այսր գուցէ խափան մնայր անյիշատակ : Լաւ է ՚ի գիրս դրոշմել զանուն գովելի՝ քան ՚ի մահարձանս քարաքաց , կամ յերեսս ապարանից :

77· Երինային գանձուդ : Յանձն առնէ յաւանդ պահել զգրուածքս ՚ի գանձարանի սրբազան սպասուցն և զարդուց եկեղեցւոյ , զի հոգևոր բարեաց առասպելութիւնք Տնօրից առաւել պատուական են քան զլաստերս և զաշտանակս· և զի ՚ի գանձասան եկեղեցւոյ անկասկած և պահին , և ոչ անյայտանան յանծանօթ վայրս , և յանձնաչոյզ ձեռս· և զարձեալ՝ զի այնու պատճառանօք վաստակաւորքն Ճառից գրութիւն ընդունին մնան յիշատակի յօրհնութիւնս եկեղեցւոյ :

78· Մինչդրաս էրէ բանի : Թէպէտ և մարմնով ՚ի բացեայ կամք , այլ հոգւով զմիանալն փափաքելիք նպաստիւք բանաւոր կցորդութիւն· բան խնամութիւն և միահոգի պարապումն ՚ի գիրս՝ լցցի մեզ ոգի շաղկապէ· յայսմ կրթուն երբեմն ՚ի քրոյն ընտրեալ զօգեցիցիմք , երբ անբաժանին փեսամբ , որպէս թէ միշտ սեռանիցեմք զմիմեանս , միով հնչով , միով կամք հաստատեալք ՚ի Քրս :

79· Աբնդրել գուլվախեսուիք : ձեռ· օրինն· փեսուիեան : Բանիւս ՚ի գերիս եբանեն կարծիքն՝ որ համարեր թէ սքս Գրիգոր առաջնակ գըլսաւ հանգիսի փոխադրումն սէյ Խաչին Աղաթանից· քանզի և կողմանցն իսկ և խորանացն անուս ասէ զանձն : Ա՛յլև ՚ի տեզս սասի ցուցաք ՚ի Նախադրումն Պատմութիւն Խաչին Աղաթանից , թէ այլոց ուրուք վարդապետի յաւելուածս արարեալ լինէ ՚ի պատմականս անդ· որպէս և ինքն երկնիկ Նարեկացին տայ համարձակումն՝ ընդ զուսկան գրուէ : յարմարման գրուիէ : այսպէս 2 ձեռ· օրինն· իսկ տպ· յարմարան : Բայց սակայն գործ էր՝ ըստ բանի և ըստ կամաց նարեկացւոյն՝ զյաղմապատկեան առնել յաւելուած , և ոչ զաւելորդ և զկարկատուն :

80· Իսկ գործոյ Ե ՚ն ֆոյր : ձեռ· օրինն· իսկ գործ· և մարթի է պար-

զել. գործ ոչ որոշեմ լինձ և ոչ զկոքը ժամանակ : Ա՛յլ ես հարցանել ցանկալի զերանելն անձինն , զո՞ր գործ խնայեցեք արդեօք . ո՞չ ահա առն վարդապետի սեղհական և իբր միակ գործ է՝ յարաժամ զեգերումն յընթեռնուլ . որ մարմնասիրհացն նեթե յանգուցածուել համարեալ է , և ի բամբասանս ևս ձգեալ իբր իշամեղուս՝ յայլոցն վատասկոց կերա կրեալ : Ա՛յս եթե յաղագս այլոց Ճգնողական գործոց ասիցէ՝ ոչ սահ մանեալ ժամանակ ինչ , յիրաւի է ասել . վասն զի ջունելը ջաւի սահ մանեալ , այլ միշտ զոր կարելն առնելը . և խոնարհ հոգւոյն ոչ գործ թուելը զոր առնելն՝ առ այնու զոր առնելը յօժարելը . վասն որոյ ժա մանակ պակասելը նմա՝ և ոչ եթե գործ : Ա՛յլ ի կնիք բանիցս՝ զնա ինքն զերջանիկ զՀայրս մեր աղաչեսցուք՝ զարթուցանել ի մեզ եւրովքն աղօթիւք զայսպիսի միտս յորդորականս . քանզի թուի խրատս ինն ազդել առակաւ անձինն յայլ վարդապետս , զի ժրաջանք լինիցին գնոյն ի մի այսոցիկ պարապմանց՝ կամ յընթերցուածս , կամ ի գործնական վարս . զի մի առանց այսոցիկ զրաչան գաւազանաւորք երևեսցին :

Ի կատարած ծանօթութենցն՝ որ ի ներքոյ սըշ Ա՛ծածնին , պատշաճ թուեցաւ յարել զառանձինն բացախօսութիւնն զաշխատասիրեալն մեր յատաչնէ , և զոսպագրեալն յատարս աղօթամատոյց Մատենին . ուրանօր և զպատճառսն նախալեկուցեալ՝ ի՛ր վասն յատճախութե բա նից , և ոչ համառօտաբար ըստ լուծմանցն օրինակի ընթացեալ յայնմ . զոր և ոչ աւելորդ վարկանիմ երկրորդել յայսմ վայրի : Ա՛ռաջին պատ ճառ , զի էր մեր նախայօժար գիտաւորութիւն յաղբատս մտոց մերոց՝ մնանաւորք բանիւք ընծայաբեր լինել ի յիշատակ ամենապատիկ վըշ տաց և ցաւոց մեծի Տէրունւոյն : Երկրորդ պատճառ ծանիցի խորհուն խնամոյ առաջնոյ նարեկեան բանահիւսութենն . յորում երջանիկ վարդապետն ըստ իւրումն սովորութե , մանաւանդ ի վեր ևս քան զսո վորականն , զծածուկ գիտութիւն անձնական ցաւոց Ա՛ծամօրն՝ թաքուն խորհրդով ի կարճառօտ բանս բովանդակէ . մինչ զի ի ներքս ի խուն խնամոյն յատեալ քննութեամբ , թուիմ յիս ինքն զպաղդատարար սր քայի ապշութիւնն մտացն կրել դողութե , իբր համառօտագիծ նշա նագիրս նկատեալ յորմ ապաքանիցին՝ առանց կարօղ լինելոյ մտաւորա բար ընթեռնուլ : (Դանիէլի . Ե . 5 . 25 .) Որով ի թարգմանութիւնն խնամոյն պէտս ունել գոգոյս դանիէլեան հոգւոյն , թէ ոչ զառ ի յատաչնոց ձեռագրեալոց արանցն երկասիրութիւնս ունիմք օժանդակ . որք զգաղանի խորս մերսիրոտական ցաւոց Ա՛ծամօրն՝ ըստ կարի մեզ լուսաբանեցին : Ա՛պաքէն զնոցա ամենեցուն զընդարձակ ճառս վար դապետականս՝ ի մի չոյս բան սքանչելարուեստ համառօտ երջանիկ մերս վարդապետ . հաւաստաբանեալ մեզ զնահութե ցաւոց Ա՛ծամօրն , զպատճառս նոցա և զօրինական , զառաջութենն , զերկարութին , զժուժ կալութենն , զարդիւնս փառացն՝ որ ի նոցանէն ներգործեալ , և միանդամայն ասել՝ զամենայն զվշտագին և զուրախարար հանգամանս ցա ւոցն . մինչ զի յիրաւի է ինքեան , սակաւ ասաց , այլ բովանդակ ասաց :

Օ՜ն եկ այսուհետև ի ներքս ի լուծմունս քանիցն մնացորդ երկիւղիս . վասնզայնեալք ի նոյն ինքն յԱ՛ծամայրն՝ քանալ մեզ զծածուկս խորհրդոյն ցաւոց . զի որ կրեացն՝ նոյն քայլ և զվարգմանեն գիտէ : Եւ մեզ առ առնօր ընդարձակեսցին խղճք , քան բանք . ինձ՝ որ ասեմս , և ձեզ՝ որք ընթեռնուքդ . զի ի ճառս ցաւոց՝ առաւել սրատես են սիրտք՝ քան միաք :

ԲԱՑԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ի ԲԱՆ ՀԱՏՈՒՂԻՆ ԵԲ ԱՃԱԾԻՆ։

Խրախայիր յաւէտ հրճուանօք քերկրեալդ ի կանայս։ Որ դժուարընդել դաստիարակաւն խաչի վարժեալ կրթեցար, որդւոյ քո կցորդակցութեամբ, միատեսակն ժուժկալութիւք, կրելով զերաշխեպ վըշտաց ծնիցելոյդ ի քէն ետն, մշտաչարչարն մեռելութեամբ, անձնատուչոր տօթով խարուկեալ։ Իբրև զորոջ անարատ՝ քահանայական նուիրմամբ ի վերայ սիրոյ սեղանոյդ մատեար՝ ասրաբոյս և ստեազիսակ՝ գեղծնաբարձ մաքուր պատարագ. ի Հգնաւորական վարս ողջակիզեալ, քան թէ ի սրոյ հանդէս խողխողեալ։ Ո՛ան այսորիկ ի նուէր քո զենման՝ հրեշտակայն պարք պաշտպանեալ, ընդ առաքելոյն գումար դասակցեալ, զմիայն արժանիդ պատուեալ գովելին՝ ՏԲ ԱՃԱԾԻՆ։

Ա. Ըստ բազմադէմ շնորհաց Հոգւոյն՝ խաղացելոյ յանձին զուարթանուն մերս Հռետորի, յիրաւի և կոչմանցն զանազանութեանէ անուանակիր գոլ՝ ամենայն ոք զնա խոստովանեացի։ Վասն զի եթէ զվարդապետականն ասես, թէ զհովուականն, եթէ զյաջողութեացն, կամ զթարգմանութենն, և որ այլն ևս թուեցեալքն յառաքելոյ, (ա. կորնթ. ժբ. 8. 9. 10. 28. 29.) յոլովագունիցն յայնցանէ արժանացեալ և անուանք՝ և իւրաքանչիւր ինչ ի գլուխ հայաստացեալոյ եկեղեցւոյ։

Այլ ինձ ՚ի յայժմու առաջադրեալ բանիս տեսութիւն՝ ոչ ինչ տարադէպ թուի՝ երաժիշտ հոգենուագ զնա անուանել, և կամ՝ նկարիչ հոգենկար. մանաւանդ թէ երկոքումբք ևս պատուեալ տիրապէս. վասն զի երգէ նկարելով, և նկարէ երգելով։ Ուր ոչ զգողմնացի երգիչս է տեսանել՝ ՚ի հռչակ արուեստաշխի քաջափառութենէն. և ոչ զթրակացին որիվոս՝ քնարաձայր երգովքն զառաստպելեալ ըմբս ստեղծանելով, և ոչ զապելէսն կովացի՝ ՚ի խառնուրդն երանգոց անահտականն պատկերելի ՚ի մնոտիս տաժանեալ։ Այլ զի՞նչ, հրեշտակ ՚ի մարմնի՝ քնար զարտին առեալ տաղաւղի, երգել՝ քաջ հնչեցուցանել ՚ի լեզուս ազգաց՝ զերկնից իսկութիւնն զանհամեմատ փառացն գովեստս ձայնիւ, և զառ ՚ի սրտէ՛ն պատկառելին տեսակ պատկերի անզուգականն մեծութենէ տիրածին կուսին՝ ըստ տալնելոյ բանեղէն գեղոյ՝ ՚ի տես նկատման նուաստահայեաց մերոց աչաց՝ չքնաղ կերպագրել։ Եւ ահա ՚ի հրաշատիպ նորայիս հիւսուածոյ՝ մի և այս նուագ ճանաչէ։

Լսրախոսիչք յաւէտ հրճուանօք բերկրեալք ՚ի կանայս։

Բ. Օ՛յժ առաւելեալն ՚ի կիրս հոգւոյն զարթուցանել հնարի՝ խրախուսիչն ասելով. ոչ սոսկ ուրախ լինել, այլ գլխովին պատարուն ունել զսիրտն խնդութենէն շարժմամբ, անխառն ամենևին ՚ի մասնէ տրտմականացն. զի այս է խրախանալ։ Եւ զայն ոչ վայրապար՝ ՚ի սրտին ևեթ կրելով, այլ յաւէտ հրճուանօք. ՚ի դէմն երեսացն՝ ՚ի ձգումն ձեռին՝ ՚ի շարժուած անձինն արտաբերել զներգոյացեալն ՚ի սրտի զուրախութիւն. զի ըստ առաքեալն՝ և ցայտմունք իւր. և հրատին բորբոքելոյ՝ բնաւորեալ է կայծականացն թօթափումն։ Իսկ այսպիսւոյ ամենապատիկ ուրախութենէ ոմ այլ ոք տիրապէս արժանի՝ բայց դուն միայն ասէ՝ Բերկրեալ ՚ի կանայս։ Զի այլոց կանանց տրտմութիւն եղաւ ՚ի վերայ, և ցաւք, և հեծութիւնք, և ընդ արամբ նուաճութիւն. դուն միայն անպարտական այսմ ամենայնէ, ՚ի քեզ բերկրեալ, և այլոցն ամենեցուն բերկրեցուցիչ յիրաւի ճանաչիս։

Իակ արդ՝ զոր խրախամտութեանէ պատճառս տալ ունիցիս ոմն երանելի՝ ամէն սաւ· արդեօք զառ ի ծննդենէն զբազմազեղ շնորհացն լնուն, արդեօք զդաբրիէլեան աւետեացն մեծարանս, զծածամայրութենէն արդեօք, միթէ զծննդեան կուսական, կամ որ այլ ևս գերազանցութենէ են մասունք՝ նորուն ծածանողութենէն վայելչականք ։

Որ դժուարընդդէմ դասախարակաւն խաչէն վարձեալ երևելոյ ։

Գ· Լաբէ, նոր զարմանս. նորանշանս իմն հնչեցուցանես ո՞ ծածկինդ զրիդորիէ. զինչ այլափոխութիւն իցէ կերպարանաց բանիդ, յառաջագոյն զուրախականն սկզբնաւորեալ նուագ, անդէն առ նմին զկարի արտմականան յաճախել, խաչ, միածնի սուգ. վիշտս անփարատելիս, մեռելութիւն անմահ. անձին տոչորումն, ողջակիզումն միանգամայն և զենումն ։ Խաչի զինչ միաբանութիւն ընդ խրախութեն կայցէ. որպիսի ինչ էցեն հըրճուանք մեր սգաւորի՝ ընդ որդւոյ մահակից եղելոյ ։ Ո՛չ զոք ի ճարտար երեցողացն՝ լուաք ընդ խնդականան ի ներքս ածել խառնել զարտմականան. և ոչ զայն ոք ի պատկերագործաց, որ ի դծագրութեի շքեղաշուքն հանդիսի թագընկալութե մեծի արքայի՝ զվաղամեռիկ եղելոյ միածնի արքայորդւոյն զաշխարհումն առ նմին նկարիցէ ։

Մարմնական ճարտարացն՝ ասէ, արդարև այդ զդուշալի· այլ հոգեպէս երդողացս՝ ոչ նոր ինչ, կամ պարսաւելի· զի ուր ցաւք՝ փառաց լինին պատճառք, և մահ՝ յաղթանակ կանգնէ ի վերայ մահու, անդանօր յիշատակ ցաւոցն և մահուն՝ մեծի խնդութե է արարող ։ Ո՛չ նա ինքն ածամօրն որդի՝ իւր փառս զնաչն առնայնէր ։ (Յովհան. ժբ. 23 ։ Կոչ. ընծայ. երես. 236 ։) Ո՛չ առ յիշատակէ խաչին պարծանաց՝ զնոցուածոցն վէրս անկից պահէր ի փառաւորեալն մարմնի՝ մինչև յիւրաքանչն աձոռ յերկինս ։ Զնարդ և պօղոսի չգտեալ յամենայն հրաշակերտս երկրի այլ ինչ նիւթ պանծանաց, զնաչիւն թևածէր ։ (գաղատ. գ· 14 ։) Ապա արդարապէս և կարի առաւելութիւն նմին իսկ ածամօրն՝ պակ փառաց և խնդութե առիթ զնաչն է համարելն. որպէս յաջորդոքն յայտնեսցի ։ Վ՚ որոյ երգեմ՝ գոչեմ, կրկին երկորդեալ զնախընծայ ըղձաձայնութե. խրախոյժ յաւէտ հրճուանօք բերկրեալք ի հնայս ։ Վ՚ասն զի

Դժուարընդդէմ դասախարակաւն խաչէն վարձեալ երևելոյ ։

Դ· Դասախարակ՝ խնամածու է մանկանց ի մարմնական կենցաղս՝ միանգամայն և ի հոգեկանս ։ Ապաքէն հոգեվարժ դասախարակութենէ ինչ առ ի մարդկանէ չունէր պէտս կոյսն սրբասուն, որ էրն անդստին ի տղայութենէ՝ վարուք յաղթել բարութենէ լեալ, առաքինութեամբ հպարել ։ Զինչ ապա. վճռակեցաւ նմա ընդ այնպէսեաւ լինել դաստիարակաւ, յորմէ այլք խոր-

շին՝ մերժին, զերեսս դարձուցեալ. վասն զի գՅոասբընդել է, ՚ի ժժուարինս և ՚ի ցաւելիս ընդելացուցիչ և վարժիչ. վասն որոյ և ժժուարաւ առ ՚ի մարդկանէ ընդելական: Խաչն՝ որ յամենայնոյն թիկանց ընկեցիկն էր իբրև ժժուարակրելի, միայն զԼիկոնս մատաղ կուսին եգիտ իբ ասպնջական. ՚ի նմա հանգեաւ, մանաւանդ թէ հրաւիրեցաւ սիրողապէս ընդ ածամայրութեն: Վասն զի ոչ միայն ՚ի մարգարէիցն տեղեկացեալ դիտէր զմեսիային ապագայ վշտամբեր կեանսն, այլ և յաւետել հրեշտակին զնորա կոչումն ՚ի մայրութէ մեսիայի, ոչինչ է յերկուանալի՝ թէ ընդ այլ յայտնութենցն ծանեաւ որոշաբար և զնաչակիր կենացն խորհուրդ. որպէս և մայրական պաշտամանն վայել իակ էր դիտել. այն զի՝ կոյս ածէ մատ լուեալ ՚ի հրեշտակէն զԳաբրիէլ ՚ի վերայ տանն յակոբայ՝ և զիրկել ժողովրդեանն, յայտ է թէ զիրկադործութեանն յեղանակ ոչ մարմնապէս իմանայր՝ սրով և աղեղամբ, այլ իրաւամբք և արդարութէ: Դժպատեհ լինի թուլ կարծել, թէ ՚ի հինսն յաւետարանել հրեշտակին զնունդ սամիսոնի՝ յայտնեալ իցէ և զերինակ վարուց նորա կրկին երևմամբ մօրն և հօրն. (Դատաւ. ժԳ. 5. 14:) իսկ ՚ի նոր աւետարանութէ առ ՚ի կոյսն՝ լուեալ իցէ զհանդամանս ծնելոյն: Ապա դիտէր, և դարձեալ դիտաց զնաչէն պատրաստութէ աւետարանելոյ որդւոյն. յանձն առ՝ ընկալաւ զմայրութէին. ընդ նմին և զնաչակցութէին. անդէն բղխեաց սէրն մայրենի, զոյգ նմին և ցաւն. և մինչև էր որդւոյն զիորձ առեալ վշտացն, մայրն զնոզական աղէտսն ճաշակեաց. նմանաբար կրեալ մօրն սամիսոնի, որում յառաջքան զորդին հրամայեցաւ զուսումնասիրութէ պարտն վճարել՝ ժուժկալութէ ՚ի գինւոյ և ՚ի ցբոյ: (Դատաւ. ժԳ. 4:)

Կամիցիս գիտել զարձեալ զնաչէն դաստիարակութէին առ մատաղամայրն մարիամ. փութա՛ մուտ ՚ի տաճարն առ ալևորն Հոգեկիր սիմէոնն. տես զնորա օրհնաբան լեզուն՝ սուսեր ածամուխս պատրաստեաց Հոգին. * Ընդ քո իակ անձն (ասէ) անցցէ սուր: ‖ (Ղուկ. Բ. 35:) Դիմանաց ձայնն ընդ լսելիս կուսին, և եղև ՚ի սրտին սուր հատու ՚ի վերս Հոգւոյն: Դիտեն վիշտք յառաջատեսք՝ և նախ քան զիորձ իրացն տագնապել զսիրտ, և առնել՝ որպէս սենեքա ասէր, յառաջ քան զշուառութէին՝ թշուառ: Աբրահամու հարիւրաւոր ամաց յառաջ ծանուցեալ ՚ի Թմրութենն զգալոց տառապանս իւրոյ զաւակին, ՚ի տագնապ ընկառնէր ծերունին, և ընդ դիշերոյն՝ խաւար զաչն պաշարէր, և ահ զսիրտն հայրականամ: (Ծննդ. ԺԵ. 12. 13:) Իակ արդ՝ զոր վերս կարծիցեմք ներդործեալ զկուսական սրտիսն ՚ի սիմէոնեան սրոյ անտի. ապաքէն սաստիկս և անհնարինս, և օր ըստ օրէ զայրացեալ՝ ըստ իբրաքանչիւր վշտաց որդւոյն ՚ի պլուխս ելանելոյ. որովք երեանամեայ ժամանակաւ վարժեալ հրահանդէր յուսումն արիւնագին մատենի քառակողմեան խաչին: Վասն զի որդւոյ նուիրելոյ ՚ի

ցաւս՝ այնպիսի իակ վայել էր մայր վշտամբեր . և որ հանդիսա-
կից լինելոց էր ընդ ածորդւոյն ի նորոգումն աշխարհի, ա-
րիականի ունէր պէտս կրթականութեան :

Որդւոյ ոռ էղբդաչյուեամբ :

Ե . Օ հաղորդութենն ի վիշտս՝ սփոփանս լինի վշտակցացն
ասացին իմաստունք՝ յորժամ ընդ օտարս լցէ . բայց ընդ որդ-
ւոյ՝ կրկին տանջանք են . և ըստ միակ որդւոյ՝ սաստիկ ևս . իսկ ըստ
միամօր որդւոյ անմեղի՝ անսփոփելի են ցաւքն : Ահա քեզ նպա-
տակ՝ և պատճառ ցաւոց ածամօրն՝ սաստկութենն , և անբժշկ-
ութենն : Որդի՝ որ միակ միխիթարութիւն է ծնողաց ի վիշտս ,
նոյն դարձաւ սէր կուսին ի տանջանս : Ո՛վ աղէտից . մայր՝
որոյ դորով սրտին ոչ ժուժայր ի տեսանել անդամ զանասուն
ոք ցաւած , յիւր իակ որդին միածին և անպարտ՝ նախ առա-
ջին տեսանէր զայն դժնդակութիւնս , զոր յայլ ոք օտար բնաւ
չէր տեսեալ : Գալարէին աղիքն առ կակիծ սրտին, այլ ոչ նե-
րէր հաւատարմութեն թողուլ քանել զորդին միայնակ ի տան-
ջանս : Վ ասն որոյ կցորդիւր նմա մարմնոյն, և սրտիւն , և ա-
ջքն . կցորդէր ի կիրսն , կցորդէր և ի դիտաւորութիւն կրիցն .
այնչափ համակարիք դառեալ իւրում միածնի , մինչև հայելն
կազմեցաւ նորա բազմաչարչար անձինն , ի սիրտ իւր կերպա-
րանեալ զամենայն զնորա տաժանական կիրս . որով լինել նոցա
մի պատկեր՝ և մի նմանութիւն, որպէս ի բնութիւն նոյնպէս ի
չարչարանս . տիրապոյն ևս յանձն սահմանելով զառաքելա-
կանն . * Ջչարչարանս քոյ ի մարմնի իմում կրեմ : ‖ (Գա-
ղատ . ՚ի . ՚ի :) Վ ասն այսորիկ ճշմարտութիւն կոչեաց զնա ե-
րանելին հերոնիմոս՝ նահապահիպ ֆե . և նմա միայնոյ իակութիւն
պատկանադրի ասացեալն , ըմպել զբաժակ չարչարանաց վրկ-
չին . որ յայլ մարտիրոսս նմանութիւն իմանի , իբր հաղորդեալք
քոյ ի դիտաւորութիւն կրիցն՝ այլ ոչ ի նոյնութիւնն . ըստ քոյ
և վասն քոյ տանջեալք , այլ ոչ ընդ-քոյ տիրապէս : Իակ ածա-
մօրն չարչարանք՝ ամենայնիւ միաբուն է քոյ չարչարանացն. և
սիրտ նորա՝ արիւնաներկեալ նովին իակ քոյական արեամբն .
որով ստուերականն ճշդրտեցաւ օրինադրուն , այն՝ որ ի սրբու-
թիւն բորոտին՝ յօրինակ ախտացելոյ բնութես մեզոք , հրամա-
նատրէր առնուլ երկուս հաւս սպեա՝ անարատս , զմին սպանա-
նել , և զմիւսն զկենդանի՝ թաթաւել յարիւն սպանելոյն :
(Ղեւտ . ժ՚ի . 4 . 5 . 6 :) Ապաքէն ոչ զենաւ մարիամ յիւրումն
մարմնի , բայց ծիրանազգեստեալ ներկաւ արեամբն քոյ զե-
նելոյ ի սրբութիւնն մեզոց : Ա՛յլ յառաջակայսն ճեպեսցի՛
բանս :

Ա՝ապաւէն ձուձկալութեամբ։

Զ. Ա՛չ ըստ մարմնոյ միայն կրից որդւոյն զուգակցորդ հանդիսանայր մայրն դորովական, այլ նովին հոգւով որով որդին՝ հաւասարեալ ժուժկալէր ։ Կամաւորաբար յանձն առ որդին զչարչարանսն, նոյն յանձնառութեի և ՚ի մայրն ։ Կայր որդին ՚ի չարչարանսն և ՚ի խաչին՝ անմռունչ, անտրտունջ. ոչ ժուժայինն օտարքն ՚ի նմանէ. բազմութեի կանանց իբրև զեղերամարս զՀետ ընթանային կոծովք աղիողորմ. (Ղուկ. իէ. 27։) ժողովուրդք ՚ի տեսիլն միայն աղետացեալք, ընդ անձինս ոգորէին կրծոցն բաղխմամբ. (անդ. 48։) Իսկ մայրն զի՞նչ. կայր առ խաչին ։ Մխիթ արձանն լռեկ անդգայ. կայր մարմնովին անդողդոջ. կայր աչօքն անբթիթիթ. կայր լեզուաւն անբարբառ. կայր լսելեօք ամենալուր. հոգւով անխառով, մտօք անտրտունջ, արիութեամբ՝ անմեղկելի. կայր առ խաչին, զի և որդին ՚ի խաչին ։

Զի՞ կաս, զի՞ գործես ՚ի ցաւագին տեսարանիս մայրդ վշտալից. երթ խոյս տուր ՚ի տուն քո աղքատին, և գործեա՛ քեզ աւաղան արտասուաց առ դիւրանալ սրտիդ ։ Եւ զնմին ասէ. ահա՛ որ՛ն իմ ածընկալ տապանակաւ մարմնոյն ՚ի բացի կայ ՚ի դլուխ լերինս մածեալ ՚ի խաչի, և ես առ անին զանձինս դիւրաւթիւն խնդրից եմ. քա՛ւ յինէն. բազմահամբերս որդւոյ ոչ լինիմ մայր անժուժկալ. այլ զուգակցապէս ժուժկալեալ, ընդ՛ զպակասութի նեղութեանց իմոյն Յի՛ւ յիմ՛ն սրտի ։ Տեսանեմ զնորա զամենակիր համբերութիւնն յայ հօրէ՝ իբրև յանապատ դատաւորէ. յաշակերտացն՝ իբրև յանհաւատարիմ երկչոտաց. ՚ի յուդայէ՝ իբր ՚ի գող մատնչէ. ՚ի պետրոսէ՝ իբրև յանծանօթ ուրացողէ. ՚ի հրէից՝ իբրև ՚ի նախանձալից արիւնարբուաց. ՚ի հեթանոսաց՝ իբրև ՚ի դիտութի՛ դատողաց. ՚ի քրիստոնէից՝ իբրև ՚ի դիտութի՛ անարգողաց ։ Ապա համբերեցի՛ և ՚ի մօրէս՝ իբրև ՚ի ծայրագոյն վշտացելոյ, և ես ՚ի նմանէ՝ իբրև ՚ի ծայրագոյնս կրողէ ։ Կայ մեա՛ ուրեմն՝ արձանացիր ՚ի լեառնդ գնւսոյ՝ մայր ո՛ր ։

Արեւով վէրաշնչող վշտաց ծնիցելոյդ ՚ի *էն տն ։

Է. Ոչ միանգամ՝ ՚ի զննին կայցեն հանդիսի չարչարանաց, թէպէտ և ցաւել ցաւիցին ընդ չարչարեալն, այլ ո՛չ ամենեքին իբրև զչարչարեալն. թէև վշտակիցք, այլ ո՛չ նոյնավշտաք հանդիսին ։ Միայն ծնողական գիտոց է այս բանս ճարտարութիւն, և կամ սիրոյ՝ որ կապիկն է ծնողականին, զկիրս ցաւոցն՝ յորդւոց անտի յինքեանս վերաբերել, և իբր իւրացուցանել նոյնութի՛ն, քանիմ կցորդութեամբ ։ Եւ ահա այս ա՛ի ՚ի ներքին պատճառաց անտի՝ գոլիմն ծնողական, որով ածամայրն առ չարչարանօք վրկչին ո՛չ այնչափ վշտակից ճա-

նաչնւը , քան թէ կրողական բուն իսկ ցաւոց տէրունեան կրկին : վ ասն զի որ չարչարիւրն , ի նմանէ ծնեալ էր . ի նմանէ միայն՝ առանց հօր . ի նմանէ՝ անցաւ և անախտ . ի նմանէ՝ անդրանիկ և միածին . ի նմանէ յառաջ քան զմարմնով յղու-թիւնն՝ ծանուցեալ , հաւանեալ և յղացեալ ի միտս կամա-ւոր հաճութիւն , դիտելով թէ ոչ իւր է : Եւ ոչ միայն այս-պիսի ծնեալ ի նմանէ հոգեպէս և մարմնապէս , այլև անհա-մեմատ գթովք և խնամօք մնուցեալ և աճեցուցեալ յարբունս հասակի , իբրև միակ դանձ սրտի , կամ լաւ ևս ասել , իբրև սիրտ իւրոյ սրտին , և կեանք հոգւոյն , և խորհուրդ մտացն , և լոյս աչացն , ոչ ինքեան միայն անյագ ըղձալի , այլ և ամենե-ցուն բարեսիրաց՝ տեսլեամբ ցանկալի , վարուքն օրինակ , վարդապետութիւք առաջնորդ , աքանչելեօքն բարերար համօրէն աղգին : Եւ ահա զորդի մի այսպիսի տեսանէ , ոմ անբմբերե-լի տեսիլ , տեսանէ անպարտ մատնեալ ի ձեռս անօրինաց՝ բայց իբրև իրաւամբք . մատնեալ ի հարուածս , ի ձաղանս , ի նախատինս , ի վէրս համաճարակս , ի թուք երեսաց , ի խայթուածս դլխոյ , ի պատառուածս ձեռաց և ոտից , ի խաչ անարդութեան ընկերութիւք աւազակաց :

Ա յսմ ամենայնի ականատես կացեալ և ականջալուր , ոչ մարմնապէս միայն՝ ի զգայութիւնն ևեթ բերելով , այլ մտա-ւորապէս ի խորհուրդս սրտին կշռեալ զամենայն , զնւբաքան-չիւր մասանց կրկին զհանգամանս առնոյր ի միտ , մանր որո-ճայր՝ խնամայր զդառնութիւն եղէգ արտաքին տանջանացն , և եղէգ ներքին ցաւոց որդւոյն . ոչ միայն մարմնականացն , այլև հոգևորացն՝ որով փրկիչն դժնդակ ևս քան զմարմնոյ ցաւսն՝ հոգւոյն տագնապէր , թախծեալ անհնարին ընդ մեղս ածասպանութեանն , ընդ կորուստ սպանողացն , ընդ թողա-նալ իւր ի հօրէ , ընդ կորուստ անբաւից ի մարդկանէ՝ և հաւատացելոց իսկ , որք անմասն ի նորայն կրկէ՝ և անարդուք հանդերձեալ էին երևել : Ա յս կրկին տեսութիւն աչաց և մտաց տիրամօրն՝ միաբանեալ ընդ մայրենի զթոյն՝ զինչ այլ ներգործէր ի սիրտն դորովական , բայց իբր երկաթի զրչաց նմանութիւք՝ զամենայն զկիրս ցաւոց որդւոյն ի մայրն քանդա-կել : Զի երկոքին այս՝ սէր , և ճանաչումն՝ ինքնին բնութեամբ են նմանեցուցիչ և միաւորական . և եթէ պիտակաբար ար-դարանայ արիստոտէլի առաստացութիւնն , Աէտն էմանալէ՝ էա-նի ամենայն , բայց աստանօր իրօրէն տեսանի ճշմարտութիւնն , որով մայրն ի գործարան մտացն՝ հալոցաւ սիրոյն փոխակեր-պեալ , լինի ամենայնիւ որ ինչ որդին՝ համակ ցաւ :

Ո՛վ աղէտք անբմբերելի . դժնդակ էր նմա և դոյզն ցաւ որդւոյն . հարուած ասղան ևեթ ի մարմնի որդւոյն՝ իբրև զկոցումն տիգի այնպէս աստկանայր ի սիրտ մօրն . որպէս ասէր ոմն յերանաշնորհ վարդապետաց . և զինչ ապա ազեղ-ցին ի նմա տանջանքն դժնդակք և բազմապատիկք : Մէյ մէյ ի վշտաց որդւոյն՝ անդրէն հնչէր արձադանք կսկծանաց յանձն

մօրն . ցաւք՝ որք յորդին մարմնաւորք էին , ՚ի մայրն ՚ի հոգ-
եւոր փոխարկէին . և որք յիւրաքանչիւր անդամն և ՚ի զգայու-
թիւնս որդւոյն բաժանաբար կային ցաւքն , համախուռն ՚ի
միակ սիրտ մօրն իբր ՚ի քրայս ժողովէին , այնչափ սաստկա-
գոյնս՝ որչափ ուժգին ևս դիտէ ներգործել զօրութիւնն միա-
յեալ քան զզրուեալն ։

Ը . Արդարև տիրեաց բովանդակ սրտի նորա ցաւոցն բըռ-
նութիւն . և ըստ դրեցելոյնն՝ եղև նմա եղբօրորդին իւր ծռոր
ապաւէն . (երգոց . ա . 12 .) ոչ ևս յանուշել զհոտոտելեան ,
այլ ՚ի դառնացուցանել զբիմն հոգւոյն . և հանդչէ նա ՚ի մէջ
ափանցն , ՚ի սրտին գործարանի խաչիւն հանդերձ . մինչև եթէ
էր տեսանել զնորա զսիրուն , բայց որ աչք ժուժային , ոչ էր
մարթ ՚ի վերայ կալ հաւաստեաւ . արդեօք խաչ էր մեղէին ,
կամ սպանդ արիւնաւոր , կամ գերեզման որդւոյն ։ Ապաքէն
մտտեան կազմեցաւ նմա որդին , զրեալ նեղբոյ և արտաքոյ
ողբս և վայս . (եղեկիէլ . ք . 9 ։) որ թէպէտ և զառաջինն
քաղցրացաւ ՚ի բերանին , անցաւ և անտրտում ծնանելով զնա ,
բայց ահա ՚ի կատարածիս դառնացաւ որովայնն կուսական ,
(եղեկ . է . 3 ։ յայտն . ժ . 10 ։) բազմապատիկ տոկոսեօք հա-
տուցեալ զերկուսնն . մանաւանդ թէ որպէս բանիս կարդ է
ասել , կրկնակի եղեալ մայր ցաւոց՝ որդւոյն վշտաց , ըստ քաջ
խնայ կշռուելեան խնաստնոյ ուրումն , որ դուէ հիացմամբ .
* Ո՛ դաղտնի կրկին մայրութիւն ածային , որով ցաւոցն դառ-
նութիւք կոյսն ածամայրն կրկին ծնաւ զքն ածն . այնչափ ցա-
ւոցն խստութիւն զմայրն ևս գտանէ , և առնէ ։ ‖ Ա յսպէս ա-
հա ՚ի նսեմանալ արեգականն արդարութիւն , և լուսինն մա-
րիամ լինի բոլորովին արիւն . (յայտն . ղ . 12 ։) և սուր ար-
դարութիւն ևս հօր՝ զարթուցեալ ՚ի վերայ հովուին քրի , (զա-
քար . ժգ . 7 .) հարկանէ միանգամայն զմայր առ մանկան .
(ծննդ . լբ . 11 .) որ քան զամենայն հարուածս դժնդակն է
և դառնամահ ։ վ ասն այսորիկ իրաւացի քննութիւք բարձրա-
ձայնեալ գոչէ փողն լամբրոնեան . (Ճառ Համբարձ . երես .
68 . 69 .) Խոցեցաւ ասէ՝ ՚ի նախատանացն սայրասուր սուր-
բօք . բերան նորա կափուցեալ տատանէր յանձառ խոնար-
հութիւն որդւոյն . և դէմքն սուգ զգեցեալ մեծին տուելոք ։
Եւ զայս ոչ վայրապար բանիւ լոկով ասէր երանելիս , այլ ՚ի
փորձոյ անձինն՝ ըստ փոքու իւր կրից զնորա զմեծամեծսն չա-
փեալ գուշակէր . վասն զի եթէ յանձն իւր այնչափ աղդէին
կիրքն տէրունականք , մինչև աղաղակել . (մեկն . սաղմ . ճղթ .
7 .) * Թաւալեցայ յորժամ առ քեզ ակնարկեմ՝ ով վասն
իմ ապտակեալ , ‖ ապա աստի ՚ի միտ առնոյր՝ թէ որ անչա-
փութիւն ցաւոց յորդեաց զեղաւ ՚ի սիրտն մայրենի ։

Թ . Լսակ արդ՝ եթէ այսչափ անհնարինս խմացաք զաղէտս
տիրամօրն առ որդին , զինչ ապա զզրուցն առ մայրն խնամա-

լե էջ. առ որս սքանչելի հարաղատուԹիւն զամենայն ինչ փո-
խադարձ և հաղորդական արար՝ եԹէ զուրախականն, և եԹէ
զտրտմականն: Ապաքէն խիստ ևս քան զտանջանս խաչին
ծանրացան յորդին աղէտք մօրն, որչափ զի առաւելապատիկ
սիրէր զնայրն քան զնա մարմին ըստ բնականացն: Զայն կա-
րեկցուԹիւն որդւոյն քաջ տեսանէր մայրն. տեսանէր՝ և կրկին
ևս աղէկիզեր իբրև ընդ նոր ինչ ցաւս՝ յիւրմէ ներդործեալ
յորդին. և որդին դարձեալ ցաւս ընդ այնր ցաւոցն մօրն փո-
խանակեալ աղետանայր. երկոցունց առ միմեանս կարեկցու-
Ժիւն, և ոչ միութիւն միխիԹարուԹիւն, այլ յաւելուած ցաւոց. ա-
րինակ իմն իբրև երկուց ժայռից ՚ի ծովու սեպացելոց, ընդ
որս բաղխելով մրրկածին ալեացն, անդրէն խառնվեալք՝ մեծ
ևս ծփանս ՚ի տեղւոջն կացուցանեն: Այլ ՚ի վերայ այսր ամե-
նայնի՝ մայրն սգալից իբրև արբեալ ցաւոցն բաժակաւ, ոչ
իւրութիւն՝ և ոչ որդւոյն աղետից տեղն տայ հրաժարեալ. տան-
ջի՝ և տանջին, և առ խաչին ժուժկալէ, զի առաւել տանջեացի,
զի բոլորապտուղ ողջակիզի որդւոյն՝ զամենածախ հուր ցաւոցն
մատուացէ՝ ՚ի կատարեալ նուիրագործուԹիւն անձին և որդ-
ւոյն:

Ժ. Ազդաբէն այս խորը ցաւոց տիրամօրն՝ անհնարինք առ
խմանալ, և անճառք ՚ի յայտել, ոչ մարդկեղէն լեզուի ևեԹ,
այլև հրեշտակայնոյն, որպէս ոմն յածազգեստիցն Ճշգրտա-
բանեաց. միայն Ձեր գիտելի և Ճառելի: Բայց անհաւատալի
ևս կարծեցեալ լինիցի արդեօք, ԹէՀ ոչ յառաջատեսութիւնն
այ հոգացեալ էր օրինակս կանխագիտելոյս՝ որպէս սակս կու-
սական մայրուԹեան նորա, նոյնպէս և վասն մայրական նա-
հատակուԹեանն: ՚Ի բազմաց անտի յառաջ անցցէ այրա-
սիրոն շամունէ, եօԹնաԹիւ ոգւովքն բարդաւաճեալ աշխար-
հի, և երկնից. (ը. մակաբ. է:) որ ՚ի նուիրութիւն իւրոցն զա-
ւակաց՝ առաւել Ճշգրիտ օրինակեաց զնծամօրն նուիրագոր-
ծուԹի. և շարժեաց զնմանտնոցն զիտոս ՚ի հիացումն, և ըզ-
դրիչս ՚ի զարմանագրել զգովելիս: Նաղելիս իմն խօսի զնմանէ
ՅաճաբանՆն Գրիգոր. (՚ի Ճառն իբ.) յորմէ սակաւս ինչ ՚ի
յայնորդոյ ԹողուածՔ յիշատակել: Այլ երանելի հայրապետն
յովհան՝ ըստ իւրումն ոսկիաբուղխ գրչի տուղէ բանս ականա-
կապս երբեակ Ճառիւք զմակաբայեցւոց. յորոց զյոլովագու-
նիւքն աստանօր զանց արարեալ, յօգեցուԹ զասացեալն ՚ի
Ճառ. ա:* Արի հայիր՝ ԹէՀ նոքա (այսինքն որդիքն) խոշ-
տանգեալ լինէին, այլ հայեաց յայն, (՚ի մայրն.) որ յիւ-
րաքանչիւրսն խստագոյնս կրէր ցաւս, և յիւրաքանչիւրս վերա-
ւորիւր... Բազում անգամ տեսեալ մօր զորդի ՚ի ջերմն տա-
պացեալ, զամենայն տառապանս յանձն առնուլ՝ զի ՚ի մարմնոյ
նորա յինքն զհուր խօԹուԹիւնն փոխադրեսցէ. այսպէս գժո-
խըմբերագոյն համարիմ մայրք զվիշտս որդւոց քան զիւրեանց
ըսրիս... ՚ի տանջանս որդւոցն ծանրագոյն ևս չարչարիւր

մայրն քան զորդիս, և մեծ ևս էր մարտիրոսութիւն ՚ի մայրն՝ քան յորդիս ... մուռացաւ զերկուսիս ծննդեանն. արհամար֊հեաց զընութիւնն. անտես արար զհասակն ... Ջեօթն մար֊տիրոս կրեալս ՚ի միոջէ արգանդէ ոչ բնաւ դիտացի, որոց ինքնին մայրն ընկեր լեալ էցէ մարտիրոսութեանն. և ոչ իբր մի մարտիրոս յաւելուլ ՚ի նոսա, այլ փոխանակ բազմաց ։ Վե֊ զի որդիքն՝ եօթն ևեթ մարտիրոսք էին. իսկ մայրին մօրն ՚ի նոսա յօդեալ, մի միայն մայրին էր. այլ կրկին եօթն մարտի֊րոսաց ընայր զտեղի. զի յիւրաքանչիւրն զնոսա մարտիրոսուին կրեաց. և զի զնոսա այնպիսիս արար, ծնաւ մեզ զկատարեալ ժողով մարտիրոսաց ։ Եօթն ծնաւ որդիս, բայց և ոչ զմին եր֊կրի, զամենեսին՝ երկնից ծնաւ, մանաւանդ լիէ արքային եր֊կնից ։ ‖ Եւ դարձեալ ՚ի ձառն ը ։ * Եւ զորօրինակ քարա֊ժայռ ծովու զդիմեցումն ալեացն յինքն ընկալեալ, մնայ ան֊շարժ, և զնոսա ՚ի փրփուր լուծեալ, ՚ի բաց դարձուցանէ, նմանապէս և սիրտ մօրս իբր վէմ ծովու՝ յինքն զյարձակումն ալեաց ցաւոցն ընկալեալ, եկաց անշարժ. և զյարձակմունսն հաստատուն և խնաստալից խորհրդով ՚ի բաց ցրուեաց ։ ‖ Միաձայնս այսոցիկ՝ բայց կանխագոյն ևս ձառագրեաց երա֊նելին կիպրիանոս կարքեդոնացի. (՚ի դիրս յղ. յորդորանաց մարտիրոսութեան. դլ. ժը ։) ասէ. * Մայրն սքանչելի, որ ոչ կանացի տկարութիւնն մեղկեալ, և ոչ բազմապատիկ անզա֊ւակութիւնն դրդուեալ, զմահ որդւոցն՝ յօժարակամ տեսա֊նէր. ոչ տանջանս՝ այլ փառս վարկուցեալ. այսպիսի մեծ նա֊հատակութիւն ընծայեալ ՚ի զօրութիւնէ աչացն, որպիսի որդիքն ընծայեցին խոշտանգանօք և կրիւք անդամոցն ... Աղաչէր (դկրսեր որդին.) բայց որպէս վայել էր մօր մարտիրոսաց, որպէս վայել էր յիշատակողի օրինացն՝ և ՚ի, որպէս վայել էր զորդիսն սիրողի՝ ոչ մեղկաղէտ, այլ արիաբար ... Ա֊յ֊նու համարիէր զանձն՝ մայր եօթանց լինել մարտիրոսաց, եթէ վիճակէր նմա զեօթանեսին որդիսն առաւել ՚ի ծնանել, քան աշխարհն ։ Վասն որոյ սպառազինեալ զնա և զօրացուցեալ, և երանագոյն ևս ծննդեամբ ծնեալ զորդին, ասէր. Ողորմեայ ինձ որդեակ իմ ... Գովութիւն մեծ էր մօրն ՚ի յորդորմունս քաջութեանն. բայց մեծագոյն ևս՝ յերկիւղին ՚ի, և ՚ի ճշմար֊տութեան հաւատոցն. զի ոչ յանձն՝ և ոչ յորդին ձգէր զմե֊ծարանս վեցեցուսնց նահատակելոցն ‖ ։

Ջուգաբան նմին գրեաց և ՚ի ծննդեանն օգոստինոս. (՚ի բանն. յ.) ասէ. * Ուսցին կանայք յայնչափ համբերութիւն և յան֊պատմելի քաջութիւն մօրն, որ գիտացեալն էր զարմանել զոր֊դիս իւր. գիտաց ստանալ՝ զորս ոչն երկնչէր կորուսանել։ Ն֊ա֊քա յիւրաքանչիւր անձինս զգալով, նա տեսանելով զամենե֊սին՝ չարչարիւր. մայր լեալ եօթն մարտիրոսաց, եօթնպատիկ մարտիրոս, չմեկնեալ յորդւոցն՝ ՚ի զնին կալով, և յաւելեալ յորդիսն՝ մեռանելով։ Տեսանէր զամենեսին, սիրէր զամենե֊սին, կրէր յաչսն՝ զոր ամենեքին նոքա ՚ի մարմնի. և ոչ միայն

զարհուրէր, այլ յորդոր ևս մատուցանէր ‖ : Եւ զկնի զարձեալ. (ի բանն. յա:) *Լուաք, ականջօք տեսաք սրտիւ զնայրն՝ որ փափաքէր նախաւախճան լինել որդւոյն ի կենաց աստի, կարի հակառակաբար ցանկացեալ սովորութեամբ մարդկան. զի ամենայն մարդ վաղադոյն քան զորդիսն կամի կարճել ի կենաց աստի, և ոչ զկնի դնալ. իսկ սա ըղճանայր յետոյ մեռանել. զի ոչ եթէ կորուսանէր զորդիսն, այլ յառաջ առաքէր. և ոչ հայէր ի կեանսն՝ զոր վախճանէին, այլ զոր սկսանէին ... փոքր էր լինելն նորա ականատես. այլ յաւէտ աքանչացաք ընդ լինելն յորդորիչ. առաւել բարգաւաճ առաքինութիւնք, քան զաւակօք. տեսեալ զպատերազմօղն՝ յորս ամենեսին ինքն պատերազմէր. և ի յաղթել ամենեցուն՝ ինքն լինէր յաղթական : Մի միայն կին, մի միայն մայր՝ զնարդ մեզ յանդիմանն երևեցուցանէ զմի մայր եբ եկեղեցի, որ ամենայն ուրեք յորդորէ զորդիս իւր մեռանել վասն անուան նորա, յորմէ յղացաւ և ծնաւ զնոսա ‖ : Յայս յաւելուլ և մեզ արժան է. մի միայն այս մայր զնարդ գեղեցիկ նկարագրէ զձեռամօրն զնահատակութիւն, միանգամայն և զարիւնթիւն, ըստ յարմարութեան՝ և ոչ հաւասարութիւն. զի եթէ նա աչօքն նահատակեալ, սա ձեռամայրս՝ և աչօքն և մտօք. նա եօթնպատիկ մարտիրոս, սա բիւրապատիկ վկայութիւն՝ որդւոցն որ նախամեծար է քան զբիւր որդիս. նա յորդորիչ միայն նահատակելոցն, սա նախայօժար և ինքնանուէր. նա յօտարաց տեսանէր զորդիսն խոշտանգեալ, սա յազգայնոցն և յերեսաւորելոց. նմա ազգն ողջոյն գովաբան և սգակից, սմա՝ ազգն թշնամանադիր, և սգակից առաւել անզգայ արարածքն՝ քան բանաւորքն : Զի ևս երկայնեմ. նա մխիթարեալ, մահակից որդւոցն լինելով. իսկ սա անճաշակ և յայսմ մխիթարութէ : Վասն զի կայր և կրէր

Ա՛ղաւաղուղարն Մեռելութիւն :

ԺԱ. Ո՞վ ինչ են աքանչելիքս՝ լալոյ յաւէտ արժանի. զնարդ որ միշտն չարչարի, մեռեալ ասիցի. զի որ չարչարին՝ կենդանի է, և որ մեռեալն, ոչ զդայ չարչարանաց : Իսկ սա միշտ չարչարի, և միանգամայն մեռանի. ապա ուրեմն ի մահուն՝ կեանք, որ հրաշափառադոյնն է ի աքանչելիս : Ո՛չ այլաբանական ինչ կամ ըստ աւելորդութէ է ասացեալս, այլ կարի հաւաստութէ. վասն զի առհասարակ վարդապետաց միաբանութէ հաստատեալ է բանս, վկայեալ և ի մեր իսկ մտաց, թէ ցաւք տիրամօրն առաւել մահառիթք էին քան զհրոյ և զրոյ բռնութէ : Ապա կենդանի ի նոյնս տոկալ ոչինչ էր ընդհատ՝ քան թէ զմահ ընդ կեանս լծորդել : Մանաւանդ զի՝ որպէս ոմն յերաշնաշունորհացն ճշմարտէ, եթէ էր հնար զցաւս ածամօրն մասնաւորել յամենայն մարդիկ, ամենեցուն առ հասարակ անդէն տապնապ մահու ի վերայ հասանէր. ապա ուրեմն ի միում կենդանութենն՝ կրէր մահուանս անհամարս. իբր յանձն

իւր ձշդրտեալ զասացածն Թագէոսի խնաստասիրի. Ընդ մահ և ընդ կեանս չիք խոիր. մանաւանդ և զառաքելականն տպաւորադոյն ևս կատարելով, յամենայն ժամ զմահն յի՛ն կրեալ։ (ը. կորնթ. դ. 10. 11։)

Արդարև տեսարան սքանչելեացն ե՛յ կարգեցաւ տիրամայրն, յորում զամենևին ղհակառակն միաբանեաց հղօրն. զկուսու-Թի՛ն ընդ մայրու-Թի՛ն. զաղխտաւորու-Թի՛ն ընդ քաջասրտու-Թեան, զանհամեմատ բարձրու-Թի՛ն ընդ ցածուն նուաստու-Թ. սոյնպէս զմահ դառն՝ ը անհրաժեշտ կենդանու-Թ. առաւելահրաշ ևս այսու երևեալ քան զմորենւոյ վառելոյն անկիզելի մնալ։ *Ծրա-բլիցՙ ոք (ասէր սողոմոն. առակ. դ. 27.) հուր ի դոգ, և ըզհանդերձն ոչ այրեցէ ‖։ Ա յո՛ բնական օրինաք ո՛չ բնաւ այդ մարթելի. բայց ահա աստանօր հուր անձնատուրոր ծրարեալ ի սիրտ տիրամօրն, և զմարմնոյն հանդերձ ոչ այրեաց. զի երկորումբք միանդամայն հաւաստեացի ասացեալն. *Ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ ‖։ (ը. օրին. լը. 39։) Վասն որոյ և յայսմ ի սոյն կարօղ էր տիրամայրն երգել լալագին, Աւաղ ընդ իս ՚ի ՚ծծաՙեծս հղօրն։ Արար արար արդարև ընդ նա հղօրն՝ զաղգակցու-Թի՛ն ինչ կենաց ընդ մահու՝ ի հանդէս իւրոյ ամենաՙպակ ամենևին՝ պարառու-Թը ամենայն ցաւոց. վասն զի ճաշակեաց ի մահուանէ զայն՝ որ դառնու-Թենն էր, և ոչ որ դիւրու-Թեն։ Ամենայն վշտաւեաց և տառապելոցՙ միակ յետին մխիթարու-Թի՛ մահն է. որ թէև ցաւեցուցանէ, բայց և զայլ ցաւս յանդգայու-Թիւն դարձուցանէ. վախճան ածէ կենայնՙ բայց և վշտայն. ահաւորադոյն է ի չարիս բնու-Թե, այլ ունի և զայս բարի բնու-Թե. և չարչարեալքն յանողորմու-Թի՛ բռնաւորացՙ միայն ի մահուանէ ողորմու-Թի՛ գտանեն։ Իսկ առ նը կուսիւն ոչ այպէս. կրէր զտագնապ մահուն, ցաւէր առ ի մահ, մեռա՛լ կայր յանձին դեղարդն մահու, այլ ոչ բառնայրՙ ոչ զկեանն, և ոչ զվիշտն. և ուր յայլ մարտիրոսս բազում անդամ աքանչելագործէր ած՝ առ ի չգալոյ նոցա զցաւն, ի նը տիրամայրն արարՙ զի զդայեկ բովանդակ։ Ալ զայս իմանայր ոք արդեօք ի մերձակայ եղելոցն օտարաց. ապաքէն և ոչ ոք։ Վասն զի կայր նա

Աչքնապուղոյ պօՀով խօսուՀելոյ։

ԺԲ. Օ որ օրինակ ամենայն ածապարդև հրաշակերտուիք տիրամօրն ի ներքոյ կայնն ծածկեալք ի յոգւոյնՙ ըստ ասացելոյնՙ (սաղմ. խդ. 14.) նոյն օրինակ և մայրական ցաւոցն սաստկու-Թի՛ յանձն ժողովեալ տոչորէր կիզուն անհնարին, բայց առանց ծուխ Թանձրու-Թե արտաքս երևեցուցանելոյ։ Խնամոտ բնու-Թիս՝ իբր համայնից բժշկապետ՝ ճարտարեաց ամենայն ցաւագնելոց դարմանս բնաւորականս՝ ի բառնալ կամ ի նուազեցուցանել զցաւն. տուեալ աչաց զարտասուս,

բերանով՝ զհառաչումն, լեզուի՝ զողջս, ձեռաց՝ զկոծումն, ա-
կանջաց՝ զմխիթարութեն բանս: Իսկ արդ՝ առ ցաւս տիրամօրն
դարմանատրեաց ինչ արդեօք Ճարտարութիւն բնութե. բնաւ և
ոչ ամենևին: Ամենայն զգայարանք նորա եղեն ժիրաժիր պաշ-
տօնեայք զցաւսն ի նեղջս ժողովելոյ, այլ ոչ արտաքս ցրելոյ.
կամակարք ի յառնուլ, և ձիշդք ի տալ: Որ ի նմա արտա-
սուաց հեղեղք առ խաչին չարչարանօք. անամպ էր երկին և
անանձրև. զայլոց կանանցն զողբումն յիշատակէ դիր. (ղուկ.
իգ. 27:) Իսկ զքո կուսին պարզաբար ցուցեալ, թէ Կայր առ
խաչին: Ընթեռնում թէ կայր, և ոչ ընթեռնումթէ լայր, ա-
զաղաւեմ և ես ընդ երանելւոյն ամբրոսիոսի, (դիրք յղ. մա-
հուան վաղենտինիանոսի, հատուած. 39:) Իսկ եթէ ցօղէր ար-
տօսր ցաւադին՝ երդեաց հոդենուազ մերս հոմերոս, բայց զինչ
իցէ այն ցօղ առ հնոց ցաւոց նորա. ցօղէր արդեօք պարկեշտ
արտասուս, զի ցուցցէ՝ թէ ցաւէր, և ոչ թէ որչափ ցաւէր.
զի կամէր երևել մայր խաչեցելոյն, այլ ոչ անարի: Վասն որոյ
ոչ հառաչանս էր լսել ի նմանէ, ոչ կականումն, ոչ կոծ ան-
ձինն, ոչ ողբարկութեց բարբառս, և ոչ յումեքէ առ նա մխի-
թարութեն ինչ դիւրութեի: * Ո՞վ մխիթարեացէ զքեզ դուստր
սիոնի. զի ծանրացաւ բաժակ բեկման քո. իսկ ո՞վ իցէ՝ որ
բժշկիցէ զքեզ‖: (Ողբոց. բ. 14:) Արտասուք, հառաչումն,
և որ այլն ևս, միջակային ցաւոց են դարմանք. իսկ անընատել
վշտաց՝ պատշաճին զարմանք. չափաւոր են վիշտքն՝ որք տան
խօսել լեզուաւ և աչօք. իսկ անչափն փակեալ կնքէ զբերկոսին,
անխօսութեի ի լեզուի, երաշտութեի յաչս: Ի՛ր կապեցան ձար-
տար լեզուք բարեկամացն յոբայ՝ եօթնօրեայ անխօսութէբ, ա-
պաքէն վիրաւքն յոբայ. զի տեսանէին զանհնարին հարուածսն
և զմեծամեծս յոյժ: (Յոբ. բ. 13.) Ապա վիշտք անհնարինք
լռութէբ յաւէտ պատուին. զի և ոչ քաջարուեստն տիմանեթէս
զհայրական աղէտս ագամեմնոնի ի սուգ խփիգենեայ դստերն՝
այլազգ մարթացաւ բերել ի նկար, քան թէ քող սևաթոյր
դերեսաքն արկեալ: Նմանաբար և ոչ սիրոյն նկարիչ յովհան-
նէս զմայրենի աղէտս տիրամօրն կարողացաւ մեզ նկարա-
դրել, բայց ասացեալ լոկ, թէ կայր առ խաչին:

Նա՝ թէև վշտաց սաստկագունից օրէն էր և ընտանի՝ զհա-
ռաչանօք գալ, և ղողբովք և զկոծովք, բայց սէր տիրամօրն ոչ
օրէն, ոչ պատշաճ: Համեստուհին կուսական, սրտին արիութէի,
համբերութէին լայնատարած, կամաւորական նուիրումն պատա-
րագի որդւոյն՝ այս ամենայն կանգնեալ կային առ սրտին իբրև
ամբարտակք և պարիսպք ամրակառոյցք, և իբր վահանս և
դրունս եղեալ առ յոյն. ընդ որս զարկուցեալ ալեաց ծովա-
ցեալ ցաւոցն, անդրէն յինքեանս ի սիրտն խորտակէին՝ ըստ
ասացելումն առ յոբ. (լբ. 10. 11:) Յաշխարհաժողով բազ-
մութէնն միջն կայր ցաւադին, զի մայր էր. այլ ոչ կոծ, զի կոյս
էր. արտասուք յաչսն, զի մարմին էր. այլ ոչ ողբումն, զի ա-
բի էր. կրկեր զամենայն, զի զգայուն էր. բայց անմռունչ, զի

համբերող էր. որդւոյն արեամբն ներկեալ, ղի համարիւն էր. այլ անտրտունջ, ղի կամաւոր էր: Կամաւոր էր նուէրն, կամաւոր ցաւն, կամաւոր և սաստկութի ցաւոցն. ղի իւր ինքեան էին ցաւքն, և ոչ ինքն՝ ցաւոցն, իշխան նոցա, և ոչ իշխեցեալ. վասն որոյ և ոչ թեթևութեն լինէր ի խնդիր բնաւորական ղեղոքն, թէ և հնարաւոր էր նոքօք դիւրանալ, թէ և կուսական անձինն ոչ անպատշաճ լինէ էին. այլ ինքնակամ հաճութեբն ի հոգւոյն ամիոփեալ արդելոյր զեռանդն ցաւոցն, ղի առաւել ցաւեցի. զզայութեիան զնմ արձակէր ի դիւտ նոր ցաւոց՝ և ոչ մխիթարութեան. և արիագոյն ևս յինքն ընոյր զգրեալսն գրիդորի Նճաբանի ի դէմս շամուենայ. (Ճառ. իբ:)

* Ո՛չ դէսս արձակեցից, ոչ հանդերձս պատառեցից, ոչ զմարմինս ցետեցից, ոչ կոծ եդից, ոչ ողբակիցս շարժեցից, ոչ ընդ խաւար մտից՝ առ ի զօդն ունելոյ ինձ սգակից, ոչ մխիթարչաց ակնկալեցից, ոչ հայ տրտմութեն եդից առաջն. ղի այսոքիկ՝ անարի և փորձոդի մարգ են պատշաճող... Զարտասուս խափանելով, զմայրենի սիրոյս զհաւաստիսն ցուցանեմ ‖: Եւ զնաքդ ոմ մայր ցաւալից, արդարև մայր ցաւոց, մխիթ առ քեզ համարիցիս աւանդեալ զեզեկիէլեան պատգամն. (իբ. 16:)

* Ահաւասիկ ես բառնամ ի քէն զցանկալիս աչաց քոց, և ոչ կոծեսցիս, և ոչ լայցես, և ոչ ելցէ արտօսր ի քէն: * Զայն՝ որ յածուստ անտի սպառնալիք էին պատուհասի, կամաւորակ յանձն ընդունէր տիրամայրն. որով յիրաւի արդեօք ի զարմացումն զտեսօղսն զարթուցանէր. ոչ և առ տիկնոջ ումեմն դիպեալ պատմէ հերոդոտոս. առ որ ժողովեալ կարևոր մեծութեացն ի կոծ առն նորա օտարամահ եղելոյ ի կրկէս ասպարիզն, և ոչ տեսեալ ի նմա արտասուաց իմնունս, հարցանէին. Ո՞ր են արտասուք: Եւ նա տայր պատասխանի. ի ներքս պահեմ, զի բովանդակ զցաւն ի սրտի ունիցիմ: Իսկ մեզ մի ընդ չարտասուել տիրամօրն լոկ զարմանալ, այլ ընդ սաստկութի անըմբերելի ցաւոցն, որով սիրտն դորովական յեռանդն հալեալ տոչորիւր երբև ի խարուկի. և այն՝ փօխով, որ զառ ի յարեդանէ զաստիկ տապն նշանակէ. յայտ արարեալ, թէ բովանդակ ծնողական աղէտիցն այրեցումն՝ յարեդանէ արդարութե ի քէ՛ ներգործեալ լինէր ի հոգի տիրամօրն. որով այնչափ առաւելեալ դառն քան զամենայն մարտիրոսս, որչափ զի նոցայն տանջանք առ մարմնովքն միայն քերէին, հոգւով մխիթարեալք յայ. իսկ առ տիրամայրն՝ համօրէն ի հոգին ժողովէին վիշտքն. որ առաւել են քան զմարմնաւորսն՝ որչափ հոգի քան զմարմին: Վասն որոյ կարօղ էր զերեմիայինն առնուլ ողբս. * Սիրտ իմ՝ դեղաւ յիս, և ես զտայ դառնացեալ‖: (Ողբոց. ա. 20:) Արդարև դառնացար, վասն զի կամեցար: Վասն զի

Լէքէ զրոջ անարատ՝ քահանայական նուէրդամբ ի վերայ սիրոյ սեղանոյդ Տարեալ։

ԺԳ. Աչնարատ՝ ոչ բացբարձմամբ միայն, անկցորդ դոլով ի մեղաց, այլ և դրութիւն, յինքն դլխաւորելով զամենայն սրբութիւն։ Որոջ այսպիսի՝ ոչ ակամայ յայլմէ ձգեալ ի զենումն, այլ անձնակամ ինքնանուէր մատուցեալ։ Ապա միանդամայն մատուցեալ և մատուցօղ, պատարագ և քահանայ. զի այնպիսւոյ պատարագի՝ այդպիսի իսկ վայել էր քահանայ, որ՝ անմեղ և անարատ։ Իսկ ուրանօր մատեաւ և մատոյց. ի վերայ սիրոյ սեղանոյդ։ Սեղան զոր արդեօք խմասցուք, զսէրն՝ եթէ ըզսիրան։ Եւս զսիրան խմանալ ախորժեմ. խակ զսէրն՝ սուբ կոչեմ, եթէ զպատարագն զենմամբ համարիցիս. և հուր, եթէ այրմամբ։ Բայց զորոյ արդեօք ասիցէ զսէր և զսիրտ, զմօրն՝ եթէ զորդւոյն։ Այլ մի զանբաժանելիսն բաժանեսցուք. անոքոչաբար եղ երանելիս, զի հարազատութեն կապով երկոցունց մի էր սիրտ, մի սէր, մի պատարագ։

Եւ արդ՝ ահա տեսանեմ բացեալ առաջի մեր զաղբիւր անդղնդոց ցաւոց տիրամօրն. որ ոչ յօժարեսցի միջամուխ ի ներքս արշաւել, ահա կանդուն և չափ խորութիւն և լայնութիւն նորա Սէրն. եթէ զսէրն չափել կարօղացար, հասեալ ես յահն ծովուս, և ընդ հետս անդնդոցս շրջեցար։ (յոբ. ԺԸ. 16։) Բայց ով այդմ բաւական իցէ. սերովբէք ի սիրոյ անուանակոչեալք՝ անհաս են մարեմեան սիրոյն. և զի գործիցեն հրեշտակք աստրինք. մանաւանդ ես ակն ունիցի մարդ իբրև զիս անճաշակ ի սիրոյ, որ միայն ճաշակողացն է դիտելի և խօսելի։ Այլ արդ՝ թէև անմերձք իցեմք ի յատակ անդր, առ եզերօքն բերել ոչ ինչ է յանդգնութի, ի ճաշակողաց սիրոյն ձեռնկալեալք։

Զսէրն մայր ցաւոց ասել՝ յամենեցունց է խոստովանեալ. վասն զի հրոյ օրինակաւ ի մի ձուլեալ զսիրօքն և զսիրեցեալն, մի միտս և մի կամս բացակատարէ առ նոսա, որպէս ի բանին՝ նոյնպէս ի չարին. որպէս յօգտակարսն, նմանապէս ի վնասակարս, յուրախալիսն՝ համայն և ի տրտմականս։ Ամենի իրի զնմանութենին՝ գործ և պատճառ սիրոյ ասացին խմաստասէրք. զի սէր կամ նմանս գտանէ, և կամ նմանս գործէ։ Զբոյոց տար սիրողին՝ թէ ի հուր արկաւ սիրեցեալդ. անդէնն և ինքն տոչորի՝ թէև ի զովի կամ ի սառնամանիս կայցէ. կամ թէ աղքատութեն պատահեալ սիրելոյն, անդէնն և սիրօղն աղքատանայ, թէպէտ և բազմագանձ ունիցի զարկեղն. կամ թէ քաղցու մաշեալ, անդէնն և ինքն սովի, թէպէտ առ մեծահաց սեղանով բազմեալ ճաշիցէ։ Չիւանդացեալ սիրելոյն, առ նմին յոգւոց ելանի սիրօղն. լուր նմին իսկ սիրոյ քարոզողին. *Ո՞ հիւանդանայ, և ոչ ես հիւանդանամ. ո՞ գայթակղի, և ոչ ես տապանամ‖։ (Բ. կորն. ԺԱ. 29։) Ճշմարտութեբ արդեօք

խնաստուն[եա]ն առաջինք՝ զսէրն ֆոյր բռնաւոր անուանադրեցին. ընդ բռնաւորն ասել՝ հաւանիմ. բայց մի[թէ] փոքրիկ. մանաւանդ [թէ] նա է մեծն և առաջին բռնաւոր: Ո՞ր ոք ի բռնաւորաց աշխարհի առանց գործեաց զոք տանջել զօրացաւ. ո՞ան դիտաբար զոք յամենայն ընչից կողոպտեաց. ո՛վ ոք ըստ պիւթագորեան հոգեզնացութ[եա]ն զհոգի ի մարմնոյ ի մարմին փոխադրեաց. ո՛վ ոք ի վերայ իւր իսկ անձինն բռնացաւ: Եւ ահա զայս ամենայն գործէ գեղեցկանուն բռնաւորս այս՝ սէր. աներկա[թ] տանջէ. անբռնադատ մերկացուցանէ. զհոգի սիրողին տարագնաց տանի ի սիրեցեալն. մինչև ասել պղատոնի. Հոգի անդ է առաւել՝ ուր սիրէ, քան ուր հոգևորէ. որպէս և այլով բանիւ ասէր, Սէրն է եռանդն հոգւոյ՝ որ յիւրում մարմնի մեռեալ, և յօտարինն կենդանի: Եւ բռնանայ սա նախ ի վերայ անձինն, և ապա առ օտարս. կամին պատուհասել զնիւթոյն, հան ի նմանէ զսիրելին, և դահիճք այլ ոչ ևս պիտոյ են. սէրն լինի նմա և սուր, և դահիճ, և կախաղան: Այս եղև լուծումն պղատոնական խնդրոյն, [թէ] սիրողն ո՞ր պատիժ իցէ դժնդակ. և ասացաւ, բառնալ զսիրելին: Եւ [թէ] զսաստիկն կամիցիմք ասել, սա ինքն է բռնաւորաց բռնաւոր, այլոյ ամենայնի բռնաւորու[թ]ե գոլով սկզբնաւո[թ]ե: Ապաքէն բռնանայ կայնի ի հաբէլ, այլ ի սիրոյ վրէժխնդրու[թ]ե. բռնանայ փարաւոն առ իսրայէլ, այլ ի սիրոյ իշխանու[թ]ե. բռնանան մեծատունք յաղքատս, այլ ի սիրոյ արծաթոյն: Համաշխարհական ատեանն պարսից և բաբելացւոց ոչ անխորհրդաբար հայէր այր ընդ ընկեր, հաւանական ցուցեալ միտս ընդ ատենախօսութ[եա]ն զօրաբանելի, [թէ] սէր կանանց բռնադոյն է քան զթագաւորս և քան զամ զօրաւորս: (ա. եղրաս. ղ:) Զայս ամենայն ակնարկեալ մեծխմատն սաղվիանոս, վարանեալ շրջէր դատանել անուն՝ սիրոյն պատշաճող, և ասէր. *Ո՛ սէր՝ զինչ կռչեցից զքեզ՝ անգիտանամ, բարի արդեօք, եթէ չար, քաղցր՝ եթէ դառն, անուշակ՝ [թէ] անախորժ. վասն զի այնպէս լի ես երկոքումբք, մինչև [թ]ուխս լինել երկոքին իսկ ‖:

ԺԳ. Իսկ արդ՝ եթէ ըստ ասացելոցս՝ պարզաբար սէրն է պատճառ պարզաբար ցաւոյ, ապա սէրն սաստիկ՝ սաստկագունին, և բազմապատիկն՝ բազմագունից ցաւոց է պատճառ: Բնդ դարձուցանք այսուհետև զբանս ի սէր սիրամօրն առաձորդին. զոր մի յորժամ աչք լսես, միաւորական կարծիցես, այլ երեքկին, և իւրաքանչիւր յիւրում կարդի ծայրացեալ. այս է՝ սէր բնաւորական, բանական, և դերբնական: Բնաւորականաւն շարժիւր իբրև մայր առ որդի. բանականաւն՝ իբրև հարն անանստ առ փեսայ. դերբնականաւն՝ իբրև արարած առ արարիչ: Երբեակ այս սիրով շարժէր անձնն կուսական ի խորոց անտի հոգւոյն: (Աւակաց. Ը. 21.) և ընկլուզանէր յերբեակ անդունդս ցաւոց. առ որս [թէ]պէտ և զպարտու[թ]է անհասու[թ]ե մեր խոստովանիմք ըստ միտս բանին. (անդ.

18.) * Երեք են՝ զորս անհնարին է ինձ իմանալ ‖, բայց զաւետ քննութեին հատուցանել՝ յանձն առեալ եմք։

Չտադնապ բնաւորական սիրոյ ածամոլն՝ ի նախադրեալոդ ըստ բերելոյ բանին կշռադատեցաք սակաւուք. բայց և ասացաւոր բնախօսել ոչինչ է աւելորդ. վասն զի ընդարձակութիւն իրացս տայ մեզ միշտ խօսել, և ոչ երբէք ըստ բաւականին։ Զբնաւորական զայս սէր՝ զկարևորն և զբոնաւոր՝ ամենայն ծնօղ ընթեռնու դրեալ անջինջ յիւրում սրտի, թէև անդիր՝ կամ անբան ևս իցէ։ Վասն զի անվրէպ օրինօք բնութեե տեսանեմք յամենայն կենդանիս զոյդ ընդ ծնողսե զաւակին՝ և զծնունդ իւն զթոյ և սիրոյ. մինչև արդարուքե ասել կարծեմ, թէ ամենայն ծնօղ միշտ երկուորեակս ծնանի, մի՝ զաւակն, և միւս՝ դուքն և սէր. և երկրորդս այս այնպէս համակից և անբաժանելի է ի ծնողէն, մինչ զի թէ և առաջինն այն յոլովակի օտարանայ ի ծնողէն, կորնչի, և մեռանի, սակայն սէրն առ ծոցին է միշտ, ոչ օտարանայ, ոչ կորնչի, և ոչ մեռանի՝ բայց եթէ ընդ ծնողին։ Այս դուքն է՝ որ զիւր ծնօղն զօրացուցանէ, և ընդ նմա զհամաձինն իւր՝ զզաւակն դարմանօք սնուցանէ։ Սակայն սոյն սա է և դահճի իւրոյ ծնողին, յորժամ զաւակն չարի ինչ պատահեալ ցնասիցի. և սոյն այս է բռնաւորն, որում և ոչ գաղանաց դժնդակութիւն ժուժէ տոկալ։ Ընդ որ հայեցեալ երանելի ոսկեբերանն, շարժէ զոսկենկարն զիւր գրիչ հիացմամբ ընդ արիութեին շամունեայ. (Ճառ ա. ի վերայ մակաբ։) * Արհամարհեաց զքնութիւնն, զբնաւորն զայն, զքնութիւնն՝ որ և գաղանաց անդամ սոցոր է յաղթել. զի բազումք ի գաղանաց դժուարորսալիք՝ սիրովն և աղեկիզութէ առ զաւակն այնպէս ըմբռնին, անփոյթ զիւրեանցն ապարեալ փրկութէ, մինչև անզգուշաբար յորսողաց ձեռս անկանին։ Ձիք ի կենդանեաց այնպէս տկար, որ ձագուն չպաշտպանիցէ. չիք այնպիսի հանդարտ, որ անզաւակեալ յորդոյն՝ չգրգռեացի։ Սակայն նա (շամունէ) երգէ զբնաւորութէն՝ որ զօրացեալն է ի բանաւոր մարդիկ և յանբան անասունս ‖։ Զսոյն առաւել ևս զքէ տիրամօրէն ասացեալ խմասջիր. և մեք ի դրելոց՝ զանգրեալ ցաւս նորա խմաստասիրեացուք։

Ո՞վ ոք խստասիրտ և անգամանդեայ իբրև զվարաւոն, որ հինեակ հարուածոցքն կափեալ, կայր անընդոստ իբրև սալ դարբնաց. այլ տասներորդիւն՝ մահուամբ անդրանկին լուծաւ հեղաւ իբրև զմոմ։ Իբրև զարդարն յոր՝ անընկճելի ի վշտաց՝ զայլ ոք ի մարդկանէ ոչ եռես աշխարհ. որ առ դոյժ կորըստեան ամենայն ստացուածոցն՝ հանդարտեալ նստէր ի բազմականին. այլ իբրև հարուած զաւակացն առ նա դուժեցաւ, ի վեր վազէր արի նահատակն, զպատմուճանն պատառէր՝ զվացուցանել զտապ ծնողական աղէտիցն. (ա. 20։) Եւ որ ուրախութէն էր իւրոց հնազանդելոց. (ի. 22.) ընդ համբարուս և ընդ ջայլամանս եղբայրացեալ, (Ը. 29. ողբմագլին հառաչէր. * Աչք իմ ի վերայ որդւոց հալեցան ‖։ (ԺԶ. 5։)

Զինչ և զյակոբայ ասիցեմք զբաղմորդի նահապետին, որ ընդ հրեշտակին բռնամարտիկ լեալ ժուժկալէր. այլ ընդ պակասումն յովսեփայ միայնոյ՝ զկարիս սգոյն՝ ի դերեզմանն անդր ընդ իւր ձգել խոստանայր. (ծննդ. լէ. 35:) Եւ՝ ի խնդրել դարձեալ եղբարցն զբենիամին, բաքէ՝ թշդայր ալևորն, զլաւսան խառնակէր, զնուաղութիւն երկուց կամ երից որդւոցն՝ իբրև անզաւակուն յերկոտասանեցունցն իակ համարեալ, աղաղակէր. * Զիս անորդի արարիք ... բայց ես որպէս անզաւակեցայ ‖: (խբ. 36: խդ. 14:) Եւ չէն ինչ զարմանք. վասն զի *նորա ոդին կախեալ կայ զդորա ոգւոյ: (խդ. 30:) Ապա եթէ զդաւիթ հարցանիցես՝ զայր պատերազմող՝ ի մանկուէ, առիւծուց պատառօղ, բռնաւորաց խորտակիչ, ոչ ևս՝ ի ճակատամարտի տեսանի նա, և ոչ՝ ի յաղթանակ հանդիսի, այլ առանկեան ուրեք վերնայարկի իւրոյ՝ իբրև զվանեալ ոք զօղեալ նստի յողբս լալեաց. հալածեալ՝ և ոչ՝ ի թշնամւոյ, այլ՝ ի հայրական գիծոյն. կրկնէ և երեքկնէ. Որդեակ իմ աբեսաղոմ, աբեսաղոմ որդեակ իմ. ոդբայ զհայրանենգն, զապըստամբն, և զապստամբեցուցիչ: Ո՛չ այնչափ կսկիծեցոյց զնա ապստամբութիւն որդւոյն, որչափ գութին հայրենի: Բռնաւոր էր նաբուգոդոնոսոր, և առաւել բռնաւոր. բայց քաջ գիտէր զծնողական սիրոյն բռնաւորութիւն դժնդակ քան զևւրն լինել. վասն որոյ զայն առնոյր իւր դահճ՝ ի պատուհասել զերդմնազանցութիւնն սեդեկիայ, զնորա զորդիսն յանդիման աչացն ըսպանանել: (ֆ. թագաւ. իե. 7:)

Զինչ և առ սուգ միածնի զսիրոյն բռնաւորութիւնն ասել ոք կարիցէ: Վ այեաց յեփթայէ քաջազօրն՝ անխորտակելի անձնն, տեսեալ զմիամօր զևւր դուստր իբրև որոջ պատարագելի. և մինչև զհանդերձն պատառեալ՝ սիրտն պատառեցաւ. ընկճեցեր զիս ասէ, այն՝ որ ընկճեայն էր զամենացաւոցն բռնութիւն: (Դատաւ. ժա. 35:) Դեռևսթենէս ճարտարաբան՝ որ իմաստասիրութենն օրինօք խրատեալ էր յաղթական լինել բնաւրեական կրից, ոչ կարաց՝ ի չափու ունել զևւր թախծուն ընդ մահ միածնին. դարձեալ խրատեցաւ աղղեալ՝ ի բարեկամացն. այլ պատասխանեաց իբրև որդէսէր՝ և ոչ իմաստասէր. Ընդ մահ միածնի անհնար է ցաւոց՝ ի միջոցին կալ: Թողում յիշատակել զբարեպաշտուհին սբիւղա, որ ընդ թաքուստ իւրոյ ալեքսիանոսին՝ ողբովք ընոյր զնշխանական ապարանսն, և սգովք՝ զքաղաքամայրն Հռոմ: (Վաքք Հարց. երես. 306:) Այս բռնաւորուն է՝ որ ահաբեկեալ զևմաստասէրն Թաղէս, հրաժարեցոյց յամուսնուէ. լաւ համարեալ անորդի մեռանել՝ քան որդեկոտոր կեալ. ոչ կամեցաւ զանուշակ սէրն՝ որ այնչափ դառնութեց է շռեմարան: Վասն որոյ և մարգարէքն սէք՝ ի ցոյցս յետին թշուառութեց ոչ զայլ ինչ յեղեղէին. բայց զկոծ սիրելւոյ միածնի, և զաշխար անդրանկան. յայտ իմն արարեալ, թէ՝ ի մարդկային աղէտս՝ այն է յետին: (Եբեմ. ղ. 26: Ամովս. ը. 10: Զաքար. ժբ. 10):

ԺԵ. Այլ իմ աստանօր բնականն միտք, կարճի լեզու և դրիչ, զմտաւ ածեալ ՚ի դրելոցս՝ զինչ արդեօք ՚ի սիրտ տիրամօրն ներգործեաց սէրն մայրենի, զոր տաղնապ, զոր դժնդակուն, զոր կսկիծ աղէկոտոր. այն սէր՝ առ որով հասարակածին ծնողացն գուրթ համեմատեալ, իբր ձրագ է աղօտ՝ առ արեգակնային բոց, ջուր գաղջ առ յորդեառանդն, կաթիլ՝ առ հեղեղ, մանաւանդ թէ նկարեալ հուր՝ առ տարբրականն: Օրինօք բնութեանն այս համեմատուի պահի, զի ծնողական աղէտիցն չափ՝ է գութն, և զթոյն չափ՝ ծնողութենին. ապա ծնողութի՝ որ յանչափս առաւելու քան զհասարակական մարդկութես, ըստ նմին համեմատութեան ունի լծորդ զսէրն, ըստ նմին և զաղէտն: Ինձ ոչ են կամք երկայնաբանել աստանօր յաղագս առաւելութեց Ածամայրութեան. որք կամիցինն՝ ունին այլուր դտանել համառօտեալ: (Հիւսեակ բարեբանութեց. գլ. ՚ի. եր. 46:) Այլ այսչափ ինչ զդեմ յասացեալոց, թէ ծնողուի սէյ կուսին գոլով ածամայրական, ապա և սէրն նմին հետևակ՝ էր ածսիրական. որով ածամայրն նաև ընդաբոյս զթովքն ձգիւր առ քո ածն իբրև առ իւր որդի. ապա և ցաւն՝ սիրոյն հետևակ էր ածակիր. զոր ածածին ոք միայն տանել կարօղ էր, և ոչ այլ ոք մարդածին: Վասն որոյ եթէ հարիւրապետն առ խաչին՝ ՚ի քաջութէ անտի խաչեցելոյն ուղիղ խմաստասիրեաց, թէ արդարև այ որդի էր սա, (մարկ. ժե. 39.) նոյնպէս ՚ի կրելոց անտի ցաւոց կուսին ուղիղ խմաստասիրել կարօղ էր, թէ արդարև այ մայր է սա: Բայց չգիտեմ, զնարդ յոչկամաց ՚ի խորս մխեցաք. անդրէն առ եղերն ամփոփեսցուք:

Ապաքէն բնական մայրութէն տիրամօրն էր գործ ՚ի բնակա նացս կարգէ, բայց ներգործեալ յարարչապետէ բնութէ ՚ի հոգւոյն սէյ. և գործ՝ զոր ած ինքնին արդիւնացուցանէ, կատարելագոյն է՝ քան զոր բնութէին գոյացուցանէ. ապա ածա գործ մայրութէի կուսին՝ և ՚ի պատճառին կողմանէ գերազանց էր յոյժ քան զբնապէս մայրութէիան: Եւ զինչ ասեի. ապա և համաբնականն այն գութ և սէր մայրենի՝ առաւելապատիկ էր ՚ի նը կոյսն՝ քան յամ ծնօղս. զի որ զգոն տայ, ասեն իմաստասէրք, համեմատ նմին տայ և զհետևակս գոլոյ: Եւ զնաթրդ մայրենի միայն կոչեմ զսէր տիրամօրն, զոր հայրենի ևս ասել արժան էր. վասն զի յանհայր ծնողութէ իւրում գրաւեաց միացոյց զսէրն, որ յայլ ծնօղս բաժանեալ է ընդ հայր և ընդ մայր. վայ թէպէտ ծնաւ իբրև մայր, բայց սիրէր իբրև մայր և հայր: Յայլ ծնօղս՝ որպ բաժինք են սիրոյ, նոյնպէս և ծնողական ցաւոց. ՚ի նը կոյսն միացաւ սէրն ծնողական, ը նմին և ցաւն. և ուր զադամայ ասացաւ, ոչ բարւոք լինել միայնութէն, այլ օգնականի ունել պէտս ՚ի ծնունդ և ՚ի հոգս զաւակաց, (ծնն. ը. 18.) բաբէ, սէյ կուսին պահեցաւ միայնութէի ՚ի ծնանել, ՚ի սիրել, և ՚ի ցաւիլ:

Կամիս և զայլ պատճառս առաւելութէ այսր սիրոյ, ահա

ամենակատար նմանութենն ի բնութեէ, և ի սէրն: Ամենայն ծնօղ արտադրէ զնոր նման ըստ տեսակին, այլ բազում անգամ խառն յանհնմանութենէ անհատին. յորովհետև դեղեցկին զոգեղ զաւակագործէ, քաջառողջն զցաւագար, անձնեայն զանաւագ, ուժաւորն զանոյժ, հեղաբարոյն զցասմնոտ, մտացին զանհանճար. և միով բանիւ, աքիւլէս զվերսխոս. որով զաւակն յաւէտ որդիացեալ կարծի, քան որդի. և յայսմ անհնմանութենէ բազում իւիք մնայլ առնու սէրն ծնողական, որ միշտ նմանութենէ է խնդրօղ: Վ բիպակ այդպիսի՝ օտար էր բնաւ ի կուսական ծննդենէն. վասն զի ոչ ոք ի ճարտարաց աշխարհի այնպէս ճշդեալ ծրագրեաց զկենդանագրութենի մարդոյ կերպարանաց, որպէս Հոդին սրբ ճարտարապետ այնր ծնունդեան՝ տպացոյց ի կուսածին որդին զնմանութենի կոյս մօրն ամենայն ըստ կերպարանաց՝ ըստ դրից կազմութենէ, և ըստ բարուցն. որոց լոկ տեսութենի բաւական էր և առ անծանօթս՝ գիտել թէ սա մայր է, և նա՝ որդի:

Զուգակցորդ այսմիկ և նմանութենի սիրոյն խնամի: Է՛ տեսանել յորովհետև ի ծնողաց, որոց արգանդ ծննդական, բայց սէրն՝ անծնունդ պատահէ. ծնանին որդի, այլ ոչ ծնանին սիրօղ, հարաղատս ի բնութենէ, այլ խորհրդ ի սէր՝ իբրև զօտաբանծինս. որով սէրն ծնողական ոչ գտանէ իւր ճարակ յարծարծումն: Այլ առ սիրամայրն ոչ այդպէս. որպէս որդի ծնաւ ամենայնիւ համաբնութենի, նոյնպէս ամենայնիւ սիրաց կից. սիրոք նոցա իբրև երկու լարք ի մի քնար. ի հնչել միոյն՝ ձայնատու էր և միւսն. ոչինչ ազդումն սիրոյ լինէր ի մայրն, որում ոչ անդրէն հնչելին արձագանք սիրոյ որդւոյն. և յայն դարձադարձ սիրոյ՝ զոր բորբոք ծնողական դիմոց կարծիցես լեալ ի տիրամայրն ընդ երեսնամեայ ժամանակս: Կա դարձեալ, ամենայորդոր խնամակալութենի մօրն առ որդին, և փափրեղի հպատակութենէն որդւոյն առ մայրն՝ զինչ այլ ինչ էին, բայց կրկին փութք կայծակնաբորբոք՝ միաւորեալք, ի բարձրացուցանել զոց ծնողական դիմոցն. որոնք ըստ յառաջել աւուրց՝ մանաւանդ ի և ժամուց՝ զօրանայր սաստկանայր բռնութենի սիրոյն ի սիրտն կուսական, և լինէր մայր արդարև սիրոյ, որդի ունելով միածին յարդանդէ, և բազմածին ի սիրոյ:

ԺԶ. Եթէ արդ, կրկնեա յուշիդ զնախաճաւաելն յաղագս բռնաւորութենէ սիրոյն, և ծնողական սիրոյն. և կշռեա՝ եթէ հասու իցեն քո միտք, որոց բռնաւորութենէ տարաւ մայր այսպիսի սիրապատար; տեսեալ զորդին սիրասնունդ ի ձեռս ածատեաց մարդոյ՝ իբր դառն ի ձեռս դայլոց, անպարտ մատնեալ, աւազակաբար կապեալ, ընդ քարշ ածեալ, զուր չարախօսեալ, յարիւն ձաղկեալ: Փոխան բժշկութեանցն վէրք, ընդ լուսատուս թզոյն՝ թուք նախատանաց, ընդ վարդապետութենեանցն՝ դաւաղան եղեգան, փոխան թագաւորութենեանն՝

պատկ վշանիւթ, փոխանակ ովսաննայիին՝ խաչեցի՛, փոխան յաւանակին՝ խաչ, փոխան կերակրողութեանցն յանապատին՝ քացախ ընդ լեղւոյ, ընդ մեռելոցն յարութեան՝ մահ անարդամահ։ Աղաղակէ ոսկեբերան վասն շամունեայ. (Ճառ ա։) * Զիարդ ոչ յապշուի հարկանելը՝ ի տեսանել զնւրբաքանչիւրն զանազան և կարծրադոյն տանջանաց մանր սպանեալ. զնարդ ոչ վէրք ղոգին ... զի թէպէտ և խօսէր, սակայն մայր էր. թէպէտ և բարեպաշտ էր, այլ մարմին ունէր. թէպէտ զուարթամիտ էր, բայց կին էր ... Ահեղափ հոսանս արեան տեսեալ նորա ոչ յօտար մարմնոյ՝ այլ յորդւոյն բղխեալ, զինչ ոչ կրեաց, զոր սրտի ամբոխուածն ոչ ընկալաւ։ * Եւ դարձեալ. (Ճառ իբ։) * Ո՛չ զայնպիսի հնոց բորբոքեաց բաբելոնեան բռնաւորն, զորպիսի հնոց՝ մօրն վառեաց այս բռնաւոր. զի անդ լուցկիք էին հրոյն՝ նաւթ, ձիւթ, բուրդ, վուշ. իսկ աստ՝ բնութիւն, երկունք ծննդեան, զաւակացն սէր, մանկանցն միաշունչութիւն։ Ո՛չ այնչափ նոքա ի հուրն ընկեցեալք այրէին, որչափ սա կիզանէր առ սէր զաւակացն ||։

Իսկ արդ՝ եթէ զամունեայ այսչափ, զինչ զարիրամօրէն ունկնիւք խորհիլ և ասել. ես հիանամ բնաւ, և ոչ խանգամ. վասն որոյ կնիք դնեմ բանիցս զոսկեբերանին դարձեալ խրատաւութիւն։ (Ճառ ա.) * Զայսոսիկ մի վայրապար լուիցուք, այլ իւրաքանչիւր ի լսողացդ զամենայն զցաւալի անցքս առաքեցեն յորդիս իւրեանց. կերպարանեսցեն անձանց զփարելի դէմն, և զսիրելին յորդւոց առաջի նկարեալ, համարիցին ըստնոսա անցանել այնց չարչարանաց. և յայնժամ քաջ ծանիցեն զասացելոցս զօրուն. նա՝ և ոչ այնպէս ծանիցեն. զի բնական աղէտք ոչ զբանիւք դան. ուստի ցանկ միայն փորձն ||։ Արդ՝ ժամ է այսուհետև զբանական սիրոյն անդնդովքն զեղերիլ։

ԺԷ. Բանաւոր մարդ ոչ արժանապէս զսիրոյն ժառանգէր զանուն, եթէ բնաւորականաւն և եթ վարէր սիրով, որ և անբանից է հասարակ. և ոչ մարդկապէս ընկերակցութիւնն յիւրումն ակաստանի ունայր սիրապէս, եթէ չէր ի միջի յօդ շաղկապիչ անհարազատացն մարմնով։ Զայն յօդ հոգացաւ մարդկութիւնս, արտայայտեալ երկրորդ ծնունդ սիրոյ՝ զսէրն բանականն, այնչափ զնաղ քան զբնաւորականն՝ որչափ զի այն բնութեան է, և սա՝ կամաց. այն ի բնական և ի տօրէն բարիս յածեալ, և սա՝ յիմանալիսն և ի դերազանցս՝ յարժանին և ի դովելին. վայ առաջինն՝ ծնողին է, և երկրորդս՝ մարդոյ։ Ահա է սէրն բարեկամական, կամ բարեկամութիւն անուանեալ որով մարդ զմարդ սիրէ ոչ իբրև զիւր ինչ, այլ իբրև զինքն, կամ ոչ ինն նորա։ Ամենագովելին մարիամ ոչ միայարկ ունէր զսիրոն՝ շատանալ միայն ծնողական սիրովն առ միածին իւր յն, այլ էր ի նմա միջնատուն՝ լցեալ բարեկամականն սիրով առ նոյն ինքն յն իբր յիւր իսկ անձն, կամ իբր այն՝ թէ ինքն իցէ յն։ Եթէ

զայս զնորա սէր ՚ի բաղդատութիւն ձգեմ ընդ այլ մարդկան բարեկամութիւնս, լսեմք յանպատուհասն գտատասանէ. վասն զի այլոց բարեկամութիւնք կամ կեղծիք են, կի ցուրտք, կամ աւժամայնք, կամ կիսակատարք, ՚ի չաջողուածան՝ և ոչ ՚ի միջոս. կի միակողմանիք՝ զի սիրէ, և ոչ սիրի· որովք բարեկամութեանն անուն բաղում անգամ յումպետս բռնաբարի: Նբ թէև յայսոցիկ արատոց մնկնեալ իցէ, առ չափաւոր մարդիկ ևեթ վայլատակէ՝ և ՚ի չափաւոր բարիս. առ որս յորովայնկն առաւել է բարեկամութիւն՝ քան զնիւթ բարեկամութեան:

Իսկ առ ամենօրհնեալն մարիամ ոչպէս. ամենայն հանդամանօք բարեկամական սիրոյ գումարեալ կայցէ. անհամեմատ արժանաւորութիւն յորդին ըստ բնական և ըստ գերբնական կատարելութեանցն. և ՚ի մայրն՝ պայծառափայլ ծանօթութիւն այնր արժանաւորութեան. յորմէ և համեմատ խղճ կամելոյ նմա զամենայն գովելի բարիս, և ըստ ըղձին՝ կատարումն արդեամբք գործոց ըստ պիտելոյն և ըստ ժամանակին: Նոյնպէս ըստ անդրադարձութեան, որդին քաջածանօթ գոլով արժանեաց մօրն՝ և նորա սիրոյն, սէր ընդ սիրոյ նմին փոխադարձէր, և գործ ընդ գործոյ. համախորհուրդք միանգամ, համակամք, համագործք. աչք աչաց դիպչին, և սիրտ՝ սրտի. խորհուրդք մօրն՝ միշտ զորդւոյն յածին, և ՚ի նոյն տեսանէր՝ զի և որդւոյն խորհուրդք զմարբն յածին. ոչ այնպէս զուգաւոր են աչք միոյ մարմնոյ, որպէս երկոցունց նոցա միաք ՚ի մի խորհուրդ: Ջոր կամէր որդին, կամէր մայրն. յոր նա չհամձէր, չհամձէր և մայրն. խնդալիքք միանգամ, ցաւակիցք իրերաց, հաղորդակիցք ամենայն բարեաց: Վ ասն այսորիկ որ մայրա բարն սիրէր, դարձեալ հարնապէս զանսորժելի ձայնն քաղցրացուցանէր: * Խանդակաթ եմ սիրով ‖: Ո՛չ ևս սիրելի զնա անուանէր, այլ բուն իսկ սէր, ասէ. * Եթէ յառնիցէք, զարթուսջիք զսէրն ‖: (Երգոց. ը. 5. 7:) Եւ զինչ առ նա վճռայայեալն իւր որդի· իբր կշռամբանօք իմն անդրադարձէ. * Ես ննջեմ, և սիրտ իմ արթուն կայ ‖: (Ե. 2:) Թէև ննջիցեմ ասէ մարմնով, այլ սէր հսկող է. վասն որոյ * դիր զիս իբրև զկնիք ՚ի վերայ սրտի քո ... վասն զի հզօր է իբրև զմահ սէր ... ջուրք բազումք ոչ կարեն շիջուցանել զսէր ‖: (ը. 6. 7:)

Իսկ արդ՝ եթէ աղեքսանդրի կարծեցեալ բարեկամութիւնն համարձակեցոյց զնա՝ իւր գանձս համարել զբարեկամն, հարցեալ թէ ուր են քո գանձք. և նա ասէր. առ բարեկամն: Ջինչ ապա ունէր սէրդ սիրապատարն մարիամ վասն իւրոյ անչափ սիրելւոյն. և այն զի ոչ գիտէր աղեքսանդր ճշդրտել վասն բարեկամացն՝ թէ նոքին ևս համարիցին իւրեանց գանձ զաղեքսանդր. բայց ընդ նբ կոյսն և ընդ յն ամենայնն փոխանակաւ էր՝ և սէրն, և ճանաչումն սիրոյն, որով սա զնա, և նա զսա միմեանց գանձս ունէին և ասէին:

Իբրև պսակաւոր նահատակս բարեկամութե, կամ թէ ա-

սել. իբրև աքանչելիս բարեկամական սիրոյ համարեցաւ աշ-
խարհ զյուիլեաթան ոմն ընդ դաւթի, ղգամոն ղոմն ընդ պիւ-
թիայ, ղոմն աղեքսանդր ընդ հեփեստիոնի, զայլ ոմն ովբեստէս
ընդ պիլադեայ. առ որս հասարակաց էր ամենայն՝ անձն և
ինչք, փառք և անփառութիւն, կեանք և մահ: Այլ զինչ է մա-
բաս առ սկայիւ, և սոցայս սէր առ սիրոնիս մարիամու. եթէ
չափաւոր լաւութիւն արանցն այնչափ զօրացաւ դերել զբարե-
կամութիւն նոցա, զիա՞րդ ապա անհամեմատ լաւութիւն Յի՛ն և
Մարիամու: Սիրոյն բարբառ առ նոսա զնոյնութիւն քարոզէր.
աղեքսանդր վասն հեփեստիոնեայ՝ թէ և դա աղեքսանդր է.
ովբեստէս երդուեալ, թէ ես եմ պիլադէս և պիլադէս դար-
ձեալ, ես եմ ովբեստէս: Ապա Հշմարտադոյնս և տիրամայրն
յըմբռնման զիշերին՝ ի հարցուած խնդրողացն զի՞ կարօղ էր
ասել, ես եմ Յի՛. զի ուր սէրն խօսի, արդար խօսի:

ԺԲ. Այս այն լինէր նմա արդարև սիտիանս մեծ, եթէ ինքն
փոխանակիւր ընդ յի՛ յըմբռնումն, ի՛ ձաղանս, ի՛ հարուածս
և յայլն ամենայն. այլ սակայն աճապարեաց նա՝ ըմբռնեցաւ
ընդ ձեռամբ Հշնամեացն, և մարիամ ընդ ձեռամբ սիրոյն.
երկոքին տանջեալք անդորրմ յանողոքել բռնաւորացդ. նա
ի՛ սպառազէն հրէիցն, և սա յանզէն սիրոյն: Այ ահա՛ բա-
ւական էջ ի՛ բան ձգել զսորայն բռնաւորութիւն. զի առ չափ
սիրոյն ասացաք զչափ ցաւոցն, զսէրն քննեցաք, այլ ոչ չափե-
ցաք. ապա և ցաւն ինայ անչափելի ի՛ միջի, և չափելի այնմ՝
որում եղեւն տանելի. բայց ի յօրինակաց ծանօթից մեզ
սակաւուք խնաստասիրել:

Ո՛չ ժուժայր վեհանձնն դաւթի ընդ մահ իւրում յոլով-
թանու. զոչէր լալագին: * Ցա՛ւ է ինձ ի վերայ քո եղբայր իմ
յոնաթան. զեղեցկացա՛ր ինձ յոյժ. զարմանալի եղև սէր քո
ինձ քան զսէր կանանց ‖: (Բ. Թագ. Ա. 26:) Մոռացաւ
դարձեալ զարքայական զիւր վսեմութիւն ընդ անպարտ անկումն
ուխտակցի իւրոյ աբեննեոյ. զկնի հետևէր մթազգեաց
դաղաղացն. զնուագ տաղացն ի լալիս փոխեալ՝ ողբս յօրիւ.
նէր առ դերեզմանին (Բ. Թագ. Բ. 32. 33. 34.) Ապա զոր
փեռեկուսն սրտի, զոր ողբս անմռունչս ի տիրամայրն կարծիս
ցես: Կրեաց և բողոքիցն տէր ի բռնուէ անտի բարեկամական
սիրոյն, առ դերեզմանին զսիրեցեալն արտասուելով ղղազար.
որով զկենսակայլակ ցօղն՝ տեսողացն տայր նշանակ, խնա-
նալ՝ թէ որչափ սիրէր զնա: (Յովհան. ԺԱ. 35. 56:) եթէ
նոքա յարտասուացն զսէրն կշռէին, ապա մեր ի հակառակէն
խնաստասիրեալ, ի սիրոյն կշռեցուք՝ թէ քանի՞ ցաւէր տիրա-
մայրն, որչափ մորմոքէր, որչափ արտօսր զըտիւն ցօղէր:

Քաջիկ ևս արդեօք քան զմեզ տեղեկացաւ օգոստինոս այսմ
բռնութե՛ն, (մինչ ի խաւար մոլորութենն դանդաղէր.) ունե-
լով ուսումնակից ոմն զիւր համահաստակ, ընդ որում անօրէն
բարեկամութե՛ն միացեալ, միայն մահուամբ նորա որոշեցաւ.

առ որ զանձին իւրոյ կիրս խոստովանեալ առաջի ՅՀ, ասէ. (ՃԻ. գիրք խոստովան. գլ. Ճ։) * Ցաւալիք մի-ձագնեցաւ սիրտ իմ. և ամենայն յոր և հայէի՝ մահ էր. և էր ինձ հայրենիքն՝ տանջանք, և տուն հօր իմոյ՝ թշուառութիւն անհնարին. և որով իւիք ընդ նմա կցորդեալն էի, առանց նորա՝ ի դժնդակ վիշտս դարձաւ։ Աչք իմ՝ ամենայն ուրեք զնա խնդրէին, և ոչ ոք տայր ինձ. և ատէի զամենայն, զի զնա չունէին ... Ինձ քաղցր էր միայն լալիւնն, և լինէր փոխանակ բարեկամին իմոյ՝ի սիրտ իմ։ Ահա հոգւոյս ‖։ Եւ դարձեալ. (գլ. Ճ։) * Այսպէս էի յայնմ ժամանակի. լայն դառնապէս, և հանդչէի՝ի դառնութե. եղուկ էի, և սիրելի ունէի ինձ զայն եղկելի կեանս քան զբարեկամին իմ... էր յիս անհնարին տաղտկութիւն կենաց, և երկիւղ մեռանելոյ ... զարմանք էր ինձ ընդ կեալ այլոց մահկանացուաց. զի նա՝ զոր իբր անմեռ սիրէի, մեռեալ էր. և առաւել ընդ կեալ անձինս զարմանայի՝ ի մեռանել այնմ, որում էի միս ինքն։ Բարւոք ասաց ոմն զիւրմէ բարեկամէ, Հատոր հոգւոյ իմոյ։ Վա՛ան զի իմացայ զհոգի իմ և զնորա լինել իբրև մի հոգի երկուս մարմինս. վա՛ն որոյ՝ի զարհուրանս էր ինձ կեանքն. զի ոչ կիսակատար կամէի կեալ ‖։ Այսպիսաբար ախտակրիւր օդոստինոս առ մարդ, առ որ առաւել էր բարեկամէին քան զնորա արժանիս. և ախտակրութիւնն՝ առաւել քան զբարեկամութիւնն. և զի ոչ բռնակատաւ մահուամբ տանջեալ էր նա, և ոչ յանդիման աչացն անհնչացեալ։ Զինչ ապա զնոյ կուսիկն ունիմք խմանալ զդառնութիւն ցաւոցն, որում ամենայնիւ հակառակքն պատահեցան։ Եւ՝ի վերայ այսոցիկ՝ յաջողեաց օդոստինոսի մխիթարութիւնն՝ որ յարտասուաց անտի էր. իսկ ցաւադին տիրամօրն և այդ պակասեաց։ Նա անյոյս էր դիւրել իւիք բարեկամին մեռելոյ. իսկ սա կարօղ գոլով բազում իւիք դիւրութի տալ իւրում միածնի, ոչ ոք ներէր, ոչ ոք համարձակեցուցանէր։ Աղեքսանդրի մխիթարութի մեծ համարեցաւ՝ զնոյր զվիրաւոր բարեկամ աբբունի փակեղամբն պատել։ Այլ տիրամօրն ոչ թողաւ՝ զոնէ արիւնաղանդ քրտանցն թաշկինակ մատուցանել։ Եւ կարի արդարապէս. վասն զի զնոյ էր եղեալ՝ի սեղան ծն, որում չէր օրէն զանգանիլ մեղու մխիթարութեան։ (գլուխ. Ճ. 11. 12։) Ցայսմայր յեղերս բանական սիրոյն հետազօտեալ, յայլ կողմն դարձցուք։

ԺԹ. Պաքէն զօրաւոր էր՝ի տիրամայրն՝ սէրն ծնողական. զօրագոյն սէրն բանական. այլ քան զերկոսին բռնագոյն՝ սէրն գերբնական և ածային։ Յառաջնումն՝ի բնութէ վարեալ, յերկրորդումն՝ի բանէն, յերրորդումն՝ի շնորհաց. և զի ամենիմաստ կոյսն առաւել բանաւորութիւնն շարժիւր՝ քան՝ի բնութէ, և յաւէտ՝ի շնորհաց՝ քան՝ի բանաւորութէ, նմին իբր սէրն՝ որ՝ի շնորհաց, այնչափ բռնագոյն էր, որչափ ազդողական են շնորհք քան զբան և զբնութիւն։ Սա այն սէր է՝ որ՝ի սիրտ արդարոյն բռնացեալ, յաղթական լի-

նէր ամենայն սիրոյ՝ ծնողականին, և մարդկայնոյն. բաժանէ լով զհայր յորդւոյ, և զորդի ՚ի հօրէ, զմայր ՚ի դստերէ, և զդուստր ՚ի մօրէ: (ղուկ. ժբ. 53:) Այն հուր է երկնառաք, որ զամենայն հնոց դժնդակ՝ բորբոքեալ ՚ի բնութիւն կամ ՚ի մարդկանէ. մաշէր՝ լուծանէր, յաձիւն դարձուցանէր, որպէս ՚ի բոլոր իսկ յաձասէր նահատակացն հոյլս է տեսանել: Այլ դու հայեաց ՚ի շամունէ, մանաւանդ լուր զոր զնմանէ հրաշաբանէ բերանն ոսկի. (Ճառ բ:) * Աղդ էր տեսանել (ասէ) երբեակ հուր, այն՝ զոր բռնաւորն բորբոքեր. այն՝ զոր բնութիւնն լուցանէր. և այն՝ զոր հոգին նը վառէր ...բայց ածպաշտութիւնն յաղթական լինէր. բնութիւն ընդ շնորհաց մարտնչէր, և զիրցանակն շնորհն տանէր. բարեպաշտութիւնն դեր ՚ի վերոյ լինէր մայրական դիտոցն. և հուր զհուր յաղթէր՝ հոգևորն զբնականն, զոր դժնդակութիւն բռնաւորին վառեաց: ‖

Սովիմբ հրազինեալ նախամարտիկն այն քեհան նահատակ, զամենայն որ ինչ յերկինս և յերկրի դժնդակք՝ և կամ հաձելի, յասպարէզ կարգայր, յարձակ խաղայր, առ ամենայն խրախուսէր առիւծաբար, հակա, թէ նեղութիւք իցեն՝ ասէ, թէ հալածանք, սով՝ թէ մերկութիւն, վնաս՝ թէ սուր՝ անցցեն ՚ի հանդէս. և եթէ սոքա փոքունք, առցեն նիզակակից զմահ և զկեանս, զհրեշտակս և զնշխանութիւնս, զորկանս և զհանդերձեալն. և եթէ այլ ինչ նոր արարած խիստ քան զդժոխս ապրեւեսուակել կարասցեն. ոչ երկիւղ ցուցանեմ, ոչ թիկանց շրջուիմ, ոչ երեսաց ողջբուիմ, ոչ ձեռին դադարուիմ. մեկնեացեն զնս ՚ի մարմնոյ, այլ ոչ ՚ի սիրոյն քէն. թէ և մեռանիմ, այլ զամենայնն մեռուցանեմ, զի սիրոյն անմահ եմ: (հռոմ. ը. 35:)

Լուար զնորահասանս քաղաքն նահատակին: Իսկ եթէ առ չափաւոր արդարս այնչափ զօրանայր ածսիրութիւնն, մինչև զամենայն իսկ զաշխարհն դժոխարակիրս յաչս դնել, մանաւանդ թէ հեշտնկալս և ուրախարարս դործել. զտատասկ՝ ծաղկիս համարել, զտանջանսն՝ փափկութիւս, զորդւոց մահ՝ նոր ծնունդս ասել, և զառ ՚ի ծնողաց բաժանումն՝ իբր հարսանիս: Ապա զնաթրդ զբիշ սիրամօրէն մեայ խմանալ, յորում ոչ լոկ ածսիրութիւն, այլ դևսովին սէրն ած անսորոշելի բնակեցաւ. այնուիկ ածասէր, որով ածամայր. որով և եղև հրջ արաբչին աաաչնութիւնէ. ածդիտութիւնն բերովբէ, այլ ածսիրութիւնն զսրով բեխիւք դերազանցեալ, որպէս և շնորհացն լիութիւք: Ապաբէն այն խորք ածայնոյ սիրոյն իբր յաւէտ խորայատակ՝ ունէր յինքն ընկղուզանել զնորս երկեակ սիրոյն՝ ծնողականին, և բանականին, զամենայն որ ՚ի նոցանէն վիշտս և տագնապս՝ յուրախութիւն յեղաշրջելով. և արդարև այդպէս իսկ վճարէին իբրն, եթէ սիրեցեալն՝ որ չարչարեցաւն և յաւերժացանէր, լինէր մարդ սոսկ:

Ի. Բայց ահա աստանօր է տագնապ, աստ աղէտ, յայսմ կիզուածն անհնարին. զի որ չարչարիւրն, ած էր ի մարմնի. նա ինքն՝ զոր ածային սիրոյն սիրէր իբր բարի ծայրագոյն, իբրև արարիչ իւր, իբր ամենապարգեւող իւր, իբր տէր և պահապան իւր, իբր առաջին և վերջին իւր, նոյն նա աւասիկ անարգի, տանջի, դառնամահ մեռանի: Եւ զինչ ապա. ած ամենայն միսիթարութեան՝ լինի նմա ի ցաւս ոգետանջս, ասել՝ Ձմար տագոյն ևս քան զնոյեան. * Դառնացոյց զիս բաւականն յոյժ: ‖ (Հռութ. ա. 20:) Եւ որ ակնկալութիւն այնուհետև այլոց ցաւոց սփոփանս մատուցանելոյ. եթէ կարօղ ինչ էր զդաւթին առնուլ քաջալերս. * Ո՛չ կամէր միսիթարել անձն իմ. յիշեցի զած, և ուրախ եղէ:* (սաղմ. հդ. 3:) Իսկ սա թէ յիշէր զած իբր, զմիւսն զառ ի դաւթայ ասացեալն կրկէր. * Եղեն լինձ արտասուք իմ կերակուր ի տուէ և ի գիշերի. և այն զի ասէին ցիս (խորհուրդք իմ) զօրհնանապազ, թէ ուր է ած քո: ‖ Ահա ի ձեռս անօրինաց, ի ձեռնակապս, յատենի, իբր խաչիլ, ի խաչն: * Ջայս որպէս յիշէի՝ տառապէր յիս անձն իմ: ‖ (սաղ. խա. 4. 5.)

Եւ ահա ո՛չ ևս ի նոր սիրամայրն հուր զհուր շիջուցանէր, այլ յաւէտ ևս սաստկացուցանէր. խորք ծնողական աղէ- սիցն խրախոյս արկանէին առ խորս բանական ցաւոցն՝ ի ձայն սահանաց ածային սիրոյն. և անձնն կուսական նաւու օրինակաւ ի պտոյտս անդնդային երբադարձս ալէկոծեալ, աղաղակէր. * Ամենայն զբօսանք քո և ալիք քո անցին ի վե- րայ իմ: ‖ (սաղմ. խա. 8:) Ո՛չ ևս ի նմա շնորհն ընդ բնու- թեն մարտնչէր. այլ երեքին՝ բնութէն, բան, և շնորհ՝ դաշնա- ւորք միմեանց՝ համահաւանք՝ մարտակիցք՝ իբրև առաջս երիս համագունդ յարձակէին յանձն կուսական. միաբան գոչէին. Այս ՝ն, որ զարհեաւ ի վերայ հովուին քոյ. (դատաւ. է. 20:) հարկանէին, վէրս դնէին, և ո՛չ զմի մասն հոգւոյն թո- ղեալ անվիրաւոր. մասն զդայական ի ծնողական սիրոյն հա- րեալ, բանն՝ ի բանական սիրոյն, վերին մասնն ի շնորհաց:

ԻԱ. Խակարդ՝ յերեցունց անպարտելեացս ճակատու ուր է յաղթեալն և անկեալն, ուր նաւաբեկութիւնն յանդնդախոր պտոյտս ցաւոցն. Կայր առ խաչին: Ո՛վ ամենայաղթ վիրաւոր, ով անխորտակելի շինուած: Երեցունցն ձեռք ի նա, և ձեռք նորա յերեսին. յերեցունցն հարեալ, և երեցունցն յաղթեր. ին, շնորհօքն, ածսիրութիւնն: Ա՛յն շնորհ որ դաշնաւոր էր բնութէն և բանին ի չարչարել, նոյն դաշնաւոր էր և կուսին ի զօրացուցանել և ի յաղթել. զի ի նմանէ իակ էր՝ որ ասացն. * Ես հարկանեմ, և բժշկեմ: ‖ (ը. օրին. լը. 39: և նա բա- նայր նմա * Ճանապարհ անխափան, և դաշտ ծաղկաբեր ի պտուտից բռնութենն: (ինաստ. ժի. 7:) Ապա ուրեմն շնորհն ինքն ընդ ինքն մարտնչէր, և մնայր յաղթօղ և յաղթեալ, մա-

նաւանդ թէ յերկաքանչիւրն յաղթօղ։ Ա՛յ՝ կարի ճշմարիտ, եթէ ղեկարդն տեղեկութիւք քննեսցուք ըստ փանաքի մերս հա֊ սողութեան։

Ապաքէն մի յանհասանելեաց անտի ցաւոց տիրամօրն՝ այս խորհուրդ է, զի՝ ի մանկն վերին՝ որով առ ած հայէր, պա֊ տերազմ յուզէր անհնարին։ Աչք ածութեն եռանդնեալ՝ ի տի֊ բակիր անձնն՝ բռնադատէր զնա՝ ի ցաւս և՝ ի կիզումն ընդ չարչարանս որդւոյն, զի ած էր անարդեալ՝ ի մարմնի. բայց նոյն սէր դարձեալ ստիպէր զնա՝ ի հաճութիւն չարչարանացն, ՝ի կամիլ՝ յօժարիլ՝ ի խնդալ։ Ահա պատերազմ յերկինս։ Լուեալ յանիրաւի ղդատիլն, մաշէր՝ ի սիրոյն. բայց ակնար֊ կեալ՝ ի վճիռ իրաւանցն հօր, ձեռնադրէր սիրոյն։ Տեսեալ զնոր փառաց յանարգութիւն անչափ, զաչսն մխաղնէր սէրն. այլ զջնջել անարդանացն այ այնու դիտելով, սիրոյն աչանայր։ Ածապանութիւն էին յանցանքն, անդիւտ կորստեան գործն, աւաղէր առ սիրոյն. բայց զի վրկանակ էր կենաց աշխարհի, սիրոյն ձեռամբ՝ ի սեղան անդր հանէր։ Ո՛վ անհրաժեշտ դի֊ մանարտութիւնս, յորում կարի հակառակքն՝ անհակառակա֊ բար զոյդ ընթանային. ցաւ անչափ, և յօժարութիւն սրտա֊ ռուչ. տրտմութիւն խոր, և ուրախութիւն բարձր. կսկիծ անդար֊ մանելի, և սփոփումն հեշտական. երկոքին ևս պատարուն, ապա թէ ոչ՝ հզօրն զտկարն վանէր. երկոքին ևս անհրաժարե֊ լիք, զի ածսիրութիւնէն էին հրամանք։ Ահա ոչ զկնի երեմիայի տեսլեանն՝ յերկուս կողովս, այլ՝ ի մի կողով՝ ի մի թուղ տե֊ սանելի զժանտն և զքաղցր. անդստին՝ ի միոյ ականէ անտի ածսիրութեան՝ բղխէր քաղցրութիւնն մխիթարութեան, և դառնութիւնն ցաւոց, անխառն միմեանց, անխափան իրերաց։

Անօրինակ են իրքս, ոչ ուրուք յածասէր նահատակելոցն յայսպիսի երևեալ հանդէս. զի թէ զաբրահամ ասես, եթէ զշամունէ, կամ զայլս՝ ի նմանակիր սքց, ոչ նման ինչ ասես, թուղ թէ հաւասար. զի առ նոսա ընդ մէջ այլոյ և այլոյ էր պատերազմն, չնորհաց ընդ բնութե, ածսիրութե ընդ որդեսիրու֊ թե. վասն որոյ երկնաւորն՝ ի վերայ երկրաւորին զյաղթանակն կանդնէր։ Բայց՝ ի հանդէս ածամօրն՝ երկոքին՝ ի չնորհի անդ սաստկացան՝ և պատերազմն, և յաղթութիւնն։ Ապա յերկինս անտի էր յեղանակ պատերազմիս, ՝ի բուն իսկ հայրական սի֊ րոյն բերեալ զօրինակն. քան զի իբր ած հայր սիրէր զորդի, ոչ կամէր զնորա անարգանան. այլ զի նա փոխանակ էր պար֊ տեաց մարդկութե՝ և աշխարհի փրկանք, նովին սիրով կամէր, հրամայէր, մատնէր, թէպէտ անվիշտ և անյեղլի գոլով բնու֊ թիւն, ոչ յինքն էր դիմամարտութիւնն, այլ՝ ի կամեցեալսն։ Յայնմ սիրոյ գաղափարեաց որդին, անտի գաղափարէր և մայրն. այլ երկոցունցն ցաւելի ունելով բնութիւն, վշտա֊ նային անչափ, յօժարէին կամակար։

ԻԲ. Արդարև ճահոդապէս առ նա երգեաց մերս զրիդոր երանելին. էբէ՝ զհանգարպ երինջ անարած՝ արարչաւանդ լծոյն չափուցար. և էբէ զչաւանակ էշոյ անբասին՝ ածուրէն հեգնէցար: Զի՝ ի տապի անդ ածսիրութեն՝ ջեռաւ նախանձու արդարութեանն այ, տեսեալ զհօր կամն՝ ի պահանջումն մեղացն վրիժու: Չրհայք յատենի անիրաւութե, այլ նա յատեան իրաւանցն այ հաւանողապէս ազաղակէր, խաչեայ: Աշխարհի փրկանս հայր զորդի առաքրէր. յանձն առնու մայրն՝ միաձայնեալ ընդ հօրն ասել. * Եղաւ զսիրելին անձին իմոյ՝ ի ձեռս թշնամեաց իւրոց: ‖ (Երեմ. ժբ. ղ:) Եւ եթէ դէպք ինչ իրացն բերէին, ոչինչ յետնեալ քան զհրեշտակն գոհանէր՝ ի զօրացուցանել զորդին՝ ի տագնապս պարտիլին: Քաջախորհուրդ ևս քան զկին ոմն լակեդեմոնացի ունէր ասել, որ վասն որդւոյն անկեղ էր՝ ի պատերազմի՝ առնաբար բարբառեցաւ: Յայդ իսկ ծնայ զնա, զի սակս հայրենեացն մեռանել մի զանգիտիցէ: Իսկ տիրամայրն զի՞նչ. յայդ իսկ ծնայ զմիածինդ իմ, զի սակս աշխարհի փրկութե ախորժեացէ մեռանել, և ես ըզ նմա: Վայելուչ էր ինձ տաղէ երանելի ոսկեբերանն յաղագս շամունեայ. (Ճառ ը:) * Ժամ է առ մայրը քաջ պատերազմողացս անցանել, որ՝ ի միում մարմնի բազում անգամ մեռաւ, մանաւանդ թէ բազում անգամ զենաւ, բայց և ոչ միանգամ ցաւեաց. առ մայրն ասեմ, որ անվէր՝ միանգամայն և բազմավէր . . . : Ընայր ապա վերջին՝ ի պատերազմին եօթներորդն, որ զանձայն քնար մարերրոսացն կատարելոցն էր: Զի՞նչ ապա, ընկճեցաւ արդեօք՝ ի մտաղութե հասակին. միթէ ցաւեաց ինչ, տեսանելով զընչնարս բնութեանն բարձեալ: Ապաքէն նա ինքն զմանուկն՝ ի մահ անդր ստիպէր, թէ ոչ ձեռօք՝ բայց խրատուքն. մի զթիւ պսակացն նուաղեցուցաներ որդեակ իմ. լեր եղբարցդ որպէս ծննդեանն՝ նոյնպէս և ուղղութեանցն ընկեր. գործոցն կցորդութե նմանեաց կցորդութե բնութեանն, ցոյց գքեզ զնելոցդ՝ և՝ ի մարտի եղբայր: Եօթներորդ ինձ՝ ի բնութե ծնար որդի. եօթներորդ ինձ կամք ծնանիցիր մարտիրոս. մի լեցի՝ թէ եօթն որդւոց՝ իսկ վեց մարտիրոսաց կոչեցիմ մայր: ‖ Զայսպիսի նուիրական ունէր կամս այն երանուհի, վասն զի որպէս նա ինքն ոսկեբերան ասէ գործեալ. (Ճառ. բ.) * Ցուցանել կամէր բռնաւորին՝ թէ ճշմարիտ մայր է որդւոցն, և նորա ճշմարիտ որդիք հարազատք, ոչ սակս բնոսնութեան բնութեանն, այլ վասն կցորդութեան առաքինութեանն: ‖ Ապա քանիպատիկ ևս տիրամայրն, որ ոչ միում կամ ոմանց, այլ բոլորիցն իսկ երկնաւորաց և երկրաւորաց ցուցանել կամէր, թէ մայր է՝ ոչ լոկ անցաւ ծննդեանն՝ ի բեմզնեհէմ, այլ և ցաւագին ծննդեանն՝ ի դողգոթա. ցուցանել՝ թէ դուստր է կամակատար հօրն երկնաւորի, ոչ միայն ընդունելով զառ՝ ի նմանէ ծնեալն ածորդի, այլ և անդրիչն վերընծայելովն. ոչ կամէր նուազեցուցանել զդումարտակ քաջութեան որդւոյն, ոչ

կամէր՝ թէ հրաշագործողին իցէ մայր՝ և ոչ խաչելելոյն . բնու-
թիւն մայր՝ և արիւնթիւն ճշմարիտ մայր կամէր երևել : Զա-
ղեքսանդրի զքաջութիւնն՝ մայր նորա ոլիմպիադա յանձին երևե-
ցուցանէր , քաջալանջ ընդ առաջ սուսերաւորացն դիմելով :
Գիտաց երկիւղ մարդկային քաղցրացուցանել զմարմնին որդւոց
՝ի քէմն ծնողաց : Արբակայ՝ զկոտորակս մարմնոյ որդւոյն ընձե-
ւիս ընկալեալ յաժդահակայ բռնաւորէ , խորովեցան ա-
զիքն . այլ երկիւղն ետ պատասխանի . Առ արքայի՝ ամենայն
ընթերիք վայելուչ են : Զի՞նչ ապա սէրն ածային ՝ի տիրամայրն
տայր բարբառել . շատ էր նմա գիտել , թէ բազուկն՝ որ կա-
պէր զնորն խահակ , սուրն՝ որ ՝ի վերայ խաղայր , հուր ցաւոցն՝
որ բարձրանայր ծառանայր , առ ՝ի յերկնից արքայէն պատ-
րաստեալ գային . այնուհետև համբուրելն էին նմա կա-
պանքն , սուրն՝ ընդդրկելի , հուրն՝ պայծառ ջահ . և ճշդրտա-
գոյն և ա ՝ի նա յանդ եղանէլին ասացեալքն ոսկեբերանին զա-
մուենայ . (ճառ . ք .) * Ո՛չզհուր տանջանաց համարէր տե-
սանել , այլ զջահ հարսանեաց : Ո՛չ այնպէս խնդայ մայր՝ յոր-
ժամ զորդիսն վանն հարսանեաց պաճուճիցէ , որպէս ցնծայր
նա ՝ի տեսանելն զնոսա չարչարեալս . և որպէս թէ միւսոյն պատ-
մուճան փեսայութեան զգեցուցանէր , և միւսում պսակ յօրի-
նէր , այլում զառագաստ հարսանեաց կազմէր , այնպէս խընդ-
դայր նա , տեսեալ զմին ՝ի կաթսայ անդր դիմել , զմիս ՝ի
տապակն , զայլ ոք զլխատեալ : Ամենայն ինչ ծխով և հո-
տով լցեալ կայր , այլ նա ամենայն զդայարանօքն համար-
ձակ ճանաչէր զորդիսն , աչօք զնոսա նկատեալ . ականջօք
զբանն լուեալ , ռնգամիւք զծուխ մարմնոցն ընկալեալ , զա-
նոյշն՝ և զդաժանն , դաժան առ անհաւատսն . իսկ ՝այ՝ և նմա
անուշահոտ քան զամենայն , զայն ծուխ՝ որ զօդ նեղմացոյց ,
այլ զմիտս կենդանի ոչ ևս . վասն զի կայր հաստատուն և ան-
շարժ , համբերութիւն տարեալ զամենայն զգործեցեալսն : ‖

ԻԳ. Ա՛հաւոր տեսիլն՝ որ ՝ի գողգոթա , բաւականացաւ
զիշխանս լուսաւորացն անդնդոյ մխադնել , այլ զմիտս և զըզ-
գայարանս տիրամօրն ոչ ևս . Հայէր յամենակիրն իւր որդի
իրը ՝ի փեսայ համապայծառ զարդարեալ . փուշքն՝ իրը պսակ
ականակապ . արեանն կայլակք՝ յակինթք բազմախայլ . մարմնոյն
մերկութի պատմուճան բեհեղեայ . վէրքն արիւնաբուխ՝ կի-
տուածք ծիրանւոյ . խաչն՝ գահոյք . քացախն՝ օշարակ նռնե-
նեաց . նախատինքն՝ պարերգութի . խաչահանուքն՝ հանդիսա-
վիրք , և ինքն յայն նորատեսիլ փեսայութենն հանդիսի՝ օրհնու-
թիս առ վերին պսակադիրն առաքէր . և զնոյն ինքն զփեսայա-
գեալն ամենայն զարդիւքն հանդերձ նմին ընծայէր . ՝ի սրտին
ձգդտեղով զդրեալսն գրիգորի ծաբաբանին ՝ի դէմս շամունեայ ,
(ճառ իբ .) * Ո՛չինչ թոյզն աշխարհի , զամենայն ետու ՝այ ,
զդանձն իմ , զյոյս իմ զարմանիլ ծերութիս .... Ապաքէն
այնպէս հայիմ յերեսս դահճացն , որպէս թէ բարիս ՝ի նոցա

նէ ընկալեալ իցեմ. և չէք այնպէս երաւացի՝ քան վասն այսր շնորհս մատուցանել բռնաւորին, զի յետին զնա պահեաց ի տանջանս.

Ո՛վ, որպէս զի անճառ է զօրութիւն շնորհացդ և սիրոյն նորա, որ զնոյն զմի ամենավիշտ անցս ածորդւոյն՝ յերկուս դէմս կերպաբանէր ի միտս ածամօրն, իբր երկուս ըմպանակս պատրաստեալ ի միում ձեռին, մինն արեամբ՝ և միւսն կաթամբ. երկուս բուրանոցս ծխեալս, մին ձենձերով, և միւսն խնկով. երկուս արեգակունս ի ծայրս մոացն. մին խաւարի, և միւսն լուսոյ. որով միակ մասն նորա վերին հաւասարէր բովանդակ երկրական դնտոյս, կիսով չափ խաւարեալ ցաւոք, և կիսով՝ լուսաւորեալ մխիթարութիւն: Տեսեր արդ զմիտս ասացածի երանելւոյս դրիգորի, թէ զնդրդ տիրամայրն ի վերայ սիրոյ սեղանոյն մատեաւ պատարագ. առեր ի միտ զքանիծնուէնի սիրոյն, զսատկուէի նոցա, զբռնաւորութիւնն, և զպատերազմն՝ որ ի նոցանէ. տեսեր իբր եղև պատարագ փրկութեան, և պատարագ օրհնութեան, պատարագ յինքեան, և պատարագ յորդւոյն. միանդամայն քահանայութեի իւր՝ և որդւոյն. զի վասն այսորիկ իսկ յերկարեալ յամեցաք ի բանիս, զհետ մտեալ քննութիւն՝ ո՞չ զի հասանիցեմք իրացն խորութեան, այլ զի զնոցա զանհասութիւնն ծանուցեալ, մակացուք միայն ասացելոցն սքի վարդապետին լինիցիմք, ի միտ առնուլ վկայութիւն մտաց, թէ ի փորձ այսպիսի նահատակութիւն քանի կարևոր էր խաչին դաստիարակութիւնն առ նբ տիրամայրն. զոր ի գլուխս բանիս նախադրեաց նբ վարդապետս: Բայց այսուհետև որ ի բանիս մնացեալն է՝ զայն տեսցուք:

Ա՛սրաբոյս և սպառագէսակ գեղջաբարչ յատուր պատարագ:

Ի Դ. Ո՛ զդ զդ սպանդիցն՝ որ ի հինան էին պատարագ, միով բանիւս պարագրէ: Աբրեոյս, որ ի դառանցն լինէին՝ սպիտակազգետս աներբն մատաղամորթք: սպառագէսակ, որ յարջառոց և յայծեաց, զկարծր ստէն իբրև դէսս արձակելք: և գեղջաբարչ, որ յոչխարաց, թանձր բրդովքն ծանրաբեռնեալք: Արդ՝ զայն ասէ բանիւս, թէ մի միայն անարատ որոյս բանական՝ զամենայն որոշմունս պատարագացն զնմանոց յինքն բովանդակեաց. զի կցորդութիւն ընդ որդւոյն մատուցաւ իբր զոհ վասն մեղաց, իբր ղոհ խաղաղական, իբր գոհութիւն, իբր սրբութիւն: Եւ զի ի նոցանէ զանարատսն մատուցանել օրէնքն հրամայէին, և ո՛չ սակս իւրեանց ինչ յանցանաց գային նորա ի զնումն, այլ վասն մարդկան յանցանացն սրբութիւն, նոյն օրինակ և բանական որոյս տիրամայրն՝ մաքուր գոլով ամենայն անարատութիւն, ո՛չ վասն իւր ինչ մեղացն գործելոց ի նուիրումն մատչէր, այլ վասն աշխարհի մեղացն քաւութիւն: Ա՛ռ այսոքիւք և զայն միտս ընծայեցուցանէ, թէ բանիւքն պատարագս այնպէս մատուցաւ այ, զի առ իւր ամբողջ

և անկէղ պահեաց զասրն՝ զտեւն և զգեղմն, հակառակ անբաժանելոյն մատուցմանց. յայտ արարեալ այսու, թէ ներքնայնովքն հոգւոյն մասամբք ևեթ նուիրեցաւ ի զենումն և յայրումն, ոչինչ յարտաքին պատշաճից մարմնոյն նուաղեցուցեալ. զոր և վերադոյն անչնաւղոյր փօֆ անուանեաց. ի նոյն միտս և զյաջորդն առեալ բերէ։

Ի ՃԳՆԱՒՈՐԱԿԱՆ ՎԱՐՔ ՈՂՋԱԿԷՂԵԼ։

ԻԵ. Երկուս դէմն իմանալի ճգնաւորականն, կամ զմարմնոյ սականն ասէ, զոր կրեաց տիրամայրն ամենայն զդայարանաւքն, յինքն վերաբերեալ առաստանաւ սիրոյն զամենայն արիւնաւոր կիրս ածորդւոյն. և կամ զանապատական և զհրաժարական վարուց ակնարկէ. զի նա զերօրինակ չափով յանձն քանայ կեաց զճգնողական հանդիսից կարգ, զաղօթս մշտամուննչս, զլռութիւն, զտքնութիւնն, զպահս, զսուգ, զաղքատութիւն, զհրաժարումն յամենայն կենցաղականաց որովք ոչ միայն անձինն առաքինացաւ, այլ և ամենեցուն առաքինասիրաց՝ եղև Պաշճառ պատշաճից անպակաս ճգնութեանց։

Կրկին այս ճգնութիւք ողջոյն կիզեալ ի հոգին, չան ևս ի սրոյ հանդէս խողխողել։ Եւ զի պիտոյ էր այնմ՝ որ հոգւովն կարէ վէր խոցոտեալ, սուր զդալն՝ մարմնոյն կտրատօղ. կամ զինչ ծանր էր նմա սուր երկաթի, որ ի տեսիլ աչաց միայն ունկն զահարկութիւն, և այն ինչ սկսեալ ցաւեցուցանել, անդէն ամենայն ցաւոցն արձակուրդ կոչէ մահուանն փողով։ Իակ ի մանալին սուր անցեալ մինչև ցորոշումն հնոյ և ոգւոյ, տանջէ անմահապէս. որ և անց միսեցաւ ընդ անձն տիրամօրն ի դուշակութիւն անտի սիմէոնի. և յարակայեաց անարտաբերելի՝ ոչ միայն մինչ յաւարտումն խաչունակ տնտեսութեն որդւոյն, այլ և յետ ածապէս յարութիւնն և երկնաչուս ճանապարհորդութիւնն յաթոռն հայրենի։ Խօրամբս էր սուրն, խորաթմբամայ վիրացն ճարակ՝ անողջանալի մխիթարութիւնն որ ի վաւրաց որդւոյն. յանուշակ վտակաց անտի մեղմանայր արգելօք անչափ դառնութեի ցաւոցն, այլ ոչ քաղցրանայր։ Եւ եթէ ի փառունակ մարմինն տէրունեան պահեցան վէրք առանց ցաւոց, ի սիրոն կուսական ողջիկ կային և վէրքն՝ և ցաւքն։ Ա յն զի առձեռն իակ էին բազմապատիկ պատճառք՝ ցաւոցն յիշեցուցիչք. երրունական չարչարանացն վայրք անբարբառ զնոյնս քարոզէին. անարիւն պատարագին օր ըստ օրէ նուիրագործութեի՝ զարիւնաւոր զենումն ի միտսն կերպարանէր. հրէայքն ածամարտունէն դրդիռ՝ գոգցես զ Խաչեցոյն ի նորա լսելիսն վերադոչէր. և ինքն ընդ այրութեն մենացեալ և յորդւոյն, բազմորդի մնայր ցաւովքն և հեծութեամբք. արտադրեալ աբեամբ սրտին զեղեկական քերթածս՝ երկայնս և ղղկականս քան զՀոմերոսին։ Թէ յանցեալս հայէր, ցաւք. թէ ի ներկայսն, խառն յուրախալւոյն և ի տրտմականէն. թէ յապառնիս,

անըմբռներելի կարօտանաք որդւոյն : Երկրաւորքս ամենայն ի տաղտկանս էին . երկնաւորացն ծարաւ անհանդուրժելի ըղ-ձերան տոչորէր .

Ա յսպէս աղաւնին մաքուր թևացեալ յաշխարհականս ապարիսի , ի ձայն ձեպով մեչևն ի սրտի քաղցր հեղաբանէր . երբ հասանիցէ կենացս երեկոյ . երբ երևեցայց ցանկալի դէմս իմ ածորդւոյս . երբ բուռն հարեալ ոգեխառնեցայց անընդմիջելի : Եւ ահա հնչեաց առ նա հրաւէր սիրելւոյն : * Արի՛ եկ մերձաւո՛ր իմ , դեղեցի՛կ իմ , աղաւնի՛ իմ . վասն զի ահա ձմեռն էանց , անձրևք անցին , և դնացեալ մեկնեցան : * (Երգոց . բ . 10 . 11 :) փութացարո՛ ի ձայնն . թռեաւ սրացաւ , եմուտ ի բոյնն՝ ի սիրտ ածորդւոյն :

Ա՛ստն այսորիկ ի նուէրս ոտ գնհանան՝ հրեղէնաձայն պարտպաղատանեալ :

Ի՛Զ . Այր լինքնին ասէն դիմեալ հասանէր , զինարդ և ո՛չ նըւազն պաշտօնեայք անդր ձեպէին . դայլն խռնէին ի հանդէս պարու , և սքանչացումն զամենեքումբք պատեալ պաշարէր : Զի ահա նուէր , և հուր չիք . վկնո՛ւն և ո՛չ սուր . վեներեալ և ո՛չ արիւն . այլ ամենուստեք լոյս , դլխովին փայլուածն , ամենասփիւռ ճառագայթ : Զառ ի յեսայեայ աւանդեալն հարցուած տարակուսանաց դարձեալ երկբորդէին , անդ վասն եղից որդւոյն . * Իսկ այս ո՞վ է՝ որ դիմեալ գայ յեդովմայ : ‖ (կի՛ . 1 :) իսկ ասասանօր . * Ո՞վ է սա՝ որ երևեալս է իբրև զառաւօտ , գեղեցիկ որպէս լուսնի , ընտիր իբրև զարեգակն , իբրև զհիացումն կարդեալ : ‖ (Երգոց . ը՛ . 9 :) Ա՛ռ երկոսին հիացումն նոյն , հարցումն նոյն , վասն զի և գնումն նոյն՝ մեր ը՛ որդւոյ : Եւ կրկին հիացումն , զի երևէր լուսնոյ օրինակ՝ յարևելս լուսաւորեալ , և միանգամայն արեգակնապէս , որ ինքնալոյս է : Ա՛ռ որս ձայն արձակեալ հարսնն շքեղաշուք , բովանդակ հիացմանն՝ միակ բանիւ լուծումն շնորհէր . * Ես եղբօրորդւոյ իմոյ , և եղբօրորդին իմ ինձ : ‖ (ը՛ . 2 :) Ձի՛ ի միջն այլ որոշումն , բայց միայն յեսն և ի նա . յայնն ամենայն նոյն է ինն , և նորայն : Ես նորա եմ իբր արարած , իբր սիրելի , իբր մայր . և նա իմ՝ իբր արարիչ , իբր սիրոյ , իբր որդի , իբր պակ : Ապա իմ է նորայն գնումն , իմ է և փառքն . սիրոյ նուէր եմ , ցաւոց գնումն . իբր արարած՝ լուսին եմ ի նմանէ պայծառացեալ . իբր մայր՝ արեգակն եմ , զանձամբ արկեալ ընդն ինքն արեգակն՝ յորմէ դուքդ լուսաւորիք : Սիրացան բովանդակ երկնաքաղաքացեացն նահապետուիք ընդ ածակերպ երևումնն , տեսեալ զնաչապակ գիւրեանց թադաւոր՝ հպատակօրէն ձևով ի մեծարանս անցեալ խաչապակ մօրն դլխոյն , և զբևեռապինդ զբազուկսն ի սպաս նմին մատուցեալ . զի որովք խոցեցաւն՝ պսակեսցի . զահեակն զդլխովն արկեալ , և զաջն գիւս-

սական անձամբն. (երդոց. բ. 6։) Այլ ի բարձանց բովանդակ փառքն հովանի կացեալ. հոգին սրբութեն ազատնակերպ ընտրեալ թևապարեալ. և ինքն համակ երկրդոմբէ փառացն պատրաստ երևեալ։

Ա յնուհետև ապա զնեղուան հրանիւթս յօրհնաբանուն նմին շարժէին, ընդ առաչելոցն գոհանալ դասակցեալ, որք մեծի նահատակութեանն տեղեակք էին, և զնմանէն յուզարկաւորք. զիայն արձանիէ պատուել հովէին աբ Աձածէն։ Հանգիստական եղելոց որդւոյն՝ և մօրն՝ զուգաձայն և խոստովանութենէն. զի որք առ օրդին մեծաձայն բարբառէին. ‖ Արժան է գառնդ զնեալ առնուլ զմեծութենէ, և զնմանատութենէ, և զզօրութենէ, և զպատիւ և զփառս, և զօրհնուն. ‖ (յայտն. ե. 12։) նոքին ձայնիւ և զնոյնս՝ միայն արժանի այնպիսեաց փառազարդութեց զոյդ խոստովանէին. զի ոչ միայն ծնող՝ այլ և զնմանէն համակցորդ ի յերկրի. որով և յերկինս ի պատկեր գառինն զնեալ՝ հանմանութեանպէս իմանի որոշն զնեալ։ Ա ան զի որք իբր առնչակից՝ համանգամայն էին բնութբ և ճանաչմամբ, եղեն համանգամայն և ցաւովք, ապա և փառօքն։

Եւ արդարև ուժ ունէք յերկուանալ ընդ այս զմտաւ գայցէ. ուր տառք ճծայինք ամենայն ուրեք ըստ վերոյն կրելոց վասն այ՝ խոստանան և զուրախութենէն չափել. զոր յանձին կրեալ հոգերգակն դաւիթ՝ գոչէր ցնծալից. ‖ Ըստ բազում ցաւոց սրտի իմոյ՝ մխիթարութիւնք քո ուրախ առնէք զանձն իմ։ ‖ (սաղմ. ղէ. 19։) Որով քաջալերս անձինն բերեալ մեծն պօղոս երանելի, սրտիւ ընդարձակելով դիմադրաւ ի նեղութենան լինէր, ասելով. * Չի առժամայն յաճախութենէ թեթև նեղութես մերում՝ ի յաւիտենականն առաւելութենէ զմեծութիւն փառացն գործէ ի մեզ։ ‖ (բ. կոր. դ. 17։) Իսկ արդ՝ եթէ չափաւոր ցաւոց և նեղութեանց ըստ բազմին և ըստ յաճախելոյն հանդիտակիւս է և մխիթարուին և փառքն, զինչ առ անչափ ցաւս տիրամօրն զհամեմատութենէն արժան է խմանալ, առ որով այլոցն ամենեցուն կիրք ծածկեալ անյայտին՝ իբր առ տեղք յարեգակնէ, կորուսեալ բնաւ զանուն ցաւոյ և նեղութեան։ Մի անչիշատակեսցի և վրկչականն խոստումն առ աշակերտան. դուք ասէ՝ ցանդ ընդ իս ի փորձութենս կցորդեցայք. վասն այսորիկ ուխտիւք խոստանամ ձեզ զարքայութիւն, որպէս և հայրն ինձ ուխտեաց. (ղուկ. իբ. 28. 29։) Իսկ ի տիրամայրն զառաւելութենէն տեսաք վերագրեցելովքդ. յոբում՝ ոչ այնչափ կցորդութենէ քան թէ նոյնութենէն էր ցաւոցն ի սկզբանէ մինչև ցկատարումն. ապա զոր ուխտադրութեան խոստումն առ նա եղեալ կարծիցեմք։ Ինձ թուի, ոչ այլ՝ բայց նոյն իսկ հայրական խոստումն, որով որդւոյն ուխտեաց, և զոր արդեամբք կատարեաց, բարձրացուցանել զնա գեր ի վերոյ ամենայն իշխանութենէ. և շնորհել նմա անուն երկրպագելի յերկնաւորաց և յերկրաւորաց։ Եւ ոչ արտաքոյ գրոց է ասացեալս. քանզի ինքնին տէրն ի յայտնութենէն ասէր, (հ.21.)

*Որ յաղթէ, տայ նմա նստիլ ընդ իս յաթոռ իմ. որպէս և ես յաղթեցի, և նստայ յաթոռ Հօր իմոյ: *Եւ զի տիրամօրն յաղթութիւն ոչ միայն չնաշխարհիկ դոյր քան զամենայն նահատակաց, այլ նմին ընդ քեռի յաղթութեանն, յայտ է թէ հրաշափառագոյն օրինակաւ 'ի զուգապատուէն որդւոյն բարձրացաւ, աթոռակից նմին լեալ, իշխանակից, և փառաբանակից։

ԻԲ. Պաքէն անպատում և քան զամենայն միտս դերազանց են զանազան աթոռոցն երևելութիւք, յորս բարձրացոյց աչ հզօրին զարերեանեալ տիրամայրն: Զի իբր արարչին մայր, իսկուհի երկնի և երկրի պատուեցաւ. իբր սկզբնաշաւիղ կուսութեան, ամենայն կուսից մայր և պսակ յարդեցաւ. իբր մահաւիթ ցաւոց վերբերօղ, մարտիրոսացն խմբի դահերէց բազմեցաւ. իբր փրկութիւնագործ կրկին հաւասարօրդ, մայր փրկողին իսկ և իսկ դաւանեցաւ. բայց իբր կամաւ նուիրօղ որդւոյն 'ի փրկութեանն կատարումն, մայր փրկութեան՝ և մայր փրկելոց խոստովանեցաւ: Ահա ըստ արժանեացն՝ և փառքն. ըստ վաստակոց՝ պատուղն. դիշերային սգոյն՝ առաւօտ ուրախութեան, անդնդային ցաւոց՝ բարձրութիւն երկնից, ընդ միածնին նուիրման՝ անբաւութիւն որդւոց, ընդ խոնարհ աղախնութեանն՝ բարձր ածատեսակութիւն. որով չանէգծին ֆառացն ճոխութիւ ինքեան աչսկանջալ երգիչ երանելիս դրիզոր. որով բարձրացաւ՝ որքան մարթացաւ. և որպէս 'ի ցաւսն՝ նոյնպէս 'ի վայելսն բարձրացոյց զզօրութիւն ամենակալին, հրաւիրեալ ինքեան երգակիցս զերկնից դասապետսն՝ քաղցր եղանակել զիւր Մեծացոյցն: Ալ նոքա զինչ, կցորդիւք ձրն և պիրաւայրն մեծացուցանեն. միաձայնեալ անդուլ բարբառով համբրէն դասուց անդրանկացն եկեղեցւոյ։

Ընդ որս ձայնակից կարգեալ երկրաւորս եկեղեցւոյ դասապետաց և դասակառաց, յաղթս դարուց 'ի տոհմս ազանց՝ և յոլորտս տիեզերաց, անթիւ պաշտամունք սրտից ըղձանաց զերապատուեն զնախապատուեալն յամենեցունց արարչէն՝ 'ի նուէրս ընծայից, 'ի կառուցմունս խորանաց, 'ի շինուած տաճարաց, 'ի հանդէս տօնից, 'ի ճառս գովեստից անբաւից. խոստովանեալք առ որքանութիւն փառացն զնուիրեանցն անհասութիւն, միայն պարտ վարկուցեալք ընծայել նմին զոր կարեն, թէև ստորև քան զնորա արժանին: Քննեն զիսառն, խնդան ընդ վայելսն, թէև առ երկոսին անկարութիւք պաշարին միտք և սիրտք։

Ընդ փառացն խնդութիւն՝ և ղցաւոցն խառնեն յիշատակ, զկսկիծն պատմեն. զվերն նկարեն 'ի լերս և 'ի դրիչ. գիտեն լոլ թէ տրտմականացն յիշատակաւ զնորա ղյաղթականին գեբահչակեն յառաւելութիւն խնդութեն: Եւ թէպէտ երկոքին այս յիշատակք՝ փառաւորութեցն՝ միանդամայն և վշտակրութեց՝ մեծապէս նմին հաճելիք, և փառացն ահեցուցիչք, և մեզ ոչինչ դանդաղելիք, սակայն առ մերս ընտրութիւն՝ երկրորդսն

առաւելապէս զմեր պարտս նմին հատուցանեմք՝ զարդարուեն և զերախտագիտութիւն. վասն զի ՚ի մերոյ անօրէնութեաց յայն վիշտս ըմբռնեցաւ. և զամենայն յանձն առեալ ախորժաբար, այ ընծայեաց ընդ որդւոյն նուէր հաշտութիւն առ ՚ի մեր բարերարութիւն: Ջհարդ և զորդիականն բնակակիր կարիս անտես սեպել բանս, որով կապեաց բնութիւն՝ լինել ծնողական վշտացն յիշատակօղս և կարեկիցս. իսկ աստանօր շնորհօք մայր. ապա և ՚ի շնորհաց պարտք: Թո՛ղ և զոր առ յիշատակէ նորին վշտոտաց՝ զհոգևորական արգասեացն բազմաբերութիւն ՚ի մեզ ներդործեալ ՚ի մտաւորապէս յիշատակելն. վասն զի նոքօք՝ զրկեալն զանոխակալուի վարդապետի. վշտատեսն՝ զհամբերութիւնն. անարգեալն՝ զյանձնառութիւն. սգաւորն՝ զմխիթարութիւն. ամբարտաւանն՝ զխոնարհութիւն. անհաւատարիմն՝ զհէր. կոծադիրն՝ զհամեստութիւն. և մեղուցեալք առ հասարակ՝ զմեղացն ծանրութիւն, զիւն հոգւոց, զշնորհաց ստացումն: Վ ասն որոյ յիրաւի է շնորհն վշտացն դատարկութիւն՝ մատեան աստեղ ձեռագրութեան, և զկրօնն վարդապետութի, ըստ դեղեցիկ ճահճադրութեն երանելոյս գրիգորի. Որպէս երեքեան ՚ի չէն ջուրն անդրանիկ բնութիւնն հօր՝ ակնդէն ասէ հեթանոսն խաչատուկ մահակիր ճգնաց, այսպէս երանելոյք ի բարեբեռնելոյ՝ գերօրինակ ցուցման պետութի ձեռակրօն էարգոյ ծագելոյ,

ԻԸ. Ձայս, կացցեն այսուհետև բանք, ՚ի մէջ անցցեն խղճք. խնդամտեալքս սակաւուք անարիւն նահատակութեան ձեռամօրն՝ ցաւոցն լիցուք մի պատմօղք միայն, մի լսօղք միայն, այլ կրօղք, այլ շնորհակալուք, այլ նախանձաւորք. ընդ մեր ամենեցուն անպարտ վշտացաւ. պարտաւորքս վշտացն հաղորդեացուք. նա յանտրտունն վերառեալ ՚ի կեանս՝ ՚ի հովտիս վշտաց եթող զնիւթ աղէտս. պանդխտեալքս մնան ընկալցուք: Անկեալ յաւխտեանսն նուիրեալ կան ՚ի հանդէս նորին խնդութեանն. զառաջամանակեայս՝ ցաւոցն նուիրեսցուք: Մի՛ ք միտս դայցէ ումեք, թէ մերժեցան նորայն վշտաց, բարձեալ են հեծութիւնք, արդ ՚ի հրճուանս է: Վ ասն զի անչափութեի վշտացն զամենայն դարս գրաւէ, զամենայն սիրտս հրաւիրէ յիւր կարեկցութիւն. եթէ ցարդ ՚ի մարմնի պանդխտացեալ էր կոյսն ցաւագին, ժամանակացն երկարութի ոչ արդեօք աղօտացուցանէր զկսկծանացն տագնապ: Յիշողականիս զօրութի՛ զանցեալն մեզ ներկայ գործեսցուք. մանաւանդ թէ զետինքս հուպ ՚ի ժամանակ անդր փոխադրեսցուք. ձեպեսցուք ՚ի դաղդոթա. առ խաչին կացցուք անմիկնելի. լցի՛ ՚ի մէնջ ոմն յով հաննէս, ոմն մագդաղենացի՝ ողբակիցք և տրտմահաղորդք ցաւագնելոյ մօրն: ՚Ի ցաւս մարմնականս, բազում անգամ և յանարժանս, թափեցաք վտանեցաք զմեր աղէտս. և զնմ՛րդ անկարեկիցն լինիցիմք առ արժանին ամենայն ցաւակցութե. ո՛չ մի այդպէս. այլ զամենայն զհոգւոյս մասունս ՚ի նա ժողովեսցուք, զյիշողականն ՚ի յիշատակել, զմիտս ՚ի խորհել, ըզ-

կամ ՚ի ցաւիլ, զսիրտ ՚ի կսկիծ, զաչս յարտասուս, զլեզու յաղօթս: Կա՛ մի մերայնովքս ևեթ շատասցուք, առցո՛ւք յա՛ նօթ և զընկերացն զսիրտ՝ զաչս և զլեզու, յորդորատիտս զնո՛ սա արարեալ ՚ի փոյթ ցաւակցութեան: Ցուցցո՛ւք զանձինս՝ արժանիս որդիութեանն Աստուծոյ, հաւատարիմ գտեալք ՚ի ժա՛ ռանգուէ ցաւոց նորա. առ խաչին որդիացաք, ՚ի խաչէ անտի ակնուն ընդունել զարժանաւորսն ՚ի կցորդութիւն երկնային ժառանգութեան. զի անշուշտ է ասացեալն. * Եթէ չարչարա՛ նացն կցորդ լինիցիմք, և փառացն հաղորդ լինելոց եմք ‖: (Հռոմ. ը. 17:) Որում արժանի գտցուք հանդիպել չարչա՛ րակցութեանն և փառակցութեանն՝ նորին բարեբանեալ աստուածոյն բարեխօսութիւք, ՚ի Քո՛ Յի՛, որ խաչեցաւն ՚ի մեր փրկութիւն, և ՚ի Հայրն՝ որ առ մեր սէր մատնեաց զնա, և ՚ի Հոգին սո՛ր, որ հաւատարմացոյց զսէր աստուածութեանն, Ամէն:

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՃԱՌ ԿՈՎԵՍՍԻ ԱՔԻ ԱՌԱՔԵԼՈՑ։

ՔՆերքոզական ճառ սքի Առաքելոց, ընդ որս և Եւթանասնիցն, նախ քան զԱզօթեան յօրինեալ ի սքի Նարեկացւոյն՝ դիտեմք ապաքէն ի բանէ անտի. ձբ. 2. յասելն։ * Ջորոց զգուշեան արժանաւորութեամբ՝ ըստ իմում կարի յայլում բանի պաշտեցեալ ‖։ Ասել ճգրիտ ոչ ունիմք՝ որչափ յառաջ ժամանակաւ քան զաղօթեան յօրինեալ իցէ. և ոչ հաւանելի է ժամանակակից կարծել ընդ ճառից սքի Խաչին և Ածածնին. վասն զի երկուց ևեթ ճառից խոստումն և կատարումն յիշատակի անտանօր, և մակդրութիւն այսր ճառի չունի ինչ յարակցութիւն, որպէս ունի երկուցն յիշատակելոց։ Այնուամենայնիւ կրսեր քան զնոյնս ժամանակաւ ցուցանել ասելն ի սկսուածի աստ. * Քանզի առ ձեզ և յաղագս ձեր ի դադարմանէ լռութեամբ շարժեալ կարգ բանիս եմ ‖։

Իսկ թէ յորմէ պատճառէ լռութիւնդ ասացեալ, և զայդ ահա լռեաց առ մեզ. այլ թերևս սակս նշխարացն Առաքելոց՝ որ կային յեկեղեցւոջ Ապարանից, կի՞մ զի ի Նարեկայ վանս և ի շրջակայս նորա կայր եկեղեցի և նշխարք առաքելոյն Թովմայի, կամեցաւ յառուկ դուռնատիս պատուական ալրել զդլխաւոր պետս եկեղեցւոյն Քրի։ Զսոյն թերևս ակնարկիցէ ասելն մերձ ի կատարած. Համար իմ։ Ոչ երբօրէն ցամաքելով ջրեն հեղուկ էին երկունք։

Ի տպաղրութեանս յայսմ, թող զյառաջմէ տպեալսն ի կոստանդնուպոլիս, կալաք առաքինորդ զերիս զրքոյկս օրինակս, որք յերևան ածեն զվերապանս կամ զայլայլութիւնս նախկին տպագրելոցն։ Օրինակ մի գտեալ ի կոստանդնուպոլիս, բառական ըստ հնութեն, այլ ուրեք ուրեք պակասորդ։ Երկրորդ օրինակ յարքունի դրատանէն վարիզու՝ երկաթագիրս հնութեամբ ակնածելի։ Երրորդ օրինակ ի հնագիրս մեծագիրս ճառընտրի մերում, յորում մի թուղթ ևեթ պակասի ի սկսմանէն մինչև ի համար. ե. ի բանն. Եւ այսպէսօք համարձակութեամբ։

Որ միանգամ համաձայն ընթերնուն երեքին օրինակացն, զայն ընտրեալ դնեմք ի բնաբանին. իսկ ուր այլաձայն գտանին, զյարմարագոյնն կալեալ ի բնաբանի անդ, թողումք զտարբերութիւնսն ծանուցանել ի կարգի լուծմանցն, համառօտ նշանակութեամբ՝ պև, էբ, ճա, այսինքն պօլսոյ օրինակն, կամ վանիցի, կամ ճառընտրին։

Ի բացայայտութիւն խրթնածածուկ բանից այսր ճառի՝ ի բաւականէ ինձ դողգոջ թախանձել ունիմք զերջանիկ մատենագրիս մեր՝ մատուցանել մեզ գիւրն՝ և զքեզ Առաքելոյն ձեռնտուն. քանզի բազում ուրեք ընդ քոյով ձեւացուցանէ զիմաստն՝ իբր առեղծուածս ինձ արկանել ի խոյս բանաքննից։

Գրիգորէ Լաբեկացւոյ ներբողեան գովեստիւ առաջեալ ի հա-
մօրէն գոհանալս Աստուծոյ եկեղեցին Հրէից՝ նախապատիւ Պե-
տրոսէն գլխաւորեալ, և Յովհաննէսեան և երկուցն աբեղան
Աշխէրտացին վրէն։ [1]

Ա. Տիեզերաց ծաղիկք և տունկք տեսչալիք [2] տանն եդեմայ։ Ղամայ նախաստեղծին ծնունդք, և [3] զարմք սիոնի։ Ծառք ամբարձուղէշք բիւրոց տեառնք, ծիրանածայր ընծիւղք երկնագեղք, քաղցրապտուղք և ախորժելիք։ [4] Երկնընթացք դիտակք ընտրութեանք, լուսատունկք և տիրահաստատք, շահաւէտք և արդիւնականք, առողջալք և արմատայեալք, պարարեալք և պանծացեալք ի ցօղոյ պարզևողին. [5] ընտրական սերմանք ազնուական բարեբոյս անդաստանին։ Հղիմունք հանապազահոսք, միտայկայլակք, [6] յարակայընթացք։ Վեհք հանդարտահետք, [7] գերածաւալք և գեղածիծաղք, գարնագուշակք, սառնական օդոյն սուղիչք, և [8] գժնդակասիք ընչոյն նհանգիչք և ապաքինիչք։ Աքք և երջանկագունդ գումար [9] դասու Հրաբելոյ։ Վանզի առ ձեզ և յաղագս ձեր ի դադարմանէ լռութեանք շարժեալ կարգ բանիս՝ ի գովեստ փառաց մեծութեանք վերինն հաստութեանք, անսասանելի դրութեանք հիմնացեալ միշտ կառուցանի։ Ալ ասն զի յաւէտ բնակող բարեշունչ բանից՝ քան եթէ շինուածոց՝ եկաւանն ազգ դաւանի։

Բ. Այս արդ՝ ձօնեսջիք երգոյս բանի [10] շնորհ ի մաղթանաց ձերում հայցուածոց, զարժանապատիւս ձեր տերութիւն գերահռչակել։ Վանզի [11] ի վեր քան զձառ շրթանց և զիմաստական բանի զօրութեանք՝ շուք և զարդ գեղոյ ձոխութեանք ձերում բարձրութեանք չքնաղապէս գերահռչակի։ Այս եթէ ոչ հրաշալի գրեսցի լսողաց, մերկասցի բաց ի բաց երևեսցի [12] ծածուկ ծոցոյ բանիս, անեղծականս ձառել զըստեղծելոցդ ժամանակաւ, և գրեալս շնորհօք որդիք էուեն. և թէպէտ և ոչ անժամանակք ըստ անսահմանին, այլ սկիզբն գոյից յաւիտեանց, իբր հիմն ժամանակաց սկսեալք, ընտրեալք նախ քան զեղաց

նիլ ելից աշխարհի, ըստ բարբառոյ ձայնին պօղոսի։ Վասնզի որպէս սիոնին վերին երկնայինն՝ սկզբնամեծար և կանխակառոյց մայրն աղատ մաքրածինն, նոյնպէս և որդիք նորին անդրանիկք և հոդեպայծառք [13] ի սիրզեն ծայրից անկըսկետ եղերաց ընդարձակ ամաց միջոցի աստուստ նկատեալք. [14] ի գրուածէ մատենի բանին նկարեալք. փառօք բարձրութէ շնորհին պատկերեալք. անստուերական փայլմամբ բարերարն հօր կերպացեալք. անհատասար համարձակութէ [15] ստորիցս ստեղծագործեալք. մանկակից կրօնից [16] օծութէ փրկչին ձեռնադրեալք։ Հանդուրնակից խմբից անմահիցն գաստուց պարակցեալք։

Գ. Վասն զի [17] գերազանց քան զասպարէս չափոյ սահմանի հին ամանակի՝ համբաւ հրաշափառ խորին խորհրդոյ մարգարէաբարոյ և տեսանողագուշակ երևման տնօրինեցելոյն մարմնով Յի՝ հօրն արարչակի՝ ձեւք քարոզեցաւ ծագաց աշխարհի։ Կրակնելիք ևս և բաղձալիք, սպասաւորք նախապատիւք մարմնացելոյ և միացելոյ [18] ըստ կերպի մերոյ այ։ Վազմապատկաբար ընտրութէ փորձեալք ոսկիապէս [19] ի հողոյ նիւթոյ։ Ընդունակք յանցման մեղաց չարութէ ախտից մերոյս զանգուածոյ։ Պայծառազգեստք և սպիտակափայլք ըստ պատահման արծաթոյ։ Աչքուրք վարուք և բարիք բարուք, ըստ պարզութէ տարածման տեսութէ օդոյ։ [20] Վաչասկնդք ի հաստութէ, ըստ կարծրութէ ձուլման երկաթոյ։ Ընդականք և ախորժելիք գունակութէ տենչալի լուսոյ։ Վասնզի արդարև լոյսք միջատպայծառք [21] ի բնութեամբ անստուեր լուսոյն վերակարգեցեալք անաղօտապէս ծագել ի ստորինս. ուստի նորոգ [22] գոյութէ երկնի և երկրի ի Յեկ ձեւք սահմանեցաւ։

Դ. Այ զի և [23] ընդմիջեալն ի յամաց՝ խորհուրդ քառանիւթ աւուրն պահպանութէ, յորում արուսեակն հսկայընթաց և վայելչագեղ լուսապատարն պայծառութէք [24] լծակցութէք ընկերին լուսոյ անընդդայաբար իբր ընչապէս՝ երասանակաւ կամաց անբաւին անմոլար շաւղօք հետևմամբ աստեղացն պարագրութէք, յանվրիպական խորհուրդ ձերումդ դիտման՝ վարարածս բարեզարդեն։ [25] Վասնզի ցիրապա-

հակք և պահպանակք և կանոնք ուղղութեանց երկրի, կրօնաշրջը մաքրականի գծագրութեանց ձերում տեսու-
թեդ կանխադրոշմեցաւ։ Ա՛ան զի ո՛չ պաճարք խո-
տաճարակք, և կամ ղօղակք կերակրելիք, և կամ
բոյսք[26] սերմանատատոյցք, և պտղաձին ծառք վարսա-
ւորք, մարմնաճաշակ կերակրոց խորտիկք, որ յեր-
կրէ ցուցեալ՝ ի սոյն կորնչին։ Ա՛յլ[27] երկնային
զարդք և վերնային կամարին կանթեղք, լուսաբոր-
բոքք և անշէջ ջամբարք. այսր աւուր բարերարու-
թեանց արարչին ստեղծուածք և պարգևք։

Ե. Ա՛րդ նմանաբար և աղգակցապէս՝ ի ձեզ յար-
մարի[28] վայելչական խորհրդոյն տեսակ։ Ա՛րեգա-
կունք բազմահոլով՝ գիշերութեանց[29] չարեաց ցամաքե-
ցուցիչք. բանական բուսոց դարմանիչք. անձնաւոր
տնկոց վերընձիւղիչք. սառնացելոց մտաց հրացու-
ցիչք. Թերի և խակ խորհրդոց հասուցիչք և հմտա-
ցուցիչք։[30] Ա՛թացելոց մտաց խաւարի՝ լուսնապէս
խրախացուցիչք և բարեգործիչք։ Ա՛րիպեցելոց՝ ի
ծովային ծփանաց աշխարհի՝ աստեղապէս ուղղիչք
և առաջնորդիչք։[31] Պայծառափայլ լուսաւորք.
ձրագունք եւթնաշողեանք.[32] շանթք կիզանողք.
ցոլմունք ահագինք. հոսանք հրեղէնք. մարգիչք
մարդկան. բովք ընտրութեան. հալոցք հոգւոց։
Ա՛նպէս յայսոսիկ կոչեցայք՝ ի կամ կոչողին զօ-
րել այսոցիկ։ Ա՛ւ այսքանեօք համարձակութեամբ
բազմամանեայ ընդրհիւ ամբարեալ և յաւէտ լցեալ
և բնաւին մաքրեալ, զբնակութիւն վեհին բարձրու-
թեան[33] զփականս վերընկալայք և ձոխացայք և փարթա-
մացայք փառօք տիրապէս. ա՛ծացեալք ընդհօք
բանին. Թագաւորեալք օծութիւն հոգւոյն. իշխանք
պանծացեալք. պետք գլխաւորք. նահապետք վսե-
մականք. նախարարք նախահոգակք. առաջնորդք
բարեշաւիղք. որսորդք հմտավարժք. դիտապետք
երկնաբնակք. վերատեսուչք անմռայրք. այցելուք
ուղղադատք. քահանայք քաւութեան. երիցունք
երևելիք։ Ա՛ան զի այսպիսիք և այսոքիկ աստիճա-
նի փառաց ձերում տիրաձիր գլխաւորութիք։ Ա՛յ
զի և[34] մասունք անդամոց ստորհաստեալք, մաքուր
սրբութիք, մերձաւորն ընտանութիք, յարին կառուց-

ման գլխոյ գովելոյն [35] արժանապէս միաբարդեցայք։ Ուստի անխտրոյց և անանձնապետ, միակենցաղ և զուգակցորդ ընդ քեզ գոյք փառաւորեալք։ Վասն զի և զոյն հայցեաց միածինն առ պատուակիցն վերընծայեալ զբանիցն մաղթանս, կամիմ և սոցա ընդիս պերձանալ հայր՝ ի քումմ պարգեւս։

Զ. Վառակի երիւք [36] գովութիւք բարեաց բաղդատեալք։ Ողբեքծագեան մասանց եակաց [37] անպատկառ խօսնակք։ [38] Ի խաբան բնութեանէ եղակաց սիրոյ ջատագովք։ Ե նորհաղարդ բանին տուողին հոգեշունչ աւետարանիչք։ Ի մոլք ուղղաձիգք և հանդարտաբայլք։ Ո ուարակք եղանոյ բանականաք և նուիրելիք։ Ի ճակնոյք կրօնիւք համահետք և խոհեմին թացք։ Ի գործի ձեւակի խաչի խորհրդոյ՝ [39] զմարդկային սրտից անդաստանս հերկագործողք։ Ի աղաչանին փրկագործութեան ունողք, [40] և ի պարանոց աղդերի ձերում ամբարձողք։ Վանդի ի կոյս և յառաջն քառից ստորագրեալ գունդս երիս երիս թուով երկոտասանս ի ձուլելի ձեւս պատկերաց ըստ լուց կերպագրեալս, անդրիագործս՝ [41] արհեստակից տուածս, ի դիտումն կայից հիւսիսոյ և դիմաց ծովու ընդ ելս և ընդ մուտս ծագման արեւու, վկերպարան ձերոյ օրինակի, լձակ ջրակիր խաչանիշ և պղնձանիւթ ուսով հաւատոյ ի գաւիթ ծոցոյ սողովմնեան խորանին յարկի, իբր եկեղեցական խորհրդածութեամբ վերադիտողք տիեզերաց. ի նպաստ պատձառի նոր նորոգութեանն զկրտութենէն ջուր սրբելով։ Որով [42] զանեբևայթ մտացն ծածուկս սրբագործեալ, իբր ստուերին առակաւ՝ ի նորս տեսակ կարկառեալ զկինն՝ զապաւառ թաղանդի աղեացն որովայնից, որ վերուստ հոգւոց ե ազգակցութենէ, զմտաւոցելոց պաձարեղինացն։ Վանդի անվրէպ և անտարակոյս նշանակ դիմաց խորհրդոյս կերպի ի ձեզ յարմարի ոմն ածարեալք, խրոխտք՝ միանգամայն և հանդարտք։

Է. Ի ստ [43] օձակոխն զարմի որդւոց եղջերուաց, ի ձեռն ինանց զօրուն մարգասեր և աւետաստեղծ հոգւոյն ժողովեալք, և մանաւորեալք վճռակաւ բանին ընտրութենէ ըստ նախագուշակ ձայնին եսայեայ։

Պահացու և սատակիչ Թունիցն սատանայի [44] խսպառ սատակիչք ։ Ժնդակ խստութեանէ շնչոյն վիշապին՝ առաջնոյ պատրողին պատրիչք ։ [45] Հրեշտակք զօրութեան զօրաթունք անհիրհելիք ։ լուսեղէնն պատգամաւորք ։ անաչառութեանէ բանին դատողին ընծայատուք ։ հնոր հապարգևք կամաց անեղին ։ [46] Սուիերք հոգեմատեանք ծածկուեն խորհրդոց էին ։ Ցառ ամանակաց՝ ծննդոց մարդկութեան նուագք ։ [47] Ցախտակք տիրապիծք և ՚ծադրոշմք ։ Ցօն նաւակատեաց հանդարտաձայն սաղմոսաց , ամենայնիւ [48] գերազանցեալ գովութեամբ ։ Օգեցողք փառաց քան հանդերձից ։ Ընակողք երկնից [49] քան թէ տաճարաց ։ Կենցաղակից քո լուսակերպից՝ քան թէ երկրայնոց ։ Հոգիք թեթևք՚ի Թանձր մարմնի ։ [50] Ընձիւղք ամբծութեամբ հիւթիւ շաղկապեալք ։ Ընդգունք՚ի Թուիչս խմաստից քանի ։ ՚Ի մուտս անմատոյցս մտօք սլացեալք ։ Հրաշիցն երկնայնոց երկրաւոր գոյութեամբ պատմիչք ։ Ընմահին փառաց՝ մահացու զանգուածով քաղաք ։

Բ ։ Ներօղք [51] զգլխաւորն դիւաց՝ կարթիւ հանձարոյ ։ խաղացեալք բռնաւորին սաստկութեամբ՝ իբր ձագու փոքու դիւրըմբռնելոյ ։ Ներկամարմին մատանցն ձեռաքն՝ քան թէ ագուցեալ ոտիցն կօշկօք զհաճանողին խորտակեալ զգլուխ ։ Ոգոյ [52] օրինակ նմանաչաք՚ի ձեռն տիրամեծար մաքրական և ընտրելական պարգևաձիր և հնորհաբաշխ աջոյն պօղոսի՝ երևի հերքեալ՚ի բորբոքեալ խարոյկին քոցոյ՝՚ի բարբարոսական վիճակն առաջնին ։ Յորում հրաշագէս ծանուցաւ Նա յաչակերտին համարձակութիւն ։ [53] Վանգի իբր ծածկեալն ընդ վարագուրաւ խորութեանէ կերպաւորութեամբ պատկերի բանին յոգոյ՚ի յաւարտումն լրութեանէ կատարման լայնաձիգ և դժոխամարտ հին ասպարիսին հանդիսի՝ զմրցանակ յաղթութեան գլխաւորեալ երջանկին , ապա Ճառեցաւ անոստ սաստկութեամբ անգծելի , սխրալի և անքերելի կարծրութեանէ չարին կակղացեալ ։ և յաւէտ վանեալ անդը քան զկայ կենաց կենցաղոյս կարծեաց պատժապարտապէս ըմբերանեցաւ ։ Ոգնպէս և սորին [54] իւրով համակրօն դաւանահամբոյր գործակցօք իբր

’ի գաւիթ դրկաց մի նաւի՝ զերկրածուփ ալիս կո-
խողի՝[55] սակաւաթիւ զնդաս երջանկացն հանգուսնակ-
ցեալ այնր յաղթութեանէ, զմիլեգնաձառ բանսարկուին
զգլուխ՝ բոլորովին իւր զգայութիւք և խորհրդանո-
ցաւ կոր կամացն մեքենայից ’ի յուսոյն արմատոց
հատեալ վերակարեցին։

Թ. Ապան զի ընտրեալն և[56] զարմանալին կիւլի-
կեցին, որ յարաբիայ հեթանոսաց կոչմանն առա-
քեալ, երանեալն Ասս և հրաշանուէնն ախոյեանին և
քաջամարտիկ, մշտանուէր հայցմամբ աղօթից ըզ-
դիւաբախ խորոյն կոհակս[57] կարկեալ նհանջեալ
յինքեան խափանեաց։ Այս թէ և ’ի[58] վկանացն
կայից պատուաստալատան փայտից՝ ’ի ստորին պը-
տոյտս խորոյն սասանեցաւ, այլ անմարմնաբար՝ քան
թէ թանձրապէս յաղթեաց անդնդոց և անդնդայ-
նոց. և ծաղրականաւ այպանմամբ հենդնեաց ըստ
մեծին դաւթի զմայրն ահագին զարմից ղուղակաց։
Այս[59] անսայթաքելի ոտիւն հետովք՝ ընդ անկոխն ըն-
թացաւ սահման յատակի, զանհուն ծովուն միացեալ
ծոյն բարժանեաց ըստ մեծին մովսէսի, ’ի խորհուրդ
[60] հմուտ որսողաց առակաւ նաւին բազմահոլով հո-
գիս նաւողացն՝ ’ի հեղձմանէ խորոյն փրկեաց։ Այս
[61] շրթնաշղթայ կարծր առաստանաւ դանդանաւան-
դակապ պաշարմամբ զկործանողին մալեալ զկզակս
ըստ առակաւոր բանին նախնոյն եզովմայ, զկորու-
սիչ և զմահացու թոյնս իժին ժանեաց՝ զօրութեամբ
կեցուցիչ խաչին պակասեաց և ցամաքեցոյց։ Այս
այսպէս գուշակեալ գիր ստուերական ձշմարտաբար
արդիւնագրեցին. և կոխեցին մանրեցին զատամունս
օձից խիստ հերձուածողաց և թունիկ կարձաց նոցին
գործակցաց, ընդ զօրացեալսն ’ի չարին մահու և
բեւլիարայ։

Ժ. Ասկ լծակից և[62] կցորդակից նորին առաջին,
սկզբնաթիւն և նախամեծար, վէմն հաստատեալ և
արձանն հիմնացեալ, քարն անուանի եւթնաթիւ դա-
ւանութեամբ յարմարագրեցեալ, ըստ չափոյ[63] խոր-
հրդականն ամանակի այսր յաւիտենի սկսման և
լրութեան, ընտրեալն և փառազարդեալն Աստուա
Աստենարարին շրթամբք երանեալ, և բարերարութիք

բարձրացեալն հօր ուշադրեալ և իմաստնացեալ. և ուղղահաւիցոյր դաւանմամբ[64] հոգւոյն իմաստից տեսեալ զանժամանակ պատճառ անքնին ծննդեանն, արժանապէս բարգաւաճեցաւ բանիւ անեղին, երանի՛ ի քեզ սիմոնին ժառանգ յոյնանուս: Աստի և նովաւ ըստ սմին 'ի նոյն ուխտակցութեն պաշտօնակցաց սոցին՝ սոյն երանութեն անճառապարգև ձայնիւ արարչին[65] աւետարանագրեցաւ: Օ՜ի թէ խոստովանութե՛ նոցին համաձայնք՝ և փառացն զուգապատիւք. և մաղթանօք մարդացեալ էին 'ի զօրութե՛ բանիցն նոցա մեք պատսպարեալք, և յաւերժական յուսով պաշտպանեալք, յաղաչել փրկչին մարմնոյն ադամայ զծննդոցս որդւոց փրկութե՛, հայցեմ ասելով, որպէս վասն սոցա՝ և յաղագս հաւատացելոց բանիւ սոցա յիս, իմ բարձրեալդ հայր:

ԺԱ. Ահա պատճառք և սկզբնաշաւիղք քնաւին բովանդակ բազմաբիւր բարեաց այսր երանութեան: Արմատացելոյն կենցաղակցորդք. արարողին բանից խօսակիցք. մատակարարք կամակատարք.[66] կենաց բարին կերպին նկատօղք. ծածկուե՛ փառաց փրկողին մերկապէս տեսօղք. յընտրելոցն թիւ անուանիք, 'ի դասակցութե՛ հարանցն հրաշալիք. վկայք նորոգմանն վախճանելոցն:

Սկզբնաւորեալք 'ի նախապատիւ և կանխամեծար սերմանէն սեմայ անդրանկին նոյի. զուգաշաւիղք մաքրութե՛ վարուց մեքիսեդեկի. զաւակք խրախուսութեան գոգոյն աբրահամու. ժառանգք գովութեան գրկացն իսահակայ. որդիք երանութե՛ ուխտին իսրայէլի. զարմք և շառաւիղք աւետեացն յուդայի.[67] աշակերտք գերազանցք օրինացն մովսէսի. ըղձալիանացն և գուշակելոցն մերձաւորք և առաջակայք: Նպաստեալի կորիւնք առիւծուց. պատարագելի ամալք գառանց.[68] սիրահաւաք գումարք հօտից. ճաճանչարդ ազինք գնդից. անդրանկին հօր ժառանգակիցք.[69] եղբարք փառաց միածնին: Արմինն Յի՛ի՛ 'ի ձէնջ ըստ վկայութե՛նե մարգարէին. մարդկապէս ՚ուր ՚ի՛ն 'ի ձեզ, և դուք հոգեպէս[70] ուղերձեալ 'ի նա: Ահա այսպիսեօք, և ևս բազմօք անկշիռ և ան համեմատ գովեստիւ պատուեալք և փառաւորեալք.

Յանկոյն կենաց ընձիւղեաք. պտղաւէտք, հրաշալնշանք. քաղցրաձաշակ որթոյն բարունակք. աձուռնաճիղ ուռք վարսաւորք։

ԺԲ. Արդ այսու[71] բարգաւաճական բարեբաստութեամբ ի բիւրուց բերկրալիր բանից հրաշալնշան և հաճոյական խորին հանդիսիւ անտխուր հրաձուանօք տօնեալք։ Օ՜ի թէպէտ ննջեցիք կափուցմամբ երկրաստեղծք աչաց, ընծայեալ ամենունակ և յոքնընմբռնող նախածին ծոցոյ մերն որովայնի հողածին զարմի, այլ կենսատու բարբառոյ սերմանձերոյ բոյս ցարդ և ցուցանի յանհատս և յանհամմատ թիւս ամբարոյ արդիւնատրութիւն։ Կենդանիք ի մահու. անմահք ի մարմնի. անեղծք ի ստեղծման. միանձնք ի սկսման։ Յա՜[72] Վա՜հ և հոգւոյ նորա առաքեալք. կաճառակիւք կրօնիւ փրկչին. զուգաշուիդք պարագրողին.[73] հանգուցնատիպք երևելոյն։ Օրն ընդ միածնին փառք և աշակերտք։ Նահիւղն և անժամանակն էութ[74] ազգք և ընտանիք. որպէս ոմն յուժեմնէ առեալ՝ ոմանց իմաստասիրեաց։ Ժամանապատիւ փառօք առաքեալք ի ծածուկ[75] ծոցոյ ստորիջեցելոյն. և ի ձեռն ձեռնադրութեամբ ձերոյ՝ մարգարէք ապաքոս և տիմոթէոս.[76] ի ձէնջ աւետարանիչք անուանեալն պատուէր՝ բարձու վիմին աշակերտ սրբասնունդ պատանին մարկոս. անուանակիրն յարութեամբ, պատմողն համբարձման՝ անտիոքացի համբակն Ղուկաս, բժշկապետն անձանց, քան եթէ մարմնոց։ Ձեզ և ի ձէնջ հովիւք և վարդապետք։

ԺԳ. Խրթնածածուկ[77] բարբառոյ լեզուք։ Ծտաբացեղ ձայնից յայտնութիւնք։ Ներևութիւնն բացերևմունք։ Նզարձակեալք և առատացեալք, ի զօրութիս, յայցելութիս, ի հանձարս, ի պատասխանիս, ի համարձակութեամբ,[78] ի պատշաճաւոր դարձուածս բանից, յաջողուածս երկաքանչիւրոց՝ եղծման որպէս սափիրային, և նորոգութեամբ՝ իբր տաբիթային։ Նուշութեան բուրմունք հոտոց։ Ձայնատուք վեհք ահել որոտման,[79] բաներեգէս ի տեառնէ անուն ձեր. ըստ այսմ զօրացեալք և քաջացեալք. անվնաս ոտից գարշապարօք խրախուսեալք

անդայթակղելիք ։ [80] Կշտիւք փայլմամբ առաջնորդեալք ի Հրագէն կենաց՝ ընթացից ձերոց գործադրան ։ Ը Նորհաշտելիք և լուսատեսիլք . յերկրային տոհմէ անիմանն ։ Ա Ջողակին [81] աջով տեառնագրեալք ի նորոգութեանն նշանակ ։ Ա Խտից և մահու վշտաց տխրութե՛ն ի հրամանէ էին յաղթական . անպարտելիք [82] և արուորագոյնք ։ Ի ստ երկնային զօրուն՝ զուդական ։ Ո ուտք հետոց ձեր ի փառս ի յերջանիկ վայրկին սահման ։ [83] Ն արսանեկան պարուցն կը ցօրդք ի կենդանեացն կայիցն խորան ։ Ա մենակալ ձեռինն օրհնեցեալք ի գովեցեալն աւուր համբարձմանն ։ Խորհրդական խումբք համարու պատկանաւորք թիւք երկոտասան ։ Ա տենապետք դատաստանի ի սոսկալի աւուր նորոգմանն ։

ԺԴ . Ա րդ՝ այսքանեօք խնկելի և նուիրելի այլ և սխրալի և զարմանալի մասամբք երանեալք և բարեբանեալք ։ Ո ւսանշոյլք և ոչ հողանիւթք . հոգեգումարք [84] և ոչ մարմնագունդք . յաղթողականք և ոչ պարտելիք . երկնակենցաղք և ոչ երկրաւունդք . անապականք և ոչ մահացուք . սրովբէամաքուրք և ոչ երկրամեղք ։ Օ ի թէ և ստուգապէս մարդք [85] ի ստորնայնոց համագումնից , այլ հրեշտակք հաւասատապէս՝ բացակայք կայից երկրակիր կրօնից ։ Ա ինայնուամ գլխոյն Յ ի երկոտասան յօդուածք անդամոց ։ Կ ենդանարար կամաց բարձրելոյն հաճոյական յիշատակարանք ։ Ո ւրանդի թէ որ մարմնովն են , ոչ լինել տեղի այ կարեն . և զուք ոչ էք մարմնով , այլ հոգւով . եթէ իցէ ունօղ այ հոգւոյն . և [86] տարտրոհիլ առ ի միմեանց ընչաւոր մարդն և անճնաւորապա հոգեպէս՝ քան թէ մարմնաբար ընտելութե՛ն ձերոյ կենցաղ ։

ԺԵ . Կ շանագիրք [87] կերպատարագք այլազան զարմի միաթիւ շարի երկակի հնգից և երկուց վարդացն և յարմարաց տարեր երկրի , և ամաց շարժութե՛ն և հաստատութե՛ն , ըստ քերթողացն Ա հագրութե՛ն ։ Ո ւրանդի նուիրական ոմն է ի սոցունց , որպէս ոչխար կատարեալ արու ։ Կ ն այլ գործնական [88] իբր զուարակ լծաձիգ , կասօղ . և արքայական՝ իբր մարդատիչ և առիւծ հզօր ։ Կ ն այսպիսեաւ Թուով

յարմարեալ միտչէ ՚ի կատարեալ Թիւն երկոտասան։ [89] Երկոտասան և դրուԹի երկրի ձևականուԹեան. երկոտասան և աւուրցն ժամուց տունջեան տեսակ. [90] երկոտասան և գլխաւոր Թիւք անդամոց մարմնոյն։ Երկոտասան ըստ այսց վկասին զբ քառամանեակ. [91] երկոտասան կայլակք աղբերաց, և որք արբչին զոյն զօրապետք. երկոտասան և [92] վկայական արձանք գետածինք ՚ի յորդանիսայ ծոցոյն համբարձեալք. երկոտասան և [93] զոր հեղիաս կառոյց նպատակ ՚ի կործանեալ հիման սեղանոյն [94]։ Ահա երկոտասան Թիւ խորհրդական՝ զորբազան անուան ձերոյ յիշատակարան կոչման՝ վկայեալ վերակարգելոցդ։

ԺԶ. Այլ և ՚ի սոյն յարեալ համբարձիդ ՚ի յիմանալեացն յանհասուԹիւն զպտղածին [95] Հուղ երկոյ տառիս՝ զպսակօղ և զնորոգօղ անուան էուԹեան ամենազօր զբ ԵրրորդուԹեն։ Վանզի ՚ի սորոքես երից քառադրաց յորջորջեալ կոչմամբ զծանուցեալն մեզ տերուԹիւն միափառ և համապատիւ, անպարագիր և անվայրափակ, Հայր և Որդի և Հոգի, և միաշար դասեալ զԹիւն պատուեալ և օրհնաբանեալ երից ազգակցաց՝ երկոտասան վերանկարի։ Ահա և յայսոսիկ ցանկալիք, և վեհադունաւն վկայելիք, և անձառելեաւն վերագրելիք։ Նշանակիք ով, և սրբոց քաղաքակից. շինուածք իմանալեաց, անբակ տաղաւարք. արարչուԹեանն օԹևանք, և ախորժելի բնակարանք։

ԺԷ. Իսկ [96] Աւետանսնիցն Հառ փոխարկեալ ըզդէմս բանիցս, յաւէտ ըղձական և ախորժելի խորհուրդ ցուցանեն։ Վանզի զայսքանեաց բազմագուման դասուց ընտրելոց՝ որ բան զօրասցի ՚ի նիւԹ ներքողկնի։ Ա՝ ասն զի յամենաձեն գրուե [97] աւետարանական պատմաքանուԹեն՝ զկնի մաքրակենցաղ և տիրաքաղող ՀանապարհորդուԹեն առ առաքօղն Հեպեալ Հասին, յանդիմանակաց տեառն պատկերի զուարԹ բերկրանաք. և զօրուԹի անուան կոչողին փառաց ինքեան պատմչին, զմերժումն ախտից և զայսոցն Հալածումն, աւետարանեաց նոցա մեծագոյն յուսոյ տեսուԹի։ Այնպայմք ասէ ընդ գրելոյ անուան ձեր յերկինս։ Ո՛վ փափագելի մեծի և աներևակայ երա-

նուիրեանն. քանզի որ գրեաց զնոսա Յոհ, նոյն և վկայեաց, այսու պարգեւօք անուանակոչեալ Յոհաննգք և որդիք որոտի արքայութեան։ Վասն Յոհաննգպետք ամենայնիւ գոյիւ կատարեալք բազմաբեւեր բարեգեալ բարուքիք. իսկապէս ընտրհիւ պատարեալք. ապէնիալ պարգեւօք լցեալք։[98] Նուիրանանեկի երկակի լեզուացն այլասեռ ձայնիւքն ի մի տեսակ զուգաշուրթն խօսակցութեամբ համահաւաքիչք։ Խարժանելոց յոքնակի ազգաց՝ անսասանելի շաղկապք սիրոյ։ Վասք և[99] դասապետք վայելչականք պարուց։ Տիեզերաց երկրի դատաւորք։ Վումարք Թագաժառանգք կայսերի։ Ընտնակալ պետութիւք իշխանականք։ Վունդք գեղեցկագեղք նախարարաշնեայ պատուելոց։ Նկեղեցիք ընտրելոց երկնից բնակութեան։ Աաճառակիցք և կցորդք դասակցութեանցն վերից։ Այժք կայունք և անխախտելիք անմահին փառաց։[100] Ացորդք հանդիսի իմաստութեան հանճարոյ։ Աանք և յարձակմունք աւնարկութեան վերնայնոյն։[101] Շ արք աստեղանիշք եկեղեցւոյ հարսնուէ։ Ընհեսեական ձևք պակաց զարդու սիոնի։[102] Նուիրանասուն բոյսք արմաւենեաց ի նշանանուն յեղիմ։

ԺԸ. Նս միանգամայն գրելով զամենայն[103] ի սոյն կարգ բանիս պատկանագրութիք, զնկար անկուածոյ ձառիս դրուատի՝ պայծառապէս պճնազարդեցից։ Օ որ բանն Յոհ առ ի յայ անժամանակ իսկութեամբ ծնեալ միայնակ անձառն յանքնին ծոցոյ. որ և[104] ի կնոջէ կուսէ մաքրելոյ և յանարատ սրբուհոյ, անդրանիկ և անհարազատ, ի մօրէ յատուկ՝ անհաղորդ կամաց հօր երկրաւորի, Ընծ ըստ տեսականին, և մարդ ըստ պարզուքեն միաւորական խառնուրդեն. ոչ սոսկ և ոչ վայրապար, այլ մեծի իրակարգութիք նչխար՝ զձեզ սրբագունդ դասք առաքելոց վերակոչեաց։ Ոչ ընտրութիք միայն վկայեալ, այլ և պատշաճականաւ Թուով պանծանաց պայծառացուցեալ, կարգք և կնիք տասանց եւթանց խորհրդականաց,[105] ըստ ժամանակաց յեղյեղուն շարժութիք դարուց։ Ասկ[106] զերկուսն յեւթանասնիցն Թիւ յարակցեալ, զնշանակ ապառնեացն և զներ-

կայիցս. զերկնաւորացն և զստորնայնոցս. զմարմնոյ և զհոգւոյ. զտապանակակիրս տախտակացն, զերկեակ գոյութիւնէ երկնից, զերկուս լուսատուիցդ, և զլուսաւորացն երկնայնոց, զեդեմայ և զմերս երկրի, զհնոյն օրինի և զնորոյ աւանդութենէ:

ԺԹ. Այս արդ [107] այսքանեաց խորհրդոց՝ նկարագիրք և պատկերք: Ոչ առաքեալք միայն, այլ և նահատակք. և ոչ խոստովանողք միայն, այլև վկայեալք. ոչ չարչարեալք միայն, այլև կատարեալք. ոչ մարդուրք միայն, այլև մարտիրոսք. ոչ ընծայեալք միայն, այլ և նուիրեալք. ոչ մատուցեալք միայն, այլև յարգեալք. ոչ պատուեալք միայն, այլ և պատարագեալք: Ոչ մարմնաբար միայն ծախեցեալք, այլ խնկապէս բուրմամբ վերնայնոցն ծխեալք. քանզի հոտ անոյշ Աստի և հօր նորին հաճութենէ զդովեալդ դաս՝ իմաստունն պօղոս քարոզեաց. ցանկալիք և երևելիք. գովելիք և պատկառելիք. խնկելիք և պաշտելիք: Ընտացուածք զարմի տանն յակոբայ: Օաւակք անհաղորդք չարեացն սոդովմայ: Ցառանդք հաւատոյ նախնոյն աբրահամու: [108] Օի թէ ոչ տեառն զօրութեանց թողեալեր զձեզ զաւակ ընտրութենէ նորոյ սիոնի, լիներ հանգուցնակից ստուերականն սինայի: Այլ համբարձաւ բարձրացաւ էին փառօք յերկիր՝ ի ձերմէ բանէ, որպէս թաւիեցաւ անկեան՝ ի վերուստ յիւր գթութենէ:

Ի. Այս արդ՝ եթէ երրորդութեանն իսկութիւն՝ի լեզուէ ձերմէ ճանուցաւ, և արարիչն [109] ձեզ պատմեցաւ, և այ որդին՝ի ձէնջ քարոզեցաւ, և խորք անքնին վերին պարգեւացն յերկրի յայտնեցաւ, ապա երկնայինք և հոգեձաշակք և արփիաբնակք. որդիք՝ի հնօրհաց հօրն բարձրելոյ՝ քան թէ երկրածինք զձեզ դաւանեմք: Օի եթէ՝ի ստուերագիրս տառն մովսիսեան անդրանիկ որդի խորայէլ, և դարձեալ՝ որդիք էք այ և տեառն ձերոյ: Այս և յամբաստանական ձայն նախադրեալ յայ անուանեալ որդիս. որք առ դստերսն մարդկան մտին. և դարձեալ, ես գրեցի թէ աստք էցէք, և բարձրելոյն որդիք: Ոսկ պաշտօնէից նորոյ աւետեացս, և ձեմարտութենէն տեսողաց, և Աստի ժառանգակցաց, և անձառ մարմ

նոյն բաշխողաց, և [110] ածեղէն կերպին մնակակցաց, առ որդեդրութեն պատիւ ոմն թերամտեսցէ և երկբայեսցի։ Այսու զի որ ’ի նոցանէ բանն և քարոզութեն՝ ելից զտիեղերս։ Այլ իբր զկամայն այ զպատգամն ընդ արարածս տարածեցան. և որպէս զարարչական [111] բանին երիվարս՝ զծովածուփ ալիս կոխեցին. և զվիշապն ապստամբ՝ հզօր մենքենայիւ բանին սանձեցին. և զբռնացելոյն գանձուց մերթս՝ արիաբար գերեալ կապտեցին. և [112] զիիւնիկեցի զօրուն գումարտակ՝ ’ի կենդանի ջուրն հեղձուցին. և զկարծրացեալ մտաց անդաստան՝ արօրագրեալ գեթահերկեցին. և զմարդկան ապստամբութեն՝ [113] կրօնից և մահու հնազանդեցուցին. և զանողջախոհ կենցաղ երկրածնացս՝ մաքուր [114] հանդիսի կուսութեան տուին. և արարողին արագ սուրհանդակք՝ ընդ հեռաբնակ վայրս արշաւեցին. և իբր զանձուկ գաւիթ մի յարկի՝ զաշխարհս ամենայն ոտամբ չափեցին. և իբրև [115] հին արուեստին վարժիւք՝ զմտաց սրտին քսակ մաքսեցին։ Այլ ’ի ձկնորսաց դասուց կոչեցեալք՝ զբանական կոյտս ուռկանեցին. և ’ի հալածչաց ’ի սոյն հրաւիրեալք՝ զխաչեցեալն ած պատմեցին. և ’ի հեթանոսաց ոմանց ողորմեալ, զմոլեգնապատիր կուռսն մաքրեցին. և ’ի վերիպարհեստ բժշկեալ ընտրեալ, զաչս ոգւոց լուսաւորեցին. և յաղախնածին ծառայից սորուկք՝ հրամանատուք տեբանց իշխեցին. և յայսքանեաց նուաստականաց՝ ’ի ծայրագոյն չնորհ ժամանեցին. և իբր զմի հնազանդ պատանի՝ զաշխարհս ամենայն աշակերտեցին։

ԻԱ. Այգընաւորեալ յերուսաղէմ, զնաեմանուն վայրսն կեդարուս, զանուանակիր կոչման Թոռնին հադարու որդւոյ իսմայելի, [116] զծովական կղզիս քետացւոց զարմին քանանու. զվիճակն բաժնի ժառանգութեն սեմայ՝ քնաւին եղերօքն. զկագիրոնն բազմահոլով, ընդ ասորեստան մեծն և երկայնանիսան. զբինկորոնն դրամբքն պարսից, տոհմին եմրանայ որդւոյ քետուրայ սերմանն աբրահամու։ Ո՛վ վայրս արևելայինս մարաց և արեաց պարթևականաց, մադանայ և մադիանայ, զպարսկահեղձնն խուժաց, զլիբիա ընդ ծոյն հարաւային ծովուն հզօրի, ո-

պէիւ հանդերձ զկողմն ասիայ ։ Օ երկան ՚ի հնդից եթեովպիայ . ումն ՚ի նոցանէ և զերկուսն ընդ երկս . այլ ումն ՚ի նոցանէ զաշխարհ փղշտացւոց և զծայդա-նու՝ հանդերձ հնդկայնօք, և զծուր փիւնիկեցւովք ։ Օ սատաղացիս և զսկիւթացիս, զղատինացիս՝ որ և հռովմայեցիս, ընդ դաղմատացիս և եղիմացիս, խառն ընդ հիւսիսի և ընդ արևելս . [117] յորում՝ առաւել քնակեաց բանն նոցա և աւանդութիւն ։ Ա ան զի ընդ արձակեաց ՚ած յաբեթի, ըստ մարգարէութեն նոյի, և քնակեցոյց ՚ի տան սեմայ, այսինքն յառաքելա-կան վիճակին բաժնի . որք ՚ի հարազատութէ սիրե-ցեալն սեմայ հովուեցին զնոսա յարկաւ վերարկուի թևոց պատուիրանին վերակացութէ ։

ԻԲ . Այս այսպէս արագելով հետիոտս [118] տարժա-նաքայլ քրտնաթոր և աշխատակիր վաստակօք ընդ լայնատարը ընդարձակ տեսակ երեսաց գետնոյս տարածման, ընդ յոյնս, ընդ բարբարոսս, ընդ ա՛լ լսօղս զկենդանարար անուն Յի՛ն, ընդ անծանօթս մարգարէիցն և նոցին պատգամացն ։ Այս իբր զմտաց անփակ սրուէ, և զփայլ մաքուր փայլատական՝ ընդ արարածս ամենայն հետևեալ լցին ։ Այս ՚ի խաւարին կռապաշտուէն [119] վերածեալ ՚ի փառս զտոհմ աղանց երկրի, փրկեալս և ազատեալս՝ աւազանին անբիծն արգանդի անխարդախ ծնունդս և անեղծ ժառանգս՝ հասարակաց փրկողին տեառն ընծայեցին ։ Այս իբրև որդիս՝ քան թէ պաշտօնեայս ծնողին այ՝ մօրն Յի՛ն կենցաղակից գոլով մաքրաբար , արժանապէս լու-սածին մարմնոյն [120] գովեալ հանգստեանն սպասաւո-րեցին . որում յանդիման աչաց նկատման՝ ՚ի նմա-նէ յայտնեալն ՚ած բոլորից վերապատմեցին ։ Այր և [121] նովաւ և զկնի նորուն՝ անձառելի հրաշագործու-թէք զախտս մահացուս ՚ի մարդկանէ հալածեցին ։ Օ տեսանելիս խաւարեալ աչաց՝ կրկին յաւելմամբ լուսաւորեցին ։ Օ լուծեալ անդամն ախտացեալ մարմնոյ՝ [122] յառողջութէ կենաց կանգնեցին ։ Օ մե-ռեալս յարուցին ՚ի կեանս վերստին և յանտարակոյս փրկութէ ։ Օ դևս աներևոյթս չարին զօրաց հող-մով բարկութեամբ կամայն այ խոպառ հալածեցին ։ Օ ելս ընթացից երկնային մտից բնակութէ՝ հողա-

ծնաց բացին։ [123] Օ աշեակն հեթանոսաց՝ ալ ձեռնա-
դրեցին։ Օ հրեական ձեռնարձակութենն իշխանա-
կան բանիւ կապեցին։ Օ փայլուձն երեսաց գեղա-
ղարդութենէ մովսիսեան կերպին՝ ստուերին տեսակաւ
ցուցին։ Օ սրտմտուէ սոսկալի սաստից վերին բար-
կութենէ [124] յարարածոց երկրի տրտհեցին։ Այլ իբրև
ամենայնիւ այսքանեօք լցան լիացան և երանեցան,
ապա նուիրեալ պատարագեցան՝ի սպանդ վերնական
բարձրեալ սեղանոյն։ Այս նկարագրեալ դրոշմեցան
՝ի դիր մատենի վերին դպրութենէ։ Այս ոսկերօքն ցա-
մաքելովք՝ զօրեն կենդանեացս լինել փրկանք։ Այս
զմրգանակ յաղթութեան փրկչին և անապական մա-
հուն քարոզեն բարձրահնչակ աւետաբերութեամբ,
զմկրտութենն, և զքաւութենն, և զյարութենն կրկին
նորոգման։

ԻԹ. Ոգի մեր նախնիք. տքա մեր ծնօղք ըստ
աւազանին. տոքա դաստիարակք մերս իմաստից.
տոքա վարդապետք աշակերտելոցս. տոքա դաւանու-
թեան բարեաց ուսուցիչք. տոքա եկեղեցւոյ սրբոյ
հիմնադիրք. տոքա կցորդակիցք արդարութենէ պաշ-
տամանս. տոքա խրախոյսք ընտրական կրօնիցս. տո-
քա [125] ձեռնադրօղք քահանայութես, ՝ի վերոյ ընկա-
լեալք և մեզ մատնաւորեալք. հաւատարիմ ուխտի
դաշնաւորք. վկայք վեհագոյնք ճաճատունկս կարգի։
՝Ո ձեռն տոցա ընդունական և հաճոյական մաղթա-
նաց հայցման աղօթից՝ [126] ընկալցուք և մեք մատն փըր-
կութենէ՝ի բարերար գթութենէդ խնամոյն այ։ Օ օ-
րանալ ձեռին մեր՝ի շնորհս, ՝ի բժշկութիս, ՝ի բաշ-
խութիւն կենաց պարգեւաց։ Ոյ ատն նոցին ընդ նոսին,
խմում հաւատոյ մատին՝ քաւեալք փրկեալք և ար-
դարացեալք, ՝ի վերս Յն՝ ՝ի տէր մեր։ Որում յա-
ւիտենական փառք և միշտնջենաւոր գովեստ անդադար
երգոց, ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյն սրբոյ, յաւի-
տեանս յաւիտենից։ Ամէն։

Ծան. ՚ի գործ. Լաւ ապրելոյ։

1. Յաւելու օրինակն պր. Երգեաւ Գրիգորի Նաբեայ վարդապետի և ՚ի ձեռ ՚ի նմա պատուիրի։

2. Տանն Էդեմայ։ Զդրախտն Եդեմական կոչէ՝ պատ, իբրև յատուկ քնակութիւն արարեալ առ ՚ի յԱՀ վասն անմեղն Ադամայ։ Զայն կո- րուսաք մեղօք՝ զլսկեալք որ անդն ՚ի քաղցրասփոփ անկոց։ Ասէ դուք ասէ՝ ընդհեցայք ՚ի ձեռն երկրի ծաղկիք և տունկք, այլ բովան- դակ աշխարհի։

3. Զարմ պիղծ։ վր. զարմ։ Թէպէտև ադամայ ծնունդք էք ըստ մարմնոյ, սակայն հոգևորապէս եղայք արմատք, և ցեղապետք նորոյ պիղծի եկեղեցւոյ։ կամ իբրև ազգ վերին պիղծի։ որով ոչ միայն պան- ծալի զաւակք էք նախահօրն ադամայ, այլև նմին իսկ վերածնողք։

4. Երինըն թագ. դիպակ։ Որպէս Թուեցաւ դիպակ նշանակել ասա՝ դէ- տոյ, հայեցօղ, իբրև դիտանն նկատօղ ընթացից երկնից։ Սակայն կարգ բանիս խօսի յաղագս անկոց, և դիպակ նշանակէ զարձրացեալ ոստս, որպէս և յաղօթսն. բան ղբ. 9. ասի. * կախեալ ՚ի դիտակ ոստոցն ||։ Դուք էք ասէ՝ երկնաբերձ բարձրացեալ ոստք՝ ոչ անպիտանք, այլ ընտիրք, երկնային լուսով ածեցեալք. պերճախոսութ, ՚ի գրեթ անկեալք և պնդեալք, ըստ որում և տերն ասէր (Յոհ. ԺԵ. 4. 5. 6.) Հաս- տատեալ դուք յիս. առոգեալք և պարարեալք ՚ի ցօղոյ պարգևողին։

5. Ընթրեան աերմանթ։ վր. աերոանդ։ Ընտիր սերմանք՝ որք անվրէպ արգիւնս բարեաց ածեցուցիք յանդաստանին եկեղեցւոյ. ոչ ոք ՚ի ձէնջ անպիտանացաւ։

6. Յարթայբնեայթ։ Ա յսպէս ձեռ. օրինակք։ այլ տպ. յաբբնեայթ։ Ըստ դանազան բանի օրինակին Ազաքեալք ՚ի տունկս, յաղբերս, և ՚ի գետս։ Աւետարանական վաստակօք պատուս բերելով Աշ զմարդիկ՝ անկոց նմանին. պարզևս ընդհաց սփռելով ՚ի մարդիկ, բղխմանթ, ջր աղբիւր են անապատ. ընդ աշխարհ ամենայն ծաւալելով զաքարոզսն, գետք են և՚ն։

7. Գէրածաւալթ։ վր. գէպածաւալթ։ Հանդարտութիւն, և առանց կարկաչելոյ՝ որպէս լինին նիւթական գետք՝ հոսելն ընդ երկիր. և ՚ի բարձրն կոյս և՚ն ընթանային՝ առ իշխանութիւնս և պետութիւնս, և ոչ ընդ խոնարհ կողմանս և՚ն նման զգալի գետոց, այսինքն ՚ի ռամիկ ժողո- վուրդս։ Գարնագուշթ. այսպէս ձեռ. օրինակք, և ոչ գարնանագու- շթ։ Գեղեցիկ ծաւալմամբ գուշակելին զգարուն վերուստ հոգւոց. ո- րով զաստնական օգս մոլորութիւն և անծաղութիւն լուծին։ Ասս չեք ՚ի ձեռ, արդիական լուսոյն պիղծթ։

8. Դիմնդաւոթ ընդոյն ապաթինթ։ Ա յսպէս ձեռ. այլ տպ. դիմնդաւ այսոյն ընդոյ ապաւանթ։ Դիմնդակաշուն հողմոյ հերձանուսական ուս- մանց, գիւտական առասպելից, և կռամոլ խաոութեաց՝ խափանիչք, և բարձօղք ՚ի մարդկանէ։

9. Թասու Աղաթելոյ։ վր. գասի, Առ ձեզ ասէ՝ ահաւասիկ խօ- սել սկսանիմ ոմ երջանիկ դաս Աւաքելական, և վասն ձերոյ մեծու- թեն. սակայն առաւել ՚ի գովեսս և ՚ի հաճութիւն մեծին Աշ հայր բանիս հիմնադրութիւն. քանզի գիտեմք թէ յաւէս սխորժիւ Ած ջրվիլ ՚ի բանս գոհացողականս և օրինաւորս՝ քան թէ ՚ի չինուածս տաճա- րաց. և ես թէպ չեմ կարօղ տաճարս կանգնել, ահա զբանս գովես- ից նուիրեմ։

10. Ընդհ ի մաղխանաց : ալլ. ընդհի մաղխանաց : պարքանապապիս յէը : ալլ. պարքանապապիտ :

11. ՚ի վէր ման ... պէխաոպանան ... ղոտ : վր. պէխապանան ... ղոանէ : գերահաւանի : ալլ. գերագոաշնի : Ընդհեցէք ասէ զվայելչական եղա- նակ գովասանութեն բանիս ձերովք հայցուածովք՝ առ ի կարելոյ մե- ծարել զձեր աերութեդ. վասն զի բարձր մեծութեդ ձերոյ յարգանք ի վեր վկայեալ են քան զխօսս բերանոյ, և քան զզօրութեի խնասից :

12. Ծածկուի ծոյոյ : Աչսպէս ալ. վր. այլ տպ. ծածկուխիան : ... պաեղծեալսդ : Աչսի ալ. վր. այլ տպ. պաեղծականդ : ... Ա գրեալս ընդհօգ : այլ տպ. չաւելուածով, պէնմ յէը գրել : ... սկիզբն գոյից : այլ տպ. էէը սկիզբն : Խնասաք սեղոյս. Թերևս զարմանալի համարեա- ցի լսողաց զոր ասէլոցս եմ, բայց մերկայացոյց ասէ՝ յայտնեցից համար- ձակ զծածուկն գաղտնութեն բանիս, զձեզ ժամանակաւ սահմանեալզ՝ կոչել ծանուցանել անեղծականս, և որպես շնորհօք գրեալս Էոանէանն, ոճուութեն. Թէպէս և ոչ անժամանակ ըստ անսահմանին, որպէս անժա- մանակ է էական որդին՝ բանն Աստ : Եթէ զսասցեալս խնամայցեմք յա- զագս ընտրութեն Աստքելոց ի շնորհս և ի փառս երանութեն, այդ հա- մարակաւոր պատշաճի ամենեցուն ընտրելոց, ոչք շնորհօք յորդիս գրեալ են Աստ, և յառաքեան գլխոյ աշխարհի կարգեալ են ի շնորհս և ի փառս. ուստի ոչ հրաշալի կիմ նոր ինչ ասել զասն առաքելոցն ասէը : Վասն այսորիկ խնամալի է յոտոտ ըստ ընտրութեն նոցա ի վերնակ առաքելա- կան, որով սահմանեցան և գրեցան յորդիս Աստ ըստ նմանութեն բնա- կան Որդւոյն՝ իբրև սկզբնաւք նոր սաեղծուածոց եկեղեցւոյ. որպէս և ասէ սկիզբն գոյից յաւիտենից, այսինքն նախկինք հաւատացելոցն ընտրե- լոց ի յաւիտենից. և հիմն ծամանակաց, նորոյ քրիստական գարուն : Զի զոր օրինակ Քրիստոս ասացաւ իբրև գլուխ՝ * Հայր հանդերձելոյ աշխարհին||, նոյնպէս զԱռաքեալսն անգամն իւր՝ կարգեաց լինել հայր. առ որս և ասաց իակ. * Ոչ առաքեաց զնս հայր, և ես առաքեմ զձեզ|| : (Մատթ. իբ. 18 :) ՚ի սոյն սահմանեալ էին նոքա ի յաւիտենից՝ իբրև գործա- կիցք Քրիստի ի նոր արարչութե. և ի սմին ճնացին անեղծականք, անվրէպ որպէս սահմանեալն էր՝ ի գլուխ տանելով զպատճառ իւրեանց. որպէս և զինի ասէ ոը վարդապետս. * Նորոդ գոյութեի երկնի և երկրի ձեւք սահմանեցաւ|| : Եթէ ահա այս է գերազանցութեին՝ զոր հրաշալի լսողաց ասէ, սեպհական շնորհեալ Աստքելոցն Աեթի, և ոչ այլ ումեք յընտ- րելոց. զոր և երանելին Պօղոս ասէ. (Ա. կոր. ժբ. 28.) * Եւ զորս եդ ած յեկեղեցւոջ այս են, նախ զառաքեալս|| : Եւ դարձեալ. (Բ. կոր. Ե. 20.) * Աղդ վասն քրի պատգամաւորիմք|| : Սոքին մնօք երդի և շարականն. * Ընդ ի սկզբանէ պատուեալ եղեն ի սեր բոլորից հօրն առաքելական կոչմամբ զսիեզերս հրաւիրեցին յոտով : Զորս ընտրեցեր յառաջագիտութե զարժանացելոցն անձինս, տպատորեալ ի նոսա զհոգի շնորհաց քոց || ևն : Աս լնցի հանրական բացատրութեի այլ և այլ բա- նիցն՝ որ զինի գան :

13. ՚ի սկիզբն ծայրից անընդեղէ եղբարց : Աչսպէս ալ. իսկ վր. վրն- պատաս ՚ի սկիզբն ծայրից անընդեղեն ղերաց : ... առաջաւք նախադեպ : ալ. նախբեալ ... բանին նախբեալ : ալ. բածին : Խնասաք սեղոյս. զոր օրի- նակ ասէ՝ վերինն սխոյն, նոր եկեղեցի՝ որ յերկրի և որ յերկինս, յա- ռաջեմ ի սկզբանց մեծարեալ է, և ի միտս Աստ կատուցեալ, նոյն- պէս և անդրանիկ որդիք նորա Առաքեալք՝ ի սկզբանէ ծայրից որոշեալ ժամանակաց՝ ընդ միջոց հազարաւոր ամաց ասպաոաք նախադեպ, մինչև ցայս վախճան ժամանակաց նկատեալ էին, որոշեալք յայլ մարդկանէ՝ լինել ոչ միայն սուրբս, այլև սրբագործօղս այլոց :

14. Ի գրոնէ մոգէն: Ի յաւիտենական սահմանի մտացն Աշ, կամ Ի խորհրդեան մարդեղութեանն այ նշանակեալք իբրև պաշտօնեայք նորա և ընտանիք: Փառօք էարչրունէ: Բարձր պարգեւօք Աստուածելութեան եղեալք պատկեր Քին, որ էր առաքեալ Հօր: անոթութեամբ դան, լինելով անաղօտ լոյս աշխարհի, բարերար Հօրն եղեալք կերպարան, որ է հայր լուսոյ, և զարեգական ծագէ Ի վերայ չարացս և բարւոց:

15. Սպրդեցին սպեղծագործելոյ: Աւյսպ ձեռ. այլ տպ. Ի սպրդեցին: Աբարձագործելոյ գերազանց առաւելութեան, մեծութեան, որում ոչ մի տորմնոցս հասանելոյ. այնպիսի յոժամերձութեան վիճակեալք, մինչև ասել Քին. Դուք չէք յաշխարհէ: Բառն համաբոյնունէ, այլոյր ևս Ի բանս Կարեկացւոյն նշանակէ ընդարձակութեան, առաւելուն. որպէս և զինի համար է:

16. Օծունէ էրկինն: վր. օծունէ: Կարգակիցք կամ երկցակիցք Քին, նորին օծութեան ձեռնադրեալք Ի քահանայութեան:

17. Գերապանց փան պատարէս լափոյ սահմանի: միայն տպ. Գերապանց փան պատուհաս լափ սահմանի: Գերապանց ... հին ամանակի: վր. Գերանց. հինամանի, և մարթ է համարիլ բարդեալ, գեր անց, հին առ: Զկինի, երևման փնօրինելոյն: ալ. երևնամբ, խմաստքն. համբաւ կամ հուչակ խորհրդոյ մարմնով երևման Որդւոյն Աշ, որ յառաջ քան զընդարձակութեի և պահման հնոց ժամանակաց՝ մարգարէիւք միայն աղօտաբար գուշակեալ էր առ սակաւս յաճախապատկից, ձերով բերանօք ընդ աշխարհ ամենայն քարոզեցաւ. դուք երկայք լերուս և յայտնիչք մարգարէից:

18. Ըսթ էերպի մերոյ այ: ալ. յաւելուս. այ բանին:

19. Ի հողոյ նեռնոյ: ալ. Ի նեռնոյ հողոյ: Իբրև տակի զտեալ և անխաման գասյք Ի հոդային բնութեի, փորձեալք պէսպէս վշտօք, որով և անընդունակ յանոյան. յետ ընդունելուն հնորհաց Հոգւոյն՝ ոչ ևս ներքոյ անկեալք սխտից բնութեան՝ որ Ի յանցմունս գրդռնէն. անսիրելիք մեղայց չարութեի:

20. Քաջապինդ Ի հասպռնէ: Աչյսպէս փր. խակ ալ. Ի հասպռնէ: ... յոլման էրկնոյ: այսպէս ձեռ: այլ տպ. արծռնոյ, որ չարսանչի: Ըստ պայծառ սեռութեի գործոց՝ արծաթոյ նմանեալք: Ըստ անխարդախ մաքրութեի՝ օդոյ. ըստ անդրութեի Ի վիշտ՝ երկաթոյ: Ըզձալիք և սխտրժելիք սեռոյց՝ ըստ նմանութեի լուսոյ:

21. Ի բնռնէ անոթոյ: ալ. բնռնէ: Ի նմանի՝ որ ինքն բնութեի անխոտոռելի լոյս է, դուք և կարգեցայք լոյս միշտ պայծառ՝ առանց մեծանալոյ ծագել ընդ աշխարհ: Կա որ զանձնէ ասաց. * Ես լոյս յաշխարհ եկի ||, (Յհ. ժբ. 46.) նոյն և առ ձեզ ասաց. * Դուք էք լոյս աշխարհի ||: (Մտթ. ե. 14:)

22. Գոյոռնէ երինի ... սահմանեցաւ: ալ. գոյոռնէ ... պահպանեցաւ: Իակ զասելն՝ Ի Յնէ, փարիզեան օրինակն առանց պատուի և երկարիւ գրէ, Ի յէ. որպէս թէ նշանակել Ի յէակ, Ի գոյ. այսինքն նորոգ գոյութեի երկինի և երկրի ձեօք սահմանեցաւ Ի լինել: Որպէս ասէ՝ նախ կին գոյանալ երկինի և երկրի Ի լուսոյ սկսաւ, ասելով Աբարչին, և ցետ լինել, ասելովն Տն, Դուք էք լոյս աշխարհի:

23. Ընդ ինքեան Ի յոմոյ: Տեղիս վասն ոլորուածոյ շարադրութեանն մոայլ ունի. Թէպէտ և դիտաւորութեի բանիցն չէ վանիլ. զի ցուցանել կամի թէ լուսաւորչին արարեալք Ի չորրորդ աւուր՝ զնորոգ առաքելական պաշտամանն գծագրեն: Աբդ՝ զչորրորդ օրն ասէ՝ ընդ-

ջնաւ ՚ի յոմանց, այսինքն զառաջ, ոչ համարեալ ՚ի յայմ կամ ՚ի սարի· վասն զի ամ կամ սարի հաշուի սովորաբար պարագայութիւն արեգական և լուսնոյ· իսկ սոքա ՚ի չորրորդ աւուրն ստեղծան զառաջինն, չև ևս շրջաբերեալք· որով այն օր միայ արաքոյ սարւոյ· կամ զարձեալ, ամ խմնալով զքաղաքականն, այն չորրորդ օր, որպէս և այլ վեցքն՝ զառուցեալ են ՚ի սարւոյ· վասն զի Ադամ սկսաւ համարել զամն ՚ի ստեղծմանէ իւրմէ: Իսկ փառանդեաւ ասէ զօրն չորրորդ, իբրև զի չորրորդ նիւթ կամ կարգ արարածոց գոյացաւ յայն օր· ՚ի նախնումն՝ երկին և երկիր· յերկրորդումն՝ որոշումն ջրոց· յերրորդումն՝ ցամաքն և բուսականք, և ՚ի չորրորդն՝ լուսաւորք: Եւ ասէ օր պահպանողն· այսինքն զգուշաւորութեամբ, երկիւղածութեամբ, կամ զխոհականութեամբ մարդկան· զի ամք և ամիսք և ժամանակք չափին ՚ի լուսաւորացն զգուշաւոր քննողէ, որով և պահպանութիւն քաղաքական և եկեղեցական կարգաց առնոր զորոշումն: Եւ ահա ասէ՝ յայս ՚ի չորրորդ օր ստեղծեալ հակայընթաց և լուսալոյն արևուս, լծակցութեամբ լուսնի, և աստղացն պարուք, թէև անզգայք՝ բայց ըստ կենդանիք ըստ շարժելոյ կամաց արարչին անմոլար ընթացիկք բարեզարդեն զարարածքս նիւթական՝ ՚ի նշանակ ձեռնտի խորհրդոյ:

24· Լծակցուցէք ընդերկիր լուսոյ· անդէպայոյր: վրս· լծակցուցէք ընդ վերին լուսոյ անպայրաբար: ... ասպետացն պարագրուցէք: Ա յայսէս ձեռ· այլ տպ· պարագայուցէք:

25· Քանզի ոչերազահակ: Ա յայսէս այլ: իսկ վրս· չերազահակ, անյայտ· զոր այլ տպագիրքք արարեալ են երազակ: ... նանաստրոցեցուս, այսպէս ձեռ· իսկ այլ տպ· նանայս դրոցեցուն: Ընտրեցաք գնել ոչերազահակ, իբր ակնարկումն ունել ՚ի բանն Յոբայ· (ԼՀ· 7·) * Յորժամ եղէն սաստիք ծերք || ուր օրինակք ազդ առնեն լինել ոչերազ· այսինքն ցրուեալք, սփռեալք ընդ երեսս երկնից: Եւ խնաստն լինին· լուսաւորքն՝ ցրուեալ պահակք աշխարհի, և պահպանիչք, և կանոնք ուղղութեամբ ժամանակաց, և քաղաքական վարմանց՝ ՚ի սկզբանէ տուան ՚ի ցոյց ձերոյս պաշտաման յուղղութեամբ կրօնիդ: Քանզի ոչ որպէս յայլ աւուրս՝ անաստնք և ձկունք, բոյսք և ծառք՝ ուստիկք և տապականելիք՝ գոյացան յայսմ աւուր չորրորդի, այլ երկնային զարդք անապականք, անշէջ ջամպարք՝ պարգևք բարերարութեամբ արարչին, ամենայարմար օրինակք առաքելականագ տեսչութեամբ են:

26· Սերմանաստուղք և պտղաբերք: այլ· սերմանաստուղք, և նոյ պըտղաբերք:

27· Երինային զարդ: այլ· պարք: ... Վերնային ... զամբաւ: այսպէս ձեռ: այլ տպ· Վերնային ... լապտերք:

28· Վայելչական խորհրդոյն պէսպէս: Ա յայսէս ձեռ: այլ տպ· երգոյս պէսպէսի:

29· Ջարեաց ցամաքեցուցիչ: վրս· ծագրիչ: ... պնոյց վերընչիչուիչ: այլ· պնոյն վերծանիչ: Զոր ինչ երկնային լուսաւորքդ նեղեցուծեն ընդ ստորնայինքս, դուք առաւելութեամբ և յաղագս մարդկան արարիք: Ո՛չ մի արեգական, այլ արեգակունք բազումք ծագեցայք, բազմահոլովի, հոլովեալք՝ շրջեալք ոչ ընդ մի կողմն ևեթ, ոչ ՚ի տուէ միայն, ոչ ընդ ցամաք միայն, այլ անդադար շուրջ առեալ յերկրէ յերկիր, ցամաք և ղեկեաց, ընդ ծով և ընդ ցամաք են:

30· Մրնացեալ ցաօ: ... ծովային ծփանաց: այլ· մեղօ ... ծփանց:

31· Պայծառաստեղ լուսաւորք: ... Երինաղղեանք: այլ· պայծառ ... երինանաղղեանք:

32· Շանէ կիպանաղ: Դուք զօրացայք ոչ միայն արեգականապէս ցա-

մաքեցուցանել զչարիս, զարմանել, հաստուն առնել զքանաւոր տունկս, զառատացեալ միտս բորբոքել, ի խաւարի առաջնորդել լուանալիս, եւն. այլև անկոց նմանութիւն սաստկանալ առ անիրաւս ի մարգկանէ, և առ դեւս, չանթս բանադրանաց արձակելով, պատուհաս մարմնոյ սպառնալով և ի կիր արկանելով. և վշտիւք մարմնոյ խրթև ի քովս ընտրեալ զմարդիկ: Վասն զի կոչումն ձեր յայս ամենայն զօրացոյց զձեզ ի բազմացեալ, և ուղղել սաստիկ:

33. Ջհանան վերընկալայ: Ճռ. պէրհանս: Աստքան առաւելութիւն բազմամիսի հնորհաց՝ այնպէս լինի լցեալ սրբեցայք, մինչև ձեզ յանձնեցան վահանք վերին քնակութեան Բարձրելոյն. որով ֆառօփ Հօր Աշ Ճոխացայք, պարգևօք բանին, Ընդունն ճաճացայք. Հոգւոյն օծութիւն Թագաւորեցիք:

34. Մասուանի անդամոց սպրհասպեալ: Աստեն վր: իսկ Ճռ. սպոբհասպաքեալ: այլ. սպոբհահպեալ: Աստիսի վսեմ գործով ձերում ազաքելական սահմանի, և այն ևս ասի՝ կայ առաւել զի գութ լինելով անդամք՝ սրբութիւն և ամենամեծ ընտանութիւն ի բուն ի գերագոյն գլուխն ի Քն սպոբհասպեալ, ի նեքրուսս յօդեալք անընդմիջաբար, մի գլխովին ընդ նմա եղեալ, անանջրպէտ, անմեկնելի կենակից Քին, անխզոյ, առանց այլոց միջնորդի ընդ նմա կենցաղավարեալք ի կեանս աշխարհի. որով և փառակից նմա յերկինս: Յերկրի ընդ գերագոյն գլխոյն եղեալ ոչ լոկ անդամք, այլ ընկերք անմեկնելի՝ հաւատարմագք յԱստեալ և ի մասնել. նոյնպես և յերկինս ոչ լոկ փառակից, այլ աթոռակից, գաստղակից: Ջայս և Քն մեղեցաց առ Հայր վասն ձեր * Կամիմ զի ուր ես եմ, և նոքա եցեն ընդ ես. զի տեսանիցեն զփառս իմ|| Յոհ. ԺԷ. 24:) Աստգելոքս յայտ առնէ նը Վարդապետս զառանձնաւոր գերազանցութիւն՝ որ Աքաքելական գաստն պարգևեալ՝ քան հասարակաբար ամենայն ընտրեցոց. զի թէև ամենեքին անդամք քնի էն հնորհօք, և փառացն հաղորդք, այլ ոչ կենակից անբաժանք. և ոչ ընդ Գլխոյն գաստղակից յերկրի և յերկինս: Ջայն ինքնին Տէրն երբ էրաւացուցանելով խոստացաւ յասելն. * Եթ դուք էք որ ցանգ կայիք ընդես ի փորձութիւն իմ. և ես ուխտեմ ձեզ՝ որպես և Հայր իմ ուխտեաց ինձ զարքայութիւն... և նստիցէք յերկոտասան աթոռ՝ դատել զերկոտասան ազգ իսրայէլի|| (Ղուկ. իբ. 29. 30:) Արդի վասն՝ յերկնային քաղաքին երևեալ ի Յայան. որով իմանի եկեղեցի որ յերկրի, և որ յերկինս, ասի լինել երկոտասան հիմանց պարսպացն, և ի նոսա երկոտասան անուանք առաքելոց գաւթին: (Յայան. իե. 14):

35. Աբծանագէս հպարբեցոյ: վր. հպարբեցեալ: այսինքն յիրաւ մեծաւոր ընտանութիւն երբև մի ընդ գլխոյն զարդարեցայք, յօրինեցայք: ... գոյ ֆառաւորեալ: այսպէս այլ. Ճռ. իսկ վր. գոյ:

36. Գովունք բարեաց: այլ. գովունէ: Երկոտասան Թուումն, որ է քառակի երեք, համեմատեալ բազում գովելի բարեացն՝ զոր այն թիւք նշանակէն, թէ ի գիրս, և թէ ի բնական կամ ի մարգկային իրս. զոց տես. համար. ԺԷ. ԺԸ:

37. Աչագսկոռ խօսնակ: Ճռ. վրնսակ խօսաք: Աշ ամենայն ազգս ջրոյց կողմանց աշխարհի՝ համարձակ յայտնիչք, բարձրաձայն ծանուցօղք թէ առաւօտ փրկութիւն եկեալ հասեալ է. թէ մերժեցաւ գիշեր մերթութիւն և ամպարշտութիւն. թէպէտ և սաստկին հրէայք, ծաղր առնէին հնթանոք. այլ դուք պատասխանի առնիկք, ոչ կարեմք զոր տեսաքն և լուաք՝ չխօսել. ոչ եթէ յանկեան ուրեք գործեալ էցի այս. ոչ ամօթ համարիմք զաւետարանն էն:

38· Մխաբան բնաւորի : պղ· գաբռան : ... եղանոյ· այսպէս համաձայն Ձռ· վր· պղ· և է ածանց յատնատ անուանէն՝ եղ, նման այլոյն՝ է, եակ, գոյ, գոյակ· ուստի և եղակ նշանակէ՝ եղեալ, եղական : Առանց խորհելոյ զազգս և զվիճակս մարդկան, հայեցեալ ձեր ի համակցորդ բնաւորի մարդկան՝ իբր ի պատկեր Աւգ, և կարօտ վերկուրծել, առ ամենեսին զսէրն տարածանելիք· սիրոյն մի ազգ առնելիք զհամայնս :

39· Ջմարդիայն սրտիդ : Ձռ· սրտի : վր· սէրն : Դուք իբրև առիք՝ ուրիք ընկերուրձէ, և ուրիք միայնակք, բայց միշտ միախորհք լծակիցք ի նոյն քարոզուրձել, ուղիղք և հանդարտք, խնամատրձէ հերկագործել ցնք զանդաստանս սրտից կամ ոգւոց մարդկան· ի գործի յաւելի, ունել լով գործի բրելոյ զկարծրուրձել սրտից կամ զմոլախոտս ախտից՝ զգործի խաչի, զքարոզուրձել խաչին վրայ :

40· Ի պաբանդ աղբերի յերոմ ամբաքդոյ : Աւյս չկը ի Ձռ· գոանդս երէս երէս· այսպէս վր· Ձռ· իսկ պլ· գոանդս երէս : ... ի յոլէլի յԱս· այսպէս առաւել վր· Ձռ : այլ ասլ· յոլէլ ի յԱս : Ջծոմն պղնձի՝ զոր արար սողոմոն ի տաճարին, առնու յարացոյց աւազանին միրտրձէ· և զերկոտասան եզինս՝ յորոց վերայ հանգուցեալ էր ծովն, յօրինակ երկոտասան առաքելոց : Աւյն եզինք ձուլեալք ի պղնձոյ, անդրեմգործ, իբրև անգրի կամ արձան կենդանի գործեալք արհեստիւ, երեք երեք ընդ հարաւ, ընդ արեւելս և ընդ արեւմուտս· որով և խաչանիշ, այսինքն քառաձև դրիւք զետեղեալ կային· և յոտս իւրեանց բարձեալ ոչճակ ջրաիրք, զծոմն կամ զաւազանն լցեալ ջրով առ ի մաքրուրձն ապահովուրձէց : Եւ ահա այսոքիկ զձեր կերպարան նմանուրձէ ի դէմս բերելն ասէ, զի և դուք ուստի հաւատոց իբր ի պարանոցի կրելով զմիրտրձէն աւազան, դխտեալ նկատելիք ընդ չորս ծագս տիեզերաց, իբրև ի գաւ թի եկեղեցւոյ կացեալք, եկեղեցական խորհրդածուրձէ սրբելով զձուր միրտրձեան ի պատճառս նորոգելոյ զդիս մարդկան : Աւյս են մեկին խնամոք տեղւոյս, որ մեզին ունի զպարածն :

41· Աբհենապիպոաձիս : վր· արհենապիլ ինպոաձիս : ... պիերպարան յերոյ : պլ· պիերպարանի· Ձռ· պիերպարանիլ յերոյ : ... ի գաւթի ծոցոյ : պլ· ծոց : ... պիրպոռնեն ըոր որբելով : պլ· բերելով :

42· Ջաներեայն մպոյն : Շրջուն կարգումն բանիս այսպէս պարզի· Մի կրտուրձէն սրբագործեցիք, մաքրեցիք զաներևոյթ ծածուկս մտաց ձեր հոգւոց· այս է զպարաւառ թալանդի որովայնիկ զպաճարելինացն մատուցելոց կամ զոհելոց ի բաց մաքրելով· ոչ, որովայնն է նմանուրձէ մերումն հոգւոյ· և այնու ստուերական օրինականաւն ի նորս խորհուրդ կամ առեսուրձէ մատուցիք զչինն : Ապաւառ զենեալ անասնոցն՝ օրինակ մեզացն· և որովայն նոցա՝ նշանակ հոգւոց մերոց· անդ ջրով մաքրեալք ապահովուրձէն, և ասա միրտրձէ մեզքն : Աւյսպէս ահա ի ձեզ պատ կանագրի նշանակ խորհրդոյ հնոյն՝ սէր ճաճարեալք, խրոխտ, զօրաւորք, միանգամայն և հանդարտք՝ ըստ նմանուրձէ բարուց եղիւն : Աւսանօր աւարտի նմանաբերուրձ սողոմոնեան ծովուն և եզանցն, և բանն՝ խրոխտ ի նոյնս յարմարի, և ոչ ի յայլորդ եղբերոս, որ այլ գլուխ է բանի :

43· Օյակոն պարմ : Եղջերուք՝ որք բնաւրձեամբ թշնամիք են օձից, ցրուեալք ի լերինս և յանապատս, գան ժողովին մերթ ըբ մերթ ի գիւ սեղերս կիմ ի ըշխղնջս առ ի բժշկել զծարաւ իւրեանց : Ընդ այս բնական ազգմամբ գան միաբան և ասպ ցրուին· իսկ դուք ասէ՝ յաղգմանէ և ի կարգաւորելոյ Հոգւոյն սըզ մերթ ժողովիք, մերթ բաժանեալ դնայիք յիւրաքանչիւր վիճակ քարոզուրձէ աւետարանին· որով կատարեցաւ գուշակուրձն եսայեայ· (ԼԷ· 15, 16· 17·) * Աւնդ պատահեցին միմեանց

եղջերուք ... զի տէր հրամայեաց նոցա . և ոդի նորա ժողովեաց զնոսա. և նոյն վճռակեցոյց զնոսա . և ձեռն նորա բաժանեաց նոցա Ճաթակս՝ յաւիտեան ժամանակաց . ժառանգեսցեն ազգաց յաղգս ։ Աստ ցեղգ երևի յայտնապէս ի Գործս Առաք . զի ազգումն Հոգւոյն սըբ առաքեր զիիւլպոս ի կողմն հարաւոյ , և ասա յաղտնոտս ։ (ը· 26· 40։) Նոյն զբառնաբաս և զսաւղոս հրամայեր յոտզարկել ուր ինքն կա մեցեալ էր ։ (ժը· 2։ 4։) Եւ տեսլեամբ դիշերոյ կոչէր քարոզել ի մա կեդոնիայ . և նոյն արգելոյր խօսել նմ զբանն յասիայ ։ (ժը·6· 7· 10։)

44· Խոպոս ասպանիչ ։ ալ· կործանիչ ։ ... ընդդէմ վիշապին պապրիչ ։ ալ· ընդեմն , պաբպիչ ։ Եղջերուացն եղջիւր՝ դեղ է հակառակ թոյնից , և ջունչ նոցա՝ խափանիչ ժանտ շնչոյ օձից ։ Ասյաչս և դուք ասէ՝ քարոզուիք և պէսպէս զօրութիք բարձիք զառտակիչ թոյնս ատտանչի . և զպատրոզական ուսմունս կամ զշնարս առաջին խաբօղ օձին՝ առ ատրաեական խորտիտուիք անգործ արարիք . և որով կարծէրն խա բել կամ մոլորեցուցանել կամ հարստահարել ի հակառակութիս , ի հալածանս , ի թշնամանս . նոքիւք ինքն խայտառակեցաւ ։

45· Հրեղաչէ զբօսնիք , պտաբնոտ ։ ի ձո· պակասի զբօսնիք ։ ... ա նաչտոսնիան ընծայապոտ ։ Ասյաչս փր· և ձո· իսկ ալ· ընծայապոտ ընծհապաբգիտ ։ Դուք հրեշտակք հղօրք ի քարոզել և ի վշտանալ , անվհտելիք՝ զպայք և զցերեկ վաստակելով յաւետարանն · (Գործ · ե· 7· 31· ա· Թեսաղ ը· 9։) Երկնային լուսատուր պատգամատուքք էք՝ որք զանազան պատգամս երկնատուր դատողին մատուցանէք աշխարհի , պա տուհաս սպառնալով որոց չանանան , և ընդհապաբգիտ , զպարգևս բա րերարութիւն կամաց Աւյ խոստանալով որոց հնազանդինն ։

46· Սոէբէբ հոգենապետ ։ Խնասակց ձառաք՝ գրեալք հոգւոյն Աւյ , կրօղք գաղտնի խորհրդոց Նորա ։ Տաս ամանակաց , իբրև տումարք յայտ նիչ և ցուցանօղ ընտապս , զանցս կամ զդարս ծննդոց մարդկան ։ Դուք ծանեայք , և ծանուցիք մարդկան , թէ երբ արարան ժամանակք , և կարգեցան առ մարդիկ առ նահապետաքն , և առ օրինօք · զնաչդ ի գլուխ եղ ժամանակ փրկագործութիւնն աշխարհի · որչափ եկաց փրկիչն ի մէջ մարդկան , երբ վերացաւ , երբ գայցէ · և թէ որ ժամանակք ասհ մանեալ են յաճուման և ի խաղաղութիւն եկեղեցւոյ ։ Առաքեալք մինչև ընկալեալք զՀոգին սբ՝ լուան ի Քրիստ · * Ոչ է ձեզ գիտել զժամս և զժամանակս զոր Հայր եդ յիւրում իշխանութեան ։ (Գործ · ա· 7·) բայց մեք այնր ըստ բերելոյ պաշտաման քարոզուիք՝ բազում ինչ յա զագս ժամանակաց առանձին կամ ընդհանուր յայտնեցաւ նոցա · որոյ ի խոտվիլ Թեսաղոնիկեացւոց թէ եկեալ հասեալ իցէ օր տէն , հանդարձ տեաց զնոսա երանելին Պօղոս՝ թէ գեռ չէ ժամանակ ։ (ը· Թեսաղ· ը· 2· 3։) Զասելն ծննդոց մարդիոնէ նոաճք , բացատրեցաք՝ իբր կցելի առ պատ ամանակս , ը ցուցանելոյ գրչագիր օրինակաց ։ Իսկ ուրոյն առեալ , մարթի է խնամալ , ցաւալից ծննդոց մարդկան՝ քաղցր նուագ էք զուարթացուցիչք ։ կամ՝ ի ծնանել զմարդիկ մկրտութիւն , զարթմանալիք յօրհնութիւնս Աւյ ։

47· Տախտակ պէրագիծ ։ Մոսէս ընկալաւ զտախտակս օրինաց՝ գրեալ մատամբ Աւյ· բայց ոչ ինքն եղև տախտակ ։ Իսկ դուք բուն տախ տակք գծեցայք անմիջապար ձեռամբ Քրիստ Տն · և Հոգւով ից դրոշմե ցայք յասիեայն Ճշմարտութիւն ։ Տախտակք մնդսկան ի տապանակին փակեալք նաև յաչաց հրեից · դուք բացեալք ի տես ամենայն ազգաց ։

48· Գէբագանչեալ գովնութ ։ փր· գէբագանչեալ գովնութ ։ Որք ան չեալ բանիւ զառաւելութիւն ը զմնդսկս սիրատրեաց զառաքելոցն , նոյն պէս առաջնակարգս մեծարէ քան զդաւիթ և քան զսողոմոն ։ Այդպա

ոտնս և նաւակատես սահմանեցին հնչմամբ փողոյ և սաղմոսարանաց. խակ դուք ասէ՝ ինքնին ոտիք և նաւակատիք եղայք նորոյ եկեղեցւոյս՝ հանդարտ ձայնիւ սաղմոսաց և օրհնութեամ Աստ. Թէպէտ և քան զնոցայն ամենայնիւ գերազանցեալ. զի նոցայն յերուսաղէմ ևեթ լսելի լինէր. խակ ձերն՝ ընդ աշխարհ ամենայն: Ընդ ի ոտնան՝ արքունի բեհեզ հեղօք զգեստաւորեին, գուք՝ զգեղոյժ ֆառաց, ոճայնի փառօք զարդարեալք, քան թէ արտաքին հանդերձիւք: Ընդ ի հոյակապ տաճարս հանդիսացեալք. գուք՝ բնակոյժ երկնից, ի սաղմոսելն առաւել յերկինս կոչիք, քան ի տաճարս: Ընդ ի պաշտամունան շուրջ ունէին զնշխանս, զքահանայս և զղեւտացիս, գուք՝ կենդանակիցք լոսոկերպիք, հրեշտակաց լուսեղինաց, քան թէ երկրային մարդկան:

49, Քան ընդ փառաբոց: այսպէս ձեռ. օրինակք. խակ այլ տպ. հա մարթոյ կենդանականաց:

50. Աչեաւ անբծութիւ: այլ. անբծութիւ: Իբրև հոգիք ընդնաք, աննիւթ էք ի թանձր մարմնի, անկցորդք ծանրութե մարմնոյ կրից: Բայց և անչինք էք, շունչք հաղորդեալք՝ շաղկապեալք հիւթիւ մարմնոյն՝ առանց ձգելոյ զնիծ ի նմանէ:

51. Զգնխատուրն դիտոյ: Աչեաւ ձեռ. օրինակք. այլ տպ. վրնպատ. դիմոյ: Դուք ըմբռնողք էք զգլխաւորն գիտոյ զսաստանոյ՝ կարելիս խորագիտութե, զոր Տէրն հրամայեաց՝ լինել խորագէտս. որպէս և ետ ձեզ իշխանութե կոխել զօձս և զկարճս և զամենայն զօրութե թշնամւոյն: Խաղացեալք բռնաւորին ասպետութե, այսինքն սատկիկ կամ դժնդակ բռնաւորսն իբրև փոքր գիւրըմբռնելի ձագուս: Աչին. արկէ յատացեալն Յոբոյ. ի. 14. * Աբարեալ խաղալիք հրեշտակաց Նորա: (20) Վերացուցանիցէս զվիշապն կարելիս: (24) Խաղացէս նովաւ իբրև հաւուս. և կապիցէս զնա իբրև զձագ կապով||: Աըդ՝ զոր ի զգալի վիշապն կամ ի զևւթաթանն անհնար լինել ասէ Աձ ի մարդկանէ, կարի գիւրին ասէ առ հրեշտակս՝ իբրև խաղալիք նոցա. և ահա նոյնպէս գիւրակատար եղև հրեշտակացելոց ի մարդկանէ, յր առաքեալոց. ի սոյն յարմարի ասացեալն. (ա. կոր. ի. 3.) * Ո՞ գիտէք եթէ զհրեշտակս դատիք||: զոր և ինքնին տէրն պատուս եցոյց յայսն հարցուածս, հաւաձելով զնա յաղանիսոյն: (Գործ ԺԷ. 18):

52. Օրինակ նմանաւոր: փր. նմա լար. Թուի վրիպակ: Դուք ի կոխել զգլուխ անմարմին խաձանողին զօրացայք՝ ոչ ոտիք ամրացելովք կօշ կօք, այլ մերկամարմին ճապանդն ֆէռօֆն, փոխանակ մատանիք ձեռաց. յր անդէն մատանիք խորանակեցիք զզօրութե սատանայի, օրհնութե զցաւս փարատելով, ձեռն դնելով այսահարաց, այլև գրութե Թղթոց ցրեալով զհրապոյրս գիւականս: Եւ այսմ օրինակ Թէև չար, բայց յար և նման՝ ահա լիմն՝ որ ի կղզի մելիտինէ զայրացեալ ի բորբոքիլ խարուկին, եխած կալաւ զձեռն Պօղոսի. այլ նորա ի հուր Թօթափեալ զդազանն՝ ոճայ անվնաս: Լիմն ե օրինակ նմանաւոր սատանայի՝ ըստ ժամանակաւ Թուհանից. զոր շնորհաբաշխ աչ երանելոյն Պօղոսի՝ առանց իրիք իւրոյ միաւոր սատակելով աներկիւղաբար, եցոյց զանընդդիմանալոյ իշխանութե իւր ի վերայ սատանայի. մինչ զի ուեսաչ զայն մեկնիչսդ բարբարոսացն, ոչ վայրապար ինչ ի կարծիս եղեն՝ Թէ ած ունի իցէ. քանզի ածեղէն իմն զօրութե էր գործն: (Գործ. իը. 6:) Եւ յայսմ անվեհեր համարձակութե Պօղոսի՝ առաւել հրաշալի հռչակեալ ծաւ նուագաւ Յն ևն: Աչեալն զաչ սքրն Պօղոսի փէրանիծաբ, պարգեաւիր, ընդհաբաչխ, խնամի ոչ միայն ըստ պետական զօրութե՝ զոր յատաչն գործեալ էր, այլև զոր յայնժամ ի մելիտինէ եցոյց, ձեռն եդեալ ի բժշկութիւն հիւանդացն հօրն Պապղեայ և այլոց ախտացելոց. որով

կապեալն Պօղոս ծանուցաւ և պատուեցաւ ՚ի բարբարոսաց անտի՝ իբրև իշխեցօղ օձից և ախտից : Իսկ զմեղանիսն որ է մալթա, կոչէլ Բաբբարոսական վէմակ առաջին, զի ըստ գրելոյն է առաջին ծայր երկրին բարբարոսաց . և զի յայնմ մասին աշխարհն առաջին վիճակեցաւ ընել զքարոզութիւն Պօղոսի , և զչափ առնուլ զօրութեան աւետարանին :

53 . Քանդի էբէ ծածկեաւն : փր . փան էբէ . որ զբաղդատական միտս անհարիկ . որպէս թէ առաւել հրաշալի ցուցաւ Քն այնու համարձակ իշխանութիւն Պօղոսի ՚ի սատակել զիժն , քան որ ընդ վարագուրաւ բանին յովքայ սասցեալ յաղթութիւն ևն : . . . ՚ի յաւարքառն էրոնէ : փր . ՚ի յաւարառն : Ճռ . ՚ի յարոնէ . . . գլխաւորէալ . փր . գլխաւորէալ . . . կարծ , բռնէ . Ճռ . կարծրութիւն : . . . ըմբէրանեցաւ . փր . ըմբէրէցաւ : Յաջորդ բանիս հայնի ՚ի խորհրդական առակագրութենէն խօսեցեալ ՚ի Տնէ առ Յովք յաղագս լևխաթանի իշխանին ծովու . ՚ի գլ . ևթ . խե . և ըստ երկուս յետնոյս ունի գլարմարութիւն խնամոյին : Մի , զյաղթութենէ Յովքայ խորհրդաբանելով ՚ի վերայ սատանայի . յորմէ մնայ և մատուցանել թէ և առաւել զնոյն յաղթութենէ տարաւ Պօղոս և դրժ ծակիցք իւր : Երկրորդ , զբովանդակ առակագրութենէն յարմարելով ՚ի յաղթութենէ Աւաբեղոյն : Ըստ առաջնոյն խնամի . զոր օրինակ խորհրդական բանն ընդ վարագուրաւ ծովային գազանին սասցեալ առ Յովք՝ յետ կատարման կամ անցանելոյ ընդ արձակ և գժուարամարսանչելի սասպարէզ վտրձութենէն և վշասց , ցուցանէ ՚ի գլուխ տարեալ զյաղթութենէն , և թէ յայնժամ ծանուցաւ , զի անոյթ սասպիտնէ , անընդհատ լի խոստութիւն և կարծրութիւն սատանայի . որ անգծելի էր . որպէս և ասի անդ . (խե . 15 .) Սկիզբ նորա սալացեալ իբրև զվէմ . իբրև զսալ դարբնաց անշարժ . ոչ սանանեն զինք և նիզակք . ոչ խոցոտի զնա աղեղն պղնձի . և ևն : Այսպիսի կարծրութենէ , որ արդարև պարաւի և անբեկանի , այսինքն նոր և անսովոր , և անհանդուրժելի , կակղացաւ թուլացաւ ՚ի համբերութենէ երջանկին . և ինքն սատանայ չարչարանս վնասուց , տարամերժեալ գվնասին ՚ի բնակութենէ կամ ՚ի կենդանութենէ մարդկան , իբրև պատժատարտ ըմբերանեցաւ , պախարց եդեալ զյանկով նորա , և դանդաղաւորեալ ընդ կրակս նորա , (խ . 20 . 21 :) ՚ի յանդիմանել զնա Տն . * Եւ դու տարտարտա խօսեցար կորուսանել զինչս ՝ի ՚ || : (ը . 3 :) Աւրդ՝ եթէ ՚ի հանդէս երջանկին Յովքայ այսպէս յաղթահարեցաւ սա սատանայ , սոյնպէս և սրբին Պօղոսի գործակցօք են :

Իսկ ըստ երկրորդ եղանակին՝ առանց հայելոյ յանցան Յովքայ , խնամի ասել . առաքեալքն իշխանութենէ ՚ի նուաճել զատանայ յուցեալ իսկ է յառակաւոր բանն ասացեալ յաղագս բռնութենէ սատանայի ընդ վարագուրաւ ծովային գազանին . ուր յետ նկարագրելոյ զանհնարին գժնդակութենէ նորա՝ ասի եղեալ խաղալիկ հրեշտակաց Այ , այսինքն առաքելոց են :

54 . Խարվ համակրօն գործակից : Զօրանալն սէյն Պօղոսի ՚ի նաւաշինութենէն առ մէլխիսեդեա , և սատակել զիժն ժանտասեղն , առաւ պատկեր նմանասիպ զգալի , թէ նմանաբար ինքն համամիտ գործակցօք՝ որպէս թէ ՚ի միում նաւի կռնեալով զաշխարհածուփ ալիս մոլորութեան յուզեալս յանդնդոյին վիշապէն , սակաւ գնդաւ ընտրելոցն զնման յաղթութենէն ՚ի գլուխ տարաւ՝ զսասցեալն յառակաւոր բանին յովքայ . որով զգլուխ մոլորեցուցիչ բանաբակութենն՝ հանդերձ համոյն զգայութիւք , և խորհրդանոցս , գործարանաւս որոգայթագիրը խորհրդոց անուղղայ կամացն՝ իբրև յարմատոց ուսոյն թիկանցն հատեալ կորեցին, զի մի՛ լեցի վտանգ գարձեալ առողջանալոյ : Զայսոսիկ խնամս ընդաղձակէ ՚ի յաջորդան :

55· Սակաւաթիւ գնդաւ : Ձռ· գնդաց : ... Ի յոտոյն արմատոյ հապճեալ : այլ· Ի յոտոյն հարբեալ : Ձռ· արմատոյ :

56· Զարմանալին ի՞նչ էիր : Պօղոս ծնեալն Ի տարսոն կիւղիկեցւոց, զարմանալին արդարև, Թէ զնայրդ որ նախ հալածէր զեկեղեցի, եղև յանկարծ բուռն քարոզիչ· ոյն և Ի դամասկոս զարմանային· (Գործ· Թ· 21,) և և զարմանալի, զի հրեայ գողով առ հեթանոսս բանայր զքարոզութիւն· Թերևս ակնարկէ և յերբայականն՝ խալ, կամ ինչ որ ուրիք Թարգմանի՝ զարմանալի : հրաշանման· զի Ի սուտոսէ փոխեալ Ի Պաւղոս, Թէ և ըստ նշանակութեանն կոչեցեալ փոքրիկ· նուաղ, այլ ըստ արդեանց և վաստակաց առաւելեալ քան զամենեսին : Եւ ահա սա ա՜ սէ՝ մշտանուէր աղօթիւք զդիւայոյդ կոհակս կամ զալիս ծովուն սանձեալ խափանեաց : Հայի բանս յալեկոծութեան առ մեկնութեսաւ· ուր սաէն (իէ· 23· 24·) առ վանդեալն Թէ հրեշտակն ոյ իմոյ երևեալ ինձ Ի գիշերիս՝ եցոյց ասպրել ձեզ ամենեցուն, յայս առնէ Թէ զնոյն աղօթիւք առաքեալն :

57· Կարիւել նահանջեալ· այլ· կոկղեալ· Ձռ· նահանջեաց : ... պրիսա բախ : Ձռ· պրիսաթոբ :

58· Թնէ՞ Ի Ղանացն ... Ի սպորին պոյսա : Ձռ· Ե՞ ... Ի սպորին Ի պոյսա : Թվեպէտ և այլ անգամ ասէ՝ Ի բանտութէ միանգան կի ալեաց՝ Ի կալից լաստափայտի նաւին սասանեալ անկաւ Ի պողոտս խորոց ծովուն, սակայն իբրև անմարմին՝ քան Թէ Թանձր մարմին յաղթեաց անդնդոց ծովուն, և անդնդային դիւաց· և ծաղր արար զվիշապն ծովային, ըստ բանի սաղմ· (Ճգ· 26·) * Վիշապն զոր ստեղծեր խաղալ նմա՞ || : որպէս և մխան· Հգ· 13· 14· : Ջմայրն ահագին : վր· վմայր նահանգին : Ձռ· պմայր նահապահին : Մարթ է նմանել, զմայր գառաւին ծովային կենդանեաց· զի նահանգ կամ նահանգ ասի և զլուղակաց :

59· Աննայնաթէլի ոպին : Ընդ անկոս յատակ ծովուն համարձակ ոտիւք ընթացաւ, քայլեաց· որով զմիացեալ զծոց անհուն, այսինքն անանցանելի ծովուն, Էարբանէաց ըստ մնչեսի· ոչ եթէ զջուրան Ի մէ մեանց զատուցեալ ուշնելով, այլ շուրջ զնւրով անձամբ հերձանելով զկատակուն ջուրց· որպէս որ լուղելով գնայ Ի նեղքոյ ջուրց· իբր այն Թէ ցամաքային լինելի ջրային : Ա՜յսոքիկ ասացեալ քս ըստ մտին յուցանին Ի բանն (իբ· կոր· ժա· 25·) * Երիցս նաւակոծ եղէ, զոնւ և զգիշեր յանդունդս ատաւելեայ : || Որպէս և յետ այնր Թղթոյ կրեւլով զնաւաբեկութէն առ մեկնեաւս, ընդ այլս ծովուն անց Ի ցամաք լուղելով կամ տախտակաւ ինչ : Բայց հանդերձ այսոքիւք ակնարկէ և զկարծիս առաջնոյ ունայ, որք համարին Ի խորս ծովուս կացեալ առաքեցոյն կենդանի՝ իբրև զյոնէան :

60· Ձմոսթ որտողաց : Ըստ նմանութէն հմտաս ձկնորսաց՝ առակաս նաւին, օրինակաւ վանդեալ նաւին՝ զազգմանէիս անձինս ուղեկից նաւազացն Ի հեզմանէ ազատեաց· և զոր Տէրն առ ձկնորսն պետրոս ասաց, (Ղուկ· Ե· 10·) յայսմ հետէ զմարդիկ որսայցես, զնոյն և խորանաւ կարն պօղոս իրօրէն կատարեաց, Ի մտրնոյ մահմանէն ապրեցուցաւ նեղով ոգիս երկերիւք եւթնասաւն և վեց : (իէ· 37·)

61· Շրնաղղնայ կոծը : Ա՜յսպես պր· փր· Ձռ· և վրնսակ է եւ դեանն յայլ տպ· շրնաղղնայաշոյ : Ա՜յսմիսաւս խշնանութէն ահա կիւղիկեցին Պօղոս՝ Ձնշեալ զիզուկ անդնդային գազանին՝ իբրև շղնաղս ոտղ բազմահանգոյց կարծր առասանաւս, որ իբր դանդանաւանդ ըմբռներ զներ զնեղաշոյն վիշապին· որպէս և առակաւոր բան նահանջն Եզեկիայ, այսինքն հին եգոլմայեցւոյն Յոբայ յուցանէր· (ԼՀ· 21·) ըստ որում և վան Լւր ասէր· * Խորտակէի զկզակս անիրաւաց· || (լժ· 17·)

Ջմահացուս Լուկիս. Ճռ. վմահկանացուս Ռիքանան: զմահացուցիչ Թիւնս սա-
մանայի Ընկերաց ցամաքեցոյց զօրուԹիւ կենտրար խաչին: Աղբարս այս
անցք՝ որ ի մէլխինեակ նաւագնացուԷն կատարեցան, եղեն Ճգնրտա-
տիպ յայտառակել պատկեր՝ Թէ զնարդ առաքելականն իշխանուԹիւ խոր-
տակէ ի գերև հանէ զամենայն զօրուԹիւն սատանայի: Սա հնարէր ամե-
նայնիս խափանել զդնալ առաքելոյն ի հռոմ, զի մի անտանօր ևս հըղ-
չակելի առնիցէ զաւետարանն, որպէս և առ Թեսաղոնիկեացսն ասաց:
(ա. Թես. բ. 18:) Ընդդէմ իրատու առաքելոյն տիպակաց գնաւա-
պետն առնել Ճանապարհ ի ձմեռնամիջն առ ի գնելոյ գնա ի վտանգ.
մոլորեցոյց զՃանապարհն, ամբոխեաց գերկին հողմովք և մԹագին ամ
պովք. եռացոյց զանդունդս ծովուն գաւազս բաղում. ի խորտակուԹիւն
արկեալ գնաւն՝ գրգռեաց զօրականն սպանանել զկապեալն, զի ընդ
նոսա բարձցի և պօղոս. դրգեաց գարձեալ և գնաւավարան ելանել փախ
չել զի ուղևորքն անպատասպարանք կորիցեն. և յայտնիկ ոչինչ չա-
հեալ, ի ցամաքի անդ զարԹոյց զնժն՝ ԹուՃաւորել զառաքեալն: Խակ
զինչ յայսքան վտանգս կապեալն Պօղոս: Այս արձակ անարգել հոգ-
եով և սրտիւ և բերանով, իբրև հաստակաց հայր խնամոյ կայր ի
մէջ երկերիւրոց և աՃելի արանց անհուով, անսասան, ծաղր արարեալ
զարարածայսա ալեօքն յուզելովք յանդնդային վիշապէն. ամենեցունք քա-
ջալեր և խրատուու, և կենաց նոցա ապրեցուցիչ առաւել իւրովքն ա-
զօԹիւք և աներևիւղուԹիք, քան Թէ ի տախտական և ի լեղ. խարոյկ
առնէ ի գարման ուղևորացն նեղելոյ ի ցրտոյ և յանձրևէ. և գնոյն
տայ յայրեցուածն իժին, և որ ի նմա բունեալն սատանայի: Աչսպէս ի
ծովու կոխակ զվիշապն. ի ցամաքի առ ոտն եհար զամենայն չարեսցա-
պարան սատանայ՝ բժշկուԹիք ախտացեալդ անձանց, և սերմանացանու-
Թեամբ աւետարանին. ինքն ապրեցաւ, զայլս բազումս ապրեցոյց.
յատկուԹիք հարաւ սատանայ՝ ոտնայն գտեալ ի խորհրդոյ իւրոյ. մինչ
զի հենդնեալով ինն գնովաւ Տէրն ինքնին, ասէր առ Պօղոս ի տեսլեան.
* Կայսեր ևս քեզ պարտ է յանդիման լինել. || (ԼՀ. 24:) իբր ասել,
Թէպէտև հնարի սատանայ արգելուլ զնՀացս քո: Աղդ՝ այսպէս ահա
զնանխաւսաց գերն սուտերական՝ որ յատակաւոր բանին Յովհայ, և ի
սաղմոն և ի մարգարէս, ձշմարտաբար արդիւնագրէցին. իրօք և արգեամբք
կատարեցին Պօղոս և գործակից իւր, առ ոտն կոխելով զօձս և գվա-
րիճս՝ գնորեցուցիչս, և գհեւաւօղս նոցա, ընդ գերեզմանին ի լերին.
(Ճռ. ընդ լերին.) ընդ զօրացեալդն ի չարն՝ ընդ մահու և ընդ բե-
լիարայ:

62. Կորդակից Նորին: Կորդակից Պօղոսի յամենայն առաքելական
մեծագործուԹիս, մանաւանդ Թէ առաջին քան գնա՝ ի կեփաս Պե-
տրոս. սկբնաւնին, նախկին ի Թիւ Աւետաքելոցն, և նախամեծար, գերա-
պատուեալ քան զամենեսին. ըստ անուանն վՀն հաստատեալ յանկեան
եկեղեցւոյ ըստ Քրի՛ստի անուանակոչուԹեն. և արՀանն արկեալ ի հիմն և
կեղեցւոյ: Քարն անուանի, անուանեալ, ծանուցեալ, և յարմարագրեալ
Եւնոմիոնիա գաւանուԹիչն Քրիստոս, որ յեօԹն տաւիղ բարկանայ: Կամ, գաւանուԹիչն՝ որ յեօԹն գարս աշխարհի
միշտ կալեալ անայլայլելի. ըստ լսելոյ խորհրդականն, ըստ Թուոյ ժամա-
նակաց այսր անցաւոր աշխարհի. յորում՝ ի սկսանէ անտի մինչև ի
լրումն կամ ի կատարած՝ նոյն գաւանուԹիւն պահեալ լսելեացն կամ
լսելեաւք:

63. Խորհրդականն ամանակի: վր. խորհրդական նամակի. Ճռ. խորհրդա-
կան նմանակի:

64. Հոգեացն իմասքիդ: վր. ի հոգեացն: ... բանիւ անեղին: Ճռ. բա-

նիւ բանին : Կեփաս փառազարգեանն՝ ոչ միայն գերագահ իշխանութիւն, այլև ի վայելումն փառաց մեծավայելչութեն իւրոյ ի թաղսը լերին, յայսմ նուիրեամբ Հօրն և գաւանութեամբ ի սէր հոգւոյն սեանեալ զանժամանակ ծնունդ որդւոյն, յիւրաքէ բարգաւաճեցաս, երկնանկացաս, դովեցաս՝ երանի ընտրելոյ ի բերանոյն Քեզ. և այն երանութիւն աւետաբանեցաս պաշտօնակցաց նորա ի նոյն ուխտակցութի, ի նոյն միաբան դաւանութիւն : Իբրև գաւանակիցք, հաղորդ են նմին փառաւոր երանութիւն այլոց առաքելոց և աշակերտաց նոցին. որպէս և վերինն ադամայն մարմնոյն աղաչէր զհայր. (Յով. ԺԷ. 20:) Բայց դու սքեր Պետրոս զայն դաւանութիւն ընտրեալ անընդմիջաբար ի յայտնութիւն Հօրն, յայսմ պատճառէ յաւուրս առանձին տուաւ նմա քահանայ երանութիւնն :

65. Ա՛նպարանագրեցաւ : այսպէս վր. Ճռ. իսկ ալ. աւետագրեցաւ ... ի զջրունէ բանին : վր. Ճռ. վերնակաւ ի լարուն բանիդ : .. Ձէ պատըր պարելայ : վր. պարպելայ. Ճռ. և Ձէ պարպարպելայ : ... բարբրելոյ հայր. վր. հօր :

66. Կենարարին ՚ներպին : վր. ներպարանին : ... Ջրկապէս փնօղ : Ճռ. Ջրկապէս : ... ի դաւանդունէ հարանդն : վր. հարդն : ... նորոգման վախճանեղելոյն : ալ. և տալ. վախճանեղելոյն : Սոքա առաքեալքս ասէ՝ կենարարին Քեզ դիմացն նկատողք, ակնառութեամբ : Ջծածկեալ փառս վրկչէն բացերևակի տեսողք յայլակերպութեան և ի համբարձման : Վկայք նորոգման ննջեցելոց անմահ յարութեամբ :

67. Ա՛շակերպ գերապանդ : Առաքեալքն ոչ միայն գլխաւոր աշակերտք են օրինաց մովսէսի, այլև գերազանցեալք քան զօրինս, ինքեանք գոլով նորոյ օրինացս ուսուցչք և քարոզք : Ըղձայանացն. ըղձացելոյն կամ ցանկացելոյ ի մովսիսէ և յայլոց նահապետաց, և գուշակելոյն ի նոցանէ՝ սոքա մերձաւորք :

68. Տիրահաւատ գուամարք : Ճռ. փիրահամարք : ի՛ տնէ Քեզ հաւաքեալ կամ համարեալ գումարք. որպէս և ասէր, ես ընտրեցի զձեզ. և են իբրև գաւիթք, և ոչխարք, ըստ այնմ, Ահա ես առաքեմ զձեզ իբրև գառինս ի մէջ գայլոց. և Թէ՝ ոչխարք իմ ցրուեսցին : Ա՛ծապարք ա՛պին. Ա՛ի զարդարեալ կամ սպառազինեալ ժողով կամ բանակութիւն զօրաց : Հեզութեամբ գառինք, պատրաստութեամբ ոչխարք, արիութեամբ սպառազինեալք ընդդէմ սատանայի :

69. Եղբարք. Եղբարք են Ա՛ստուածեին՝ ոչ լոկ ըստ մարմնոյ, այլ ի փառս, պանծալի եղբարք, յորս իբր պարծելով ասէր, եղբարք իմ սոքա են : (Ղուկ. ը. 21 :) և ոչ ամենի համարի՛ եղբարս իւր ա նուանել զնոսա : (Եբրայ. բ. 11 :) Ա՛արմնին Յի՛. մարմին Յիսուս աքաղելոց անուն՝ (ըստ մարգարէին ովսէայ. Ճ. 12.) ոչ միայն իբր հա մարեան և համազգի, այլև համանուն զնդ կենցաղակից : Ա՛արդիապէս պր փ : Նախ մարմնոյ կցորդութեամբ Քո եղև ի ձեզ, և ապա դուք հոգևապէս, հոգւով նուիրեալք, միացեալք ի նա. զի նախ ընտրեցան, և ապա հոգևացան. նախ Որդին ետ մարդ ընդ ձեզ, և ապա դուք հոգիացեալք ի Քո. ըստ ասացելումն ի Գով. Աշած. համար իւ. * Թէ չէր խնարհեալ բարձրն ի յընտանի փառացն, ոչ էր վերացեալ ի սուրնայնոցս առեցեալն : ||

70. Ո՛ղբիչեալ ՚ի նա : Ճռ. ղերիչեալ : ... գովեսպիս պատուեալ և փառաւորեալ, ի փնոյն կենաց ընդիւղեալ, պղպաւեպ : Ճռ. այսչափ միայն, պապաւեալ, պղպաւեպ, հրաշանշան : ... աճառնայիգ : այսպէս վր. Ճռ. այսինքն աճեցեալ և ձգեալ. իսկ այլ տալ. աճառնայիգ. այսինքն յառնուն ձգեալ, երկայնեալ :

71. Բարեխառնական բարեբեռոտութ: այսպէս փր. Ճռ. իսկ ապ. բառբեբեռոտական բարեգառաճառաբ: ... Ընդդէմ ննջեցեալ: Ճռ. ննջեցեալ: ... երկ բառոտեցիք ալաց: այսոր փր. Ճռ. իսկ ապ. երկրառոտեցիք ... նախածին ծոցոց: ապ. նախագիծ. Ճռ. նախնին: ... մօրն որովայնի: փր. ախտէի: ... սերմանն յերոյ: Ճռ. սերմանոյ: Ասացէս ասէ՝ յառաջ գովաստուածութեամբ յամենայն հառաստացելոց պատուհասիք էք ծանրական հանդիսիս բանիդ. զի թէ և մարմնոյ աչօք ննջեցիք ի հող մահու, որ նախածին որովայն է հողագանգուած ապտիս. ուստի ամենայնքան ծնանիլն երբեք յարդանդէ, և որ գարձեալ զամենայնան յինքն ըմբռնել երբու գերեզման, սակայն կենդանի քարոզութիւն ձերոյ սերմանք անապատ և անթիւ արգիւնս ամ բարոյ բուսուցանեն մինչև գայսօր, ըստ Տ՚ն բանի՝ պտղաբերիք եղեալք, և պատուղ ձեր կացցէ միշտ: (Յոհ. ժԵ. 16:) Վասն այսորիկ թէ պէտև մահկանացուք էք, և մարմնաւորք, սեռեղծագործեալք, և ժա մանակաւ սկսեալք. սակայն ըստ արգեանց քարոզութիւն ձերոյ, այլև գրովք ձերովք և աւանդութեամբք՝ միշտ կենդանի էք յեկեղեցւոջ, անմահք, անեղծանելիք, մշտնջենաւորք: Ասպէս ասէն զառաքեալն՝ կենդանիս, անմահս եմ, ասա ի կարգի բանիցս իմանի՝ որ գեամիք գործոցն առ եկեղեցի. ապա թէ ոչ ըստ այլ մտաց և՝ կենդանի և անմահ են հոգւով և ի փառս երանութեան, և յուսով անեղծ յարութեան:

72. Յաի էի ես հոգաոյ նորա: Ասյառ փր. Ճռ. իսկ ապ. և այլ տող. Ես հօր. Ազաքեալք երբև ընտրեալք և զօրացեալք ի գործ պաշտամանն՝ միօրինակ են և ասին՝ առաքեալք երից ճեմային անձանց եմ. բայց ըստ մանաւոր կարգմանն՝ նոքա որք անվիջաբար ընտրեցան և կարգեցան ի Քրիստ, կոչին Առաքեալք Քրիստ, որպէս երկոտասանքն, այլև աքեն Պօղոս: իսկ որք ի մանաւոր որոշմանէ ինչ Աշ ընտրին, կոչին յատուկ Առաքեալք Հոգւոյն սրբ. որպէս Բառնաբաս և Սաւղոս յանտիոք: (Գործ. ժգ. 2:) Նշմարէս որք յեկեղեցւոյ ընտրին առանձինն, կոչին Առաքեալք եկեղեցւոյ: Բայց յանուանէ Առաքեալ Հօր կոչէ՝ ոչ այլում անկ է, այլ Քրիստ յատուկ:

73. Հանգուանապէս երևելոյն: ապ. երևեցելոյն: Քրիստ երևեցելոյն մարմնով դուք ամենայնիւ համատիպ էք, և վարուք և կենցաղավարութեամբ. մինչ զի տեսօղք ձեր անդէն և անդ խմանային՝ թէ աշակերտ էք Քրիստ, վարժեալք ընդ ձեռամբ Նորա. ուստի թէև ծածկեցաւ Քրիստ վերանալովին յերկինս, բայց դուք երևեցուցանիէք զնա յերկրի: Եւ սովին իսկ՝ Հօրն ընդ ինքնին փառս էք. (ըստ իե. կորն. իե. 25.) ձերովք առաքինութեամբք և վաստակօք մեծացուցանելով զփառս Քրիստ և Աշ Հօր: Աչքն աչիերպ. առ Քրիստ, ահա յայտնի է, իսկ Հօր ևս կոչել աշակերտ, այս՝ նոր է. բայց զհետ գայ աշակերտութեանն Քրիստ, որպէս և ասէր. * Զամենայն զոր լուայ ի հօրէ իմմէ, ծանուցի ձեզ: || Եւ զերկոսին ևս յայտ առնէ միւս ատացեալն. * Յայսմիկ փառաւորեցաւ Հայր իմ, զի պտուղ յոյժ բերիցէք, և եղիջիք իմ աշակերտք: || (Յոհ. ժԵ. 8. 15:)

74. Աղբ ե ընդանէ: Դուք ազգակիցք էք անժամանակ էին Այ. որպէս ոմն, Պօղոս, յառաքեալ յիսմաստասիրէն Աթառաց առեալ, ոմանց, ամենացուցոյն իսմաստասիրեաց, պատճառաբանելովն յիշեցոյց թէ մարդ բանաւոր՝ գոլով ազգակից Այ, անհնարն է քարանց և փայտից նմա նեցուցանել զԱծ: (գործ. ժԷ. 28:) Եթէ զայս բան առնուցումք ըստ իսնացական բնութեան ազգակից լինելոյ Այ, այդ ոչ յատուկ գերազանցութեանն ինչ է Առաքելոց. վասն որոյ թուի՝ ձեռնարկութեան ինչ դնել լռելեայն, այսինքն. եթէ մարդ ըստ բանաւոր գոլոյն ասի ազգ

Ա՜յ, դուք ևս առաւել նեղբքին ընտանութիւ՛ն ազգակցեալ Ա՜յ հք ։

75· Ծոցոյ սպորիչէնչէյն ։ Ձո· սպորիչէնչէյն ։ այսինքն, առաքեալք ի սաղրիչեցելոյն ի Ծածուկ Ծոցոյ Հօրն ։

76· Ի յինէ ա՜եպաքանիւ ։ Ձերով կարգաւորութի՛ւն և հրամանաւ աւետարանագիրքը եղեն ի Թուղոյ աշակերտացն, Մ՜արկոս, աշակերտ վե՛րին Պետրոսի, անուանեալն պապուեր· այսպէս գրեն միաբան վրո· այլ Ձո· բայց վերնակ ե փոխանակ գրելոյ՝ պապուաբ ։ Ա՜յլև Ղուկաս ասորի ազգաւ յանտիոք ծնեալ, արհեստիւ բժիշկ, զոր առաւել ի գործ արկ առ ախտացեալս հոգւով, ըստ ոմանց՝ յեւթանասնից անտի, և ապա յարեալ ի աքեն Պօղոս· որոյ հրամանաւ կարծի գրեալ զաւետարանն· և սա եղև մանրամասն պատմող համբոյնան վե՛ռն, ի գործս առաքելոցն ։ Ա՜նուանակիրն յարուներ, որոյ անուն Թարգմանի՝ յարուներ ։

77· Բաբիաոյ լեզուս ։ Խորին և անըուր բարբառք ազգաց՝ լսելի ե՜ղեն ի բերանոց ձերոց· զանծանօթ ձայնս օտար ազգաց յայտնեցիք, Թարգմանեցիք· զգալտնի բանս կամ առակս կամ խորհուրդս բացեալ պարզեցիք ։ Ա՜յսու զերբեակ պարգեւս հոգւոյն ի Թիւ արկանէ, զե՜ղծահօսուածն, զԹարգմանուածն և զմարգարէութի՛ն ։

78· Ի պապաձաոոր գործոածս ։ այլ· պապիանաոոր ։ Ա՜ռաւօտեալք և յաջողեալք միշտ ի զօրութի՛ն նշանաց, ի տեսչութի՛ն հաւատացե՜լոց, ի պատշաճ պատասխանիս յաստեանս իշխանաց· յաջողուածս երկա՜փանչիւրոյ· միապէս զօրաւորք ի գործել զերկուսն և՛ զ՝ երկծանել կամ մահու պատուհասել, որպէս զասիլիա կինն, և՛ զ՝ ի նորոգել, կենդանացուցանել, իբր պաբիլաի ։ վր· որպէս ։

79· Բանբէնգէս անուն ։ Յովհաննէս և Յակոբոս եղբարք զերե՜զմանքն՝ կոչեցան ի Քրիստ բանբէնգէս, Թարգմանեա՛լ որդիք որոտման· բայց ըստ արդեանց գործոցն՝ նոյն անուն պատշաճեցաւ և այլոց առա՜քելոց· և ո՛չ տեսանեմք յաւետարանի Թէ զբանբէնգէսն իբր մակդիր անուն ի կիր առնուին ի վերայ զերեզմանց յատուկ ։

80· Ղազրիւ֊ թայլամբ ։ այլ· թայլան ։ Ի Ձրագէն կենաց ի Քրիստ՝ նշոյլս միշտ ուշնելով ձեր, անմոլար ընթացիւք վաստակեիք յաւետարանին ։

81· Ա՜ղաչին աղով ։ Ի հզօր աջոյն Քրիստ օրհնեցեալք, ի նորոգուե՜ն նշանակ, ի ցոյց կամ ի հաստատութի՛ն նորոգման աշխարհի· զի այն ա՜ղ որ հաստատեաց զաշխարհ, նոյն օրհնեաց զձեզ ։ Ա՜յլ տպ· նորոգմամբ նշանական· բայց վր· այլ· Ձո· ի նորոգուե՜ն· յորս և գրի· նշանական, բայց վերնակ Թուի ։

82· Ա՜բուորագոյնի ։ Ձո· արիագոյնի ···· երինային զջրուն ։ այլ· զջրուե՜ն ···· մոսպի հէպոյ յէր ։ այլ· մոսպի հէպոյ դիմոյ յէր ։ ·· ի յերկնի՜ն նիւ վայրէրն սահման ։ Ձո· վարուին ։ Ընթացք կամ հեւք յամենայն ի վաստակս ձեր՝ ուղղեալ և կարգեալ էին յերկինս, ի մտանել ի փառս երջանիկ վայրացն· ոչնինչ հոգայիք զաշխարհէ· ոչ մի իրիք երկրաւորաց ակնունէիք ։

83· Հաբանէնեան պարուին ։ Ա՜յսպէս ձեռ ։ այլ տպ· հարսանէայ ։ Ուրախասեցե՛ք հարսանեաց Գառինն՝ որ ի խորան կենդանեացն լինիցի, զուք պատակիցք էք, մանաւանդ Թէ իբրև մանկունք առագաստի· յո՛ր օրինակ յորժամ ի տեսլեանն Յովհաննէս ի կոչ հարսանեաց գա՜ռնին կամէր երկիր պագանել միոյ յերիցանցն, հրաժարեցոյց նա՝ ծա՜ռայակից կոչելով ։ (Յայտն· ԺԹ· 9· 10 ։)

84· Ու մարճագոանդ ։ վր· մարգնագոանդ ։ ··· Հատուածքս յաղնա՜ղանդ և ո՛չ պարտէնի· երինայենոգդ և ո՛չ երէրբանոանդ, պակասին ի վր· օրին ։

85. Ի սպրայնոց համաձուածնէդ : Գրչագիրը օրինակը միասէռ ունին զբառդ համաձուածնէդ . զոր իբր անձանօթ ի բաց Թողեալ են տպագիրքը : Թուի ածանց . յարմատոյ գուածոյ բառին . այսինքն գուա՛, գուամբ . որպէս և բառքն՝ պիպ , պիպոբ . արդ , արդոբ . յորմէ համաձուածան նշանակէ՝ համաձուածք , նմանաժողով . և խնամոքն լինին : Թէպէտև դուք քնուքթ՛ արդարև մարդիկ էք ի նմանակից ստորնականաց , սակայն ըստ անախտուքթ հաւատոցդ էք , իսկապէս հրեշտակք էք , բոցակայտ , հեռի կացեալք օտարացեալք յերկրաւոր կրից ախտականաց : Ձռ . հաւատոցդ պէս , այսինքն հաւատոյ հրեշտակաց անախտակիր էք :

86. Տաբաբռոհէլ առ՝ ի մխանց : այսպէս փր . Ձռ . խակ ալ . և այլ տպ . առ՝ ի մխանց . Ըստ Հեբրայեցւոց առաքելական բանին ոչ էք դուք մտրմնով . այլ հոգւով , և որոշին յերերաց մարդ ընչաւոր , և մարդ անճնաւոր կամ հոգևոր . (Հռոմ . ը. 8 : ա . կոր . բ. 14 .) յայտ է ասա՝ զի ընտրական ձեր կենցաղդ՝ ոչ ըստ մարմնաւորացս է , քան Թէ ըստ հոգեղէն հրեշտակաց :

87. Կերպապարոյկ այլազան : Դուք այնոքիկ նշանագիրքն էք , այսինքն օրինակեալք ի կենդանակերպն , որք ըստ կերպոյ կերպոյ այլազարմ կամ այլասեռք են ի միմեանց , ոմն իբր խոյ , ոմն իբրև ցուլ , ոմն իբրև առիւծ ևն , սակայն են միմեանս ընդ . միով Թռուով և հաւատոյցդ կարգեալ են , երիակի հնգիցն և երիսոյ վարդոցն , այս է՝ երկոտասան կենդանակերպիցն և յարմարոյ պարբեր երիսի : այսպէս յարմարոյ գրեն փր . պլ . Ձռ . միայն պլ . դնէ պարբերոյ . իսկ այլ տպ . յարմարողոյ երիսի և երիսի : Կենդանակերպքն անուանեալք՝ են իբր վարիչք և յարմարիչք օդային տարեր ընԹացից՝ ըստ որոշ չարժուԹեն ամոց և ամսոց , որովք ժամանակք երկրացնոցս հաստատին . ըստ ԹերևողոՅն Ճահափրոնի : պլ . զարթափրոնի . որպէս քերդողքն կամ խնամատեքք պատշաճ համարեալ են առեղծանել զայնպիսի կենդանակերպս , և անուանս դնել առաջացն . յորմէ բանաստեղծք հնարեալ են առասպելս զանազան : Բայց սակայն իրացն հաւաստուԹի ի ձեզ յերկոտասանից արդարացեալ է . քանզի արեգական Ճշմարիտ Քրի զձեզ որոշեալդ քաղաքաւ և արուեստիւ և բարեյուիք՝ ընտրեաց և ի մի գունդ ժողովեաց , և ձեօք վարէ և յարմարէ զամենայն կարգս եկեղեցւոյ : Ալ և անուանակոչուԹիւն նոցա ի ձեզ Ճշմարտեալ է . գոլով ի նոցանէ ոմն՝ նաՒրիական , պատասբագելի՝ որպէս խոյն . ոմն գորԹնական , վաստակաւոր , որպէս ցուլ կամ եզն լծածիգ կասօղ . և ոմն արփայական , որպէս առիւծ հզօր և գաւազիչ մարդկան : Ըստ այսմ և այլոց մնացելոցն յարմարելով ի ձեզ՝ մինչև յերկոտասանեերորդն :

88. Իբր զբաբառ : Ալ տպագիրքը խառնակ դնեն ի տեղւոջս . Իբրև զբաբառ լծայիգ արփայական կասօղ ցորենոյ . յընբեղամարթս մարդապափեւ Իբրև առիւծ հզօր :

89. Երիոտասան և զրուխն : Յերկոտասան մասն բաժանել զերկիր՝ եդեալ է ըստ աշխարհագրոց այնր ժամանակի , զոր և ոմանք յարմարեն ըստ այլ և այլ գաւառաց և ազգաց : Բայց ընտրելն ևս է խնամալ ըզ բաժանման աստեղաբանից և երկրաչափից . որք զերկնային հաստատ կածն բաժանելով յերկոտասան հաւասար մասունս , զնոյն չափ գծագրեն և յերկրագնտիս : ... Ծանիր , զի յայտրդ օրինակդ ի խոր հուրդ երկոտասան Թուոյն՝ զգաւն Էրիոպասան ունէին յաւարտ Իւրաքանչիւր հատուածոյ՝ ըստ այլ տպագրաց , դնելով Տեսակ աւուրց տունջեան երկոտասան ... Թիւք անդամոց երկոտասան ... կայլակք տղերաց երկոտասան ևն . սակայն գրչագիրքը միաբան ի սկիզբն Իւրաքանչիւր հատուածոյ ընԹեռնուն , ըստ որում և ուղղեցաք :

90. Երկոպաւան Ե ինչ անդամոց մարմնոյն : այլ. մարդոյն : Ընդամ տսի տիրապէս՝ ոչ որ և է մասն մարմնոյ Թանձր մեկնէին, այլ որ յատուկ գոր- ծարանաւ կարգեալ է յատրաքին ներգործուլն առանձին. և ըստ այմ յիրաւի է որոշել երկոտասանս . այսինքն է՝ ձեռք 2 · աչք 2 · ականջք 2 · հոտոտելիք 2 · որ և ի պատ. Ապարան , համարը ժե. կոչին՝ երկ- քասիկ գրուանք · լեզու 1 · ոտք 2 · ծածուկքն 1 : Զայսոսիկ անուամբ անդամոց կոչէ և առաքեալն : (ա. կորն. ժե. 14 . 15 . 16 . 17 . 24 :) Իակ գլուխ ոչ առանձին անդամ համարի , զի բազմաց անդամոց տա- րօղ և հաւաքիչ է :

91. Երկոպաւան Խոյանակ : Բղխմունք աղբերացն որք էին յերկիր. (ելք. ժե. 27 .) ուր և երկոտասան էին ասէ՝ զբղպէպ , այսինքն ցե- զատեաք իսրայէլացոց՝ որք արբէին անտի :

92. Ե՛ Վէմայանի արձան : Երկոտասան էին և քարինքն կամ վէմք՝ զորս հրամայեաց Յեսուս առնուլ ՚ի միջոյ յորդանանոյ , և կանգնեաց ՚ի գաղգաղա , առ ՚ի վկայուլ Թէ որդիքն իսրայէլի անհեաց ոտիւք անցին ընդ յորդանան : (Յեսուս . ե. 20 . 21 :) ՚Ի յորդանիայ ծոցոյն համ- բաւէաւք : Ասացէս այլ. կակ վրս . Ճռ. հաւաքեալեաք : այլ տպ. վե- բացեալք :

93. Ե՛ զոր հեղէաս կառոյց : Երկոտասան էին և քարինքն՝ զորս հզնա եդ հատատեաց նպատակ , այսինքն նշանակ երկոտասան ազգացն , ՚ի հի- ման սեղանոյն՝ զոր քուրմք բահաղոս արարեալ էին , և հզնա քակեաց զայն , և այլ նոր կառոյց : (ե. Թագ . ժե. 30 . 31 :)

94. Ահա երկոպաւան Ինչ խորհրդական : Ասացէս ընտրեցաք ընձեռ- նուլ ըստ Ճռ . իակ վրս . և այլ . Ինչ խորհրդական սբեալան անուան ՅԵրոյ յիշատակաբան կոչմամբ վկայեալ վերակրկնեցոյց : և պարզելի է : Ահաւա- սիկ երկոտասան խորհրդաւորք Թիւս վերակարգեալ օրինակացդ՝ վկայէ , յայտ առնէ զքիշտակ կոչման սրբազան անուան ձերոյ . զի երկոպաւանի կոչէք՝ եղև յայտարար անուն գնդի Աստաքեղոյն : Իակ ասէ Թէ նախայ կարգեալ երկոտասան Թուոյն օրինակք զԱստաքեղոյն յայտ առնեն , և մանի ըստ հետաւոր գիտաւորուլեն . վասն զի երկոտասան ականցն շարք ՚ի տախտակ վակասին , և երկոտասան քարինքն առեալք ՚ի յորդանանէ, և զորս եղեալս կառոյց ՚ի հինն սեղանոյն , առ սեպհական ունէին անհոր- կուսին յերկոտասան ցեղս իսրայէլի . իակ այս՝ կարգեալ էր ՚ի խորհուրդ երկոտասան Աստաքեղոց՝ իբր ցեղապետաց նորոյս իսրայէլի : Զառաջնոյն իսրայէլի զԹիւս անհոտազելի պահեաց Աճ . մինչ զի զգոն Ղևեայ առ տաքոյ հանեալ իբր բաժին իւր , յերկուս զատոյց զցեղն Յովսէփեայ՝ Ասվի բեմ և ՚ի մանասէ , առ ամենայն ունելոյ զերկոտասանիցն ցեղապետու- Թիւ : Նմանապէս ՚ի նորոգմն յանկանել յուդայի ՚ի Թուոյն , Ատա- Թիաս ընտրեալ կարգեցաւ ՚ի լրումն երկոտասանին : (Յեսուս . ժե. ժէ. ժե. 7 : Գործ . ա. 26 :)

95. Ճոռղ երփոյ պառիս : Ճռ . երիս պառիս : Ասէ ՚ի պատուաբանել զառաքեալսկանն անուանակրուԹիւն երկոտասանիցն՝ յեւս գերագոյն՝ յանիւ մանալի խնասս ամբարձից զանտրժական Ճիւղ կամ զկարգուլն ներբո- ղական Ճառիս , ՚ի մէջ առեալ զնորհուրդ անուան ամենազօր Երրոր- դուԹեն՝ որով պահի և նորոգի ամենայն : Քանզի ՚ի սուղբէս , կամ ՚ի սիւղոբայս , այսինքն գրուվք երից չորեքտասնեան անուանց յորջորջելով զգաւանեալ միաժառն ՏէրուԹիւն , և միաշար գաւեալ զԹիւս անուանց երից համագոյիցն , ՀԱՅՐ , ՈՐԴԻ , ՀՈԳԻ , երկոպաւան վերանկրի , եւս նէ խորհրդաւոր Թիւս երկոտասան . զոր օրինակ և զԹիւս անուանն ԵՐ- ՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ , գոանեմք երկոտասան : Ահա այնչափ ցանկալի և արգոյ գտաւ առաքելականն դասակցուԹիւն , մինչ զի վերհագուանան վայե-

լէի : այս չէք ՚ի փր. և Ճռ. բարձրելոյն անուամբն վկայեցան. և անձա-
ռելնան վերագրելի : սղ. վերերգելի : անձառելի անուանն պատճա-
նագրեալ նոցա, կամ այնու անուամբ ներբողեալք : Ո՛ր այլ անզու-
գական պատիւ՝ քան ՚ի կոչումն սըղ և երկրպագելի Երրորդութեն լի-
նել Թուակից. զոր ՚ի սրտի դաւանէին, և ընդ աշխարհ ամենայն քարո-
զէին, զնոյն և յանուան խաբեանց բարձեալ կրէին, խբրև ընդանի, ցն
ազգակիցք ՚ին. ևն :

96. Երնանանէին Ճառ : Ա յսպէս առանց նախդրի գրեն փր. Ճռ. պոխանակ՝ յերնանանէին : Խակ ՚ի գովասանութեն եւթանասնից Աշա-
կերտաց դարձուցեալ ասէ՝ զկարգ բանիս, ախորժելի խորհուրդ և
յայնմ տեսանել : փանդէ պայսպանէաց. այսպէս Ճռ. սղ և տպ. իսկ փր.
այսպանէաց. Թէպէտ և ՚ի վերայ այսքան բազմաթիւ ընտրելոց որ բան
կարիցէ նուէր ներբողն առնուլ մի ըստ միոջէ :

97. Աբեպարանական պապմանուէնէն : Ճռ. պապմանուէնէ : իսկ փր. չէք :
... ինպէան պապմէին : Ճռ. ինպէանի : ... յոսաց պեռոնէ՝ Ճռ. յոսով պե-
ռոնէ : ... անուան յէր : փր. յէրոյ : Երօթանասնիցն գունդ առաքեալ ՚ի
քարոզութեն երկու երկու, դարձ արարեալք առ առաքիչն, յանդիմանա-
նայ ՚ին պապէրէ, գէմյանդիման Քրի Տն խնդրութեր պատմէին զզօրու-
թեն անուան նորա. և ահա լուան մեծագոյն յոսոյ աւետիս. խնդացէք
ընդ գրեալս, ՚ի վերայ գրելոյ անուան ձերոյ յերկինս. ահա ինքն գրեաց,
և ինքն վկայեաց, կոչեալ զնոսա ժառանգս երկնից աքքայութեն : խնա-
պէս ընդհին պապարեալ. այսինքն լնացեալք, զեղեալք : փր. բանիս : սղ.
պարբեալ :

98. Երնանանէնի երկակի : Ա յլազգաց ազգացն բաժանելոյ յեօթա-
նասնն և երկու բարբառս՝ դուք ՚ի մի լեզու, ՚ի մի խօսս եղայք համա-
հաւատիք : Ճռ. հաւատիք : Կարծիք եղեն առաջնոցն՝ ՚ի բաբելական
խառնակութեն անտի լեզուին առաջինոյ ՚ի յայսու եկեալ եօթանասնն
երկուց լեզուաց զանազանից : Սակայն ոչ ձշմարտեցաւ այդ ՚ի վերայ
մեր լեզուաց՝ որք կարի սակաւք են. խակ եթէ յաղագս երկրորդա-
կան լեզուաց խնամայցէ ոք, յոյժ բազմաթիւ են այնոքիկ քան զեօթա-
նասնն : Ա յդ պայլատարալ խօսան պայնոսիկ ՚ի մի հաւաքել սչ եթէ
՚ի մի լեզու փոխել խնդիր, այլ թէ դուք միով լեզուաւ խօսելով եք
բայականաւ և կամ յունականաւ, այլալեզուաց ամենեցուն լսելի լի-
նէիք, հասկանային զասացեալսն ձեր՝ որպէս թէ յիբրեանց բարբառ լի-
նէր խօսեցեալ, կամ թէ ամենեքին զմի բարբառ ունէին. որպէս եղև
յառաջ պենտակոստէին : Եւ գարձեալ, ըստ միաձայնութեն հաւատոյ՝
՚ի մի լեզու, ՚ի մի բան դաւանութեն ժողովեցիք պայլալեզու ազգս. ոչ
ինչ արգել կալով զանազանութեն բարբառոյ, զնոյն դաւանութեն լսելի
արարիք ՚ի յոյնս և յասորիս, ՚ի պարսս, ՚ի հրէայս, յեգիպտացիս, ՚ի
լիբրիկեցիս. ՚ի հռովմայեցիս և ՚ի հայս : Այնպէս ըստ միութեն կամաց,
յոքնակի ազգաց բաժանելոյց գաւառաս, իշխանութեր, սովորութեր՝
դուք եղայք շաղկապ պերոյ. բարձիք զհակառակութեն ազգաց և զերըշ-
նամութեն, զգեաս զնոքօք արիեալ զքրիստ աշակերտութեին՝ որ հաստա-
տեալ կայ ՚ի սերն :

99. Դասապետք վայելչական. Ճռ. վայելչական : ... թագաշտասանգք
կայսերի : այսպէս փր. Ճռ. իսկ սղ. կայսերաց : Քարոզութեր ձերով ընդ
ազգս և ընդ գաւառս հանային երկրի՝ առանալով ժողովուրդս սեպհա-
կանս, արարիք զնոսա դաս դաս. ուրեք դուք լինիէք երբ դաս կամ
դասակից առ այլ գլխաւոր առաքեալս. և ուրեք դուք եղայք պարտուց
դասատեաք արժանաւորք. որպէս Տիմոթէոս՝ որ ՚ի կորնթոս և ՚ի Թեսա-
ղոնիկ և յայլ կողմանս էր դասակից պլոց, կացուցաք յեփեսոս դասա-

պետ : Եւ ի տէրունէ եկեղեցւոյ եղայք ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի և վիճակի՝ ոմանք դասատուք, ոմանք երէց կայսր գերագահ, ոմանք Թա գաւորք, ոմանք նահապարք : Բայց ամենեքին ենէնջիւ ընթերցող· ժո ղովք ընտրելոց վասն երկնից՝ և ոչ վասն երկրի : Կաճառաւէիւ, խոհա կիւք, պարակիւք դասակցութեանն Ջհէիւ, գլխատուաց առաքելոց, կի մնուաւանդ՝ վերհագուսից հրեշտակաց· զի աստանօր խօսի բանս անփոխ Թէ զառաքեալսդ, և եթէ գերեմանականից : Կոյպ կայոնդ· երբ շեղջ արդեանց, կամ երբ գոսմար Ճոխուեց Աշ անվասնելիք, անկորուստք, որովք անմահն Աջ վառաւորի :

100· Կորդ հանդիսի : Ասպէս փր· Ճռ : իսկ ալ· կացուրդ , որ և յարմարի տեղւոյս· այսինքն ժողով կամ խումբ հանդիսի խնամուելնէ, հոգևորական ճեծային գիսուելնեն առենակալք կամ պետք : կամ ... վերնայնոյն : ալ· կապ ... վերնայնոյն : Դուք ասէ՝ եղայք անվրէպ սա տարք և կատարիչք կանայն և անտեսուելնէ Աշ՝ ի գործ փրկուելեան աշխարհի· մեր և կամեր Աջ, յոր գործ և առաքեր, ընթանայիք յար ձակիչք անդանդաղ, աներկիւղ :

101· Շարք ասպեղանդ : Ակնարկէ ի բանն (Յայտ· ԺԲ· 1·) *՝ի վերայ գլխոյ նորա պսակ աստեղեայ յերկոտասանից || : Դուք երկոտա սանքդ երբև նոյնչափ աստեղք՝ եղայք պսակ հարմանելնէ եկեղեցւոյ· երբև առիթք միմորդք՝ քարողուելնէ խօսեցեալք զեկեղեցի Հարան Քրիստ· իսկ լուսաւոր սրբուելնէ եղայք նորա պսակ : Որոնք չարչ նմացան զքօղ Հարսին զարդարեալ աստեղանիվ անկուածովք : Աբրհոպական յետ : Առաքեալքդ կամ եօթանասունքդ՝ իւրաքանչիւր այլ և այլ վաստա կօք և առաքինութեանք եղայք ճարտարապետ պսակք՝ ի զարդ իւրաքան չիւր եկեղեցւոյ· այսպէս Պետրոս պսակ հռովմայեցւոց , Բարդուղի մէոս և Թադէոս՝ հայոց , Բառնաբաս՝ կիպրացւոց և այլք իւրաքան չիւր : Եթէ ժողովուրդ իւրաքանչիւր համարի պսակ իւրում առաքե լոյ , զոր օրինակ կոչէ Պօղոս ինքեան պսակ զիիլնպեցիս և զթեսաղոնիկ կեցիս , (փիլիպ· գ· 1 : ա· Թեսաղ· բ· 19·) առաւել ևս ըստ անդրա դարձութեանն՝ նոյն առաքեալ պսակ է զարդու իւրումն ժողովրդեան :

102· Եօթանասուն էոյսդ : Եօթանասնից աշակերտաց խորհրդաւոր օրինակք տուան եօթանասուն ծառք արմատենեացն , որք ի Նշանաւանն յեղիմ, այսպէս ալ· Ճռ· իսկ փր· ի Նշան անուանն· որ չյարմարի : Ճռ· յաղիմ : Յեղեմ կամ յաղիմ Թարգմանի ևս՝ եղկերութ· և Նշանաւոր անուան ունօղ ասի՝ կամ զի եւթանասունքն զօրէն եղկերուաց ընթա նային սրանցային ընդ ամենայն տեղիս , և կամ զի բազումք ի նոցանէ քարոզեցին զաւետարանն ի կողմանն յայնոսիկ :

103· ի սոյն կարգ : Ճռ· ի սոյն ի կարգի : ... Ճաշխս երուսաթի : Ճռ· երուսագի : Բայց կամեցեալ ասէ՝ միանգամայն գրել զամենայն յայս պատուհանական կարգուածն գովասանական Ճառիս , չքեղ լինի համարիմ ասել Թէ բանն Աջ մարդացեալն ի սմա կուսէն ոչ եթէ վայրապար լինչ , այլ մեծի գործոյ նշանակ զրբագունդ գաս ձեր՝ Առաքեալս կո չեաց , ոչ ընտրելով միայն՝ այլ և գեղեցիկ Թուով երկոտասանից , և եւթանասնից Ճոխացուցանելով· Քանզի յայն երկոտասան Թիւ պա րունակեաց զեւթանասուն և զերկուն : Չոտան յեօթին բազմացոյց՝ ի նշանակ եօթանց յերեզուն փոփոխելի գարուց· իսկ զերկուն յաւելեալ յեօթանասունն՝ ի նշանակ ապառնեաց և ներկայիցս ևն : Խորհրդա ծուելի առնէ բանիս , Թէ Տէրն յետ ընտրուելնէ երկոտասանիցն երևե ցուցանելով այլևս եւթանասուն և երկուս , (Ղուկ· գ· 13· ԺԲ· 1·) նշանակեաց Թէ տարածումն է այն Թուոյ նոցա · այսինքն զնոյն զառաքեալս բազմացուցանէ եօթին տասամբք ի քարոզուելիւն եօթն

անցաւոր ժամանակաց աշխարհի, և երկու յաւելուածոյին՝ կատարելով զոր ինչ յերկաքանչիւր յաւիտեանս բարութիւնն են:

104. Ի ինոջէ խոսէ: Բանն որ անժամանակ հնութիւն միածին ի հայրական ծոցոյ, եղև ի կոյս հինոջէ յանապատի, յատուկ միայն ի մըրէ՝ առանց կցորդութեան հօր երկրաւորի. անդրանիկ, առաջնին ծնեալ, բայց և անհարաղաղ, առանց այլոյ եղբօր. որ է ասել առաջնին ծնեալ, և միակ ծնեալ: Աչ ըսպ պէսոնէնին, ըստ իմանալի բնութիւնն՝ որ մտաց սեսանի, և ոչ աչաց: Ա մարդ ըսպ պարզութիւնն, ըստ անխառն, անշփոթ և ճշմարիտ միաւորութիւն:

105. Ըսպ ծամանակաց չեղչեղուն ղարձութիւնէ դարձոյ: այլ. ըսպ ամոյ չէ ղեղման ղարձութիւնէ դարձոյ: Ճռ. ըսպ ծամանակաց չեղչեղոյ ըսպ ղարձութեան դարձոյ:

106. Ջերկուան չեխանանիդն: Ճռ. ղերկուծն: ... պատապանիւիր: Ա յսպէս այլ. Ճռ. խակ վը. պատպանիդիր: ... ղերկեակ: վը. ղերբաւի. Ճռ. ղերբեակ: ... ղերկուս լուսաստուղդ: Ա յսպէս վը. որոյ ուղղական՝ լուսաստուիչ. ՝ի լուսոյ ստուղ: խակ Ճռ. լուսաստուղդ: ... պնորոյ: այսպէս վը. Ճռ. խակ այլ. պնորոյս: ՝ի մէջ բերելով զայլ և այլ իրս ուս նօղս երկակի Թուոյ, յայտ առնէ Թէ յաւելուած երկու Թուոյն՝ Թէ յերկոտասանն, և Թէ յեւԹանասունն՝ զանձնայն զկատարելութիւնս, զպիտանութիւն և զնորհուրդս փակեալս յերկաքիս իրսդ բարձեալ բեւ բեր առաքելականն պաշտօն: Ուստի սեղեակք էին և քարոզիչք ա պատնեացն և ներկայիցս, երկնայնոցն և ստորնայնոցս. զմարմնոյ պէտս խնամելին և զհոգւոյ. իբր երկու տախտակք օրինաց էին՝ որ ի տապա նակին. իբր երկու լուսատուս աչք առաջնորդք մոլորելոց. երկու լու սատրք երկնաւորք՝ արեգական դնացեալոյն ի ճշմարտութիւն, լուսին չըջե ցեալոյն ի մոլորութիւն: Երկեակ գոյութիւն երկնից ունակք, աստեղակա նին նման՝ անեղջք, յատակք, մաքուրք. խակ օդայնոյն զօրէն՝ Թեթևք, ներքոյ անկեալք պէսպէս պատահմանց: Կամ, ըստ առաջնոց ոմանց կարծելոյ՝ երկին մածուցեալ ի ջրոյ և յօդոյ, այսպէս առաքեալքն բաղկացեալք ի հիւԹոյ՝ բայց գերիվերոյ երկրային բնութենէ: Ցոյնսկս եղեմոյ անախտութիւնն հաղորդք, և մերոյ երկրիս՝ վշտացն և ցաւոց. հնոյ օրինին առօղք և կատարիչք, և նորոյ աւանդութեաս աշակերտք և վարդապետք:

107. Ա յսպանաոյ խորհրդոյ: Ա՛հա յայսքան խորհրդաւոր պատկե րաց նկարագրեալք գոլք, ոչ առաքեալք միայն եղայք, այլ և նահապետ, դիմագրաւք ի մեծամեծ գործս և ի վիշտս: Ո՛չ խոստովանօղք միայն Քրիստ առ Ժողովուրդս, այլև վկայեալք յատեանս իշխանաց: Ո՛չ ջարչա րեալք միայն ականջ և կամակար վշտօք, այլև կաթսրեալք. Ժուժկա լեալք ի նոյնս մինչև ի կատարած: Ոչ մաքուրք միայն՝ անպարտք յա մենայնի, այլև մարգիրոսք, զարիւն հեղեալ վասն աստուածանին, կամ իբր յանցաւորք սպանեալք: Ո՛չ ընծայեալք միայն ի զանազան պաշ տամունս եկեղեցւոյ, այլև նուիրեալք, յանձն առեալ զաշխատութիւն յիւրաքանչիւրս պաշտամանն մեհու չափ: Ոչ մատուցեալք միայն բանի կամ Թախանձանօք ի պաշտօն ինչ բանի, այլև չարԹևալք, գովուԹիք հանգիստացեալք ի նմին: Ո՛չ պատուեալք միայն ի հաւատացելոց, այլ և պաթպրԹևալք, պատարագաց և նուիրեաց արժանի գտեալք. մինչ զի զաչս իւրեանց հանել և տալ: (Գաղատ. գ. 15:) Ա յսոս օրինակաւ ոչ մարճաբար, ըստ մարմնոյ ծախելի բնութենն էլլիք յաշխալ հէ, այլ իբր խոնկ ծխեալ բուրեցայք առ վերնայինն, ըստ պօղոսի ձայնին: (ք. կորն. ք. 15:)

108. Զի ինչ ու: վը. Թանչի ինչ ու: ... նորոյ սիոնէի: այլ. նորոյս:

Պուք ի հրեական ժողովրդենէն Թողեալ պահեցայք ընտրեալ զաւակք նորոյ սիոնի. ապա Թէ ոչ՝ նման լինէր և սա սուտերականն ինձ նայ, լեառն ուր սուտերական օրհնք տուան. զորմէ ոլորալով ասէր և այլ, Թէ ոչ Թողեալէր մեզ զաւակ ևն: (Հռոմ. Թ. 29:) Ալ սակայն համբաւս, այսինքն նորա սիոն ի ձերմէ քարոզուիլէ ոչ միայեալ անզաւակ, բարձրացաւ յերկրէ սասի փառաքն Աւ, որպէս առ ի փրկուիլն նորա անկեհան Ած բանն Խոչեցաւ, խոնարհեցաւ յերկինից իւրով գԹուիլըն:

109. Ձնոփ պապճեցաւ: Աւյսպէս փր. Ճռ. և այլ տպ: իսկ պլ. պապոնեցաւ: ... երկրածինի ղչեզ: Ճռ. երկրածին: ... պառաւ մնչխեան: այլ մնչնխի: Ճռ. պառաւ: Որովհետև ասէ՝ ձերով քարոզուիլըն ծանուցաւ աշխարհի սքի երրորդուիլեն խորհուրդ և մարգելուիլեն, և ամենայն գաղանի գիտուիլ ևծայնի, ապա ոչ եԹէ երկրածինս ոմանս զձեզ ձայ նայեմք, այլ յերկինս ծնեալս. հոգևձաշակ, հոգւով անեալս, արքիս բնակ, յերկինս բնակեալս, այսինքն ամենայն ինչ ձեր երկնային և հոգևոր է:

110. Աչեղքն կերպին: Պաշտօնեայք աւետարանին, որք անձամբ աւետին զՔրիստոսուիլեն, և Քրիստ եղեն մերձաւոր ժառանգակիցք, այլև նորա ևծայնի մեծուիլեն և փառաց կցորդք և վայելողք, ոչ տպաքէն առաւել Ես քան զորդիս մովսիսական օրինին ամբարձեալ կան յոյ որ գէգրուիլեն պատիս:

111. Բանին երիվարս: Հայի ի բանն ամբակ. գ. 15. * Հաներ ի ծով զերիվարս քո || Աւետարանին քարոզքն ոչ միայն ընդ ցամաքն տարածեցին զպատգամն Քր, այլև ընդ ծով իբրև երիվարք Այ յարձակեցան կոխեցին զալիս՝ եԹէ զգալիս, եԹէ խմանալիս. բաւական է հայել միայն յանցան Պօղոսի. տես Ծան. 60: Որով զպատասխանի վիճ շասն սանձեցին հնդկենայիս բանին: Ճռ. հնդկենային բանիս. ցր զօրուէ բանին հաստոց: Եւ յարիշտակեցին ի բանուէ նորա գանձոց Տիերս: Ճռ. գանձս: Հանին յիշխանուիձ սատանայի զողզ մարդկան:

112. Զիւանիկնէի զերան: Զհեգէոն անուանեալ գևան՝ որք յաշխարհ հին գերգեսացոց՝ զնոեալն ի խոզեսնն, հեղձուցին ի կենդանի ջուր ատազանին: (Մարկ. Է. 9. 13.) Հեգէոնն անուն գնգի կամ գուբ մարտակի զօրաց՝ ըմբռնեալ էր զդիւահարն. որ և բանիս հրամանին Քրիստ բժշկեալ զերծաւ հաւատովքն: Այսոր առաքեալքն ի բժշկել զհեթանոս սկզբուիլեէ աւազանին, զբռնեալսն ի նոսա զդևս հեղձուցին ի նոյն ջուր: Եւ պիտծրացեալ զկորզացեալ միաս մարդկան ի Քրիստոս սկզբուիլեց՝ արօրով քարոզուիլեն գերահեղինէին: Այսպէս փր. Ճռ. ցր ի խորս հերկեցին: իսկ պլ. և այլ տպ. հերկեցին:

113. Կրծիլ և Տահու: Այսպէս ձեռագիրք. իսկ յայլ տպ. կրծիլ Տահու ընԹերցեալ, մեկնեին ոմանք՝ Թէ վասն զի կրծիք աւետարանին զմահ մեղաց հրամայեն, սպանանել զանդամս երկրաւորս: Քաս ուղիղ ընԹերցուածոյ խմանի, զպատասխանք և զանհրաժարտ զգալ մարդկան հնազանդեցուցին ոչ միայն կրծիլ և կարգաց աւետարանին ի բարեկարգուիլն վարուց, այլև մահու անգամ առ ի պահելոյ զնծպատշաճ տուԹիւն:

114. Հանդիսի խոսուածքն փառին: Այսպէս ձեռ. զոր այլ տպ. գնէ Եփան: Զպաղեզպաէր բարս և զսովորոյԹս մարմնապաշտ մարդկան այնչափ ի հաճատուիլ կրնէին, մինչև հանդիսի կամ վարուց կուտուէ ընտանեցուցին, լինել ոչ միայն ժուժկալս յանպիճան ցանկուէ՝ այլև յօրինաւոր ամուսնուիլ:

115. Հին արուեսպին վարդիսք: Իւրաքանչիւր յառաքելոց անուն կիք

յաշակերտաց զոր ինչ արհեստ ունէին յառաջն, զնոյն ի վար արկին և ի քարոզութեանն աւետարանին : Եթէ մաքսաւորք էին, զվաթս արկին փոկ մաքսելոյն : այլ. գնասուկ վաթս արկի մաքսելոյն : իբր զիմաս մարդկան և զորսի յօժարութիւնս հանին ի բաժին և ի տուրս Աւյ : Եթէ ձկնորք էին յառաջն, զոչխս մարդկան ուսկանելոյն ի կեանս. որպէս և Տէրն ասէր ցսիմոնաս : Եթէ հալածիչ էր յառաջն, որպէս Պօղոս, զնաչէցեալն Ած քարոզելով հալածէր զնաչահանուս և զուրացողս և զգէս. որպէս զայն հարցուկ, զեղիմաս մոգ և այլն : Իշնէր յաւելուլ և ևս, որ խորանակալն էր արհեսիս, ի քարոզութեանն խորանս Աւյ զնոր գիկ չինէր : Եւ ի հեթանոսաց անտի ողորմութիւն գտեալք յիմ՝ աշակերտեցան, և քարոզք եղեն աւետարանին, գնէնգիսապիր խոտան. Ճռ. նէնգիսապիս. սրբեցին, ի բաց մաքրեցին զկռտանել պաշտամունսն, խաչատակելով զտուութիւն նոցա և զաղտեղութիւն նոցին իակ տեղեկութեանք զոր յառաջն ի հեթանոսէ ուսեալ էին : Ա յասկի եղև զնէնգիսնոս հարիւրապետ, Դիոք նեսիոս արիսպագացի և այլք սակաւք առ առաքելովք՝ որք ի հեթանոսաց հաւատացեալ, կարգեցան ի քարոզութեն : Վասն որոյ գայնպէս սեալ խօսի բանս. և ոչ եթէ առհասարակ զամենեցունց՝ որք ի հեթանոսաց հաւատացին բիւրաւոր բազմութեն : Այնպէս որ յառաջն բժիշկ էր ըստ մարմնոյ՝ և յարհեստին վերնագր ևս բազում անգամ, ի քարոզութեն աւետարանին առանց վերնագրոյ՝ հոգւոցն առներ բժշկութիւն : ոմն Ղուկաս : Եւ յաղանդածին : Եղև և այն որ՝ որ յաղանդային ծառայէ սորուկ էր, կամ արծաթագործն ծառայ. բայց ի հաւատս եկեալ և յաշակերտութեն կարգեալ հանգերձ եպիսկոպոսական իշխանութեամբ, հրամանատար իւրում սեաձն եղև. և սա ահա Ընեսիմոս՝ ծառայ փիլեմոնի : Եւ յայտնեաց նոտապանաց : այլ. նոտապիչ : Յայսքան ի նոտայս՝ յանարգ վիճակաց աշխարհի ընտրեալք, հասին ի գերազոյն ընծորս առաքելական պաշտամանէ :

116. Ջծովական կղզիս : Ա յասկս վր. Ճռ: իսկ այլ և տպ. նոսա գծովքանի : ... գիպերոնն. ընդ սար'' ... պրինկորդէ : Ճռ. գիպերն. ըսպ սար'' ... պրինկորդէ : ... սերմանն սբրահամա : վր. սերմ : ... պարսկահնէ. ղէնն : Ճռ. պարսկահնէին : այլ. պարսկական : Ջահամանս և գլխոյկ քարոզութեն առաքելոց և աշակերտաց ի համար արկանել, առեալ մասամբ ինչ ի Գործոց առաքելոց և ի թղթոց նոցա, և մասամբ յայլմէ աւանդութեն. և ոչ ի գէպ է սեղոյս ընդարձակիլ յաշխարհագրական քննութեն :

117. Յորոմ առաւել բնակէաց : Ի դաղմատական կողմանն ասէ՝ և յեղիմայիս՝ կից ընդ հիւսիս և ընդ արևելս՝ առաւել հաստատուն պատհեցաս առաքելականն բան և աւանդութեն, կամ կրօնք քրիստոնէութեն, քան ի բուն սեմականն յիսրայէլացիս. որով ի գլուխ եղ գուշակութեն նոցեան՝ բնակել յաբեթեանցն ի տան սեմայ. (ծնն. թ. 27.) վասն զի Յաբեթայ սերունդք պատասպարեցան յառաքելական վիճակի սեմեանցն Աւրաքելոց, անկեալք ընդ խնամովք հովուութեն նոցա : Վերբերեալ ինոց պատուիրանին վերկայոցուն : այսպէս վր. Ճռ : այլ տպ. վերբերիս ... պահպանուին :

118. Տարքիանոպայս երպանիոյ : Ճռ. պարքիանոպայս երպանիոյ. բայց ուղիղ ևս է երպանիոյ : Սոքա՝ ոչ կառօք ասէ, ոչ երիվարօք, այլ հեռուստ տաժանմամբք և քրտամբք ընդ ամենայն ազգս երկրի արագընթաց անցին՝ առ այնոսիկ որք ոչ անուանին Յեղ, և ոչ մարգարէից ծանօթք էին. բայց անարգելաբար երկրաւ զմնաց անփակ սրտիւ, անխափանելի երագութեն, սլացուածն, և պայծառապէս երկրաւ ոչխարս փայլուն լոյս

տակ փայլական՝ հաստեալ առ ամենայն արարածս, լցին զաւետարանն։

119· Վերծինել՝ ի ֆառս։ այլ· վերծինելոյ։ ... էրիոլին ֆն· այլ· էրիլին։ Ա՛յնպիսի տաժանակիր վաստակօք՝ զոհմն ազանց՝ ի խաւարին կռապաշտութենէ վերածեալ՝ ի փառս, թէպէտ և ինքեանք ծնան զնոսա վարդապետութեանն և աւազանատուն, բայց ո՛չ եթէ ինքեանց ծնան, այլ միայն հաստատակաց փրկութեն Տ՚ն Յի՚ն· մանաւանդ թէ զինքեանս՝ ծա ռայս ասէին հաւատացելոց, և յամենեցուն բերանոյ աղաղակէր Պօղոս· * Ամենայն ինչ ձեր է, եթէ պօղոս, եթէ ապօղոս, եթէ կեփաս ... ամենայն ինչ ձեր է· գու՛ք՝ Քրի՚ստոսի։ (ա· կորն· գ· 22։)

120· Գովեալ հանգիպեանն։ Առաքեալքն սո՛ք թէպէտ և անգադար՝ ի քարոզութենէ աւետարանին զգաղեալք էին՝ ի զանազան գաւառս, բայց ոչ պակասեցին՝ ի կարևոր սպասաւարկութենէն՝ զոր պարտական էին տա՛ նել մօրն Ա՛յ, որում և ինքեանք էին յաւէտ տրտիւք՝ քան ծառայք։ ՚Ի հանդիսս մաքրափայլ մարմնոյն առընթեր գտան, և օրհնութի՛ք՝ քան թէ խնկովք պատուասիրեցին· այնպէս զնա յուղարկաւորեցին՝ որպէս և զորդին գՅի՚ յերկինս։ Կարի՛ այլազան էր այս դիպուած՝ քան որ առ այլ ումեմն, ի ննդրել նորա երթալ թաղել զհայրն, որում ասացաւ՝ Թո՛ղ այլոց թաղել զնա, և դու երթ պատմեա զաքբայսդ Ա՛յ։ (Ղուկ· ժ· 60։)

121· Ղովա և զինի նորան։ Ճռ· նոյան։ Ա՛յս յուցականք անորոշ շաբաթ կարեն յայտ առնել թէ զՔրի՚ն, և թէ զՏիրամայրն· քանզի և Տիրամայրն ոչ սակաւ նպաստս մատուցանէր Առաքելոցն՝ ի քարոզել աւետարանին քաջալերութե՛ն և խրատուք։

122 Յոտոզնո՛ւն կնոջ կանգնէրն։ փր· կոթգեղին։ ... Մպէջն բնակո՛ ւե՛ն։ Ա՛յսպէս այլ· և այլ տալ։ բայց փր· Ճռ· բնուն՛ե՛ զոր մարթի է խմանալ ածանց՝ ի բառէն բուն, ըստ որում նշանակէ և կայան, և լինի նոյն ընդ բնակութեան։ Զձանապարհ մնից երկնաւոր բնակութեանն բացին առաջի երկրածնոց, ամենեցուն մատեալի յուցին զերկինս։

123· Զահեպին հնէանոսաց։ Զհեթանոս՝ որք ահեկեանք կամ ձա խակողմեանք էին առ հրեայս, ինքեանք ալ կամ ակակողմեանս ասա բեն· զերկրագութի կամ վնասապատուութե հրեից յեկեղեցւոյ փոխա դրեցին՝ ի հաւատացեալս հեթանոսաց· որպէս Յակոբ նահապետ ասաց առ որդիս Յովսեփայ։ Ա՛յս այն է՝ զոր և Պօղոսի և Բառնաբայ հա մարձակեալ ասացին առ հրեայս· առ ձեզ նախ պարտ էր խօսել զբանն Ա՛յ· և քանզի դուք մերժէք զնա, ահաւասիկ դառնամք՝ ի հեթանոս։ (Գործ· ժ՚գ· 46։) Ա՛յսու օրինակաւ զերբեանն Յեռնաբո՛ւնէն, այս պէս փր· Ճռ· իսկ այլ· Յեռնաբո՛ւնէն։ Զանդգնութե՛ն, զանսասո դն մադրութե հրեից իշխանաբար կապեցին, արհամարհեցին, ասելով նո՛ ցա դեմ՚յանդիման՝ Թէ ոչ կարեմք լսել առաւել ձեզ քան Ա՛յ· և Թէ՝ խաստատութեամբ և անելփաւք սրտիւք և ակամբք եմ։ (Գործ· գ՚· 19· 20· է· 50։) Ա՛յլև զխոյլսն երեսաց գեղաղարդոնե՛ն· այս պէս փր· Ճռ· իսկ այլ· գեղաղարդ։ Զայն լուսափայլ գեղեցկութե՛ն դե մանն մովսէսի յուցին Թէ առ պայծառութե՛ն նորոց օրինաց աւետարա նին՝ իբր սուտեր համարեալ է։

124· Յարթածոց երէրէ։ այլ· ասպի։ ... Բարէբե՛ւ սեղանոյն։ այլ· Բարէ բարե՛ւ սեղանն։ Յորժամ լեցան Ճռիացան ասէ՝ այսքան պարգեւք, վաստակով և բազմաեաց քարոզութե՛ն, ապա նուիրեցան՝ ի պատարագ երկնային սեղանոյն՝ բաղումք մարտիրոսութե՛ն, և այլք բնական վախ Ճանաւ։ Եւ նկարագրե՛ալ Կարգեցան հաստատութեան անչնչելի ժառանգ դութե՛ն՝ ի փառան՝ յոր սահմանեալ էին ընտրութե՛ն Ա՛յ· ի գլուխ եղ

կատարեցաւ յառաջադրուին Աւ։ Աւ յապէս զբաղէլ ի վերին գալոցն՝ ոչ իմանալ թէ յայնժամ գրուէցան. այլ թէ՝ ըստ որում գրուեաւն էր՝ կատարեցաւ։ Եւ թէպէտ և կենդանութեան էլլեն յաշխարհի, այլ ոսկերք նոցա ցամաքեալք ոչ նուազ զբաւորք են ի նպաստ կենդանեացս՝ քան թաղելեալք նոցա և քան զնովանի, որով բժշկուին առնէին։ Աւ յլև գրով իւրեանց միշտ քարոզեն բարեպաշտ աւետաւգրութեան. Ճռ. բազմահնչակ. քարոզեն զյաղթանակ փրկչին և զպատուղ մահու նորա, այն է՝ զկիրառութեն խորհրդոց և զապաշխարութեանն և և զարութեանն։

125. Զեռնադրոցդ փահանայութիւն։ Աւյապէս ալ. Ճռ. խակ փր. և այլ տպ. փահանայութիւն։ Մերում քահանայական կարգի և իշխանութեն Աւստաքեալքն են տուիչք իւրեանց ձեռնադրուքն. զոր ինքեանք ի Քեզ ընկալան, և մեզ հաղորդեցին։ Աւյամ ուխտի քահանայութեն՝ հաւատարիմ դաշնաւորք են՝ թէ յաւիտեան մնասցէ յեկեղեցւոյ մինչ ի կատարած, առաւել քան զուխտ ահարոնեան քահանայութեանն. այլև վկայք արժանահաւատք անխարդախք՝ թէ կարգ է այս՝ ոչ ի մարդկանէ հաստատեալ, այլ աւ ի ԱՒՅ. ոչ ունի աւ սոված պարծել ա հարոնեանն կարդ՝ իբրև ԱՒՅ օրինադրեալ. է այնպէս, բայց ձեռամբ մովսիսի. խակ նորս քահանայութեն անընդմիջաբար ի Քեզ Աւյ սահմանեալ և ի վար արկեալ։ Զվերջին երկու հաստատածդ մարթ է ուրոյն և իմանալ. այսինքն ուխտի կրօնաւորութեն կամ կուսութեն դաշնաւորք, աւանդիչք. և ձեռատունի կարգի եպիսկոպոսութեն՝ վկայք առաջինք։

126. Ընկալցի՛ս և ձեր։ Հաճոյական խնդրուածովք սէց Աւստաքեցին՝ զոր աւ կենդանութեն մատուցանէին վասն հաւատացելոց, և զոր այժմ մատուցանեն յերկինս, ցանկալք ընդունել և մեք մասն ի բիւրոնէ, ազատութեն ի փորձութեց, կամ փրկաւէտ գործոց՝ ըստ բարեբար դէմութեց Աւյ. ոչ միայն աւ ի մեր անձանց օգուտ, այլև ի շինութիւն եկեղեցւոյ՝ լինելով սպասաւորք պէսպէս շնորհաց հոգևորաց, ի մարմնոյ բժշկութեն, ի բաշխումն կենդանարար պարգևաց քարոզութեն, և խորհրդոց եկեղեցւոյ։ Աղով լեցի մեզ վասն նոցա, և ընդ նոսա հանդիպակել քաւութեն, և արդարութեն. Խոհ հաւատոյ մասին. այսպէս փր. Ճռ. և այլ տպ. այսինքն խմոյ հաւատոցս մասամբ արժանի լինել քաւութեն, այնպէս՝ որպէս հաւատամս։ Խակ պր. ի գրոհ. և իմանի. նոքա վին հաւատոյ մասամբ զոր առաքեալքն աւանդեցին։

Զայնակիսիդ և մեք ընդ սէյ Վարդապետիս՝ աշխատեալքս չափաւորապէս ի բացայայտութեն բանից նորա, թէև յեսինք յարժանաւորութեն, բայց առաւելապէս կարօտեալք, պաղատիմք առ սրբազան գունդս Աւստաքելոցն՝ ընդհատել և մեզ մասն ի սիրոյն Քեզ որով ինքեանք վառեալ էին. քանզի յաջողեսցի մեզ այսոր օրինակաւ մշանջենաւորս վաստատել զՀայս և զԱրդի և զջեր Հոգի՝ յերկաքանչիւր կեանս։

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՃԱՌ ԳՈՎԵՍՊ ԱՐՔ ՅԱԿՈԲԱՅ ՄԾԵՆԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ։

Յօրինօղ ներբողական ճառին՝ որ ի սրբն Յակոբ մծբնայ, ոչ ոք յերկուասցի զմեր երջանիկ Նարեկացին Գրիգոր ճանաչել. յայտնապէս վկայելով զուգաձայն բարբառոյ նորա ընդ այլոցն ճառից։ Այլ թէ յորմէ պատճառաց յայս եկեալ իցէ բանադրութիւն, ասել ոչ բաւական համարիմք թէ յետ Առաքելական դասուն կամեցեալ իցէ և զՀայրապետացն գումար պատուաբանել յանձն միոյ ուրուք յերևելի Հայրապետաց. որպիսի ոք մծբնացին է՝ գերահամբաւեալն ընդ ամենայն եկեղեցիս։ Եւ ոչ զարձեալ՝ քանզի յերկրին ուշտունեաց էր մերս Գրիգոր, կամեցաւ գովասանական ընծայիւք զպարտն հատուցանել մեծի Հայրապետին՝ որ զայն գաւառ նախ անէծ, և ապա օրհնեաց։ Այլ խնդրելի է մեզ յատուկ պատճառս յօրինմանն՝ ի պատմուէ անտի որ յաղագս նշխարաց սրբոյն Յակոբայ։ Քանզի Մաղաքիաս ոմն աշակերտ մարգեի ճգնաւորի՝ գրէ պատմելով թէ ոմանք ի հայոց եկեալ խնդրեցին մասն ի նշխարաց սրբոյն Յակոբայ. և առեալ տարան ասէ՝ եղիսն ի տեղին որ մերձ է ի գաւառն աղձնեաց։ Իսկ այլ հինն մատենագիր հայ մանրամասն ևս զուցաբանելով ասէ, առեալ հայոց զկոչ մատին սրբոյն Յակոբայ՝ հասին ի գաւառն աղձնեաց, ի բլուրն երկաթահանս, ուր խմբեցան բազմութիւն ժողովրդոց, մինչև կոչել զտեղին՝ Առաքելոց բլուր։ Բարձեալ ապա անտի, իբրև տանէին ընդ զառիվայր լերինն յերկիր ուշտունեաց, արգելան անշարժք, և ազդեցաւ նոցա ի տեսլեան՝ անտանօր հանգուցանել զպատուական նշխարն, և շինեցին անդ եկեղեցի ի բարձրաւանդակ տեղւոջ, որ այժմ մոգս կոչի՝ ասէ։ Զայն տեղի դնեաց յետոյ Թադաւոսն հայոց որ յազգէ արծրունեաց, շինեալ անտանօր եկեղեցի փառազարդ, և կարգեալ քահանայս և կրօնաւորս։ Ըստ ցուցանել յայսմ պատմութեանս կայ մինչև ցայսօր տեղին անուանեալ մոգս ի գաւառին մակաց։ Այլև վարդան պատմիչ գրէ յանուանէ թէ ի Նարեկայ վանս կայր Ճկոյճ մասն սրբոյն Յակոբայ, և ի լեառն ընձաքիսար՝ վանք նորին սրբ։

Ի պատմելոց աստի մերկանայ ինքնին յատուկ պատճառ յօրինուածոյ Ներբողինիս. այն է՝ մեծարանք նշխարաց սրբոյն Յակոբայ, որ պատուիրն յայնոսիկ ի մերձակայ կողմանս, կամ ի նմին իսկ ի վանս Նարեկայ։ Ոչ անհաւան ինչ է և զայն կարծել, թէ առ այնու ժամանակաւ ստացաւ արծրունի թագաւորն զասացեալ տեղին, և եկեղեցի շինեաց, յորոյ ի նաւակատիսն և կամ ի տարևոր հանդիսին խօսեցեալ իցէ

աբէյ Նարեկացւոյն զներբողդ։ Ա յամ և բանք լինէ ճառին վկայեն յասելն. Կաճառ կացուցաք, պարս խմբեցաք, լապտերս լուցաք ‖ Եւ. և յայտնագոյն ևս զկնի. * Հիմնեցուսցե՛ս զայս քար գովեստի՝ ի շինուած յարկի քումդ հանգստի՝ դաւանարանի այս բարի հովուի ‖ ։ Թուի և ակնարկութիւն իմն առնել՝ ի խնդրոյ ուրուք շարժեցեալ՝ ի յօրինուած ճառիս, յաւելն երկրորդ դիմաւ՝ ի համարն ԽԲ. * Զի ծանեցես դիտասցես հայել նկատել խորհրդեամբ իմաստից ‖ Եւ։

Իակ թէ յորմ՛ ժամանակի կատարեցաւ այս, դեռ հաւանուիս լինէ ուստեք ոչ գտաք. այլ կարծի սովորաբար յառաջ ժամանակաւ քան զԱղօթսն արարեալ։ Յընտրութիւն ընթերցուածոցն հարազատութիւն՝ երկուս ևեթ կալաք դրչադիր օրինակս՝ զպօլսեանն, և զփարիզեանն։ Բայց՝ ի պարզումն գաղտնաճածուկ ասացուածոցն առաւել զօրաւորադունիցն երկոցունց նպաստաք մեզ պիտոյ են Մծբնացւոյն, և Նարեկացւոյն. զի զօրմէ ճառս է, և որոյ ճառս, յաչմէ և յահեկէ թելադիրք իմաստից ծանիցին։

Բան նուէրական գովեստի Աբրեգոբէ Աղբեհացւոյ առն էմաս-
տասէրէ, ի ժէ ե յերկանէկ Հայրապետէն ի տէն Յակոբ Ա-
պեհոտոս ե վերադիտող սկզբնատիպ երկնահանգէտ ասնուոց
Ասծէին տաղարէ։

Ա. ԲԱՐՁՐԱՑԻ[1] սիոնէն հոգևոր դիմաւոր անձ-
նաւոր, խնկաւոր և խորհրդաւոր. երկնաւոր խորան
լուսաւոր գերափառ՝ յաղթօղ սինային, քերովբէ ստուե-
րին կտակի անկայի և լուծականի, կապտողի և ոչ
պահնողի։[2] Աղ որ խտրոց՝ և կամ կէտ գծի ի միջոց
երկուց կառուցեալ՝ սահման ծանուցման վերհին և փո-
քուն, մահաձերին և կենաշնորհին, յարակային և
օրաւորին, երկնայնոյն և անցաւորին։[3] Աղ գիրն
եղծական, և առ հոգին մնացական։ Ասկս ծառայա-
կան միջնորմ օրինին, և տիրականն համակցորդ և
սիրապատար աւետարանին։ Ի յաշխարհականն
պայման ուխտի, և ի վերնայինն շաղկապ բանի։
[4]Աստի յաւէտ իսկապէս պարեաց և կամ կարապետ
գոլով նախընթաց սկզբնաշաւիղ անստուերական
պաշտելի տօնեալ երջանկացն։ Ասր հարանեկանն միա-
դրութի համակայութէն առ օրէնս երկրի անկցորդ,
և առ հասարակաց իր՝ անհաւասար։ Ի ստ մարմնա-
յին հիւթաւոր աչաց պարագրեալ, և ըստ իմաստից
անարգել դիտմանն գուն ինչ նկատեալ։ Աե [5]քան-
զի անմերձ է բանիս ձգումն առ անհասութիւն ծա-
ծուկ խորհրդոյս, որքան քանակութի փոքուն[6] առ
ստուարին դիմակ, և անձկականն գիծ առ լայնա-
կանն ծիր, և մարմնային յօդ առ տիրականն գոյ,
և ձեռինն հասումն առ մտացն արագումն, և երկրա-
կոխ հիւթաւոր առ սերափին սրբաբան, և մահացու
լուծական առ վերնական կենսածին։ Օ ի որքան
անդր և ի վեր՝ կամարն յարկի անդրանկացն կայից
վկայի անդանօր հրաշապէս, և և՛ս քան զէն գերա-
կայեցն և որդիքն լուսոյ դասանին։

Բ. Յորոց և զմին աստանօր առեալ՝ ի գովեստ
բանից մատուցից։ Օ ի ծանիցես գիտասցես նկա-
տել խորհրդեամբ իմաստից գոյից երկնականց, ել

7 ՚ի քան փողին ներհիւսին՝ կուտին յաւելին ՚ի յոքնատարը յաձախութի՛ւն չուականն յերկարուել, բազմատիպ պատուածք ՚ի թեւս բանի՝ առ միոյս սրբոյս Յակովբայ պատուասիրութի՛ւն, և իբր ՚ի պատահումն զօրաւորի համային յայտնապէս՝ խոկոյն ամփոփեալ տակառ երևին։ Որով և առ սոյն բերեալ զբարբառ տառիդ, զհասարակացն կցորդութի՛ւն ազգապետ ցեղականուե՛, լուսաբնակ և երկնաժառանգ բարձրագահ օրհնաբան էիցն խմբակցութեանցն յիշատակելով։

Դ. Վանդի որպէս ՚ի ծիրս աստեղաց զարուսեակն երկնից ՚ի ձա՛ղ դասել՚ի շար սկսմանն. և ՚ի պատուական ականց գումարտակն գյոքնաշաւն և գյաձախագին. և [8] ՚ի մարգս՝ զանհատս հմտականացն. և ՚ի նիւթս վէհագունիցն և գեղազանիցն՝ զոսկին սոփերայ, և կամ զքարն ձաձանչաւոր լուսափայլ. և ՚ի կոյտս կայից բարձրութե՛ լերանց՝ զսիոնն. և ՚ի քաղաքս զերուսաղէմ, այսպէս և ՚ի գունդս մաքրեցելոց՝ զծանուցեալն և զհռչակեալն։ Օ ի եթէ քաւրն անուանի ծառ անչնչական հողաբոյս ՚ի նիւթոց փայտից՝ պսակաւ տենչալի պտղոյն քաղցրութեան. և անդաստան արգասաւորական պտղածին՝ ըստ առաքելոյ՝ [9] զօրհնութի՛ւն ընդունի զվերնոյն. և սքանչանի մանանայն հացին՝ սակս երկնի. և ծով դրուաի՝ ունակ մարգարտի, ապա զօրպիսի արժանաւոր գովեստ ընկալցի մայրն սկզբնապատիւ, լուսարկու, գեղապանծ քողազարդ։ Այլ և [10] շնորհաշուք մօրն սիոնի վերնուն ամրոցի, որ զծծ ծնաւ մարդացեալ, և օրինակին տեսակաւ զանօրակին երկնեցեալ անախտակիր կերպարան։

Դ. Ուստի և [11] աւազանն կենդանարար տիրագոյ, զսրբազգեստիցն վերընծայեաց զանհամար ազինս հոգեկրօնս համախորհուրդս՝ դասուց դասուց առաւելութիւն լրական շինութեան եկեղեցական կառուցման, ՚ի միաբուն զուգապարութիւն անմահից փառաբանողացն լուսակերպիցն։ Վանդի անդ ելանէին ըստ դաւթեան ձայնին՝ ազգք ազգաց, ո՛չ ըզպաշտօնն յակոբայ վկայել պիտակ տիրապէս, այլ զծծն երկնի ՚ի յերկրի հիւթաւոր կերպիւ տեսա-

նել: Այս ոչ եթէ աթոռք արկեալ կան ձեռակերտա-
կան մարդկային բեմի՝ ի յերկրի՝ կարծրադատ և կա-
կաճափորձ և վըխակըշտիը՝ մահացու դատել դա-
տողաց: Այլ դատաւորն համագոյից՝ կշռօղն մը-
տաց՝ և անգոյիցն նախագծօղ: Այ եդ զոմանս ա-
ռաքեալս՝ առ ի յինքենէ: Զոմանս մարգարէս
գուշակս ասպառնեացն: Զոմանս աւետարանիչս կե-
նացն քանի: Զոմանս հովիւս առ տածուին խնամոյ:
Զոմանս վարդապետս առ դատուին վարժից, ի հա-
տատել զնըքս ի հոլմոյ խաբէութեան, ի վաստակս
գործոց պաշտամանն առ Ը՚ր: Այս [12] հասարակացիր
մինչև ի շինուածն ի յոքունց մասանց միասցի յօ-
դեալ մաքրապէս ի գլուխն գովեալ տէրունի:

Ե· Պատանօր [13] առ սմին քանի ի սոյն միութիւն
զուգափայլութե: Ի շառաւիղ ելեալ· ի գեղեց-
կաստեղն ոստոց ընձիւղեալ· ի նախնեացն բուսեալ·
ի հարցն վեհից երևեալ· ի տոհմէ հզօրէ յայտնեալ·
ի պարապլխէն արդարոց ծագեալ· աբրահամեան գո-
գոմն գգուեալ· ի վերուստ անտուստ վկայեալ· ի
յամպոց մաքրոց անձրևեալ· ի նորոգ գոյութեանց
ցօղեալ· ի յելից արևու փայլեալ· յեդեմեան դի-
մացն ընտրեցեալ· ի գլխոյ տարածման երկրի պար-
գևեալ: Յաջողակն [14] հոլմոյ զօրացեալ· յակնար-
կութենէ բարձրելոյն բերեալ· ի հարուստ դարուց
նկատեալ· հոգւով այ օծեալ· ի կամաց էին կոչե-
ցեալ· ի պատճառին քանէ հիմնացեալ· ի պարգևէն
լուսոյ յարդարեալ· ի պսակողէն վկայից հաստա-
տեալ· ի բարերարին բերանոյ օրհնեալ:

Զ· Նուէն [15] խորհրդական· կրօնքն վերնական·
վարքն մաքրական· ընթացքն հրեշտակական· կո-
չումն գովական· նկատումն ուղիղ միական· շաւիղն
ճշմարիտ· կիրքն անհասական· աւանդն անշարժա-
կան· սէրն անկեղծական· լոյսն անշիջական· հաւատքն
անապական:

Է· Ինն [16] յաղթական խմբից հազարաց· բա-
րեհամբաւն ի ժողովս ազանց· անուանին ի կոյտս
բազմաց· արձանագրեալն ի մատեանս աղգաց· ցրօղն
աներևոյթ գազանաց· ախոյեանն դիմամարտիկ զօ-
րաց դիւաց· քառամանեակն գեղեցկին լանջաց· նետն

արարողին կապարձայ. աղեղն լարեալ յաղթողին գրկայ. քարն պարսից տերունեղոյն ձեռաց. գայիսոնն ընտիր հզօրին կամայ. գերակացեալն աշխարհիս մահանց. անկցուրդն պարտեայ մեղանայ. անուանակն նիւթոյ յանցանաց. տարօրինակն մարմնաւորաց։

Ը. Ոչ ոյն ծագեալ՝ի սաւրին երկրի[17] ակն արևու՝ի մէջ աշխարհի. անձնահամայն իսկապէս՝ի հողեղինի. միջնորդ կենդանի դատողին բանի. ծիր նհանջման վշտաց տագնապի. սահման կենաց՝ յընթացս ախտի. ահարոն երկրորդ՝ նորս իսրայելի. ապաքինիչ մահու՝ի խունկ քուրաստանի. նշանակ կենաց՝ի մահու սաստի. ցանկ ընչական սատակման վճռի. քժշկապետ մարմնոց յօդեալ ընդ հոգի.[18] հրաշացեալ գեղով՝ի դէմս կերպի. զօրութիւն ազգման՝ի տուր հագագի. նշոյլ փրկուչ ընորհացն Յիի։ Ընդ այսքանեօք նուագօք՝ի զանազանակ մասունս բանի յաւետ պսակեալ, երջանիկդ՝ի գումարս գնդի հայրապետական մեծարեալ գասուն, ընտրեալ՝որ՝ոք Յակովբ։

Թ.՝ի հեռաւորաց խուժային[19] պարսկական ազանց դիւցազանց՝ շառաւեղ լուսոյ ճշմարտութեան։՝ի հովուէ որդւոյ քետուրայ որ յաբրահամէ՝ երկրորդ յակոբ նախնւոյն գերազանց։ Փրկողին արեան անբիծ հարազատ՝ի վէմն կենաց կառուցեալ։ Ա՝ի[20] յեւթնեակ բերանոյ լուսապատրոյգ ձառանչեղ, տիրապօր ձարպաւորական իւղալիր անձառապատկեր և խորախորհուրդ աշտանակակիր ձրագացն տեսանողին ջահայեալ։[21]՝ի վիմաբեր և արձանակառ քարէն փրկութեանէ զօրաբաբելի՝ ակն միատեսող անհասկցն և ծածկեցելոցն, շինեալ հիմն վստահութեան նմին պատկերի՝ զվարս բարիս քահանայս, ոսկի ընդ արծաթ պատուական քարամբք, ըստ պօղոսեան նշանագրութեանն։ Պետ[22] հարց հոգեմնունդ զաւակաց։ Նրբորդական էին պաշտօնեայ, ՝ի կանոնագրացն հաւատասահման դաւանաւորաց հարցն նիկիայ՝ քակտիչ լուծանօղ անպատուաստ խզմամբ սուսերաւ բանի՝ արիոսեան բաժանմանն։

ԺԱ. Տարացոյց[23] հոգևոր ժողովրդոցս խրատու. ոչ եղծեալ՝ այլ գրեալ. ոչ մեռեալ՝ այլ կացեալ. ոչ

բարձեալ՝ այլ մնացեալ. ոչ լռեալ՝ այլ ձայնեալ. ոչ ղուղեալ՝ այլ յայտնեալ. ոչ պատեալ՝ այլ պատմեալ. ոչ ամիփոփեալ՝ այլ տարածեալ. ոչ կարկամեալ՝ այլ կարկառեալ. ոչ քակտեալ՝ այլ ծնկեալ. ոչ ունայն՝ այլ պատարուն. ոչ ցրեալ՝ այլ ամբարեալ. ոչ ստորնայինն՝ այլ վերնայինն։ Ի լոյն [24] ասպարիսի՝ երկրիս կենցաղի՝ նահատակ յաղթօղ. ոչ սրով մահացու զինու խողխողեալ, այլ բովանդակապէս աշխարհի խաչեալ. ոչ ի փայտ դատապարտութեամբ սեւեռեալ. այլ ի պատուիրան երկիւղին Այ սնդեալ. ոչ բռնաձիգ դահճացն ձեռօք յակամայս պարտաւորեալ, այլ անձամբ զանձն մատուցեալ։

ԺԱ. Իսկ իմաստասիրապէս յեղյեղեալ զկոչումն անուանդ առ ի պատկանիցն կցորդութիւն բանիս բարդութեամբ, ոչ է տարագիր։ Վանդի [25] յակոբ՝ այսինքն է խաբօղ, ունօղ զընթացիցն գործի եղեմայ, որ է հողեղէն մարմնասէր անասնակենցաղ։ Ոյ ան որոյ ի դէմն կերպաւորեալ մեկնապէս, որպէս թէ զխարիսխս ունողաց մասանց մարմնոյն անդամոց, որովայնապարար բուռն հեշտութեամբ ախտից մոլուցեալ, զնա և զնորին մասին աղքակիցք ի ձեռն ըմբռնման ձեռինն ձգման ոտինն առակաւ ընդ կրունկն բերեմք, ի գլուխս կացուցեալ ըմբշամարտապէս աղուեստիս ելլադական իւղեալ մրցողաց պատկան սարասիւ, խաբեաց քան եթէ յաղթեաց։ Արդ պարզապէս տեսաւորեցաւ կցորդեալ ընդ առաջնոյն կոչման՝ երկրորդիս անուն։ Վանդի նա համասեռմ միաբոյս զուգաշաւիղ եղբօրն յաղթեաց։ Իսկ [26] ե՛ րանեալս ի հրաշս փառաց մեծս հայրապետ, տոհմ արշակունեաց անուանակերտից, բարձընտրաց, գահանշանաց, պատուապարգևից, պսակահիւսից, թագաժառանգաց, զկիրս մննդակից աճման հասակին ի կռուարանի այսր յաւիտենիս զօրաբար և արիապէս կամ թէ հոգեպէս, իբր կենդանի անձնաւոր զինչականն քառաքայլ պարտեաց, և գերազանց գտաւ եղովմայ, որպէս նախնին խաբօղ եղովմայ։

ԺԲ. Այս քանզի գեղեցկազան և վայելչակերպ [27] աբրչանորոգ ձահաւորեցան մարդկային ընթացք առ

միայնակ յառուսն նպատակի ընտրութիւնէ ըստ ժողովողին նախասացութեան, առաջի աչացն ՚ի գոլ Ճանապարհք առն. և ՚ի՝ եթէ փորձեցաւ լինել ըստ վերինն դաւթի գնացք քարի մարդկանս զարմի, և անբիծք յընթացս այս Ճանապարհի համայն երանելին, ապա սեռն և աներկևան մտաց տեսութիւնք պիշատակեցեալ յոյ հովուիս հզօրի սրբոյս Յակովբայ զհինն սկսման և զաւարտ լման՝ կենցաղոյս աձման՝ յառաջ խաղացման՝ տերամբ վկայեմք։ Այս արմատացեալ խարտխեալ պնդեալ զսա բազկի բարձրելոյն, և ՚ի ձեռն ձեռին էին մշակեալ, և կենդանի հոգւովնորոգեալ։ Այլ որ և բանին ՚ի բարբառ նախաժամանեալ՝ Ճշմարտապէս գլխաւորեցաւ յասելն առ դովեալ դունդ աշակերտացն, ես ընտրեալ տնկեցի զձեզ, և եղի կազմեցի ՚ի մի և ՚ի նոյն հինն դովելի, զի դուք յառաջեալ պտղաբերեսջիք։ Այս դարձեալ՝ եթէ ես որթ արմատաւոր, և դուք [28] ուռ սաղարթաբեր, և անպարապիրն հայր՝ հանդերձիչ կազմիչ երկրագործ։ Այս դարձեալ՝ զանկղորդն ինքեան միութէ՝ առ պըտղոյն բերուն ամայի։ Այս և առ հօրն իւրում՝ պատուասիրեալ զբոլորիցս բարեփորութիւնն, ամենայն տունկ ոչ իմ՝ արմատացեալ ձեռամբ հօր իմոյ՝ քակտեսցի։

ԺԹ. Այս արդ ստուգապէս խոստովանեսցի՝ զբս այս՝ միացեալ հաստատեալ [29] ՚ի տունկն կենաց բարեացն բերըի։ Այս ձգեալ ձգտեալ զել շառաւեղի կենացն բանի հովուական ձայնի ՚ի վեր քան զերկինն, և անդր քան զծով։ Այս ՚ի դամբանի գոլով երկրաւոր, ընդ բարձրելոյն դառ միաւոր։ Այս մինչ էրն յերկրի խակ կենդանաւոր անցաւոր, եղև անձնաւոր մշտնջենաւոր։ Այս ՚ի խիստ վարս կրօնաւոր, վայելչապէս գոյր պսակաւոր։ Այս անպատսպար գաւազանաւոր, հոգեզարհ ընորհիւ զինաւոր։ Այս [30] հասարակաց գոյի նիւթաւոր, մարմնացելոյ բանին կերպաւոր։ Այս ստուերիցս աստեաց՝ անկարօտիցն հանգուցնաւոր։ Այս մանպատ գեզպատկերաւոր՝ ըստ արփիաբնակ խմբին լուսաւոր։ Այս մաքրակենցաղ վարուք ձգնաւոր, բազմաժառանգ որդւովք պտղաւոր։ Այս ընդ երկնային ձրիոց պատմաւոր, արքայութէ՝ տէն աւետաւոր։

Եւ համօրէն սեռք բանաւոր, նա կրկնակի ընչով հոգևոր։ Եւ այլք կայսերաց հրովարտակաւոր, նա՛ի վերուստ մեզ պատգամաւոր։ Եւ մարգարէիցն հետոց ուղևոր, հզօրապէս փառօք Թագաւոր։ Եւ տնանկօրէն կրիւք տխրաւոր, ընդդէմ վշտաց մահու ահաւոր։ Եւ՛ի դադարման եղծման չիրմաւոր, արարչական բանին սպասաւոր։ Եւ Թշուառապէս յերկրի աստ վտանգաւոր, ընդ վիշի սիրով երկնաւոր։ Եւ միակի մերովս աղցաւոր, յոքնապատիկ պատուով բիւրաւոր։

ԾԴ• Եւ արդ յիրաւի զայսքանեայ դրուագս բղխման բանին այսր գասեցի։ Վասնզի առնեայնիւ բարգաւաճեցաւ վերաճառելովքս [31] սիրապէս՝ քան Թէ մարդկապէս։ Ընտիացս բանի, յաղդումն ձայնի, ՛ի հրամանն սաստի, ՛ի համբաւ բարի, յատեանս հրապարակի։ Հոգիս դարձոյց անդրէն ՛ի մարմին։ Յաջողաճօս արար զօրութիւն։ Պեռեալս կանգնեաց և կենդանացոյց։ [32] Օձն մահացոյց, և դարձեալ կեցոյց։ Վիմին մեծի կատարեաց զհրաշս։ Ջաց ընծայեաց վերստին լոյս։ Ջուրս համառօտեալս յերկարաձգեաց։ Յաձախութիւնէ ամաց զգնացս փակեաց։ Ջանս գործեաց մեծապէս։ Գոյնս հերաց նոր յեղանակեաց։ Ծերութիւն՛ի տղայութիւն կանխեցոյց։ Ցգեղացոյց զմիլեալ պատկերս։ Ջմօթով ծածկեաց՝ քան Թէ վերարկուաւ։ Հասակ օրիորդաց եցոյց պառաւունս։ ՋԹէ օրհնեաց՝ լցաւ. և Թէ [33] անէծ՝ արձանացաւ. եԹէ գուշակեաց, կատարեցաւ. եԹէ մաղԹեաց, խնկեցաւ. եԹէ նուիրեաց, ձենձերեցաւ. եԹէ բանս եդ, կառուցաւ։ Ընդ երկնայնոցն կցորդեցաւ՛ի կարգս բանից։ Թանձրութիւն գետոտրի էհերձ. զերկիր բաժանեաց նշանաւ խաչին շեշտակի, քան Թէ մովսէս զծովն գաւազանաւն։ Ջղբիւրս յանապատի բղխեցոյց։ Յանդընդոց երկրէ՝ ջուրս խաղացոյց։ ՛Ի ստորին ծոցոյ անբաւ խորութենէ՝ վտակս կոչեաց։ Փրկութե՛ի Թշուառութե՝ բաղմաց աղօԹեաց։ [34] Ջարեպատեհ ամաց հանդիպեաց։ Օձն աղքային օրհնեաց։ Ջկարկառեաց՛ի գագաթն՝ զոր հրեշտակք պահէին։ Ութառնուազ՝ լաւ օժանդակեաց։ ՛Ի շուք ընորհի զար-

դու անմարմնոցն տեսաւորեցաւ։ Ա՛տակարար մարդկային կերպին՝ զայ պաշտօնեայն հաձեաց ։ Ի[35] տապանակի մարմնին, զՀոգին յաստեացս փրկեաց ։

ԺԵ. Վ՛անդի յիշատակեալ զլաստն ապրացու նոյեանն փայտի, յորում կեցին նուազք յանքաւից, և խակոյն ի դէմս առեալ զկորհուրդն՝ իմաստապէս տպաւորեցոյց,[36] զաշխարհիւրայովքս պատկեր ծովու ծփեալ ի բազմաց, ոչ լուծական ալեօք կոծեցեալ, այլ ի զանազան պատահմանց շարժեալ, ախտիւ զայրացեալ, մեղօք պղտորեալ, յերշանակօք այլայլեալ, և ընդդիմակայ ներհակօք զկրեարս բախեալ ։ Ա՛մն յաղթէ, և ոմն պարտի, փախնու՛ս արշաւէ յանապատէնն սահման, և անդէն նհանջի ։ Ա՛յր դուման կենդանի զօրաց՝ միմեանց պատահեն, և անդէն ցրին, քակտին, լուծանին ։ Ա՛յրև ազինք զանազան ազգաց ի զուր խառվելոց յերկրէ կորուսեալ, անշնչապէս բարբառին, անձայն աղաղակեն, անխորհրդաբար խիզախեն ։ Ա՛ման և ոչ երևին. գոն և ո՛չ էանան. են և ո՛չ Ճանաչին. մնան և ո՛չ տեսանին ։ Ո՛վ փոփոխումն էից առակեն. զխաղացումն ժամանակաց յայտնեն. զսասանումն աւուրց նկարեն. զանցաւորացս բարձումն գրեն ։[37] Ի՛ ծովու են զուգակք ահագինք՝ գլխաւորին սաստկութիւք զևիաթանն անուանեալ կիտիւ ։ Ա՛յն և մանուկն ընդ նուաւ տկարք, բազմացեալ օտարատեսակ այլազան զարմից ։ Ա՛նայ զկորդն ըմբռնողական, և ձգէ զնոսա իբր ի վիհ մահու. և են նորա նիւթ պորտոյն պարարման ։ Ա՛յն և յերկրի բռունք բռնադատիչք փոքունց, որք զօրէն սոցին, իբր նա նոցին ։ Ա՛ւ են կերակուր՝ ժանեացն ծախման՝ ձկունք որսորդաց, իբր նոքին՝ կամաց զրպարտչաց ։

ԺԶ. Ա՛յս ծով մեծ[38] լիածիր և յոքնատարած, տիեզերագրաւ բոլոր էից գոգ ծնեալեաց սեռից անքոյթ ծոց, և քնակ քնակի անդորր երևի մարդկան ըստ դաւթի յատակաւոր կարծր պնդութէն, վասն որ արեգականէ պարարի, սակս որ երկնից բերմանէ պարագրի, վասն պէսպէս չքնաղ ինն իրաց. որ[39] սակաւուն գոգունս ազգէն, և ի բազմին զննչինան նշանակեն. մեծն ի փոքուն Ճանաչի, և գոյնն զյա-

ւէտն պարունակէ։ Հզօրն[40] յանկարծակն պատկառէ, և վեհն ի տկարէն ընդոստնի. տեղի յարդարէ ուժգինն քաղցուն, և առանց մարտի ի բացուստ հերքին։ Այս են միանգամայն յամենից ըղձից զատուցեալ, տրտհեալ, հեռացեալ ի հրաշիցն ծայրս։[41] Ծնող անշնչական՝ հոգւով տնօրինեցելոց։ Այր՝ որ զի հարուստ դարուց ամբարեալն՝ ի քթթել ական արտադրէ, և երկնայնոցն՝ յաւիտենիս մանկավարժէ, և առ ապագայն ստացողապէս դաստիարակէ։ Անի[42] միտածին ինքնաւոր անարօրադիր բոյսս բիւրաստեղունս, և ծառս զանազանս։ Երք սերմանց անձառից ընդգոգեալ ի մի. բանականաց տոհմից առպարեզ. և ձառք զանդիցն աստուստ ընթեռնու։ Ճուէն ոտին հետարան։ Այն[43] և ի ծովու էին ձանապարհք, և շաւիղք նորա ի ջուրս, որ զանհաւուէն ձառ առակէ։ Այլ յաւէտ քատակ զնմանն ունի երկիր զծովս։ Այս են ընդ բնաւին հագնեցուցեալն հայելի ստորին խորհինս անցաւոր մարդկան։ Այս խաղաց[44] անդնդապատեհականաւն ծովակացն՝ սատանայ ընդ մերասեր ազգականութեանս. և նշանակեալ ազգէ յայտնապէս զաղանդն ահարկու պատրանաց երկրի ի շնչելն ուժգին, ի փչելն ախորժ օրինակաւ, ցոլման աստեղաց, ըստ տերունեան կանխատացն բանի։

ԺԲ. Արդ[45] ծանուցաւ իսկապէս համակերտութեն երկաքանչիւրոցն առ մի կերպարան տեսակի զուգեալ։ Այլ և ի խաղս այպանման ծաղոյ ընդպահ կեն կաճառք կացից վերին հրեշտակացն՝ զվիշապն յօդաւորն ընդ պարզականին, և ըմբռնեալ շղթաիեն զորմն մահացու՝ հին հնարիցն խորագիտութեն ընդ վերնումն դասուն՝ և մարմնաւոր մաքրոցն մարտիկք. և ածեն զսուրն մեծ և զոր՝ զսաստ հրամանի բանին այ ի վերայ կամակոր օձին վիշապ. և իբր զնկուն մի ձագ՝ կապանօք անկասկած բերեն ըստ եսայեայ՝ յօբայ՝ և մեծին դաւթի։

ԺԸ. Ասպիսեաւ լինի պատրաստուն[46] անձին հանդերձանաց կուռ վառեալ, անկապուտ պնդեալ՝ անվան ամրացեալ նախապատիւս սրբոյս յակոբայ, նշխար յիշատակի մասին օրհնութեն չափաբերակա-

նի՝ զսպաւէնն քառոտանեաց մաքրոց և անմաքրից, զնախակերան փայտի տախտակ իբրև զհինն յիշատակարան հաւուցն անցելոցն, վասն [47] որ՝ ի ժամանակին առաստղել վարկան, և զհաւատոյն աչս փակեցին առ անցեալ դարուցն յարմարավէպս, և անվրէպ գործս. և իբր թէ չիցէ եղեալ իրին էութի՝ անպիտան գրեցին զդէմն բանին և պարսաւելի՝ իբրև երկին և ծնունդ շաղակրատ մտաց ընդվայրաձառից։ Վանդն և յայլ ոմն անուն խուժական հեթանոսօրէն փոխաբերեցին ուրուապէս՝ դևկաղնոն ընդ նոյն ասել. որև զտապանին յարմարադրութիւն սադրեցին սովիմք եղանիլ։ Յսու պատճառաւ վրիպեցուցանողաւ՝ ի կշտամբանս յանդիմանութիւն թերհաւատիցն կացուցանէր զնորհեալ շերտին զգոյն հատուածս։ Եւ այս էր կասկած վարկածից խորհրդոցն կարծեաց։

ԺԹ. Վանդն ոչ [48] իբրև զկեանս համայն խոկապէս, այլ իբր զկենդանեացն հաւաքարան զայս խնդիրս դնեաց։ Ոմանք զի զօրացելովք՝ ի կեանսն բնաւից, ի փրկութիւն ազանց, ի լոյսն աշխարհաց, ի [49] նպատակն վարուց անբծաց, ի յապաստանն տիեզերաց, ի գանձն բարձանց, ի լուծիչն մեղաց, ի զարդն ածադրոշմ երեսաց, ի ձիրն արուեստից արարչին կամաց, ի խաչն հաստողին փառաց, ի վարժարանն կրից կուսանաց, ի կացարանն հոգւոյն հոսանաց, աւելորդ ուրեմն ի մեծին նպատ զփոքուն խուզել զխորհրդարան, զգաղանային խմբին ջոկարան, առ տիրական բանին ուխտարան, և անպարտելի ձեռինն յաղթարան։

Ի. Հայ յայտնապէս [50] պատրուակ քողոյ բարեզարդութեան ձահաւորական բանիս անջպետեցաւ, առ ծոմն երկնալիր, առ տապանն ամենակիր, առ այրն ածընտիր, առ կամն անպատիր, առ ուղիղ հաւատոյն խնդիր, առ խորհուրդն ճառագիր, առ դիմակն ամենագիր, առ եղական պատկերին իր։ Ոչ վայրապար ընթացք. ոչ անկայուն միտք. ոչ վրիպակ հետք. ոչ սասանեալ սիրտք. ոչ անխրատ երիկամունք. ոչ շիջեալ լիդք։ Յլ ամենագոյ արգասիս լեալ շահաւետութիւն ածականաւ՝ հովիւս այս բարի։

ԻԱ. Աչեծն՝ առաջնորդաց. պարծանքն լաւաց.
[51] յարդարիչն եկեղեցականաց. հանդիսարանն նահատակաց. ախոյեանն յաղթականաց. խրախոյսն համբերողաց. նաւակատիսն մարտիրոսաց. ապաքինիչն մահու երկանց. սպեղանին խստուԹե վիրաց. այցելուն ապաւինողաց. խնամարարն յուսոյ պահողաց. դուռնն մտից վերնում պարգեւաց։ [52] Ա. մատեանս սուրբի անեղծական գրոյ։ Ա. տանէ խոհեմականի պետուԹե բարւոյ։ Ա. ծովէ մեծէ ակն մարգարտոյ։ Ա. դառնարմատ ծառոյ՝ ձաշակ նոր պտղոյ։ Ա. փշաւ պետին անդւոյ՝ սահման դալարոյ։ Ա. մԹուԹեան ստուերէ՝ նշոյլ մեզ լուսոյ։ Ա. տխրական կայենից՝ շառաւիղ յուսոյ։ Յանակնկալ գոյէ ստեղն խնկոյ։ Յանուշակ արդեանց՝ բուրումն ծխոյ։ Ա. [53] մանն սիրոյ՝ պարգեւ զմռսոյ։ Ա. ուրբակ մաքրուԹե՝ աղբիւր ջրոյ։ Հանդարտ կերպարան՝ հեզուԹե հոգւոյ։ Ա. կրաւարան կենդանի՝ արփիափայլ հրոյ։ [54] Ա. զգաԹիւ բարբարոսականի զարմի անմաքրի, և մերձաւոր հպատւոր ընտանի՝ արեան երջանկի, որդի սեպհականքեռ սերմանողի լուսաւորչին մերոյ սբոյն Ա. րիգորի։

ԻԲ. Ա. մէնք կենաց հաւատոյ, ակօսատարք խոհեմք Ա. ի նաւահանգիստն վերին։ [55] Ա. րկիր լուսաւորք երկակի երկնի։ Ա. րկուսրիք ըստ առակողին և ոչ անորդիք։ Ա. րկին բարեաց տուրք ըստ մարգարէին։ Ա. րկու ընդ միոյ՝ բարձրելոյն քարոզք։ Ա. րկու պետական գլխաւորուԹիւնք վեհիոյ, ումն սկզբան, և ումն լուսումն կենաց։ Ա. կեղեցւոյ շինուածոյ երկու տեսանելիք։ Ա. րկակի ունկանց լսողաց՝ երկու օրէնսդիրք փառաց տէրուԹեն յաջմէ և յահեկէ։ Ա. [56] գաղատնային բարոյից՝ նոխազք նուիրելիք։ Յանամնական կենդանեաց՝ ոչխարք պատարագելիք։ Ա. չարեաց հեԹանոսականաց՝ անհնուազ բարիք։ Ա. խաւարատնուկդ հարց՝ մանկունք լուսոյ, փոխակերտեալք քՀիւ առ այլից յայլմէ։ Ա. սպանողաց մարմնոյ՝ կենդանապարգեւք հոգւոց։ Ա. յս այսու սոքին ոչ սուն մի ստորագրին, քան եԹէ մեծապանծ պարծանօք Ա. ի լոյս ներբողին։

ԻԳ. Ա. յս ԹէՀ պարտ է [57] զտարացոյց փոքուն առ մեծին օրինակ դասել, որպէս աքանչանի ԹիւրակէՀ Ա. ի

խաճանուղ մահացու սողնոց առ կենացսնուեթ պատ-
բաստեալ, յորոց որք զբժշկայինն միշտ համբուրեն
կրթականուեթ ։ Ի Թորմանէ բռնորակայլակ կաթ-
ուածոց քառոտանեաց անմաքրից՝ ներկուածք կայ-
սերական հանդերձից ։ Ի զպիր գարշուեթեանց որ-
դանց, պատուական նիւթք մետաքսէից ։ Ի գետ-
նամուտ և վիմադարան գազանաց, առ կերպասուցն
գեղեցկուեթի ստեք ասրէից ։ Ի ժանեաց փղոց և
կապկաց՝ աթոռոցն յօրինեցան կառուցմունք հան-
դերձանաց արքայից ։ Այլ և ի խղնայեթից խոտոց
արմատոց՝ որդան կարմրուեթի գունեւրանգ բարձից ։
Ա՛ր արդ վայելուչք ի տգեղաց, և ընկալուչք յան-
պիտաց, բարձունք ի խոնարհաց, և առաջինք ի կրը-
սերաց, ըղձալիք ի վատթարաց, և հրաշալիք ի յա-
նարդաց, համակերտ օրինակուեթք առ չքնաղ ընտ-
րուեթիւն սրբոցս՝ յարահիւսմամբ Քառիս բաղկա-
ցաւ ։

ԻԴ։ Իսկ զանհնարիցն հնարաւորուեթի՝ յերդա-
գրուեթի բանից շարագրել, [58] զկոչուլին փառս յաձա-
խէ ։ Օ՛ի ի տատասկէ քաղցրուեթի թզոյ, և կամ
ի փշոյ ողկոյզ խաղողոյ ասել փրկողին, ո՛չ զանկոց
այլայլականաց առ օտար բերումն պտղոց, այլ զա-
սուն մեղեաց բանաւորականաց զկամացն անփոփո-
խուեթի ։ Իսկ սոքա միաբանեալ ընդ միմեանս, ելին
յերկրէ ըստ տեսանողին, և սաստանեցան յեղանակե-
ցան ըստ դաւեթեան երգոցն, որպէս երկիր ի նորոգ
կրօնս, սոքա ի վերատին համբոյր և ընտրական բարս։
Ա՛ւ զի և Եբրա երջանկաց Յակովբ, ի [59] յոմանց
աղգաց փանաքին մոաիոյզ իմաստական ախտարա-
կաց խորադիմայ հմայից, իբր ստեղծչին ասեմ ազ-
գեցմամբ՝ կոչեցաւ Օ՛գօն, այսինքն է հանդարտ.
իբր թէ հեզ. որ է հաստատուն. այս է անփոփոխ.
որ է լրուեթի կատարելուեթեան. որ և անուշն իսկ
Թարգմանեալ մեկնապէս հինն է Հաձուեթէ ։ Վ՛ասն
զի սկիզբն զգօնուեթէ վերկիւղ Տեն սահմանեալ Քա-
ռեաց սողովմն ։ Իսկ [60] անսասանապէս անյեղյե-
ղաբար կարծրակառոյց խարսխեալ անտապալելի,
գերատրոհ մնալով տատանմանն մրրկածին ընչոյ ընդ-
ոստման, տանն է նշանակ վիմադրական անվտանգ

անդղրդելի • զոր փրկչականն բան գծագրեաց յաւետարանին : Յոր յարկ տիրաբնակ և անձեռակերտ, շնչաւորակոյտ բանաւորական՝ և երջանիկս այս պատկանեցաւ այնպէս հոգւով՝ի կամ նորա յարակ : Զոր ազգապէս սորին զոյն առ սովիմբ, ՚ի նմին՝ ազդեցմամբ այսու թելադրեալ բանն ամենուսնակ հայրենի, հաստատուն ասելով ՚ի սէր իմ կացէք : Եւ դարձեալ, պետն պարու գնդին առաքելականի օրհնելոյ պետրոս աւետէ, դուք ՚ի վէմն կենաց շինիք տաճար հոգևոր յանարատ քահանայութիւն : Եւ պօղոս դարձեալ զնոյն երկրորդէ, [61] դուք ՚ի կենդանի արձանն շինիք ՚ի բնակութիւն հոգւոյն այլ : Եւ դարձեալ, հաստատուն եղերուք, անշարժ կացէք, զտեղի կալջիք : Եւ դարձեալ, որ հաստատեաց զձեզ ՚ի սոյն ևր ևծ է :

Իե • Եւ արդ՝ [62] ՚ի պատճառն յարեալ կենաց՝ ՚ի սկզբնահայրն բարեաց Յն, օրհնաբանեսցուք զնա ՚ի ևբս նորա ըստ սաղմոսողին : Եւ վասն նորին՝ ղերկիւղածս անուան փրկողին մերոյ հոգւոյ բարձրելոյն փառաւորեսցուք : Եւ կնիք գլխաւորութիւնք բանիս աւարտման՝ զսոսկալի և զպաշտելի անունն այլ՝ սահման փրկութիւնք և կեաց կենդանութիւնք նկարեալ դիցուք, իբր զգլուխ մարմնոյ զգայականի՝ առ պայման կառուցման անդամոյն բերման : Եւ քանզի յաղթիչ սրբոյս այս պատիւ սակաւամանեայ մերս գովեստի, և [63] գերազանց փառացն նշոյլ՝ առ դասս խմբի երջանկաց պարու, և քան զնմանիսն յաղթական և պայծառագոյն • և հայաստանեացս պահպանութիւնք մերձաւորագոյն • և առ դէմն բանիս մերում տպաւորագոյն • վիճակաւն գաւազանի ընտրութիւնք մեզ ընտանեգոյն : Ասսի և մեք հետևեցուցաք զսուրհանդակ բանիս աւետապատճէն նամակամատոյց առ մեծի հովուիս պատուատարուն : Յորում ՚ձառս յիշատակի հրաշապատում դրուատականի՝ և [64] հրեշտակական լեզուին դիւրերագ և հրանիւթական երգոցն գործ, բարեբան բանի յաղթական ձայնի, կասեալ նհանջի : Ալ ասն զի եւ լուսակերպապէս ՚ի թեթև թևս բարձրութեան ՚ի հովտէս մահացուաց երկրէ՝ յանդրանկացն վերից վիճակ, ՚ի նշան [65] պարգևացն

ուխտի , և կենդանուոյն՝ ըստ ասացելոյն , ՚ի միջոյ մեղաւորաց փոխեցաւ ։ Վանդի ՚ի պատուիրանաց Հոգւոյն զարթուցեալ և իմաստնացեալ , առեալ զամենայն չարեաց ընթացմունս . և զշուք ընդհին Յեի ՚ի պատկեր իւր կերպաւորեաց . և յաղթօղ մահու երևեալ ցուցաւ . և գերակայ ապականութե՛ն յայտնեցաւ . և զվաստակ աւետաւորական ոտիցն Ձգանց արիապես ՚ի գլուխ իւր կապեաց . և կայսերական գիմաց ահագին տեսաւորեցաւ . և ՚ի մաքրականն գործականի սրբութեան աղդումն առնեցոյց ։

ԻԶ. Կայաղացոյց վտակս կենդանականս յապառաժ սրտե ։ Յանդղնական ոգւոյ՝ հառաչանս հեծեծանաց հաստատեաց ։ ՚Ի տեսանելեաց աչաց արդարացուցիչ արտասուաց վիժակս վայրաբերեաց ։ Երբև կենդանի զօրեղ՝ [66] մոլութե՛ն սատակման սատրեաց ։ Ընդդեմ դիւագունդ դասուն՝ հաւատոցն բանիւ մնընչեաց ։ Երբև նահատակ հանդիսայարդար՚՚ի կատարածի լրմանն գոչեաց ։ Եւ որպես խրախոյս բոլորից երկրի , ՚ի մրցանակ Ձակատուն ձայնեաց ։ Եւ նախաշաւիղ առաջնորդական յանտարակոյս յարկ հրաւիրեաց ։ Եւ գայթակղելոց անձանց՝ յարուցիչ ձեռն կարկառեաց ։ Եւ զմեղացն կապ՝ աղօթիցն սուսերբ խզեաց ։ Եւ զպակասումն ամաց՝ մաղթանացն հայցմամբ կրկնեաց ։ [67] Ի՝ահու և կենաց՝ երկատեսակ բուրումն բարդեաց ։ Ո՝ չհանգստեանն աՁիւն՝ փրկութե՛ն աւանդ վՁերեաց ։ Ո՝ գրեալ մուրհակս պարտուցս գոյի՝ պարգևական բանիւ պատառեաց ։ Ո՝ արծաթի փրկանաց անցաւոր վարձու՝ ոչ գրաւեաց ։ Ընկաշաւ ոստիկան ամենայն հոգւոց խորհրդաբարեաց ։ Ի՝ այելչական հանդերձիւ փառաց՝ զինքն զգեստաւորեաց ։ Եւ առաքելոցն պահպանմամբ զհայթոց բանսարկուին կոխեաց . և զանձն ընդ փայտ խաչին Յեի՝ տենչանօք կախեաց . և ՚ի՚ծ՚որդւոյն կենդանարար կրիցն հաւասարեաց . և համբերական մարտին յաղթութեանն միաբանեաց . և [68] կերպարանին խորհրդոյ կամացն իւրոց կցորդեաց . և նորոգապէս յարուն էական լուսոյն հաղորդեաց ։ Ո՝ փականս երկնից խտրոցաւն համայն հերքեաց . Ո՝ հեթանոսացն սիրտ՝ ՚ի հնազանդութե՛ն ՚՚ն նուա-

ձեաց ։ Եւ ի նեղութեանն մեծ անդորրութիւն մեզ ընդ-
արձակեաց ։ Ընտակ բարձրելոյն ոտից՝ ի յերկրի աստ
հիմնաւորեաց ։

ԻԲ • Վաղվաղդոյ բազմաց անբաւից դասս գումա-
րեաց ։ Ակնդանաբաշխն աչ քահանայից՝ յիմանալիսն
համարձակեաց ։ Օ որբոց և զայրեաց հոյլս՝ ինքեանն
ձեռօք պաշտեաց ։ Ընդ մարմնոյ կարեաց՝ և զոգւոց
կէտս կատարեաց ։ Եւ հազարապետ կամ մատակա-
րար՝ իմաստութեանն բնաւից տնտեսեաց . և առատաբար
զօրութեամբ հոգւոյն առ համօրէնս մասնաւորեաց ։[69] Ա-
փերս օգտակարս և աշխարհակեցոյցս՝ մատենա-
գրեաց . որով սահմանաւ կշռուէ բանի՝ զչարախօսաց
բերանս կարկեաց . և զհերձուածողականն խիստ
դառնութեամբ ամենայնիւ իսկ ըմբերանեաց . անչնչական
կանոնս յաւիտեանս յարակայեաց ։ Եւ[70] իբրև զայս
մատունս հանդերձանաց բարութեանն նիւթեաց , ա-
պա մատուցաւ անարատապէս կամաց բարձրելոյն ի
հոտ անուշից , զենութիւն հաճոյական և զոհ բանական
պատարագ մաքրական և նուիրութիւն ընտրական բո-
վանդակապէս քահանայապետին մեծի , վերնայինն
երկրի ընծայեալ ։ Օ ի իբրև զդժնեայ գոռոզ մար-
տակից՝ զմարմնոյս չարութեան վանեաց . և անուանն
իւրոյ յիշատակ՝ զամենակալ զօրութիւնն եին հրաւի-
րեաց ։

ԻՀ • Եւ արդ՝ արժանապէս և իրաւաբար[71] համար-
ձակութիւն այսքանեայ փառաց սմին գանձեցաւ ։ Հոգ-
ւով սլացաւ ի վեր համբարձեալ յառհաւատչեայ
ակնկալութեն ։ Եւ ի մատունս ոսկերաց մարմնոյն՝
զանճախելն պարգևան տնկեաց . որով յուսացոյց և
եցոյց զյարութեն կենդանութեանն ։ Խրամակարկատ
գտաւ ցանկոյ հաւատոյ ։ Աշտարակ կանգնեաց զբա-
րեխիղ դիտաւորութեանն ընորհին ։ Արձան հիմնեցաւ
գրով նկարեալ քաջալերութեանն ։ Ի՝ահարձան կենաց
կառուցաւ հալածելոյ ապաւինութեն ։ Միւն երկա-
թի ձգեցաւ եկեղեցականաց ամրութեանն ։ Ի պատ-
ուար պղնձի պարսնակեցաւ , ըստ երեմիայի բանա-
կարգութեն ։ Ի՝ինչ զի զհամառօտն գլխաւորելով
աստանօր , աշխարհ միանգամայն նուաւաստանի հան-
դերձեալ զասպատակիցն յուսադրութիւնն . և ի նոյն

ինքն յեղեալ կայ կանգուն, անդղդղելի նորոգ անկորճան, միշնորդեալ երկնի և երկրի։

ԻԹ. Ո՛յս նահատակ յաղթող[72] այսը հանդիսի։ Ո՛յս սպառազէն արի՝ այսմ ձակատու։ Ո՛յս մարտիկ բարեփառ՝ այսմ ասպարիսի։ Ո՛յս վկայ ճշմարիտ՝ այսմ պարգևի։ Ո՛յս աթոռակալ խնկելի՝ այսմ վեհագունի։ Ո՛յս պետ պանծալի՝ այսը աստիճանի։ Ո՛յս դատաւոր դրուատեալ այնմիկ առեալի։ Ո՛յս պսակաւոր պայծառ՝ այնը հրապարակի։ Ո՛յս որդի պերճալի՝ այնը քաղաքի։ Ո՛յս ժառանգ պըճնեցեալ՝ այնմ երուսաղէմի։ Ո՛յս կամարար օրհնեալ հօրն երկնի։ Օ՛սա յիշատակեցաք. զսոյն բարձրացուցաք. սուլիմբ աղօթեցաք. կաճառ կացուցաք. պարս խմբեցաք. լապտերս լուցաք. եւզս անուշութիւն մատուցաք. կանթեղս աստեղօրէնս վառեցաք. հուր խորհրդական ընդ խունկ խառնեցաք։ Սուլիմբ լուսաւորեցաք. սուաւ բժշկեցաք. սուլին եւ մահու ընկալաք։

Լ. Որով և հայցեմք ՚ի քէն բարերար ՚որ փառաց Քո, հօրդ միայնոյ միածին որդի։ Յարեգթացեալ հաճեսցիս հայել հոտոտել[73] յայս զոհ պաշտամանն մաղթանաց բանի. և հիմնեցուսցես զայս քար գովեստի ՚ի շինուած յարկի քումդ հանգստի դասանարանի այս բարի հովտի։ Եւ փոխադրեսցես մեզ տուն քնակութեան զլուսապաճոյճ գաւիթ տաճարիդ արքայականի։ Օ՛ն սուլիմբ միշտ ՚ի քեզ պատուաստեցայց, բևեռեալ յուսով հաւատոյ սնդմամբ։ Եւ դերակայ փորձուեց գտեալ անտարակոյս ձանապարհ հօրդուն անարատապէս առ քեզ հետևել։ Եւ հանգելոյ զօրութեան օրհնեալ օժանդակեսցես կատարելապէս զայս պատճէն տառի, զի որ ընթերցցի և վերծանիցի, հոգւով քո լցցի. և բժշկեսցի ՚ի պէս պէս ախտից կորստականաց անձին և մարմնոյ, բարեխօսութեամբ հայցման աղօթիցս սրբոյդ Յակովբայ։ Որում կցորդեալ հաւասարեսցուք մասամբ հաւատոյ ՚ի փառատրութեան մեծիդ ժամանել։ Օ՛ երրորդական միութիւն էիդ փառաւորեսցուք օրհնառաքձայնիւ, զՀայրդ երկնաւոր, և զՈրդիդ միածին, և զՀամագոյ ՚ՎՔ Հոգիդ։ Որում փառք, պատիւ և զո-

բուլթի, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։

Ո՛ւռանօլուռէ՛ ՚ի Նէբէռղ սբ՛յն Յակոբայ Ծ՛բին։

1. Սիռէն հոգևոր։ ալ. յաւելու, սիռին պաճար հոգևոր։ Գերփառ՝ ալ. գերապայծառ։ ՚Ի սկսուած բանիցն՝ առ բանականն եկեղեցի առ բառնայ ձայն զուարճալից, առաւելապէս ընդ եկեղեցի որ յերկրիս խօսելով քան որ յերկինս. քանզի Սրբոցն գովեստք են ՚ի պարծանս եւ կեղեցւոյ ծնողի զնոսա աստանօր, և յանտիան՝ պսակողի։ Բարձրացիր ասէ՝ փառաք ոմ Սիռնդ հոգևոր, հանդէպ մարմնականին սիռնի՝ որ բարձր էր դրնւք, այլ ո՛չ ընդհօք քան զքեզ։ Դէմառոր, բանական. անչառոր, կենդանի. խնդառոր. անուշահոտ, լցեալ միշտ երկնաբուղեան պարգևօք և օրհնութիւք՝ առաւել քան զարհեստական խունկս երկրաւորն սիռնի։ Գերփառ, խորան լուսափայլեալ առաւել քան զմնվսխեանն, յաղնդ սինայի. յորում երևեցան արգարև փառքն ԱՀ, այլ արագ անցին. և զի էր այն բերող, տուօղ աստուերական օրինացն, որ է կտակ անկայ, անհաստատ. ըստ ժամանակ, փոփոխելի։ Կապոդի՛ և ո՛չ պճնողի. որ բազում խորական և գաստատանական պատուիրանօքն կապեաց՝ մերկացոյց զնորայելացիս յազատ վայելմանէ բազում իրաց, պատուհաս կարգելով՚ի վերայ՝ քան թէ պատիւս. և ոչ պճնեաց՝ զարգարեաց զնոսա նեղբէն ընդհօք։ Կամ, որ գիտէր արգելով և հրամայել միայն, և ոչ ասոյր զօրութիւն ՚ի կատարումն հրամայելոցն։

2. Ա՞ր որ խորոց։ Յայտ իբր խորոց իմն էգաբ գու, և կամ կէտ գծի, նշան կամ որոշումն, ՚ի ինոյ երկոց, (ալ. ՚ի ՆԷ.) ընդ մէջ երկուց օրինաց՝ մովսիականին և աւետարանականին. իբրև սահման յայտարարող՝ թէ մին աւետարանականն վերջ է, կենդանդրի կամ կենսաբեր, յարակայ, հաստատուն, և երկնային՝ յերկինս հրաւիրող մարդկան. իսկ միւսն մովսիական՝ փոքր է, ծահաչիք կամ մահաբեր, օրհասող, առօրեայ, ժամանակեայ, և անցաւոր, անցանելի երկրաւոր բանեաց վերբերօղ։

3. Ա՞ր գիրն էգիպտական։ Բացայայտէ՝ սր են այն երկու, որոց ՚ի միջի կայ եկեղեցին որոշիչ. այս է՝ եղծանելի գրաւոր օրէնն, և հոգին ճառոյական, այսինքն աւետարանն հոգևով աւանդեալ, և ոչ գրով, ՚ի սիրտս տպաւորեալ, և ոչ ՚ի տախտակս։ Ճառայական ինքնօրէն. առաջինն օրէնն ճառայական՝ երկիւղիւ և սպառնալեօք սանձող, որ զատանէր զնորայելացիս ՚ի հեթանոսաց։ Իսկ երկրորդն աւետարանն պիշական, ազատականն՝ որ տայ իշխել սխալից և աշխարհի։ Համակիրդ, միացուցիչ ազգաց, ոչ խորշ հրեից և հեթանոսաց։ պիրապապար. (ալ. պիրապապար.) որ յամենայնի զսէր հրամայէ, արգելու զամենայն թշնամութիւնն և զվրէժխնդրութիւն. տայ սիրով պաշտել զԱՀ, և ոչ երկիւղիւ բռնի։ Եւս, առաջինն՝ աշխարհական պայման, ուստ պայմանիւ աշխարհական բարեաց, խոստումնք իւր երկրաւոր. իսկ աւետարանականն վերնային. (ալ. վերնական.) երկնաւոր ղաղնաւ բանի, գոն կամ համահաւասութիւնն երկնաւոր բարեաց, հոգևոր կյորդութիւն ընդ ԱՀ։

4. Ո՞ւսոի յաւելս խնդալէս։ Վասն որոյ ոմ եկեղեցի, մեծաւ և ամենայն երաւամբք պարհ՚ց, (ալ. բարեաց.) սպառս ցնծութիւն պարեան ՚ի յիշատակ որդւոց քոց Թագաւորելոց յերկինս։ և կամ նշանակելով գուրկ

մնանաւանդ թէ լինելով պարագլուխ յառաջընթացս՝ առաջնորդ անապառնէրական, անսխալ, անմոլար էրջանիցն, զորոց զօրնս կատարեմք յերկիրն ՈՒր հարանեկանն. (ալ. հարսանեցոյ անդրանկանն.) Անդ յերբ կինս իբր տարան միանան սէք ընդ Աւէ. բայց այն հպարտութէ, լծակցութէ և քնաւակցութէն՝ անկցորդ է քնաւ առ օրէնս էրէից. յօրինաց երկրային հարմարութէ: և առ հասարակաց էր. ոչ խնդ համեմատ հասարակաց սովորութէն՝ որ յերկրաւոր հարանեան լինին խնդմունք և կայթ մունք. ուստի առ մարմնաւոր աչս պարագրեալ են, ծածկեալ, փակեալ. և միայն՝ անարգել դիտողութէ մտաց սակաւ լինչ ծանուցեալ:

5. Եւ փանդէ անծէյ է: Շաղկապդ փանդէ իբր լոկ պատճառական առեալ, ցուցումն է անցելոց բանին. որպէս թէ՝ քայն սակս գոյնն լինչ յերկինսաւոր հարմարութէն ճանաչելոյ, վասն զի ձգումն մտաց և բանի անմերձենալի է առ մեծութէ խորհրդոյն. որպէս փոքր քանակն առ մեծն են: Իակ եթէ հետևողական առցուք զշաղկապդ՝ իբր ասել, ո րովհետև, ըստ այսմ լուելեայն խնամալի է բան լինչ առ ի լսուն և մասանից ձեռնարկութէն. այսինքն որովհետև առ հասուն երկինսաւոր երանական միաւորութէ սէրն յերկինս՝ չէ հնար մերձենալ բանիւ, մերձացութեամբ միայն զգերազանցութէ շնորհաց և հրաշալի գործոց նոցա. որոյ զկնի յարմարի, Յորդ ե պին են:

6. Աե սպառնէրն գէմ: Աեյսպէս փր: իակ պլ. և այլ տպ. առ սպառնէրէն: Աեաջկնն ընտրելի ևս է, և խնամի. որչափ անհամեմատ է փոքր քանակն հանդիպ ստուար և Թանձր մարմնոյ: Իակ սպառնէրէն ընթերցեալ, մարթ է մեկնել. որչափ փոքր մարմինն առ երևումն իւրոյ ստուերին. քանզի եթէ լոյս ի կողմանէ կայցէ, մասնաչափ մարմին ձգէ ստուեր կանգնաչափ: Եւ անչխանան. ոչ անձուկ և նուրբ գիծ անհամեմատ է առ լոյն ծէր, բոլորակին: Եւ մարմնայինն չօր, կազմուածն չօ. գաւորէը, անհամեմատ առ փերականն գոյ (փր. առ էրականն.) առ հոգի, առ հոգեղէն գոյակն՝ որ սիրացի գոյ, և սիրէ մարմնոյ: Կիճ, չօր մարթ է առնուլ զչօգուած լինչ մարմնոյ. և գոյ՝ զմարմինն ողջոյն. առ որում կարի փոքր է մի չօգուածն: Եւ չէ՞ինն, ձգումն, շարժումն ձեռնին անհամեմատ առ արագութէն մտաց: Եւ որչափ անհամեմատ է երկրաւ կոմս հիւթեղէն մարմինն առ աէրաֆէին, (ալ. առ աէրովբէին.) առ սրբասաց սերովբէն կամ առ հրեշտակս: Եւ որչափ անհամեմատ է մահկանացու լուծանելի մարմինն տարրեղէն՝ առ վերնական կենաւածին, առ երկնային լուսաւոր մարմինն անեղծական՝ որ ստորայնոցս կենդանութէեան է պատճառ: Աւդ՝ յառաջքերեալ օրինակօգ զայն կամի ցուցանել, թէ զոր օրինակ իւրաքանչիւր այդոքիկ փոքունք են և տկարք առ իւրեանցն դիմաբաժանեալ, այնպէս և մերոյ մտացս բան և ձգումն չհամեմատի բնաւ երկինսաւոր երանական վայելման սէրն: Քանզի և ըստ տեղոյն խորհրդածելով, որպան անթր, որչափ բացակայ և բարձրագոյն քան զերկիր վկայեալ է երանելեացն քնակութէն, նոյնչափ, և նա փանչեան գերբայիչն. առաւելագոյն ևս քան զգերակայ իրս, քան զերթագաւորս և զմեծութէնս, և քան զհրեշտակս իակ ըստ բնաւոր կատարելութէց նոցա բաղդատեալ, գերազանց ծանուցեալ են որդիքն արքայութէեան:

7. Ո՞րպան ֆողէն. Ջմին լեթ յերանելեացն յայնցանէ առից ստանալ նօր ի գովեստ, տալ իբր ձաշակ իմն ի փորձ ճանաչել վկայութէ մտաց, թէ որչափ չարաչարգին, կամ իբր փողով ազդին, հիւսին, բազմանան ի յոգնաթարբ յաճախութէ, ի բազմապատիկ շատութէն, լուսանան յերկնաւորն, այսինքն ի չուտական յերկրաւորէն. կամ ի հետաւոր երկայնութէ տեղոյ. պատասխ ի ընել բանի. գովաստական բանքն իբրև թեզք

պատատեալք և կամ երկայնեալք. որք ի պատատին կոպին, կծկին. կամ ի քակիլն՝ վերկայն տեղի չափեն: Եւ ահա տեսցի այս ի գովասանս Նուէից միոյ սրբոյս Յակովբայ, ի միտ առնուլ թէ էբէ ի պապահոն զբաւորէ, որպէս թէ ուժեղակ ոք այր ընդառաջ ելանիցէ, անդէն վաղվաղակի ընկճեալ տկարանայ այլք, նոյնպէս և բանք մեր ի պատուաբանել զսուրբսն: Որով և առ սոսն, յայս վերաբերեալ և զնօսս Ճառիդ, յիշատակեցից զհասարակսն էոբդոսնէ, զհասարակաց հալորդակցութիւն սքեղն ի մարդկանէ՝ ընդ ապգապէպ ցեղականութենէ, գերագոյն ցեղիցն հրեշտակաց. իբրև զի ընտրեալքն ի մարդկանէ լինելով իբր համազգիք ընդ բարձրագահ օրհնաբանեան հրեշտակս, ոմ ոք մարդկային բանիւք կարիցէ արժանապէս գովել զնոսա: Օրէն. փր. գրէ, ազգաս սեռ չեղականութենէ. վերնագիր Թուի:

8. Ի մարդս՝ զանհապս հմպանեացն: Ասացէս փր. պլ. խակ այլ տպ. զանհասս. ի մէջ մարդկան գերագոյն գասեմք ընշանաւորս յիմաստնոց, զայնոսիկ որք զանազան հմտութիւն և խորին գիտութիւն հանճարով ոք ընշեալ են յայլոց: Եւ ի նենսիս վէհագոյնն. պլ. ի հինս: Ցայնմիս և ի գերեզիկ նիւթս հոլածինս գերագոյն գասեմք զոսկի ոսկերաց: փր. ոսկորաց: Զոր օրինակ ասէ՝ յերկնային լուսաւորս նախագաս առնեմք զարեգակն, և ի գումարս ականց զալմագինն. և ի մարդիկ՝ զգերազանցեալն յիմաստութենէ, և յայնմիս նիւթս՝ զոսկին կամ զքար ճաճանչեզ, և ի բազմութենէ լերանց՝ զՍիոնն վան տաճարին, և ի քաղաք՝ զերուսաղէմ, այնպէս ապա և ի գունդս մաքրեցելոցն սքեղ՝ նախամեծար գասելի է առաւել հաչակեալն: Խմն, նախագասելի ըստ գովասանական հանդիսի բանին. վան զի գերահռչակեալն և ծանուցեալն ըստ բաղում գվնոց՝ բազմեան տայ և գովեսից նիւթս, քան զայն որ ԹԷև յինքեան լի պարգևօք իցէ, բայց ծածկեալ է ի մարդկանէ:

9. Զօրհնողն ընդոան: փր. առնս: Ի կարգի օրինակացդ չարելոց՝ կամի ցուցանել թէ զՍուրբսն գովասանելով, զբուն զեհեղեցի բարձրագոյնսն ցուցանեմք: Վան զի եթէ ծառ հոյաբոյս անզգայ փայտ՝ բարի անուանի ի քաղցր պտղոյն, և անգգաստան արդիւնաբերս զօրհնութիւն առնու ՀԱՀ ըստ առաքելոյ. (Եբրայ. ին. 7:) Եւ սպանդանի նմանապէս: Իբր բայ առեալ խմանի՝ աքանչացեալ լինի. բայց մարթ է և իբր ածական նշանակել, աքանչելի, զարմանալի է. և կայ ասս փոխադրութեամբ հոլովոյ, փոխանակ ասելոյ՝ հաց մանանային: Աւրգարև աքանչելի է ասէ՝ հաց մանանային, կամ՝ մանանայն որ փոխանակ հացի տուաւ իսրայէլացւոց յանապատին, և աքանչելի ոչ այնչափ վան բազմահամ ճաշակացն, քան ԹԷ զի յերկնից ցօղեալ լինէր. Եւ որ զարմացեալ իսրայէլացւոց ասէին, զինչ է այս: Այնպէս և ծով դրոապէ, գովի վան ուրնեէրն զմարգարիս: Աւրդ՝ եթէ այսոքիկ այսպէս գովելիք են յիւրաքանչիւր արդեանց, ապա որպիսի գովեսից արժանաւոր է եհեղեցի՝ մայրն ակբնաոպափս. նախապատուելին քան զամենայն Սքս. միշտ լուսաւոր և տուօղ լուսոյ, ամենայնիւ գեղեցիկ: փողաղարդ, ծածկեալ քօղով խորհրդոց, որոյ վայելչութենէ ծածկեալ է յարտաքնոց. որ քօղով հաւատոյ գնայ՝ և ոչ բացաւ երեսօք:

10. Շնորհաչոփ մօրն պոնէի: Եթէ այս բան յարեացն ընդ անցեալն, զայսպիսի յարմարութիւն խնամոյ բերէ: Որպիսի գովեստ արժանաւորացն ասցի Եկեղեցւոյ, որ մայրն է ոչ միայն այլոց Սքց, այլև նմին խակ շնորհաղարդ մօրն սքոյ Կուսին՝ ծնողն զԱՃ. քանզի նա Տիրամայրն իբրև անգամ Եկեղեցւոյ՝ նեղեցոյ անկեալ խորհրդոց և իշխանութենէ նորա, այսու մասամբ ասի և Դուստր եկեղեցւոյ, թէպէտև Աճամայրութենէն է և ասի գերափառ Մայր եկեղեցւոյ: Խակ եթէ առցուք զայս ուրոյն

հատուած բանի, խմասքն են. որ գովեստ վայելչական տացի Եկեղեցւոյ ի գովասանութե Աբին. եւս առաւել որպիսի տացի ընծհաղորդեալ Աօրհն վերնում սիոնի սրբոյսուքե, որ ծնաւ զԱծն մարգացեալ, և նուաւա յորդիս ոյ ծնաւ զոբս ամենայն: Եբ օրհնին պեսակաս: Կասկա ծելի և վրիպակ գոլ ի տեղւոջս վոխանակ ասելոյ՝ և որպէն. այսինքն երևելի և մարմնաւոր բնութեն տեսակաս երկնեաց՝ ծնաւ զանորակ զա նեբևոյթ զանախտ կերպարան Հօր՝ զՈրդին Ած. կամ, անախտաբար ծնաւ զանեբևոյթ կերպարանն:

11. Աաւգնեն կենդանաբար: Ըստ նմանութե Ածածնին՝ նաև աւա զանն մկրտութե, անախտ արգանդ եկեղեցւոյ, որ ի կեանս ծնանի, և պերգոյ է ի Տնէ քեզ հաստատեալ, վերընծայեալ զանհամար ազգս արդարոյ՝ ծնունդս հոգևորս՝ միախորհուրդս ըստ զանազան դասուց և կարգաց, ի լոյսն շնորհե եկեղեցւոյ յերկրի ատա, առ ի լինելոյ ա պա պարակից անմահից հրեշտակաց յերկինս: Եբ կատարեցաւ գաւ թայ ասացեալն. (սաղմ. ձիե. 4:) * Ազգք ազգք ետն էլեն յերուսա ղէմ, վկայութիք խրայէլի ||. իբր ոչ եթէ վկայել անդ զաւշտեն յա կոբայ պէսպէս փերգէս. որ արդարև սակաւ անշահ է: Կամ բառն պէսպէ յարելի է ի պաշտօնն. ելանեն ազգ ազգ յերուսաղէմ ոչ եթէ յա տուկ առ ի վկայելոյ սկսեալ և սակաւ օրինին իսրայէլեան, այլ առ ի տեսանել զԱծ մարմնոյ կերպարանաւ: Որ և ըստ միւսում բանի սաղ մոսին, արկեալ են աշտոք դասատասանի, ոչ ձեռակերտք մարդոյ դա տողութե, այնպիսի դատողաց՝ որ խրծբտպա են, խիստ անողոքելիք ի դատել, կոանծաֆոբյ, կասկածանօք գտոին բազում անգամ քան թէ ստոյգ տեղեկութե: Վրիպակնպէր. յընտրել ղերաւունս վրիպին, սխա լեն, (վր. զատ գրէ, Վրիպակ, ընդբ.) և հակառա, մահկանացու գոլով ի կենդանութե միայն ահ արկանեն: Աբդ՝ ոչ այսպիսեաց դատողաց են ասէ՝ աշտոքն արկեալք եկեղեցւոյ, այլ անդ է տիեզերաց դատա ւորն՝ քննող մտաց, և անգոյեցն նախագծօղ, չէ ևս եղելոցն յատաղա տես: Եբ ահա սա կարգեաց սահմանեաց աշտոս յեկեղեցւոյ, որոշե լով առաքեալս, մարգարէս, աւետարանիչս, հովիս, վարդապետս են:

12. Եբ հաստաբակոքէր: Այսպէս ընդհեռնու վր. և ընտրելի է, քան թէ ըստ այլ տպ. հաստաբանդն էր: Ջայսոսիկ որոշմունս կարգեաց եղ Քս յեկեղեցւոյ, և հաստաբակոքէր. այսինքն առ հաստարակ այլ ևս ընդ բոլոր եկեղեցիս. մինչև շնորհածն կազմեալ ի զանազան կարգաց բովան դակեալ միասցի ի գլուխն Քս: Այս է բան առաքելոյն. (Եփես. գ. 12. 13.) * ի շնորհած մարմնոյն Քե. մինչև հասցուք ամենեքեան ի մի միաբանութե... ի չափ հասակի կատարմանն քե: || Աբդ՝ ի կարգե լոցդ աշտոակալաց եկեղեցւոյ՝ մի է և սբա Յակովբ, Հովիս և Վար դապետ:

13. Աբ ախն բանի: Յայս հոգևորական նախասատուութե Հայրա պետիս՝ յարեալցուք և զոր ի նախնեացն ըստ մարմնոյ ունի պայծառու թե. իբրև զի գոլով յաղգէ պարթևաց՝ հօրաքեռորդի լուսաւորչին մե ծոյ, ծագեաց յորգւոյն Քեռւոբայ՝ որ ԱԱբրահամէ. ուստի և ի գե ղեցիկ արմատոյ, ի վեհ և ի հզոր նախնեաց, ի պարապլևէն արգարոյ: ի Աբրոսպ անպտուղ, յառաջմնէ իսկ վկայեալ առ Աբրահամ, թէ ազգք և թագաւորք ի քէն էլցեն: (Ծննդ. ժէ. 6:) ի յամպոց ծագ ղոյ, ի Սեմայ, ԱԱբրահամէ: ի Նոբոգ գոյոնէնց. ոչ լմնեմի՝ ի քրիս տոնեայ ծնողաց, այլ՝ ի նոր շառաւիղէ պարթևազանց՝ ի Սուրէնեան պահլաւէ, որ առ այլ նախահարան ասի՝ նոր: Յեղեմեան գիմացն. ի կողմանց եդեմական գրախտին ընտրեալ. որ և արգարանայ՝ թէ՝ ի հայաստան համարկեալք զգրախան, և թէ՝ ի միջագետս ասորոց: ի

գլխոց պաշտօնեան· Ի կողմանց դրախտին՝ ուսոի տարածելոյն մարդիկ· կամ յայրարատեայ, ուսոի տարածելոյն յետ ջրհեղեղին· կամ Ի կողմանց ասորեստանի, ուսոի ցրուելոյն ազգք յետ բաբելոնեան աշտարակին։

14· Յաղողին հողմոյ։ Յետ դժուասնելոյ Ի նախնեացն և Ի հայրենեացն զքեն Յակոբ, զգիշերագոյնն Ի շար արկանէ զընտրելն որ Ի ընդհայ։ Ի փչմանէ հոգւոյն ընդհացն զօրացեալ։ Ի հարուած դժրոց։ փրդաստոց։ Ի կանուխ ժամանակաց կամ յաւխտենից նկատեալ։ և ըստ ժամանակին՝ կամքն Աշ երկնչել Ի հաւատս, Ի կրօնաւորեալ, յաչխորհրդութեն։ Ի պաշտաւնին բանէ· բանիւ Աշ Հոր, կամ բանիւն արարչականաւ՝ որով երկինք և հիմունք երկրի հաստատեցան, հիմնաց ցեալ, հաստատուն և անշարժելի կացեալ։

15· Անուանն խորհրդեան։ Անուանն Յակոբ՝ նշանակիչ խորհրդոյ, զոր ղինի բացատրէ· համար ժե։ Կիրճն անհասեան· կամուրջ ճգնութենէն և վիշտք զանազան՝ անսանելի, անպատմելի, ոչ ամենեցուն հասանելի կամ հետևելի։ ասանդն անչարժական· յանձնառութեն ուխտին, տարազ վարուցն անփոխոխելի։

16· Յաղնեան խմբից։ Մի խոյնակ կացեալ Ի վերայ պարսպի մծբնի քաղաքի, յաղթեալ խմբից պարսից, տեսանելով զնա չապտոյ և զօրաց նորա իբրև թագաւոր շուրջ պատեալ Ի բանսագունդ զօրաց։ Բաց ընհամբաւ Ի ժողովս հայրապետաց Նիկիոյ, և յայլ եկեղեցիս· արձանագրեալ Ի պատմութենէնս յունաց, հայոց, ասորոց, հռոմ մայեցւոց։ Քառասնեակն գեղեցկին։ Հարսին եկեղեցւոյ՝ որ գեղեցիկն կուսեցեալ է Ի փեսային Քրիստ, քառամնեակ է Ի զարդ ընկալեալ, քառակուսի ընտիր պարգևօք, այսինքն անապատական վարուքն, եպիսկոպոսութիւն, վարդապետութիւն, նշանագործութիւն։ Աչխ Ի ձեռին Քրիստ առ Ի հարկանել զատանայ և զզօրութեն նորա է աղեղն, և նետ, և քար պարատակաց, և գայիսոն կիմ գաւազան։ Գերազոյնքն ալեթարկիս· որ ինչ յաշխարհի մեծութիւնք են, կամ վայելմունք, կամ իշխանութիւնք, փառք կամ վշտք, ամենայնի այնոցիկ վերագոյն· ոչ միւսմ խիք ներքոյ անկեալ· գեր Ի վերոյ քան զաշխարհի կենցաղս քաղաքավարեալ, իբր ոչ երկրային։ Ուսոի և անկցորդ՝ անուն ակ մարդկային մեղապարտ գործոց։ փարօքինակ, անմման մարմնաւորաց։

17· Անչնահամայն խոպանէս Ի հողէնէ։ Աչսպէս վր· այլ տպ· անչն համայն հողէնէ։ Ի հողեղէն մարմնի՝ համայն կամ գլխովին հզի· ա, մնևևին հոգեկացեալ սրտիւ և վարուք, թեպետև բնութեք մարմնեղէն։ Մինչնորդ ենդպանի։ հզոր միչնորդ, զօրաւոր բարեխօս առ այն՝ որ և լզ բանս դասի· Ծնբ նհանչման· գիծ արգելչ վշտաց, զանազան ցաւոց։ Որպէս և առհաման կենաց Ի մահաբերս սխալս, առողջացուցիչ վասնզաւոր հիւանդացելոց։ Զոր ինչ յայտսնի կամ յիշատակէ մեզս նարեկացի, հային Ի հրաշագործ բժշկութենն արարեալս Ի սըն Յակոբայ· որով բժշկեաց նա զինգետասան նամակ անգամալոյծն· զնևսկ որդի կեդրոնի առողջացոյց· և Ի մեռա նել նորա՝ դարձեալ կենդանացոյց· Որով եղև Ահարոն երէցորդ նորա խորայէլի· զի որպէս նա բուրվառաս Ի մէջ կացեալ կենդանեաց և մեռելոց՝ արգել զսատակումն ժողովրդեանն· (Թիւք· ժչ· 48·) նոյն պէս սըն Յակոբ եղև ապաքինիչ մահու, բարձոյ մահու, Ի խոնդ բոլոր պանի· այսպէս գրեն լաւ ձեռ· և տպ· և խնայի բուրանոց, գործի բուրբերոյ կամ խնկերոյ· իսկ ոմանք խմանալով ծաղկոց, փոխեալ են Ի տպագիրս ինչ, և եդեալ բոլվառ։ Իսկ խնկերով բժշկել՝ խմանի կամ Ջերմեռանդն աղօթիւք իբր անուշահոտ բուրմամբ ընդունել զբժշկ

հուԹիւն, և կամ Ըհերևս ՚ի վերայ ախտացելոց ոմանց ՚ի կիր սրկ և զհունկ բուրվառել : Ընդունակ կ՚ենոյ, յուսացուցիչ, ձեռնտու կենաց՝ յորժամ սպասնացեալ լինիցի մահ . և դանդ ընդհան, կենդանի արգելիչ կամ խորոց վճռոյ մահու . այսինքն ոչ միայն զվտանգեալն ՚ի մահ ապ Ըեցոյց, այլև զըմբռնեալն ՚ի մահուանէ կորզեաց ՚ի կեանս, զվճիռ մահու նոցա յետս դարձոյց, գերազանցեալ այսու քան զԱհարոնիս . զի նա զկենդանին միայն ազատեաց, և մեռելոցն չէրևս կենդանացուցիչ : Եթ ոչ այսպէս միայն, այլև բժշկեր զմարմինս՝ յօԹեալ ընդ հոգի, կից ընդ հոգւոյ սխտացելոցն . այնպէս իսամեր զմարմնոյն բժշկուԹիւն ՚ի ցաւոց կամ ՚ի մահուանէ, զի և հոգւոյն լիցի բժշկուԹիւն . որպէս ՚ի բժշկել զևեղ որդին կ՚եգրոնի՝ բժշկեաց զնա համայն տամբն յատանգոյն մարկինի :

18 . *Հրաշալեալ գեղով : ՚Ի տեսիլ երեսացն վառաւորեալ հրաշալի լուսով, որպէս երեկեաւ կոստանդիանոսի Թագաւորին, այլև մերձ ՚ի մահ գոլով աւաղի աշակերտաց : Ասյտ նմանող մնծեսի եղև՝ լուսափայլեալ դիմօք : ՋօրուՆի ապշման . զօրացուցիչ ՚ի տուրևաւ հագադի կամ ընդոց . որպէս աւ մեռեալ որդի կ՚եգրոնի կաւ արտասուախառն մերձեցոյց ՚ի փողս նորա, և փարատեաց զսխտան : Ոմանք խմանան, զօրացուցիչ քարոզոլոյս բանին, կամ զօրացուցիչ հոգեվարաց : Ընդունելի էրկուՆ . այսպիսի նշանագործուԹիւք՝ լուսաւոր մնացուած կամ հաղորդուԹիւն եղև վրիկական ընդհանուր Քին : ՚Ի պանպանակ մասունս բանի : այսպէս փր : խակ ալ . ՚ի պանպան մասունս Ներբողականի : . . . հայրապետական գասուն : ալ . չիք հայրապետական :*

19 . *Պարսկան ազանց դէՆոպազանց : ալ . դէղոմալ ազանց : ՚Ի դիցաբաշտ ազգաց պարսկականաց՝ գու լուսաւոր շառաւիղ ՅՃՆպաշտուԹեանն երևեցար : Արն Յակոբ ՚ի պարԹևաց էր . բայց զի սոքա խառն ընդ պարսից կային աշխարհաւ և տերուԹիք, յանուն իրենց կոչին : ՚Ի հովնդ որդոց : ալ . յամբանց : ՚Ի քաւուրականացն սերեալ ազգ էին յաբրահամէ, սա եղև Երէորդ Յակոբ . և Թեպետ ոչ ՚ի Սահակայ յորդւոյն աւետեաց, բայց նախանձ գերազանց, շնորհաբեր, սատնանաւ, նշանագործուԹիք . ՚ի նախնին Յակոբ պարծին խաչակրեանքն ևս մարմնով . յերկրորդա՝ ամենայն ազգք՝ որ խաչակիր նոր կոչեցան : Փրկողին աբեան : Աբրահամեան գոլով միշնորդուԹիք քաւուբայ, եղև հայաբաստ, այրիանակից փրկչին Քին . բայց անէՆ, ընակը, գովելի, հաւատարիմ, ոչ գտբովեալ իբրև զայլ ազգակիցն խաչակրեանս : ՚Ի վեհ կենոյ, իբրև զնախնին Յակոբ հաստատեալ ՚ի վէմն կենդանի Քն :*

20 . *Յեսննեակ իբրանոյ : Աշտանակն եւԹնաջահեան կամ եւԹնաբեր բանեան՝ որ ՚ի տեսլեան Զաքարիայ . (՚ի . 2 .) յօրինակ առեալ է ժողովոյ հայրապետաց կամ վարդապետաց եկեղեցւոյ . և մի յեւԹն բանոցն՝ սքն Յակոբ . և եԹէ զայլ ևս վեց ժամանակակից Հայրապետս խնդրեցեմք ՚ի լուսոյն եւԹանցն, ահա Լուսաւորիչն մեր, Ակղեքսանդր, Նիկողայոս, Ակղեքանդր պղեքանդրու, Ակղեքանդր կոստանդնուպօլսի, և Ակթանաս : Ճրագք աշտանակին էին լուսապարոյգ, պատրոյգ նոցա միշտ լուսաւոր սպիտակ, և ոչ չիկեալ կամ մրոտեալ : Ճաճանչեղ . (փր : Ճաճանչեալ .) փայլուն : Ֆիրաւթր, յԱՀ կազմեալ և լուցեալ, և ոչ ՚ի մարգիանէ՝ իբրև զՀրագս տաճարին : Խաղաբիր, յորս ոչ երբեք պակասեր իւղ : անճառապպակիը, որոց ձև և յօրինուած զարմանալի էր, գԺուարին ՚ի բացատրել . կամ երևեցուցիչք անճառ նմանուԹիւն Քին : Խորանարդաբդ, գազանի խորհրդոյ նշանակ, այն է՝ եօԹն պարգևաց Հոգւոյն սրբ, եօԹն խորհրդոց եկեղեցւոյ, լուսաւոր քարոզուԹիւն հաւատոց յեօԹն դարս աշխարհի :*

21 • Ի վխմբէր Ե արքանայոս : Երկոքեան բառդ զմի ինչ նշանակեն , այսինքն նման վիմի կամ արձանի կազմեալ , կոթող , անդորձակալ : Յայնմ նմանաբանեալ քարին ասէ՝ որ ի նշանակ փրկու- թեան կամ ազատութեան երևեցաւ առաջին զօրաբաբելի ըստ տեսլեանն զա- քարիայ • (՟ի • 9 • ՟ի • 10 •) և ասէ ի նմա եւթն աչք , մի անկ է և սքն Յակոբ • դաւթեան , անսխալ տեսող , նկատող անվասանելի և ծածուկ խորհրդոցն ՟ի : Որ և առ ի հին հաստատութեն նմին պատկերի , այսինքն լինելոյ միշտ անսխալ տեսող , չինեաց զվարս բարիս Քրիստոնէից , նման նեալս յոսկի և յարծաթ և յականս պատուականս , ըստ պօղոսեան նշանագրութեան • այլազանութեն , ձևակերպութեն : այլ • աբարտրութեն : ՟ի կիր առնու զառաքելական բանն՝ (՟ա • կոր • ՟ի • 10 • 11 •) յարմա- րելով ՟ի տեսիլն մարգարէական • իբր զի վեմ է ինքն Քրիստոս եդեալ հին , և ՟ի նմա աչք՝ վարդապետք եկեղեցւոյ • բայց զի իւրաքանչիւր ուղիղ տեսանիցէ և ուսուցանիցէ , պարտի զդոյշ լինել թէ որպէս շինիցէ և այլն :

22 • Պէպ հարց : Ազաչնորդ կրօնաւորաց և անապատաւոր հարց , զորս բազմացուցանէր և ինամէր իբրև զաւակս հոգևորս : Ոսաւի ասա հարբ , ոչ իմանին հայրապետք : Երրորդական Էին • յատուկ և չբեմ պաշ- տօնեայ , դասանօղ սքոյ Երրորդութեն , գողով մի ՟ի կանոնագրաց և ՟ի սահմանողաց այսր դասանութեան , այսինքն ՟ի հարց ժողովոյն Նիկիոյ , ուր և սուտբառ բանի նզովից խստաս կտրեաց զարիոսեան հերձուածն. առանց այլևս ընդունելոյ ՟ի միաբանին եկեղեցւոյ զչարագլխին արիոս՝ թէպէտև բազում ջանացաւ նա նենդանօք : ՟ի կանոնագրացն • փր • ՟ն կանոնագրին :

23 • Տարաւոյց հոգևոր : Սքն Յակոբ իւրովքն վարուք և վարդապե- տութեամբք , և առաջնորդական մեծամեծ գործովք եղև տարացոյց , օրինակ իրատու քրիստոնէական ժողովրդոց : Եղեն տագաքն և յայ- լոց հայրապետաց կամ ՟ի սրբազանից որք նշանաւորք սքնութ և վա- տակօք • բայց կամ ծածկեալ անյայտ մնացին , կամ առժամանակ մի եւթ ծանուցեալ , կամ սակաւուց ժողովրդոց : Իսկ սքն Յակոբ ոչ այսպէս , ոչ եղծէալ • ոչ բարձեալ յիշատակաւ , այլ իբր գրով դրոշ- մեալ : ոչ ջնջեալ մոռացմամբ , այլ իբր կենդանի կացեալ , ոչ բաբիթեալ ՟ի միջոյ ժողովրդոց , այլ ընդ նոսա մնացեալ : ոչ լռեալ , ընդ լռութեամբ թողեալ , այլ յայնեալ ՟ի բարեխօսութեն և յօրինակ վարուց : ոչ ղողղեալ , ոչ ինքն թաքուցանէր զանձն , և ոչ այլք , այլ յայպնեալ : առ ամենե- սին և յամենեցունց : ոչ պապքալ , իբրև զայլ տարացոյց ինչ մարդկային՝ զոր պատանօք ծածկեն առ նախանձու , զի մի տեսցի յայլոց , և մի դո- զասցի • այլ պապքեալ , այնուհետև ամենեցուն ցուցեալ , ճառեցեալ : ոչ ա- ֆոխեալ ՟ի միում ազգի կամ ՟ի տեղւոջ , այլ փոքածնեալ , սփռեալ յամե- նայն ազգս և ՟ի տեղիս : ոչ խռիմեալ , խնայելով կամ ճգնելով պա- հեալ ուրեք , այլ խռիմեալ • այլոց ևս տուեալ կամ ընդհեալ թէ ըստ վարդապետուե , և թէ ըստ նշմարաց • որպէս ՟ի խնգրել հայոց զման ՟ի յոր նշմարաց նորա՝ անդէն վազվղակի ընդհեցաւ : ոչ փոխեալ • (փր • օրին • գրե փոխ) ոչ քակեալ ՟ի հնութէ ժամանակաց կի ՟ի յաճախ կիրառութէ , որպէս պատահէ նիւթական ինչ տարացոյցի • այլ փնչեալ , որպէս թէ իբրև տունկ ինչ միշտ նորոգեալ : Ա՛ռ ոանայն , ոչ անգործ կամ անպտուղ մնացեալ , այլ պտղաբեր , լցեալ , առա- տացեալ բարեբարութեբք ՟ի պաշտօնասէրս իւր , հոգևոր և մարմնաւոր նպաստս առատապէս մատուցանելով : ոչ ցրեալ , արգիլեալ նորա առ ժողովուրդս ոչ ցրեալ մոռացմամբ , այլ ամբարեալ , պահեալ խնամով ՟ի պատմութիւնս , յընծայս կամ ՟ի մատուցմունս եկեղեցւոյ : Ա՛ռ ապրիայինն ,

յայսմ ամենայնի հռչակեալ ՚ի Յակոբ՝ ոչ իբրև երկրաւոր մարդ ոք, այլ արդարև իբրև Էնինաքաղաքացի։

24. ՚Ի լայն առաջիւթ։ Յընդարձակ առաջարիղն մարդկային կենացս՝ յորում միշտ ՚ի կռուի կայ մարդ ընդ սատանայի, մարմին ընդ հոգւոյ, չարք ընդ բարեաց, սա ՚ի Յակոբ միշտ յաղթօղ գտաւ՝ առ ինքն, առ սատանայ, առ աշխարհ։ Սրով ոչ սպանաւ, բայց խաչեցաւ աշխարհի գլխովին. ոչ ՚ի փայտ խաչի բեւեռեցաւ, բայց յերկիւղն Ա՛Յ պնդեաց զանձն, ըստ սաղմ. ԺԸ՚ը. 120։ Ի՛ դահիճք բռնի ձգեցին զնա, այլ անձամբ զանձն մատոյց։ Եւ զայս ահա խնամատարել ՚ի կոչմանէ աՙ Նուան նորա՝ ոչ արտաքոյ ի յարմարութեան բանիս։

25. Յակոբ, այսինքն ի խաբող։ Ըստ եբրայականին՝ յակոբ Թարգմանի կարճօղ, այն որ զոտից ուրուք բռնն հարկանի առ ՚ի ընկենուլ. յորմէ իմանի՝ նենգօղ, խաբող. և այսպէս կոչեցաւ նահապետն յակոբ. զի ՚ի ծնանիլն երկուորեակ ընդ եսաւայ՝ կալեալ ուներ զոտս նորա. և ապա յաձել հասանէին՝ խաբեաց զնա երկիցս։ (ծննդ. ԻԵ. 25. ԻԷ. 36։) Եւ ահա զդոյն ՃՀգրաւեաց յանձն իւր երանելիս Յակոբ հայրապետս. ուստի զբնիացին գործի էդէմայ։ Ա՛յսպէս գրեն ալ. և փր. փոխանակ՝ էդովմայ. քանզի և այլուր տեսանի եդեալ փոխանակ միմեանց. որպէս ՚ի ՟ի. Թագաւ. ԺԶ. 12. ուր մերս ընթեռնու * Ջորգիան եդովմայ առ Ծովէզերըն, || այլ Թարգմանիք ընթեռնուն՝ էդէմայ։ Իսկ եդեմ կամ եդոմ նշանակ է Թանձր մարմնաւորս և անտանելիցդող մասին մարդոյ. և բարոյապէս մեկնաբանելով, զՀեշտասէրս որովայնի և զայլ ևս սիրտս մարմնոյ անգամից՝ ըմբռնեալ կալաւ երանելին Յակոբ Ճգնութեամբք, պահովք, աղօթիւք, ողորմութեամբ. և իբրև ընդ կրունկն չեաս ընկենլով, ՚ի գլուխ ելոյծ ընդ ամբարտաւանին եղլագացոց կամ յոնաց. որք իւրով օձեալք մրցին ընդ միմեանս. և լինի առ նոսա բազում անգամ զի սկսան յաղթել զօրագունին՝ ոչ ուժով, այլ հնարիւք արհեստին իբր խաբեբայ։ Ըստ այսմ օրինակի ահա և երկրորդս Յակոբ նմանեալ առաքինոյն, որպէս նա հնարիւք խաբեաց քան թէ յաղթեաց զՀամածնինն զեսաւ, այսպէս սա ընդաբերյս ախտից բնութեանն հնարիւք Ճգնութեանցն վերադրոյն եղև, քան թէ խստաձեռնուաձեղով. որպէս և միշտ ՚ի կռուի կայր ընդ նոսա ըստ իւրաքանչիւր աճման հասակի. և այնպէս արիութեամբ հոգևորաւ քան թէ մարմնականաւ, իբրև հեծեալ ոք բանական, որ զընձեան փաոտայլ, զձի ամենի սանձիւքն նուաձէ՝ քան թէ ուժով, նմանաբար յաղթեաց ախտից մարմնոյն՝ միշտ ընդ սանձիւք Ճգնութեց պահելով։

26. Երանելոյս ՚ի հրաչ փառաց։ փր. երանելիս։ այլ. ՚ի հրաչափառաց։ Երանելի հայրապետս մեծափառ, կամ ՚ի մեծափառից անուն, որ ըստ մարմնոյ սերնդեանն յարշակունեաց էր, անուանակիրեալ, համբաւաւոր լոյս, էությնփրաց, ընտրուցյց իւրաքանչիւր բարեի սերուե. գահանձանաց, որք այսմ և այնմ գահս որոշելին. պատուաստարգելից, ուրարձս բաշխեին որոց և կամիցին. պատկառելոյ, որք սրակս Թագաւորութեն նորս տահմանէին։ Խոգաձառանգաց, որք զայլոց Թագս յինքեանս գրաւէին, կամ փոխանորդելով ժառանգելին զնմագաւորսն նախնեացն։ Ա՛րդ՝ սա երանելիս Յակոբ գոլով ըստ մարմնոյ արշակունի այսպիսեօք գերազկայեալ, եղև արդարև արշակունի գերազանցեալ և հոգւոյն մասամբ, ընտրեալ զարձս խոնարհութեն և միանձնութեն, աներուով վարդապետութեն նշանաւոր, ժառանգ եկեղեցական աներոյ. և հանդիսացեալ միշտ ՚ի սրբել ախտից մարմնոյ և մրցել ընդ սատանայի. որով զանուն Ճշմարտեաց, և նախնոյն յակոբայ գտաւ նմանեալ գործովք, այլ գեթ բազանցեալ զորութեբ։

27 • Աբրահամոգ Ճահաւոբէյան : Ընդհատ մարդկային վարուց՝ առ ուղիղ դիմելոյ ի նպատակ ընտիր և հաճոյական , մանաւանդ ի կատարած բարի , գնդեցիկ խին և վայելչասէս առ ի ԱՀՀ յարմարեալ կարգաւորին , ըստ առակացն . (Ե • 21 •) * Աւասիկ աչաց ԱՀ են Ճանապարհք առն • || որպէս և ըստ դաւթայ ասելոյն • (Սաղմ • ՃՀ • 23 •) * Ի հէ ուղղին գնացք առն , || և Թէ երանեալ են անբիծք ի Ճանապարհի • (ՃԺԹ • 1 •) Զառաջին բանն որ ԱՀ առակացն է , ծաղուեցին ասէ , կամ զի նոյն գրող է երկուցն՝ Սողոմոն , և կամ զի ըստ խնամոյին կայ և ի ժողովողն • (Ե • 1 • 2 •) * Են արդարք և խոստումնք , և գործք խրեանց ի ձեռին ՅՀ են • • • Ամենայն ինչ առաջի երեսաց նոցա : || Արդ՝ քանզի այս այսպէս է ըստ գրոց , ապա աներկբայաբար և յայտնապէս վկայեմք , ի միտ առնուսք զպէրս Յակովբայ պէիճ ախանի և պատրպ լբման , զընթացս վարուցն ի սկզբանէ մինչ ի կատարումն՝ առ ԱՀ և առ Ած ուղղեալ . և Թէ բաղուկ բաբիբելոյն Հօր արմատացուցեալ զնգեաց զնա , և ձեռն յեհուին էին , աջոյն հօր Ղրկեաց մշակեաց զնա , և Հոգին կենդանի նորոգեաց , ի նմա կատարելով խակապէս կանխասաց բանին Քրի՝ առ աշակերտան ասացեալ • ես ընտրեալ անկեցի զձեզ և այլն • (Յոհ • ԺԵ • 16 •) և Թէ՝ ես որթ , և դուք ոտ • և հայր իմ մշակ և այլն : Եւ պանիղորդն ինչպէս , զայն որ չէ լինչն հասասա տեալ , միացեալ , եղոյց զուրկ ի պատրաերութէ լինել : (ԺԵ • 4 • 5 • 6 :)

28 • Ո՞ւ սաղաբեաբէր , և անպտղաբերն : պր • սաղաբեաբար , պանպտղաբերն : Ինչն Քրի երբև որթ հասասրնատ • աշակերտքն՝ ոտ • տերևաբոյս և ողկուզաբեր , և Հայրն անտահմանն ամենազօրն՝ երբև երկրագործ խնամող : Ո՞րպիսի տպա պտուղն այնպիսուամ այգւոյ լինիցի , ձծայինն և յերկնաւոր սեզանին միայն Ճաշակելի :

29 • Ի փուին կենաց : Ցկրաւ տպա խոստովանեցին՝ Թէ մեր Սուրբս հասատատեալ միացեալ էր ի տունին կենաց ի Քրի , բարեաւն բերէի , առատ կամ բեղնաւոր ի բարիս : պլ • բերէի • և մարթի է երբ գոյական առնուլ , այսինքն ի բերս բարեաց • և ըստ խնամոյին այս յատելոյած կարկ յորիլ Թէ առ տունին կենաց , և Թէ առ որն Յակոբ : Յայլ տպ • վրնպակաւ եդեալ է , բարեացն բերրէ : Որ և բարգաւաճ արդա տաւորութեամբ զծայրս շառաւիղի հոգևական ձայնի վարդապետու Թեն՝ ձգեաց բարձրացոյց ի վեր փոն պերւին , քան զօգային երկինս • և անդր փոն պծոյ , ուր միանգամ կոխեցին մարդիկ , և հոչակեցին զա նուն նորա : Ի փամբանի , ի գերեզմանի կալով հոգեղէն , փառլի , ընդ բարձրելոյն ԱՀ միացեալ էր՝ ոչ միայն հոգևոյն , այլև զգօրութեի նորա տանելով յտակերս իւր : Աւյև մինչ գեռ կենդանի էր յերկրի անցաւոր , եղև անչնաւոր , հոգևոր մշանչնաւոր • զի հոգի եղեալն ի Քրի մի մեռցի յաւիտեան՝ ասացաւ • (Յոհ • ԺԲ • 26 :) Եւ ի խիսպ վերս : Թէ և խրթին կենօք կրծնաւորեալ , արժանի գտաւեցաւ առաջնորդական պատիւ : Անպտպտպոբ , անղէն ոք՝ գաւազան ևեթ ունելով ճգնաւորի , հոգևոյն զբաղաւորեալ էր պէսպէս ընորհօք :

30 • Եւ հասաբաձոյ : պլ • հասաբաձոյս : Ըստ հասարակական կազմա ծոյ բնութեաՀ՝ նիւթեղէն երբև զայլ մարդիկ • բայց վարուք և ընորհօք կերպարանակից Քրի : Եւ սպրէցաս • պլ • ի սպրէցաս : Թէպէտ և ի սաղնայնոց ասաի էր , բայց նմանեալ անկարօտ հրեշտակաց՝ յաղթօղ կարեաց մարմնոյ : Եւ ծաղպտ գեղպտպէրաւոր • վր • գեղպտպէրաւոր • բայց ուղիղ ևս ընտրեցաք ըստ այլոցմ՝ ապ • գնել գեղպտպէրաւոր , այսինքն ունօղ զգեզ կամ զբիծ , պլատաւոր , զի այս յատկարի առ գիծ մարաժանեալն՝ լոսաւոր , և խմանի • Թէպէտև մարմնով կամ ի մոյ պատեալ բծաւոր էր տեսլեամբ , բայց նման երկնային մարմնոց՝ անբիծ

լուսաւոր : Եւ մատրիկնոցաղ. կուսակրօն վարուք առանձնացեալ. բայց ոչ անպտուղ ի հոգևոր որդւոց՝ զորս ծնաւ վարդապետութ, միրոտ, Թեամբ աւազանին, և ձեռնադրութբ : Եւ ընդ երիսային . ըստ ասծային հոգևոր պարգևացն՝ ամենայն ուրեք պատմեալ և հռչակեալ . բայց նա անիսյեթ արարեալ մարդկային վաստաց՝ զարքայութեն ԱՅ միայն ա, ւետարանէր : Եւ համօրէն աեռ. ալ. աեռս . բոլոր մարդկային ազգս՝ բանաւոր միայն է . իսկ նա կրկին հոգևով ըստ եղևայի ձոհացեալ, մարգարէութեամբ և նշանագործութեամբ : Եւ այլ կայսերաց . այլք ի մարդկանէ իշխանաւորք մեծամեծք՝ ի կայսերաց բերեն հրովարտակս, ի կայսերաց պատգամաւորին . իսկ սա ի վերուստ յերկնից պատգամաւորեալ : Կամ, խնացեալ ըստ ընտրութեն յաթոռ եպիսկոպոսական՝ այլք հրովարտակօք կայսերաց կարգեալ լինէին յայս կամ յայն աթոռ. իսկ սա ի վերուստ յայտնութեամբ կոչեցեալ յաթոռ : Եւ ի դժուարՀան : յեղծանիլ մարմնոյն մահուամբ՝ եղև չիբմաւոր , գերեզմանական , Թաղեալ անծանօթ . բայց աքանչելիօք ոսկերացն ցուցանի վկայի՝ լինել գործօնեայ արարչական զորութեն ԱՅ : Եւ Իղուաաաոպէս , վշտամբեր կենօք յերկրի սատ վաճգաւոր , նեղբոյ անկեալ զանազան վտանգս . բայց սիրով ի Քն միացեալ երկնային ումն ցուցաւ : Եւ գիպի . ըստ մեբուտ բնութեն միայն եղև նեղբոյ անկեալ կարեաց կամ պիտոյից . բայց բազմապատիկ ընորհացն պատուով և գերազանցութեամբ եղև ի բիւրաւմին՝ բիւրաւորաց եղև ձեռնտու , առաջնորդ , ցանկալի , և օրինակ :

31 . Տէրտէս փան Ըն Տարդիպէս : այլ տպ . Տարդիֆէր : Իրաւաբար՝ և ոչ յաւելորդս լինչ գտանցի ատաւնօր զայսքան հատուածս կամ ձևս բանից . քանզի գլխովին ճոխացաւ այսոքիւք սքն Յակոբ՝ առաւել իշխանաբար , քան Թէ իբրև մարդ ծառայաբար . ի վարդապետել և ի քարոզել , ի հրամայել և ի սաստել . ի հրաշագործել յատեանս իշխանաց , ի հռչակ հարկանել ընդ ամենայն կողմն , յայսմ ամենայնի առաւել տիրական եղանակ երևէր ի նմա՝ քան Թէ մարդոյ տկարի և աղաչաւորի . որպէս և ի գործոց անուն նորա տեսանի՝ զի կեանք և մահ , տառապութեն և լուսաւորութեն , ամբ կենաց մարդկան , դիմաց պատկեր , օրհնութեն և անէծք , հոգ և ջուր , ամենայն ախտից խնդիր , և գերադահ պետութենիք անգամ ընդ իշխանութեամբ նորա գոգցես հնազանդեալ էին : Զայսոսիկ ահա ընդարձակեալ տեսանես ի յաջորդսդ :

32 . Զոհն Ծահադոյց : Զաղքատն որ մերձեալ ձեացաւ առ ի զղջորմածի առնուել , արար զի մերձաւ իսկապէս . զոր դարձեալ կենդանացոյց ի խոստովանել ընկերին զնաբէնոնին : Եւ այսու դէմին Ռծէ , զՊետրոս սի հրաշեն կառարեաց , ի տալ նորա մահ՝ անանիայ խորովն կինաւն հանդերձ , և կեանս՝ Տաբիթայ բարեգործի : Կամ, հրաշս ասէ՝ զքայլելն սէյն Յակոբայ ի վերայ գետոյն՝ ըստ նմանութեն պետրոսի ի վերայ ծովն : Ոմանց յերկարեաց զկեանս՝ տալով առաջնութեն . և այլոց համառօտեաց զկեանս , որպէս զմանաՀրեին և զարիսոսին : Ա յլև նշան զարմանալի գործեաց յանտանէ աղքատնան՝ որք զնա ծաղր արարին . զի ա բար ընոսա երբև պատաւեալս , զսեաւ հերս նոցա փոխեալ ի սպիտակս. պ Ե Ղ ո ց յ ո . փր . փ Ե Ղ Ե Ց ոյց զերբք դէմս նոցա , ամօթով ծածկելով քան Թէ քօղով :

33 . Եւ Ն անէծ : Յորժամ արդար սատուիք անէծս արձակեաց , հաստատեցաւ կատարեցաւ անվրէպ . որպէս յանիծանեցն զգաւառ ուրշ տունեաց . կամ յորժամ ցամաքել ասաց աղբերին՝ առ որով լուանային անպարկեշտ աղջկունքն : Եւ Ն նուիրեաց : Եթէ մնասցէ պատարագս , ձեռնձերնեաս , ընդունելի եղև , որպէս ի յաղուցանել զորդին կեդրոնի՝ պատարագեաց նախ , և այնու յաջոյց : Եւ Ն բանս էր . եթէ ասաց բանս

ինչ, հաստատեցաւ այն. որպէս յասել այգեգործաց ընդ կատակս Թէ փուշ անկեալք, և եթէ ետ պատասխանի՝ եղեցի ըստ բանի ձերում, ան՝ գէն առնուիքն ի փուշս դարձան: Ընդ երիսունսոցն: Ընկերակից եղև հրեշտակաց՝ որք ի սաղմոսել նորա և ի վարդապետել՝ մերձ առ նմա կային. որպէս եաես մեծին Կոստանդիանոս: ԶԼանիջոսէ: ԶԹանձրուԹիւ կամ զներքոյս հողոյ եհերձ պատառեաց, բաժանեալ զայն նշանաւ խաչին, առաւել հրաշալի քան Թէ մովսէսի զծովն բաժանել գաւազանն. ի անդ լայն ընդԹիւին բաժանէր, խակ աստանօր ամենակալ խորուԹիւ գետնի պատառեալ, աղբիւրս բղխեաց յանկուսեղջ. այս գործեցաւ յերկրին ոչխուներաց կամ ալէնեաց, կանգնելով անտանօր երիսուսան վէմս:

34. Բաբէպապէհ ամոյ: Յաղողակ և ջանկալի գիպան ժամանակիքն՝ յորում եկեաց ՅԱկոբ, խաղաղուԹիւ գոլով եկեղեցւոյ, և ազգաց բազմաց գալ ի քրիստոնէուԹիւ, և յաճախուԹիւն ՅԱծարեալ հայրապետաց. և առ նովաւ մեծին աղքայից Կոստանդիանոս, զոր և օրհնեաց գնելով զայն ի գլուխս նորա, ԹէպԷհաւ սեռանէր զնա պահել ի հրեշտակաց. լինէն երբեմն լաւ կամ զօրաւոր հոգևորական իշխանուԹիւն՝ ձեռն մատոյց կայսերն երբեմն ակառի. և ի նմանէ պէսպարէդաս. սեռաւ պայծառացեալ հրեշտակակերպ սեռեամբ: Որոյ վասն և Ֆոթմիաբար, Կոստանդիանոս անտեսն կամ իմաստասէր մարդկային քաղաքական կենաց և իշխանուԹէ՝ կատարեաց յամենայնի զկամս պատուիրանին Աւ՟, մեծ ևս համարեալ հնազանդել նմա՝ քան ակնգերայց լինել հրամանատու:

35. Ի փապանակի մարգին: վրս. ի փապանի մարմին: Տեսանելով զերն ՅԱկոբայ փակեալ զանձն ի տապանակի մարմնոյն, կամ երբեմն մարմին ամփափակեալ ի նոյեան տապանի, չանացաւ տալոցեցցանել զհոգին յապաՀաղս, յաշխարհական ամբոխմանց և ի վանգաց: Գրանդ յուշ ածեալ զապրեցուցիչ լաստափայտն նոյեան՝ յորում սակաւք և ԵօԹ ոգիք ուԹ՝ ապրեցան յանբաւ մարդկանէ, և ի միտ առեալ զնորհուրդ իւրացն, յանձն իւր երևեցոյց: Իակ Թէ որ է խորհուրդն, այն Թէ՝ աշխարհ ամենայնիւ ծովու նման է, և Թէ ի հեղձուցիչ ծփմանց աշխոյհի նմա միայն ապրի, որ պատապարիցի ի տապանի երբեմն զնորեանն: Զայս եգեալ մերոյ ներբողաբանիս, սկսանի ապա վայելուչ ընդարձակ կոԹիլ, և ուրեք ուրեք մեծին ասացուածով, առաջի գնել զնմանուԹիլ ծովու և ծովայնոց առ աշխարհս մարդ՝ և առ մարդկայինքս. և զայս առնէ ի համարն ԺԸ. Ժը. ԺԷ:

36. Զաշխարհ Իւբայովս: Տպաւորեցոյց, այսինքն նկարագրեալ սուրգեաց զերն ՅԱկոբ, Թէ աշխարհս կենցաղական՝ իւբայն հանգամանօք կամ բերմանիք պապիէր ծովու է, այսինքն պատկերեալ ի ծովէ, ծովու հանգոյն բազմածաւալ, ոչ ջրային ալեօք, այլ զանազան պատահմամբք յուզեալ, սխտիւք բնաւորականօք, մեղօք սղոտութեալ. չեղանէօք, փոփոխմամբ ժամանակի կամ հասակի այլայլեալ. և բազում գիմամարտ անցիւք չփոԹեալ: Զայս՝ եԹէ ի պատկերին կամիցիս տեսանել, մատիր կաց մեռ ի ծով ալեկոծեալ: Տես զնարդ յալեաց անտի ոտ յաղՆէ, ի վերայ գիզանելով, և ոտ պոթի, յաղԹի ի ներքոյ ցածնոլով. սին փախչի, սին արշաւէ ընԹամանայ չանապատէնն ահման, ի ցամաքն կոյս յափուռս, և խակոյն յետս ընկրկի. երբեմ գոռնդ զօրաց կենդանականաց պատահեն միմեանց բաղխելով, և վաղվաղակի ցրուին, պատահեն ի միմեանց, լուծեալ ցածնուն: Որպէս ամբոխ ինն զանազան ազգաց խառնելոց այսր անդր խուճապեալք, բարբառ՝ աղաղակ՝ խնգաքանչ, բայց ոչ չուէնչ ի նոսա, ոչ յօդաւոր ձայն, ոչ խորհուրդ.

վասն որոյ իբրև թէ կեան առանց երևելոյ, գոն և չքանան, էն՝ առանց լինելոյ ծանուցեալ. սիան՝ և անհաստատ եղեալ ոչ տեսանին: Ահա՛ սասիկ այսու ամենայնիւ օրինակին մեզ զկոփոխումն էիցս, թէ ընդհա՛ նուր աշխարհի, և թէ մարդոյս, զջարժել ժամանակաց, զսասանել աւուրց կենցաղ, զքակտել անցաւորացս:

37. Ղեռաղէ ահագինք: Որպէս ՚ի ծովու կան զուարկք կամ կենդա՛ նիք մեծամեծք հանդերձ գլխաւորաւ նոյ լևիաթանաւ, որք զմանուկն տակաւ բազմատեսակս՝ առնեն իւրեանց կերակուր պատրաստիչ, այնպէս և յերկրի, առ մարդիկ կան բռունք հարստահարօղք փոքունց տկարաց, որք զօրանան՚ի վերայ ակատաց՝ որպէս լևիաթան կիսոան ՚ի վերայ մանր ձկանց: Եւ որպէս որսորդք ՚ի մարդկանէ զձկունս ըմբռնեալ առնեն իւրեանց կերակուր, նոյնպէս տկարք անաւադք ՚ի մարդկանէ լինին կե՛ րակուր զզաւրաչոյց իւրեանց:

38. Լիածէր և յոխոպոպածք: Ասյսպէս փր. խակ այլ տպ. լիայիր: Ասյս ծով մեծ ՈՎկիանոս ասացեալ, որ բովանդակ յամենայն կողմանց ծրեալ է, ամիսիսեալ. կամ լիայիր ընդերկեալ, որ առատապէս շնորհ հի զամենայն. բայց միանգամայն ընդհանուր տարածեալ. փիղերբա՛ գաս, գրաւեալ պատճ զտիեզերս ողջոյն, իբր ծոց բոլոր նիւթակա՛ նացս: Ծնունդս ոեհոց: այսպէս փր. այլ տպ. ծնանելոյս. անքոյթ կի՛ անկասկած ծոց և տեղի ծնելոյն ՚ի նմա զանազան կենդանեաց: և բնակ բնակի. այսպէս փր. այլ տպ. բանակի. այսինքն բնաւորք բնակուրիւնն ծնելոյն ՚ի նմա. զի ջրականք ՚ի ջուրս միայն բնաւորեալ են ապրել. նոյն տեղի է ծնունդեան նոցա և բնակուրեան: Աւելն՝ անդոյն ծոց, յայս առնէ թէ ցամաքայինքն չկարեն միշտ անդր և ապրել, բայց ճարտարութիւն ևեթ արուեստի որպէս ասացաւ լինէ: Արդ այսպիսի ծով՝ անդորր երևի մարդկան՝ ըստ սովորութեան, հանդարտ, խաղաղա՛ կան՝ ոչ յիւրքեան, որ յոլնաստատան է ՚ի հողոյ և ծփական, այլ յա՛ պաւարտ պնդութենէն. վասն սիգակազմ ամրական յատակին, որ զբռնութեամբ անդնդախոր ջուրցն ծանրութեամբ բարձեալ ունի: Վասն որ արեգա՛ կամբ. հաստատուն յատակին սնդութեամբ միալով ՚ի մի կայս և ՚ի դիրս, արեգակնային ազդմանցն լինի ընդունական. ասկս որ երինէ. և շարժ՛ մամբ երկնայնոցն լուսոյն և օդոյ շրջապատեալ, ազդումն ընդունի յա՛ ձել կամ ՚ի նուազել, և ՚ի ծնունդս ործել իրս զարմանալիս: Քանզի ծով եթէ զարևուն չերմութեամբ ոչ յինքն ընդունէր, ՚ի պաղումն էր թեալ՝ լինէր համակ սառն՝ անծնունդ ՚ի բերս կենդանեաց. և եթէ ոչ ՚ի միում յատակի միայր ժողովեալ, ոչ արագ ընդունէր զազդումն արեւու: Կամ իսկ այսպէս. ծով անդորր և հաճելի մարդկան երևի, այնու զի արեգակամբ մնուցեալ, և այլոց լուսաւորաց շրջաբերութեամբ նկատեալ և չափեալ, լինի շրջելի մարդկան, ՚ի տուէ առաջնորդեալք յարևէ, և գիշերի՝ յատեղոյ և ՚ի լուսնոյ: Եւ այս ահա ՚ի հաճոյս է մարդկան, վասն պէսպէս, զանազան գիւղեցիկ և պիտանական իրաց՝ որոց հասու լինին ծովագնացուքեամբն:

39. Որ սակաւն: Զարմանալիքն ծանուցեալք ՚ի ծովագնացիկ տե՛ ղեկուեց՝ սակաւ իրօք զբազումսն ազդէն, զեկուցանէն, տան խնամել. յայն իրս որ մեծուքեամբ կամ թուով կամ ազնուութեամբ սակաւք են, ծանուցանէն զմեծամարմինն, զբազմաթիւն, զպատուականագոյնն. ՚ի փոքր վիշապաձուկն Ճանաչի վիշապ օձն մեծ. սակաւ ձկունս տեսեալ խոյսոսխորհուս, խնամեալ Թէ գոն բազումք այնպիսիք. ծովեզերեայ տեղոյ իրիք հանդիպեալ, խնամի բազում և այլոց տեղեաց լինել: Եւ ՚ի բաղին, ընդհակառակն անցեալոյն՝ ՚ի բազմութենէ ազգի իրիք ձկանց՝ չնչին լինել նոցա ցուցանի. զի յամենայն սեռս իրաց՝ յաձախութենէն

յայտ առնէ զանապդուԹիւն կամ զնուաստուԹիւն : Մէնչն ի ֆոռան : Զաւկն մեծ Ճանապէ ի փոքը նման ձուկն . կամ ընդարձակ մատն ինչ ծովու Ճանապէ ի ծովակին ըստ ալէկոծմանն , և ըստ ընԹացից ջուրց : Կամ, արչաւ և փոքը ինչ իսկ երևեալն ի ծովի՝ զմեծ ինչ ցուցանել . քանզի ոչ կարծի բնաւ ԹԷ ի լոյծ և յանդործ տարբԷ ջոյց այնպիսի ինչ ծնանիցի . ժժմակը , և ոստրէք մանուկք , և ալէսպէս խխայԹք ծովայինք՝ առաւել զարմանս բերեն քան զցամաքայինս : Ե դոյզն ղյաՀպո· դուզնաքեայ ինչ զառաւելագոյն պարունակէ , ոչնի չուրջ զինքեամբ . խմն, մարդն փոքր և դուզնաքեայ՝ զծով մեծ և ընդարձակ չուրջ զիւրև ոչնի նաւակաւ . դոյզն լաստիւ շրջեալ պատի զտարածուԹիւ ծովու , ըստ բանի խնամուոԹիւ . (ԺԷ . 5 :)

40 . Հզօրն յանկարծկին : այլ տպ . յանկարծկին . բայց ուղիղ է անկարծ , որ յայլ դիրս ևս նշանակէ՝ անսպաց , նուաստ , ոչ կարծեալ ինչ : Յայսմ բանէ համեմատուԹիւն գնի ընդ ցամաք և ընդ ծով : Ցամաք դեռոչնի՝ որ հզօրն է ոչնդուԹիւ և անշարժուԹիւ , պատկառէ յանպդ ի լոյծ և ի շարժուն ծովէ : և վՀին , ցամաք՝ որ ըստ դրկին բարձր է քան զծով խոնարհագոյն , բազում անգամ ընդ ոսիւք նորա անկանի : Ա յս ալէս ուՀգինն , ցամաք զօրաւորն տեղի յարդարէ փաղդան , այսինքն կա կուղ , մեզմ և Թոյլ ջրոյն , և առանց կռուոյ ի բացոսպ հԷրէին , հեռացեալ մեկնին ի միմեանց : Ա սացեալքս յայսմնի են ի յուզմունս կիմ յաձեղուԹԷ ծովու , յորժամ զայրացեալ դիզացեալ ալէացն , կամ ի մակընԹացեալ ջուրցն , կռիւն զցանաքն , և ապա ցածուցեալ ի բաց գնան : ՄարԹ է այլազգ ևս առնուլ զբանքս ի վերայ ծովու և մարդոյ , հզօր և վեհ զծով կուզելով սակս բռնուԹԷ ջուրցն և ընդարձակ կուԹԷն : Ա Հագինն այն ծով անկածԷ ի տկար մարդոյ , և ընդ նորա ոսիւք անկանի՝ ՃարտարուԹեամբ ընդ ամենի ալիս Ճանապարհ առնելով փոքր տսխտակաւ . որով սասկին այն տարբ լինի Ճեմելի մարդոյ . և առանց մարտի կռուոյ գնայ իւրաքանչիւր ի բաց , ծովն լիւր գոգ , և մարգ ի նաւահանգիստ : Եւ են փանգամայն : Երկիր և ծով այսպիսի հանգամանօք և այլևս գազանի յատկուԹիք հեռացեալ զատուցեալ են յամենից ըստ իր . այսինքն կամ ինքեանք չունին առ իրեարս ընտանուԹԷ ինչ սխորժ , կամ մարդիկ չկարեն ընուլ նոքօք զամենայն զոր ըզձանան . կամ որչափ այլ ևս ցանկան մարդիկ և Ջանան խնամով տեղեկանալ հանգամանաց երկրի և ծովու , արդեանց նոցա շարժմանցն , փոփոխմանց , և դրից , ոչ կարեն հասու լինել բովանդակ պատճառացն և կապնոց և համեմատուԹԷ . այլ գտանեն զայնս հեռացեալս ի հրաչիցն ծայրս , յոյժ հրաշալիս , և անհասանելիս բնաւոր քննուԹ . յայնցդաքն բացատրէ զհրաշալիսն ատացեալ :

41 . Ծնող անձնական : Ա յս բանիք անորոշաբար Թուին իսօսել զցամաքէ և զծովէ . բայց կարգ ատացուածոցն առաւել զցամաք ցուցանէ . զի ուրոյն առնու զծով յետոյ յատեն , են Ա ի ծովնս և այլն : Երկիր կամ ցամաքն ասէ՝ անկենդանի ծնող է շնչաւորաց , հոգեով պնօրինէցելոց, որք հոգւով են շաղկապեալ : Եւ է մայր , որ ալի հարուսպ ծարաց , զծածկեալսն ի ծոցի իւրում ի բազում դարուց հեաէ , կամ ի սկզբան Նէ արարչուԹԷ՝ արտագրէ ի էՌՌնէ ական . զայս եԹԷ առցուք ըստ ընձականն արիւնաւորուԹԷն, խմնի՝ ի փոքր ժամանակի յառաջ բերէ : Բայց խմացեալ զմարգկային մարմնոց , զԹաղեալսն ի բազում ժամանակաց արտաքս բերէ յանկարծ յարուԹեամբ : Եւ երիասյոդն . այլ ասպ . երէրայոդո : Ա ւժամանակեայ արդիւնաւորուԹեամբ, կամ զնչաւորսն ծննդագործելով, որ է յաւիտենից այսորիկ , ուսուցանէ զերկնայինսն , ի միս առնուլ զՀոգևորսն : և ասո ապոգոյան , առ հանգերձ

ձեալ բարիւն կրեմ վարժէ պաղողապէս, իբրև մայր և խնամակալ : Վասն զի արդեւնք առեալք յերկրէ , և կամ ծնողագործութիւնք կալ գեալք ի գաղման մարդոյ՝ մատուցանեն նմա և վայելս , և խրատս՝ ձա նալել զարարիչն և ծառայել նմա, առ ի սատուցման ապագայ գերա դոյն բարեաց : Իսկ եթէ ընդհեռնուցումբ երիցանդ , խնամի՝ երկիր իւրովքն բերիւք մեզ երկրաբոյսս գաղման մատակարարէ իբրև որդւոց ոչ միայն ըստ ներկայ պիտոյից , այլ և վասն ապագայիցն՝ յաւելուա ծով պատրաստեալ պաշար ձմերայնոյն :

42. Ո՞ւր հպածին : Երկիր առանց անդամ մշակելոյ ի մարդկանէ՝ ունի միշտ ինքնածին բոյս բիւրապղտնա , փո . բիւրապղտնա . բազ մատհիւս , բազդատաձեալս , և ծառս զանազան : Ունի ազգս ազգս սերմանց անճառիլ . որք գեռ չեն ծանուցեալ, և զամենայն մի ըստ միոջ չէ ձառել անմարթ է . զորս ընդգոգեալ, ամիսոփեալ պահէ ի գոգի իւ րում ընդ հողով . որչափ և ջանայցէ մարդ արմատախիլ առնել կամ կորդացուցանել վերկիր , նա միշտ ի վեր բերէ գալարս , տունկս նաև մեծամեծս : Այսպէս ահա երկիր առ ի ներքս բուսաբեր է . իսկ յե րեսս՝ բանականաց ապաբէղ, ընդարձակ տեղի շրջելոյ մարդկան , գործե լոյ, արհեստս պէսպէս մեքենայելոյ, բիւրազգի փոփոխութիւնս առնելոյ. մինչ զի Թուի Թէ երկիր բովանդակ նիւթովքն՝ հրամանի մարդկան ներքոյ անկեալ է : Եւ ձառ՝ դանդեղին : Մարդ զբազում ինչ որ յա զագս անտի կենաց հանդերձելոցն՝ ապրուստ ընծեռնու . այսինքն ի հան գամանս երկրաբոյսս . երկիր զանազան իրօք լինի որպէս մատեան ինչ , յորում ընծեռնու մարդ առնել զբարի , խորհել ի բարեկարգել զմարդկային գնացս : Մանաւանդ զի է , կամ լինի սա միանգամայն Աշխարհին ոպին հեպարան . հեռք կատարելութեաց Աշ նշմարին ի զբաղութեան երկրի . երկիր՝ իբրև պատուանդան ոտից Աշ , հնազանդելով յամենայնի հրամանաց տեսչութեան նորա, խրատեւ զմարդ առնել զկամս Աշ, և նմա միայնում ցանկալ :

43. Ընդ ի ծովս : Դաւա ի ծովս էն ձանապարհք Աշ , ըստ բա նի սաղմ. հգ. 20 . և շաւիղք նորա ի ջուրս . որ գանհատութիւնն , զանհա տանելի լինելն Աշ օրինակ . կամ այսու զի շաւիղք ի ջուրս խոչոր անյայտանալ չերեւին , որպէս ասէ առակ . Ը. 19 . և նմատ . Է . 10 . այս պէս և բան սաղմոսին յաղագս Աշ յարեւ զնին . * Հեռք քո ոչ ևս երեւին || Եւ կամ դարձեալ, զի ծով վասն ընդարձակութեան և խո րութեան և բազում գաղտնի իրաց որ ի խոր՝ անծանօթ գոլով ի մարդ կանէ , նշանակէ Թէ ևս առաւել անհասանելի մարդկան է Ած ապա րիչ ծովու : Այլ յա-նպ փոփոխ : Թէպէտ և ասացեալ օրինակօքդ՝ ցա մաք և ծով բերին վնասուածս հետոց Աշ, բայց առ սեղեսւս ըստ առաջիկայ մերում բանի՝ առաւել նմանութեան ունի ցամաք ընդ ծովու . առաւել զայսոցիկ համեմատութեան կամիմ յայտ առնել : Իբրև զի ընդ բնաւին հանգիստ գոյ ին , ըստ քաջ մատածութեան և ասացուածոյ իմաստնոց Ճարտարաց , երկոքեան սոքա՝ երկիր և ծով են հայելի սորին խորհու . այսպէս փո . այլ ասէ . հայել ի սորին խորանին : Են սոքա իբրև հայելի երևեցուցիչ , ազգաբաղդ մեզ անցաւոր մարդկանս՝ որք առորին եմք , վայրապնակք . նիւթական Թանձր բնութ գոլով մեր , կարօտիմք Թանձր և զգալի օրինակաց : Փոփոխումն ծովու և ցամաքի յայտ առնէ մար դոյ զնա փոփոխականութեան . եթէ առասին երկիր , եթէ զայրանայ ծով, զմարդ սպահեն յերկիրն և ի զգուշութեան . ծով և ցամաք կամ գաղանեն զմիմեանս , կամ՝ միասին . խրատեն այսու զմարդիկ գաղտա նել զնմանս , և ոչ եթէ ծախել :

44. Ընդդպէպանաս ծովնանոց : Այլով ևս մատոյ հայելի

մարդկան է ծով իւրովքն կենդանեաք · զի որպէս անդնդային ծովակա-
նաց պեան՝ դվնասուցն լևիաթան խաղայ ընդ այլոց կիսից , ըստ նորա
օրինակին և սատանայ խաղայ ընդ մերսեր ազգականոնէնս · ընդ մերում
քնուԼԵ՛ի դրախտին · և միշտ նշանակեալ ապէ , զեկուցանէ կամ ներ-
գործէ յայտնապէս զաղանդաւոր զիւր մոլորեցուցիչ պատրանսն ՛ի ընչիս
ոգիսն , ՛ի էնչիս սխորհ · այսպէս վը · այլ տալ · ընչիս ոգիսն , ինչիս
աչխոյժ : Առաջինն յորմէր է բանիս · այսինքն ՛ի շնչել ծովու կամ
ցամաքի ուժգին հողմով, կամ ՛ի փչելն մեզմ և անտուժական օդով,
ցուցանելն հնարք սատանայի՝ զի կամ ահարկուԼԵ՛ մոլորեցուցանել զմար-
դիկ , և կամ հրապուրանօք հեշտալեաց · գժուարին և դառն ցուցանել
զնձպաշտուԼԵ՛ն , զիւրին և անուշակ՝ զմարմնասիրուԼԵ՛ն · կամ՝ առ այս
ոք բռնանայ ծանր փորձուԼԵ՛ք , և առ այն՝ հեզանայ ամենք փաղաքշա-
նօք : Նմանեալ է այսու ցոլման ասպեղաց , որպէս և աերն անուանեաց
զնա , * տեսանէի զատանայ անկեալ յերկինից իբրև զփայլակն · ‖ (Ղուկ.
Ժ · 18 ·) կամ ըստ միւսումն · Առեալ անկցին յերկինից (Մատ.
ԻԳ · 29 ·) զի զօրէն փայլական կամ աստեղ լուսաւոր է , զուարճացու-
ցանէ՝ հեշտալի իրօք , այլ ՛ի նեղըս դառնացուցանէ , թիւնաւորէ , ըստ
բանի յայտն · Ը · 11 , անուն աստեղն՝ դառնուԼԵ՛ն :

45 · Ճանապարհ խաղաղ : Ասացեալքս՝ ԹԷ և համառօտաբար , բայց
ցուցաբ տիրապէս համաներպոնէն երկոփանչիւրոցն , համանմանուԼԵ՛ն կամ
կցորդուԼԵ՛ն երկինի և ծովու , ասս մ էնրպարան , ՛ի մի խորհուրդ կամ ՛ի
նշանակուԼԵ՛ն մարմնոյ մերոյ և աշխարհի և սատանայի : Եւ ԹԷպէտ ըս
ասացեալսդ՝ խաղայ սատանայ ընդ մարդկան պատրանօք և փորձուԼԵ՛ք ,
սակայն և ինքն լինի ՛ի խաղս և ՛ի ծաղր · զի կամաւք դերակայիցն հրեշ
տակայ ընդպահէնն , նուաճեն , ձգձգեն՝ որպէս զվիշապն յօդասոր , ըզ-
մարմնական զվնասեաննն , ընդ պարզականէն , նոյնպէս զանմարմինն զաս-
տանայ , խափանելով կամ ՛ի յայտ ածելով զպատրանս նորա , ազգ առ
նելով կամ օգնելով մարդկան ընդդէմ սատանայի : Ոյով ընդ վերնումն
գաստս հրեշտակայ՝ և մարմնաւոր մարդկան ընդդէմ մաքրեալքն ՛ի մարգ
կանէ զնոսա ԱՀ , ըմբռնեալ չշաբէն , ՛ի յայտ բերեալ խայտա-
ռակեն զՀին խարդախանս սատանայի՝ որով զ որսայն ՛ի մահ , և զսուր
սատակն ԱՀ ՛ի վերայ ածեալ կամակոր այնմ վիշապի , նկուն առնեն
զնա իբրև ձագ մի անզօր , ըստ բանից մարգարէից :

46 · Աչխին հանդերձեանաց : Առդ՝ ահա և նախատատուն ՛ի մաքրեցեալ
ըզ անտի սբա Յակոբ՝ այսպիսի հոգևոր հանդերձանօք կամ զինուք ա-
մուր վառեալ կամ սպառազինեալ , անկասպելի և անյաղթելի ամեն
ցեալ , ընդգէմ սատանայի և հնարից նորա են : Ատ փր · ընդեռնուռ ·
այապիեաս ինն պապրապոռնէ ... խոռս վառելս : իսկ պլ · պապրապոռնէ
անչին հանդերձեանց խոռսվառեալ : Եւ ԹԷպէտ այսպէս սպառազինեալ
էր նա , նաշխար չէպապէի , ասս բայ պիտի առ ՛ի լուսն խնամոյին · քո
զհետ եղև , խնդրեաց իբրև յիշատակարան ինչ օրհնուռնէ լափբէրպանէ ,
այսինքն չափաւոր օրհնուԼԵ՛ն կամ նպատակ՝ պնախանէրպ , զառաքին չիչ
նեալ տափտանն ծովու , զպատաչենն ուր ապրեցան կենդանիքն սբբ և
անսբբ · իբրև զհին կամ հաստատուն յիշատակարան հաւուրն անդելոյն ,
նախահայրն կամ ժամանակացն անցելոց : Ասելն՝ լափաւոր օրհնու-
ԼԵ՛ն , իմանի ԹԷ ըստ պիտանուԼԵ՛ն նոյեան տապանին՝ որ ՛ի մարմնաւոր
պատուԼԵ՛ն միայն չինեցաւ , և ԹԷ ըստ կիրառուԼԵ՛ն սբբոյ Յակոբայ ,
որ ՛ի մանաւոր բժշկուԼԵ՛ն ՛ի կիր արկանէր զնման տապանին :

47 · Վասն որ ՛ի ծամանակին : Պատճառ ՛ի ինդիր լինելոյ սբբոյ Յակո-
բայ նոյեան տապանին՝ էր հաստատուԼԵ՛ն անցից ջրհեղեղին · զոր ամենք
առ այնու ժամանակաւ յառաստելս համարէցան , փակեալ զաչս հա-

ասասց առ Ճշմարիտ գործս կամ անցս գարուցն անցելոց, յարմարավէպս, ուղիղ և ըստ պատշաճի պատմեալս հաւատարիմ օրինօք ըստ կանոնաց ստոյգ աւանդութեանէ: Աստ պէ· գրէ յարմարավէպս, որ սիրէ: Որպէս զի զպատմուճան Ջրհեղեղին, ընդ նմին և զծննդոց երկրի՝ լիքրև ոչ եղեալ լինէր, և մատացածին գիւտ շաղակրատս ունայնախօս մարդոց՝ անպիտան և արհամարհ եղեն: Քանզի և այլք ըստ հեթանոսացն աւանդութեան՝ յայլ ոմն խոշտանգանս, անծանօթ անուն փոխարէնեցին ստրոգապէս, գարձուցին ստութեա: փր· վերաբերէին: Փոխանակ Նոյն անուանեալ զոմն գնաղէան· որպէս թէ նորա լցեր լինեալ զտապանն: Աստ՝ պէ· գրէ· փոխարէնեցին գնաղէան ընդ նոյն ասել· որ և զպապանին յարմարուին ասելոյն սովիմբ յեղանակիւ: Աստ՝ ահա այսու պապաճառս· յայսմհետ մի լորեցուցիչ պատճառէ շարժեալ սիրոյ Յակոբայ, զհետ եղև գիւտի տապանին· և ի ձեռս բերեալ զչերս մի այնր կազմածոյ, կանգնեաց զայն ի յանդիմանութեան թերահաւատիցն, ի կիր առեալ զայն յհետ ղեցողջ, և ի զանազան բժշկութեա, այլև ի վերայ գլխոյն կացուցեալ ի պաշարել չարհոյ զմծբնին, և ամենայն զնա յետս դարձուցանելով: Որովք հաւաստեալ թէ մնան է այն տապանին նոյի, հաւաստեաց ա պա և զհաւատս համոյնպէնջ ջրհեղեղին: Եւ այս էր ձասկած, պէ· ձասկածելն խորհրդոյն կոչնեալ: Կասկած կամ երկբայութիւ կայր ի խորհուրդս մարդկան՝ եթէ ընդ աստուածութեան անցից ջրհեղեղին, և եթէ ընդ գոյութեան տապանին՝ կայցէ արդեօք պահեալ մինչ ցայն ժամանակ· իսկ սիրն Յակոբ հրաշագործ մասանին վարաստաց զերկաքանչիւրս երկբայութեա:

48· Ու էրև զէնան: Մի կարծեսցի ընաւ, և դարձեալ արդարև է խորհել անգամ թէ ձեծարեալ հայրապետն իբր կենաս կամ կենդանի նաստու լինչ դնեալով զտապանն նոյեան, այնր աղագաւ աշխատ եղև ի ինդիր նորա· այլ գիտեր զայն լինել լոկ կենդանեաց հաւաքարան, ուստի և նշանակիչ այլեա խորհրդոյ: Վասն ոչ գբրայնելոյն· սիրն Յակոբ գոլովն զօրացեալ ի փա, ի կեանն բնաւից, որ և է փրկութիւն ազգացց, լոյս աշխարհաց են: Ի յէրն արտնեպէց, ի զանազան պարգեւս ձեծաստուա· ի նը Խաչն· ի վերծաբանն, յեկեղեցի որ գերազոյն կուսանաց է վարժարան· և կայարան, կայարան կամ օթևան շնորհաց Հոգւոյն սիրոյ· յայս ամենայն զօրացեալ նորա աւետ, աւետարար ուրեմն էր, և վայրապար ի ինձին նպաստ, պէ· ինձին նպաստ· ստ· ի նպաստ կամ յօժանգակութիւն եկեղեցւոյ, պէտուն խոստնէն, որոնել զիմոքը խորհրդոյ ընն, զկենդանեացն ընկաբան, ժողովարան· ատ փրկիան, հանդէպ եկեղեցւոյ՝ որ է ուխտարան բանին հաւատոյ, և հանդէպ սիրոյ Խաչին, որ է անյաղթելի ձեռին ձոյ զէն յաղթութե: Զաւետն ի ինձին նպաստ, մարթէ է և պարզել, փոխանակ նպաստից մեծին կամ զօրագունին՝ որ է եկեղեցի և նը Խաչն՝ ի փոքր խորհրդարանէն խնդրել նպաստս· ոչ վասն աքանչելիս գործելոյ զտապանին նշնաւ խնդրելո, ուր ինքն մեծագոյն զօրութե ամրացեալ էր ի պարգևաց եկեղեցւոյ և ի սիրոյ Խաչին: Աւետն, աւետարար ոբնե, ոչ իբր հաստատելով իմանի՝ որպէս թէ ապետ նարեկացոյն՝ յիրաւի յաւետարար զհետ լիներ այնմ սիրն Յակոբ, ունելով մեծ և զօրութիւն յեկեղեցւոյ· և գուցէ ի գոյն միտս առեալ Յակոբայ պատրիարքին զբանդ, խիղճ յանձին կրեալ է ասել, թէ սիրն Յակոբ անխնամ թողեալ զհօտ իւր, վայրապար ի խնդիր տապանին ընթանայր, որոյ վասն որդիսացն յանդիմանեցաւ ասէ՝ յոյլ, և տրգելաւ հրամել ի լեռան: Ոչ զայդ ասէ Նարեկացին, և կարծիքը իսկ ոչ· և ի ցրուն այգպիսի խղճի բաւական էր լսել միայն, թէ նը Հայրապետն Չանայր հաստատել զհաւատս ջրհեղեղին ընդդեմ

ուրացողացն, որ էր խնամ առնել ընդհանրական բարեացն եկեղեցւոյ, թնդ թէ անառես արարեալ զհօսն՝ շջջիլ հետաքրքիր ի տեսիլ տապանին: Զգիտասուրեամբ սըրն Յակոբայ տեսանելոյ դարձեալ ի հատմն է:

49· Ի նոպաթին վարուց անբծոց· ի յոպասպանն: այլ· ի նոպաթին վարուց և յոպասպանն: ... ի յիրն արուեսպիշ: այլ· արուեսպին:

50· Պաթրուակ ասէր: Ահաւասիկ ըստ ուղիղ քննութեամբ իրացն՝ գեղեցիկ ծածկոյթ վայելուչ այսր գործոյ անքրկեբեցաս, բացաս, մերկացաս, պարզեցաս, իբր զի դիտասուրեամբ սրբոյն Յակոբայ հայեր առ ծոցն էբինայէր, ի խորհուրդ ապրացուս տապանին նոյեան նկատեր զերեզմանի շնորհաց և պարգևաց՝ որոյք մարդկիկ միտչէ յերկինս բարձրացան՝ իբրև զաստուածարեալսն ի տապանին: Աո պապանն ասէնայիր· միաք սրբոյն հայեին կամ նկատէին զեկեղեցի՝ որ յամենայն ազգաց կրէ յինքեան, զարդարս և զմեղաւորս· և այսու դիտեր յանդիմանել զայնոսիկ նոսա ասիանոսաց, որք զասպաշնասրութեամբ ոչ ընդունէին լինել յեկեղեցւոջ: Աո այրն ածընպէր: Հաւատասելով զանցս ջրհեղեղին՝ կամէր արդոյ կացուցանել զընտրեալ նահատեան զնոյ, իբրև նախաշաւիղ արդարոց, և երկրորդ ակիզբն մարդկութեան: Աո կամն անպապէր· հայեցեալ յանմեղ ծածպատրութեամբ նորա ի մէջ աշխարհն ամբարտեղոյն: Աո ուղիղ հաւապոն· առ ի ցոյց ուղիղ հաւատոյն՝ եթէ Նոյն, որով ըստ առաքելոյ· (եբրայ· ժիե· 7·) վասն չև և երևելեացն՝ լոկ հրամանին Աւ հնազանդեալ կազմէր զտապանն· և եթէ ի հաստատութեամբ ճշմարիտ հաւատոյ վասն ջրհեղեղին: Աո խորհուրդն ճառապէր· կամէր՝ դիտէր այսու ի յայտ բերել զնորհուրդ կամ զնշանակութեամբ նոյեան տապաղնին՝ որ արդէն ճառեալ էր ի դերս, այն է՝ ի խորհուրդ միրութեամբ՝ ըստ ասելոյ ե· պետր· ե· 20· 21: Աո դիմական ասէնապէր: Կամէր այսու սրբն Յակոբ՝ առ հակառակօրս ճշմարտութեանն զբրանալ յամենայն կողմանէ, և հաստատուն գրով խոյտատակել զնոսա: Աո եղեան պապէնէրն: Աւյս ե գլխաւորութեան բոլոր դիտասրութեանն· իբր ասել· յայս գործ դիտէր նբ հայրապետն հաստատել ցուցանել զբուն իրն կամ զճշմարտութեանն՝ զոր եղեալ կամ անցեալ պատկեր տապանին երևեւ ցուցանէր: Եւ եթէ այս այսպէս, ապա ուրեմն ոչ վայրապար էին բնաւք, ոչ անիայոան մրփ· ևն: Ել ի զուր ընթանայր նա ի խնդիրն· ոչ անհաստատ էին միաքն ընդ իրն ճշմարտութեանն· ոչ վրնպեալ հետքն յայնմանէ զոր խնդրէրն· ոչ տատանեալ կամ լքեալ սիրան յաշխատութենէ· ոչ անիրատ կամ անիսհեմ ախորժակ նորա· ոչ դադարեալ իղձքն կամ բաղձանքն ի չգտանելն զտապանն: Եւ որպէս յայս խնդիր, նոյնպէս յայլ կենցաղս իւր ամենագոյ արգահրս· ամենազան գեամբք լցաւ հոգիւս այս բարի, շահաչգոտիբ ածականաս· այլ· շահատրնիբ· առ ի հոգևորական օգուտ եկեղեցւոյ:

51· Յարդարիչն եկեղեցականաց: այլ· յարմարիչ: Յարդարիչ կամ կարգաւորիչ եկեղեցականաց՝ թէ յիւրում վիճակին, և թէ յայլ կողմանս՝ խաղաղութեամբ առնելով եպիսկոպոսաց: հանդիսատանն նահապատ նոյ· հանդիսացուցիչ, զօրացուցիչ նահատակաց հաւատոյ կամ քաջութեան: ախոյեանն յաղթականաց: այլ· յաղթանակաց: պարտագետիս յաղթողաց, կամ կրօղ յաղթանակաց առաքինուն: Նաւանապան· ածնաբղխօղ մարդկոցաց, կամ կառուցօղ տաճարաց նոցա, և հանդուցիչ նշխարացն: Ապաւինելն մահու· զօրաւոր միջնորդ և պաշտպան ընդդեմ մահատարաժամու: խնամաբարն յոտաց, այլ· խնամապարն: այցելու, խնամօղ այնոցիկ՝ որք յոտսն ի պահս կան, թէ ընդհանուր եկեղեցւոյ, և թէ մանաւանդ ի տունի սրբոյն· այն է՝ որ Յակոբայ պահք:

Դուռնն մխիչ. առաջնորդ մնանելոյ յերկինս՝ գործովքն, և վարդապետութեաբ, և բարեխօսութեաբ:

52. Ի մաքեանս սոփերի: Աբծանապրեալ ի մտանելն խմաստութեաբ՝ կամ իւրոցն ճառից, և կամ այլոց գիտնաւորաց յիւրաքանչիւր ազգի. որ և անեզծ կամ անկինչելի գիր է, միշտ պահեալ ի մէջ եկեղեցւոյ: Ի փանէ խոհէմանին, այսինքն ի խոհեմական առնէ արշակունեաց՝ որոց պետութեաբ կամ իշխեցողուե լաւագոյն էր քան զմարտս և զպարթեւաց, և առաւել բարեխորհուրդք և աշխարհաշինք էին: Ի փերշան խոչենից: այլ. ի պիրանի: Ի տրամալի ընակութեաբ կատարեալ ծնողաց՝ շառաւիղ եղեալ յոտոյ ճաճպաշտութեաբ: յանուխնալ գոչէ. յանկարծելի նիւթոյ՝ առեալն խոնոյ. փր. խնկոյ. որպէս թէ ի վայրի փայտէ ելանիցէ բուրումն անոյշ ինկոյ: յանուշակ արբենոյ: Հայեցեալ ի յարմարութիւն կարգի բանիցս, կամ վերնակ կոյ ի բառն անուշակ, և կամ այլով նշանակութեաբ առեալ է, փոխանակ ասելոյ՝ անյուսալի, անյուսալն. երբև թէ յանէ յուսալի բերոյ՝ բուրութիւն քաղցր հոտոյ: Իակ անուշակ ընթերցեալ, մարթի պարզել. ի բարի սերմանց հոգևոր դաստիարակաց բուրութիւն անուշ շուրթե, ևն:

53. Ի մանս սիրոյ: Ըստ գերեզմիկ խառնուրթե առաքինական կրօնից՝ սէրն ճճայինն որ ի նոբ հայրապետս մեր, ոչ էր միայնակ, այլ խառն ընդ պարգեա գնոյց. ընդ ճնշման, ընդ մեռուցման մարմնոյ. ոչ չառանայր սիրով, այլ յաւելոյր զապաշխարական խոստութիւնս, ի սիրել զԱՃ՝ ասեայր զմարմինն և զմարմնոյան ամենայն: Կնոբիկ մաքրութիւն. առօղ մաքրութեան կամ սրբուրթե հոգւոյ և մարմնոյ, երբև ագբիւր ջրոյ. ի մարմնոյ ցանկութենս ոչ միայն ինքն անաղտ և անշաղախ, այլև մաքրիչ այլոց ազատելոց: Բայց օրինակի այլ. Կոնբեական ագբիւր մաքրութիւն ջրոյ. և խնամի՝ արբազան ալթիւր յատակ ջրոյ՝ յարբուսն ծարաւելոց հոգւով: հանդարտ կերպարան. ըստ առանձնաւոր կենցաղի, և յօգուտ կամ ի փառս անձինն՝ հանդարտ, լի հոգւով հեզուե: Բայց ի նախանձ փառացն Աշ, կամ ի չառագոլել զձշմարտութեաբ, երաիրան կենդանի, անչէջ և մշտաբորբոք կրակարան երկնային հրոյն, նմանեալ Ցն իւրում, որ հեգն էր սրսիս, այլ վառն փառաց սանն Աշ չբեռեալ նախանձու: (Յովհ. ե. 17:)

54. Աղփաբիս բարբարոսականի պարմ: փր. բարբարոսական ի պարմ: Թէպետև ըստ հեռաւոր նախնեաց՝ հասնելոյ յազգ բարբարոսական պարթեւեան անմաքուր զարմի. կամ, թուեալ ազգաս ի զարմի անմաքրի, բայց և մերձաւոր ընտանի և համարիւն երջանկին. այն է՝ որդի քեռ սերմնողի լուսաւորչին մերոյ, այսպէս այլ. փր. իակ այլ տալ. սահմնողի: այսինքն որդի քեռն ծնողի կամ հօր լուսաւորչին, քեռն Աղակաց. որով աբե Յակոբ լինի հօրաքեռորդի լուսաւորչին, և ոչ թէ քեռորդի: Եւ երկոքին սաքա՝ որպէս համազգիք ըստ մարմնոյ, նոյնպէս համադործք ի հաւատս, որպէս ասէ Պետ կնոջ, վաստակաւորք ի կեանս հաւատոց: աիօսապարբ, ակօսամիկք ուղղագնացք մինչև ի նաւահանգիստ երկնային:

55. Երիր լուսաւորբ: Ասպէս այլ. փր. այսինքն երկու լուսաւորք արեգակունք. երկուքի երիսի. աստղինս երկնի եկեղեցւոյ, և վերնայինն երկնի աղքայսելե: Կամ, երկնի եկեղեցական դասուն, և երկնի թագաւորական պետութեե: Երկոբիբ, այսինքն բարգաւաճեալք հոգևոր ծննդովք (ըստ երգոյն. ե. 2:) Կամ, երկու գերազանցութեբ նշանակողք, սրբութեբ և աքանչելագործութեբ: Երկին բաբեաց. երկու պարգեւք ճոխացեալք, մարգարէութեբ և նշանագործութեբ, ըստ եղիայի մարգաբեին: Երկոբ ընդ միոյ: փոխանակ այնր՝ զի առ այլ ազգս մի ոք քարող

եղև յառաքելոց կամ յաշակերտաց, սոքա եղեն երկու քարոզք առ ազգս հայոց: կամ, մինչ ի ժամանակի սիրելոյ կռապաշտութեն առ Խոսրովու և առ Տրդատա՝ ոչ կայր ի հայս և ոչ մի քարոզ աւետա րանին, զոսա յարոյց Աճ կրկին քարոզս: երկու՞ պեպաման: Երկու իշ խանական երկցութիւք, մին՝ Լուսաւորչին պատրիարգական, և միւսն աշխն Յակոբայ՝ առքեպիսկոպոսական: կամ, երկու վերափոխ գլուխք երկուց ազգաց՝ Հայոց և Աստոց: ոմ ոչ իմէ, Լուսաւորչէն սկզբնա ւորութիւն հաւատոց ի հայս, կամ առաջին հիմնիչ Աթոռոյ. և ոմ լրոմն կենաց· լցացուցիչ հաւատոց յաստրիս, կամ նաև առ հայս, առ որս և շրջէր քարոզելով և գրով վարդապետութիւն: երկոքին ոանիանց: երկու զանազան լսողաց կամ ժողովրդեան, այսինքն հայոց և աստոց՝ երկու օբէնադիրք, օրէնսուսոյցք, կամ կանոնադիրքը կացեալք յայնմ և յայնկից Քրիստ, ըստ օրինակին մովսիսի և եղիայի ի Թաբորական երևումանն· կամ ըստ օրինակի վերացոյն և քահանայից՝ որք յայնմ և յայնկից Եղբն քահանայապետի կացեալք մեկնիչք ժողովրդեան զօրէնսն: (ՇԳ· եզր· ՇԸ· 4:)

56· Ի գալանային բարբառէ: Ասի ինչ առաւել սանձալի ցուցանել զերկոսին զհայրապետաքս, զի ոչ ի նախնեաց անտի իբր ժառանգութիւն լինի յինքեանս ձգեցին զաւուրքն, այլ ընդհակառակն՝ ի գալանայա նաց երևեցան նոխագոյք նուիրելիք, յանձն անառնոց՝ ոչխարք, ի տարա բար հեթանոսաց կատարեալ բարիք· ի խաւարին ծնողաց մանկունք լուսոյ· ֆոխաէերպեալ Քրիս· ալ· ֆոխաէերպեալ զօրութիւն և շնորհք Քրի փոփոխեալք առ այլից յայլմէ· այսպէս գրին ալ· և փր· փոխանակ առելոյ՝ այլ յայլմէ· այսինքն բոլորովին ի միոյ ներհակէ ի միւսն այլայ լեալք: Եւ յայսմ պատճառէ սոքա ոչ եթէ առն ի սպորագրին, այսպէս ալ· և փր· այսինքն ոչ փոքր կամ սակաւ ինչ ծանօթանան և նշա նակին, այլ մեծապանծ վիճակաւ գովասանին ի լոյս, լուսաւորեալք, պայծառացեալք յաճպային լուսոյն, և ոչ յանձանցն արժանեաց:

57· Ջպարտոյն ֆոռոն: Եթէ յօրինակ մեծի այսմ ճշմարտիւ փո փոխութիւն որ յերկնային հայրապետաքս կատարեցաւ, կամիցեմք առնուլ տարացոյցս փոքունս, ահա նախ պանդխտի ընթրակն, զարմացեալ լինի, կամ աքանչելին այն Թիւրակէս (Թիւրեաք·) զոր ի Թիւնաւոր օձից կազմեն բժիշկք ի նիւթ առողջարար· և դոյն ծիրանի կայսերական՝ և լեալ ի կամճուածոց խեցւոյն՝ որ առն խխունջին, և ըստ յունին՝ կոն քիլ կիմ փօռֆիուա· և ի զազիր որդանց չերմանց՝ պատուական մետաքս կամ ապրշում· և ի գենանամուա չնչին կենդանեաց՝ ի նոպատասակաց կամ ի սամուրից՝ սակաւ կամ առ նմանն կերպասուց· յանհեղեղ ժա նեաց փղոց՝ գահոյք արքունի կազմեցան: Խակ յաւելցուն՝ ի ժանեաց կապարց, առեալ է ի բանէն ՚ի· Թագ· ժ· 22· ՚ի· մնաց· Թ· 21· ուր ըստ մերում ընագրի կարծի Թէ ժանիս կապկաց և այ բերկին առ սողո մին· և այդ չէ ընդդէմ հայերեալ ի վայրենի կապիկս ոմանս մեծամեծս ըստ չափու գայլոյ կամ արուեստս: Բայց այլ Թարգմանիք ընԹեռնուն՝ ժանեաք փղոց և կապկաք: Ասլև ի փառաւ արմատոց բուսոց հանեն մարգիկ գոյն կարմիր ի ներկել վկուսիս, զարձս ևն: Ասդ՝ ահա այս սոքիկ և սոյնպիսիքք՝ յորս գեղեցկիք ի ոգեղց յատաչ գան, և յան պիտանեաց ընկալուք, այսինքն ընդունելիք, ի նուաստից սովիքք, ի փոքունց նախատակիք, ևն· են արդարև համայնէրպ օբինակոնէ· ալ· համայնէրպոնէ: համանման հանդուսատիպ օրինակք առ ի ցուցանել զհրաշալն ընտրութիւն երկոցունց Սիջս, որս վասն իսկ հիւսեալ եղև առ տաճար, Թէ որչափ ըստ նախնեաց իւրեանց անպիտանք էին առ Աճ, և որչափ ի շնորհս մեծարոյք եղեն առ Աճ և առ մարգիկ:

58. Զխոտորին խոտս։ Առ՝ ի մեծացուցանել ևս քան զևս զխուռ կոչողին Աւ՝ զայն ևս յաւելից ի կարգի բանիս (Թէ անհնարինն կարծեցեալ իրք՝ առ մեր սուբբքս եղև հնարաւոր։ Վասն զի ասացեալն ՚ի (մատ. է. 16.) ի տատասկէ չքաղել Թուզ, կամ ի փշոց խաղող, ոչ պնդող, ասա բայն լուեալեան կայ, այսինքն ոչ եթէ խօսի կամ յայտ առնէ զանկող անհնարութիւն առ բերուին օտար պտղոց, այլ զնմանն կենդանեաց զբանաւոր մարդոց զանփոփոխութիւն կամացն. փոխանակ՝ բանաւորականաց, այլ. և այլ տալ. բնաւորիմանաց. Առեալ կամի բանիւս, Թէ անհնար ասել զանկողդ բերուին օտարոտի պտղոյ՝ ոչ այնպէս ի տունեան խնամի. քանզի մարթի է նոցա կամ այլայլութեամբ բնութիւն, և կամ պատուաստիս առնել պտուղ օտար. այլայլելիք գոլով և ապականելիք. զոր օրինակ եթէ տատասկ փուեալ արկանիցի իբրև աղբ ընդ Թզենեաւ. և առաւել՝ եթէ կամիցի տրարիչն յառաջ բերել ի նոսա պտուղս այլատեսակս, նոքա չունին ինչ դիմադարձել։ Ոչ այսպէս է մարդ՝ ապաքանեալ ի բնէ և ի կամսց առ ի չարին հակամիտութիւն. զի անկակից գոլով չարութեան՝ ոչ միայն բնատիպ անշրջելի է առ ի բարւոյն արգասիս, (ըստ բանին Ծննդ. ը. 21. և նմանս. Ժը. 10.) այլև ի կամէն Աւ փոփոխել զնա, ընդդէմ գառնոյ, չանայ, մինչև զօրութեան ետճէղէն ի կիր առնուցու զնա յաղթութեան՝ գարձուցեալ զնա ի բարիս, և ի նմին հաստատուն պահեալ։ Եւ այս անհնարին ցուցաս ասէ՝ հնարաւոր և արդեամբք կատարեալ յերկոսին հայրապետաքս. զի շնորհօք Աւ զօրացեալք, միախորհ կամօք եղեն յերկրէ հեթանոսաէ և անօրէնութենէ, ըստ պէսառղէն. ըստ սաղմոսին. ճՃ. 7. * Եղև եդ ՚ի մոլ իւրում ՚ի հովտէս տրամաբեթ || ։ Կամ ըստ եսայեայ. խը. 20. * Եկէք ՚ի բաբելոնէ, փախերթուք ՚ի քաղդեացւոց || ։ Եւ առաքեցան, այսպէս ալ. փր. իակ այլ տալ. վրիպակաւ, ոչ առաքեցան։ Ըստ գաւթեան երգոյն որ ասէ (սաղմ. ղը. 1.) * Տէր Թագաւորեաց, բարկացան ժողովուրդք. որ նստի ՚ի քրովբէս, սասանեցաւ երկիր, || այսինքն ՚ի Թագաւորել Քրիստ՝ ընդ որ բարկացան ժողովուրդք հրէից և հեթանոսաց. սասանեցաւ երկիր՝ փոփոխեալ ՚ի նորոգ կրօնս քրիստոնէութենէ. այսպէս և սոքա սասանեցան, յեղանակեցան կամ փոփոխեցան ՚ի վայրենի հեթանոսութենէ անտի ՚ի վերոգին հաստատ, գալեաւ ՚ի քաղցր և լրնաւոր բարս կամ ՚ի կրօնս ըստ առաջնում անմեղ բնութենէն։

59. ՚Ի յոմանց ապգաց։ ՚Ի մանաւանդ անուանակոչութենէ սրբոյն Յակոբայ խորհրդածէ զանչարժութենէն նորա ՚ի բարին։ Յաղգաց ասորոց՝ ըստ անտի և մնացածին գուշակութենէ՝ զոր առնեն անդաբակաց, այսինքն ՚ի վերայ բնաւոր բարուց մարդոյ, և խոբարդնայ, ՚ի նշանաց գիմացն ընտրելով զբարս և զվատ մարդոյ, Թէպէտև անգիտաբար և հեթանոսբն՝ բայց համարիմ յաղգմանէ արարչին կոչեցաւ Զգօն, որ ՚ի սովորական կիրառութենէ նշանակէ՝ հանճարեղ, խմաստուն. բայց յատուկ նշանակէ հանդարտ. մեղմաբարոյ, անդորրական. իբր Թէ հնչ, անբարկացօղ. և այս է հապաղման. զի ոչ խափան կրնաւ բարկութենէ, անխռով ՚ի խորհուրդսն. յատակ մտաք ընկալնէ զարժանն, և ընտրէ ընդարձակաբար. ուստի է անխոհոյս, ՚ի կիրս իւր, ՚ի մտածութենս, ՚ի յօժարութենէ կամացն. և այս է ահա լրութիւն հապաբելոնէ, վերջին կատարելութիւն մարդոյ բանաւորի՝ անփոփոխ կալ ՚ի բարւոջ. որով լինի առանձնակ զլուսին մարդկային և ետճային առաքինութենց։ Ուստի անունն Զգօն այսպէս որոշաբար բացայայտեալ, հնչմ է հաճոյանէ, ապացոյց է հաճելի կամ ընդունելի գոլոյ նորա առ Աւ։ Քանզի այսպիսւոյ զգօնութենէ սկիզբն՝ զերկիւղ ասէ առաց սողոմոն. (Աբակ. ե. 7.) և որ երկնչի ՚ի տեառնէ ընդունելի է նմա։ Ցայսմ բանի կամելով սքն նարեկացւոյն ցուցանել՝

Թէ մեծ հայրապետան Յակոբ էր ամենայնիւ կատարեալ յիծծայինան, յանուանակոչուիլ անտի կալմեաց ձեռնարկուիլ կուսական այսպէս։ Աբէն Յակոբ է ղօն. և որ ղօն է՝ հանդարտ է. և որ հանդարտն՝ հեզ. և որ հեզն՝ հաստատուն. և որ հաստատուն՝ անփոփոխ. և որ անփոփոխ՝ կատարեալ ամենայնիւ։ Ապա ուրեմն աբէն Յակոբ էր կատարեալ ամենայնիւ։ Ա՛յլ գիտելի է յայսգս անուանակոչուիս, զի ըստ գրեցոյ Ասեմանեայ. (Հատ. ա. եր. 21.) ասորիք զծծն կամ խնամուն կոչեմք նմանի զյակոբ սրձեցին կամ սարուկեցին, և ոչ զմծեցացին։ Բայց մեզ չէ ինչ փոյթ ընդ ասորոցն սովորութիւն, զոր մուծեալ են առ դեօք ասորիք ոմանք արդ կացուցանելոյ վասն զառաչնորդ իւրեանց. քանզի վկայուիլն մերոյ նարեկացւոյս բառական է հաստատել թէ յառաջ քան զառանեորդ գաբն՝ զմծեցացին Յակոբ նմանայնի ողջամիտք անուամբն Ջ.ծծն։

60. Ա՛նասանապէս, անյեղյեղաբար։ ալ. անասհմանապէս։ այլ տալ. անասանելապէս, անյեղաբար։ Իսկ կալ մնալ անտասանելի, առանց փոփոխման պնդապնդիդ, անկործանելի խարսխեալ կամ հիմնացեալ, գերապրհպասանան, բոլորովին զառեալ ազատեալ ի տատանմանէ մրրկայոյզ փչմանց խախտողաց, այս է ահա նշանակ տանին հիմնարկելոյ ի վերայ վիմի՝ անվտանգ, անշարժական, ըստ տէրունական առակին։ (Մատթ. է. 24.) Եւ զի այս տիրապէս պատշաճի եկեղեցւոյ, որ է յարկ տիրանակ, անձեռակերտ, հաւաքարան բանաւորաց, յայտ է ասալ՝ զի և երջանիկս հայրապետ՝ անփոփոխին՝ պնդապէս յօդեցաւ հոգւով ի Քրս և յեկեղեցի՝ յարկ, միշտ առանց մեկնելոյ։ Քանզի և ապաքէն սոքին, առնելոյն տալն օրինակաւ, կամ ըստ նմանութեան հաստատական տանն ազգեաց Քրս բանիւն, հաստատուն կացեք ի սէր իմ։ (Յովհ. ժե. 9։) զոր և առաքեալսկան, և պօղոս զանազան բանիւք աւանդեն՝ կալ հաստատուն ի Քրս, և այլն։

61. Ի՝ կենդանի աբէնն էինէ հոգւոյն այ։ ալ. կենդանի աբէնն էինէ այ հոգւոյն։

62. Ի պապճաոն յարբեալ կենաց։ Իսկ արդ քանզի հաստատութեամբ ի բարիս սքի հայրապետիս մերոյ՝ պատճառ տուիչ և պահպանիչ լինքն Քրս է սկզբնապատճառն ամենայն բարեաց, ի գովասանել մեր զսուրբն՝ զինչ այլ առնեմք և կամիմք՝ բայց օրհնաբանել զՔրս ի սուրբս իւր, և վասն նորա փառաւորել զերկիւղածս անուան նորա. և կինք կամ ա՛ւարտ բովանդակութեամբ բանիս մերոյ՝ հաստատեալ դիցուք զպաշտելի աՆունն Ա՛յ, ի փառս նորա գլխաւորելով. զի նա գոյով ահմանն ֆրկոՆէ, սկիզբն փրկուէ ամենեցուն, և կնդ կենդանութեան, վախճան կամ նպատակ յաւիտենական կենաց, հարկ է զի և փառաւորութեամբ Սքին լինելի եզը ասարանան. որով և գովասանական բանքս ասարուին ի փառս Ա՛յ, իբր անգամք ի պատշաճականն իւրեանց գլուխ։ Զայս բան ի նեղքս ընդ մէջ բանիցն արկ մերս նարեկացի, զոր և ի ներքոյդ Առաքելոցն կանխեաց եդ ի գլուխ բանին. համար ա. առնել ի գովեստ փառաց մեծութեան վեհին. քանզի խղճէ յանձն մի արգելօք ի մեծացուցանել զՍքին գերազանցութեիս, յայն և եթէ ուշ ունկնդիր ընթերցողք, մոռացօնս իմն արարեալ զօրացուցչին նոցա Ա՛յ. զորմէ և յաղօթսն (ծթ. 1.) պատկառելով իմն ընդ մարդկան սովորութեամբ ասէ, * խակ առ միւսն, (այսինքն առ արդարն,) լռեալ են քոյդ. ամաչեմ առեալ թէ և երկրաւորիս գործոց պատմութեան զքոյդ յառաջեալ։ ||

63. Գերազանց փառացն նշոյլ։ Պատիւ կամ մեծութեան սքի հայրապետիս յաղթօղ գովելքան զպակաս բանիցս մեր գովեստի, նաև փայլուն փառաց նորա ի նշանս և ի մեծագործութեիս՝ ոչ միայն քան զդասուց

առհասարակ Աբր վերադրոյն է, այլև քան զնմանեսայ իւրոց երևելի հայրապետաց և հովուաց պայծառագոյն: Ասէր մակիցք ոք, այդչափ գերազանց գոլով նորա քան զոլորմէն բանից, առ իմ՛ գովասանել նեղ լինիցեր: Կան իմ յայդմ իրաւունք. վասն զի հայոցս պահպանողն, ի պահպանումէն և ի բարիս երկրի մերում և ազգի առաւելագոյն մերձաւոր է քան զայլ նշանաւոր հայրապետս: Ե՛ առ ինձ բանիս, առ յօրինուածս և ի նիւթ գովեստից առաւել յարմարագոյն, ծանօթ մեզ գոլով վարուց նորա և աքանչելեացն. և զի առանձին երախտիս դասալ եմք ի նմանէ, ունելով ի միջի մերում զնորա նշխարս և զտաճար, և զհանդէս ոտնից: Ասէր վիճակս ամենայնի և հովուումէնն՝ ոչ օտար ի մէնջ, այլ հարազատ. զի մծբնից էր յաշխարհին ազգեանց, և թագաւորանիստ հայոց առ վաղարշակաւ, և յետ նորա զամս բազումս: Ահա սակս այսոցիկ պատճառաց զգովեստի բանիս իբրև սուրբ հանդակ ունի աւետաստս և նամակատար հնախնեացոյ, ուղղոյ արարչագործ, ընթացուցեալ առ ի տանել պատիւ մեծապատից Հովուիս մեծի: հնախնեացոյ. վրս. հնախնեացոյ: պապաստպարուն. այլ. պապաստիրոն. նիւն:

64. Եւ հրեշտակն ընդդէմ: Յայսմիսկ դրուատական ճառ Աբր, նաև հրեշտակական լեզու՝ որ արագաշարժն է, հրանիւթ և յաղթօղ ամենայն գովաբանութեան, գագաթեալ յետս կայ, զտեղի առնուս: Ընկարանայ նաև հրեշտակականն ձարտարիւսութեան բացայայտել զի բովանդակ զգրքոյն գերազանցութեն ի ընդհանս և ի փառս: Եւ ասի՝ նահանջիլ կամ անկարանալ՝ կամ առ մերս հասողութեն չկարելով խմնալի առնել զբանն, թէև ինքն հրեշտակն խմնայցէ և գիտիցէ ասել. զոր օրինակ գիտաւս և Դանիէլի մարգարէի՝ որոյ զասացեալսն ի հրեշտակէն Գաբրիէլէ չիմնալով, իբրև եհարց կրկին՝ զինչ է վախճան այդոցիկ, լուաւս պատասխանի. երթ Դանիէլ, զի արդելեալ և կնքեալ են բանքս: (Դան. ԺԲ. 8-9:) Եւ կի՛ անկարանալ ասի՝ հայեցեալ ի քննութեան ճանաչումն և ի բանախօսութեն հրեշտակաց, որ չկարէ ի գերբնական գերազանցութենէնս Աբրն հասու լինել բովանդակապէս:

65. Ի նշան պարգեւացն ոսկւոյ: Լուսոյ նման՝ թեթեւաթռիչ հոգւով եղ ի հովեաւ մահկանացուացս՝ ի վիճակ անդրանկացն՝ ի նշանակեալ վայրս պարգեւացն՝ որ ուխտեալ էր. և է բան սաղմ. ՃԺ. 7. * Եղս եդ ի մսի նորում՝ ի հովեաս տրամաբեթ, ի տեղոջ յորում ուխտեաց: || Եւ կենդանեայն փոխեցաւ ըստ առաջնոյն. (խնաւտ. Է. 10.) փր. ըստ առնոյն: Ասեաց զամենայն լարեաց ընդ ոտն: այլ. լարուն: և է բան սաղմ. ՃԺԵ. 104. * ի պատուիրանաց քոց խնայեալ առեցի զամենայն ճանապարհս չարաց: || Եւ պղծո՛ւ, զպղծ կամ զվայելչութեն կերպաս բանին Յեի կանձն իւր նկարագրեաց, լինելով յաղթօղ մահու և սպանութեն: Եւ վաւոպակ, զվարձս, զարդիւնս առաքելական ոպին. այլ. առաքելական. քարոզութեն առեւտրականին ընկալաւ կանձն իւր իբրև սպակ: Ահագին երևեցաւ լուսափայլութեն առ կայսրն Կոստանդիանոս: Եւ ի մարքիանն գործականի, յողջախոհ ի միակեցական գործական կեանս՝ արբուն ապրուս, զնեբքին արբութեն չանս կամ զոյժ՝ առեցոյց. ուսուցանելով և արդեամբք վկայելով թէ ձգնողական գործք արտաքինք՝ անկատար են առանց սրբութեն հոգւոյ: Կամ, յեկեղեցւոջ որ է մաքրութեն գործարան, ձգեցոյց կարգաք և վարդապետութեամբ զսրբութեն պաշտօնէից և ժողովրդեան:

66. Մոռնուն ապաչխան: Գոլով ինքն կենդանի հոգւոյ, ի սառակուսին մոլութեան ըստ հաւատոց և ըստ վարուց, ապրէաց, այսպէս այլ. փր.

խակ այլ տղ· սաբեաց· Եթէ սպարնէլ առցի յայլազգական անուանէն՝ սպառոյ կամ սահուր, նշանակէ իբրև սատրով կամ սակրաւ հատանել, կտրատել: Բայց մարթի և առնուլ և յանուանէն՝ սպաթ· իբրև Թէ՝ սպասաւորեաց, Ջանացաւ ի սատակումն կամ ի բարձումն մտաց Թէ: Բանիւք հաւատոյն իբրև առիւծ մանկեաց ընդդէմ դիւադունդ ժողովոյ արիանոսաց՝ գրովք և ի ժողովին Նիկիոյ: Եւ իբր գվիսաւոր հանգիս սպիր յայնմ պատերազմի, ի կոպաճի երմանն, յետ դատապարտուե արիոսի գոչեաց աղօթիւք առ ԱՀ, որով սատակեցաւ սիղծն ի գար ջուլեան անդ: Կամ, ըստ նմանութեան Թատրոնական մրցմանց, իբրև հանդիսաւիր մրցողաց ճգնելոց ի հոգևոր մարտի՝ գոչեաց, քաջալերեաց ի կատարածի մարտից, իրախոյս առեալ ամենեցունն՝ պինդ կալ, ժուժկալել, դիմել ի մրցանակ ճակատոն: ալ· ի մրցարանի: Եւ լինքն և զեալ յառաջընթաց առաքնորդ՝ զյաղթօղն ի հոգևոր պատերազմին հրաւիրեաց ի յաւիտենից յարկն անպարկոյշ, անվրէպ խոստացեալ յաղթողաց: Բայց ոչ անտես արար և զպարարացեալսն· մանաւանդ Թէ զպայթակղելոցն կամ անկելոց ի մարտի ձեռն ետ, սրատալնդեաց յառնել մարանչել վերատին:

67· Մահս և կենաց: Ինքն Թէպէտև հոտ անոյշ ի Քր, բայց ըստ արժանաւորումն կամ ըստ չարժանաւորումն այլոց՝ ոմանց եղև բուրումն կենաց, և այլոց բուրումն մահու, ըստ բանի առաքելոյն: (Բ· կոր· բ· 15· 16:) Կամ, զերազանց նշանաց՝ անարժան խաբեբային մահ առաքեաց, և զարձեալ կեանս ետ նմա և այլոց: Զհանգպանն· ոչ միայն առ կենդանութիւն ապաքինիչ եղև ցաւոց և մահու, այլև զաճիւն գեր լեզմանին կամ զնշխարս մարմնոյն ետ ի պահեստ իբրև աւանդ պանազան բժշկութիւն: Զգերեալ մօրհակս: Աւյս կամ խմանի ըստ պարտեաց դրամոց, որով զպարտապանաց ոմանց զմուրհակս խնայելոց պատառեաց՝ Թողութիւ զպարտսն: Եւ կամ նմանութեամբ խմանի՝ զպարտս ապրեան մանաճարհն անիծելոյ՝ ներել պարգևական բանիւ, այսինքն պարգևելով զմեան իւր, կամ պարգևելով զմեաեան իւր ըստ խնդրոյ մեծին վերնոյ: Անհաւատս, անաչառ կիմ անխոիր վերակացու լինելով, ամենայն հոգւոց խորհրդաբերաց, այսպէս են և ձեռ· օրինակք· այլ տղ· խորհրդաբերեաց: Առանց խորհելոյ զասելոյն կամ զաղագ մարգ կանն՝ ամենեցուն ըստ իւրաքանչիւր պատշաճի հոգս կալաւ, ամենեցուն զարին խորհեցաւ և աւանդեաց:

68· Կերպարանին խորհրդոյ: Ըստ որում համբերութեամբն հաղորդ եղև յայնմ աշխատութեան Քրի, նոյնպէս ի խորհուրդ կամաց նորա եղև յամենայնի միաբան և նուիրեալ: Եւ նորոգապէս յարուցին Թուխ նախգիր խմանալ լուսեղեայն· այսինքն ի նոր յարութիւն էական լուսոյն՝ Քրի հաղորդ եղև, զոր օրինակ և կրից նորա և մահուն հաւատարեաց: Կամ, հաղորդեաց այլոց զնոր յարութիւն Քրի, կոչելով զնոսա ի մահուանէ անհաւատութենէ և մեղաց: Զֆանաս երինոյ· զարգելն մոտեալոյ յերկինս խթոցան համայն, հանդերձ սատանայիւ՝ որ կրճիին կայր, հերքեաց, ի բաց արար: Բնակ բարբերելոյն: ալ· բանակ: բնակարան կամ տեղի բարձրելոյն յերկրի՝ զեկեղեցիս հիմնեցոյց: Կենդանաբաշխ աջ: Իւրով ձեռնադրութեամբ համարձակեցոյց զաջ քահանայից ցնծանալիսն, յաձայնին ի հոգևոր ներգործութեան, կեանս բաշխել հաւատացելոց մեռ տակարարութեամբ խորհրդոց եկեղեցւոյ: Ընդ խնամեր ղկալոս մարմ նոյ՝ և զգեցոյ նմա կաւարեաց· այսպէս փր· և այլ տղ· բայց կասկած ծելի է վերնամակ դրելոյ պնդս: Իակ ինչ ընծերցեալ, մարթի է խմանալ նախատակ, գխտեալ իրք, այսինքն այնպէս հոգւոյն պիտոյից մարմնոյ՝ զի յօգուտ հոգւոցն կատարեսցի:

69. Սրբէրս օգպակաբս: Ճառս խնամոտութիւն մատենագրեաց, աշխատ. հայեցողս. առ ի կեանս և յուղղութիւն հաւատոյ և վարուց նպաստաւորս ամենեցուն՝ ոչ միայն հաւատացելոց, այլև անհաւատից. որովք խնամոտակս ցուցմամբ ջերջահաւոյ, զանհաւատից չարախոսսոյ քրիս. տոնէութեան զերծանս ալապանձեցոյց. և զհերձուածողաց գառնութիւն, այսպէս ալ. փր. իակ այլ տալ. գառնութիւն, զժամս ուսմունս բոլորովին յանդիմանեաց, խայտառակեաց: Իակ ուղղագաւան ժողովրդոց կանոնս մշանջենաւորս յաբակայեաց, հաստատութեամբ աւանդեաց: Ասացեալ՝ այն մատեան է, որ յանուանէ սրբոյն Յակոբայ կոչի Ջգօն. զոր մի երկայնութիւն եղև ոմանց՝ ոչ սակս մծբնացւոյն լինել գործ, այլ յակոբայ սրձեցւոյ. մինչև նաև Ասեմանեայ երևելւոյ՝ ի գոյն երկայնութիւն եղեալ երբեմն՝ սակս չյիշելոյ առաջնոց մատենագրաց զայդպիսի գիրս յանուն մծբնացւոյն, (հատ. ա. եր. 19.) այլ ապա տեղեկացեալ՝ ի միջոջ զհանրական աւանդութիւն ազգիս մերոյ, ի բաց եմոտ զերկայնութիւնն. ըստ որում ծանուցանեմ ընթերցողաց ի նոյն հատ. եր. 558. քանզի և վկայութիւն Նարեկացւոյն մերոյ կացելոյ ի տասնեբորդ դարու՝ զօրագոյն է քան զերկայնութիւն ասորոց ոմանց: Իակ թէ յոյր խնդրոյ արաբեալ լցեմ մծբնացւոյն զմատեանս, անպատեհ իմն թուի՝ ըստ նմանին որ եդեալ կայ ի սկիզբն անդ՝ Լուսաւորչին մերոյ ընծայել զինգկոդ. վասն զի առն Հայրապետի՝ առաջնորդ եղելոյ հաւատոց, և հովիւ և կերակրեցւոյ զամս բազումս՝ գալ աշակերտաբար խնդրել յայլոյ զուսմունս հաւատոյ՝ կարի անպատշաճ է, և չհատասալի. որոյ վասն ոմանք խորհեցան՝ փոքուն Գրիգորեսի համարել զինգկոն: Սակայն ըստ կարգի և համարիմք զպատմեալն ի մեծի Ճառընտրի մերում. Թէ սրն Յակոբ զդիրքն Ջգօն ինքնահաւս արարեալ էր նախ քան զքահանայանալ նմա ի միակեցուէ ժամանակին. և ապա յետ չարագործութեանն մանաձրկի, և անիծանելոյ սրէն վերկիր ուշաւնեաց, առաքեաց առ նա սրն վրթանէս, (զոր Ճառընտ. վրթակաւ գրէ՝ Աբիսակէս,) աղաչաւորս՝ բառնալ զանէծսն, և տալ միանգամայն զինքնահաւս գրեալ մատեանն: Յորմէ յայտ է Թէ՝ ո՛ր և իցէ ի մերոյ Հայրապետաց խնդրոյ մատենին, զօրինակն արգէն արարեալ մատենին խնդրէ:

70. Իբրև պայս Խոսրով: Յայսքան բարեաց մատուցս վաստակեալ մեծի հայրապետիս՝ վարուք Ճգնողականաց, քարոզութեամբ, գրովք, սքանչելագործութեամբք և հովուութեամբ եկեղեցւոյ, կինքեաց զերջանիկ կեանն երանագոյն վախճանաւ. ոչ մեռաւ, քան Թէ մատուցաւ պատարագ անարատ ի կամս բարձրելոյն, նուիրութեամբ բազմագոյն մեծի քահանայապետին Քրիստոսի: Վերնայինն Երիսէ, այն որ նախ յերկինս առաքին՝ ևս նէր պատարագ վշտաց, ի վերին երկրի անգ ընծայեալ նուէր սիրոյ իբրև հոգի սուգ, որովհետև զնարմինն ապատամբ՝ մերկացաւ ի բաց եմոտ իբրև զիւր ժխեալ դիմամարտ: Իակ իւրում անուանն յիշատակ՝ ոչ զայլ ինչ ընտրեաց Թողուլ՝ բայց զանէնական զօրութեան Այ. մեծամեծ առաքելական գործոց հրաշալեաց՝ որովք զօրացաւ յեկեղեցւոյ, մի միայն փառս կամ պարծանս կալաւ զզօրութեն Այ, և ոչ զանձինն լաւութեի կամ քաջութեի. իբր գոգոս զնչն Պետրոսին երկրորդելով. * Ընդ մեզ գլ՚ էք պշուցեալ իբրու Թէ անձին զօրութեամբ ինչ կամ քաջութեամբ արարեալ լցեի զինգդ գմա: || (Գործ. ե. 12:) Յաղագս երջանիկ վախճանի սրն Յակոբայ գրէ Ասեմանի ըստ ասորի մատենագրաց և ի ժամանակագրութիւն եղեսացւոց՝ լեալ յամին 338. բայց ընդ հայ պատմութիւնն չմիաբանի այդ. քանզի վրթանէս հայրապետ, և Խոսրով. Թագաւոր՝ յորոց ի ժամանակս գիսան անաբժան գործք մանաձրկի, յետոյ քան զամն 338 կացին յամեոս եւթնից:

71· Համաբխովնէ այսպանեաց ֆառաց: Որովհետև ոչ միով իւիք զիտաս անձինն խնդրեաց, այլ զառ՚ի միոյն ոչ ևեթ, ապա յիրաւի առաստութեի և ընդարձակութեի մեծամեծ փառաց գանձեաս, պատրաստեցար սմա յամենառատ հաստուցանողէն: Ոչ միայն յերկինս՝ ուր և հոգւով սպացեալ ամբարձաս՚ի վայելուչն յուսոյն կիմ անհակաբեալ բարեացն, այլ և՚ի յերկրի՚ն Տառունս ոսկերաց·՚ի ցամաք քեալ ոսկերս մարմնոյն ընկալաս զանպակասելի պարգեւս կամ զօրութեի՚ն բժշկութիւն ախտից և ընդդէմ չար պատահարաց· որով և զանմահ յարութեի հաստարակաց յուսացոյց·քանզի եթէ յոսկերս ցամաքեալս բնակէ այնպիսի զօրութիւն ապրեցուցիչ, գոյ ապա յոյս և հաւանութեիւն թէ նոքին ոսկերք դալարացին յերբեմնի ժամանակի: Ասյսու ահա ոչն Յակոբ ոչ միայն վարդապետութեամբ և գրովք, այլև նշխարացն զօրութեամբ խրամախաչիա գիտաս, այնդեաց, ամրացոյց զքանկ հաւատոյ յարութեան ընդդէմ ուրացողացն: Աշտարակ կանգնեաց էիա բէպէպ դիպաւորութի՚ն· այլ ասէ· դիպաւորութի՚ն· այսինքն աշտարակ գերեզմիկ գիտացուք՚ի կամ նկատման ընծրհին յարութեան կանգնեաց՚ի մէջ եկեղեցւոյ: Իբրև արձան կամ քար հիմնեցեաս քաջալերութեան ամենայն նեղելոց· և մխարձան կամ մարտիոց ապաւինութի՚ն հալածելոցն վասն Աշնարտութի՚ն: Եղև սիւն երկաթի յամրութիւն եկեղեցականաց դաստ, և պատուար պնդձի շուրջ զամենեքումբք· որպես առ երեմիաս ասացաս· (ա. 18:) Մինչ զի համառօտել կամեցեալ զամենայնն, աշխարհ համայն հաւատացելոց՝ նովա ոանի, այսինքն յուսով յարուի, կամ յառաքելական քանից պէղ հայրապետին՝ ունի հաստատեալ զանկ կալուի՚ ապագայ բարեացն երկնից· և՚ի նոյն յոյս յարութի՚ն յեցեալ կայ կանգուն՝ յանձնառութի՚ն վշտաց· և այս՚ի վերայ նախկին հաւատոցն՝ նորոգ, վերստին գարձեալ պնդեցաս, ինչորդեալ երկնի՚ն և երկրի՚ն· որով երկին և երկիր հաղորդ միմեանց կան միշտ, կամ յոյս յարութեան միչնորդ շաղկապիչ լինի երկնի և երկրի· քանզի այնու յուսով՚ի վեր յերկինս դիմի հաւատացեալն, ոչ ևս յերկրի համարի զանձն, այլ յերկինս: Կամ, ՚ի վերայ պէյն Յակոբայ խնամալով զինչորդեալն, յայս առնէ թէ որ ինչ եղև նա յերկրի, նոյն եղև նաև յերկինս· այսինքն որ պէս ատ առաչին նահատակ, սպառազէն և այլն, նոյնպէս անդ դասաւոր, պատկառոր և այլն, ըստ ասացելոցն զինի:

72· Ասյր հանդիպի: Զմի ինչ նշանակէ ատ հանդիպ, ճակատ, առաջ բէղ, պարգեւ, այսինքն հանդէս հաւատոյ և ճշմարտութեի եկեղեցւոյ: Զոր օրինակ՚ի ճակատու ատ հաւատոյ և ճշմարտութեի՝ այս ոչ Յակոբ եղև յաղթօղ նահատակ, քաջ սպառազէն, զինուոր փառաւոր, վայ ճշմարիտ, այլև աւետաւոլ, առաչնորդ ընտիր, դովելի այժմ ընհամենի, բարձրագահ աթոռոյ մեծութեայ· և այն պետ պանծալի այսր ասպիճանի, եպիսկոպոսութեի, նոյնպէս սոյն սա է ասէ՝ յերկինս դասաւոր դովեալ, հանդերձելոյ առենին, պատկառոր շքեղ երկնային հրապարակին, որդի պանծալի այնմ քաղաքի, ժառանգ բազմաղոչդ այնմ երուսաղէմի: Եւ սա է ահա ճշմարիտն Յակոբ կամակատար՝ ժառանգ օրհնութեի Հօրն Քրի, որպէս առաչինն այն բարեբարոյ՝ ժառանգ և կաց օրհնութեի խահակայ: Եւ ահաւասիկ զան՝ զայսպիսի գերապատուեալ յերկրի և յերկինս չիշպահնեցոյ ոտնախմբութեամբ· զոյն էարքն բաղուածոյ գովասանական ճառիւս· և այլն: հոր խորհրդական, ոչ զանազատութի՚ն ուր՝ որպէս ասարին նաբատ և աբիւգ· (Ղևս.Ժ.1.) այլ զայն որ կից ունի զսրտին ջերմուն, խառնեցաք ըէ խոնկս ծխեալս· ՚ի զգալն հոր բուրվառին կայր և հոգւոյ եռանդն: Սոլին էլ մնհու· այսպէս եղական դնեն սլ· վրս: Իակ այլ ապ· նչ: Սորին բարեխօսաւ

թեամբ ընկալաք աղաւոթքն ի մահուանէ. որպէս ի մահաբեր ապա-
կանութենէ երկրին ուշոտնեայց՝ սորին բարեխօսութեամբ ապրեցաք,
նոյնպէս և ի չար մահաւարաժամէ:

դՅ. Յայս գիտ պարագան: Ի կատարած բանիցս միջնորդ մեր ունելով
զերջանիկ Հայրապետս՝ առ քեզ Տէր վառաց Յն, աղաչեմք հառնել
զթութիւնդ յայս բանաւոր գոհ. և հաստատեցեալս զայս քար գովասանա-
կան ի շինուածի տաճարիս, որ է դասանաւարան կամ վիայարան բարի
Հովուիս, բայց միանգամայն է տեղի հանգստեան քոյ. պարգևելով
մեզ փոխարէն մտանել ի բնակութիւն արքայական տաճարիդ յերկինս:
Շնորհեա՛ ինձ ովիմք, միջնորդաւ սրբոյս, կամ գովաբան հայցուածով՝
կալ միասէ միացեալ ի քեզ, յաւուր բեւեռալ, հաւապոյ պնդմամբ. ալ.
հաւապոյ պնդումբ: Քոյով օրհնութեամբ զօրացուցեալս և զօրինակ ձա-
ւիցս՝ լինել ընդերցողաց և լսողաց ի սիրովութիւն հոգւոյ, և ի բժշկու-
թիւն միաւորի սիրոյ հոգեկանաց և մարմնականաց: Եթէ միայն լոկ
ընթերցողաց վասն լինի հայցուածդ, որչափ և այնմ որ ի պարզել
զբանդ գժուարինս եղև աշխատ: Որ և ի բարեխօսութիւն նորին սէր
Հայրապետի յանձն եղեալ, ձայնակից նմին և երջանիկ Դարեհացւոյն
փառաւորե անլռելի վերջորդութենն ըս:

Ողորմ սէր հօրն մերոյ Գրիգորի հաբեհայոյ ասացեալ
Գանձ փարոսիկ:

ԳԱՆՁ Ի ԳԱԼՈՒՍՏ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳՒՈՅՆ:

Գանձ լուսոյ, փառակից որդւոյ. անձառ զօրու-
թեամբ. ահեղ մեծութեամբ. [2] անբաւ բնութեամբ: Ոյս ի լու-
սոյ. ոգի բարձրելոյ. [3] պատկեր անվիպելոյ. պարզ
անշինելի. հաստիչ հոգւոյ. հանդերձիչ մարմնոյ:
Ոյնոյն պաշտելի. Աշխարհիս բարի. [4] անեղանելի.
հակից ընդ հօր. և տէր բոլորից: Ոյդ ընկալեալս
զերկրպագութիւն քոյմ դասանողաց [5] քեզ ի հաճու-
թիւն. աղաչեմք:

Ոաքուն [6] հանձարոյ տեսութեամբ մերոյ, անթարգ-
մանելի խորոգդ այ. որ դու միայն [7] միտդ յիսկութէ
տեսակ առանձին: Ոգի տիրական, ուրոյն կերպարան
կատարելութեան. յորմէ գոյացան եղեալքս ամե-
նայն. ուստի [8] յօրինակ նորոյ փրկութեան [9] զնախնի
խաւարն աշխարհատարած անզարդութեամբ հին նսե-
մուեմ գեղատիպուր անպատրաստութենէն վայելչական

հրաշազարդութեամբ շրջմամբ քո՛ի ջուրս բանիւ
բղխողիդ՛ի լոյս փոխեցեր։ Ա՛յդ ընկալ։

[10]Ո՛ր զօրս վերինս փառատրոցացն սրբաբանեալ՝
կազմիչդ առնիդ։ ՛ի կտակս օրինացդ և մարգարէիդ
աղդումն և պատճառ։ ՛ի տառս իմաստնոցն և քա-
րոզողացն առաքիչ և տէր։ Հնչումն ահաւոր և ձայն
կենդանի։ Հանդերձիչ երկնի առ նոյիւն, և տիեզե-
րահեղձոյց ծովուն ցամաքիչ։ [11]Ա՛ժանող շրթանց
առաջին ձայնիցն մեռտիաժողով միաբանելոցն, յայլ
հրաւէր նորոգ պանծալի համաբարբառ տպաւորու-
թեան։ Հոգմ [12]սաստիկ եղիսպտակործան, և ամպ
վերարկու տոհմին յակովբայ։ ուժգին և հանդարտ
նոյն առ հեղիւս։ Պատմաբանիչս հրովարտակօք
քոյինաշունչ պատմագրութեդ, և յապագայն տե-
սողութի՛ հրամայեցեր ՚ի՛ծայնապէս։ որով Հանա-
պարհ յաղթողին մահու և բեւեռաց՝ յաւուրս վեր-
ջինս այսու ծանուցեր։ Ա՛յդ ընկալ։

Գովեսա [13]քեզ անեղծ և տէր անստեղծ։ ամեն-
իշխան Թագաւոր երկնի։ Լինքնաձեռն աշ զօրեղու-
թեան։ մարդացելոյդ ՚ի՛յ օծումն։ կերպիւ աղաւնոյ
ցուցեալ ՚ի յորդանան։ Հաւասարափառ զուգաթիւ
ընդ հօր։ հրամանատուր գործոյն Յո՛ի, և տնօրի-
նականացն մեծին գուշակումն։ Տեսութի՛ լուսոյ հո-
վանի ՚ի լերինն Թաբովրական։ [14]Ա՛րարչատես ներ-
գործեցելոցն ՚ի ցոյցս դիմաց, ՚ի ձեւս հրաշից, ՚ի
յամս զարուց, ՚ի հարս նախնեացն՝ առձեռն երեւոյթ
տուեալ զօրինակն Աշմարտութե՛, նշանակ յայտնի
կանխագրելոցն։ Ա՛նիք [15]սկզբնատիպ Թագաւորու-
թե՛ց. օծման իւղոյն մաքրութե՛՝ սահման և սկիզբն։
Ա՛յդ ընկալեալս։

Ո՛վ զարմանաւոր և աքանչելապայծառ [16]հեղեալ
՚ի յհէն քնարի՛ անթերի. անհատ անդուստ և այսր
աննուաղ. բարեբանեալդ յօրհնեցելումն, յերեսս
բոցոյ՝ բուրելոյ խնկոյն՝ Աշնմամբ խառնելոյ։ [17]Հիա-
նալմար մըրիկ ահարկու ընտրող հրեղինաց լեզուացն
բազմեալ ՚ի պարծանս աշակերտելոցն, յաւուրս լու-
սոյ պենտակոստէից։ [18]Ջհրաձաշակ բաժակն կենաց
մատուսակեցեր քոյոց սիրելեացն։ Օ Թերին խսկա-
պէս լցուցեր. զտարակոյսն փարատեցեր. զտգիտու-

թիւնն իմաստնացուցեր. զբարեացն աւանդ կրկնեցեր. զփափաք ըղձիցն արձանացուցեր. սպասողացն քումմ ծանուցար. ամբարձելոց ձեռացն աղերսիւ՝ առատ յայտնեցար. պաղատանաց ձայնիւ հեծուածեր փոյթ ժամանեցեր: [19] Յաւազանին ջուր միացուցեր զշնորհիդ քո լոյս եկեալ յերկինից օդով քաղցրութեամբ, ժառանգ անմահիցն կենաց յերկինս գրեցեր: Ա՛հա ընկալեցիս:

Թոպեից [20] մաքրութիւն և աղատարար: Ա՛ստամակալ զօրեղ՝ բարեխօս և մատակարար: Ո՛ր քեզ պաղատիմք ՚ած անսկիզբն՝ ստեղծիչ ընչից [21]. ոգի կերպաւոր. անձն դիմաւոր՝ որդւոյ մերձաւոր՝ բնաւից Թագաւոր՝ ընդ հօր միաւոր: Ա՛րով ընուն ՚ի տուր պարգևի անաչառ բաշխմամբ բարձունք և ստորինք: Ընկալեցիս զքո ընտրեալսն և զօրացուսցես ՚ի հանդէս քումմ պատուիրանիդ: [22] Ո՛ք քահանայապետան դիտողութեան՝ քոյինակրօն պատուոյդ սրբութեամբ: Ո՛այելուն դատման ընտրութեան՝ որ ընդ քեզն ի կցորդութիւն: Ո՛պետս վարժից կրթութեամբ՝ որ ընդ քեզն ի դաւանութիւն: Ո՛բազմամանեայ գումարս դասուց յանուն քո ժողովելոցս: [23] Ո՛բարեպաշտ Թագաւորն մեր՝ իւրովք զօրականօք, վինուորօք և զօրապետօք՝ ՚ածութեամբ քո պաշտօնեիւք, ձիականօք և հետևակօք, սուսկականօք և նուիրոզօք, ապաձեռնօք և ամենայն մարդկան հասակօք: Ա՛ր հովուեսդ և բարձրացուցանես՝ ամենառատ տէր լնապարգև՝ ՚ի պետս կարեաց փրկութեան քումդ աղաչողաց: Ա՛հա ընկալեցիս:

՚Ի քեզ նկատեալ [24] հայի բարեգործ՝ ամենայն ակն տեսողի: Ա՛պաւէն յուսոյ փրկութեամբ կենաց առաջնորդ ՚ի լոյսն վերին, զրկիչ կենդանեաց, հանգիստ մեռելոց: Ա՛ստամբ ուղեկից ամենալսատահ: Տեղի բերկրութեամբ և վայր ցնծուածք: Ա՛նպարագրելի ունող համայնից: Ա՛երանորոգեալ դասակարգեսցես զհրաժարեալսն ՚ի քեզ հաւատով հանդիսի՝ բարեբանական գթութեամբ օրհնեալդ ՚ի բարձունս: Ա՛հա

յիշեսցես և ողորմեսցիս ննջեցելոցն յուսով յարու-
թեան, խնդրեմք։

Նա ևս առաւել զյորդորումն սիրոյ և ըզ"։

Թոռել [25] զմարմինս մեր ի մի շաւիղ ընտրութեան
ընչոյ սիրոյն որ առ տէր, խնդրեմք։

Գերազանց [26] կոչումն և ձայն կենդանի։ Ընդհատոր
մեծանուն հզօր։ Հոգի հեզութեան, գթութեան, մարդա-
սիրութեան և ողորմութեան։ Բարեխօսութիւք կուսի
խոկուհւոյդ մերն կենդանեաց՝ հանդերձելոյդ ի քէն
տիրամօրդ և ՚ձածծնիդ։ Աղթողական աղերսար-
կութիւք մեծին ի ծնունդս կանանց մկրտութեանն
կարապետի, և համագոյակիդ քո ձեռնադրողի։
Նմկականուէր հայցմամբ երջանկացն՝ առաքելոցն և
մարգարէիցն։ Արտիրոսական հանդիսիւ սքանչ ստե-
փանոսի՝ և որ նուաւա զօրացան վկայք։ Եծաւալա-
տակ առաքինութիւք զաւանողին զքեզ սքանչ գրիգո-
րի և ամենեցուն մեր լուսաւորչի։ Աքրակրօնից
աղանց միանձանց և զքեզ ՚ձծ խոստովանողաց։ Որ
՚ի վերջնումն աւուր մեծի յայտնիս նորոգել միայն
ողորմած զ՚ի քէն գոյացեալքս։ Նա այժմ ողորմեաց
մեզ տէր ՚ձծ մեր ըստ մեծի ողորմութեանդ։

Ծանօթութիւնք ՚ի Գանձ Հոգեւոյն սքանչ։

1. Գանձ ՚ի գալոսպ։ Այսր Գանձի ունիմք կրկին գրչագիր օրի-
նակս, որոց մին գրեալ ՚ի Թուին ՊՀԲ. (1358.) և միւսն յետոյ
քան զայն։ Կայ և օրինակ համառօտ լուծմանց՝ արարեալ յումեմնէ
անանուն. որ և ունի վկայել տարբերութեաց տեղեաց ինչ։ Ըստ ա-
ռաջնորդելոյ այսց օրինակաց՝ զհամաձայն գրեալսն դնեմք ՚ի ներքս ՚ի
բնաբանին. իսկ ուր չիաբանին, իմասակցն յարմարութեամբ լինիցի դա-
տիչ՝ զոր արժանն կացէ առնուլ ՚ի բնաբանին, և զոր ՚ի ծանօթութիւնսն
զեկուցանել։

2. Աղբատ բնութիւն։ Այս չէք ՚ի հնագոյն օրինակին։

3. Պարկեր անձեռոց։ Ձածայնին անձինս կրկնակի առեալ է անուանն
պարկեր. մի՝ ըստ առնչութեան, յորժամ ասի պատկեր հօր կամ որդւոյ.
այսինքն եղեալ նոյնագոյ բնութեամբ ՚ի հօրէ կամ յորդւոյ։ Եւ միւս՝ որ-
ձակաբար, ըստ որում նշանակէ բնութեամբ կամ խոկութեամբ. և յայս միտս
բոլոր Աճուրդիւնն կոչի՝ պատկեր անչափագիր. յաղօթսն բան ՃԺ. 1։
Սովին մտոք լմանի և աստանօր, այսինքն խոկութեամբ անփոփոխ, անայ-
լայլելի. Անուն պաղատելի. անուն ոչ լոկ կոչմամբ երբեք անկատար զօրու-
թիւն ինչ կամ ազդումն, այլ գոյացական՝ պաշտման արժանի։

4. Ընդանէի : Ա յստակ երկու ևս ձեռ. այլ տպ. անդիմանէի : և մի ձեռ. ընդ յայրդին ընթեռնու, անդնանէի կամ ընդ հօր :

5. Փէդ'ի հաճառնի : մի ձեռ. 'ի հաճոյս :

6. Բաբոան հանճարոյ : Վարդապետս, ուսուցիչ ազգային հանճարոյ, և տեսանելոյ կամ ճանաչելոյ մեր զանթարգմանելի խորս կամ զգալոնի խորհուրդս Ա՜Յ· ը այնմ· * Ա յլ մեզ յայտնեաց ած հոգւոյն ևս լոյս. զի հոգին զամենայն քննէ և զխորս ած : || (ա· կոր· ը· 10 :)

7. Մ'ինդ չխոռ'ե փեսակ : մի ձեռ. փնդ չխոռնիան կերպ : Դու միայն Հոգի' յիսկութէ անոխ ազգութէ, կամ յազգային իսկութէն ընչեցեալ, ոչ ըստ անմարմնութէն' որ երից անձանց հաւասարակ է, այլ ըստ երեղութէ կամ յատկագայութէ· որով և փեսակ կամ կերպ առանձին, յատուկ, զանազանեալ անձամբ յայլոց անձանց· քանզի յազգ մի միայն է Հոգի' երբև փչեալ կամ ընչեցեալ : Ոգի փերխան· տիրոջ' եչնեցօղ ամենայնի, և ոչ ծառայական' որպէս հոգեմատոյք հայհոյեին : Ո՜րոյն կերպարան : մի ձեռ· որն· այսինքն յատուկ կամ ճշգրիտ ցոյց կատարեցուցանել յԱՅ, ըստ որում ամենայն երևեակ' է կատարեալ· իսկ երբորդութէն ազգային լսանայ անձամբ Հոգւոյն սէր : Կամ, կատարելութէն խնայեալ զայն որ յատարածս, բացատրի' Հոգին որ է յատուկ պատճառ կամ յօրինիչ կատարելութեան ամենայն արարածոց' ի բնականն և' ի գերբնականս· որպէս և զինի ասի, յորմէ գոյացան և այլն :

8. Յօրինակ նորոյ : Յօրինակ նորոյ փրկութէն' որ միջոցութեամբ աւազանին, զառաջին խաւարն որ պատեալ էր զաշխարհաս, և ընդյոյս անզարդ և տխրական մթութէն, դու Տէր ընկելով' ի վերայ ջրոյ' գեղեցիկ զարդարանօք' ի լոյս փոխեցեր' բանիւ բղխողիդ, հրամայական բանիւն Ա՜Յ, Եղիցի լոյս : Կամ, նմա փոխադրութէն հոլովոյ' բղխիչ կամ արատզրիչ բանիւն, բղխողականդ հրամանաւս· Ընկնիլ հոգւոյն ած' ի վերայ ջրոյ' ասացեալն' ի ծննդ· ա· 1· խորհրդեամբ յայտ առնէր թէ Հոգւոյն սէր' ներգործելովին' աշխարհ' ի խաւարէ կորստեան փոխել լոյ է' ի լոյս փրկութէն' ի ձեռն աւազանին սկզբատութէն :

9. Ջնանի խաւարն : մի ձեռ· պնախէ : · · · գեղապոեար անպարսպոպոնն : մի ձեռ· գաղապոեար : · · · վայելչական հրաշագործո՜ն : մի ձեռ· վայելչական հրաշագործո՜ն : այլ ձեռ· վայելչական պարբոպոնո՜ն հրաշագործելոյ նորոյ խնըձեան :

10. 'ի զօր վերինս : Դու կազմիչ կամ յօրինիչ ամենայնի' անդէն 'ի սկզբան արբաբանեցար, օրհնեցար 'ի փառատրող զօրան վերինս հրեշտակ կաց, ըստ բանին Յոբայ, (ը· 7·) * Յորժամ եղեն աստեղք ծնեալք, ամենայն հրեշտակք աստեղայ օրհնեցին զնս մեծագործն : || Դու 'ի կոպս, յաւանդեալ գործածս հնոց օրինաց և մարգարէից ազգոյ : Դու և 'ի նորսն 'ի փառս, 'ի մաուեանս առաքելոց, կամ վարդապետաց, և փարդաղաց, մի ձեռ· փարդաղ, առաքիչ, թեղադրիչ· հրամանատար : Զայն կենդանի· չնք մի ձեռ : այսինքն բան կենդանացուցիչ, և ոչ ը օգս ցնդական : Հանդերձեալ երինի առ նոյեան, ս փիեզերահեղեղոյց : Ա՜յս պէս որոշելի է բանս ըստ երկուց ձեռ· այսինքն յորժամ' ի պատճառս ջրհեղեղին խափանեցան զամ մի ուղղոյն եղանակք օդայինս երկնի, դու վերստին հանդերձեցեր, յատաջին բարեզարգարութէնն գարձուցեր· ցամաքեցուցեալ զծովացեալ ջուրան· ըստ բանին (ծննդ· ը· 1·) * Եւ ած Ա՜Ծ հոմ' ի վերայ երկրի· || և իբր նորոգ հաստատելով զընթացս երկնի տացեր· (22) * Ա յսուհետև զամենայն աւուրս երկրի' սերմն և հունձք, ցուրտ և տօթ, ամառն և գարուն ցրիւ և ցիւղիչեր մի գադարեսցեն : ||

11· Բաժանող ընթաց : Բաժանող կամ շփոթիչ, խառնակիչ նախ

կին լեզուի միաբանելոցն յումեքէ չինուել աշտարակին . որ առ տեղեաւն էր պատուհաս ամբարտաւանութեան նոցա . բայց նշանակաւ իմն՝ բաժանումն այն էր հրաւէր յայլ իմն նոր և պանծալի տպաւորութիւն միոյ բարբառոյ : պպաորոնէ : ի ձեռ . պպաորոնէին :

12 . Հողմ ասպիկ : Այն հողմ որ նախ պատուհաս զծուէն կարմիր , և ապա վարէր զկառս եգիպտացւոցն . որով ամենայն զօրութիւն եգիպտական՝ որ զհետ մտեալ էր իսրայէլացւոց , կործանեալ չքահեղց կոչեաւ : Եւ նոյն միանգամայն ամպ վերարկու , վերակացու , պատսպարիչ պահին , ի ձեռ . ապգին , իսրայէլացւոց . (ըստ բանին . ծննդ . ժէ . 19 . 21 . 24 . 25 :) Ոնգին և հանդարտ : Ի և նոյն հողմ ընդեալ առ հեղեռս . ի ձեռ . առ հեղեռս . առ եղևայիս խորհրդաբար , սաստիկ՝ մինչև զերկինս քակելոյ , ի պատուհասել զամբարշտեալսն . և հանդարտ կիմ մեղմ ի խնամել զնաժառաւոս , կամ ի իրատել մեղմով զսխալեալս : (ա . թագ . ժԹ . 11 . 13 :) որոյ սասպիսութեի առ եգիպտացիան ցուցաւ , և հանդարտուել առ իսրայէացիս՝ ծածկելով զնոսա և պատսպարելով , այլև բերելով նոցա զերանութիւն : Աչխատ սասպիկ եղև ի պետրոս՝ առ ի պատուհասել զանանիա , և հանդարտ ի չարութենել զառաքեալս : Պապմաբանիլ : Աչխոցիկ արարուածոց՝ հրամայելոյ կալ գեցերս ձաձաւար չաւասիմ զմանս պատմիչս գրովք ի քո ազգմանէ , և միանգամայն չապագայն պեսողութիւն , գուշակութեի ապագայիցն . ծաւնուցանելով զոր չաւուրս վերջինս լինելոց էր՝ զգործս չայլծողին մահու և բեղարայ : Պապմագրութիւն . այսպէս 2 ևս ձեռ . իսկ այլ տպ . պապմամագրութիւնդ : . . . պեսողութիւն . ի ձեռ . պեսութիւն , այլ . պեսողութիւն : . . . ձանապարհ . այսպէս 2 ևս ձեռ . այլ տպ . զճանապարհ :

13 . Բէզ անէզ : Բէզ գովութեի ոմն անուղ : ամենիչան նաթաւոր : ի ձեռ . ամենդոան իչան և նաթաւոր : . . . նարդոցելոյդ ձոյ . այսպէս ձեռ . իսկ այլ տպ . նարդոցելոյն . և Թէ չինչ միտս նմանի օձուին , ասես ի Նարեկ . բան հե . չ . 31 . Սոյնպէս վասն չայլօրդին՝ Կերպիս աղաւնոյ , ասես անդ . բան լԹ . 21 : ղոօղնեալ ի չորդանան : ի ձեռ . ի գեպն ի չորդանան : . . . պեսութիւն նտասոյ . այսպէս 3 ևս ձեռ . իսկ այլ տպ . պեսութիւն : Աչմանն նտասաւոր՝ հովանի եղեալ առաքելոց ի Թաբոր լերին :

14 . Աբրելապես ներգործելոցն : ի ձեռ . ներգործելոցն : Անանուն չուծ . ընԹեռնող , արբելիկի , այսինքն ընդ հօր և որդւոյ արարիչ եղելոցն : Իսկ արբելապես ընԹերցեալ , ոչ չարմարի ընդ անցեալն չարել և մեկնել , Թէ ի Թաբոր լերին հովանի եղեր արարչատեսիլ փառացն Քրիստոսի . զի պայծառութեին ոչ ընդունի հովանի . և ըստ աւետարանին՝ ամպն նտասաւոր հովանի ի վերայ առաքելոց եղև , և ոչ Քրիստ : Վասն որոյ ըստ կարգի ընդ չայլօրդացն իսմանի . ամենայն արարչանիամ ներգործելոցն՝ օրք եղեն ի ցոյցս գիմաց , որպէս մնվսեսին , կիմ ի չհս հրաւէր , ի զանազան տեսակս հրաշից աքանչելեացդ , ամենայնի եղելոցն ի դարս անցեալս , և առ հինաւուրց նախահարս՝ գոնե ես առչեան էրնոյն , մերձ ձառոր և ընտանի երևեցուցիչ , փոխել զօրինացն . ի ձեռ . առնել . տալ լով զայս իբր օրինակս՝ չայտնի նշանակիչս կանոնագրելոցն , խորհրդով նորոյ օրինացս՝ որ կանխաւ գուշակեալ էին :

15 . Կնիք սիրեցեալ : Աչխատ որոշեն 2 ևս ձեռ . և ոչ որպէս չայլ տպ . կանոնագրելոցն ինչ : Պոնե նախկին և առաչին կարգիչ օրէնս երկրաւոր Թագաւորութեց . ի քէն կացուցեալ է տիպ և կարգ օրինաւոր տերութեց աշխարհի , մնմանաւոր չյծատպաշտ ազգս , որպէս առ խաբայէլացիս ի կացուցանել նոցա Դատաւորս և Թագաւորս . ըստ այնմ

* Ինև Թագաւորք Թագաւորեն , և հզորք գրեն զարդարութիւն : ||

(Առակ. ը. 15։) Եւ դարձեալ. * Տիրէ բարձրեալն թագաւորութեանց մարդկան. և ում կամի, տացէ զնա։ || (Դանիէլ. ը. 22։) Օծման խորհուրդ։ Սրբալան իւղոյն՝ որ յօծումն քահանայութեան և թագաւորութեան, կամ այլոց սրբազան սպասուց կարգեալ էր, դու սահման, սահմանիչ, և սկիզբն, տուիչ զօրութեան. դու սահմանեցեր զի օծմամբ նուիրեսցի և սրբոյ լինիցի այն ամենայն, դու և զհանգամանս կազմածոյ իւղոյն օրինագրեցեր. (ելք. ը. 22։) և ի քէն է զօրութիւն օրինական օծմանցն։ Մատրունէ սահման։ մի ձեռ. դնէ մատրունէ աջողման և սկիզբն յոտոյ, որ չպարտիր։

16. Հեղեալ ի յենէն։ Աքանչելի փայլմամբ հեղեալ, սփռեալ յարտաքսեա առ ի յԱշէր, գոլով բնութեան անպակաս. անհոպ անպռասպ, անբաժանելի, անմեկնելի յերկնից, և այսր յերկրի անննուազ։ Թէպէտև հեզար լի բովանդակ յարտաքս, այլ բնութեն գոլով ամենակատար, ոչ յերկնից հեռացեալ, և ոչ յերկրի պակասեալ։ Հայի բանս ի յոմանս լսականն. * Հեղից յոգւոյ իմոյ ի վերայ ամենայն մարմնոյ։ || (ը. 28. և գործ. ը. 17.) Անխարիկ առանձինն զհեղումն հոգւոյն՝ որ յաւուրս պենտակոստէին. որպէս և յայնմդր բանքն ի նոյն հային։ Բարեբանեալք յօրհնեցեալսն. այսպէս 3 ձեռ. մին. յօրհնեցեալսդր. իսկ այլ տալ. յօրհնեցեալսն։ Աննուն լուծ. իմանայ՝ բարեբանեալ յերրորդութեանն. բայց յարմարութիւն կարգի բանիցս ասոյ պարզել, բարեբանեալդ յօրհնութեն տեղւոյն՝ ի վերնատանն, որ առաքելոցն էր տեղի ազօթից օրհնութեն. և ի սոյն յարելի է յայնմդրն, յերեսս բոլոյ, (անանուն լուծ. յերեսոյ.) ի դէմս կամ օրինակս բոցոյ՝ յոր խոնի խառնեալ ծխեացն, այնպէս և դու հրևեալ օրհնեցար, բարեբանեցար ի վերնատանն՝ յընդունել Հոգւովեղոցն զքո պարգևացդ վերնոյն։

17. Հիանալոյ մրրիկ։ Հիացումն բերէ նշմարել կամ հայել, թէ ինչ մրրիկ ցուցար և հնչիւն սաստիկ հոգւոյ, այլ քաղցրութեբ և զուարթութեբ լցեր զԺողովեալսն։ ընթրող հրեղինայ։ այսպէս 2 ձեռ. այլ տալ և լուծ. ընթրողական։ զատանող կամ բաժանող հրեղէն լեզուացն, բաղխել, բաժնելոց՝ նսաելոց, հանգուցելոց ի գլուխս աշակերտեալ Ժողովելոց՝ ինչ պսակ նոցա և ի փառս. յաւուրս յոտոյ, մի ձեռ. ընդման. ի պայծառ կամ ի հանդիսաւոր աւուրս պենտակոստէից, յորժամ յաստենային ազգաց Ժողովեալ էին յերուսաղէմ ՃՁ ապաշխ Ժողովուրդք։ Լեզուքն բաժանեալք հրաձէք՝ ոչ զայրեցուցին առնէին, այլ փայլումն ի դէմս ընդունողացն, և եռացումն ի սիրտս նոցա, և համարձակութեբ ի լեզուս բարբառողացն. որ և զայլալեզու ունկնդիրսն օտարազգիս միաբանեաց ի մի բարբառ։

18. Ջնջամաշակ բածախն։ Ջբաժակ կենաց ՃՁային գիտութեբ՝ զոր ցեսցն ոչ անապակաւ, այլ հրով սիրոյն Աշ մատուցակեցեր սիրելեացն քոց. զսաքակոյս թէ կայր ինչ արգելք ի միաս նոցա՝ փարատեցեր։ պգիւռունէն. մի ձեռ. պգեռունէն, խմասանացուցեր։ ԷՒբերեցն առաջ. զառ ի քեզ աւանդեալսն՝ եթէ ուսմունս, եթէ զօրութիւնս կրկին ՃՁեցուցեր։ Ջփափաքութիւն նոցա աչխատութեանց, հասատատեցեր, ի գլուխս տարար. ի լուսոյն պաղատանաց նոցա ֆոյն ժամանեցեր. մի ձեռ. յոյժ։ Ջզօղչալսն. կամ ըղծղչալսն, զլեռաքուցեալսն յառաջմէ վասն երկիւղին հրեից, կամ որ յայնժամ գեռ յերկիւղ կային՝ թէ և խառն խնդութբ, դու զօրացուցեր, արտասուդեցեր, և հաստատութեցուցեր ոչ միայն յերուսաղէմ և ի հրէաստանի, այլ ընդ ամբ զերս ամենայն։ Եւ ահա մեծամեծ այս աղգմունք վկայ հաստատ էն, կամ դու ինքնին եղեր վկայ կատարման խոստմանն՝ զոր միածինն արար աշակերտաց յերկն իւր յաշխարհէ յերկինս. որպէս և ասաց. (Յոհ.

ԺԵ. 26.) * Բայց յորժամ եկեսցէ նա հոգին ճշմարտութեան .... նա վկայեսցէ վասն իմ: ||

19. Յաւուրսն ընդ Լոթ: Զզօրութիւն ընտրհայ քոյ՝ որ երբ լոյս եկեալ յերկինէ՝ ընդ քաղքսը հուպմոյն, միացուցեր, տպաւորեցեր ի ջուր աւազանին մկրտութիւն. յորոյ օրինակ ի պրոպատիկէ աւազանին յուզելով Ջուրցն ազդմամբ հրեշտակի, լինէր ախտացելոցն բժշկութիւն: Որով զմարդիկ գրեցեր յերկինս ծառանդիս անմահիդ կենաց: Ու ձեռ. ծառանգաւորս: յերկու ձեռ. պատկան կենաց:

20. Ա՞ստրոնմ նա ապաստարս: Ու ձեռ. աղտարս: ... Բարեխօս նա մասպնարս: 2 ձեռ. խաղաղարս: Իսկ Թէ չինչ միտս բարեխոս կոչի Հոգին ասէ, տես ի Կարեկն. բան լԳ. լԴ. 30:

21. Հոգի կերպաւոր: Հոգի՝ ոչ երբէք զգալի շունչ՝ անկերպ, անկայուն, այլ գոյօղ, հաստատուն: անկն գիմաւոր. անձն իսկապէս են, Թակայացեալ. և երկու բանիւս իմանի՝ բնութիւն և անձամբ կատարեալ: որով ընդն. յորմէ անաչառ պարգևատրութեամբ լցեալ լինին, Ճոխասնան բարձոնի, երկնայինքն հրեշտակք, և սթրինի, երկրաւորք մարդիկ: Զքո ընտրեալսն զօրացուցես ի հանդէս կամ ի կատարումն գոմ պատրաստիդ: Ու ձեռ. գոյ պատրաստդ: այլ ձեռ, գոյոյ պարգևացդ:

22. Զհանդայապէն՝ զկամաժողովն՝ գլխաւոր իշխանութիւն, որ տանի զպատիւ քո գլխոյդ: Զայսընչուն, զեպիսկոպոսն ուշտունեաց՝ որ գասիչն է և ընտրող այնոցիկ՝ որք ընդունելիք են ի կարգ եկեղեցականն: Զպէս, զվարդապետս, որք վարժին և քարոզեն զդաւանութիւն հաւատոց և վարուց: Զբազմամանեայ. զոչխարն զանազան գաստ քահանայից, սարկաւագաց, գալոց և կրօնաւորաց՝ որք յանուն և ի պաշտօն քո ժողովեալ են: Ասա մի ձեռ. դնէ. ընդ պատրաստ նոսանդ ի յանուն տո ծողովելոցս:

23. Զբարեպաշտ խոգաւորն մեր: Ու ձեռ. պնոգաւորս մեր բարեպաշտ: խորհուրդ ղօրականօք: այսպէս 2 ևս ձեռ. այլ տպ. պաշտօք: ... զօրապետօք. Ու ձեռ. զօրավարօք: ... ՅԴուրկեդ տո պաշտօնեից: այս չինք ի Ու ձեռ: Սոսկականօք և նուիրողօք: Ա յոչսամ ե յերկու ևս ձեռ. իսկ այլ տպ. յատկացուածով, սոսկականօք և տպաւորօք, ուխտաւորօք և նուիրողօք: Սոսկական իմանի՝ ոսամին, որ չէ ի քաղաքական պատուի. տես ի նարեկն. բան իԲ. 2. հմ. 2: Ասնանուն լուծ. մեկնի՝ միաձի կամ հեռևակ. բայց հեռևակն ասացաւ նախ: Ա յլև նուիրօղ փոխանակ նուիրական աւետ, մեկնի՝ (չավուշ,) որ չպարսպի, այլ իմանալի է՝ ընծայաբեր յեկեղեցի. որք նուիրեն մոմ, ձէթ, խունկ և այլն. և սովին մուօք դնի ի նարեկն. իՁ. 3: Ապաչեանօք. ոմանք լուծմանցն իմանան՝ անզէն, ոչ զինուորեալ, որ չունի ձի կամ զէնս: Բայց լաւ ևս իմանին ազգասքն, որք չունին ձեռն նուիրաբեր լինել յեկեղեցի: Ա րդ զայսոսիկ ամենեսեան զօրացուցես ասէ, որ գու ինքնդ հովուես և ինամես ի պէտս փրկութեան փոմդ աղաչողաց: Ու ձեռ. գոմ գաստ նողաց:

24. Հայի բարեգործ: Ու ձեռ. բարեգոռ: Ամենայն ոչն պեսդէ, այսինքն ամենայն բանաւոր քեզ ակնկալեալ ունայ ոմ բարեգործդ ի բնէ: Ա նպարագրելի ոանդ, որ զհամայնս ունես՝ բովանդակես, բայց գու միայս անբովանդակելի: Ու ձեռ. ընդունող: ... օրհնեալդ ի բարեգոռնս: Ու ձեռ. ի բնաւթ:

25. Թոթել զմարմնս: Խնդրելիք, աղաչելիք յօգել, միաբանել զմարմինս մեր ի մի ընտրութեն սիրոյն, կամ ի մի հոգի: Ու ձեռ. բոթել ընդ մարմինս մեր ի ջաւիղս ընտրութեն հոգեոյն սիրոյն:

26. Կոչեսն և յայն : մի ձեռ. գոլեսն : այլ ձեռ. կենդանի յայն և ա հաւոր : Անունն հոգի՝ է գերազանց և ձայն կենդանի , ոչ միայն իբրև նշանակիչ ամծայնի անձին , այլ ըստ ընդհանրապէս գերիվերոյ է քան զամենայն անուն նիւթականաց . զի յայտարար է նրբութեանէ , թեթեւութեան , մշտաշարժ ազդեցութեան , որով և կենդանութեան նշանակիչ : Ահաւոր մեծանուն , գոյ ինքն իսկութեամբ , զօրութեամբ՝ գերազանց անուն , երկրպագելի . բայց յանդգնաբար բարութեանդ՝ հոգի հեղգութիւն ես , և ոչ բարկութեան ևն : Խոսի խոհուհայդ , այսինքն սիրոյ հայդ . կամ իսկապէս կուսիդ , որ՝ի քէն հանդերձեցար կամ պատրաստեցար՝ի ծնանել զՈրդին ից : փրկ մօրդ . մի ձեռ . մօրդ : . . . մաղխողական . մի ձեռ . մաղխական . մաղթանօք սիրոյ թեան կարապետի , ձեռնադրողի համագոյակցիդ փո . մի ձեռ . համագիդ փոամ : . . . մաթրակրօնիդ . լուսեղէն լանուն՝ հայցուածովք սիրական դասուց կամ ժողովոյ միանձանց :

Երբէն Գանձ՝ ի սուրբ Աղեղեայ :

Գանձ[1] բաղձալի բարութեան մեծին՝ գտեալ և ծածկեալ :[2] Ի րուբ անթերի՝ բերող համայնից . և դու ինքն՝ի քնաւս : Որ[3] ոչ իսկ տանէր երկինն վերին՝ անվայր քո խորան՝ եթերն անմատոյց , անջրպետ քեզ զարմից հրանիւթից , յուցաբ սահմանեալ անբանակ պատկեր . [4] զթութեանց խնամոց՝ի յաթոռ փառաց՝ թագաւոր բարձանց՝ ՚ի վեր քան զբան : Ակա ընկալեաս զաղերս աղօթից՝ յարմարեալ խնկօք յայս յարկ նուիրեալ՝ըզ եկեղեցի , աղաչեմք :

Պահանն պերձալի՝[5] կոչումն ընտանի՝ձայն ախորժելի՝ անպարագրելի : Որ՝ի թևս թեթևս հոգմային օդով ամենատես կառավարութեամբ բազմեալ տիրապետ՝ արկեր քեզ գահոյս յառակս խորհրդոյ աւետեաց ելից լման՝ աճօղդ՝ի յարմար զիրին կատարումն՝ նկատեալ զվայր քոյին բնակութեդ : Յաւէտ անջրպետ՝ և յոգիս մեր միշտ : Որոյն աթոռ՝և զայլն պատուանդան : Տեղի լուսատարը ազանց բոլորից : Ակա ընկալեաս :

Համատագործ անսխալատեղծ՝ պատշաճակերտ կազմիչ համայնից : Որ[6] յսկզբնաձեռն յառաջակառոյց՝ զայս կերպարան հրաշազարդ իրի հաձեցար լի-

նել։ Այս զբնակն՝ ապա զբազմեալն։ Զգեցեր զերկին՝ և անդ զերկնայինն։ Հաստատեցեր զադին՝ և զկնի զադամ։ Օ յօդուած տապանին՝ և՛ի նմա զապրեալն։ [7] Ցաղաւար նախնւոյ հիւրընկալուեն աբրահամեան։ Ծեալ արձան և տուն այ։ Անդուղք մերելից և հետք իջմանն։ Հարոնեան վրան պաշտամանն։ Կտակ մատենի, դատիչ խօսողաց՝ բարձր գահիւն ընարուեն։ Եծին սողովմոնի՝ տաճար լուսակիր, լեառն ՚ն և տուն այ։ Մբարձեալ նշան յաղգս հեռաւորս՝ փողով ձայնարկու կոչման աշխարհի՝ ըստ տեսանողացն զանձառ քո խորհուրդ։ Հա ընկալեաս։

Վեղապատճոյ [8] աշտարակ կանգնեալ, երկաթեղէն սիւն անկործանելի, և պատուար ամուր եղեալ պղնձի։ Ասկիաձոյլ աշտանակ լուսոյ։ [9] Կղզի պարփակեալ աւեօք ամրութեամբ։ Ընփոփոխելի երկրորդ տեսութիւն եղեկիելի։ [10] Նոր հրաւիրմամբ եկեալ՚ի ծուրայ. ՚ի խնդիր խմաստից դիմեալ ՚ի սաբայ. յօտարասերմ աղանց քանանու. յօժարընթաց ՚ի բաբելոնէ։ [11] Ասցեալ ոգի սիրով փեսային։ Վտուն հիւսեալ մայրատախտակօք։ Վարինք բիւրեղք ըկարկեհանաց։ Պաղպաջունք արփիանկարք՝ մանկաձանօք արծաթեղինօք։ Վաղաք կենդանի շինեալ այ։ Նոգւոյ ազդեցմամբն խօսեալ Յեի։ Լեառն պարարտ՝ մածեալ սրբութեամբ։ Հա ընկալեաս։

Ասրախ լեր դշխոյ հարսն պանծալի՝ պսակաւոր [12] մեծ զարմանուհի։ Ազմազաւակ կուսութեամբ բերկրեալ։ Որ՚ի սկզբան անդ գծագրեցար, և աստ՚ի նորոգումն հանդերձեցար՝ ոսկիափայլ չքնաղ գոյութեամբ։ Յեղանակաւ կոչմանն հագարու՝ փոխեալ աղախնոյն՚ի սինայէ՚ի սաղիմ։ Ակեալ ինքնին անդրանիկին հօր՝ առնուլ զքեզ կոյրդ ընդ լքեցելոյ ազինն յակոբայ։ Երկեալ քեզ հիմունս պաշտելոս՝ զառաքելոցն գումարութեամբ։ Ստեղանիշ լուսաւորութեամբ բոցաձաձանչ շքով պաճուճեալ։ Յարգանդ մաքուր և՛ի ծնունդս անախտս՝ երկնեալ անդստին ժառանգս այ։ Որ ե օրինակ առձեռն՝ յոսով ակնկալութեան զհաղաղութեամբ գտեալ իսկապէս։ Հա ընկալեաս։

Աբրունն լուսոյ հզօր թագաւոր փեսայն երկնա-

ւոր՝ անձառ խորհրդով ի հանդէս խնձոյից պարու՝ կարգեաց քեզ [13] կանոնս անփոխելիս։ Յաղմամասնեայ օրինակ կերպից ի նոյն տեսուէ բոլոր էութէ ի կերպարանս բիւրատեսակս առ ի շինուած կաթողիկէին։ Յասակ տոհմից զանազանութէ ի մի ժողովեաղ հնազանդուէ։ Ցուն և տեղի և յարկ ծածկութէի։ Նարակ տօթոյ՝ և վեմ օգնականի։ Պարմնագոյիցս հոգիաձիր։ Օ՜ծ ընդ մարդկան ընտանեցուցիչ։ Յամանուշնակ ազանց կուտելոց։ Յոյս քաւութէ պարտաւորելոց։ Ակախացուցակ համարձակելոց։ Պատարելոց անձանց խմբարան։ Ո՜հա ընկալցիս։

Ամաստութէն հօր բնակութէի [14] եօթնատեղեան սեամբք կառուցեալ։ Յորում օրհնեալն պատարագի ի սպանդ կամաց ձաշակման երկնաւոր հացին՝ ի գահաւորակ սքի սեղանոյն։ Կենաց մանանայն և գառն երկնաւոր՝ որ քառնայ զմեղս կենդանեաց և ննջեցելոց։ Նոյն ինքն ամենայն և յամենայնի՝ զհնութէն մեծ քան զհաբելին։ Ուր զգրուեալսն տնօրինէ յանբռնադատ եկաւորութէին։ Ի գիրկս ստեանց սիրով քաղցրութէ կոչէ ձեռամբ յամրոյն անմատոյց՝ փախուցելոյն պատսպարան։ Ի վերնայարկ սրահն հոգեկիր՝ ուր զաշակերտսն զարմանագրեաց։ Յորում եղիցին կարգեալք զօրութէք գահերիցութէիք վերադիտողաց. ի պատիւ աւուրս քո ուրախացեալք՝ [15] ունողք անկեան անքծացն պարու։ Օ՜ հայրապետն մեր՝ եպիսկոպոսօք՝ քահանայիւք և սարկաւագօք։ Օ՜ վարդապետ՝ դպրօք և հոգիապայծառ վարժապետական հնորհիւ։ Օ՜ թագաւորն մեր իւրովք զաւակօք, և որք ընդ նովաւ են իշխանութէիք, պետութէիք և զինուորութէիք՝ հարազատ սիրով օրհնեալ յամենից։ Ո՜հա յիշեցես և ողորմեացիս հոգւոցն հանգուցելոց յուսով յարութէեան. խնդրեմք։

Նա ևս առաւել զյորդորումն սիրոյ։

Յոաեէլ [16] վերստին զմերժեալսն առ ի քէն՝ միջնորդութէք բազմելոցն ի քեզ՝ ազաչեմք։

Պաեէլ ահն [17] պատուական մարգարտի անձառ ներգործուէք յաշխարհիս ծուլոյ՝ Պարիամ՝ որ ածաձին։ Պուստր լուսոյ և մայր սիոնի։ Ընձեռագործ հնման հաւատոյ ձշմարիտ պատկեր։ Որոյ այսր օրհ-

նակի անուամբ օծեալ կնքեցար : Հարմարան միոյ բանին մարմնացելոյդ առ ՚ի քէն այ : Խարեխօս [18] ըզ քեզ ընկալցիս առ ՚ի հաշտութեէ պարտաւորեալոյս՝ զշառաւիղն անմահից կենաց զկարապետն կոչման սըբց , և զպսակն մարտիրոսաց , առաքելով և մարգարէիւք : Լուր մերն է ուսաւորիչ՝ հանդերձ միանձամբք ճգնաւորօք . որք են ժառանգք այ՝ ծնեալք յորդեգրութէ ըզ աւազանաւն՝ անանջրպետ հոգեւոր տոհմութէ : Յորում [19] կրկին հայցեսցես նորոգել ըզ փոքրն ՚ի մեծ լայնութէ փառաց՝ անպարունակ բաց- արձակութէ զմայրն մաքուր զաւակօք հանդերձ՝ ուխտիւք պսակելովք յայնմ առագաստի յաւուր ահաւոր երեւման մեծիդ այ : Լո այժմ ողորմեաց մեզ տէր ըստ մեծի ողորմութէդ քումմ :

ՕՐԱՒՕՐ . ՚Ի ՎԱՆՔ ԱՂԵՂԵՑՈՅ :

1 . Բաղձալի բարութէդ ցնծին : Ու՞ր գանձ ցանկալի՝ ոչ մանաւանդ քեզ բարւոյ , ոչ ոսկւոյ կամ արծաթոյ կամ ականց , այլ ծայրագոյն և անբաւ բարութէ : Գթալ- ծածկեալ՝ գտեալ ՚ի հաւատացելոց , և ծածկեալ յանհաւատից : Կամ , գտեալ հաւատովք , և ծածկեալ տեսութէ : Կամ , չափաւոր ծանօթութէ գտեալ , բայց ըստ էութէ և անհասութէ ծածկեալ : . . . Դիտեա ՚ի գանձիս , զի դէպք բանիցն առ Աչ են՝ և ոչ առ Եկեղեցի՝ յերիս առա- ջին տունսն , Գանձ բաղձալի , Թախճան սիրտճաղի , Խնաստագործ ան- սխալաստեղծ , ուր ՚ի կատարածին ևեթ կան բանք պատշաճեալք առ եկեղեցի : Իսկ ՚ի չորրորդ տանէ և անդր առ եկեղեցի հային դէպք բանին :

2 . Լրութէ անխէրի : Լիութիւն աննուազելի . թէև առատութեամբ ընուս զարարածս , այլ ՚ի քէզ ոչ թերանաս ընաւ : Ու ձեռ . լրութիւն անպէղի , և մարթ է խմանալ՝ ոչ փակեալ ՚ի տեղւոջ . ոչ այնպիսի լրու- թէ՝ որպէս թէ զանօթ ինչ կամ զտեղի ընուցու : Էերող համայնից , տա- րօղ կամ կրօղ ՚ի քումմ զօրութէ զամենայն ինչ . և դու ինքն . Ու ձեռ . ինքնին . բայց և դու ինքնութէ կաս ՚ի նեքս յամենայն կրս . պարփա- կիչ ամենայնի , և պարփակեալ յամենայնէ :

3 . Ջոր ոչ ինչ գանէր : Դու զոր ոչ տանէր յինքեան երկինն վերին , անվայր փո խորան , անչափելի քո սեպհական խորան , որ է ՆԻՆէն անա- պոյդ , հրեղէն վայր անմատչելի մարմնաւորաց : անջրպետ ընդ էեղ , որ և է խորոց ընդ մէջ քո և զարմից հրեշտակաց , դու այդպիսիդ ցոյցաբառ- նանէաւ , տհմանեալ կամ ամբոխեալ ՚ի յէքս , կամ ցուցաբ տհմա- նեալ մարդեղութէ , անփոյթ պապիէր , անչափելի կամ անպարագիր խոհութէ : Բայց տես ու ձեռ . այլև լուծմունքն ընթեռնուն, անանջր- պետն ընդ էեղ ՚ե զլուծ . և մեկնի անդ՝ անորիշ ՚ի հրանիւթիցն ցուցաբ տհմանեալ ըստ որում տսի և սերտեցք կային շուրջ զնովաւ . բայց ամէն-

սրիկէ անդ և զմիւսն՝ անչրպէտ : Ըստ կարգի մնացին , այլև ըստ ձեռ . ընտրեցաք դնել անփանաի պապիէր . բայց զպապիէրն մարթի է ասել և ի յայ ջորդն , պապիէր գիւռնէդ :

4 . Գիւռնէդ խնամոյ : Դուն ես լծագաւոր բարձրեալ՝ բազմեալ յաթոռ միառաց , բայց և գիմուէց խնամոց , այսինքն լի գիմովք , ամենախնամ , որ և ի վեր է քան զամենայն բան , այսինքն եթէ մեծուքիւնդ , եթէ գիմուքիդ : Ընկալցին զաղօթս յարմարեալ խնդօ . մի ձեռ . խնամովք :

5 . Կոլոտն ընպանի : Պէտէս կոչմամբ ընտանի մարդկան եղեալ , իբրև բախճան կամ խրախուճել լի ամենայն բարուքիւ , բայց միշտ ճիւսս անպարագրելի , անբովանդակելի խակուճիւ և անհասուճիւ : Ոյ ի ինս : Ամենարիւ զտեսիլ եղեկիելի . դլ . ա . յորում հոգի վերացեալ գայր ի հիւսիսոյ . և ի վերոյ ամպոյն կամ ալիոտոյ բազմեալ նմանուճիւն կերպարանաց մարդոյ : Աւրդ դու ասէ՝ իբր ոչ իւիք փակեալ ուրիք , իբրև ի թևս հոգւոյ սերաբար բազմեալ անարգել ընթացիւք , կազմիցեր քեզ գահոյս յաոաս խորհրդոյ . մի ձեռ . յաղագս խորհրդոյ . ի նշանակել զնորհուրդ բարերարուճիւ քո , կամ աւետաւոր սարգևացդ՝ զոր կամիր ածել ի վայելուչ կատարումն . այն է՝ ներելուիւնթաց գահոյիւք ընթանայիր գոանել զայր բնակուճիւ քո՝ զեկեղեցի : Ասա մի ձեռ . ընթեռնու . նկարեալ զնայրս գոա բնակուճիւ : Յաւէք անչրպէտ . միշտ և ամենայնիւ անչըզտեաեալ , զատուցեալ ի մէնչ՝ անչափուճիւք և անհասանելի բնուճիւ , բայց սիրով և խնամօք և ազգմամբ յագիս մեր դէպ : Ջոճ աիոռ , զերկինս քեզ աթոռ կոչեցեր , և զայն , զերկիր՝ պատուանդան : Բայց դու լինքն ես պեղի լոսաւորչ . լուսաւոր բոլանդալիչ ամենայն ազգաց՝ ունելով զհամայնս ընդ քով իշխանուճիւ և նախատինանուճեամբ :

6 . Որ չըսիդ բնաչէնն : մի ձեռ . ընթեռնու . որ չըսիչդ բնաչէնն չաոաջ նոցոյ զայս ներպարան հրաշագործիւ հաճեցար լինել : Նախ չբնաին : Դուն ամենիմաստ ի գործել , անսխալ ի չօրինել ի սկզբանե անտի ըստ պատշաճ կարգի պատրաստեցեր զամենայն նպատ հաւատիդ : մի ձեռ . նպատ : Նոյնպէս և զնորհուրդ եկեղեցւոյ նախակարգեցեր խնաստուճիւ , զնուիրական եկեղեցւոյ զօրինական պատրաստեալով չառաջնմէ : Ազգէն չառաջին ձեռնադրեալն և ի կառուցանել զաշխարհ , հաճեցար տալ զոխիլ կիր զնմանուճեմ այսմ սքանչելի իրացս : Նախ չբնաին , չառաջ կազմեալով զքնակարանն , և ապա զբազմեացն կամ զքնակեալն ի նմա : Որպէս ահա նախ չգեղեր , տարածեցեր զերկինս , և ապա զերկնայինսն՝ զնբնակեալս ի նմա , ըստ կարծելոյ ոմանց վարդապետաց . զորմէ ասես ի Դաւիթն . բան հե . լուծ . 56 : Կամ , երկ նայինս մարդիէ խնամալ զնարս լուսաւորաց : Սոյնպէս նախ զազգն դրախտի հաստատեցեր , և ապա զադամ բնակիչ նորա . նախ զտապանն կազմեցեր , և ապա ժողովեցեր զազգեսան ի նմա : Ա չարէս երկինք և դրախտ և տապանն չառաջնակառոյցք՝ տիպք եղեն նիւթական եկեղեցւոյ . նշանակեալ լթէ նախ կազմի այս , և ապա լինի տեղի Աչ , հրեշտակաց և մարդկան հաւատացելոց : Զայս առաւելուլթի նիւթական եկեղեցւոյ հաստատ ընդդէմ շաղակրատ Թոնգրակեցւոց . զորմէ տես դարձեալ ի բանն հե . լուծ . 40 . 41 . 42 . 43 : Նոյնպէս այսմ իրի նախագիծ օրինակք էին տաղաւարն աբրահամու , վէմն օծեալ յակոբայ , և սանդուղքն երևեալ նմա , զորմէն ահարնեան , տաճարն սողոմոնի . այսք ամենայն նախ կառուցան կամ ձևացան , և ապա չիւրաքանչիւր խորհուրդ կամ ի պէտս կատարեցան :

7 . Տաղաւար նախնոյ : մի ձեռ . պաղատեր նախնոյն հիւթընկալուիւ ա բրահամեան . և մարթի է պարզել , տաղաւարն նահինի կամ չառաջագոյն

էր՝ և ասա հիւրընկալութիւն աբրահամեան : օձեալ արչան , նախ օժտաւ քարն կամ վէմն ըստ գլխով յակոբայ , և յետոյ եղև այն բեթէլ , այսինքն տուն ացի : Անդրադարձ մեր եղիցի : սանդուղքն երևեալ յակոբայ՝ ըստ որ մեք ելանեզոց էաք առ ած . և հնչփ ինչման , և հրեշտակք ինչանելոյն առ մեզ : Բայց մի ձեռ . դնէք հնչփ ինչման . իբրև թէ ձանապարհ ինչանելոյն Աշ , կամ որդւոյն ացի մարդեղութիւնն : Աբրահնեան , նախ կազմեցաւ արհարհնեան վանին կամ խորանն , յորում ասա պաշտամունքն կա տարեին : Կապ մաթնէ , յորում ասա եդաւ մասեան կասկի օրինացն . դաթիլ խօսողաց . օրէնքն՝ որ դասէր զանաւորս . կամ ուրոյն առեալ զայս , իմանի վէմն կանգնեալ ի գարիզին՝ յորում օրէնքն գրեցան ի դասել և յընտրել զանաւորս՝ օրհնութիւն , կամ անիծիւք : մի ձեռ . դնէ՝ դասիչ ոսոխաց . որ վերնակ Թուի : այլ և յաւելուածով դնէ , գաբնէնն խոսափնոյն ընդրուէ : Աբրայէլեանն : մի ձեռ . նշան բարչրանալ : Ա յս ամենայն օրինակօք նկարագրեալ զնորհուրդ եկեղեցւոյ , եռուր կամ կանգնեցեր զայն իբրև նշան բարձրացեալ յազգս հեռաւորս հեթանոսաց , ըստ բանին եսայեայ . է . 26 . և իբր փողոյ ձայնիւ կոչելով զնոսա ի նոր եկեղեցիս . որպէս և գուշակեցին մարգարէք տեսօղք ան ճառ խորհրդոց քոց :

8 . Աչաբակ ինգնեալ : Յայս տուն ի մի հաւաքէ զօրինական կամ զնմանութիւնս՝ որ ի նմ գիցս առակաւ կամ իրօք յարմարեալ առ եկեղեցի , մասամբ ինչ առ նիւթականն եկեղեցի , բայց առաւելապէս յիմանական եկեղեցին անճնաւոր : Իակ զկենսական բանին՝ մարթ է ի դէմս եկեղեցւոյ խմանալ իբր կոչական , այսինքն ոմ աշտարակ կանգնեալ . և կամ յերորդ դէմն , այսինքն սա է աշտարակ ևն : Գեղեցկազարդ աշտարակ է եկեղեցի՝ իբրև զդասիցն կամ զաղանմանին , (երգոց , գ . 4 .) տեղի պատսպարելոյ ազգաց , և գիտելոյ զնհաւաւորս : Սիւն անկրճա նելի , մի ձեռ . և այլ տպ . անկարձելի . որպէս Թէ ի վեր քան զկարծել բարձր , հաստատուն , կամ անկասկածելի , և պատուար պինդ . ըստ բանին երեմիայ , ա . 18 . որպէս և առաքեալ ասէ զեկեղեցի՝ սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան : (ա . տիմ . գ . 15 :) Ոսկեհատոյց աշտանակ , ըստ զաքարիայ : (գ . 2 :)

9 . Կղպի պարճաչել : Եկեղեցի է իբրև կղզի պարփակեալ ալեօք ամբոխին . ընդ որ յամենայն կողմանց բաղնեն ալիք փորձանաց , բայց խափանել ոչ կարեն , այլ ինքեանք անդրէն խորտակելով վկայեն ամբոխեալ եկեղեցւոյ : Մի ձեռ . ալեաք ամբոխիք . և կէտ ի միջի եգեալ , զայսորդն ընդհեռնու , անբովանդակ երէցորդ պեսոնին եղկիելի . Զայս ընդհերցուածն կալաք և մեք , քան որ յայլ տպ . եգեալ էր . ալեօք ամբոխեան ըստ երէցորդ պեսոնին եղկիելի . քանզի յերկրորդ տեսութեան եղկիելի չիք յիշատակ կղզւոյ ևն : Վասն որոյ իբրև ուրոյն հատուած իմանի . եկեղեցի է անփոփոխելի այն տեսիլ՝ որ ցուցաւ եղկիելի երկրորդ անգամ յաղագս շինուածոյ տաճարին , ի գլ . կ . զի առակաւ տաճարին նկարագրեցաւ յայնմ կարգաւորութիւն նորոյ եկեղեցւոյս . տպա Թէ ոչ՝ ասացեալքն յայնմ տեսլեան յաղագս շինուածոյ տաճարին և բաժանման սահմանացն՝ ոչ կատարեցան արդեամբք ի հրեական տաճարին որ յերուսաղէմ՝ ի դարձի գերութեն :

10 . Նոր հրաւիրմամբ : Եկեղեցի առ ի հեթանոսաց ժողովեալ . որպէս և բան սաղմոսին հրաւիրելով ասէր . * Լուր դուստր և տես . մոռա զժողովուրդ քո և զտուն հօր քո . . . դուստր ծուրայ երկիր պագցէ տմս ևն . (սաղմ . խե . 12 .) ի խնդիր խմաստութեն սողոմոնի . մարթ է խմանալ և զբան սաղմ . հե . 10 . * Թագաւորք արաբայ և սաբայ պա-

տարագս քեզըգեն || ևն. կամ զեսայեան. կ. 6. * Ամենեքեան ՚ի սա- բայ եկեսցեն ... և զվիրուքե՜ն առցեն զաւեսս : || Յօպարաներմ. յայ- լասեռ ազգաց քանանացւոց եկեալք ՚ի ժողովուրդն հրեից, որպէս և յօծեալընծաց, յօժարութե՜ն յաւետեանն առ հրեայս ՚ի բաւեսացուց անուն ՚ի դարձի դեպուելն, այս ամենայն եղեն առհաւատչեայ նախընծայ նշանակք հեթանոսացն ժողովելոց ՚ի նոր եկեղեցիս :

11. Խոցեալ ոգի սիրով է՜նայն : մի ձեռ. խոցեալ սիրով յոգիս է՜նայն : Բան երգոցն. * Խանդակաթ եմ սիրով. || (ը. 5. է. 8 :) Պատ- հասեալ : Եկեղեցին անձնաւոր՝ իբրև կենդանի քաղաք Աւ, ունի դուռն կազմեալ մայր փայտիւք, կամ ըստ երգոց. ը. 9. եղևնափայ- տիւք. որք են խորհուրդքն՝ ընդ որս լինի մարդկան մտանել յեկեղեցի : Թաբիթա, պատուականք յեկեղեցւոջ՝ զանազան պարգեւք ձեռնայինք : պաղպաղոնա. զանազան ատաձեռնք իշխանուեց՝ պայծառք, զօրաւորք՝ օրինաք և կանոնօք ամրացեալք՝ իբրև մարտկոցք : Աչլաբանութեամբ ՚ի կիր առնու զայն երգոց : (ը. 9.) Աչխատս եկեղեցի իբրև հարսն խօսեցեալ է վրե՜ն՝ ըստ առաքելոյն : (ը. կոր. ժա. 2 :) և ըստ սալմ. կէ. 16. լեառն պարարտ լիուե՜ն ընորհաց, յորում արբուե՜ն մածեալ է անկորուստ և անապատ :

12. Մե՜ծ պարծանո՜ւն : Եկեղեցի իբրև հարսն վրե՜ն թագաւորին՝ է գշխոյ պսակաւոր կամ թագուհի, և այն է ՚ի մեծ պարծանս հրեշտա- կաց՝ մարդկան բարձրանալ ՚ի սիւնուե՜ն Աչ, ըստ երգոցն ՚ի հիացումն կարգեալ, կամ պարծանալն յօրինեալ : (ի. 3 :) Թէպէտ պատ. կոյս գո- լով անախտ՝ անշահախ, բայց և բազմորդի առաւել քան զհրեական է- կեղեցին, որ կարի սակաւս ՚ի հեթանոսաց առացաւ յաճախաստուե՜ն. իսկ նոր եկեղեցիս զանբաւս յամենայն ազգաց : Որ և ՚ի հնումն գծա- գրեցաւ օրինակօք և գուշակութե՜ք, իսկ ՚ի նորումն հանդերձեցաւ, որ- գեամբք կատարեցաւ՝ յօրինեցաւ էնոռ գոյութե՜ն իբրև ոսկի զարդուք : Յեղանակս էոլմանն. ըստ օրինակին՝ որով հաւատ աղախինն կոչեցաւ ՚ի հրեշտակէն, նոյնպէս գուռ յաղախնային հեթանոսաց կամ ՚ի սինայէ հին օրինաց փոխեցաւ ՚ի սաղմ նոր օրինաց և յաճախաստուեան : Աչլ- ազգ ընտեռնուռ ձեռ. օրին. հանդերձեցաւ, ոսկեփայլ էնոռ գոյութեամբ յեղանակս. էոլմէն հագարա փոխեալ յաղախնայն ՚ի սրա՜ն ՚ի սաղմ : Բայց գուռ ոչ պարզաբար ՚ի հրեշտակէ կոչեցաւ, այլ ինքն միածինն եկն ան- ձամբ՝ առնուռ զքեզ իւր հարսն, փոխանակ զքեալ ազգին յակոբայ, ըստ բանին երեմ. ժբ. 7. * Լքի զտուն իմ, թողի զժառանգութիւն իմ || ևն. և կամ ըստ Եսայ. ա. 8. * Լքեալ թողցի դուստր սիոնի || ևն : Աբրէնէ էնէ. վրե՜ն արկ քեզ հնմանն զդաստ առաքելոց : ձեռ. ապրէնքեզ : ապռէնանէ. ձեռ. այսչափ միայն ընտեռնուռ. ապռանէ յա- սաւորուե՜ն պճնեալ : Նպերն առաքեալք՝ որք ըստ նախնուելեն եղեն քեզ հնին, ըստ մեծապայծառ գործոցն՝ եղեն աստեղք զարդարիչք նորոյ երկնից, իբրև պսակ ՚ի գլուխ քո՝ ըստ յայտն. ժբ. 1. Յարփանդ մա- գոս, մանքուր արգանիս սկրտուելե՜ն՝ անարատ ծնունդս երկնեալ, ոչ մարմնական ցաւովք, այլ աւետարանական վաստակօք ծնեալ ժառանգս ՚ի սկրտուելե՜ն : Որ է օրինակ առ՚ե՜ն. և այսպիսի ծնունդ է յայտնի ցոյգք աներկբայելի յուսոյ՝ թէ հեթանոսք զկատարել գալին ընդ Աչ : կամ, այս որդեգրուե՜ն ընորհաց՝ է օրինակ կամ առհաւատչեայ ժառանգութե՜ն փառաց : Իսկ ձեռ. օրին. այսպէս ընտեռնուռ. որ առ- յեռն յոռուռ ախնալուե՜ն խաղաղուե՜ն գեալ :

13. Կանոն անփոխելի : ձեռ. անփոփոխելի : Փեսային երկնաւոր զի՜ն որ է և վարդապետ լուսոյ ճշմարտութե՜ն, նոյն և թագաւոր հզօր ՚ի սալ զօրէնս, առ՚ի բարեկարգուե՜ն և ՚ի շուք հաւատեանցն սահմա-

նեաց մշանջենաւոր կանոնս դասանուէրեան հաւատոց, փրկական խորհրդոց, օրինաց և դասատուութեան: Բազմամանեայ. զանազան կարգս, աստիճանս, պաշտամունս, ի նոյն փեսոնէ, բայց կարգեալս, յարմարեալս ի մի կազմած բոլոր մարմնոյն: Ի էնբպարանս բիւրապետնոյս, ի ձեւս զանազան յոքնաոլիսս, բայց ամենայնն յարմարեալ պատկանեալ ի մի շինուած կառոյցի, այսինքն միոյ գմբեթի. զոր օրինակ ի շինուած գմբեթի քարինք տաշեալք զանազան ձեւով պատկանին ի մի մարմին կատարարի, նոյնպէս յեկեղեցւոջ զանազան տարբերանք և պաշտամունք ի մի ըստեղծ կարգեալ են: իսկ ձեռ. դնէ. ի նրօն բիւրապետնոյս տա՜ շինուած կառուցի՛ն. և մարթ է պարզել, ի բիւրատեսակ տարբերութիւնս՝ վարմունս, բայց ուղղեալս ի մի շինուած: Հաւակ փոխ՝ Յեկեղեցւոջ կան անձինք ըստ զանազան հասակաց և սեռից, արք և կանայք, ծերք և տղայք, ճոխք և անանկք, նոյնպէս որ հայ, որ յոյն, որ ասորի, որ լատին, բայց ամենեքեան ի մի հնազանդութեի կոչեցեալք ընդ միով գլխով: Տուն և պեղի և յարի ծածկուածք: ձեռ. համառօտ. հաւակ փոխ մի պանպանութիւն տա՜ տուն եպղ և յարի ծածկուածք. որպէս ԹԷ՝ զանազան հասակք ի մի տեղի և յարի ծածկեալ, բնակեալ: ճարտ փօխ. ի տապի փորձութեէ և վշտաց՝ հովանի. և ՀՆ օգնականի, հալածելոց ի մարդկանէ, պարտաւորելոց յատենի, վտանգելոց յատելութս մեզաց: հոգիս ՅԲր. տուղ մարմնաւորացս զհոգին ՌԷ ի գրկսի և ի քահանայութէ: ՋՀԾ ընդ մարդկան ընթանդրօժել, հաշտեցուցիչ խոստովանութեամբ և ապաշխարութեամբ: Համանուանակ ապանդ, անուանակից բազմութեան մարդկան ի մի կուտակոց. զի այս կոչի ժողով և եկեղեցի. և նոյնպէս տաճարն և բանաւորն՝ եկեղեցի անուանի: Բայց զայս բառ մարթ է իմանալ և՝ համայնունակ, այսինքն համահաւաքիչ ազգաց ժողովելոց ի պատճառն ՌԾայնի, ի կարգացմունս, ի լուր բանին ՌՅ, յորոց ոչ զոք ի հաւատացելոց արտաքս Թողու, այլ ընդունի նաև զապաշխարօղս և զերախայս: Պարտաւորելոց մեզաք՝ յուսացուցիչ է քաւութէ: Նախապատրաստական համարիոնելոց. որք ազատք են ի խղճէ, և հանարձակք առ ՌԾ, այնպիսեաց նախ ցուցանէ զնորհուրդն եկեղեցւոյ, զնոսա յառաջ կարգ գէ ի ժամ ՌԾայնի պատարագին: Բայց ձեռ. ընթեռնուս՝ նախացուցակ ամբարձելոց, և լուծմունքն գրէ համբարձելոց, և մեկնէ՝ համարձակ եղելոց, անմարկելով Թէ յօրինական կայր երկաքանչիւր ևս ընթերցուած: Կապարելոց անձանց, զորանց կատարելոց վարուք և խնամոտութէ՝ հաւատացիչ ի բան առեան եկեղեցւոյ: Մարթ է կապարելոյ խնամով և զվախճանեալսն՝ զորս եկեղեցի ժողովէ ընդ հովանեաւ իւրով, և որոց օժանդակէ աղօթիւք և պատարագօք: իսկ ձեռ. դնէ. կապարելոյ անձանց խըմ բարբ:

14. Եօթնապղեան աեամբ: Ոմ տուն խնամոտութէն հօր՝ հաստատեալ եօթն լուսաւոր սեամբք, այսինքն եօթն խորհրդովք, եօթն պարգեւօք հոգւոյն սրբոյ: Յորում օրհնեցն զՔՀ պատարագի ի սպանդ կամայ, կամաւոր զնմամբ՝ առ ի ճաշակել երկն հաց երկնաւոր ի վերայ բեմի սրբոյ սեղանոյն, ի բառնալ զնեղս կենդանեաց և ննջեցելոց: Իակ ձեռ. ընթեռնուս, ՃաշակՀան հաւի գահաւորական սեղանոյն . . . որ բառանայ զՀեղս ննջեցելոցն: Իակ զյաջորդն, նոյն ինքն ամենայն և յամենայնի, խնայեալ զՔՀ՝ ըստ ՌԾուԹէն, տէս ի Նարեկն. ղէ. 6: Բայց առ խորհրդաբար և խնանի. այսինքն բոլոր ՔՀ կայ ի պատարագի, և նոյն յամենայն սեղանս և ի պատարագս, տէս ի Նարեկն. խէ. ՀԸ. 9: Ո՞ր ղՀրուեալսն. զգրուեալսն ի ՃանապարՀս մեզաց, կամ ի հոգս աշխարՀի պնօրինէ, Թերև ի տուն ժողովէ, Հաւաքէ անբնագատս եկաւորութէ, ըստ Հրաւիրելոց տանուտեառն յընթրիսն պատրաստեալ՝ առանց զոք

քռնադատեալոյ : (Մատթ . իբ . 1 :) Ահինարիկ նաև ՚ի բան առակաց . Ժ . 3 . 5 . ուր ասի՝ խնատուԹիՀ առաքեալ զծառայս իւր կոչել զայս կատամիտն ՚ի Ճաշակուն պատրաստեալ սեղանոյն : ՚ի ձեռ . որ (այս ինքն ՎԻ) ընդրեալսն փօրինիՀ անբռնադատ եկեսցուՆ : Եւ ոչ լոկ հրաւիրել պարզաբար , այլ ՚ի գիրկս սփանոյ . կոչէ ընդարձակեալ զձեռնն՝ ընդունել ՚ի մէջ առեանց իւրոց զարժանաւորսն , ՚ի Ճաշակուն անմահական արեան ՎՒՀի , որ է իբր կաԹն առեանց եկեղեցւոյ : ՚Ի կիր առնու զքան երգոյն . (ա . 12 .) * ՚ի մէջ առեանց խմոց հանդիցէ : || յամրոյն անմոռոյց : Աչն առինք են իբր ամրոց պատսպարան փախուցեալոյն ՚ի ձեռաց սատանայի . ըստ բանին երգ . ղ . 10 . * Էս պարիսպ , և ստինք իմ իբրև աշտարակ . || ՚ի վերնայարկ սրահն : Եկեղեցի է իբր նոյն վերնայարկ սրահն կամ վերնատունն՝ ՚ի հոգւոյն սըՀ լեալ հողմով , ուր զաշակերտսն Ժողովեալս արար զարմանալիս զանազան պարգեւօք : Աչս պէս զարմանալի առնէ և զարժանաւոր հաղորդեալսն յեկեղեցւոջ :

15 . Ոնոզէ անէեան : Գվնատր գահերեցք եկեղեցւոյ՝ հայրապետք , եպիսկոպոսունք , որք ունին զանկիւն եկեղեցւոյ , այսինքն են իբր անկիւնաքար : Զհայրապետին մեր : այսօրիկ հայկական անուանց բայն՝ կայ ՚ի վայր , ահա յիշէորեա : Զայս տեղի սկսեալ ՚ի բանէն՝ ՚ի գիրկս սփանոյ , ձեռագիր օրինակն բազում տարբերուԹիՀ ընԹերցնու այսպէս . ՚Ի գիրկս սիրոյ փաղցրուՆ կոչ յէորամ յամրոյ անմոռոյց . փախուցեալսն պսպսպարան ՚ի վերայարկս գոգնիերս յորամ վաղայիերան զարմանագրեցաւ . ուր եղիցին դասեալք զօրուՆքն գահերիցուՆք ՚ի պարիս վերագիպոզան . ուր որ ուրախուՆք փծոզան էերիրն յանկեան ամբոցն սարան : Զհայրապետին մեր եպիսկոպոսօք և հոգիաչայծոս վարդապետական ընտրհիս . զՔաղաւորս մեր իւրովք զօրականօք , և որք ընդ նոսա են զինուորուՆք , պեՀուՆեր և իշխանուՆ հարաւոյ ասԷ սիրովք օրհնեալք ՚ի բնաւից :

16 . Րսոնէ վերսին : Աղաչեմք միաւորել յօդել վերասին զմեր Ժեալսն ՚ի քէն ՟ի յանցանաց իւրեանց , զանադրեալսն , զապաշխարողսն , զհերձուածօղս , միմնորդուԹիՀ բաղնելոյն ՚ի քեզ , այսինքն սիրոյն որք իւրեանց վաստակօք և նշխարօք և յիշատակօք միշտ բազմեալ կան ՚ի քեզ , այլև փառօքն բազմեալ կան ՚ի վերնական քոմ դասու յերկինս. իսկ ձեռ . ըոդեալ . . . ինքնորդուՆք բաղնելոյն ՚ի Էեղ խնդրէմք : այսպէս եզակի՝ բաղնել իսնանի ՎՒՀ , որ բազմեալ կայ միշտ յեկեղեցւոջ , և նոքա գԹուԹեամբն և նեղողուԹեամբ ազաչեմք ընդունել զհատուա-ծեալսն :

17 . Պապուական մարգարիտ : Մարգարտոյ նմանեցուցանել զնոսա Աճա-ծինն՝ ասս ՚ի Կերբոն . համար ժԷ : Դուսաբ լուսոյ , հօր Աչ , և մայր պոՀնի , նորոյ եկեղեցւոյս , զի զՔՒՀ ծնանելով ՚ի նմա ծնաւ զամենայն քրիստոսեանս : Բայց և ըստ այլոցմ յեզանակի եղև մայր , լինելոյն անձեռագործ հիման հաւատոյ ձմմարիտ պապիէր , այսինքն քուն նախկին գաղափար հաւատացող զնորհնդրդ մարդեղուԹեՀ . նոր կոյսն եղև առաջինն հաւատացօղ կատարման այսր խորհրդոյ , և ուսուցիչ միանգամայն Հին ՈՂԱԿԱ հաւատալ պարտ է : ՈՒրոյ այսր օրինակի , ըստ նմանուՆ եկեղեցւոյ ընկալաբ և զանուանն , կոչելով տուն և տաճար Աչ տպաւար , խորան ևն : Աչլև հարնաբան , ոչ լոկ արանց արգասից , այլ Աչ բանին ՚ի քէն մարմնացեալ : ՚ի ձեռ . օրին . հարնաբան Ոյնոյդ Ոյդ Տարճաչ ցԷոյդ աս ՚ի Էն :

18 . Ընդ Էեղ ընկալօիս : Կցորդ ՚ի բարեխօսուԹիՀ առնուլ ազաչէ և զգասս Սրբոց , իբր ոչ ԷԹԷ զի այսու զօրանայցեն հայցուածք Աճա-մօրն . ուր ընդ հակառակին՝ այլոց Սրբոյն ազաչանք ընդ ձեռն Տիրամօրն անցանեն առ Աչ . այլ զի հանգէս խնդրուածոց նորա փառաւոր և ա

լինիցի. յորժամ՝ ըստ Տկրամայրն լերև դասակետ մատուցեալ յաղաչել, այլ սուրբք երբ հետևօղք ձայնակիցք ասիցեն զԱմէնն: Զաղաւթէն անմահէդ: Զոր Յոհաննէս սկսուիչ ասել շաւաւիղ կենաց՝ կամ զև անդէն յարգանդի մօր սկիզբն կալաւ ոճծային կենաց, և կամ զև քարոզուԹէն և սկսուԹէն պատրաստեաց ժողովուրդն ի կեանան անմահս: Եթե ասի դարձեալ, Հարպէպ կոչման սրբոց, այսինքն յառաջընԹացս առ ի կոչել զաւրքան կամ զընտրեալն. կամ զև սըկն կոչելոց ի Քրիստ՝ ա ռաջին եղև յովհաննէս՝ յարգանդի մօրն կարգեալ յաւաքելուԹիւն: Զպատճն մարգարէսոց, զոր Սահմանոս, հանդերձ այլովք և անուա նելովք Սրբովք, որք են ժառանգք Աւ ծնեալք որ աւազանաւն յորդեգրուԹեն, անանձրպէպ հոգեպոհմոնք, անփոփոխելի կամ անմեկնելի ազգակցուԹեամբ հօրէդ. զի կինք սկսուԹեն անջնջելի յաղգ Աւ դրէ զմարդն, ԹԷև զընտրհ որդեգրուԹեն կորուանիցէ. զոր օրինակ և առ մարդիկ ծնունդ Թագաւորի միշտ Թագաւորացն է, ԹԷպէտև յանձնաքն ի ԹագաւորուԹէ անկանիցի: Աւյազդ ընտեռնու ձեռ. ֆա ռանէ ոյ ծնիցեալ յորդեգրուԹէ. զոյն առաբ առաքանաւք. ուր զի դէմք բանին են ասկաւին առ որ Աճածինն, և ոչ առ եկեղեցի, զնայդ յարմարիցի ասել զաւազանն սկսուԹէ, բայց եԹէ՝ զի աւազանն նմանուԹէ է կուսական արգանդին:

19. Կրկին հայցեսցէ: Յայդ խնդրուածս քո՝ ի վերայ ընորհայ հաշ տուԹեն՝ հայցեսցես դարձեալ զԱմէնայն՝ ընորոգել զէպոբն, զայժմու փոքր ընորհ կամ զվէճակ որդեգրուԹեան ի մեծ լայնուԹէ, յընդարձակուԹեն փառաց երանուԹեն, անպարտնաի բաշխիչ ընԹայնուԹէ, այնպիսի ընդարձակուԹեն որ մնաց անլռվանդակելի է: Զմայրն Տառոբ. այս բացատրուԹեն է անցելոյն. նորոգել զորդեգրելոցս եկեղեցի՝ զընտրուրեալս իւրովք մաքուր զաւակօք, ոճխիթ պոհնելովք, ժողովով պահելոցն յերկինս, յաւուր դալստեան մեծիդ Աւ: Աւյազդ ընտեռնու ձեռ. այսինքն յորոմ էրէին հայեսցես նորոգեալ զէպոբն ի մեծ բարուն. անպարտնաի բաշխիչ վմայն Տառոբ պատրէզ ոճխիթ պահելովք յայնմ երկնային առաքեալն յաւուրն մեծիդ: ԸնորոգուԹի սահ զմիտնալ երկրաւորս եկեղեցւոյ որդեգրելոցն՝ ընդ երկնաւորն եկեղեցւոյ Թագաւորելոցն ի փառս. քանզի ամենայնիւ տարօրինակ է այս և այն. այլ վէճակ է ընորհայ, և այլ փառաց: ՈրդեգրուԹի է և այս, և այն, բայց այս սկսեալ, և այն՝ լրացեալ, այս՝ կորնչելի կամ արատելի, այն՝ յաւերժ և անբծաւոր. վասն որոյ այս կիզ ընդ երկիւղի, և վշտաց և Ճգանց. իսկ այն՝ ազատ յամենայնէ. յոր վայելեսցեն այնոքիկ և եԹե՝ որք ահիւ և դողուԹեամբ աստանօր զանձանց փրկուԹիւն գործիցեն:

Պատուհ[1] անքնին, ճաճկեալ մեծութեր, զօրեղ ա-
հաւոր, միշտ բարի։ Աչբեքսրբեան անսահմանելի,
օրհնանուն կենդանի։ Ընձառ իսկութեր փակեալ ի
զգալեաց։ Համագոյ անթարգմանելի։ Ընհասանելի
հեռաւոր, և անընդմիջելի մերձաւոր, անմահ թա-
գաւոր։ Ընդ խնկեսցին մաղթանք մեր առաջի քո
ամենակալ. աղաչեմք։

Թոպեից համայնից եից[2] ի կուսից քառից ի մի ե-
ղելութեր զերկիր հաստատեցեր։[3] Ասրհուրդ կրկին՝
ձեռնարկ վերստին. ընդդիմակ միջոց միջնորդաց եր-
կուց՝ եղծման և նորոգութեան, տեսութեր կենացդ
փայտի։ Ընդ խնկեսցին։

Ի բարձունս անբաւս[4] անհետազօտելի գովեստիւ
տօնեալ՝ ահեղ անմատոյց։ Յանհանգչելի նուագ ներ-
բողից աղգաց հրանիւթից՝ պանծալի երգով պսա-
կեալ ածբոլորից։ Ի սահմանս երկրակշռութեանց
երկնից՝ ի թևս չորից արփիակերպից՝ բազմաք կար-
գեցեր քեզ պատիւս անպատուսմն։ Ի դրախտն ա-
դինայ՝ ի տնկոյն պարտեաց ազգեալ ձայնեցեր ի
ծառն օրհնութեր։ Ընդ խնկեսցին։

Պուշակ գարնայնոյ ի թռիչս ամբարձման՝ յօրի-
նակ երկնի կամաց գԹածիդ,[5] ի լաստն ամրացոյ
նոյեան տապանին։ Պատկեր փրկութեր, կերպարան
հրաշից, ապաստան յուսոյ, գեր ի վերնայինսն զնոր
ժողովուրդս ուխտիւ միջնորդեալ ի թևս խաչիդ՝
առ քեզ մատուցես։ Ընդ խնկեսցին։

Ով[6] գիր մատենի մատենդ այ՝ կենսունակ տախ-
տակ անխորտակելի. և աւանդ նորոյ օրինի սրբա-
մանուեց անեղծանելի։ Ի բուսին ցուցմանց կանխա-
պատմութեց աւետեաց ըղձից։[7] Ի բիւրուց հիւթից
մեղ ի յօգնութեր սոյն իսկ ծանուցար։ Տիպ պաշտե-
լի, գրաւ աշխարհի, շաւիղ անհետազօտելի՝ արեամբ
արարչին նկարեալ ի փառս լուսոյ։ Ընդ խնկեսցին
դարձեալ խնդրուածք մեր՝ առաջի քո ամենակալ.
աղաչեմք։

Աբգունեացն պետ, և ձիր[8] խմաստից տէր յո քո.

միայն ուսուցիչ զանխմանալին՝ որ ոչ գծագրի յայսմ յաւիտենի։ Պատկեր հօր անհասի՛ վեր քան զբան։ Արդեաւ յայս նշան՝ հաստատեա սովին պըն-
դուձիք զսիւնս աշխարհի։ [9] Պահեալ ամրուձիք ըստ քումդ իրաւանց՝ զհովուապետան խաշանց քոց բա-
նաւոր հօտի։ Օ եպիսկոպոսունս՝ երիցամիք և սար-
կաւագօք։ Օ վարդապետս՝ դպրօք և քնաւին իսկ պաշտօնեիւք եկեղեցականօք։ Օ թագաւորն մեր իւ-
րովք ծննդովք, հանդերձ պետական նահանդօք հնազանդեցելովք։ Արասցես լինել երկիւղածուձիք սրտի՝ խաչիդ պարծանաց՛ ի քեզ զօրացեալ։ Ահա խնկեսցին։

՛Ի քեզ համբառնամք զձեռս, զմիտս և զդգայու-
ձիս հոգւոց իմաստից։ Արձանացուսցես զմեզ անշարժ պնդուձիք ընդ հովանեաւ թևոց քոց խաչիդ։ Օ արքայուն յաղթող։ Օ դատողուն անպատիժ։ Օ իշխանականն հանդարտս, Օ զինուորուին իրա-
տեալս։ Զհաւատարժիցն տուր սանձս։ Ազոսկականացն անբծուձիւն. հետևականցն խրախոյս, քաղաքացւոցն պատուեր. նուիրողացն լրուձիւ, ուխտաւորացն սփո-
փանս, ննջեցելոցն հանգիստ, և համօրէն ժողովըր-
դեան քումդ սովիմբ ամրուձիւ, պաշտպանուձիւ, քա-
ւուձիւ, առողջուձիւ և ողորմուձիւ օրհնեալ յաւի-
տեան։ Ահա յիշեսցես և ողորմեսցիս ննջեցելոցն յուսով յարուձեաւ. հայցեմք։

Այս ևս առաւել գյորդորուձին սիրոյ։

Որոտել զմարմինս մեր՛ ի մի շաւիղ ընտրուձեաւ հոգ-
ւոյ սիրոյն որ առ տէր. խնդրեմք։

Վոհաքանուձի խնամոյ՝ խնդրողին զքաղաղուձիւ [10] միշտ յերկրպագուացս։ Պաշտպանուձք ծնողի փրկ-
չին և մարմնարանի անպարագրելի սքնի մարիամու աճածնի և միշտ կուսի։ Ազերսիւ և աղաչանօք մկրտչին Ջաւրբք զհոգին հրաւիրողի՝ կարապետին մե-
ծին Յովաննու։ Պաղատանօք Թագաւորելոյն օծու-
ձեաւ հոգւոյն առաքելոյն սրբազգեստից։ Ահատա-
կուձիք նախկին վկայիս սքնի Ստեփանոսի՝ որ է որդի անդրանիկ փրկագործ կրից երկրորդն ադամայ։ Ար-
գահատուձիք և աղօթիւք արի երջանկաց մարտիրո-
սացն կատարելոց։ Ասոտովանողական դաւանուձիք

աբեր Պրիդորի Հայաստանեայցս լուսաւորչի և յանմերձենալիսն նուիրողի ։ Ա՝շտապաշտօն բազկատարած ուԹիւ մաքուր միանձանց ։ Ի՝ ամենայն ընտրելոց պսակելոցն ընդ քեզ խաչակիր վարուք յաւուրն մեծի ։ Ի՝ այժմ ողորմեայց մեզ տէր՝ ած մեր՝ ըստ մեծի ողորմուԹեանդ ։

ՅԱՆՈԼՈՒԵՔ Ի ԳԱՆՁ ԱՐՅ ԽԱՉԻՆ ։

1 ։ Գանձ անգնին ։ ձեռ ։ պապական ։ Ցայս գանձ գՀմք բանիցն են առ Աստ կամ առ Քս, բայց միայն հինգերորդ տունն առ Որ խաչն ուղղակ է ։ Երէսոբեան անսահմանելի ։ Երկիցս Որ կոչմամբ օրհնեալ, բայց այսու ոչ սահմանի սրբուԹիւքն ։ և ոչ՝ եԹէ բիւրիցս և կրկնացի ։ օրհնանան կենդանի, որ օրհնիս և Ճանաչիս անեռատեն՝ կենդանի, հակառակ սուտ աստուածոցն՝ որք անկենդանք են ։ (Դան ։ ԺԲ ։ 4 ։ 24 ։) համաբոյ անխորհրդանելի ։ սատ համաբոյ ոչ այնչափ բնուԹիակից իմանի՝ քան ԹԷ ի միասին գոյող, ամենեցուն և ամենայնի գոյակից, բայց որպէսն՝ անԹարգմանելի, անՃառելի ։ զոր և յաջորդն յայտ առնէ, անհասանելի հեռաւոր ։ ձեռ ։ անսահմանելի ։ հեռի՝ բացակայ ես յամենայնէ՝ ըստ էուԹեան, ըստ կարողուԹեան և ըստ ամենայն կատարելուԹեանց, առանց կարելոյ ուժեք հասանել մտօք կամ ստացմամբ ։ բայց միանգամայն անընդհնելի հերքաւոր ։ այնչափ մերձաւոր ըստ ներկայուԹեան և ազդեցուԹեան և տեսուԹեան, զի ոչ մի ինչ կարէ ընդ մէջ մտանել կամ զատանել, կամ Թագուցանել ։ առաւել ի՝ ներքս մտ ես յիւրաքանչիւր իրս՝ քան ոգեքս յինքեանս ։ կարէ լոյս զատանիլ յարէն, և ջերմուԹիւն ի հրոյ, այլ ի քէն ոչ մի ինչ ։ Եւ ո՞ զայս ի միտ առնուլ կարիցէ կամ Թարգմանել ։ Երկրաքանչիւր տացուածգդ կան և ի Կարեկին ։ իե ։ 1 ։

2 ։ Ի ՀոսԷ Ֆառէց ։ Ի քառեակ կողմանց աշխարհի՝ բազագրուԹեամբ չորից տարերաց՝ ի ո՛ր եղեալ է, ի մի կազմած հաստատեցեր զերկիր ։ Ըստ բացատրուԹեան ասելի բոպէից՝ յայտ առնէ զտարերս՝ որք են բաղկացուիչք բանդակ նիւԹական գոյից ։ և մարԹ է առնուլ իբր բաց յատական հոլով՝ ի բոպէից , Թողեալ զնախդիրն վասն սկսանելոյ ըզառանն Ր գրով ։ կամ, բոպէ խմանալ զչորս կողմն աշխարհի՝ զարևելս , զարևմուտս , զՀիւսիս և զՀարաւ ։ և՝ ի ՀոսԷ Ֆառէց՝ զքառեակ դիրս նիւԹականաց , որ է վեր , վայր , աջ , ահեակ ։ վերն զի այսոքիւք կապակցին առ միմեանս մատունք աշխարհի՝ ըստ մերձակայուԹեանն և ըստ հեռակայուԹեան , և բացակատարեն զմի ամբողջ կազմած՝ զոր Աշխարհ կոչեմք ։

3 ։ ԽորհուրդՔ էրկին ։ Ի չորից տարերաց և ըստ քառեակ դիրց չորեքին՝ լով զաշխարհս , ցուցեալ այսու զկրկին խորհուրդ , և ՅեռաՔրէ Վերսիոն , զայլ միւս կատարումն իրաց ։ Մի խորհուրդ այն է՝ ԹԷ միաբան բաղկացուԹեամբ քառից ներհակ տարերաց՝ չորիւքն էլանէ այս գեղեցիկ կազմած աշխարհիս ։ Եւ միւս խորհուրդ , ԹԷ ի հակառակել կիմ ի չմիաբանել տարերաց՝ քակտումն և այլայլուԹիւն ի վերայ հասանէ՝ կամ միոյ միոյ իրաց , և կամ բովանդակին ևս ։ Եւ սոյն այս է ՅեռաՔրէ Վերսիոն ։ զի փոփոխումն իրաց զայլ ինն կերպարան ի ներքս ածէ ։ Աչյոցկ բացատրուԹիւն է զկնի եկեալն , ընդդիմակ գԼոց ։ լուծ ։ ընդդիմակաց ։ Աչն

քաղաքուրեքի ի տարերաց ներհակաց՝ ի գիմամարտս միջոց կամ պատճառ մշնորդաց երկուց, երկուց հակառակ կամ որոշեալ իրաց, որ են եղծուած, և նորոգեսցի. վասն զի տարերքը համեմատ չափով զուգահատեալք՝ նորոգեն և յօրինեն զերս. իսկ անչափուրեքի ինչ ի ներքս անկեալ՝ եղծուն ածէ: Այսպէս ի հակառակուրեանէ տարերացդ՝ յեղ ծանիլ միոյն այլ ինչ նորոգեալ ծնանի: Արդ՝ քառակ տարերացն դիմամարտ ներգործուրեքի՝ ցոյց կամ օրինակ է պէսպէս էնոգոդ էայիւ. որ քառաթև է ըստ Թուոյ տարերաց, և քառակողմ ըստ գրից աշխարհի, և լինի միջոց մահու և կենաց. մահու եղև միջոց՝ յատամ, և կենաց՝ ի Քե. կամ, ինքնին կենաց գոլով առնէ, առ անհատանան լինի յեղծուն. ըստ այնմ: * Ջի ճառ խաչին՝ կորուսելոցն յիմարութիւն է, այլ փրկելոցս մեզ՝ զօրութիւն ոյ: || (ա. կոր. ա. 18:)

4. Անհեպազբաելի գովեստիս: Յանքառ բարձրութիւնս երկնից միշտ անքննելի գովեստիս օրհնաբանեալ, և անհանգիստ երգովք հրանիւթից պահեալ Աֆ էոլբից. ձեռ. յաւելու, պահեալ դէնչ: ի ահ ման էրիակշռութիւն. այս հաստատած զնոյն իմաստս անցելոց բանիցն երկրորդէ, առեալ զնորհնորդ տեսչեանն եսայեայ և եղեկիելի: Սահման երկրակշռութիւն՝ իմանի երկինն օդոյ, որ պատեալ զերկրաւ՝ կշիռ ունի զնա և անխախուտ: Արդ՝ ասէ, յօդն վերացեալ ի մէջ տատաղին, ի ներս ըրէց, ի չորեքծիւեան ի լուսաւոր կենդանիան և յանիւսն չորեքկարգեանս կարգեցեր քեզ պատիւս անպատուս. զի ձիք և կերպարանք անուղղն, շարժուն նոցա անհանգիստ, հնչիւն նոցա, այլև որովհետիցն սաստուածելոց յայտ առնէին զանպատում փառսն Աֆ: (Եսայ. իզ. 2. 3: Եզեկ. ա և Ճ:) ի դրախտն ապինայ: Թէպէտ և այսպիսի և այսքան փառաւորեալ դու յերկինս յանդգնեալ օրհնաբանից, սակայն խոնարհեցար ինքեր ի գրահան ազնուդ, ի փնոյն պարբեցդ. այսպէս ընծեռնու և մեկնէ լուծմունքն, որ յարմար ևս է՝ քան Թէ ըստ տպ. ասէ, պարբեալ: ի ծառոյն գիտուրեքի որ եղև տունկ պարտեաց, յանցանացդ, անիծից, ազգեալ ագամայ՝ ձայնեցեր կոչեցեր զնա ի ծառն օրհնուրեքի, առ վայս խաչին: Եթէ կամիցի ոք ընծեռնուլ պարբեալ, խնամալի է տրական հոլով, այսինքն պարտեցելոյն ագամայ ազգեցեր գիմեք ի ծառն օրհնուրեքի: Աթէ կամի բանիս, որպէս անբաւ են քո փառք և պատիւք՝ անլուելի հռչակեալք յերկինս, նոյնպէս անբաւ են գումք խնամոցդ առ մարդն՝ ցուցեալ յերկրի, որով զդրախտն ագինայ՝ զտեղին պարտեաց՝ արարեր քեզ գնալի վոխանակ երկնից. ոչ ի հրեշտակաց զոք առաքեցեր ի խնդիր կանցուցելոյն, այլ գու ինքնին եկեր յայց, զնորհնորդ վերկագործուրեդ յայտնելով. մինչ զի հրեշտակացն բերանք ոչք յերկինս մեծացուցանէին զքեզ, սկսան այ նուհետև օրհնել յերկրի և ի խաչին:

5. ի լսոյն ամբաւոյ նոյեան պատանին: Այսպէս ամբաւոյ ընծեռնու ոչ միայն այլ տպագիր, այլև ձեռագիր օրինակն, նոյնպէս և լուծմունքն գնէ՝ ի յամբաւոյ լսոյն, և բայսարէ՝ յամուր լսոյն, ազգ առնելով ևս՝ ոչ լինել բայ, զի ոչ ինդրէ ասէ՝ ամբաւցուցանել ի լսոյն նոյեան. իսկ այլք յետոյ եդեալ են ապրաւս, հայելով ի նման բան ներբոլի մ՝ծչնաւցոյն. համար ժէ: Արդ իբրև ածանցական առեալ զառագ, այսինքն ամբաւցս, պնդակամբ, կի՛ առնի ամբանալոյ, իմաստք բանիցն են: Դու ինքն Տէր, ըստ նմանութիւն աղաւնոյն՝ որ չիւղ ձիթենւոյ ի բերանին, ի թռչիչս զուարթացեալս եկն հանգեաւ ի յամբանական լսոյն նոյեան, իբր գուշակ գարնաշնոյ գալստեաբերուհին. յօրինակ էրինէ, (ձեռ. էրինէ.) իբր նշանակ Թէ երկինք հաշտեալ են ըստ կամս գԹածիւդ. ոչ ևս հեղեղք և սահանօք ապականեն զերկիր, այսպէս

ահա և դու հաշտութեան մարդկան աւետաբեր եղեր, ի փայտ խաչիդ ամբացուցանելով։ Ըստ այսմ յայնժրդն՝ պարկեր էրէոնէ ևն, յարմարին եթէ ի քո, և եթէ ի նը Խաչն. զի են նշանակք ազատութեան ի մեզայ և ի սատանայէ։ Կերպարան հրաչէց. գործի պանչելի գործոց սիրոյն այ. պատարան չոսոց. տեղի ապաւինի յամենայն վտանգս, այնկա- ղեալ բարեաց ամենայնի անօրինիչ։ Գէր ի վերնայինն. կամ ըստ ձեռ. ի յերկինսն։ Աձատել ևս ի բարձունս կամ յերկնայինն մատուս- ցես թէևսք նը խաչիդ զքո նոր ժողովուրդս, ընդ որում նոր ուխտ ես գեր։ Եթէ զհինն իարայել բարձր բազկաւ հաներ յեգիպտոսէ՝ յաւե- տեացն երկիր, իսկ սատանօր քոյին ձեռայնն բազկօք տարածեցելովք ի վերայ խաչին՝ ոչ արդեօք՝ բայց ի բուն յերկինս ունելս ամբառնալ զքո վրկեալսդ։ կամ, գեր առեալ ըստ բազդատութեն՝ խնամի. առա ւել կամ վերոյ քան զապաստանեալն ի նոյեան տապանին՝ որք ըստ բարձրանալ ջրոցն վերացան քան զամենայն լերինս բարձունս, զքո ժո- ղովուրդս ամբարձցես առ քեզ Տէր. առ նոյեանն ուխտ եղեր՝ չսպա- նանել այլևս զերկիր, իսկ նորոյ ժողովրդեանս զերկինս ուխտեցեր ժա- ռանգեցուցանել։ Ասա ձեռ. դնէ՝ առ քեզ տապաստեր։

6. Գէր տապնի։ Առ որ խաչն է գէմք բանիս, առակեալ զայն ի տախտակս մովսիսեան օրինաց։ Դու տախտակ կամ մատեան՝ գրեալ ոչ առակաւ իբրև զմովսիսեան տախտակն, այլ իսկապէս՝ մատամբ Որդւոյն այ, ի վերայ քո զերր բազուկն տարածելով, և իւրական ա- րեամբն գծագրելով. որով և կենսառնակ ես, ունելով կենաց՝ որ է ինքն Քս, այլև հաւատացելոց տուօղ ճշմարիտ կենաց՝ և ոչ մահու, որպէս մովսիսեան տախտակքն մահու եղեն ասելի։ (Եւք. ը. 27.) ան- խորպանելի։ մշանչենաւոր գրեալ առանց յայրդելոյ այլում օրինաց. կամ միանգամ գրեալ արեամբ Քնէ, որոյ մահ միանգամ եղև, և ոչ այլ մեռանի։ Ասանդ. դու տուչդ կիր գանձարան անչնչելի ամենայն սրբազան խորհրդոց և պարգևաց նորոյ օրինիս, որք խաչիւն և ի խաչին հաստատեցան։ արբամանաւորելոց անեղծանելի։ ձեռ. արբամանաւորելամբ։ Լրատս ցոցմանց, ձեռ. լրատս կանխատաց պատմելոց։ կատարումն, լցու- ցիչ ամենայն օրինակաց, գուշակութեանց՝ որք մարգարէիւքն աւետարա- նեցան, և որոց լրմանօք ակնուանելին։

7. Ի բիւրոց հիւրնից։ Ի բիւրաւոգի նիւթոց մարմնականաց՝ դու միայն փայտ տուար մեզ յօդուածի. ոչ քար, ոչ երկաթ, ոչ պղինձ, և ոչ այլ իրք կարծրանիւթք կամ ազնիւք տուան մեզ գործի պահ- պանութեն, այլ փայտ տկար, անարգ, խորտակելի, այրելի. սակայն զօրութեդ գերազանց քան զամենայն պնդակազմ։ կամ, ի բիւրաւիսի մարմնական ձևոց՝ դու միայն քառակուսի կազմած եղեր մեր օգնական։ Ազանուն լուծմունքն մեկնէ, յորմէ նիւթոց և իցես՝ քար, փայտ, ար- ծաթ կամ նկար, միօրինակ օգնութեն ընդհանս։ Տիպ պաշտելի. ձև կիր կազմած յարգելի, և ոչ որպէս յառաջն՝ անարգ։ գիրս աշխարհի. առ հաւատչեայ կամ հաստատութեն վրկութեդ աշխարհի։ ղաւիդ անհեպա- զոփելի. ճանապարհ ընդ որ հաւատացեալք միայն գնան, և զոր նոքա ևւեթ իմանան. իսկ անհաւատից անգնալի և անխմանալի. որ և արեամբ արբւելն Քնէ գծագրեցար՝ լուսափայլ փառօք, և ոչ սիրատեսակ։ կամ, ճանապարհ որ ասիս ի փառան երկնայինս։

8. Զէր նմանիդ։ Տուող կիր պարգևիչ խնամոց. դու միայն գլուխ կամ իշխան վարդապետաց, իբրև զի դու միայն ուսուցանես մարդկան զանձաւորելի և զշծայնի գիտութեանն՝ որ մարդկային բանիւ կամ հան- ճարով ոչ բացայայտին. որպէս և ասացեր * Մի ե ձեր ուսուցիչ Քս։ || (Մատթ. իգ. 8. 11։) Եւ այս քեզ միայն արդարև յատուկ.

վան զի դու միայն պապիկը հօր. ՚ի քեզ նկարեալ ունելով զամենայն
Հշմարտութիւնն. որով դու միայն կարես յայտնել և ուսուցանել: Վասն
որոյ ասացեմք, ոգեղէնս յայս նշան, ՚ի նշան խաչիդ յեցուցեալ հաստա-
տեա զնգապակս զխոնս աշխարհի, զնկեղեցական և զաշխարհական պետս՝
որովք վարի և պահպանի աշխարհ:

9. Պահեալ ամբարիք: Աստանօր ձեռ. այլազգաբար ընթեռնու: Պահեալ արիւնարիք ըստ տոմ իրաւանց գիտողաբերս խաչանց դոց բանաստրոց, գհայրապետին մեր ՚ի || եպիսկոպոսէ երիցմէ և սարկաւագէ. գնափաստրն մեր իւրովք ծննդովք հանդերձ պէտական նահանգօն հնազանդելով: ... Աբ յանաղատացեալ յանդարձ պնդուրիք ընդ հովանեաւ սիոյ խաչիդ, զարքայութիւն ևն: Առ քեզ համբառնամք աստ՝ զգուանդակ մեր խնդրուածս սրտի և մարմնոյ, ամրացո՛ ընդ հովանեաւ սիոյ խաչիդ զևրացանչիւր կարգ, որ պէս զի Թագաւորն լինիցի յաղթօղ, գատաւորն՝ անպարիծս. իրաւա րար՝ և ոչ խիստ ՚ի պատժել: Իշխանաւորք՝ հանդարտք ևն: առաքեալոց, տուր ոամկաց կամ գեղականաց՝ անխարդախութիւն: հէքեաթացն, որք ոտիւք ունին վաստակիլ՝ տուր ոյժ, քաջալերուն: Կոխիրոզին, ընծայաբերացն յեկեղեցի՝ տուր յաջողութիւն ընդ. զնաստուածն. կիստուր նուիրել հաւատով և սիրով. կամ, տուր նոցա լի հաստոցութիւն: Ոչխարաց բոյն, որք միանգամ ուխտս լինէ պարտական են պահոց, կամ այցելուն ՚ի չոր տեղիս ևն, տուր սփոփանս յաշխատութիւն, միխիթարութիւն ՚ի կա տարել զհայցուածս նոցա: Եւ համօրէն ժողովրդեան՝ առաղնուրիք և աղերսուրիք ՚ի ձեռ. չիք աղերսուրիք: ... Րոպէ՛ի ի ջուխդ ձեռ. դնէ, ՚ի ընորհս պրուրիք հագոյդ սիրոյ:

10. Ա՛ելք յերկրպագուցս: ձեռ. յերկրաւորացս: Խակ ասելն զոր Աճա ծիւնն անպարագրելի, նշանակէ՝ մտաց կամ Հանդուգնամբ անչափելի: Խա գաւորելոցն օծուրիք հոգեւոն առաքելոցն արքազգեսից: ձեռ. Նագաւորելոցն օծուրիք առաքելականացն արքազգեսից... Նահապահուրիք. ձեռ. դնէ. Նա հապահուրիք նահանգային գս սրբեցեանսն առաջին մարգիրոսի: Խակ յայլորդն, որ ե սրդէ ևն. չիք ՚ի ձեռ: ... Մարգիրոսոյն կապարելոց: ձեռ. գասուց: ... Խոսրովանողական գասանուրիք: ձեռ. գասանմամբ: ... Տղապապացոյ: ձեռ. Տղապապացոյ բազկապարագ մատրիցօն մնանչանց: ... խալաիկը վարդոտ. ձեռ. խալաիկ վարդոտ:

ՅՈՒՅԱԿ

Պարունակելոյն ի Ա՛ռաջինէս։

Յառաջաբան էրէս 3։
Նախադրութիւն ի պատմութիւն սրբոյ Խաչին Ագարանից։ 5։
Պատմութիւն սրբոյ Խաչին Ագարանից։ 9։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 28։
Ներբողս սրբոյ Խաչին։ 37։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 54։
Ներբողս սրբոյ Աճառնին։ 69։
Յիշատակագիր նամակ առ Սոեի. մոկ։ 84։
Դանօթութիւնք ի ներբողս Աճառնին։ 86։
Բացայայտութիւն ի բանն՝ Խրախայիր յաւէտ հրճուանօք էբէրէաւէ ի հանոյս։ 112։
Նախադրութիւն ի ներբողս սրբոյ Առաքելոց։ 148։
Ներբողս սրբոց Առաքելոց։ 149։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 164։
Նախադրութիւն ի ներբողս սրբոյն Յակոբայ մծբնի։ 187։
Ներբողս ի սրբն Յակոբ մծբնի։ 189։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 205։
Գանձ ի սբ Հոգին։ 230։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 233։
Գանձ ի սբ Եկեղեցի։ 238։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 241։
Գանձ ի սբ Խաչն։ 248։
Դանօթութիւնք ի նոյն։ 250։

ԵՐԵՍ	ՏՈՂ.	ՎՐԻՊԱԿՔ	ՈՒՂԵԱՒ
11	4	աշխարհապարունակ	11 աշխարհապարունակ
	19	Եւ 11 ևս 'ի քիլս	Եւ 12 ևս 'ի քիլս
53	34	յարմարէ զմեզ	55 յարմարէ զմեզ
54	4	Որում անաահմանն	56 Որում անսահմանն
68	24	անպատկառելի	անպատկառելի
72	9	այդ արփիսակիզքն	այդ արփիսակիզքն
85	25	միջնորդաւ էութեան	միջնորդաւ էութեան բանիւ
173	43	Ղուկ.	Ղուկ.
229	28	կամ յոյս	կամ յոյս
	36	հանդէս հաւատոց	հանդէս հաւատոց
244	29	Յեղանակաւ խոչանն	Յեղանակաւ էլանն
206	28	առ իոչանն.	առ էլանն.
250	27	Երկաքանչիւր առա- յուածքդ	Երկաքանչիւր ասացուածքդ

Tip. ed Edit. li RR. PP. Armeni di S. Lazzaro in Venezia.

էրէցաբառարքիզ
քիւր քրքիւր, 11, 38, 238. բրքու քիւր, 201.
բարբպարքի պատարհարաւ, 11.
բառ քեռարքի, 15.
քարի ե քարի, 16.
քեռրի քարի, 16.
էքիսարքրի էքիցաւագրարքի, 17
բացատար ի բաց, 18. բացի բաց, 149.
ևս քան զան, 20, 22.
բարքիրացարքիզ յորքառաւ, 20.
առարքի արքառարքի, 21.
էրաց առ էրաց, 41.
Քրիստոսի ձեռնադր, 42
առարքացարքիզ յերաւ, 45.

Анализ функции, 50.
функциональная функция, 50.
индекс ид, 50, 157.
матрица, матрицы, 52.
сфера, сферы, 54.
эллипсоид эллипсоидов, 151.
эр эллипсоидов, 152.
гиперболоид гиперболоидов, 153.
функционал функционалы, 196.
функция фия, 201.

Предисловие

Предисловие стр. 12:
Текст рукописи; 13:
Краткое описание рукописи Ереванского
и Матенадаранского; 14:
Краткое описание Ереванского Архива, 42:
Краткое описание рукописей Ереванского
и Матенадаранского, 45:
Описание описей и каталогов
описей, 52:
Из всех книг книги книгохранилищ
Ереванского и Матенадаранского, 70:
Содержание книги = 12, из 6 описей
академии наук в Ереванском, из 4
описей книги Ереванского ... Книги
Матенадаранского ... Ереванского Архива, 158.

